

Simándi Irén

Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1945–1948

Gondolat

Simándi Irén
**Politika, társadalom,
gazdaság a Magyar Rádióban
1945–1948**

Simándi Irén

**Politika, társadalom,
gazdaság a Magyar Rádióban
1945–1948**

Gondolat Kiadó
Budapest, 2012

A kutatást támogatta a Bolyai János Ösztöndíj és a Kodolányi János Főiskola.

A kötet megjelenését a Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság, valamint a Magyar Rádió nonprofit Zrt. támogatta.

A borító elején látható fotók: a lakihegyi nagyadó és a rádiószékház udvara 1945-ben. (*Rádió Újság*, 1950. március 31.)

A hátsó borítón látható fotók: a 314 méteres „szivar” antenna újjáépítés után 1946-ban. *70 éves a Magyar Rádió 1945–1995*.

A Magyar Rádió Sándor (ma Bródy Sándor) utcai épülete 1943-44-ből.

A Magyar Távirati Iroda Fotóarchívumának tulajdona.

(A rádió épületéről 1945 és 1948 között nem található fotó a közgyűjteményekben.)

© Simándi Irén, 2012

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

www.gondolatkiado.hu
gondolatkiado.blog.hu
facebook.com/gondolatkiado
twitter.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggyongozó Gál Mihály
Műszaki szerkesztő Pintér László
Tördelő Lipót Éva
Nyomta és kötötte Rolling-Site Nyomda

ISBN 978 963 693 456 9

Tartalom

ELŐSZÓ	7
I. FEJEZET (1945)	
„Szól a rádió...” A Magyar Rádió újjászervezése és adásainak indulása	9
A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság megalakulása és működése	25
„A munka híradója”	38
A földosztás	74
A helyhatósági választások	85
Választási beszédek vágólemezeken	96
A <i>Rádió Újság</i> megjelenése	107
II. FEJEZET (1946)	
A Magyar Központi Híradó megerősödése, új műsorai	111
Közellátási helyzetkép. „Mi újság a piacon?”	144
B-listázás a Magyar Központi Híradónál	162
Az új forint	167
A békeszerződés	173
III. FEJEZET (1947)	
Technikai fejlesztések, új feladatok a Magyar Központi Híradónál	181
Barcs Sándor a rádió élén – Ortutay úgy megy, hogy marad?	194
„Közellátási negyedóra”	200
A Magyar Közösség pere	221
A hároméves terv propagandája a rádióban	251
A rádió és az 1947-es parlamenti választások	266

IV. FEJEZET (1948)	
A fordulat éve a Magyar Központi Híradónál	293
A „Tervhíradó”	318
„Közellátási negyedóra”	328
A centenáriumi ünnepségek 1848–1948	352
Az iskolák államosítása és a „pócspetri ügy”	362
Tagkönyvcseré, a Magyar Dolgozók Pártja megalakulása	374
Névmutató	389

Előszó

A Magyar Rádió történetének kutatását 2009 áprilisában kezdtük a levéltári iratok feltárásával. Az 1945. június 1-től Magyar Központi Híradó Részvénytársaság nevet viselő szervezet dokumentumai hollétének felkutatása, majd feldolgozásuk után kiderült, hogy a rádió teljes történetének a megírása a rendelkezésre álló források nagy száma ellenére is szinte lehetetlen. Ezért a kutatást elsősorban a vezető testületek anyagainak feltárására összpontosítottuk. Ezek tevékenységén keresztül mutatjuk be a rádió működését, illetve vázoljuk azokat a politikai, gazdasági és társadalmi eseményeket, amelyeknek alakításában műsorain keresztül 1945 és 1948 között részt vett.

A rádió 1945 utáni történetéhez a legfontosabb dokumentumok öt levéltárban találhatók. A Magyar Kommunista Párt, majd, 1948-tól, a Magyar Dolgozók Pártja iratai között levők a Politikatörténeti Intézet Levéltárában, illetve, az 1948 utániak, a Magyar Országos Levéltárban kutathatók. A Politikatörténeti Intézet Levéltárában levő, az MKP rádióra vonatkozó iratanyaga azonban rendkívül hiányos. Annál bőségebben találhatók források a Magyar Országos Levéltárban, a Magyar Rádió Irattárában és Műsorborítéktárában, különösen a rádiót irányító testületek megalakulásáról, ezek működéséről, nemkülönben az elhangzott műsorokról, illetve maguknak a műsoroknak a leiratai is.

A rádió 1945. május 1-jén kezdte újra működést. Budapest ostroma után munkatársai szinte emberfeletti munkával dolgoztak az épület helyreállításán, adóberendezés létesítésén és a műsorok megszervezésén. Az újraindulásnál azonban nem vehetett részt mindenki, csak azok az egykori rádiósok, akiket az Igazoló Bizottságok igazoltak. Ez utóbbiak teljes iratanyaga a Budapest Főváros Levéltárban található. A dokumentumok felkutatásánál nem maradhatott ki az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára sem, ahol a rádió munkatársairól tudhattunk meg fontos információkat.

Magukról a műsorokról a *Rádió Újság* nyújtotta a legbősebb információt. A lap példányai az Országos Széchényi Könyvtár állományában és a Magyar Rádió Könyvtárában hiánytalanul rendelkezésre állnak.

A felsorolt kutatóhelyeken található igen szerteágazó levéltári forrásokból jól rekonstruálható a rádió korabeli működése. Ezek mellett érdekes adalékokkal szolgáltak a szaklapokban olvasható cikkek, néhány tanulmány és visszaemlékezés. Viszont levéltári forráson alapuló szakirodalmat keveset találtunk. Meg kell említeni, az egyetlen korabeli rádióról írt munkát, amely átfogó történeti könyvészeti forrás ezen időszakról. A *Magyar Központi Híradó Rt. 1945-1947* címmel Budapesten jelent meg 1948-ban, az MKH Rt. kiadásában.

Az 1925-1945 közötti rádiótörténetről fontos információkat tartalmazó tanulmánykötet, a *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925-1945* címmel megjelent munka. A kötetet a Tömegkommunikációs Kutatóközpont állította össze 1975-ben, olyan rádiós szerkesztők közreműködésével, mint Békés Tamás, Karcagi Sándor, Márton Anna és az MTV Híradó már meghatározó főszerkesztője, Matúz Józsefné. Ebben a kötetben jelent meg korszakunkat is érintve Vida István történész elemzése.

A kutatómunka nagy része a Magyar Rádió Irattárában és Műsorborítéktárában folyt, ezért segítségükért elsősorban az ott dolgozó munkatársaknak jár megkülönböztetett köszönet: Sütő Hajnalkának, a Magyar Rádió Hangarchívuma vezetőjének, Turcsányi Mária borítéktárosnak, Csízi Mónika dokumentátornak és Sávoly Tamás levéltárosnak.

Mellettük köszönetemet szeretném kifejezni a Magyar Országos Levéltár, a Budapest Főváros Levéltára, a Politikatörténeti Intézet Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltára, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára és az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak.

A szerző

I. fejezet

„SZÓL A RÁDIÓ...” A MAGYAR RÁDIÓ ÚJJÁSZERVEZÉSE ÉS ADÁSAINAK INDULÁSA

A Magyar Rádió 1925. december 1-jén, a Rákóczi út 22. szám alatt létesített stúdióból, az 546 méteres hullámhosszon este 8 órakor hangverseny sugárzásával kezdte meg rendszeres adását. A hangverseny előtt, délután 5 órakor jelentették be ünnepélyes keretek között a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. megalakulását. Az adásokat az első nagyobb teljesítményű adóról, a Csepelen létesített 2 kilowattos Telefunken adóval felszerelt állomásról sugározták. Ezt követően a posta 1927-ben, szintén Csepelen helyezte üzembe a 3 kilowattos, majd 1928-ban Lakihegyen már a 20 kilowattos adóállomást, két 150 méteres adótoronnyal. A „nagyadót” 314 méteres adótornyával és nemzetközileg is figyelmet keltő technikájával 1933 decemberében helyezték üzembe, szintén Lakihegyen, teljesítménye 120 kilowatt volt. Az előbbiről a Budapest II., az utóbbiról a Budapest I. volt fogható. A nagyadó üzembe helyezésével megvalósult az ország teljes lefedettsége. A rádióadások egy alkalommal hallgattak el hosszabb időre, amikor 1944. november 30-án, a visszavonuló német csapatok műszaki egysége felrobbantotta a lakihegyi adótornyokat. A csend 1945. május 1-ig tartott.¹

¹ *Híradástechnika*. XXVII. évf. 3.sz. 73–78.

http://www.hiradastechnika.hu/data/upload/file/2008/2008_kszam/HT_kszam_tv50-4.pdf (2011. január. 24.)

Az adók elnevezése 1949-ben változott. A Budapest I. neve Kossuth rádió, Budapest II.-é Petőfi rádió lett. *A Magyar Rádió és Televízió kézikönyve*. A Magyar Rádió és Televízió kiadása 1958. 32.

1973-ban indult a 3. műsor, a későbbi Bartók rádió. 1974-ben a solti és a balatonszabadi adók üzembe helyezésével a lakihegyi torony tartalékadó lett. Lásd erről: *Híradástechnika*. LXIII. évf. különszám 2008. 10–14.

http://www.hiradastechnika.hu/data/upload/file/2008/2008_kszam/HT_kszam_tv50-4.pdf (2011.01.24.)

A magyar hang ekkor sem hiányzott az éterből: a Szálasi-kormány decemberben indította Magyaróvárról a Rádió Budapestet; Moszkvából két adó is sugárzott:

A németek, a nyilasok pusztításai, Budapest ostroma következtében óriási károk érték a rádiót és intézményeit. „1944 márciusának »fekete vasárnapját« követő napokban a Magyar Rádió is megindult a rohamos romlás felé. Először szellemi téren vették át az uralmat. Eltávolították a Rádió szervezetéből azokat, akik önként nem hagyták el helyüket és terveiket veszélyeztették volna. Önfeláldozó bátorsággal mégis sikerült néhány munkatársnak munkahelyét megőrizni, hogy útját állhassa majd a már akkor előrehaladott rablásnak és rombolásoknak.”²

A Magyar Rádió Sándor (ma Bródy Sándor) utcai épülete 1944. október 15. után a „folytonos fosztogatás színhelyét képezte”. A rádió 50 darab, nagyjából amerikai és angol gyártmányú mikrofonjából 41 darabot elvitték. Elvitték a viaszlemez-felvevő berendezéseket, a hozzájuk tartozó műszerekkel együtt. Ezek értéke kb. 6-8 millió pengő. Ugyancsak elvitték a filmszalagrendszerű hangrögzítőt és lejátszóberendezést a tartozékaival együtt, valamint az egyik főerősítőt és 21 darab hordozható erősítőt. Elvitték a rádió összes műszerét, vezetékhálóját, a tartalék alkatrészeket, vagyis mindent, ami mozgatható és használható volt. Azok a műszaki berendezések maradtak meg, amelyeket a munkatársak el tudtak rejteni. Egyedül a rádiószékház műszaki berendezéseiben keletkezett kár megközelíti az 50 millió pengőt. A helyzetet súlyosbította, hogy e berendezések akkor pótolhatatlanok voltak. A rádió riportereket kiszolgáló, valamint a mozgó stúdiót, a hangfelvevő berendezéseket szállító gépkocsikat szintén elvitték. A rádió hanglemeztárának gyűjteményéből mintegy ötezer lemez tűnt el.³

1932-ben indult a Rádió Moszkva Magyar Adása, majd a háború éveiben, külön szerkesztéssel, a Kossuth rádió. Az utóbbi 1945. április 4-ig sugárzott műsort szovjet területről. A nyilasok adójáról közölt hírt a *Neue Zürcher Zeitung* (1945. március 29.), a moszkvai adásokról emlékezik a mai moszkvai magyar adás: <http://hungarian.ruvr.ru/2007/09/18/381400.htmls> (2011. január 12)

² Jelentés a Magyar Rádiónak németek, nyilasok okozta káraitól. 1945. március 8. MOL K 850. 3 doboz. 2. tétel. 739. A témában írt tanulmányt lásd Vida István: A demokratikus Magyar Rádió megteremtése és a Magyar Központi Híradó Rt megalkulása (1945). In: *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945*. Bp., 1975. 239–286.

³ Uo. 740. (Budapest Fővárosi Levéltár. (a továbbiakban BFL.) Igazoló Bizottság iratai. XXV. fondfőcsoport. 1. f. a. állag. 439/1947. 32. Havel Béla, az MTI ügyvezető alelnöke vallomás alapján a németek 1944. március 19-én ¼ 7 órakor hatoltak be a rádióba.)

A rádió ostrom utáni állapotáról a *Rádió Újság* 1945. novemberi számában olvashatunk leírást: „A rádió udvarán a véres, piszkos hó lótetemet takart... szerte-szét autóroncok, leomlott falak, törött fegyverek, fel nem robbant lövedékek és

Ilyen körülmények között vette át a Magyar Rádió vezetését Ortutay Gyula⁴, akit „1945. január 20-án Csorba János⁵ polgármester, 1945. január 25-én pedig a Budapesti Nemzeti Bizottság” bízott meg a „Magyar Rádió és vállalatának újjászervezésével”.⁶

Ortutay 1945. január 29-én levélben tájékoztatta Csorba János polgármestert a Csernisov⁷ tábornokkal folytatott megbeszéléséről, továbbá részletesen beszámolt a Magyar Rádióval, a Távirati Irodával és a Filmirodával kapcsolatos személyzeti kérdésekről. A munkatársakkal kapcsolatban „eddig semmilyen végleges intézkedést nem tettünk, csupán a jelentkező tisztviselőkről készítettünk új személyzeti kartotékokat, azonkívül az eddig jelentkezett tisztviselőket javarészt (minthogy ezek politikailag megbízhatónak látszanak) ideiglenesen két nyelvű igazolvánnyal láttuk el”. Ortutay kérte a polgármestert, hogy engedélyezze 250-300 darab személyi igazolvány nyomtatását. Az igazolványokat „csak a vállalati igazoló bizottság együttes döntése alapján fogjuk kiadni azoknak a tisztviselőeknek, akiket a jövő szempontjából mindenképpen megbízhatónak és szükségesnek tartunk. Természetesen ezzel távolról

kézigrántók tömege... minden lépés életveszélyt jelentett... a nagy stúdió istálló... az első emeleti későbbi elnöki szoba küszöbét gránátok borítják... a szerkesztőség papírkosarában páncélöklök... végig az épületben törött bútorok halmaza, kidőlt ajtók, tátongó lyukak a falakon, szétrombolt műszaki helységek... reménytelenség... pusztulás mindenütt... ez volt a képe a magyar rádiónak.” *Rádió Újság*, 1945. november 19–25. 5.

⁴ Ortutay Gyula (1910–1978) politikus, néprajzkutató. 1935–1944 között a Magyar Rádió irodalmi osztályvezető-helyettese. 1943-ban az FKGP polgári tagozatának alapítója. 1945–1947-ben a Magyar Központi Híradó Rt. elnöke. Az MKP-val való feltétlen együttműködés híve. 1945–1953, majd 1958-tól haláláig országgyűlési képviselő. 1947-től 1950-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1957–1963-ban az ELTE rektora. Néprajzkutatóként fő kutatási területe a folklór volt. *Magyar Nagylexikon*. 11. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 2002. 271.

⁵ Csorba János (1897–1986) politikus. 1930-tól az FKGP tagja, 1941-től országgyűlési képviselő, 1944 novemberétől a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága elnökhelyettese, 1945 januárjától májusig Budapest polgármestere. 1951–1953-ban kitelepítették. 1970-ben ügyvédként vonult nyugdíjba. *Magyar Nagylexikon*. 11. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 2002. 168.

⁶ Jelentés a Rádió, MTI szervezetéről. 1945. március 6. MOL K 850. 2. doboz. 82.

⁷ Csernisov tábornok Budapest városparancsnoka volt, Ivan, Terent Zamercev tábornok elődjeként. Lásd erről I. T. Zamercev: *Emlékek, arcok, Budapesten... egy szovjet városparancsnok visszaemlékezései*. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1969. 15–17. Csernisovnál 1945. február 22-én tett kihallgatásáról számol be Ravasz László. *Emlékezéseim*. Kiadja a Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Bp., 1992. 314–315.

sem óhajtunk elébe vágni annak a végleges politikai igazolóbizottságnak, amelynek eddig még sem alapelveit, sem metódusát részletesen nem ismerjük. Ezek a nyomtatott igazolványok azonban azért szükségesek, hogy a munka elvégzése minél zavartalanabban kezdődhessen meg.” A beszámolóban részletesen szólt a rádió épületében végzett romeltakarításról, a kárfelmérésről, a leltárkészítésről. Ebből megtudhatjuk, hogy a rádió alkalmazottai az épületben harmincfős turnusokban végezték a munkát. „A takarításban eddig a stúdió és az erősítő berendezések helyiségeit tették műszaki szempontból készenléti állapotba. Sürgősen szükség lenne ablaküvegekre, mert azok hiányában a helyiségek használhatatlanok. Nagyon fontos lenne továbbá a tetőszerkezet megjavítása, minthogy ismert okokból további pusztulás várható a felső emeleti részekben.”

Jelentésében Ortutay azt is leírta, hogy a stúdió belső erősítő műszaki berendezései nagyrészt használhatók, vagyis a „katonai parancsnoksággal egyetértésben, ha egy katonai adó rendelkezésre áll, vagy pedig engedélyt kapunk arra, hogy néhány általunk ismert helyen lévő műszaki anyagból összeállítsunk egy adóberendezést, úgy e néhány napig tartó munkát után azonnal megkezdhetjük adásainkat, mind középhullámon, mind pedig rövidhullámon”.

Ha az épület világítására elegendő villanyáramot kapnak – írta a továbbiakban –, vagy az áramfejlesztő gépek működtetéséhez elegendő nyersolajat, akkor az MTI is azonnal megkezdheti a működését, és a Hell (a távirógép egyik típusa) gépekkel napi 24 órás szolgálatban az „egész világ hírányagát a kormány és a Budapesti Nemzeti Bizottság rendelkezésére” bocsáthatják. „A munka elvégzésére a rádió apparátusa és a műszaki dolgozói készen állnak. A városparancsnokság és polgármester engedélyével elindulhatna az állandó többnyelvű rádiófigyelő szolgálat, amely szintén fontos jelentéseket adhat a Budapesti Nemzeti Bizottságnak” – olvasható a jelentésben.⁸

Csorba János választleveleiben tájékoztatta Ortutay Gyulát, hogy Csernisov városparancsnoktól a rádióra vonatkozóan még semmiféle utasítást nem kapott, valószínű, hogy az intézkedésre csak a budai harcok befejezése után kerül sor.⁹

⁸ Ortutay Gyula levele Csorba János polgármesterhez. 1945. január 29. MOL K 850. 2 doboz. 457–459.

⁹ Ortutay Gyula úrnak, a Magyar Telefonhírmondó és Rádió ideiglenes vezetőjének. 1945. január 31. MOL K 850. 2 doboz. 464.

Ortutay teljesen szabad kezet kapott a rádió épületének és műszaki berendezéseinek rendbehozatalával kapcsolatos valamennyi munkához, azok megszervezésében, illetve a szükséges anyagok előteremtésében. A polgármester az anyagok beszerzésére nagykereskedéseket ajánlott, a szakmunkásokat pedig a „szocialista vagy kommunista párt” sorából javasolta munkába állítani. Az áramfejlesztő telephez a szükséges nyersolaj beszerzését szintén a már említett két párt segítségével „kellene beszerezni mert a villanyáram szolgáltatás csak a harcok befejezése után várható”¹⁰ – írta a hivatal vezetője.

Egy 1945 márciusában készült jelentés a rádió épületét ért károk mellett a rádióhoz tartozó lakihegyi adó állapotát írta le. Az adóállomás 314 méteres, vasszerkezetű adótornyával Európa legmagasabb berendezésének számított. 120 kilowatt energiával sugárzott. Egy korabeli dokumentum beszámolt arról, hogy „A tornyot felrobbantották és az adóállomás értékes berendezéseit a németek uszályokra és vagonokba rakva elszállították. Amit elszállítani idejük már nem volt azt a használhatatlanságig megrongálták. Felháborító és megdöbbentő képet nyújt különösen a Bp. I. műsorának szolgálatába állított 12 kilowatt adóhelysége, helyesebben annak helye. Ezekből a hatalmas munkatermekből, szép magyaros stílusú épületekből öklömnyninél nagyobb darabok alig maradtak [...] A kár amit okoztak felbecsülhetetlen, mert belátható ideig nem pótolható.”¹¹

Az adó állapotát az orosz városvezetés is ellenőrizte, erről a vállalat egyik vezetőjének, Kelen Péter Pálnak¹² bizalmas tájékoztatójából értesülhetünk. Csernisov tábornok megbízásából Jusinkov őrnagy tájékozódott Lakihegyen. A látottak alapján kiderült, hogy „az első teendő a takarítás, a romok elszállítása, az előkerülő berendezések lehetséges javítása. A munkálatok elvégzéséhez előreláthatólag 100 ember egy hónapi munkájára van szükség. Az adó közelében lévő lakóépületekben orosz katonák laknak, vagyis a romeltakarítást és helyreállítást végző szakembereknek és munkásoknak máshol kell megfelelő szállást

¹⁰ Uo.

¹¹ Jelentés a Magyar Rádiónak németek, nyilasok okozta káraitól. MOL K 850.3. doboz. 2. tétel. 739–740. (A lakihegyi adót a teljes rekonstrukció után 1948. november 13-án, 135 kilowatt teljesítménnyel helyezték üzembe. *Magyar Rádió és Televízió*... i. m. 32.)

¹² Kelen Péter Pál (1903–?): A Magyar Központi Híradó Rt. munkatársa, a rádióban az adminisztráció és a műsorszerkesztés vezetője. BFL XVII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratai. 3. doboz.

és ellátást biztosítani, valamint be kell szerezni a szükséges engedélyeket is.”¹³

Gyöngyösi János külügyminiszter 1945 márciusában Ortutaynak írt levelében sürgette a rádió adásainak mihamarabbi megkezdését. Ortutayt elnöki megbízásának megerősítéséről tájékoztatta Gyöngyösi, majd tudatta, hogy erről a kérdésről G. M. Puskin szovjet követtel egyeztetett. A külügyminiszter azzal indokolta a rádió adásai mihamarabbi megindításának szükségességét, hogy a műsoroknak a „közeljövőben elsősorban német és nyilas hazugságpropaganda ellen kell küzdenie”, ez „elsőrendű külügyi érdek”. Az ehhez szükséges „műszaki és politikai munkálatok Puskin követ úrral való megbeszélés szerint az Ideiglenes Nemzeti Kormány védelme alatt állanak”.¹⁴

A politikai vezetéstől kapott szükséges felhatalmazások birtokában a rádió elnöke az épület és a technikai berendezések rendbetételén túl hozzálátott a vállalat működésének újraindításához is. Az 1945. március 28-án tartott osztályvezetői értekezleten Ortutay tájékoztatta az egyes osztályok vezetőit „debreceni útjának eredményéről”. Közölte azt is, hogy sikerült megszerezni az engedélyt az adóállomás felépítéséhez. Megkérte Lajtha Lászlót, a Zenei osztály vezetőjét, hogy a gyorsítsa meg a rádió szünetjelének „kivitelezését”. A rádiónak „tökéletes angol kürtöse nincs”, ezért az Operaház egyik művészt kérik fel a szünetjel eljátszására. Majd ennek hangfelvételét végzik – mondta el a tájékoztatójában a Zenei osztály vezetője.¹⁵

¹³ Bizalmas tájékoztató. 1945. február 9. MOL K 850. 3 doboz. 2. tétel. 779.

¹⁴ Dr. Ortutay Gyula egyetemi magántanár úrnak, a Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. és a[z] MTI. elnökének, 1945. március 17. MOL K 850. 1 doboz. 1. tétel. 640.

Ortutay megbízásáról értesítést kapott Balogh István, a miniszterelnökség államtitkára is, aki tudomásul vette, hogy a Budapesti Nemzeti Bizottság Ortutayt bízta meg az MTI, a rádió és a filmiroda „ideiglenes vezetésével”. Az államtitkár az elnöknek írt levelében megerősítette működésének „ideiglenes” jellegét, kiemelve, hogy „ezen megbízása sem végleges alkalmaztatása, sem kötelező megbízást nem jelent”. „Változtatásokat a megnevezett vállalkozások keretében csupán előzetes jóváhagyásom mellett eszközölhet, éppen ezért mindennemű ilyen tervezete hozzám megküldendő.” Ortutay Gyula úrnak, 1945. március 20. MOL K 850. 1 doboz. 1. tétel. 73.

¹⁵ Lajtha László (1892–1963): Zeneszerző, néprajzkutató. 1945-től egy évig a Magyar Rádió zenei igazgatója. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC09006/09075.htm>. Magyar Életrajzi Lexikon. (2012. január 24.)

A hamarosan meginduló adással kapcsolatban az elnök Kelen Péter Pált, a rádió műsoradminisztrációjának vezetőjét bízta meg azzal, hogy hirdetés útján keressenek orosz nyelvtudással rendelkező „kellemes hangú” bemondókat, rövid időn belül hallgassák meg őket, döntsenek abban, hogy alkalmasak-e a feladat ellátására.¹⁶

1945. április 3-án, a rádió műsorszerkesztői munkájának megindítására összehívott értekezleten az elnök bejelentette, hogy „május elseje körül az adás meg fog indulni, most már elkerülhetetlen, hogy az egyes osztályok folyamatosan hozzálassanak legalább háromhetes műsor részletes kidolgozásához. Egyelőre 4-5 adásról lehet csak szó.” Minden osztálynak el kellett készítenie a műsortervét a hét végére. „A Drámai osztálynak gondoskodnia kell a próbák megindításáról, az Irodalmi osztály feladata, hogy az írókkal vegye fel a kapcsolatot.” Mindehhez azonban pénz még nem volt: a „honorárium – kérdése még egyelőre nincs tisztázva, de minden valószínűség szerint a Magyar Rádiónak lesz annyi hitele, hogy addig is amíg némák és süketek vagyunk, dolgozzanak nekünk”.

A háromheti műsorrend kialakításánál az elnök arra hívta fel a figyelmet, hogy az „első két héten napi hat, a harmadik héten pedig napi 8 óras adásra lehet számítani”. Arra kért javaslatot az osztályvezetőktől, hogy milyen időpontban legyenek az adások.

Az újrainduló rádió irányvonaláról Ortutaynak az volt a véleménye, hogy „feltétlenül másnak kell lenni, mint amilyen volt”. Javaslatában elmondta, hogy a „hírszolgálat után egy csevegésszerű hírmagyarázatot adjunk. Ezt ismert külpolitikai publicistákkal íratnánk meg.”

Az Irodalmi osztálytól azt kérte, hogy olyan műsort próbáljon összeállítani, amelyben az addig, vagyis 1945 előtti „úgynevezett tiltott számok szerepelnek”. Műsoraikban törekedjenek arra, hogy a „magyar történelem új megvilágításba kerüljön, lehetőleg népies formában, a hallgatóság elé”. Az osztály munkatársai válogassanak ki az „angol, orosz, francia irodalomból” olyan „termékeket melyek az utolsó öt évben nem kerülhettek a magyar nyilvánosság elé”. Valamint állítsanak össze „ankétokat, amelyekben az új Magyarország egy-egy jelentős kérdését több szemszögből világítják meg”.

¹⁶ Jegyzőkönyv a Magyar Telefonhírmondó Rt. 1945. március 28-án tartott osztályvezetői értekezletéről. MOL K 613. 91. csomó 65. tétel. 659.

Az osztályvezetőktől javaslatot kért arra is, hogy „állíttassék-e föl propaganda-osztály a vállalatnál. Ennek hatáskörébe tartoznának az összes műsorszámok, amelyeknek bárminő kapcsolata lenne a propagandával.” A megfogalmazott javaslatok alapján, „egyenlőre a döntést első fokon az egyes osztályok, végső fokon pedig ő maga fogja gyakorolni”.

Ortutay felkérte Kelen Péter Pált, hogy „állítsa össze az első, minden valószínűség szerint május 1-jei adásműsort”. Kelen megjegyezte, hogy „ezt még több kísérleti adásnak kell megelőznie”. Azt is kérte, hogy „legyen mód a bemondók átképzésére s úgynevezett bemondó-iskola létesítésére, melynek célja az lenne, hogy megszabadítsa a bemondókat azoktól a modorosságoktól, melyek csak nálunk voltak divatban”.¹⁷

Ortutay a rádió indításáról levélben tájékoztatta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEK). Ebben bejelentette, hogy a műsorsugárzáshoz biztosították a szükséges műszaki és szervezési előkészületeket. És a lényegét: kis energiával ugyan, de a rádió már május 1-jén elkezdheti adásait. Kérte ezért a SZEK-et hogy a „fegyverszüneti szerződésre vonatkozó rendelkezése értelmében a közvetlen kapcsolat felvételét megengedni és hozzánk ellenőrző személyt delegálni szíveskedjék”.¹⁸

Ortutay, mint a rádió elnöke, megállapodott a SZEK cenzúrahivatalával azokban az „elvi szempontokban”, amelyek alapján megindulhatott a rádióközvetítés. Ezek a következők voltak:

- „1. Minden, rádióban elhangzott szöveg cenzúraköteles.
2. Tartózkodni kell mindennemű pártpolitikától.
3. Kerülendők a belpolitikai nyugalmat veszélyeztető témák.
4. A heti kiadott műsorban szereplő művészek, előadók, riporterek stb. jegyzéke velük időben közlendő.
5. A szigorúan tudományos vagy művészi vonatkozású előadások szövege mentesülhet a bemutatási kötelezettség alól.

¹⁷ Jegyzőkönyv. 1945. április 3. Jelen voltak: dr. Ortutay Gyula elnök, Kelen Péter Pál a műsorszerkesztés és adminisztráció vezetője, dr. Lajtha László Zenei osztály és Polgár Tibor vezető-karnagy, Mezey István Külügyi osztály, dr. Cserés Miklós Drámai osztály, Bosin Endre Szerkesztőségi osztály, Bornemisza János Rövidhullám, Barsi Ödön műsor felügyelőség, Pamlényi Ervin Irodalmi osztály. MOL K 613. 91. csomó. 65. tétel. 681–683.

¹⁸ A Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz... 1945. április 16. Politikatörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban PIL) Révész Mihály hagyatéka. 721/1. 270. ö. e. 1.

6. A »Ki tud róluk?« híradó nem kívánatos.¹⁹

7. A hírszolgálat orosz fordítója és bemondója próbára (nyelv és íráskészség) jelentkezni köteles.²⁰

Kelen Péter Pál, a műsoradminisztráció vezetője 1945. április 27-én körövényben fogalmazta meg a rádió osztályvezetői számára a SZEB által elfogadott megállapodást. „A fegyverszüneti egyezmény értelmében műsoradásunk a szövetséges hatóságok ellenőrzése alatt áll. A szövegeket jóváhagyásra nekünk kell az illetékesekhez eljuttatni. A műsor folyamatossága biztosításának érdekében a következő előjegyzést és szigorú keresztülvitelét kérem: A cenzúrázandó szövegek a kitűzött adási időpont előtti 3 nappal (tehát pl. a május 1.-i április 28-án) d.e. 10 óráig a szövetséges cenzúrahatósággal az összeköttetést ellátó dr. Molnár Károlynak²¹ adandók át 3 példányban. A szövegeken feltüntetendő az a sorszám, amelyet a heti műsorban erre a célra az illető programpont mellett adunk. Az átvétel pontos idejét a harmadpéldányra feljegyezzük, ezt az átdadó osztályvezető vagy megbízottja és dr. Molnár Károly vagy Stróbl Ilona²² ellen jegyzi. A 10-h-ig átnyújtott szövegek időbeli cenzúrázásáért dr. Molnár felelős, a később átdadottak időbeli cenzúrázásáért az illető osztályvezető viseli a felelősséget.”²³

¹⁹ A Magyar Rádió 1945. április 18-án tartott műsorülésén a „Ki tud róluk?” című adás szerepelt a leendő műsorok között. A SZEB az 1945. április 27-én keltezett dokumentumban nem adott engedélyt a műsor készítésére. A Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz... 1945. április 16. MOL K 613. 91. csomó. 65. tétel. 662.

Lásd a 20. jegyzetet. (Az egyik lehetséges magyarázat az, hogy a szovjet politikai vezetés nem akarta, hogy a „malenkij robotra”, kényszermunkára a Szovjetunióba hurcolt vagy a fogolytáborokban levő embereket hozzátartozóik, ismerőseik a rádión keresztül keressék.)

²⁰ Pro memoria! 1945. április 27. PIL 721/1. 210. ö. e. 2. Rosszul olvasható, kézzel írt szöveg egészíti ki az első pontot, amelyből kivehető azonban, hogy ez alól kivételt képeztek az MTI-hírek és a hatóságok sajtóban megjelent rendeletei.

²¹ Molnár Károly Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. rádiófőtitkár. BFL. XVII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratai. 4. doboz.

²² U.o. 5. doboz. Stróbl Ilona (1896–?), Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. titkárnő.

²³ Körövény. 1945. április 27. MOL K 850. 3. doboz. 2. tétel. 762.

Az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény az aláírással hatályba lépett. Törvényerőre az Országos Törvénytár 1945. szeptember 16-i számában kihirdetett 1945. évi V. törvény emelte. A vonatkozó 16. pont D. Függelékéről van szó, amelyben „A Magyar Kormány kötelezi magát, hogy a Magyarországon levő külföldi követségek, missziók és konzulátusok rádióösszeköttetése, táviró útján történő és postai levelezése, rejtjeles levelezése, a futárszolgálat, valamint a távbeszélő

1945. április végére valóban befejeződött rádióadások megindításához szükséges személyi és műszaki feltételek biztosítása. Ezzel egy időben már igyekeztek felmérni, miként juttathatnák el a műsorokat a hallgatókhoz. Ortutay Gyula 1945. január végén Csorba János polgármesternek írt levelében felhívta a figyelmet arra, hogy „egy kiadott rendelkezés következtében teljes a bizonytalanság a tekintetben, hogy a rádió vevőkészülékeket is be kell-e szolgáltatni a polgári lakosságnak. Van olyan felfogás, amely szerint csak a rádió adókészülékeket kell beszolgáltatni az illetékes katonai parancsnokságnak”. A rádió elnöke annak a reményének adott hangot, hogy pontos határozat születik ebben a kérdésben, és a „polgári lakosság rádió vevőkészülékei otthonukban maradhatnak, hogy azokkal végre újból hallgathassák a Magyar Rádiót, amellyel fel akarjuk venni a harcot az ellen a kártékony propaganda ellen, amely végezetül is nemzetünket és fővárosunkat mai nyomorúságos állapotába hozta”.²⁴

Csorba János azonban arról tájékoztatta válaszlevelében a rádió elnökét, hogy a rádiókészülékeket be kell szolgáltatni. A városparancsnokság ugyanakkor azt a tájékoztatást adta, hogy a készülékeket a tulajdonosok visszakapják, „amint a harctér innen eltávolodik és a kémkedés veszedelme nem forog fenn”.²⁵

Ortutay azt kérte Csorba János polgármestertől, hogy a Magyar Rádióban és az MTI-ben lévő rádiókészülékek „mentesüljenek a beszolgáltatási kötelezettség alól”. Ezek a készülékek a legfontosabb műszerekhez kapcsolódnak, pl. a Hell gépekhez az MTI-ben. Beszolgáltatásuk esetén az MTI működése nem indulhat meg. „A rádiófigyelő szolgálat készülékein az egész világ hírányagát figyelemmel kísérik a szolgálat munkatársai. Tájékoztatják a magyar politikai vezetést az eseményekről, fontos tehát a műszaki berendezések rádióban maradása. Ugyancsak ez vonatkozik a rádió filmfelvevőire és fényképezőgépeire is.”²⁶

útján való összeköttetés a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság által meghatározott módon fog történni.” *Magyar történeti szövegyűjtemény 1914–1999. I.* Osiris, 2000. 281–382. A függelék szövege megtalálható:

http://www.mtaki.hu/docs/jogfoszto_jogszabalyok/jogfoszto_jogszabalyok_fegyverszuneti_egyezmény.pdf

(2012. április 25.)

²⁴ Ortutay Gyula levele Csorba János polgármesterhez. 1945. január 29. MOL K 850. 2. doboz. 459.

²⁵ Ortutay Gyula úrnak, a Magyar Telefonhírmondó és Rádió ideiglenes vezetője. 1945. január 31. MOL K 850. 2. doboz. 464.

²⁶ Jelentés a Rádió és Távíró épületében lévő rádiókészülékek beszolgáltatásának ügyében. 1945. február 6. MOL K 850. 2. doboz. 454.

Miután a rádiókészülékek beszolgáltatási rendje még február elejére sem rendeződött megnyugtatóan, Ortutay tervezetet fogalmazott meg és küldött el Csorba János polgármesternek. Ortutay számításai szerint Pesten kb. 100-120 ezer rádiókészülék lehetett ekkor – különböző intézményeknél, de többségük magánkézben. A begyűjtés ellen azzal érvelt, hogy „A készülékek tárolása, a háború okozta épületkárok miatt nehezen megoldható lenne. A rádiókészülékek nagy része »pusztán a beszolgáltatás tényének következtében pusztulásra« lenne ítélve. A készülékek Budapestről történő elszállítása következtében ugyancsak károk keletkezhetnének bennük. A rádió vezetője tervezetében a következőket javasolta: a készülékeket „minden házban lista szerint és átvételi elismervény ellenében a házbizalmi ellenőrzése mellett a ház egyik szobájában kell elzárni”. A rádiókészülékekre rá kell ragasztani a tulajdonos nevét, pontos címét. A készülékek visszaadását „nagyon kívánatos és helyes politikai szempontok fogják megszabni majd”. „Tehát ilymódon az arra érdemesek gépeiket épségben kaphatják vissza és a szétesztandó vagy bárhova eljuttatandó gépek is az élet konszolidálódásával épségben juttathatók el rendeltetési helyükre. Ez a rendszer megakadályozná az illetéktelen rádióhallgatást még azon a kevés helyen is, ahol villanyáram van, biztosítaná az orosz katonai parancsnokság intencióit, a mi politikai szempontjainkat és a gazdasági szempontokat egyaránt.” A javaslat elfogadásával sikerül megmenteni a rádiókészülékeket, és „hamarabb van remény arra, hogy a rádió előfizetés újból megindul, ami nem lehet közömbös kormányzatunk előtt”, hiszen a posta jövedelmének jelentős részét a rádió előfizetések teszik ki.²⁷ A kissé naiv terv azonban nem valósult meg. A rádiókészülékeket végül az előjáróságokra kellett beszolgáltatni, ahol írásos nyugtát adtak átvételükről.

A rádióban tartott műsorúléseken Ortutay már arról számolhatott be 1945. április 18-án, hogy a „rádiókészülékek visszaadásáról [az] előjáróságokon tárgyalások folynak”.²⁸ A megbeszélések sikeresen és gyorsan eredményre vezettek. Májusban, Németország kapitulációja után, úgy ítélték meg a helyzetet, hogy nincs tovább szükség a kivételes intézkedésre, és a leadott készülékeket az előjáróságokon a lakosok visszakapták.

A régi készülékek mellett azonban újakra is szükség volt. Ortutay ebben is lépett. Még az 1945 márciusának végén tartott osztályveze-

²⁷ Kedves Polgármester Uram! 1945. február 10. MOL K 850 2. doboz. 451.

²⁸ Jegyzőkönyv, felvétel a Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. 1945. április 18-án tartott műsorúlése. MOL K 913. 91. csomó. 65. tétel. 661.

tői értekezleten arról tájékoztatta kollégáit, hogy sikerült megállapodni „kötött kondenzátorú vevőkészülékek” gyártásáról. „Ezeknek haszná-lata természetesen az orosz parancsnokság engedélyétől függ.” Ortutay hangsúlyozta, hogy a rádió elsőrendű feladata azonban az „adás kérdé-sének megoldása”.²⁹

A rádiókészülékek hiánya következtében a lakosságot gyakran a köztereken, utcákon elhelyezett hangszórók útján tájékoztatták a leg-fontosabb eseményekről. A rádió elnöke a kialakult helyzetben ezt a megoldást tartotta a leggyorsabban kivitelezhetőnek. Úgy vélte, hogy a tájékoztatásnak ez a formája is alkalmas arra, hogy megakadályozza a „legbadarabb” hírek terjedését a „kormányzat cselekedeteiről”, elosz-lassa a nagyfokú tájékoztatatlanságot. A rádió napjában több alkalommal „megszólaló köztéri műsora gyorsan, a néptömegek mélységeibe hatón tájékoztathat, buzdít célszerű tettekre és káros jelenségeket egy-kettőre leszerel” – írta előterjesztésben.

A megafonos műsoradás: „1. propaganda az új politikai irányzat minden megnyilvánulásának. 2. propaganda magának a rádió intézmé-nyének.” A technikai hiányosságokból következően az adás volt fo-lyamatos: „naponta négyszer 10, 12, 16, és 19 órakor 20-25 percnyi időtartalommal azonban már eléri célját”. Az adások előtt zene hívta fel az emberek figyelmét, hogy hamarosan folytatódik a műsor. Szűk-ségesnek tartották, hogy megtörjék a monoton beolvasást: olyan „kö-zönségyszerű” bejátszásokra van szükség, amelyek tagolják a szóbeli közleményeket. A beolvasott szövegek többsége kormányrendeletek egyszerű, közérthető ismertetése volt, a polgármester, a katonai város-parancsnokság rendeletei, hatósági figyelmeztetések, hadijelentések és a fontosabb hírek.

„A megafonos hírszóló állomások lényegében a Magyar Rádió egyelőre kis energiával sugározható műsorának egy részét vennék át.” A szolgálat két irányba történő bővítése fontos lenne. Az egyik: nyilvános helyiségekbe, kultúrházakba, lakótelepeken stb. vagyis olyan zárt helyiségekben, ahová kisebb hangszóró állomás kiépíthető. A másik: „vi-dék felé rövidhullámon sugárzott adás útján működtetett berendezések-ke”. A rendszerkiépítésével az „országos érdekű rendeletek, intézke-dések, hírek stb. bármikor percekben belül »közhírré« tehetők volnának, aminek különösen az országos telefonhálózat és postaszolgálat hiányai

²⁹ Jegyzőkönyv a Magyar Telefonhírmondó Rt. 1945. március 28-án tartott osz-tályvezetői értekezletéről. MOL K 613. 91. csomó. 65. tétel. 660.

következtében, döntő fontossága lehet”.³⁰ A rádió április 18-án tartott műsorülésén Ortutay fontos bejelentést tett: Csorba János polgármester visszavonta azt a rendeletet, amelynek értelmében „nem lehet megafonokat felállítani”.³¹

A rádióadások közvetítésének elengedhetetlen technikai feltétele az adóállomás felépítése volt. Kelen Péter Pál 1945. április 28-án írt levelében arról tájékoztatta Ortutayt, hogy a svábhegyi adó megkezdheti kísérleti adását. Egyben arra kérte a Zenei osztály vezetőjét, hogy gondoskodjon megfelelő zenei anyagról. Barsi Ödön³² főrendezőtől, pedig azt, hogy „szíveskedjék egyik orosz nyelvű bemondójelöltjüket utasítani... a következő orosznyelvű szöveg bemondására: »A Magyar Rádió kísérleti adása« illetőleg »Kedves Hallgatóink a Magyar Rádió kísérleti adását hallják«.” A bemondók a rádió műszaki munkatársainak irányítása mellett ezt meghatározott időben ismétlik.

A szöveges próbákra „amennyiben lehetséges, álljon rendelkezésre a *Pravda* egy újabb száma, valamint magyar napilap is és csak a legújabb orosz hadijelentés szövege” kerül felolvasása, ha szükséges. „A kísérleti adás kb. fél 10 órakor kezdődik” – olvasható a dokumentumban.³³

A rádió személyi állománya és technikai állapota végül lehetővé tette, hogy 1945. május 1-jén a rádió megkezdje rendszeres adását. Az első adásnapról Révész Mihály³⁴ az MTI főszerkesztője készített összefoglalót. A rádió 1945. január 20-iki felszabadulása után „a helyzet szinte reménytelennek látszott”. A vezetőség és az alkalmazottak megfeszített munkája azonban lehetővé tette, hogy „hosszú kényszerű hallgatás után újból megszólalhatott” a rádió. „Pont déli 12 órakor a főváros legforgalmasabb pontjain felállított hangszórókban felzúgó harangszó hirdette

³⁰ Megafonos rádióműsor Budapest terein. 1945. április. 9. MOL K 850. 3. doboz 2. tétel. 931–932.

³¹ Jegyzőkönyv, felvétel a Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. 1945. április 18-án tartott műsorülésén. MOL K 913. 91. csomó 65. tétel. 661.

³² Barsi Ödön, Rodriguez (1904–1963): színész, író, rendező. 1935-ben került a Magyar Rádióhoz. 1936-tól lektor és rendező. 1945 után részt vett a rádió újraindításában, 1948-ig nyugdíjazásáig főrendező volt. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC00523/01108.htm> Magyar Életrajzi Lexikon. (2011. január 24.)

³³ „Örömmel jelentem”... 1945. április 28. MOL K 850 3. doboz. 2. tétel. 763.

³⁴ Révész Mihály (1884–1977): újságíró, szerkesztő, történész. 1903-tól az MSZDP tagja, a *Népszava* rovatvezetője. 1945–1948 a MTI főszerkesztője. 1945–1948 országgyűlési képviselő. *Új magyar életrajzi lexikon*. Magyar Könyvklub. 2004. 5. kötet. 735.

ezt a megszólalást.”³⁵ Majd felcsendült a szünetjel: „Te vagy a legény Tyukodi pajtás.” Ezt követően Ortutay Gyula, a rádió vezetője lépett a mikrofonhoz, aki az illegalitásban még Bajcsy-Zsilinszky Endrének tett ígéretéhez híven e szavakkal adta át a rádiót rendeltetésének: „A Magyar Rádió végre szabad!”³⁶ A rádió műsora a május 1-jének megfelelő ünnepelés jegyében folyt. A déli műsorban a Himnusz után Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök mondott beszédet. „Hálával és bizalommal köszöntötte a Szovjetuniót, az Amerikai Egyesült Államok és a Brit birodalom kormányait és e három hatalom szabadságszerető népét.” A hírek után „A munka ünnepe” című műsor következett. Ebben a politikai pártok vezetői és a szakszervezeti tanács főtítkára mondtak rövid beszédet.³⁷

Rákosi Mátyás május 1-jei ünnepi beszédében szimbolikus eseménynek nevezte a rádió újraindulását. Az adások újraindulása – mondotta – azt is jelképezi, hogy a „régí rádióval szemben, mely a reakciót és a népek elnyomását szolgálta, az új, a demokratikus erőkre, elsősorban a nemzet legszélesebb rétegeire, a munkásokra, parasztokra, a dolgozó intelligenciára veszi az irányt. Az új rádió bekapcsolódását a 25 esztendő s rabság után megint ünneppé változott május elsejébe a magyar dolgozók, s élükön a Magyar Kommunista Párt örömmel üdvözlük.” Abban, hogy a rádió május 1-jén újra indult, „jelentékeny részük van azoknak az öntudatos munkásoknak, akik éjt nappá téve dolgoztak a fasiszta barbárok után maradt romok eltakarításán s az új készülékek rendbe hozásán”. „Ami a rádióban történt, az kicsiben az egész felépítést példázza. A magyar munkásság a Magyar Kommunista Párt vezetésével éppen a május elsejét megelőző hetekben adta ki a jelszót, melynek következtében nemes versengés indult meg a *gyárak és üzemek* közt arra, hogy ki mutasson fel nagyobb teljesítményt, ki járuljon többel ahhoz, hogy a romok helyén minél gyorsabban meginduljon a termelő, teremtő munka.” A kommunista párt vezetője beszédének további részében az ország újjáépítéséről, a versenymozgalomról, a munkásság vezető szerepéről,

³⁵ A harangszó egy régi lemezről szólalt meg, mivel az Egyetem téri templom harangtornya, ahonnan 1944-ig közvetítették, „romokban hevert” – számol be Takács Ferenc (1921–1989) rádiós szerkesztő a történetekről. http://takacs-ferenc.5mp.eu/web.php?a=takacs-ferenc&o=DY77dL_bix (2011. január 13.)

³⁶ Magyarország a XX. században. A demokratikus Magyar Rádió bölcsőjénél (1945–1949). <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/501.html> (2011. január 24.)

³⁷ A Magyar Rádió a szabadság ünnepén megkezdte adását. (Révész Mihály hangjátéka) PIL 721/1. 210. ö.e. 13.

a „reakció végső megsemmisítésére irányuló” küzdelemről, a magyar dolgozók egységéről szolt.³⁸

A Magyar Rádió újraindulása alkalmából a Szövetséges Ellenőrző Bizottság részéről Mihail Filippov³⁹ és Grigorjev⁴⁰ kora délután a rádió épületébe látogatott. A fogadásukra megjelent Pokorny Hermann⁴¹ vezérezredes, aki részt vett a hadifogolyügyek és a jóvátételek tárgyalásán, Gyöngyösi János külügyminiszter, Balogh István államtitkár, Csorba János polgármester és Morvay Endre⁴² alpolgármester. A vendégeket a rádió megbízott vezetője, Ortutay Gyula köszöntötte. „Háláját fejezte ki a rádió újból való megindulásának lehetővé tételéért a Szovjetuniónak, győzelmes hadseregének és hatalmas vezérének, Sztálin marsallnak. A magyar nép neki köszönheti, hogy ismét szabad lett és az elpusztított országból végre a magyar munkások, parasztok és értelmiségiek nemzetét építette fel. A Magyar Rádió a demokrácia és a szociális haladás tiszta

³⁸ Rákosi Mátyás beszéde. 1945. május 1. MOL XXVI-A-8-a 174. doboz. (Az ünnepi alkalomból beszédet mondott: Tildy Zoltán, Kossa István, Szakasits Árpád, Supka Géza, ők azonban a rádió indulásáról nem emlékeztek meg. MOL XXVI-A-8-a 174. doboz.)

³⁹ Filippov, Mihail Ivanovics (1925–) ejtőernyős kapitány, felderítő tisz, 1945 májusától 1946 februárjáig Budapesten szolgált, részt vett a Magyarországon állomásozó szovjet katonák leszerelésében és hazaszállításában. <http://www.eduhmao.ru/info/14/8117/87568/> (2011. január. 17.)

⁴⁰ Grigorjev, B. Ja. (GEIGERBÉLA 1909–1983), diplomata, műfordító. Egy Szovjetunióban élő magyaremmigránsfia, aki 1925-ben került családjával Moszkvába, a fogolycseré eredményeképpen. 1940/1941-ben Grigorjev néven a Szovjetunió budapesti követségének munkatársa volt, sebbem a minőségében bizalmi feladatokat teljesített. 1941 nyarától kisebb megszakításokkal, majd 1944 decemberétől ismét a szovjet külügyi népbiztosság, majd a külügyminisztérium állományában állt. A háború utolsó stádiumában különleges feladattal magyar területre érkezett. Magartudásának köszönhetően Debrecenben, majd Budapesten számos magyar politikussal tárgyalt négy szemközt. Néhányszor tolmácsolt Sztálin és Molotov jelenlétében. http://www.terrorhaza.hu/allando_kiallitas/ii_emelet/szovjet_tanacsadok_szobaj/szocikkek_a_szovjet_tanac.html

(2011. január 17.)

⁴¹ Pokorny Hermann (1882–1960) vezérezredes. A Fegyverszüneti Bizottság elnökeként döntő szerepet játszott. Ő tartotta a kapcsolatot a harcoló, majd a Magyarországon maradt szovjet csapatok parancsnokságai, a SZEB és a kialakuló magyar kormányzervek között. Kormánybiztosként ő vezette a jóvátételi tárgyalásokat. Pokorny Hermann: *Emlékeim*. Szerk. Bakonyi Péter. Petit Real Könyvkiadó, Bp., 2000. 20.

⁴² Morvay Endre (1887–1950) várospolitikus. 1939–1948. Budapest alpolgármestere. Főként műszaki ügyekkel foglalkozott. *Új magyar életrajzi lexikon*. Magyar Könyvklub. 2002. 4. kötet. 862.

tanításait, az emberiség legnagyobb eszméit fogja hirdetni. Segítségére lesz az a tény, hogy az európai kultúra egyik leggazdagabb területe, a Szovjetunió hatalmas irodalma és zenei kultúrája annyi év mesterséges akadály után megnyílik a rádió hallgatósága számára.” A SZEB részéről Grigorjev válaszolt kitűnő magyarsággal az elhangzottakra. „Megállapította, hogy a Magyar Rádió megindulása jelzi Magyarországnak az újjáépítés útjára történt elindulását.” Gratulált az eddigi eredményekhez, és hangsúlyozta, hogy a SZEB tagjai a „maguk részéről mindent el fognak követni arra, hogy a Magyar Rádió munkája minél hatékonyabb és minél eredményesebb legyen”.⁴³

A rádió adásainak megindulását követően, 1945. május 8-án került sor a Magyar Rádió Részvénytársaság jogi helyzetének rendezésére. A Magyar Posta és a rádió képviselőinek megbeszéléseiről fennmaradt jegyzék alapján megállapították, hogy a „jogfolytonosság megvan, amennyiben Ortutay Gyula a./ a részvényesek hozzájárulásával b./ a Nemzeti Bizottság c./ a Kormány megbízásából d./ a pártvezetők tudtával és helyeslésével vezeti a vállalatot: ily módon tehát azt úgy politikai szempontból, mint jogi szempontból, tehát formailag és alakilag képviselni jogosult”.

A rádió pénzügyi helyzetével kapcsolatban az rt. vezetői „elmaradt járandóság címen kerekén két és félmillió pengő” követelést nyújtottak be a postának. Kérték az összeg azonnali folyósítását, mert pénz hiányában az épület helyreállítási munkáit „máris le kellett állítani”, az alkalmazottakat fizetni nem tudják, a műsorszolgáltatás ellátására és a dologi kiadásokra „semmiféle fedezettel” nem rendelkeznek. Mivel a rádiónak nincsenek előfizetői, így a kormány támogatása szükséges.

A két vállalat vezetőinek megbeszélésén a rádió képviselői részéről hangsúlyozták, hogy a kormány rendeleteinek, utasításainak, irányításának a hallgatókhoz való eljuttatására, a „tökéletes posta- telefon- távíró és országos sajtószolgálat megteremtéséig” egyetlen lehetőségként a rádió mutatkozik. Ennek megteremtése érdekében a következő feladatokat fogalmazták meg. Nyilvános helyeken elhelyezhető hangszórók és nagy teljesítményű erősítők számának növelése Budapesten, a külvárosi részekben és vidéken. A Standard és a Philips gyárak raktáraiban van még vevőkészülék, erősítő, hangszóró. Ezek beszerzési költsége mintegy ötszázezer pengő. A szerelést a rádió szakemberei végeznék el. „E

⁴³ A Magyar Rádió a szabadság ünnepén megkezdte adását. Révész Mihály hagyatéka, PIL 721/1. 210. ő.e. 13–14.

lehetőség igénybe vételével néhány napon belül 21 nyilvános helyen szólhatnak a Magyar Rádió hangszórói.”

Szükséges lenne – írták – két darab 80 és 160 méteres rövidhullámú adóberendezés beállítása, a hírek és a rendeletek közlése céljából. Az adóberendezések feladata lenne a „budapesti rendes hullámhosszon energia hiányában be nem sugározható országrészekre” a hírszolgálat és a kormányrendeletek eljuttatása. A Standard gyár az adókat kb. egy hónap alatt tudja szállítani, a beszerelésük 1-2 hetet venne igénybe. Az adók beszerzési költségét mintegy hétszázezer pengőre becsülték.

Az adások vételi lehetőségének biztosítására legalább 50 darab vevőkészülék megrendelését vélték elégségesnek. Ezeket a készülékeket a kormány számára fontos helyeken az „illető közületek költségére” javasolták felszerelni. Így a vevőkészülékek gyártási költsége terhelné csupán a Kereskedelmi Minisztériumot. Fontosnak tartották a Pápán raktárban levő 20 kilowattos adó Budapestre szállítását, illetve felállítását Lakihegyen, mert „ha már Budapesten lenne, az üzembe helyezése legkorábban augusztusra fejeződne be”.

A lefedettség növelhető lenne egy kisebb teljesítményű, a Vacuum-technikánál megrendelt 8 kilowattos adóval, amelyet egy hónap alatt üzembe lehet helyezni, s ezzel megvalósulna az ország jelentős részének a besugárzása. Az adó befejezésének költségét kétmillió pengőre becsülték.

A Philips gyárban rádiócsövek gyártásának megindulásához újabb hárommillió pengőt tartottak szükségesnek, amit kölcsönként kérték az Iparügyi Minisztériumtól. „A rádiócsövek gyártása azért is fontos, hiszen az adók ezek nélkül hosszabb időn keresztül nem tudnak működni.”

A megbeszélés résztvevői hangsúlyozták, hogy a felépített kisadók később sem válnak feleslegessé, mert a közigazgatásban, a Belügyminisztériumban, a honvédelemnél, a vasútnál ezeket tudják hasznosítani.⁴⁴

⁴⁴ Jegyzet. 1945. május 8. (A megbeszélésen jelen voltak: Udvarhelyi Ödön, Kónya Sándor, Kodolányi Gyula, Garay László, Tomcsányi Béla, a posta részéről, Ortutay Gyula és Kelen Péter Pál a rádió részéről.) MOL K 850. 3. doboz. 2. tétel. 768–770.

A MAGYAR KÖZPONTI HÍRADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG MEGALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE

A Magyar Rádió, az MTI, a MOT és a Filmiroda együtt maradása ügyében 1945 áprilisában Ortutay levelet írt Tildy Zoltánnak, a kisgazdapárt legtekintélyesebb politikusának. „A konszern eddigi részvényeseitől a részvények politikai úton sajátítandók ki, minthogy az elmúlt években kizárólagos kiszolgálói voltak annak a politikai rendszernek, amely Magyarországot ide jutatta, tehát a kisajátításért a részvényeseknek kártérítés nem fizetendő. A konszern államosítása azért nem kívánatos, mert jellegénél fogva nem alkalmas állami büro szerepére. Az állami ellenőrzés amúgy is a Rádiónál a Postán keresztül, az MTI-nél és a Rádiónál a miniszterelnökségen és a külügyminisztériumon keresztül, a Filmirodánál pedig az iparügyi minisztériumon, valamint a belügyminisztériumon keresztül meglebbe. Viszont a négy demokratikus pártból és szakszervezetekből alakítandó részvénytársaság biztosítaná, hogy a konszern gazdasági haszna a pártok között oszolhatnék meg és politikailag és kulturálisan a Függetlenségi Front az ország e legfontosabb szervezetét közvetlen ellenőrzése és irányítása alatt tarthatná.” A rádió elnöke jegyzők között a részvények paritásos 20-20% arányban történő elosztást javasolta. „Az egyes részvénytársaságok igazgatótanácsába a pártok delegálnák igazgató tagjaikat. Az igazgatóság választaná meg a vállalatok elnökét, aki aztán előterjesztést tenne az egyes vállalatok élére állítandó igazgatóságról, valamint a személyzet összetételéről. Az elnöki tiszt személyében a Kisgazdapárté lenne, valamint a Kisgazdapártra jutna Barcs Sándor⁴⁵ személyében az MTI felelős szerkesztői pozíciója. A Filmiroda élére Kovács István, a Kommunista Párt tagja állhatna; ha a K. P. részéről ellenzés nem támad, a Rádió művészeti irányításával (tehát nem politikaival!) a parasztpárti Cs. Szabó Lászlót,⁴⁶ mint erre legjobban alkalmas szakembert lehetne megbízni. Az MTI-ben Barcs Sándor helyetteseként a szoc. dem. párti Gergely

⁴⁵ Barcs Sándor (1912–2010) újságíró. 1945–1946-ban az MTI felelős szerkesztője. 1943–1949-ig az FKGP tagja. 1947 és 1990 között országgyűlési képviselő. 1946-tól 1948-ig a Magyar Központi Híradó ügyvezető elnöke, 1948–1950 között a rádió elnöke. 1950–1980 az MTI vezérigazgatója. *Ki kicsoda?* 2009. Bp., 2008. 73.

⁴⁶ Cs. Szabó László (1905–1984) író, kritikus. 1935–1944 a Magyar Rádió Irodalmi osztályát vezette. 1948 végén Olaszországba utazott tanulmányútra. Nem tért vissza. 1958-tól brit állampolgár. 1953-tól a BBC munkatársa. *Új magyar életrajzi lexikon.* Magyar Könyvklub. 2007. 6. kötet. 62–63.

Istvánt⁴⁷ lehetne meghívni.” A javaslat szerint Ortutay helyet biztosítana a „Munkás Kulturszövetségen keresztül mind a Szociáldemokrata Párt, mind a Kommunista Párt tagjainak is”. „Ilyen módon, azt hiszem, megbízható, becsületes és a demokráciáért küzdő vezetősoportot kapna a konszern. Ennek megvalósítása igen sürgősnek mutatkozik előttem, minthogy Balogh István⁴⁸ félő, hogy egy nem szerencsésen végiggondolt államosítási tervét hamarabb keresztül erőszakolhatja. Ezért kérem a Gerő Ernővel történő mielőbbi részletes megbeszélést.”⁴⁹

Balogh István kisgazdapárti politikus, államtitkár hatáskörébe tartozott a tömegkommunikációs eszközök állami ellenőrzése. Terviben az szerepelt, hogy a konszern társvállalatait kártalanítással ki lehetne sajátítani úgy, hogy a részvénytársasági forma megmaradna, a részvények többsége azonban az állam kezébe kerülne. Így az állam gyakorolná a felügyeletet, az egyes vállalatok vezetőit is a központi kormányszervek neveznék ki.

Ortutay mint megbízott elnök először támogatta az államosítás gondolatát, de hamarosan ellenezni kezdte azt. Attól tartott, hogy a Balogh-féle elképzelés megvalósulásával a kormány jobboldali tagjainak jelenős mértékben megnőne a befolyása a rádió és a hírszolgálati szervek irányításában. Vagyis rajtuk keresztül olyan társadalmi-politikai erők hatnának, amelyek meggátolnák a rádió és a többi társvállalat politikai, kulturális „demokratizálását és a dolgozó osztályok érdekeinek szolgálatába való állítását”.⁵⁰

Egy másik javaslat is készült a konszern átalakítására. A Magyar Távirati Iroda és a többi részvénytársaság nevében Havel Béla, az MTI ügyvezető alelnöke 1945 májusában jelentést írt Dálnoki Miklós Béla miniszterelnöknek, amelyben kezdeményezte az egyes vállalatok helyzetének részletes vizsgálatát, egyben javaslatot is tett a további működés feltételeinek végleges kialakítására. A részvénytársaságok feladataival

⁴⁷ Gergely István (1906–1977) újságíró, szerkesztő. 1945 után a *Népszava*, 1946-tól a *Világosság* felelős szerkesztője. 1951–1955 koholt vádak alapján börtönben volt. Rehabilitálták. *Új magyar életrajzi lexikon*. Magyar Könyvklub. 2001. 2. kötet. 986.

⁴⁸ Balogh István (1894–1976) római katolikus pap, politikus. 1944–1947 a miniszterelnökség politikai államtitkára, az FKGP tagja. 1950-től a papi békemozgalom vezetője. *Új magyar életrajzi lexikon*. Magyar Könyvklub. 2001. 1. kötet. 349.

⁴⁹ Pro Memoria: 1945. április 9. MOL K 850. 2. doboz. 308–309.

⁵⁰ Erről részletesen ír Vida István: *A demokratikus Magyar Rádió megteremtése...* i. m. 255–258.

kapcsolatban azt tartotta volna helyesnek, ha az „üzletágak tekintetében, amelyek bármi vonatkozásban politikai jellegűeknek tekinthetők”, hajlandóak a „politikai részeket átengedni s így a vállalatokat tisztán kereskedelmi jellegűekké tenni”. „...amennyiben szükségesnek mutatkozik, nem zárkózunk el az elől sem, hogy ezen politikai jellegű vállalatunkat a kereskedelmi törvény szabályainak megfelelően saját hatáskörünkbe likvidáljuk.”

„Amikor ezen politikai jellegű vállalatok illetve üzletágak felszámolását felajánljuk, illetve azokat a kormányhatalomnak visszaadni készek vagyunk, ezt annak feltételezésével tesszük, hogy ugyanakkor a kormányhatóság, illetve államhatalom részéről kifejezése adatik annak, hogy a birtokunkba megmaradó egyéb vagyon tekintetében további háborításnak kitéve nem leszünk és azok felett a törvények által adott korlátok között teljesen szabadkezet nyerünk. Kérni fogjuk, hogy idevonatkozóan velünk a kormány szerződést létesítsen.”

A jelentésben kitért arra is, hogy a felszámolásra kerülő vállalatok esetében figyelembe kell venni a szociális körülményeket, az alkalmazottak végkielégítését, a nyugdíjjogosultságot és az egyéb terheket, amelyeket a megmaradó vállalatoknak kell viselni. Jelezte azt is, hogy ezek mellett nem csekély terhet fog jelenteni az intézkedések erkölcsi súlya.

A dokumentumban Havel Béla részletes beszámolót készített a konszern egyes vállalatainak anyagi helyzetéről, a részvények megoszlásáról.

A Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. alaptőkéje 900 000 pengő, amely 9000 db egyenként 100 pengő névértékű részvényre oszlik. 8948 db részvény a Magyar Hirdetőiroda Rt. birtokában van, a többi részvény tulajdonosát a Magyar Távirati Iroda vezetéksége nem ismeri, és azt sem, hogy melyik pénzhitelintézeteknél vannak a részvények elhelyezve.

Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. $\frac{1}{3}$ -ad részben telekkönyvi tulajdonosa a Budapest, VIII. kerület Sándor utca 5–7. sz. házingatlanoknak és $\frac{2}{3}$ -ad részben tulajdonos a Magyar Távirati Iroda Rt. is. Tulajdonosa még a VIII. kerület Szentkirály utca 25. sz. alatt 150.20 öl és az Esterházy utca 28. sz. alatt 816 négyszögöl teleknek.

Magyar Távirati Iroda Rt. alaptőkéje 900 000 pengő, amely 9000 db egyenként 100 pengő névértékű részvényre oszlik. A részvények nincsenek a Magyar Hirdető Iroda Rt. tárcájában, különböző részvényeseknél vannak, sok közöttük a kisértvény tulajdonos. Telekkönyvi tulajdonosa a Sándor utca 5–7. sz. alatti házingatlanoknak a már említett $\frac{2}{3}$ -ad részben.

A **Magyar Filmiroda Rt.** alaptőkéje 1 000 000 pengő, amely 20 000 db egyenként 50 pengő névértékű részvényre oszlik. Ebből a Magyar Hirdető Iroda Rt.-nél 16 000 db 50 pengő névértékű részvény van, a Magyar Országos Tudósító Rt.-nél 4000 db 50 pengő névértékű részvény van. Tulajdonosa kb. 3000 négyszögöl területű teleknek a Vadas-kerti úton, valamint Balatonföldváron egy 711 négyszögöl területű ingatlanak. Felügyeletét a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium látta el. A Filmiroda forgalmazta a világhíradókat, kultúr- és oktatófilmeket is készített. „Amennyiben ezt a tevékenységét politikai jellegűnek” tekintik, úgy a konszern ezen üzletág további folytatásáról lemond. A Filmiroda kereskedelmi tevékenységet folytat filmek gyártásával, filmek kölcsönzésével, filmlaboratórium fenntartásával. A Filmirodához tartoznak a belvárosban és az Erzsébet körúton a Híradó Filmszínházak. A belvárosit a Bárdos Artur által vezetett Belvárosi Színház sajtóította ki. A Körúti Híradó Mozit pedig a Magyar Kommunista Párt vette át. Engedélyt erre a Filmirodától egyik sem kért. Mind a két híradó színház hasznosítása akadályokba ütközik. „Berendezésüket ellenérték nélkül használják, a bevételről nem számolnak el.” A meglévő jogszabályok alkalmazása mellett rendezni kell a kialakult helyzetet.

Magyar Országos Tudósító Rt. alaptőkéje 250 000 pengő, amely 12 500 db egyenként 20 pengő névértékű részvényre oszlik. Minden részvénye a Magyar Hirdető Iroda Rt. tulajdonában van. Ingatlanulajdona nincsen. A Magyar Filmiroda részvényeiből 4000 db van a tulajdonában. Tevékenysége politikainak tekinthető, ezért a nyomatos kiadványok megszüntetése vállalható.

A **Magyar Hirdető Iroda Rt.** alaptőkéje 1 000 000 pengő, amely 10 000 db egyenként 100 pengő névértékű részvényre oszlik. A részvények 33 részvényes tulajdonában vannak. A vállaltnak közvetlenül és követve is több társvállalat részvénytöbbsége van a tulajdonába, kivéve a Magyar Távirati Iroda Rt. részvényei. Ingatlanul rendelkezik a Vadaskerti úton egy kb. 4000 négyszögöl terült és rajta egy sportház, valamint Szatmárnémetiben, Rákóczi út 68. sz. alatti házingatlan, amit bombatalalat ért. Az iroda az ország területén hirdetések közvetítésével foglalkozik, saját nyomdával rendelkezik, csak kereskedelmi tevékenységet folytat, „minden politikai színezet nélkül”.⁵¹

A Magyar Telefonhírmondó és Rádió, a Magyar Távirati Iroda, a Magyar Filmiroda, a Magyar Országos Tudósító és a Magyar Hirdető Iroda

⁵¹ Miniszter Úr! 1945. május 16. MOL K 850. 7. doboz. 264–269.

vállalataiból alakult meg 1945. június 11-én a **Magyar Központi Híradó Részvénytársaság**, elnöke Ortutay Gyula lett. A jegyzőkönyv alapján a közgyűlésen a következő részvényesek jelentek meg: a Magyar Kommunista Párt képviselőjében Révai József (30 részvény), Független Kisgazda és Polgári Párttól Rubletzky Géza (28 részvény), a Magyarországi Szociáldemokrata Párttól Szakasits Árpád (30 részvény), a Nemzeti Parasztpárttól Farkas Ferenc (30 részvény), a szakszervezeteket Kossa István képviselte (30 részvény), s végül Ortutay Gyula 1 részvényt, Csornoky Viktor⁵² szintén 1 részvényt birtokolhatott. A részvények száma összesen 150 volt.

A közgyűlést Ortutay Gyula nyitotta meg. Miután üdvözölte a megjelenteket, megállapította, hogy a testület határozatképes, és minden aláíró jelen van, „akik az egész alaptőkét képviselik”. Az elnök a jelenlévőknek bemutatta a részvény-aláírási íveket, valamint a banki kivonatot, amelyből látható volt, hogy az „egész alaptőke jegyeztetett s 30%-a befizetett és amelyek alapján a közgyűlés egyöntetűen meggyőződést szerez arról, hogy az alaptőke kellő aláírás és befizetés által biztosított”. Ezt követően Ortutay ismertette az alapszabályokat, amelyeket a közgyűlés egyhangúlag elfogadott, majd egyhangúlag támogatta a társaság megalakulását. Az „elnök jelenti, hogy az igazgatóság megválasztása nem szükséges, mert az igazgatóságot az alapítók már kinevezték”. Javasolta továbbá a közgyűlésnek, hogy a felügyelőbizottság tagjainak az első „üzletévre” válasszák meg Krivánhy Ödönt, Boldizsár Ivánt⁵³ és Szalai Sándort.⁵⁴ A közgyűlés „a javasolt személyeket felügyelőbizottsági tagoknak támogatta és elfogadta”. Ortutay javasolta az alapítókat a

⁵² Csornoky Viktor (1919–1948) jogász, diplomata, politikus. A FKGP tagja. Tildy Zoltán veje. 1948 decemberében a népbíróság koncepciójában „kémkedés” vádjával halálra ítélt, kivégezték. *Új magyar életrajzi lexikon*. Magyar Könyvtudományi Kiadó. 2001. 1. kötet. 1185.

⁵³ Boldizsár Iván (1912–1988) újságíró, publicista, politikus. 1945 után több lap főszerkesztője: *Szabad Szó*, *Új Magyarország*, *Magyar Nemzet*, *Hétfői Hírlap*. 1947-ben külügyi államtitkár. 1970-ben Magyar PEN Club, 1984-től Nemzetközi PEN Club elnöke. *Magyar Nagylexikon*. Akadémiai Kiadó. 1995. 4. kötet. 235.

⁵⁴ Szalai Sándor (1912–1983) szociológus, filozófus, újságíró. 1945–1948 az MSZDP Központi Titkárság osztályvezetője. 1950–1956 között börtönbe került. 1956-tól haláláig az ELTE és az MKKE (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem) tanára. 1948-tól MTA tagja. *Magyar Nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó. 2003. 16. kötet. 440–441.

részvényekre „befizetett pénzekért viselt felelősségük” alóli felmentését, amit a közgyűlés szintén elfogadott.⁵⁵

A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság alakuló közgyűlésén elfogadták a társaság alapszabályát. Ez az alapidokumentum a koalíciós időszakban maradt érvényben.

Az alapszabály általános határozata szerint a cég neve Magyar Központi Híradó Részvénytársaság volt, melynek székhelye Budapest. A részvénytársaság szolgáltatásainak jobb ellátása érdekében Budapesten, vidéken és külföldön is szervezhetett fiókokat. A cég jegyzésére az alapszabály az igazgatóság elnökének, tagjainak és ez erre feljogosított alkalmazotknak adott felhatalmazást. A részvénytársaság működését az alapító dokumentumban határozatlan időre rögzítették. Hirdetményeiket hivatalos lapokban és az igazgatóság által kijelölt egyéb hírlapokban tehették közzé.

Az alapidokumentum a vállalat feladataként, a telefonhírmondón, a rádión és a televízión keresztül történő műsoradást határozta meg. További feladatként szerepelt a telefonhírmondó-, rádió- és televíziós adóállomások létesítése és üzemben tartása. Ezeken át műsorok (hírek, zene, ismeretterjesztő, tudományos és művészi előadások, közérdekű közlemények stb.) sugárzása, valamint a hozzájuk kapcsolódó üzleti tevékenység megszervezése.

A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság mozgóképekkel kapcsolatos tevékenységét az alapszabály „filmhírszolgálat” létrehozásában határozta meg. A szolgálat feladata filmek gyártásával kapcsolatos művészi, kulturális és propagandatevékenység végzése, valamint a társaság vagy leányvállalata által készített filmek terjesztése, a mozgóképszínházakkal (mozi) kapcsolatos mindennemű hirdetési üzlet lebonyolítása, fényképezés, fényképnagyítás, fénykép sokszorosítás, levelezőlapok gyártása és eladása.

A dokumentum fontos pontja az alaptőke, a részvények és részvényesek meghatározása, működésük szabályozása. A társaság alaptőkéje 150 000 pengő, mely 150 darab névre szóló, egyenként 1000 pengő névértékű részvényekre oszlik. A részvénytársaság határozathozatali fóruma a közgyűlés volt.

A rendes közgyűlést minden naptári év első félévében kellett összehívni. Az alapidokumentum engedélyezte rendkívüli közgyűlés össze-

⁵⁵ Jegyzőkönyv. 1945. június 11. Magyar Rádió Archívuma (a továbbiakban MRA). 54. doboz. 1–3.

hívását, ha az igazgatóság azt célszerűnek tartotta. A közgyűlés helyszínül Budapestet jelölték meg. Minden részvénnnyel és ideiglenes részvényelismervénnyel rendelkező tag egy szavazattal bírt. Azok a részvényesek, akik élni kívántak szavazati jogukkal kötelesek voltak részvényeiket, illetve ideiglenes részvényelismervényüket három nappal a közgyűlés előtt letéti elismervény ellenében letenni. A szavazati jogot személyesen vagy meghatalmazott útján gyakorolhatták. A közgyűlés akkor volt határozatképes, ha a személyesen jelenlévők vagy azok törvényes meghatalmazottjuk által képviselt részvényese legalább az alaptőke háromötöd részét képviselték. Az közgyűlésen az igazgatóság elnöke, alelnöke, illetve akadályoztatásuk esetén egy másik igazgatósági tag elnökölt. A közgyűlés jegyzőjét az elnök jelölte ki. Az alapszabály a következő feladatokat sorolta a közgyűlés hatáskörébe: az igazgatóság és a felügyelőbizottság megválasztását, elmozdítását vagy felmentését, a számadások vizsgálatát és a mérleg megállapítását, valamint a nyereség felosztását, más társasággal történő egyesülést, kartellszerződések megkötését, az alaptőke felemelését vagy leszállítását, az alapszabály módosítását, a társaság feloszlását és a felszámolók kirendelését, valamint minden olyan indítványt, amelyet az igazgatóság vagy a felügyelőbizottság a közgyűlés elé kívánt terjeszteni.

Az alapszabály értelmében a részvénytársaság ügyeit az igazgatóság intézte. Az igazgatóság az elnökből és 10 tagból állt, őket a közgyűlés három évre választotta. Az első igazgatóság tagjait az alapítók nevezték ki, a megbízatásuk három évre szólt. Az igazgatóság üléseit annyiszor lehetett összehívni, ahányszor azt a társaság ügyei megkívánták. A meghozott határozatok akkor voltak érvényesek, ha minden igazgatósági tag meghívása megtörtént, és legalább négyen meg is jelentek az ülésen. Az igazgatóságnak felhatalmazása volt arra, hogy tagjai közül meghatározott ügyek közvetlen irányítására végrehajtó bizottságot választhatott és megjelölhette annak hatáskörét is. Az igazgatóság köteles volt gondoskodni az üzleti könyvek rendszeres vezetéséről, valamint a felügyelőbizottság által megvizsgált mérleg közgyűlés elé történő terjesztéséről. A részvénytársaság felügyelőbizottsága legalább három és legfeljebb öt tagból állhatott, akiket a közgyűlés egy évre választott meg. Az elnököt a felügyelő bizottság az első ülésén saját köréből választott. A bizottság üléseit annyiszor tartotta, ahányszor az elnök e célra összehívta. Az ülést akkor kellett még összehívni, ha azt a felügyelőbizottság vagy az igazgatóság két tagja kívánta. A bizottság határozatképességét az alapidokumentum három tag jelenlétében határozta meg. A határozatokat a jelenlévők szavazattöbbséggel hozták. A szavazatok egyenlősége ese-

tén az elnök szavazata döntött. A felügyelőbizottság feladatai a következők voltak: a bizottság kötelessége volt a társaság ügyeit a törvény értelmében vezetni, ellenőrizni, a tagság könyveit és pénztárait időnként ellenőrizni, valamint az igazgatóság által készített éves mérleget megvizsgálni, és arról a közgyűlésnek jelentést tenni.

Az alapszabály meghatározta az éves mérleg készítését és az osztalék elosztását is. Minden üzleti év végén az igazgatóság határozta meg a társaság követeléseit, tartozásait és ezekről mérleget készített. Az üzleti év egybeesett a naptári évvel. Az első üzleti év a társaság megalakulásától 1946. december 31-ig tartott. A követelések és a tartozások feletti többlet képezte a társaság tiszta nyereségét. A nyereség hovatarozása felől a közgyűlés döntött. Az osztalékot a közgyűlés jóváhagyásától számított öt napon belül ki kellett fizetni.

Az alapidokumentum határozatban szabályozta a részvénytársaság feloszlását is. „A társaság feloszlatásról a közgyűlés dönthetett, egyesülés vagy csődeljárás következtében.”⁵⁶

A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság 1945. július 17-én pótalakuló közgyűlést tartott, ahol módosították az alapszabály 15., 22., 33. és 35. §-át. „15. §. A közgyűlés általában akkor határozatképes, ha a személyesen jelenlevő vagy törvényes meghatalmazott által képviselt részvényesek legalább az alaptőke háromötöd részét képviselik. Ha a megjelent részvényesek nem képviselik a megkövetelt részvények számát, az igazgatóság köteles két héten belül új közgyűlést egybehívni. Ezt a közgyűlést a határozatképtelenség okából elnapolt közgyűlést követő 30 napon belül kell megtartani. Ily utólag összehívott közgyűlés határozatképes a letett részvények által képviselt részvénytőkére való tekintet nélkül, de a közgyűlésen határozathozatal alá csak azokat a tárgyakat lehet bocsátani, amelyek az elnapolt közgyűlés napirendjén szerepeltek. 22. §. A társaság ügyeit az igazgatóság intézi. A társaságot, a kereskedelmi törvény 197. §-ában megjelölt esetet kivéve, az igazgatóság képviseli hatóságok és harmadik személyek irányában. Az igazgatóság tagjai a törvény értelmében felelősek. 33. §. A felügyelőbizottság tagjainak évi tiszteletdíját a közgyűlés állapítja meg. Egyébként a felügyelőbizottság ügyrendjét maga állapítja meg. 35. §. A követeléseknek a tartozások feletti többlete képezi a társaság évi tiszta nyereségét. A tiszta nyereségből: a) 5%-ot a tartalékalapba kell helyezni; b) az alaptőke 5%-áig

⁵⁶ A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság alapszabályai. 1945. június 11. MRA. 54. doboz. 1–9.

terjedő összeget a részvényesek közt, mint osztalékot fel kell osztani; c) a fennmaradó tiszta nyereség hováfordítása felől a közgyűlés szabadon határoz. Az osztalékot a közgyűlési jóváhagyástól számított 5 napon belül kell kifizetni.”⁵⁷

1945. július 27-én keltezett végzés alapján a cégbíróságnál 47.991/4. sz. bejegyezték a Magyar Központi Híradó Részvénytársaságot. A vállalat feladata: „A. Műsoradás telefonhírmondón, rádión és televízión. B. Magyarország mindennemű hírszolgálatának bel- és külföldön való ellátása. C. Mozgóképekkel kapcsolatos tevékenység.”

A vállalat „ügykörébe” tartozó fontos feladatok: „a, Telefonhírmondó-rádió- és televízióállomások létesítése és üzemben tartása; ezeken át (hírek, zene, ismeretterjesztő, tudományos és művészi előadások, közérdekű közlemények stb.) kisugárzása, valamint az ezzel kapcsolatos üzleti tevékenységek üzése. b, Bel- és külföldi híryanag (főként politikai, kulturális, közgazdasági, rendőri, sport és általában napi hírek) továbbítása és terjesztése bármely technikai eszköz igénybe vételével és a hírszolgálathoz szükséges nyomdák más természetű nyomdai munkákkal való foglalkoztatása. c, Filmhírszolgálat; filmek gyártásával kapcsolatos művészi és propagatív tevékenység; a társaság vagy leányvállalata által készített filmek terjesztése; mozgóképszínházakkal kapcsolatos mindennemű hirdetési üzlet lebonyolítása; fényképészet, fényképnagyítás, filmkép-sokszorosítás, levelező lapok gyártása és eladása.”

A vállalat működését határozatlan időre jegyezték be. A részvénytársaság alaptőkéje 150 000 pengő volt, amely 150 darab névre szóló 1000 pengő névértékű részvényre oszlott. A vállalat igazgatósága 11 tagból állt: Ortutay Gyula, Révai József, Kállai Gyula, Szakasits Árpád, dr. Ries István, Csornoki Viktor, Rubletzky Géza, Darvas József, Farkas Ferenc, Kossa István és Piros László. „A bejegyzés foganatosítását és közzétételét a törvényszék a cégjegyzékvezetőnek meghagyja.”⁵⁸

A **Magyar Központi Híradó Részvénytársaság** működést az 1945. szeptember 28-án tartott igazgatósági ülésen született határozata szabályozta. Az igazgatóság az egyes főosztályok ügyintézését általában a **Vállalati Intézőbizottság** hatáskörébe utalta. Kivételt képeztek a következőkben felsorolt ügyek, az ezekre vonatkozó döntés jogát az **igazgatóság** „kizárólag magának tartja fenn”:

⁵⁷ Alapszabály-függelék. 1945. július 17. MRA. 54. doboz.

⁵⁸ A budapesti törvényszék mint cégbíróságtól: 1945. július 27. MRA. 54. doboz. 1–2.

- „1. az évi költségvetés és zárszámadás megállapítása;
2. a jóváhagyott költségvetéssel szemben minden olyan tétel engedélyezése, amelynek értéke a mindenkori rádió előfizetési díj ket-tőezerszeres összegének felel meg;
3. új üzletágak bevezetése;
4. a normális üzleteknél nagyobb jelentőségű ügyekre vonatkozó szerződések megkötése;
5. a normális üzletekkel kapcsolatban nyújtott hiteleknel nagyobb összegű akár rövid, akár hosszúlejáratú hitelek engedélyezése.
6. a fontosabb elvi jelentőségű ügyek;
7. olyan segélyek, adományok és jutalmak engedélyezése, amelyek a kedvezményezett személy félhavi illetményének összegét meghaladnák;
8. a munkavállalókkal kötött kollektív szerződések jóváhagyása;
9. cégvezetők és magasabb állású alkalmazottak felvétele és véglegesítése;
10. a kollektív szerződéshatály alá nem tartozó alkalmazottak illetményeinek megállapítása;
11. alkalmazottaknak a nyugdíjpénztár tagjai közé felvétele és a nyugdíjalap megállapítása;
12. cégvezetők és magasabb állásúak részére címek adományozása;
13. alkalmazottak cégvezetővé vagy ennél magasabb állásra való előléptetése.”

Az igazgatóság minden hónap harmadik péntekén déli 12 órakor ült össze, külön írásbeli meghívás alapján, de szükség szerint is összehívható volt. Az üléseken az igazgatóság tagjain kívül állandó résztvevőként megjelent Kelen Péter Pál már mint központi igazgató, a pénzügyi és gazdasági ügyek előadója, dr. Gál Imre a vállalat ügyésze, dr. Rapaich Ferenc jegyzőkönyvvezető, valamint az üzemi bizottság elnöke és egy tagja. A főosztályok vezetői, illetve helyetteseik, a főosztályvezetők hívhattak szükség szerint minden alkalomra szakértőket, az igazgatóság üléseinek ügyrendjéhez alkalmazkodva.

Révai József javaslatára az igazgatósági üléseken tárgyalásra kerülő napirendi pontokról rövid ismertetést kellett küldeni az igazgatóság valamennyi tagjának.

Az igazgatósági üléseken „szavazati joggal csak az igazgatósági tagok bírnak”. Az ülésekre meghívott vállalati tisztségviselők „azonban kérhetik a határozattal szemben netán eltérő véleményüknek jegyző-

könyvbe vételét, az általuk történő végrehajtás során rájuk háramló felelősség alóli felmentésükre”.

A **Vállalati Intézőbizottság** feladata lett minden olyan kérdésben döntést hozni, amely „nincsen kifejezetten az igazgatóság hatáskörébe utalva, meghaladja az egyes főosztályvezetők meghatalmazását vagy szükséges intézkedésekért azok személyes felelősséget vállalni nem kívánják”. „A Vállalat Intézőbizottságának elnöke, a vállalat elnöke.”

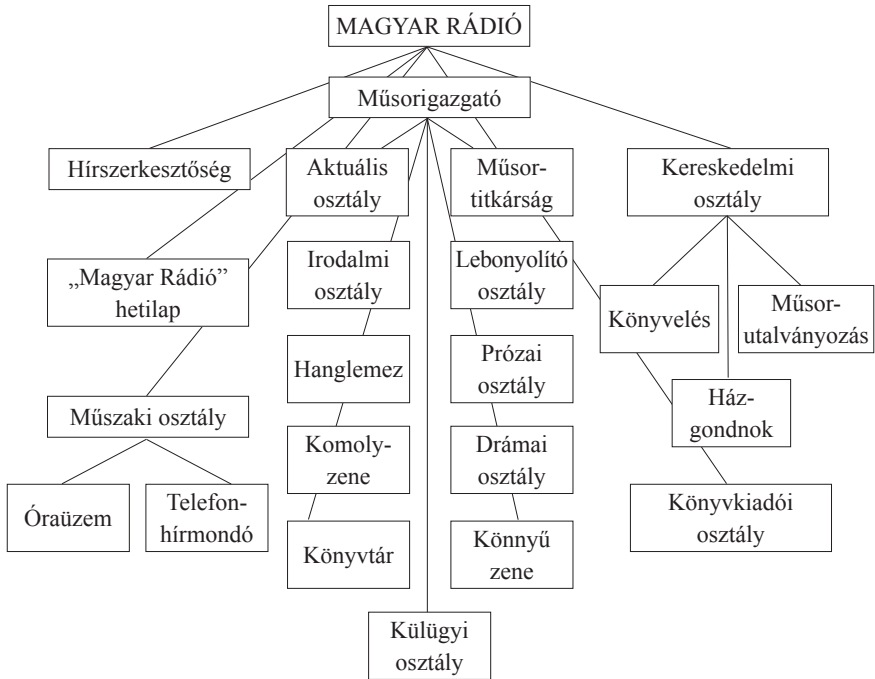
Az Intézőbizottság ülését minden héten szerdára hívták össze: a Film főosztály délelőtt 9 órakor, az MHI főosztály, a Nyomda és érdekeltségek részére délelőtt 10 órakor, az MTI és a MOT délelőtt 11 órakor, a Rádió déli 12 órakor tartotta üléseit. A rádió elnökét akadályoztatása esetén Kelen Péter Pál központi igazgató képviselte. Az igazgatósági tagokat, ha az ülésen nem tudnak megjelenni, az általuk megnevezett igazgatósági tag, a vállalat tisztségviselőit pedig „szolgálati helyetteseik” képviselték. Az Intézőbizottság akkor határozatképes, ha „az elnökön vagy helyettesen kívül legalább két tag jelen van”. Az ülésekről vezetendő jegyzőkönyvet és annak egy másolatát a meg nem jelent igazgatósági tag megkapta.

Amennyiben a főosztályvezetőknek javaslatuk volt, és azokat az igazgatóság elé kívánták terjeszteni, úgy azokat megfelelően kidolgozva, az igazgatósági ülések előtt négy nappal Rapaich Ferenc igazgatóhoz kellett eljuttatniuk – olvashatjuk a dokumentumban.⁵⁹

⁵⁹ Közzététel. 1945. október 10. MOL K 850. 2. doboz. 1–2; 4–5. A Vállalati Intézőbizottság összetétele: *Rádió főosztály*. Tagok: az igazgatóság képviselője Darvas József, Kelen Péter Pál központi igazgató, Schöpflin Gyula műsorigazgató, dr. Linke Károly cégvezető, Szabó Bendegúz főmérnök, dr. Rapaich Ferenc helyettes igazgató. *Magyar Filmiroda főosztály* (idetartoztak a filmes ügyek, a Magyar Nemzeti Apolló Rt., a Star Filmgyár és Filmkereskedelmi Rt., Hungaria Film Rt.). Tagok: az igazgatóság képviselője Kossa István, Kelen Péter Pál központi igazgató, Jenes Nándor igazgató, Hegedüs László helyettes igazgató, dr. Rapaich Ferenc helyettes igazgató.

Magyar Távirati Iroda és Magyar Országos Tudósító főosztály. Tagok: az igazgatóság képviselője Szakasits Árpád, Kelen Péter Pál központi igazgató, dr. Révész Mihály főszerkesztő, Barcs Sándor felelős-szerkesztő, Ábrahám Ferenc felelős-szerkesztő, Hézsér Zoltán igazgató, Langa Dezső h. igazgató, dr. Rapaich Ferenc helyettes igazgató. *Hirdető főosztály, Nyomda és érdekeltségek*. Tagok: az igazgatóság képviselője: Kállai Gyula; Kelen Péter Pál központi igazgató, dr. Rapaich Ferenc helyettes igazgató és a tárgykör szerint érdekelt főosztályok vezetői és helyetteseik. Uo. 3–4.

A fenti dokumentumokból kiderül, hogy a rádió szervezeti felépítésében nagyjából megtartotta az 1945 előtti kereteit. A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság

azonban lényeges jogi és gazdasági változáson ment keresztül. A 6670/1945. M.E. számú rendelet értelmében a rádiót az államkincstár sajátította ki, ezzel elvesztette magántulajdon jellegét. Az új engedélyezési okirat a rádió használati jogát az állam a Magyar Központi Híradó Részvénytársaságnak engedte át. A rádió tulajdonviszonyában így felemás helyzet állt elő. A rádió nem magánvállalat többé, csak szervezeti felépítésében és igazgatási formájában tartotta meg a kapitalista működését, a jövedelem már nem az egyes személyek között, hanem a koalíciós pártok és a Szaktanács között oszlott meg. *A Magyar Rádió és Televízió kézikönyvei*. I. m. 28.

⁶⁰ Cserés Miklós: *A rádió a tömegkommunikáció eszköze*. Kézirat. MRA. 1977. 14.

A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság 1945 utáni létszámáról csak az Igazoló Bizottság irataiban található információk. Az Igazoló Bizottság dokumentumai 1945–1946-ban készültek. A részvénytársaság kimutatásában 919 dolgozóról található adat, az Igazoló Bizottságok iratai alapján az igazolások után 882 fő volt az, akit a bizottság semmiféle módon nem marasztalt el. A többi vizsgált alkalmazottat elmarasztalták. BFL. XVII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratai. 1–7. doboz. (Készítette: Sávoly Tamás levéltáros, Magyar Rádió Irattára.)

A Magyar Központi Híradó Részvénytársaság 1945. május 7-én új műsort indított „A munka híradója” címmel. Az adás indulásakor úgy tervezték, hogy minden hétköznap délután 4 órakor 10 percben beszámolnak arról a munkáról, amelyről a „munkásság legújabb eredményei után érdeklődők” – kapnak ízelítőt.

Az ország dolgozói „nagy lelkesedéssel láttak hozzá az újjáépítés óriási feladatainak teljesítéséhez”. „Már eddig is hatalmas méreteket öltött a munkaverseny és a rohammunka. Ezt a munkaversenyt kívánja szolgálni a magyar rádió munkahíradó rovata. Hogy mekkora jelentősége van ennek a munkaversenynek, azt a legjobban a szovjet-orosz nép békében és háborúban egyaránt csodálatos erejű vezére, Sztálin fejezte ki ezekben a szavaiban: »A legnagyszerűbb ebben a versenyben az, hogy gyökeresen átalakulást idéz elő az emberek nézeteiben a munkáról; mert a munkát abból a szégyenletes és súlyos teherből, aminek azelőtt tekintették, a becsület ügyévé, a dicsőség ügyévé, az érdem és hősiesség ügyévé teszi.«”

A magyar dolgozóknak „mélyen” a szívükbe kell vésni Sztálin szavait, hogy Magyarországon is a becsület, a dicsőség, az érdem és a hősiesség ügyévé váljék a munka.

A műsor készítői kérik az „összes magyar üzemek, gyárak, intézmények, üzemi bizottságait, munkásait és vezetőit, hogy munkaverseny eredményeikről rendszeresen tájékoztassák” a rádiót. A tájékoztatás legcélszerűbb módja valamilyen „munkatény” levélben való leírása és elküldése. A levelet a szerkesztők a rádió címére kérték, ráírva a műsor címét is. A beérkezett adatokat a műsor munkatársai feldolgozzák és nyilvánosságra hozzák az adás keretében. „Nyilvánvaló, hogy az ilyen eredmények a dolgozóknak fokozzák a termelés növelésének vágyát.” A műsor szerkesztői példaként a *Szabad Nép* május 6-án megjelent cikkét idézték, amelyben Kőből József egybek mellett a következőket írta:

⁶¹ 1945. február 19-én újra létrejött a Fővárosi Közmunkatanács (elnöke a kiváló építész, Fischer István lett), s ettől kezdve a helyreállítás tervszerűen folyt. Csorba János polgármester februári rendelete a lakosság munkaerejének igénybevételéről, azaz a közmunkáról szolt. A romeltakarítási munkák meggyorsítása végett a 17 és 45 év közötti férfiakat közmunka végzésére kötelezték. Ez alól csak a betegek, a rokkantak, valamint egyes foglalkozási csoportok tagjai (orvosok, fővárosi tisztviselők stb.) kaptak felmentést.

<http://www.freeweb.hu/budapestmania/feleled.htm>

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/ferfiak.htm> (2012. 03. 14.)

„a májusi verseny előtt is érezték a dolgozók, hogy csak saját erőnkre és munkánkra támaszkodhatunk, ha felakarjuk építeni hazánkat”. A májusi munkaverseny eredményeként építik „éjjeli túlmunkával” újjá a hidákat, „36 órán át egyfolytában” dolgoznak, hogy új gépeket állítsanak munkába, és növeljék a termelést. Használhatatlan esztergapadokat és fűrőgépeket javítanak munkaidőn túl. „Roncsockból traktorokat építenek a földhöz jutott parasztságnak.”

„Ha azt akarjuk, hogy szerencsétlenül járt hazánk ismét boldog, megelégedett ország legyen, ezt a hősi erőfeszítést általánosítanunk kell.” A jó termeléshez jó munkára van szükség. A szakszerű munka nem nélkülözheti a tapasztalatokat, ismerni kell tehát a versenymunkák és a rohammunkák jó és rossz oldalát egyaránt. A tapasztalatokat pedig érvényesíteni kell a mezőgazdaság és az ipar újjáépítésében – hangzott a *Szabad Népből* vett gondolat.

Az új műsor célja tehát az, hogy „élen-járó munkások” eredményeiről rendszeresen beszámoljon. Az eredményeket pedig a munkásság legszélesebb tömegeivel kívánja megismertetni. „Ha az iparban, mezőgazdaságban, közlekedésben és az újjáépítő munka minden más helyén felismerik a dolgozók a rádió nemes és nagy jelentőségű szándékait”, ha bőségesen kap a műsor beszámolókat, ez „hatalmas lökést adhat” az újjáépítésnek. A példák nyomán „újabb és újabb fellendülést kap így a munka, alulról a nagy néptömegekből hatnak az ösztönző erők és hihetetlen gyorsasággal elterjednek az egész országban” a gazdaság minden területén. Példaként említette a műsor készítője a sztahanovista mozgalmat. „Ilyenfajta mozgalom legyen a magyar munkásélet gerince is.”

A szerkesztőség arra kérte még az üzemek, gyárak stb. dolgozóit, hogy műsor számára ne csak fővárosból és annak környékéről, hanem vidékről is küldjenek híreket. „A nyilvánosság adta nagy ösztönzés a vidéken kisebb keretekben, eldugottabb helyeken történő hősi munka erőfeszítéseket emeli ki és lendíti magasba.”⁶²

„A munka híradója” 1945. június 26-án kedden elhangzott adásában, a csepeli Weiss Manfréd-gyár újjáépítési munkáinak terveiről számoltak be. „A munkások, tisztviselők nagy lelkesedéssel vesznek részt ebben a munkában.” A traktorüzem munkásai vállalták, hogy 5000 túlórával traktorokat gyártanak, a szükséges nyersanyagért és alkatrészekért munkával fizetnek. A gépgyárban 100 traktor alkatrészeinek elkészítését vállalták. A csőszerelő részleg öt mozdony csőberendezéseinek gyártását

⁶² „A munka híradója.” 1945. május 7. MOL XXVI – A – 8 – a 174. doboz. 1–4.

vállalta túlmunkában. A gyáróriás bádogos műhelye a „hét hatodik napján ingyen dolgozik és munkabérét vasútépítésre szánja”. A kerékpár-műhely szakmunkásai a vagonok javításán dolgoznak, az ő munkájukat addig a többiek látják el. A bognárműhelyben dolgozók 200 vagon faanyagát készítik el. A termelési eredményeket „kétszeresére lehetne emelni, ha nem volna olyan nagy szakmunkáshiány” – hangzott el a műsorban. A gyáróriás legfontosabb üzeimeiben két műszakban dolgoznak, a három műszak megszervezését a munkáshiány korlátozza.

A műsor tudósítása szerint a társadalmi munkában helyreállítási munkákat végeztek az Újpest–Fót vasútvonalon. A kommunista párt, a szociáldemokrata párt, a MADISZ mozgósított a munkára, amelyben mintegy 1500 önkéntes, „különböző közületek, üzemek dolgozói és tisztviselők” vettek részt. „Az önkéntesek 2000 vasúti talpfa helyét készítették elő és azokból 1800-at a helyére is tettek. Ezzel jelentősen meggyorsították a vasút szakembereinek munkáját.” Az újpestiek azt tervezték, hogy a „rohammunkát többször megismétlik és mindig több és több ember vonnak be soraikba”.

Ganz-Kertvárosból arról érkezett beszámoló, hogy a MKP és az MSZDP, valamint a MADISZ tagjai 5 lakást állítottak helyre „rohammunkával”. A villanyhálózat helyreállításához 60-70 ezer pengő értékben villanyvezetékot gyűjtöttek össze. „A rohammunkát” a jövőben is folytatják.

Az Erzsébet Telefonközpontból arról érkezett jelentés, hogy a műszaki dolgozók napi 2-3 túlórával helyreállították a telefonközpont technikai berendezéseit. Az elvégzett munkát a kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter is megtekintette. A postai dolgozók munkája lehetővé teszi, hogy egyre több állomást kapcsoljanak be a telefonhálózatba.

A VII. kerület kommunista pártszervezetei arról számoltak be, hogy mintegy 300 fő vett rész a Keleti pályaudvar műszaki berendezéseinek és kocsijainak helyreállításában. A vasút vezetői azzal köszönik meg a munkát, hogy a „rohammunkacsoport” tagjait elviszik pihenni a Balatonra.

A Köztisztasági Hivatal budai üzemi bizottsága a kommunista és szociáldemokrata párt képviselőivel elhatározta, hogy a „lakosság bevonásával rohammunkával” megszabadítják Budát és a Vérmezőt a szeméttől és törmeléktől. Három-négy hétre tervezték a munkát, amelynek keretében romeltakarítást is végeznének, ezzel elhárulna a forgalmi akadály is.

Kőbánya-Felső vasútállomáson hétvégén mintegy 250 munkás végzett eredményes „rohammunkát”. Egy új sín pár helyét készítették elő,

eltávolítottak 300 köbméter szemetet és salakot. Az állomás környékéről összegyűjtöttek 3 vagon vasat és roncsolt síndarabokat. Átvizsgálták a vasútállomáshoz tartozó hidakat, megerősítették és ahol kellett, pótolták vagy kicserélték a csavarokat. Helyreállították még a Józsefvárosi pályaudvart Kőbánya-Felsővel összekötő vasúti pálya váltóját.

„Az elmúlt héten szombaton a kereskedelmi dolgozók közül 150 alkalmazott végigvonult a körúton és a presszók, kávéházak pihenő vendégit próbálta társadalmi munkára hívni.” A beszámolóból kiderült, „eredménytelenül”. Az önkéntesek egyik csoportja a Nyugati pályaudvaron hulladékkal töltött meg két vagon. A másik csoport hulladék vasat szedett és válogatott szét. „A rohambrigádban legnagyobb létszámmal a Magyar Divatcsarnok dolgozói vettek részt.”

A Pilisszentiváni Kőszénbányában vasárnap is folyt a széntermelés. A rendkívüli műszakban valamennyi munkás, az irodai dolgozók és az igazgatók is részt vettek. „Még a notórius munkakerülők is megjelentek, az eredmény 19 vagon szén kitermelése lett. A rendes kitermelt szén 12-13 vagon szokott lenni. A vasárnapi műszakban részt vett dolgozók 48%-kal többet termeltek. A szenet, melynek értéke 100 000 pengő, Budapest újjáépítésére ajánlották fel. A munkásoknak a polgármester köszönte meg a rendkívüli teljesítményt. A szenet a termelőüzemek között osztják szét. A bánya dolgozói nem kértek munkájukért mást csak az „élelmezésük megjavítását”.

A Fővárosi Köztisztasági hivatal jelentése szerint Budapesten a szemétszállítás szombaton érte el a tetőfokát. 1500 köbméter szemetet hordtak el a terekről utcákból. A további szemétszállításban a jövőben az orosz teherautók is részt vesznek.⁶³

A háborús pusztítás okozta károk között szinte mindenhol szerepel az ablaküveg hiánya. A rádió, „A munka híradója” 1945. július 24-én kedden elhangzott műsorában elsőként a miskolci Magyar Öntött Üvegyár Rt.-nél elindult üvegyártásról számolt be. A kora tavasszal megindult romeltakarítás és helyreállítás után kezdődhetett a termelés a gyárban. A fő problémát a nyersanyaghiány okozza – számolt be híradó. Ha elegendő nyersanyag lenne akkor a gyár naponta 1800 négyzetméter ablaküveg gyártására lenne képes. Az anyaghiány következtében csak egy nyolcórás műszakban 600 négyzetméter a napi teljesítmény.

⁶³ „A munka híradója.” 1945. június 26. kedd 17 óra. MOL K615. fond. 339. csoport. 139–142.

A Pestszenterzsébetről érkező tudósítás arról számolt be, hogy 16 nő a Szondy utcában hidat épített a víznyelő árok fölé. A híd hat méter hosszú, gyalogos és kocsival való közlekedésre is alkalmas. A környékbeliek közül – látva a nehéz munkát – hét férfi csatlakozott a hídépítőkhöz, átvéve a nehezebb fizikai munkát.

Debrecenben bekapcsolódott az újjáépítésbe a nevelők szakszervezete. Tanfelügyelők, egyetemi tanárok, iskolaigazgatók vettek rész a tégla-hordásban és a különböző földmunkák végzésében.

A műsor a rádiókészülékkel kapcsolatos híradásában tájékoztatta a hallgatókat arról, hogy használt készülékek árát szabályozták. A használtak mellett új rádiók is forgalomba kerülnek. A gyárak csak alkatrészekkel rendelkeznek a készülékekhez, az összeszerelés folyamatos. Az újjáépítés keretében egyre több mechanikai üzem válik alkalmassá rádiókészülékek gyártására.⁶⁴

„A munka híradója” műsorában Gerő Ernő kereskedelmi és közlekedési miniszter tájékoztatta a hallgatókat az újjáépítés eredményeiről. Bejelentette: a vasúti közlekedés helyreállításában nagyarányú program valósult meg, a túlteljesített tervek keretében. Július 25-ig 1350 vasúti kocsit hoztak üzemképes állapotba, nem számítva ezeken a kisebb javításokat. „Ez valamivel több, mint amennyit az eredeti terv irányozott elő, de csak 90%-a az újabb terv által előírt követelményeknek. Míg a MÁV műhelyek 25 százalékkal meghaladták az előírt feltételeket, addig a magánüzemek kötelességeiknek csak 20%-át teljesítették.” A nehézségek, amelyekre a „magánüzemek hivatkoznak”, a MÁV-nál is megvannak, ezeket a „közvetlen ellenőrzés alatt álló MÁV műhelyek leküzdik”, a magánüzemek vezetői „viszont nem valami nagyon lelkesednek a vasút újjáépítésének gondolatáért”. „Ezen a helyzeten feltétlenül változtatni kell” – mondta a miniszter. A mozdonyokat illetően 218-at helyeztek forgalomba, ez 20%-kal több, mint az előirányzott szám. Július első felében az országon belüli szállításra 1200 vagonat használtak, ez nagyon jó eredmény, de elmarad az 1938-as átlagtól, ami napi átlagban 6000 vagon volt.

A szénellátás nehézségeinél a miniszter elsősorban a termelés csökkenését és nem a szállítást emelte ki. A MÁV újabb gyors járatokat is tud indítani. Ezek a szerelvények Nyíregyháza–Debrecen–Budapest vonalon közlekednek, főleg burgonyát, gyümölcsöt szállítanak majd.

⁶⁴ „A munka híradója.” 1945. július 24. kedd 17 óra. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 24.

A személyszállítás fokozatosan áll helyre. A téli forgalom biztosítása érdekében folynak a vagonok felújítási munkái és az ablakok üvegezése. Egyre több munkásvonat tud elindulni az országban.

A vasút újjáépítési munkálataival kapcsolatban a miniszter ismertette az „Arccal a vasút felé” gondolatot, amely szerint „igen mélyen behatolt a széles néprétegekbe”. „Kifejeződik ez abban, hogy az egész országban sok-sok ezren mennek vasárnaponként önkéntes vasúti munkát végezni és a minisztérium úgyszólván naponta kapja az önkéntes pénzfelajánlásokat.”

A minisztérium 5000 gépkocsinak adott forgalmi engedélyt. Rövid időn belül megindulhat az első rendszeres MÁVAUT járat Budapest–Gyöngyös és Budapest–Kecskemét között. A főváros környéki települések között is elindulhat az autóbusz közlekedés.

Gerő Ernő a hidak bontási és újjáépítési munkáiról is részletesen beszámolt a hallgatónak. Az ún. cölöphíd⁶⁵ építéséhez még július végén hozzáfognak, a híd építésének befejezését december végére vagy január közepére tervezték.

A Lánchíd és az Erzsébet híd bontási munkáinál a hidak eredeti anyagának felhasználásával a MÁVAG-ban már az új híd számára készítik az elemeket. Az új híd a Petőfi téri pontonhíd⁶⁶, amelyet átadását december közepére tervezik. A miniszter a Margit híd újjáépítési munkáinak megkezdéséről is tájékoztatta a hallgatókat.

A Dunaföldvárra tervezett híd megépítését a kormányzat elhalasztotta, mert a forgalom motoros koppal is lebonyolítható.

A tervek szerint 1946. január végére elkészül a szolnoki Tisza híd és a tokaji cölöphíd. A csongrádi és a algyői hidak az év végére készülnek el. Szegeden pontonhidat építenek.

A beszámolóban elhangzott az is, hogy minden postahivatal működik, naponta 800 000 levél továbbítását végzik el. A postahivatalokban július 1-je óta expresszlevelet is fel lehet adni.

⁶⁵ Ideiglenes cölöphíd a Dunán, a Lukács fürdő magasságában, 1945 tavaszán. Szerkezeti okok miatt ősszel elbontották, helyére épült a gyalogos pontonhíd: a „Manci”. Ezen a hídon 8 és 16 óra között lehetett közlekedni, és az áthaladóknak igazolniuk kellett személyazonosságukat. <http://egykor.hu/budapest/410> (2012.03.14.)

⁶⁶ 1945. november 18. Az Erzsébet híd mellett a pesti Petőfi térről a budai Döbrentei térig az elpusztult Erzsébet híd pótlására pontonhíd („Petőfi-Böske”) épült. http://hu.wikipedia.org/wiki/Budapest_Duna-h%C3%ADdjai#A_m.C3.A1sodik_vil.C3.A1gh.C3.A1bor.C3.BA_h.C3.ADdpusztul.C3.A1sainak_kronol.C3.B3gi.C3.A1ja <http://www.mtv.hu/modernekepmesek/cikk.php?id=74477> (2012. 03. 14.)

A főváros telefonhálózata is napról napra bővül, naponta több mint 100 készüléket kapcsolnak be. A bekötött telefonkészülékek száma eléri a 4000-et. Az év végére a fővárosban 16 700 telefon készülék működését tervezik. Az országban a legnagyobb városok távbeszélő- és távíró-összeköttetése megbízhatóan működik.

A lakihegyi adóállomás szeptember 1-jén kezdi meg működését. A Székesfehérvár-Öreghegyre telepített rövidhullámú adóállomás helyreállítása július végére befejeződik, így lehetővé válik az műsor adása az amerikai magyarság felé. Az ugyancsak Székesfehérváron újjáépült rádió-távíró leadóállomás segítségével megindulhat az információcsere Moszkvával és Londenval – tájékoztatta a hallgatókat a miniszter.⁶⁷

A téli tüzelőanyag-ellátás súlyos gondjairól számolt be a hallgatóknak „A munka híradója” 1945. november 6-án, kedden elhangzott adásának első részében. „A széntermelés annyira alacsony, hogy az erőtelepek, vasutak és legfontosabb nagyüzemek ellátása után misem marad a háztartások számára. A termelés fokozása érdekében minden megtörtént, de amíg a bányafahiányt és egyéb nehézségeket nem sikerül megszüntetni, lényeges javulás nem várható.” A fővárosban a lakások gáz- és villanyáram-ellátása egész télre biztosított.

A Tüzelőanyag-elosztó Iroda és a Földművelésügyi Minisztérium Erdészeti Osztályától kapott információ alapján 60 ezer vagon kitermelt fa van az országban. Ennek a mennyiségnek a fővárosra eső része elegendő lenne a háború előtti szükséglet egyharmadára. A fát még a kitermelés helyén tárolják, mert az elszállításra várni kell. A szállítást lovakkal végzik, azok pedig az őszi szántáson dolgoznak. A Tüzelőanyag-hivatal 10, az üzemi dolgozók 6, a közhivatalok 3500 ezer vagon fát kapnak. A munkásoknak szétosztásra kerülő fa mázsája kb. 1500 pengő lesz.

A kokszellátás a legkedvezőbb A Budapesti Gázgyár a saját és a főváros alkalmazottjait is ellátja, az Iparügyi Minisztérium engedélyével pedig 3000 vagon kokszot kap a Budapesti Tüzelőanyag Hivatal. A Pécsi Gázgyárban 3500 vagon kokszot tárolnak, amelyből 1000 vagont Budapestre szállítanak a lakások fűtésére. A koksz utánpótlására Tata-bányán és Felsőgallán is megindult az előállítás, télen 2000 vagon brikettet tudnak készíteni.

A tüzelőanyag-hiány enyhítése érdekében a fővárosban elkezdték az olajkályhák gyártását. Csepelen és több gyárban is készülnek a kályhák,

⁶⁷ „A munka híradója.” 1945. július 28. szombat 17 óra. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 28. 17:00-tól.

a tervek szerint 15 000 készül el. Ezeket elsősorban a dolgozók között „osztják szét”. A kályhák darabonként „28-40 ezer” pengőben kerülnek és napi 3-4 liter petróleum elégetésével kellemes meleget adnak. Azok, akik olajkályhát vásárolnak, „kőolajjegyet” kapnak.

A fővárosban 280 000 háztartás van, ellátásukra a télen 22 800 vagon tüzelő érkezik, minden család „4 és fél mázsa” tüzelőt kap. A tüzelőt „elsősorban a dolgozók kapják”. Budapesten a szállítási nehézségek miatt jelenleg „semmi tüzelőtartalék nincs”. A gödöllői és a Pest környéki erdőkben 8000 vagon fa kitermelését kezdték meg, a „pékek, ínségkonyhák és kórházak ellátása minden körülmény között, fennakadás nélkül” biztosított lesz.

A híradó az újjáépítésben élenjáró dolgozók újabb teljesítményéről számolt be a hallgatóknak. Így például arról, hogy októberben a Telefongyár Rt. dolgozói nyerték a XIV. kerületi Újjáépítési Bizottság vándorzászlaját, munkájukkal hozzájárultak a telefon berendezések javításához és újabb vezetékhalózat kiépítéséhez. „A rohammunkában kitüntette 15 munkásnak értékes élelmiszersomagokat, 75-nek pedig 2-2 négyzetméter ablaküveget adtak.”

A fogaskerékgyárból érkezett beszámolóból kiderül, hogy a gépállomány 88%-a ismét üzemképes, a termelés ennek ellenére 40%-kal visszaesett. Ennek oka az, hogy a dolgozók, „kik a szűkös fejadagot sem kapják meg, legyengültek és nem bírják a nehéz fizikai munkát”.

A Mechanikai Szövőgyár fonodájában az épületekben keletkezett károk 70%-át, a gépekben okozott károknak pedig a 20%-át javították ki. Az üzem heti termelése így 5000 kilogramm fonal.

A „népruházati” akció keretében a csepeli Weiss Manfréd Művek dolgozói részesültek kiutalásban. A ruhaneműk jegyzéke eljutott a gyárba, az üzemi bizottsághoz. A ruházati termékek értéke megközelíti a „800 millió pengőt”.

A híradó beszámolt a hajózás megindulásáról a Duna ausztriai szakaszán. A tervek szerint 12 személy és 47 vontatóhajóval megindulhat a közlekedés Regensburg és Budapest között.

Az Iparügyi Minisztériumban értekezletet hívtak össze, hogy megbeszéljék hogyan kerülhető el a az Elektromos Művek reggeli túlterhelése. „Az Elektromos Művek kazánjai a munka indulásakor rendkívüli terhelésnek vannak kitéve, nagyobb mennyiségű szénre lenne szükség az igények kielégítésre. A nagyobb budapesti üzemek képviselő azzal a javaslattal álltak elő, hogy a gyárak, üzemek egy része fél 7-kor, a másik része pedig 8 órakor kezdje a munkát. A résztvevők elfogadták a javaslatot.”

A híradó felhívta a figyelmet arra, hogy a mezőgazdasági munkások munkabérének átszámításánál a „búza mázsáját eddig 500 pengős áron számították”, az új földművelésügyi rendelet értelmében a búza árát „1500 pengővel kell számítani”, további emelés esetén „mindig a fel-emelt legmagasabb árat kell alkalmazni”. A rendelet a mezőgazdaságban dolgozók „szociális érdekeit elégíti ki”.⁶⁸

KÖZELLÁTÁSRÓL MINDENKINEK. „MI ÚJSÁG A PIACON?”

A rádió „Rendeletek ismertetése” című műsorában gyakran tájékoztatták a közvéleményt a közellátással kapcsolatos tudnivalókról. A műsorban 1945. május 15-én elhangzott a közellátásügyi miniszter terménybeszolgáltatási rendeletének módosításáról szóló fontos közlemény, amely az 1946-os év terménybeszolgáltatás rendjét, lebonyolításának módját ismertette.

A rendelet értelmében a beszolgáltatási pontrendszer, az eddig használt ún. Jurcsek-rendszer⁶⁹ megszűnik. A jövőben a gazdálkodó „kenyér magvakból, kölesből, takarmánygabonából, hüvelyesekből és burgonyából a saját gazdasági szükségletére megtartható mennyiségeket meghaladó készleteit köteles valamely vásárlásra jogosított kereskedőnek hatóságilag megállapított áron megvételre felajánlani”. „Kenyérgabonából a gazdálkodónak a háztartásához tartozó személyek, valamint éves családi részre 1945. május 1-étől július 31-ig terjedő időre fejenként összesen 45 kilogrammot szabad megtartani.” A rendelet értelmé-

⁶⁸ „A munka híradója.” 1945. november 6. MOL K615. fond. 338. csoport. 750–754.

⁶⁹ A Jurcsek-féle pontrendszer szerint aranykoronánként 50 egység beszolgáltatása volt kötelező, vagyis 10 egység gabona, 10 egység zsiradék, 30 egység egyéb termék.

<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/33.html><http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/33.html>

Magyarország a XX. században. Gazdaság, társadalom, életviszonyok... (2012. 03. 14.)

Jurcsek Béla (1893–1945) fasiszta politikus, földbirtokos, miniszter. 1942-től 1944-ig közellátási államtitkár. 1945-ben a Szálasi kormányban is földművelésügyi (ideiglenes megbízott közellátási) miniszter volt. Nevéhez fűződik a Jurcsek-féle beszolgáltatási rendszer, amely Hitler hadigépezetének élelmiszer-ellátásának kiszolgálását jelentette, hátrányos helyzetbe hozva az ország ellátását és a magyar mezőgazdaságot. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC06879/07151.htm> (2012. április 29.)

ben, aki nem végzett rendszeres mezőgazdasági munkát, erre az időre csak 30 kilogramm” kenyérgabonát tarthat meg. Az időszakosan munkát végzők (sommások) munkavállalóként – a családtagjaiknak számára tekintet nélkül – „havi 50 kilogramm, összesen azonban legfeljebb 150 kilogramm kenyérgabonát szabad megtartani. „A tartható mennyiségbe be kell számítani a meglevő lisztet is, 10 kg lisztet, 12 és fél kg kenyérgabonával véve egyenlőnek.”

Az állattartáshoz szükséges takarmánygabonát a rendelet a következőképpen szabályozza: árpából vagy kukoricából az 1945. augusztus első napja előtt hízlalásra fogott állatoknál darabonként 300 kg-ot, anyakocáknál darabonként 100 kg-ot, a baromfi törzsállomány részére pedig darabonként 2 kg-ot tarthat meg a gazda.

Zabból lovakkal és öszvérekkel foglalkozó gazdák az állatok részére darabonként 200 kg-ot, a két éven aluli csikóknak 150 kg-ot, a tenyészbikáknak 300 kg-ot tarthatnak takarmányozási célokra.

A rendelet a vetőmagként tartható készletekről is rendelkezik, ennek értelmében, „amennyiben a munkások szükségleteire kenyérgabona nem áll rendelkezésre kellő mennyiségben”, helyette ugyanolyan mennyiségű árpát vagy kukoricát tarthat a gazdálkodó, kölesből a családja számára fejenként 5 kg-ot, burgonyából 25 kg-ot, babból, borsóból 6 kg-ot tarthat a gazda a vetőmagszükségleten kívül. Ha olyan készletei vannak a gazdának, amelyeket még nem csépeelt ki, akkor a magának megtartható mennyiség csak az elcsépeletlen terményekből maradhat. „Aki nem gazdálkodó és kenyérgabonával vagy liszttel rendelkezik, ugyancsak köteles a rendeletben megállapított fölöslegét megvétellel felajánlani.”⁷⁰

„Midőn 1944. telén Debrecenben megalakult a magyar nemzeti kormány, az ellenség által kifosztott, feldúlt üszkös, romokban heverő városokat, falvakat kellett visszaadni az életnek és a kiéhezett százezrek segélykiáltásaira kellett megszervezni a közellátást” – kezdte rádióelőadását Faragho Gábor⁷¹ közellátási miniszter 1945. május 23-án. Sok feladattal kellett megküzdeni, a miniszter azt is elmondta a hallgatónak, hogy hosszú ideig egyedül volt az egész minisztériumban. Később két tisztviselő és egy altiszt kapcsolódott be a munkába. Kora reggeltől

⁷⁰ Rendeletek ismertetése. 1945. május 15. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. május 15-én 12:00-tól.

⁷¹ Faragho (Farágó) Gábor (1890–1953) altábornagy, közellátásügyi miniszter. 1944. december 22-től 1945 júliusáig, nyugdíjazásáig közellátásügyi miniszter. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.htm> (2012. 03. 14.)

késő estig folyt a megfeszített munka. Egymás között tréfálkozva mondták, hogy az „államtitkári feladatokat a minisztérium páratlan ügyességű kis-paraszt altisztje látja el, tudniillik majdnem ő következett rangban a miniszter után”.

„Posta, vasút, távíró, gépkocsi nem álltak rendelkezésünkre. Gyalogszerrel, parasztszekereken, majd később az orosz parancsnokság jóvoltából gépkocsi beállításával szerveztük meg az első közellátási felügyelőségeket, azokat a sejteket, amelyekre támaszkodva a közellátás hálózatát lassan fel tudtuk építeni.”

A harcok még folytak a Duna–Tisza közén, de a Tiszántúlon már működtek a közellátás szervei. A főváros felszabadulását követően az volt a legfontosabb feladat, hogy a „kiéheztetett, sokat szenvedett” lakosság a vidéken a csodával határos módon megmaradt élelemből valahogy részesüljön.

A legnagyobb gondot a készletek hiánya és azok felkutatása, majd pedig a szállításuk jelentette. A vasúti kocsik jelentős része használhatatlan volt, a mozdonyokat elhurcolták vagy tönkretették a visszavonuló német csapatok, a működőképes szerelvényeknek pedig a még harcoló alakulatokat kellett kiszolgálni. Ebben a helyzetben a közellátási kormányzat világosan látta a kialakult helyzetet, és tisztában volt vele, hogy a segítség sokkal kevesebb volt, mint amit az éhező lakosság akár vidéken, akár a fővárosban elvárt volna, úgy hogy országos helyzetképük nem volt.

„Álltam a bírálatot és állom a kritikát ma is” – mondta a politikus, de megjegyezte, hogy a sokszor embertelen, megfeszítette munkáért „több elismerés illetné meg a közellátás felelősségteljes” munkáját végző gépezetet. Azt is tudja – mondta –, hogy a sokat szenvedett emberek „értetően türelmetlenek”.

„Vorosilov marsall a legjobb időpontban hallgatta meg és tolmácsolta kérelmemet a kisegítés érdekében és őszinte hálával emlékszem meg a Szovjet kormány nagylelkű segítségéről, midőn húszezer tonna élelmiszert a legsúlyosabb időben bocsátott rendelkezésünkre.”

A fegyverszüneti egyezmény 1944. október 11-én történt aláírásánál látni lehetett, milyen feladatokat kell megoldani. Ha Szálasi hatalomátvétele nem következett volna be, akkor „valóságos paradicsom lenne ma ez az ország” – vélte a politikus.

„A háborúra úgy látszik szüksége van az emberiségnek, hogy a már meglévő jólétet elpusztítsa.” Az emberek sokat szenvedtek és sokat nélkülöztek, de nyertek is „felszabadulást és demokráciát”, és bízni lehet benne, hogy ez a demokrácia a „legsúlyosabb próbákat is kiállja”.

A politikus meggyőződése, hogy a magyarság regenerálódik, a háború okozta sebek begyógyulnak, a nemzet újra megtalálja önmagát, és saját erejéből talpra fog állni, és lesz jövője a magyar demokráciának. A kormánybiztos optimizmusát már sokszor szóvá tették, de ő töretlenül hisz a „magyarság újjászületési erejében”, és csak a hit az, ami segít „minden igazságtalan gáncsoskodás ellenére – újjákovácsolni a semmiből azt, amit eddig elértek.

A helyzettel a politikus koránt sincs megelégedve. „Azt látom ugyan, hogy nem éhezünk, de szeretném már látni, hogy minden magyar dolgozó jól is éljen.” Ismert az az áldozat, mit a szétrombolt ipar újjáépítéséért tesz az ipari munkásság. Ismert az a hihetetlen erőfeszítés is, amit a magyar parasztág tesz igavonó állatok és pénz nélkül az élet újraindításáért. Ezt az erőfeszítést viszonzni kell a lehetőségeket figyelembe véve. A munkásságot élelmiszerral és olcsó iparcikkal kell ellátni. A fix fizetésből élő tisztviselői rétegnek biztosítani kell „szabályozott, mérsékelt áron” a megfelelő mennyiségű élelmiszert és ipari cikkeket. Ez a folyamat nem mehet egyik napról a másikra, ezért a politikus türelmet és bizalmat kér az emberektől. Termelni és építeni kell, majd pedig arról kell gondoskodni, hogy az jusson hozzá a munkája „gyümölcséhez, aki megérdemli”. A legfontosabb tehát a munka megindítása.

Faragho Gábor kéréssel fordult a belügyminiszterhez, azt kérte, hogy erélyes intézkedésekkel szorítsa vissza a feketepiacot, komoly büntetéseket léptessen életbe a feketézőkkel szemben.

Az elmúlt évi termésből maradt készleteket sikerült felkutatni, és a közellátás céljára igénybe venni. Ezek azonban nem lesznek elegendők az új termésig. Az élelmiszerkészlet szállítása a nagyobb városokba és a fővárosba lehet, hogy nehézségekbe fog ütközni, ami átmeneti zavart okoz az ellátásban. Az átmeneti nehézségek ne tévesszenek meg senkit – hívta fel a rádióhallgatók figyelmét a miniszter –, ne vásároljanak „tartalék gyűjtés céljából indokolatlan magas árakon”.

„A fegyverszüneti szerződés 11. §-a értelmében a közellátási kormányzat feladata, a még meglévő készletekből a Vörös hadsereg szükségleteinek biztosítása is. Ezt a feladatot készségesen teljesítjük. Új életet, felszabadulást, szabadságot hozott számunkra a Vörös hadsereg és ha egy falattal kevesebb is jutna nekünk, megértően mondunk le ennek sokszorosáról is a szabadságért, melyet nekünk hoztak.”

A hamarosan kezdődő aratás és az új termés reményt adhat az embereknek. Valószínű a jövő esztendő sem lesz könnyű, de semmi ok a „kétségbeesésre”. Mégis mire számíthatunk? A gabonatermést illetően „kevés volt az őszi szántás”, tehát az őszi vetés is kevés, ezért nem

számíthatunk megfelelő mennyiségű búzára sem. Kukorica és a köles alkalmas a kenyér készítésére. Ezeknek a növényeknek most van itt a vetésideje. Miután kevés föld marad megműveletlenül, így ezekből a növényekből elegendő liszt áll majd rendelkezésre.

A burgonyaellátással sem lenne baj, ha megfelelő mennyiségű szállítóeszköz állna rendelkezésre a termelőhelyekről való elszállításra. Az új burgonya is hamarosan megjelenik, ezzel is javul az ellátás helyzete. Burgonyából – kedvező időjárás esetén – jó termés várható a jövő évben.

A zsírellátás terén nem ilyen pozitív a kép. A sertésállomány szinte teljesen kipusztult, megmaradt állatokat tenyésztés miatt óvni kell. Ezért is tilos a sertés megölése. A zsírt növényi olajokkal kell pótolni, a napraforgó vetésére még alkalmas az idő. A társadalomnak ezért nagy szolgálatot tesz az a gazda, aki napraforgót vet. A növény kevésbé jól előkészített talajban is jó termést hoz.

„A húsról mondjunk le egy időre” – mondta a politikus. Arról azonban gondoskodni kell, hogy megfelelő mennyiségű baromfi legyen közellátási célra. A hal és vadhúsok nagyobb mennyiségű behozatala a közellátásba enyhíthet a húshiányon.

A közellátásért felelős miniszter ezt követően az iparcikk ellátása terén mutatkozó súlyos gondokról beszélt. Az ipart ért óriási veszteségek nem lehet egyszerűen pótolni, új gépeket beszerezni. A textilgyártás területén tapasztalhatók nagy fennakadások. A bőrgyárak termelése lassan beindul.

A minisztérium vállalta az ár és bérszabályozás problémájának megoldását. Egyeztetve a munkásszervezetek, pártok, érdekképviselők képviselőivel, megismerve az Országos Gazdasági Tanács állásfoglalását. A lehetőségek figyelembevétele mellett a minisztérium igyekszik minden fixfizetésű dolgozót ellátni a legfontosabb iparcikkokkal. A minisztérium célja a kettős árrendszer bevezetése. Ez azt jelenti, hogy a fix jövedelemmel rendelkező dolgozók iparcikkal történő ellátásán túl a fennmaradó ipari termékeket szabad áron hozzák forgalomba. Ezzel az intézkedéssel, legalább a legfontosabb ipari termékek árának korlátlan emelését próbálják szabályozni.

A miniszter előadását azzal az optimista gondolattal zárta, hogy a „megfeszített” munka meghozza az eredményt a magyar nép számára. „... a háború okozta sebek behegednek és a Magyarok Istene is megbocsátja, amit országunk ellen vétettünk és továbbra is segíteni fog bennünket.”⁷²

⁷² Faragho Gábor közellátási miniszter rádióbeszéde. 1945. május 23. MOL K 651.fond. 339. csoport. Adásba ment: 1945. május 23-án 14:07-től. 81–86.

A „Rendeletek ismertetése” című műsor 1945. június 2-án elhangzott adásában felhívták a kereskedők és iparosok figyelmét, hogy üzleteikbe, kirakataikba, árusítóhelyeiken minden áru árát fel kell tüntetni. A polgármester rendelete kiterjed ezek ellenőrzésére is. Az ellenőrök azt a kereskedőt, iparost, aki nem tesz eleget a rendeletnek, első alkalommal a helyszínen 200 pengő büntetés fizet, aki nem fizeti be a bírságot, azoktól az „iparjogosítványt haladéktalanul bevonják”, akiket pedig már korábban megbírságotlaltak a rendelet elmulasztásáért, először 500, másodszor 1000 pengőre büntetik, harmadszorra bevonják engedélyét.

A műsor arról is tájékoztatta hallgatóit, hogy a főváros polgármesteri hivatala „központi panaszirodát” állít fel. Az első napokban történekről számolt be az iroda vezetője a polgármesternek. A leggyakrabban elhangzott panaszok lakásüggyel kapcsolatosak voltak. A főváros vezetőse ezt követően elhatározta, hogy a panasziroda a „jövőben, folyamatban levő lakásügyekkel nem foglalkozik”. A panaszirodát lakásüggyel csak abban az esetben lehet megkeresni, ha az „ügyben már jogerős intézkedés történik”.⁷³

A rádió „Mi újság a piacon?” című 1945. június 13-án elhangzott adásában a műsor készítői a korábbi piaci ellátáshoz képest jelentős eredményekről számoltak be a hallgatóknak. Az egykori „éhhálál” félelmet, az elárúsítópultok „dúsan” megrakott képe váltotta fel. Az árak nem alacsonyok, de „éhenhalásról többé szó sem lehet”. „Pezsgő élet, sürgés-forgás mindenütt, az alélt város lassan magára talál”, és talán a legfeltűnőbb mindez a nagycsarnokban. „Van itt minden, szalonna, zsír, vaj, túró, méz és mák, liszt, köles cukor és gyümölcsíz, de a rekordot természetesen a friss gyümölcs és zöldség tartja. Cseresznye piroslik a piros szín minden árnyalatában, a világos kolozsváritól a karmazsin szívcserezsnyéig, eper, ribizli, piszke, majd tök, karalábé, spárga, saláta, kel, répa, és petrezselyem. Csupa vitamin, megtestesült napfény és egészség.”

Az ország minden feléből „áramlik vagonban, kis és nagy kocsin, teherautón” a termények sokasága a nagyváros felé. A megnövekedett kínálat mérsékeli az árakat, így a szerényebb anyagi körülmények között élők is tudnak vásárolni.

Az elmúlt heti drágasághoz képest olcsóbb lett a zsír, a szalonna, a méz, a cukor. A felhozatal jobb megszervezése – a remények szerint –

⁷³ Rendeletek ismertetése. 1945. június 2. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. június 2-án 10 órától. 1, 3.

még inkább lenyomja az „indokolatlanul magas” árakat, a „közvetítők túlzott nyereségét”. A szállítás egyszerűsödésével megszűnik a nagy árkülönbség, amely a fővárosi piacot „minden más piaccal szemben olyan kínosan megkülönböztette”. A közlekedési hatóságok sokat segítettek újabb vagonok beállításával, a szállítás gyorsításával, az egyre több áru pedig csökkentette a „pestiek” félelmét, hogy nem maradnak éhen.

A műsor szerkesztői annak a reményüknek adtak hangot, hogy a helyzet tovább javul, amíg az ellátásban a „normális állapot be nem áll”. Ennek eléréséhez azonban mindenkinek dolgoznia kell, mert „csak a megfeszített erővel folyó összmunka hozhatja meg az eredményt”.

„Megyék, városok, vidékiek versenyeztek már eddig is, hogy az inséges főváros segítségére siessenek.” Június 12-én érkezett meg Budapestre az 500. élelmiszerral megrakott vagon Somogyból. Ez alkalomból Vas Zoltán polgármester mondott köszönetet a megyének a fővárosiak nevében.

A minisztertanács legutóbb intézkedett a cukorbehozatal kérdésében is. Ezért remélhető, hogy a cukor „se lesz olyan ritka drága kincs, hanem elérhetővé válik a szegényebb rétegek számára is”.

Makó térségéből egyre több új burgonyát szállítanak a fővárosba, az ára valószínűleg csökkenni fog, ugyanezt lehet elmondani a zöldborsóról is. A száraz időjárás nem kedvez a parajnak, sóskának, spárgának, ezért ezek ára kissé emelkedni fog.

A műsorban a hallgatók a piaci árakról is kaptak információt: a tisztított parajnak 28–34, a gyökeresnek 22–26, a sóskának 26–30 pengő kilója. A saláta 4–6, a zöldhagyma csomója 1,50–4,50, a karalábé 18–30, téli vegyes zöldség 26–34, a sárgarépa 24–34, a zeller 20–32, a torna 30–50, az új zöldség csomója 4–8, az új sárgarépa csomója 6–12, a kelkáposzta 20–36, a cukorborsó 24–36, a vajbab 70–130, a tök 45–60, a saláta uborka 70–90, a paprika darabja 5–10, a tölteni való paprika darabja 18–26, a cseresznye 20–48, a meggy 26–50, a földieper 16–44, az egres 18–26, a szamóca 80–120, a ribizli 28–40, fejes káposzta mint újdonság 60–90, a spárga 20–50 pengő. Néhány árusnál málna is kapható 80–90 pengőért.

A tojás darabjáért 7-8 pengőt kérnek, a rántani való csirke párja 500-700 pengő, „ha van, aki megfizeti”. A liba kilója 300 pengő. Az étolaj olcsóbb lett, 240–340 pengő között kapható, a méz pedig 460 pengő.

A műsor készítői árlistájuk végén megjegyezték, hogy a legolcsóbb „talán a virág, de bizonyára azért, mert a virágot megenni nem lehet”.

Az árusok készségesek és udvariasak. Délután már szívesen adnak felvilágosítást a „látogatóknak”, sőt – „horribile dictu! – még kínálták

is a ropogós cseresznyét, a szép János retket, vagy a hamvas cukorborsót”.⁷⁴

A piac szempontjából fontos minisztertanácsi rendeletről számolt be a „Rendeletek ismertetése” című műsor 1945. június 14-én elhangzott adásában. A rendelet értelmében június 14-én 0 órától visszavonták a Magyar Nemzeti Bank által 1927. július 1-je és 1943. február 25-e között kibocsátott 1000 pengős címletű bankjegyeket. A rendelet értelmében a közadó-, forgalmiadó- és illetéktartozásokat 1945. június 19-től fizetni lehet 1000 pengős címletű bankjeggyel. A megszüntetett bankjegyeket Budapesten a Magyar Nemzeti Bank pénzügyintézeténél, vidéken a bank fiókjainál, a megbízott pénzügyintézeteknél és postahivataloknál 1945. július 26-ig le kell adni. A pénzügyintézetekben elismervény ellenében kell a kivont bankjegyeket átvenni, a postahivatalokban pedig lebélyegzett feladóvevény kiadása igazolja a fizetőeszköz leadását.

A rendelet értelmében, a Vörös Hadsereg által kibocsátott 1000 pengős bankjegyek⁷⁵ forgalomban maradnak.⁷⁶

A rádió „Rendeletek ismertetése” 1945. június 20-i adásában tájékoztatást adott a hallgatónak egyebek mellett a közszolgálati illetmények új rendszeréről. A rendelet értelmében az „állami, vármegyei, városi, községi, állami vas-, acél- és gépgyári, állami köszén- és ércbányászati tisztviselők és egyéb alkalmazottak – kivéve a postatisztviselők és egyéb alkalmazottak –, továbbá a honvédség, az államrendőrség, valamint a közalapok, közalapítványok, a fővárosi közmunkatanács, végül a vármegyei alapok alkalmazottainak fizetését”. A fizetési osztályok illetményei a következők: „I. fizetési osztály – miniszterelnök – havi 7000 pengő, II. fizetési osztály – miniszterek – havi 6000 pengő, III. fizetési osztály – államtitkárok – havi 5000 pengő, IV. fizetési osztály 3500–3300 pengő, V. fizetési osztály 3100–3000 pengő, VI. fizetési osztály 2900–2700 pengő, VII. fizetési osztály 2600–2400 pengő, VIII. fizetési osztály 2300–2100 pengő, IX. fizetési osztály 2000–1800 pengő, X. fizetési osztály 1700–1500 pengő, XI. fizetési osztály 1400–1300

⁷⁴ Mi újság a piacon? 1945. június 13. MOL K615.f. 339. cs. Adásba ment: 1945. június 13. 12:45–13:00. 315–316.

⁷⁵ A Pengő története... (1926–1946). A Vörös Hadsereg által kiadott 1000 pengős bankjegyek 1946. február 28-ig maradtak forgalomban. Lásd erről: Leányfalusi Károly, Nagy Ádám: Magyarország fém- és papírpénzei; A Pengő pénzügyintézet 1926–1946 <http://www.majoshaza.com/html-ek/penzpengotortenete.html> (2012. 03. 25.)

⁷⁶ Rendeletek ismertetése. 1945. június 14. MOL K615. 339.cs. Adásba ment: 1946. június 14. 16:00-tól. 970.

pengő, XII. fizetési osztály 1250–1150, pengő, XIII. fizetési osztály 1100–1000 pengő, XIV. fizetési osztály 950–850 pengő, XV. fizetési osztály 800–700 pengő havonta.” A családi pótlékot a rendelet egységesen családtagonként 300 pengőben állapította meg. A lakhatási támogatás „lakbér csoportok” és fizetési kategóriák szerint havi 260–30 pengőig jár. A fővárosi tisztviselők számára megállapított közlekedési segély havi 200 pengő. A bírók pótléka havi 500 és 250 pengő. A honvédségi pótdíj havi 200, a rendőrségi pedig 200 és 50 pengő között volt. A pótlékok a nyugdíjba vonulást követően megszűnnek.⁷⁷

„Budapest közéletének feljavítására az orosz nép, a Vörös Hadsereg és Sztálin marsall a főváros lakosságának nagymennyiségű élelmiszert bocsátott rendelkezésre”, tájékoztatták a hallgatókat a „Rendeletek ismertetése” műsor 1945. június 22-én elhangzott adásában. A műsorban elhangzott az is, hogy Vas Zoltán polgármester mint közellátási kormánybiztos június 25-től milyen fejadagokat állapít meg.

A nehéz fizikai munkát végző munkások naponta 50 dkg kenyeret, 3 dkg borsót, babot, 3 dkg húst, 3 dkg cukrot és havonta 10 dkg pótkávét és 40 dkg sót kaphatnak. A könnyebb fizikai munkát végzők naponta 40 dkg kenyeret, 2 és fél dkg babot, borsót, 2 és fél dkg húst, 2 dkg cukrot, havonta 10 dkg pótkávét és 40 dkg sót kapnak.

A hivatalokban dolgozók napi adagja: 25 dkg kenyér, 2 dkg bab, borsó, 2 dkg hús, 1 és fél dkg cukor, havonta 10 dkg pótkávét, 40 dkg só.

A gyermekek napi ellátása: 12 éves korig 25 dkg kenyér, 1 és fél dkg bab, borsó, 1 és fél dkg hús, 2 és fél dkg cukor, havonta 10 dkg pótkávét és 40 dkg só. A lakosság többi része naponta 20 dkg kenyeret, 1 és fél dkg bab, borsó, 1 és fél dkg húst, 1 és fél dkg cukrot, havi 10 dkg pótkávét és 40 dkg sót kap.

Június 25-től a hónapban érvényes étkezési jegyekre naponta a korábbi 10 dkg kenyér helyett 20 dkg-ot lehet adni. A nehéz és könnyű fizikai munkát végzők, a hivatalnok dolgozói és a gyermekek júniusi „pótadagjegyüket az újonnan kiosztandó júliusi pótgjegyekkel egyidejűleg kapják meg”, és azokat utólag is beválthatják.

A nehéz testi munkát végzők fejadagját kapták: „az irodalom, a művészet és a tudomány neves képviselői, a magasabb egyházi tisztségek viselői, a kormányhatóságok és a főváros vezetői, valamint az egyéb közigazgatási hatóságok és a bíróságok vezetői, a közérdekű nagyipari

⁷⁷ Rendeletek ismertetése. 1945. június 20. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 1945. június 20. 13:45-től. 1.

vállalatok vezetői, a vasút és posta vezetői.” A kevésbé nehéz fizikai munkát végzők fejadagját kapják: „a tanárok, tanítók, orvosok, mérnökök, technikusok és a papok”, szintén ezt a fejadagot kapják „a kórházakban fekvő betegek”. A nehéz testi munkásoknak járó fejadagot kapják a terhes nők és a szoptatós anyák is.⁷⁸

A közvéleményt érintő tejellátás új rendjéről tartott előadást 1945. július 14-én Szalay Gyula közellátási felügyelő. A Magyar Közellátási Minisztérium 3700/1945. számú rendelete a tej és tejtermékek forgalmazását és felhasználását szabályozza. A rendelet arra kötelezte a tehen-tartókat, hogy „minden fejőstehén után évente 270 napon át naponta 2 liter tejet szolgáltatson be hatósági áron”. Az összegyűlt készletet a központból a „városok dolgozóinak kisdedei” kapják meg elérhető áron. Ugyanez a rendelet írta elő, hogy a „fejősjuh után a bárányleválasztástól számított 5 napon keresztül havonként 1 kg teljes zsír tartalmú gomya” beszolgáltatását. Ezt a közellátási kormányzat a „kisfizetésű dolgozók élelmezésének feljavítása érdekében” hozta.

A rendelet fontosságának alátámasztása érdekében Szalay Gyula elmondta, hogy ezt a beszolgáltatási kötelezettséget „csak az a gazda nem tartja be, aki az ország jövőjével nem törődik és akit szégyenletes kapzsisága arra indít, hogy az ő érette is nehezen dolgozó munkás, vasutas és tisztviselő gyermekeit megillető tejen nyereszkedjék”. „Az ilyen gazda árulója a népnek és méltó arra, hogy az elérni vélt haszon összegét sokszorosan meghaladó büntetéssel sújtsa a rendőri büntetőbíró.” A rendelet arra is lehetőséget ad a kötelezettségét elmulasztó gazdával szemben, hogy a tehenét és juhát az „illetékes közellátási kormánybiztos a közellátás céljaira igénybe vegye”.

A kötelességét teljesítő gazda nem kerül hátrányos helyzetbe, mert a beszolgáltatott tej árát – a búzáéhoz hasonlóan – igen kedvező áron állapították meg. Ez azt jelenti – magyarázta a politikus –, hogy a kormány „árpolitikailag is segítségére siet a tejtermelésnek: igyekszik azt minél kifizetődőbbé tenni”. Azt remélve, hogy a gazdák így több szarvasmarhát tartanak majd, ez pedig növeli a tejellátást, jobb élelmezést. A szerves trágya pedig a földek termékenységét növeli majd.

A műsor folytatásában a tehen-tartó gazdák kötelezettségeit ismertették. A gazdáknak kötelességük volt nevüket, lakhelyüket, állataiknak számát (a későbbiekben számuk emelkedését), a községekben a

⁷⁸ Rendeletek ismertetése. 1945. június 22. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. június 22. 13:45-től. 1–2.

községi, városokban a polgármester hivatalában bejelenteni. A gazdák kötelessége „a beszolgáltatandó tej naponkénti és juhgomolya havonkénti szállítására tejiparossal haladék nélkül megállapodást kötni, még akkor is, ha egyébként a szállításra” a rendelet hatálybalépése előtt kötött már szerződést. A gazda „köteles a már ismert feltételek mellett a napi 2 liter tejet literenként 6 pengőért, a havi 1 kg juhgomolyát 90 pengőért beszolgáltatni”. Ahol nincs helyi tejbeszolgáltatásra lehetőség, ott a hatóság rendelkezése szerint kell teljesíteni a kötelezettséget. A gazdáknak különösen tartózkodniuk kell a „jogosulatlan szállításról, népszerűen a batyuzástól”. A rendelet szigorúan tilt minden olyan szállítást, amely a „termelés helyéről nem tejiparos üzembe irányul”. A szigorú rendelet betartásának oka a fertőzések, betegségek megelőzése, a tej csak tisztán szakszerűen kezelve kerülhet a fogyasztókhoz. Ez pedig csak úgy érhető el, ha a tej a tejüzemen keresztül kerül forgalomba.

A gazdák a termelés helyén a beszolgáltatás után megmaradt tejet helyben, tetszés szerinti árban eladhatták. A szakemberek ebben esetben az is azt tanácsolták a gazdáknak, hogy az iparendeléssel rendelkező tejiparossal egyeznek meg az árban, azért, hogy az üzemben keresztül a tej oda kerüljön, ahol a legnagyobb szükség van rá.

A rendelet a tejiparosok kötelezettségeit is meghatározta. A tej forgalmazásával csak olyan kereskedő foglalkozhat, akinek erre iparendélya van. A tejiparosoknak pontos kimutatást kell készíteni a gazdákkal kötött szerződésekről, és azt három példányban a Tejtermelők és Tejszövetkezetek Országos Szövetségének, az általuk kiadott nyomtatványon elkészíteni, és két példányban elküldeni, egy példányt a helyi hatóságok kaptak meg. A beszolgáltatási kötelezettség teljesítésén túl felajánlott tejet és gomolyát a kereskedő a törvényben meghatározott áron köteles átvenni a termelőtől. A kereskedő csak attól a gazdától veheti át a beszolgáltatáson felül megmaradt tejet, aki a kötelezettségének eleget tett, és ezt „hiteltérdemlőleg igazolja”. A kereskedő a neki felajánlott tejet és túróát a közellátási minisztérium utasítása alapján adhatja el. A nem helyben értékesített tejet és gomolyát állami ellenőrzőjeggyel ellátva tovább kell küldenie a tejipari vállalatoknak. A vállalatok az így összegyűjtött nagyobb mennyiségű tejterméket a közellátás rendelkezésére tudják bocsátani.

A tejiparos köteles az üzembe szállított tejről és gomolyáról minden hónapban kimutatást készíteni, és ezt a következő hónap 8. napjáig elküldeni a Tejtermelők- és Tejszövetkezetek Országos Szövetségének, ugyancsak ide kell küldeni a tejipari vállalattal kötött szerződést is.

A tejiparos kötelessége az is, hogy azokról a gazdákról, akik a beszállítási kötelezettségüket „akár részben, akár egészben” nem teljesítik, hetenként kimutatást kell készíteni, és azt a következő hét keddi napján a „községi előjárósághoz beküldeni”. Minderre azért van szükség, hogy az „ilyen gazdák kötelességük teljesítésére hivatalosan felszólíthatók legyenek, vagy ha ez sem használ, eljárás indulhasson tegenük, fejősjuhuk igénybevétele iránt”.⁷⁹

„Divat a hízás mint halljuk kedves hallgatóink! A nehéz ostrom időszak alatt, tudjuk, hogy mindannyian szűkösen, vagy hogy úgy mondjuk alig táplálkoztunk és ennek következtében mindnyájunk a még akkor divatos karcsú vonalakat vettük fel. De ez már a múlté” – kezdte „Mi újság a piacon?” című adását a rádió 1945. július 17-én. A „hízási divatnak” eleget lehessen tenni, körül kell nézni a piacon, mi lehet a heti étrend, és mindezt a „szűkös anyagiak mellett, hogyan lehet kigazdálkodni. A kínálat bemutatását a műsor munkatársai a Garay téri piacon kezdték, amely köztudottan a főváros legolcsóbb bevásárlóhelye volt.

Ahhoz, hogy az élelmiszerárúrok bódéihoz lehessen menni, át kell verekednie magát a stábnak azon az „emberrengetegen”, amely a piacot szegélyező kis utcákban tolong. „Ki-ki kínálja portékáját kiabálva, vagy pedig mutogatva.” A műsor készítői úgy döntöttek, hogy ezt a forgatógot a piacról kifelé jövet mutatják be a hallgatóknak. A zöldséges standokon bőven van zöldbab és gomba. Az utóbbinál vigyázni kell, hogy csak szakértővel megvizsgáltatott gombát vásároljanak a csarnokokból. Nagy mennyiségben van káposzta, nem túl drága, a legolcsóbb a tök. Sok látható kukoricából is, következésképpen ez is olcsóbb. Gyümölcsből is nagy a választék, van barack, körte, alma, ribiszke, egres és meggy is. A legolcsóbb közülük az egres és a ribiszke. A zöldfélékből bőven van, sóska és paraj, az árú nem emelkedett, de van bőven karalábé is. Sok helyen látható karfiol és egyre több a paradicsom is. Ezek árai kicsit csökkentek, de még „mindig elérhetetlenek”. Olcsóbb lett az uborka, nagy tömegben van paprika, ennek ára változó. Az újbúrgonya is sok árusnál hatalmas kupacokban áll, de az ára nem akar lemmenni. „Elképesztő árkülönbségek vannak. A csepeli nagyvásártelepen a közönségen kívül maguk az odaszállító termelők és az ott árusító nagykereskedők is megütköznek a nagybani és kicsinybani árkülönbségeken”, mely nemcsak a gyümölcsöknél, hanem minden idényterménynél is

⁷⁹ A tejjgazdálkodás új rendje. 1945. július 14. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 7. 8:00–8:45. 1–3.

megfigyelhető. A gyümölcsök között újdonság a ringló és vörös szilva, ára egészen elfogadható. Még csak szemmel nézik a vásárlók a korai szőlőt és a dinnyét.

A gyümölcsök után a tejkinálatot mutatták be a műsor készítői. Jelentős változás nem észlelhető, az árak változatlanok. A polgármester rendelete értelmében a 3 éven aluli gyermekek a fővárosi tejjegyeket a július 15-ei határidővel kapják. „A” szelvényekre 5 dkg vajat kapnak, 180 pengős hatósági áron. A vajat a tejjvállalatok részlegeinél és azokon a „tejkonyhák” kaphatják meg, ahol a tejjegyet már leadták. Az augusztus 1-jétől kiadott új élelmiszerjegyekre csak a 12 éven aluli gyermekek kaphatnak külön pótejgyet, az 1 éven aluli csecsemők a már kiosztott „A” tejjegyen kívül augusztusban és szeptemberben kaphatnak pótejgyet. Lehetséges, hogy csecsemők a jövőben vasárnaponként tej helyett vajat fognak kapni.

Húsospultokon szétnézve vágott baromfit, szalonnát, zsírt és olajat láthat a vásárló. Ezek ára nem emelkedett kivéve az olajé. A Községi Élelmiszerüzem nagyobb mennyiségű kolbász előállításába fogott, amelyet a közeljövőben jegyre lehet kapni 80 pengő értékben. Arról is tájékoztatták a hallgatókat, hogy nagyobb birkaszállítmány érkezett a fővárosba, ezzel a húsellátás további javulása várható. A birkahúst egyelőre csak üzemek kapják étkeztetésre.

A kenyérellátást vizsgálva jó hír, hogy az árat szeptember 1-jéig nem emelik. A liszt mennyisége a főváros számára elegendő, így a kenyérellátás biztosítva van. A 2.20 pengős zsemlét is mindenki szívesen vásárolná, de a hivatalok dolgozói panasszal éltek, hogy munkaidejük alatt „nem áll módjukba, hogy hosszú sorokba álljanak”. A jegyrendszer segíthet a problémán.

Sok panasz hangzik el a kenyér minőségére. A polgármester elrendelte a búza minőségének és az őrlés munkáinak ellenőrzését. A jövőben csak 5% kukoricalisztet keverhetnek a búzalisztbe, így javulhat a kenyér minősége.

A műsor készítői ígéretüket betartva bemutatták a Garay tér környékét a hallgatóknak. „Köröskörül teljes zsvajjal folyik a vásár”, a sietve kialakított bódékban rengeteg a különböző áru. Cipők, ruhák, kosarak, konyhai felszerelések, gramofonlemezek, „hamisékszerek” sokasága... „Az árusok között cigányok is szép számmal találhatók. Anyák gyermeküket táplálva, nagyban kínálgatják csereportékájukat.” Érdekes látvány még a lacikonyha, ahol sokan vannak. Minden sarkon egy-egy nagy ernyő alatt sok-sok ember látható, itt sokan keresik a szerencséjüket. „Folyik a pénz, mert szerencsejátékkal szeretnék megalapozni a jövőjüket.

Csodálatos, hogy gyermektől kezdve felnőttig milyen szenvedéllyel űzik e veszélyes játékot...”⁸⁰

A csarnokok, piacok épületeinek helyreállítása is része volt az újjáépítési programnak. A „Mi újság a piacon?” című műsor készítői 1945. július 24-én elhangzott adásukban először a helyreállítás terveiről számoltak be a hallgatóknak. A nagyvásárcsarnok a helyén marad, helyreállítására 60 millió pengőt fordít a főváros vezetése. Az árufelhozatal eléri már a 60-70 vagon. A Vámház körüti csarnok felújítására 1 millió 400 ezer pengőt fordít a polgármesteri hivatal.

A Községi Élelmiszerüzem Budapest ostroma után 12 fiókkal nyitott, korábban 53 fiókja volt, most júliusban 80 fiók működik, és továbbiak nyitása várható. Az üzlethelyiségek hiányát úgy oldják meg, hogy tereken és üres telkeken bódékat állítanak fel. A főváros élelmezésének jobb ellátása érdekében bérbe vette a Suppán Konzervgyárat, amely teljes kapacitással üzemel.

Az árusítóhelyek higiéniájára is felhívták a figyelmet a műsor készítői, ugyanis körútjuk során láttak olyan gyümölcsöt, zöldséget, melyeken „legyek hemzsegték”, és fertőzték az árut. Kifogásolhatók továbbá a mérésnél tapasztalt pontatlanságok, „kapkodva mérik az árut, a nagy papírról, amit odatesznek, nem is beszélve”.

A tejellátás további javulását eredményezi a főváros birtokába került 25 tehén. Az állatokat Kamaraerdőn tartják, ahol megfelelő erőtakarományt kapnak, majd „üzembe állhatnak”. A főváros vezetése azt reméli, hogy ezek a tehenek az anya- és csecsemővédő intézetek tejigényét ki tudják elégíteni. A közellátási hatóságok addig is 300 ezer pengőért kondenztejet (tubusos sűrített tej) vásároltak ezen intézmények akadálytalan tejellátása érdekében. A téli tejellátás biztosítása érdekében a főváros vezetése megállapodást kötött a gyulai tejporgyárral, amely por alakban tárolja a szükségleteket, a fővárosi gyermekek és a kórházak betegei számára. Az Országos Magyar Tejipari Központ (OMTK) 100 fiókja 560 pengős kilónkénti áron csomagolt vajat hoz forgalomba. A központ sajtüzemei is hamarosan megkezdik a termelést, addig gomolyatúrót szállítanak a fővárosba.

A fővárosba felhozott zöldség és gyümölcs mennyisége is egyre növekszik, Nagykovácsról, Kecskemétről teherautókon és vasúton naponként szállítanak. A MÁV mindent megtesz a főváros ellátása érdekében.

⁸⁰ Mi újság a piacon? 1945. július 17. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 17. 8:00. 1–5.

A szállítást eddig úgy oldották meg, hogy személyvonathoz kapcsolt vagonokban hozták az árut. A közlekedés egyre javuló feltételei már lehetővé teszik, hogy naponta indul szerelvény Budapestre Kecskemétről, amely kizárólag csak gyümölcsöt szállít. Ez jelentősen hozzájárulhat az árak csökkenéséhez.

A Budafoki piacon a sárgabarack kilójáért 8 pengőt kérnek, az őszibarackért 28 pengőt. A körzet hűtőháza súlyosan megrongálódott a harcok során, így a Buda vidéki őszibaracktermés eltevésére nem kerül sor.

Az árakat illetően sajnos „még mindig nagyok az árkülönbségek termelő és fogyasztó között”. „A közéleti szakbizottság vásárcsarnoki albizottsága felkereste a nagyvásártelepet, és megállapította, hogy ott egyes nagykereskedők láncolással drágítják a piacot.” A Közéleti Szakbizottság július 19-én ellenőrzést tartott a csarnokban, jelentésükre reagálva, a politikai pártok az „árak terén tapasztalható súlyos visszaélések elleni legerélyesebb rendszabályok alkalmazása mellett foglaltak állást”. A szakbizottság tagjai javasolták, hogy a „kiskereskedői tiszta hasznot 12–15%-ban hivatalosan állapítsák meg”. A bizottság tagjai azt is elfogadták, hogy azoktól a nagykereskedőktől, akik a nagyvásártelepen áruikat nagykereskedőknek adják tovább, mint – „lánckereskedők” – árusítóhelyüket és iparengedélyüket be kell vonni. Az őstermelőkre hozott újabb határozat értelmében árujukat csak piacokon árusíthatják 11 óráig, a „házakban való árusítás és így az árak ellenőrizhetetlen felhajtása tilos”.

A műsor munkatársai a befőzési idényre való tekintettel a cukorellátásról számoltak be a hallgatónak „...sajnos a cukorral való tartósításra nincs meg a lehetőség, a gazdáknak és háziasszonyoknak aszalásra kell berendezkedniük.” Az aszalt gyümölcsök iránt külföldről is megnőtt a kereslet, „sőt a jóvátételi kötelezettségünknel is elfogadnak aszalt gyümölcsöt...” A műsor készítői felhívták a figyelmet a „szélhámosokra”, akik „feltűnően olcsó áron kínálják a cukrot”. „Előleget vesznek fel, majd azzal megszöknek. Nagyon drága az ilyen olcsó cukor.” Azt ajánlják a háziasszonyoknak, hogy „burgonyacukrot” vásároljanak, ez sokkal olcsóbb.

A műsor készítői a hazai piaci körkép után a környező országok tapasztalatait is megosztották a hallgatókkal. Elsőként Belgrádban néztek körül, ott az élelmiszer-ellátás rosszabb, mint Magyarországon. A feketepiacot ott teljesen sikerült felszámolni. „Bécsben az üzletek 90%-a még nem nyitott ki, de az árak békebeliek. Mindent jegyre kapni, még a zöldséget és salátát is, az előírt fejadagban. Napi 25 deka a kenyéradag, havonta háromszor mindenki megkapja a 30 dekányi húsadagot és

21 dekányi olajat. Az idegen Bécsben úgy szólván éhen halhat. Csupán azok az üzletek és élelmiszerüzletek vannak áruval teli, amelyeket hatósági élelmiszer eladásra kijelöltek... A kereskedelem nagy erőfeszítéseket tesz Prágában is, hogy az élet ismét rendes kerékvágásba jusson. Az üzletekben kevés áru van ugyan, de mindenkinek jut meghatározott – ha nem is nagy – fejadag. Ingyenc falatok is lázthatók azonban a kirakatokban. Minden kapható, azonban csak jegyre, vagy pontokra. A rendelkezések végrehajtását nagy szigorral ellenőrzik a hatóságok. Cukorkát, édességet is árusítanak, de kizárólag csak gyermekek részére.” Csakúgy, mint Bécsben, Prágában is minden jegyre kapható, a külföldi nemigen tud ott sem vásárolni. A feketepiac Prágában is ismeretlen. „A vendéglőkben 20-25 csehkoronáért jó és bőséges 4-5 tál ételből álló menüt kapni” – tudhattuk meg a műsorból.⁸¹

Az élelmiszer-ellátás javítása érdekében zsemlyejegy és „kenyér-váltójegy” került forgalomba – számolt be erről a „Rendeletek ismertetése” című műsor 1945. július 28-án elhangzott adásában. A „kenyér-váltójegy” minden szelvényére a vendéglátó üzemekben 5 dkg kenyeret adnak hatósági áron. Egy kg „jegykenyér” 5 pengő 60 fillérbe kerül, 5 dkg kenyér 28 fillérbe; a „vendéglőkben váltójegyre kiszolgáltató kenyér-szelet a rezsiköltség felszámításával sem kerülhet többbe, mint 50 fillérbe”. A „kenyér-váltójegyet” bármely dohányáru és élelmiszer „jegyfiókban” meg lehet vásárolni. Az emberek 2 db érvényes kenyérbjegyre 8 szelvény „kenyér-váltójegyet kaphat 40 fillérért”. A kenyérbjegyeket nem lehet becserélni „váltójegyre”, ezeket pedig nem lehet beváltani péknél vagy fűszeresnél.

A főváros polgármestere mint a közellátásért felelős kormánybiztos 1 pengő 50 filléres áron „5 dekás zsemlyét hozott forgalomba 2 darab kenyér-váltójegy ellenében”. A műsorban felhívták az emberek figyelmét, hogy mindenki szerezzen be „kenyér-váltójegyeket”, mert „már kellő mennyiségű áru, zsemlye áll rendelkezésre váltójegy ellenében”.⁸²

A későbbiekben az alkalmazottak kereseti adókulcsának leszállításáról tájékoztattak a hallgatókat. A kormány „az új kereseti adókulcsokat – figyelembe véve az időközben bekövetkezett drágaságot, mely a kereseti összegeket lényegesen növelte – az eddigi adótételeknél jóval alacsonyabb skála” szerint állapította meg. Ezek szerint a jövedelemből

⁸¹ Mi újság a piacon? 1945. július 24. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 24. 8:00–8:15. 1–4.

⁸² Rendeletek ismertetése. 1945. július 28. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 28. 13:45-től. 1.

havonta 3200 és 4000 pengő között 2%-ot, 4000 és 5000 pengő között 3%-ot, 5000 és 6000 pengőnél 4%-ot, 6000 és 8000 pengő között 5%-ot, 8000 és 12 000 pengő között 6%-ot, 12 000 és 18 000 pengő között 7%-ot, 18 000 és 24 000 pengő között 8%-ot, 24 000 és 30 000 pengő között 9%-ot, 30 000 és 40 000 pengő között 10%-ot vonnak le. Ezt követően az adókulcs 5%-tól 30%-ig emelkedik, a havi 120 000 pengős jövedelmen felül 40% az adó. Ugyanez érvényes a heti béreknél is. Az új adókulcs alkalmazása az augusztus 1-jei vagy az azt követően kifizetett jövedelmekre érvényes.⁸³

A Lehel téri piac közvetlen környékén is nagy a forgalom, „sok szatyros, kosaras járókelővel” lehet találkozni – tájékoztatta a hallgatókat a „Mi újság a piacon?” című műsor 1945. augusztus 14-én elhangzott adásában. A piac közelében a Községi Élelmiszerüzem árusbódéja előtt hosszú sor kígyózik, „mivel egyszerre nem kaphatja meg mindenki a számára kijáró élelmiszer fejadagot”, ezért a „még arra váró közönség sűrűn keresi fel”. A fejadagon kívül mást is vásárolnak érthető, hogy nagy a tömeg. Zsemliét sajnos nem lehet kapni, mert a közellátásügyi miniszter rendeletben tiltotta meg a „fehér lisztből készült péksütemény előállítását”. A pékeknek tilos elfogadni sütésre a „hatósági kenyértől eltérő bármilyen kenyeret vagy süteményt”. A kenyérellátás sajnos nem lesz jobb, mert az előzetes „termésjelentés szerint kenyérgabona kevesebb lesz”, mint amire a szakemberek számítottak, ezért szükséges lesz pótanyagok, árpa, kukorica felhasználása is. „A régi készlet kifogyóban van, vagyis a lakosság gabona- és lisztellátása augusztus 25-ig biztosítva van a jelenlegi fejadagok mellett.” Az elmaradt szállítmányok megérkezése esetén az ellátás szeptember 1-ig biztosított. A gabonaszükségletek további beszerzése érdekében tárgyalások folynak a közellátási minisztériummal, hogy „havi 750 vagon gabonamennyiség beszerzésére szabadpiaci vásárlást engedélyezzen”. A gabonatermés „elég telensége” miatt számolni kell bizonyos fennakadásokkal az ellátás területén. A minisztérium szakemberei azonban azt remélik, hogy a jó burgonya- és kukoricatermés ellensúlyozza mindezt.

A Községi Élelmiszerüzem célja a burgonya árának csökkentése, amely még indokolatlanul magas. „A spekuláció és haszonlesés ellen lép harcba azzal, hogy az üzemekben és a szövetkezetekben [a] burgonya minden mennyiségben a piaci árnál olcsóbban áll a vásárlóközönség rendelkezésére.” Ha mindez megvalósul, az olcsóbb burgonya is általános lesz.

⁸³ Uo. 3.

A műsor munkatársai a közelgő téli ellátásról, a készletek feltöltéséről is tájékoztatta a hallgatókat. A Községi Élelmiszerüzem 120-ra bővítette üzleteit. A téli szükségletekre 1000 vagon burgonyát, 80 vagon almát, 50 vagon vöröshagymát, 500 000 db tojást, nagy mennyiségben babot, borsót, lencsét és más fontos élelmiszert is beszerezett. A húsellátás biztosítása érdekében az üzem a gazdákkal sertéshízlalási szerződéseket is köt.

A piac árukészletének további bemutatásában a fűszeres bódék következtek. Sok az érdeklődő ezek körül is, mindenki válogat, kinek mire van szüksége, van olyan is, akinek ha a „pénztárcája megengedi a télre próbál kis tartalékot beszerezni”. „Cukrot egy-két helyen látni csak, árát azonban kevesen győzik megfizetni.” A bódékon kifüggesztett táblázatból látható, hogy a „feketecukor ára Budapesten a világpiaci árhoz mérten is a legdrágább”. A műsor értesülése szerint a közellátási kormányzat Prágában készül, hogy tárgyalásokat folytasson a nagyobb mennyiségű cukor behozataláról és az import állandósításáról.

A burgonyacukor előállítását addig is emelik az élelmiszerüzemek, amelyet kukoricából és burgonyából nyernek ki. Az előállított burgonyacukor ára 60%-kal olcsóbb, mint a cukoré, ezért is nagy a kereslet iránta. A háziasszonyok pedig megtanulták a felhasználását a befőzésnél és az ételek elkészítésénél.

A Közellátási Szakbizottság jelentése alapján a cukorfejadag szeptember végéig biztosított, a sóellátás pedig október közepéig, ezt követően pedig külföldi behozatal szükséges. A „fekete só forgalomba hozóit szigorúan megbüntetik. A pénzbüntetésen kívül elzárással is sújtják őket.”

A műsor munkatársai arra is felhívták a hallgatók figyelmét, hogy ne vásároljanak Savanna citrompótlót, mert az erősen mérgező hatású. A polgármester intézkedésének hatására betiltották a termék árusítását.

A húsárusok pultjain nagy mennyiségű vágott baromfi várta a vásárlókat. Más húsféleségből viszont kevés volt, és a Közellátási Szakbizottság ezen a téren nem sok jóval biztatta a lakosságot. A Budapestnek és a környékbeli települések lakóinak 6000 mázsa zsírra vagy olajra lenne szükségük. Az árak nagyon magasak, amit – állították – az „üzerek” okoznak. Célszerű lenne, hogy a vidéken már felvásárolt napraforgómagot minél hamarabb a fővárosba szállítsák. A húsellátást jelentősen javítja majd, ha a nagyтényi sertéshizlalda által felajánlott 20 000 sertés a vágóhidakra és a boltokba kerül. A zsírhiányon valamit talán enyhítene, ha a hatóságok „megtiltanák a sovány liba és kacsza levágását”. Az Alföldön már vannak olyan liba- és kacsatenyészetek, amelyek elérik a háború előtti állatállomány mennyiségét. A városi ember persze a sovány baromfit is „szívesen” megeszi – hangzott a megállapítás a műsor készítőitől.

A tejesek pultjai sem állnak üresen. Nagy köcsögökben kínálják a finom tejfölt, amely nem olyan drága, mint a tej és a vaj. Ugyanez a tapasztalat a túró esetében is.

A piacon tovább haladva a műsor készítői a háború nyomaival is találkoztak, néhány „üszkös gerenda” látványa árulkodik erről.

A virágos bódékban a nyár minden illatos virága megtalálható. Az árak itt is magasak, de ennek ellenére viszonylag sok a vásárló.

A piac másik oldalán folytatva a sétát, az élőállat-kereskedőkhöz juthat az érdeklődő. Ezt a hangok is jelzik, hiszen nagy a csipogás, gágogás. Élénk a kereslet és a kínálat is. „Hosszas alkuk folynak, háziasszonyok tapogatják, emelgetik, a tollazatot meg-meg fújják komoly hozzáértő arccal, mielőtt a vásárt megkötnék.”

A zöldséges- és gyümölcsputlok között lassú az előrejutás, pedig az árak nagyon magasak. „Az árusok egy része minden alap nélkül önkényesen állapítja meg az árakat.” A főváros Közellátási Szakbizottsága ennek megakadályozása érdekében „repülőbizottságok” kiküldésével próbál változtatni a helyzeten. „Az olyan árusokat, akik a megengedett haszonkulcson felüli árakat kérnek a vásárlóktól, kitiltják a piacokról és a csarnokokból.” Nagyon magas a káposztafélek, a zöldpaprika, az uborka ára. A legnagyobb mennyiségben a kukorica fogy. A paradicsomnak is a főidénye van, sokan szeretnének befőzni télire, a magas ár miatt azonban csak kevesen vásárolnak. A gyümölcsnél is ez a helyzet, magas az ára a dinnyének, a szilvának, az őszibaracknak, a körtének stb. Jó és sok termett szőlőből, a közellátási miniszter megállapítása szerint ebből és borból kivitelre is jut.

A piac utolsó bódéjába minden megtalálható a rövidárutól a gyufáig, a celofánpapírig. Sokan vannak a bódé körül, láthatóan jól megy az üzlet.

A bódék között a piac üres helyein sok falusi árus kínálja portékáját. Itt is nagy az érdeklődés, úgy látszik megéri nekik a fáradságos utazás, ha bejönnek a főváros piacaira.⁸⁴

A rádió műsorában Rónai Sándor közellátási miniszter számolt be a hallgatónak arról, milyen erőfeszítéseket kellett tenni a kormányzatnak az élelemtermelés beindításához, az ellátás biztosításához. Az 1945. szeptember 14-én elhangzott előadásban a miniszter azokat a munka és szervezési fázisokat sorolta, amik a termelés megindulásához vezettek. A háború okozta pusztítás következtében nem volt mód és lehetőség

⁸⁴ Mi újság a piacon? 1945. augusztus.14. MOL K615. fond. 338. csomó. 27–31.

minden termőföldet bevetni, ezért látható volt, hogy egész évre nem lesz annyi kenyér, hogy minden dolgozónak elegendő jusson. A közellátás javítása érdekében a „demokratikus pártok álláspontjának megfelelően a kormány kiadta a beszolgáltatásra vonatkozó rendeletét, melyben egy igazságos, a gazdákat kímélő minimális mennyiség beszolgáltatását írta elő”. A termés nagyobb részével a gazdák szabadon rendelkeztek. A beszolgáltatásokból befolyt termények mennyisége nem fedezte az ellátásra szorulókat számát, ezért a kormányzat felhívta a gazdákat, hogy a rendelkezésre álló készleteikből a „felesleget bocsássák a közellátás rendelkezésére”. A rendelet értelmében a beszolgáltatott kenyérgabona „ellenében 25% iparcikket kell adni a gazdáknak”. „A gyárak és bányák dolgozói azonban minden erejüket megfeszítve helyrehozva a gyárakat, a termelést annyira fokozták, hogy a rendeletben előírt 25% helyett 100%-ig tudjuk az iparcikkeket a szabad gabona ellenében a gazdák rendelkezésére bocsátani. Ennek során 245 000 méter szövettet, hozzávaló kellékekkel, béléssel, 24 000 pár harisnyát, 200 000 db zsákot, különböző gazdasági szerszámokat, gépeket, valamint petróleumot és gyufát is küldtek a falunak.” A miniszter ezért annak a reményének is hangot adott, hogy a „magyar gazdák, újak és régiek, minden feleslegüket a közellátás rendelkezésére bocsátják és nem hallgatnak sem a spekulánsok csábítására, sem a mozgolódó reakciókra, s így magatartásukkal nem fogják veszélyeztetni, hanem erősíteni fogják fiatal demokráciánkat”.

A politikus beszéde további részébe azokról az eredményekről számolt be a hallgatónak, amelyek az élelmiszer-ellátás biztosítása érdekében történetek. Hangsúlyozta, hogy a nehéz körülmények között „fejlődő ifjú” demokrácia jobb életkörülményeket szeretne biztosítani a dolgozóknak, hogy az ország „gyorsabb fejlődésnek indulhasson”. „Vállaljuk a nehézségeket, vállaljuk a reánk szabott terheket, tisztában vagyunk azzal, hogy a háborút felidéző fasiszta bűnösökért kell szenvednünk.”

„Megfeszített erővel kell dolgoznunk, hogy jóvátételi kötelezettségeinknek pontosan eleget téve bebizonyítsuk azt, hogy megérdemeljük a győztes hatalmak jóindulatát és segítségét.”

„Építenünk kell és termelnünk kell. Demokratáknak kell lennünk, nemcsak szívben és lélekben, de építőmunkánk eredményeivel is be kell bizonyítanunk, hogy méltók vagyunk a szabadságra. Ha így kötelezettségeinket teljesítjük, további segítséget remélhetünk. Ehhez azonban az kell, hogy ez az ország a dolgozók országa legyen, hogy kirekesszük sorainkból a naplopókat és a még fel-fel élesedő reakciót. Az kell, hogy a

vékony léhűtő réteg fényűző életével ne téveszthesse meg a szövetséges hatalmak nálunk járó képviselőit.”

A politikus beszéde végén kiemelte, a kormányzat nem engedi, hogy a legszigorúbb takarékosság mellett „egy vékony réteg hamis látszatot keltve dözsöljön”. „Le fogok sújtani erre a rétegre, mely mérhetetlen károkat okoz azoknak, akik kérő tekintettel néznek a szabad világ-rend annyi véráldozattal kiharcolók felé.” A közellátási kormányzat meg fogja oldani a problémákat, mert a „jó közellátás a demokrácia alapja”.⁸⁵

„Az elmúlt hetek egyik tünete volt a kevés áru, ez a jelenség a hét végén valamelyest javult” – kezdte tájékoztatóját a „Mi újság a piacon?” című műsor 1945. október 16-án elhangzott adásában. A nagykereskedők panaszkodtak, hogy Nagyvásártelepre feladott élelmiszer-szállítmányok órákig, de sokszor még éjszaka is a külső pályaudvarokon vesztegelnek. Így nemcsak a kereskedőt éri veszteség, hanem a vásárlókat is, mert ezek a szállítmányok kimaradnak a napi forgalomból, az áruhiány következtében emelkednek az árak, de az is előfordul, hogy a szállítmányt fagy éri, és az áru megsemmisül. Mindez hozzájárul az egyébként is súlyos élelmiszerhiány növeléséhez.

A helyzet enyhítésére a közellátási miniszter újból engedélyezte 10 kg súlyhatárig a ún. „batyuzást, egyúttal felkérve a vidéki hatóságokat, hogy az ilyen mérvű batyuzáshoz ők is járuljanak hozzá”. „10 kilós csomagban 1 kiló sertésszír, vagy szalonna, vagy ehelyett 2 liter étolaj, legfeljebb 3 kiló sertéshús, kolbász, stb. azonkívül 5 kiló liszt, 5 kiló kukoricaliszt, 5 kiló hagyma, 10 kiló hüvelyes, 1 tyúk vagy 2 csirke és 20 tojás szállítható. Korlátozás nélkül lehet szállítani Baranya vármegye kivételével mézet. Gyümölcs, zöldség és főzelékféle szinte minden korlátozástól mentes.”

A piacokon körülnézve a legszembeütőbb a káposzta tömege, ennek téli beszerzését „sem igen győzik a kisebb magánháztartások”. Sok a

⁸⁵ Rónai Sándor közellátásügyi miniszter rádióelőadása. 1945. szeptember 14. MOL K615.fond. 338. csomó. 882–888.

Rónai Sándor (1892–1965) miniszter, eredeti foglalkozása kőműves. 1945. július 21-től november 12-ig közellátási, 1945. november 15-től 1949. május 20-ig kereskedelmi és szövetkezeti, 1949. június 11-től 1950. május 9-ig külkereskedelmi miniszter. 1950. május 9-től 1952. augusztus 14-ig az Elnöki Tanács elnöke, majd az országgyűlés elnöke; ezt a tisztséget nyugdíjba vonulásáig, 1963-ig viselte.

<http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC12527/13113.htm> Magyar Életrajzi Lexikon (2012. április 29.)

kelkáposzta, a gomba, a zöldség, a paraj és a karfiol is. Gyümölcsökből sok a szőlő, az alma, a birsalma – ez olcsó – és a körte. A kínálatban még sok a dió, a mandula és a gesztenye.

A közelgő tél „előhírnöke”, a sült gesztenye is megjelent az utcákon. Ezzel szemben a nagyon fontos téli burgonya hiányzik. A közellátási miniszter rendelete alapján a termelő saját magának katasztrális holdanként 20 mázsa burgonyát tarthat meg, az „ezen felüli mennyiséget köteles a közellátás céljára beszolgáltatni”. Arra a termelőre, aki 800 négyszögölnél kisebb területen termel burgonyát, a kötelezettség nem terjed ki. Nehezen oldható meg a burgonya szállítása is. A Közélelmezési Ügyosztály jelentése alapján a főváros napi burgonyaszükséglete 43 vagon, ezzel szemben októberben ennek a mennyiségnek „csak a fele jött fel”. A téli tartalékra is gondolni kell, erre a célra érkezik egy kisebb szállítmány a Klauzál és a Hunyadi téri csarnokokba. Ebből a szállítmányból a télálló fajtákat pincékben raktárakban tárolják. A kevésbé állóképes Ella burgonyát a következő hetekben osztják majd ki „jegyre”. A Községi Élelmiszerüzemnek eddig 80 vagon tartaléka van, ami a főváros ellátására két napra sem elég. „Sokan ezért nem tudták az október 14-én lejárt C jegyre járó 2 kilós fejadagjukat megszerezni.” A polgármester ezért elrendelte, hogy az „október havi élelmiszerjegyek 1. számú burgonya-jegyére osszanak ki 2 kilót”.

A műsor készítői a továbbiakban a kenyérellátásról számoltak be. Említésre méltó az a hír, hogy „további intézkedésig a kenyérpótcjegyek szelvényei a pékeknél továbbra is beválthatók”. A közellátási kormányzat intézkedni fog arról, hogy a „fontosabb üzemekben dolgozók kenyérbjegyének és pótcjegyének beváltása biztosítva legyen”. A főváros lisztellátása „szomorú helyzetben van, azonnali segítségre van szükség a vidéktől, nehogy teljesen megakadjon a kenyérellátás”. A belügyminiszter kivizsgálhatja, hogy a fővárosba érkező liszt- és burgonyaszállítmányok ellenére miért „nincs kenyér a pékeknél és burgonya a kereskedőknél”.

A csarnokokban az egy hétig tartó baromfiárusítási tilalmat feloldotta a hatóság – számolt be a jó hírről a műsor szerkesztője a hallgatóknak. A húshiány miatt a csirke „belföldön kerüljön fogyasztásra”. A csirke árusok mellett a kereskedők hízott libák sokaságát kínálják megvételre, ezeknek az ára az „egekben jár”. A tojásnál a helyzet ugyanez. „Zsiradék egyáltalán nincs.” Ha néhány helyen mégis van, megfizethetetlen az ára. Az étolaj ára szintén jelentősen emelkedett.

Hagyma nincs az árusoknál, annak ellenére, hogy Makó környékén elegendő termett. A heti fejadag hagymából 50 dkg, a főváros részére ez

havonta 300 vagon jelentene. Szárítva magas áron kapható, ezt a vásárlók kényszerből veszik.

Kukoricaliszt és szemes kukorica is van bőven a piacokon. A bab- és a borsóellátás terén súlyos hiányok vannak. A heti 1 kg-os fejadag mellett naponként 21 vagonra lenne szükség, ezzel szemben még a „hatósági konyhák részére sincs elegendő”.

A cukorellátás a legrosszabb. „A főváros a havi 10 dekás fejadagjaival a készletet kiosztotta.” Az egészen kevés mennyiségű cukrot a csecsemőotthonok részére teszik el. „A jövő hónapban már csak az esetleges új termésből, vagy külföldi behozatalból várhatunk cukrot.” A műsor szerkesztői Ukrajna példáját említették, ahol 11 gyár kezdte meg a cukorrépa feldolgozását. „Eddig mintegy 100 ezer pud cukrot gyártottak.” Egy pud 16 kiló cukornak felel meg. Az országban 3 és fél millió mázsa cukorrépát termeltek, ennek a fele már a gyárakban van.

A hazai gondokhoz visszatérve elmondták, hogy só „egyáltalán nincs”. A főváros 24 vagon sót kapott, ebből havi 10 dekányi fejadagokat osztottak szét. A 25 dekás fejadag mellett havonta 47 vagon sóra lenne szükség. Ezenkívül a pékek részére mintegy 10 vagon kellene. A Romániával folytatott tárgyalások eredményeképpen várható a sószállítmány érkezése.

A tejtermékek és az ecet árát a kormány rendelettel szabályozta. Megütkezést keltett a vásárlókban ugyanis, hogy a trappista sajtot sokkal magasabb áron hozták forgalomba a meghatározottnál.

A műsor szerkesztői tájékoztatták a hallgatókat az októberi élelmiszerjegyek felhasználásáról. Az „A” jelű szelvényre „– a 12 éven aluli gyermekjegyre is – szelvényenként 1 doboz gyufa” kapható. A polgármester megszigorított az eljárást azokkal a kereskedőkkel szemben, akik gyufát jegyre nem adnak. Először 5 ezer, másodszor 10 ezer, harmadszor 50 ezer pengő büntetés megfizetésére kötelezik, valamint az „iparjogositvány” visszavonását is kezdeményezhetik. A gazdasági rendőrség nyomozott a gyufa árának gyors emelkedése ügyében. Megállapították, hogy egy „nagyobb szabású bünszövetkezet hajtja fel a gyufa árát és ugyancsak ez a banda viszi ki a készlet jó részét külföldre”. Ezzel az üzlettel a csempészek az utóbbi hónapok alatt „milliókat szereztek”. A rendőrség megindította az eljárást bűnösök ellen.

A gazdasági rendőrség az élelmiszerek ellenőrzését is végzi. Bejelentés alapján a Síp utcában „15 mázsa zsírt, továbbá a Csengeri utcában 10 mázsa zsírt és 3 mázsa szalonnát találtak, az árut lefoglalták”. A mindennapos ellenőrzések következtében a József körúton egy fűszerkereskedésben „200 kiló szalonnát, 300 kiló sót és még több más rejtett cikket

foglaltak le”. A Podmaniczky utcában pedig „18 zsák lisztet és 3 zsák burgonyát” foglalt le a gazdasági rendőrség.

Az állandó ellenőrzésekkel talán sikerül visszaszorítani a feketekezeskedelmet, „s akkor talán a fogyasztók arcáról is eltűnik a gond, mely jelenleg mindenkit súlyosan terhel, ha csak a gondol is a piacra”.⁸⁶

Karácsony közeledtével a piac képe megváltozott – tájékoztatta hallgatóit a „Mi újság a piacon?” című műsor 1945. december 13-án elhangzott adásában. Az ünnep kelléke a fenyőfa, melyből nagy a választék a piacokon, csarnokokban. Budán a Széna téri piacon néztek körül először a műsor készítői. A fenyőket itt az út szélén beássák a földbe, hogy „minél szebben mutakozzanak be a vásárlóközönségnek”. „Van kicsi és nagy, de az igazán óriási – mely még termekben is a mennyezetig ért régen – most hiányzik.” Az érdeklődők minden darabot megnéznek, megkérdezik, mennyibe kerül, de az árak „túlszárnyalják jóval a közönség vásárlóerejét”. A kisebb fenyők kelnek el hamarabb, hogy a „nagyobbak tovább kellessék magukat”. „De nem csak egész fákat, hanem helyenként gallykupacokat is láthatunk, itt talán még nagyobb az érdeklődés, hiszen a nehéz anyagiakkal küzdő vásárlóközönség inkább bírja ezeket megfizetni.” Minden árus, őstermelő a fenyővel foglalkozik, ez most a leginkább keresett áru.

„Az élelem... bármilyen fontos mindnyájunkra nézve, most mellék szerepet játszik. Vásárolna a közönség, képtelen, hiszen az árak egyöntetűen rohamosan emelkednek és ha így haladunk, jó ha egy fixfizetésű kisebb hivatalnok havibéréből néhány napi élelemre futja.” Ezért a műsorban a rendes piacok mellett a cserepiacok kínálatát és keresletét is bemutatják a hallgatóknak. Itt a legkülönbözőbb vásárokat lehet látni. „A hidegtől topogva kínálják áruikat az emberek, prémgallért, viharlám-pát, cipőt, méterárut, élő angora nyúl látható egyrészt, a másik részen pedig tej – még pedig valódi hamisítatlan –, füstölt szalonna, vaj, liszt, búzadara, burgonya, stb. Minden fajta finom kincs, mely a pesti embereknek jórészt már csak álom számba megy. Egy-egy izgalmasabb cserénél egész embergyűrű veszi körül az alkudozókat. Csodálatos, hogy a maximált, zárolt árukat mily nyíltan árusíthatják.”

„Az árusítóbódék jórészt üresek. Zöltség kevés van”, az ára megkétszereződött, ha nem a háromszorosára emelkedett. A drágulást a felhozatal csökkenése okozta, amely jelentősen visszaesett. A káposztá-

⁸⁶ Mi újság a piacon? 1945. október 16. MOL K615. fond. 340. csomó. 796–800.

ból, zöldségből viszonylag sok van, kevesebb a karfiol, sóska, karalábé, cékla, zeller. Minden vásárló a kisebb fejeket válogatja, „mivel az áruk nagy részének ára átlag már a tízezer pengőt elérte, ha el nem hagyta”. Az élelmiszer-felhozatal csökkenését a szállítási nehézségekkel is magyarázzák. A széntermelés és -szállítás leköti a vagonokat, ezért az élelmiszer-ellátás javulására „nem lehet számítani”. A közlekedési miniszter felhívással fordult a főváros lakosságához, „hogy akit munkája nem köt helyhez utazzék vidékre”. „A felhívásnak különösen a gyermekek és a terhes anyák tegyenek eleget, akik az előre várható nehézségeket nehezen bírják elviselni.” „A múlt hét végén volt olyan nap, hogy egyetlen vagon áru sem futott be.” A felhozatal csökkenése a magas árak megjelenését eredményezte. A nagyvásártlepi felügyelőség ellenőrzést tartott. A közelmúltban a közlekedési miniszter is „meglepetésszerűen” kiszállt Csepelre, hogy ellenőrizze az áru elosztását.

A közellátási miniszter készülő új rendelete csökkenti a „közellátásban részesülők számát”. A rendelet kizárja közellátásból a „feketézőket, árdrágítókat, valutázókat”. Azokat, akiknek nagyobb élelmiszerkészletük van, hosszabb ideig el tudják látni magukat, szintén nem kapnak közellátást ideiglenesen.

A decemberi alap élelmiszerjegy sószevényei 20 dkg sót kell adni, a pótjegyekre só nem adható.

A gabonafelhozatal csökkenése „súlyosbította” a kenyérellátás helyzetét. „A felhozatal nem fedezi [a] napi” szükségleteket. „Újévtől kezdve bevezetik a kukoricalisztes kenyeret, mert addigra a kukoricaliszt beszárad és használhatóvá válik.” Már decemberben is egy alkalommal az élelmiszerjegyre a 15 dkg liszt fejadag helyett 20 dkg kukoricalisztet tervez adni a főváros vezetése. „A terv szerint kukoricánapok január 1-től lennének rendszeresítve Budapesten, mikorra is remélik a megfelelő kukorica lisztkészlet összegyűjtését.”

Az elmúlt héten Kővágó József polgármester bejelentette, hogy a burgonya kiosztása decemberben biztosítva van, a készletek azonban nagyon korlátozottan állnak rendelkezésre. A burgonya Budapestre történő szállítása céljából a főváros minden szállító járművét igénybe kell venni. A szállítás tervezését az időjárás is jelentősen befolyásolhatja, ugyanis a magas nedvtartalmú burgonya érzékeny a fagyra, valamint az erősebb havazás is akadályozza a szállítást.

A műsor készítői tájékoztatták a hallgatókat a húselállításról is, az árusoknál nagy mennyiségben van liba, kacs, pulyka, csirke. „Ezek árai a múlttal szemben annyiban változtak, hogy az idáig egy-két ezer pengős drágulás helyett, újabb 20-30 ezerrel is ugranak felfelé.” A nagy árválto-

zás a húsféléken kívül még a libazsírnál tapasztalható. Vadnyúl is található az árusoknál, néhol tisztítva, sőt külön a gerincét is árulják szinte megfizethetetlen összegért. A tojás ára is gyorsan emelkedik, „látni, kapni lehet, csak győzni nem”.

Karácsony közeledtével számolni kell a gyümölcsök árának emelkedésével is. „Gyönyörű szőlőfürtök láthatók, sok sóvár szem lesi az árát hiába. A szervezet bármennyire is igyekszik leküzdeni, megkívánja a magáét. Így most minden [...] vágyakozással tölt el, gyümölcs, téztaféle, cukorka. Akárcsak a kisgyerekek megállunk a kirakatok előtt s gondolatban végig kóstoljuk minden különbajátját ezeknek [a] cikkeknek. S helyett mi vár ránk otthon, néha egy-egy önbecsapás, ámitás szaharin formájában. Önbecsapás de százszázalékosan, hiszen minden üzletben, minden utcasarkon és kávéházban is hamis, szaharint adnak. Még a kincstári bélyegzővel ellátott dobozott áru is hamisítvánnyal van töltve. Szódabikarbónából és porcukorból készítik, de vannak hamisítók, akik még [a] kevés kis porcukrot is sajnálják a hamisítványból és csak szódabikarbónát árusítanak.”

A cukorgyárak a háború folyamán súlyos károkat szenvedtek, a helyreállítást követően a szolnoki gyár hamarosan megkezdheti működését. A kaposvári gyárról kapott értesülések szerint ott még tartanak az újrainduláshoz szükséges munkák.

A gazdasági rendőrség tájékoztatója ismét nagymennyiségű cukor feketén történt eladásáról számolt be. Az egyik cukorgyár igazgatóját vették őrizetbe a cukor feketepiaci értékesítése miatt.

Folytatódnak az ellenőrzések az árusok körében a piacokon is. A közelmúltban a Garay téri piacon történt ellenőrzés közben kb. 500 árust állítottak elő, akik nem tudták igazolni, hogyan jutottak az értékesíteni kívánt árujukhoz.⁸⁷

A rádió műsorában 1945. december 21-én hangzott el Harsányi Péternek, a Közellátásügyi Minisztérium munkatársának drámai fordulatokat tartalmazó előadása. A főváros bérházainak lakóit a házmezbízottak tájékoztatják a közellátásügyi miniszter hatályos rendeleteiről, így arról is, hogy „mindazoknak, akiknek lisztkészletük van kötelesek lemondani kenyérjegyükről”. Tájékoztatja a lakókat arról is, kik azok, akik „egyáltalán nem kaphatnak foglalkozásuknál fogva élelmiszerjegyet”.

⁸⁷ Mi újság a piacon? 1945. december 13. MOL K 615. fond. 340.csomó. 1095–1098.

„Súlyos helyzetben van az ország, kevesebb termett, mint amennyi a lakosság ellátásához elegendő volna, kötelezettségeink nagyok”, csak nehezen lehet felmérni, hogy milyen mennyiségű élelemre van szükség az ellátatlan, nem östermelő lakosság számára.

Elkészült az összegzés a beérkezett adatok alapján. Ebből „megrendítő kép tárult a kormány elé”. „Több oldalról aggályosnak tartották, hogy a valóságos élelmezési helyzetet a kormány őszintén feltárja. A magyar közönség azonban eléggé érett ahhoz, hogy megismerje a valót és bűn volna port hinteni az éhezők szemébe.” Ahhoz azonban, hogy a közellátási kormányzat meghozhassa a szükséges intézkedéseket, látni kellett a valóságos helyzetet.

A helyzet megismerése után a főpolgármester „megrendítő hangú jelentéséből” és a közellátásügyi miniszter hivatalosan közzétett nyilatkozatából kiderült, hogy a kenyérgabona fogytán van. „Búzából, rozsából és eddig takarmányozási célra használt árpából is csak annyi termett, hogyha egyformán részesülne belőle östermelő és ipari munkás, városi lakos, nem jutna több, mint napi 10 dekás fejadag. Márpedig senki előtt sem kétséges, hogy az iparcikkekben a városi lakosságnál lényegesen jobban szűkölködő falu lakói nem kényszeríthetők 10 dekás fejadagra és termésükből, ha takarékosan is, de korlátozás nélkül fognak élni. Ilyen formán az ellátatlan városi lakosság, iparvidékek dolgozói számára még a 10 dekás kenyérfejadag sem biztosítható és mégis többet ettünk eddig is naponta, mint 10 deka kenyeret és többet kell adni minden körülmények között a testi munkásoknak, nehéz testmunkásoknak a jövőben is ennél a 10 dekanál.”

Az előadó azt is a hallgatók tudomására hozta, hogy a kukoricaliszt sem segít a kenyérhiányon, mert mire a kukoricaliszt kiszárad, és azt keverni lehetne a búzaliszttel, akkorra az már legnagyobb részt elfogy.

A kialakult súlyos helyzetben rendkívüli intézkedésekre van szükség. A közellátásügyi miniszter rendeletben szűkítette azok körét, akik hatósági ellátásban részesülnek, mindazokat kizárta a hatósági ellátásból, vagyis nem kapnak élelmiszerjegyet, akik elegendő jövedelemmel rendelkeznek ahhoz, hogy a szabadpiacon beszerezhessék az élelmiszer-szükségleteiket. Az intézkedésnek „nincs osztályellenes célzata”. „De önként kellene lemondani még azoknak a kenyérjegyről, kiktől a rendelet azt nem vonja meg, noha saját lelkiismeretük szerint is eleget keresnek ahhoz, hogy ne legyenek kénytelenek azt a hatósági jegyre kiadott kenyeret elfogadni, amit olyan áron hoz forgalomba a kormány, ami az előállítási költségeknek alig a felét fedezi.”

A közellátásügyi miniszter rendelete értelmében mindazok, akiknek „több lisztjük van mint egy hónapra 7 kg”, és ezenkívül erre az időre a

lisztkészletük fedezi a szükségleteiket, „kötelesek kenyér illetve lisztjegyeikről lemondani”. Félhavi lisztjegyről nem mondhat le senki, csak egész haviról, egy-egy háztartásban annyiszor 50 kg liszt tartalékolható, ahány tagja van a háztartásnak. Az adatok alapján sajnos kevesen lesznek, akiknek annyiszor 50 kg lisztkészletük van, ahányan a családban élnek.

Ha mégis van olyan, akinek fölöslege van, azt be kell szolgáltatni hivatalos áron az ezzel megbízott kereskedőnek. A fővárosban a Községi Élelmiszerárusító üzemnél vagy az Általános Fogyasztási Szövetkezetknél kell a többletlisztet beadni.

A személyenkénti 50 kg liszt 1946. augusztus 1-ig kell hogy „elegendő legyen és azok, kiknek meg van a lehetőségük arra, hogy vidéken vásárolhassanak, készletük 50 kg-ig való kiegészítésére rövid úton szállítási engedélyt kaphatnak”. Magánszemélyek eddig erre a célra nem kaptak szállítási engedélyt, most Budapesten a „körzeti jegyfiókoknál megkaphatják mindazok, kik kenyér és lisztjegyüket visszaadják”, valamint azok, akiktől a közellátásügyi rendelet értelmében az élelmiszerjegyeket megvonták.

„Mindenki köteles bejelenteni, hogy mennyi liszt van a háztartásában.” Egy háromtagú családnál „28 kg liszt van a háztartásnál, úgy mindösszesen egy személynek kell egy hónapi kenyér és lisztjegyről lemondani, tekintettel arra, hogy a három családtag 7-7 kg lisztet, összesen 21 kg-ot megtarthat jegylemondás nélkül is és csupán 7 kg, azaz egy havi lisztmennyiség ami többletként mutatkozik.”

Azok, akik lisztkészlettel rendelkeznek, és lemondanak kenyér- és lisztjegyükről, hivatalos igazolást kapnak, és ennek birtokában „mentesülnek minden hatósági igénybevételtől”. „Készleteiket háborítatlanul megtarthatják.”

A rendelet betartását a közellátásügyi miniszter engedélyével a polgármestereknek és a községi elöljáróságoknak joguk lesz „razzia-szerű” házkutatások alkalmával ellenőrizni. Remélhetőleg az emberek belátják, hogy „nemcsak éhező embertársaik, de saját jól felfogott érdekükben áll a külön hatósági ellátásról való lemondás”.

Az előadó arra kérte az embereket, hogy gondoljanak vissza arra az időre, amikor a pincében boldogan mondtak volna le mindenről, ami földi jó, csakhogy az életüket mentsék, és szívesen vállalták volna, hogy egy szabad és demokratikus rendszeren felépített társadalomban nyugodtan ehessék saját kenyérüket. A kamrák mélyén pedig tarthassanak „akár ruháért, akár ingért cserélt kis lisztet” anélkül, hogy azt tőlük bárki is elvehesse, még azon az áron is, hogy a kenyérjegyre kiosztható kenyérről azoknak a „semmivel nem rendelkező, teljesen nincstelen, bá-

nyák mélyén küzdő dolgozók javára, kiknek az élet mozgását, a meletget, a fényt, a város lüktetését” köszönhetik, lemondanak.

„Az életünkről van szó.” Ha azok, akik megtehetik, nem mondanak le jegyeikről, „megállna az élet, megszűnne a közellátás”. A kormány bízik a „győztes hatalmak megértő segítségével”, de nem ér sokat a segítség, ha a legyengült szervezetű emberek megbetegszenek, leáll a termelés, és „visszaesünk abba a súlyos tespedésbe, amiből csak nem rég támadtunk fel”.

„Az életünkről van szó – ismételte Harsányi Péter. – Egy-egy éhező gyermek sorsát tartja kezében, ki készleteinek bemondásán, vagy be nem mondásán tépelődik. Egy-egy gyermek élete, egy-egy munkás munkaképessége függ attól és függ tőle a saját élete is, mert hiába gyűjtött takarékosan maga számára bármit, a járványok nem ismernek határt, nem állnak meg a teli-kamrák ajtaja előtt.”

A kormány intézkedéseinek eredménye esetén nem lesznek „házkutatások”, kenyeret kapnak a nélkülözők, és külföldi segítségben reménykedve átvészélhetővé válnak a legnehezebb hónapok.

Az előadó végül felhívta az emberek figyelmét arra a rendeletre is, amelyben a közellátásügyi miniszter arra kért mindenkit, hogy ne vásároljon fölöslegesen, és a sürgős készleteken túli szükségletek beszerzését halasszák el későbbi időre.⁸⁸

A FÖLDOSZTÁS

A rádió műsoraiban követte a földosztás⁸⁹ legfontosabb eseményeit, és beszámolt az eredményekről, a földosztó bizottságok munkájáról is. A földreformról mint az Ideiglenes Kormány legkomolyabb eredmé-

⁸⁸ Harsányi Péter: Az életünkről van szó. 1945. december 21. MOL K615. fond. 338. csoport. 942–945.

⁸⁹ A földosztásról szóló 600/1945. számú miniszterelnöki rendelet 1945. március 17-én jelent meg. A rendelet értelmében el kellett kobozni a teljes földtulajdonát a nyilas és egyéb szélsőjobboldali vezetőknek, a háborús bűnösöknek, az 1000 hold feletti nagybirtokokat, az ipari, kereskedelmi és banktőke földbirtokait. Az 1000 hold alatti úri birtokosok maximálisan 100, a paraszti birtokosok 200 hold földtulajdont tarthattak meg. Kivételt képeztek az antifasiszta ellenállásban részt vevők, ők 300 holdig megtartották a földjüket. A katolikus egyház 862 ezer holdnyi birtokából 765 ezer holdat sajátítottak ki. A világi birtokok kisajátításáért jelképes kárpótlás járt. Az egyház semmiféle kompenzációt nem kapott. A rendelet értelmében a földet elsősorban a cselédek, napszámosok, törpebirtokosok és nagycsaládok között

nyéről beszélt Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök 1945. május 1-jén, a rádió újraindulása alkalmából elhangzott köszöntőjében. A politikus hangsúlyozta, hogy a „földreform nagy részben már megvalósult, részben megvalósulóban van”. „Sok kísérletezés, beváttatlan ígéretek után ez alkalommal kézzelfogható, ami történt. A Földműves nép fiai és asszonyai végre mondhatják, hogy övék a föld, amint hogy addig is az volt, amikor vérrel kellett védelmezni és verejtékkel öntözni.”⁹⁰

Rákosi Mátyás, a Magyar Kommunista Párt vezetője május 1-jén elhangzott ünnepi beszédében egyebek mellett kiemelte, hogy sok gyárban a májusban indított versenymozgalom célja a földhöz juttatott új gazdák megsegítése volt. „A budapesti gyárak és vidéki üzemek dolgozói így bizonyították be, hogy tisztában vannak azokkal az összefüggésekkel, melyek a falvakban végrehajtás alatt álló földreform és az egész magyar demokrácia megerősödése között fennállnak.” Ezek a tettek azt bizonyítják – mondta a politikus –, hogy „a magyar munkásság tudatában van annak a felelős szerepének, mely rá a nemzet felépítésében vár”.⁹¹

Kovács Imre, a Nemzeti Parasztpárt elnöke május 1-jén elmondott ünnepi köszöntőjében megemlékezett a földreform végrehajtásáról, amely a parasztság számára valóban ünneppé tette ezt a napot. „Ezekben a drámaian szép napokban veszi birtokába a magyar földet, a magyar parasztság.” A földek átadása ünnepélyes formában történik, a „történelem májust a birtokbavétel ünnepévé avatta”. Az elkövetkező esztendőknben május elseje „legyen a szabadság és a föld ünnepe, a parasztság a hagyományokat összekötheti a demokrácia nagyszerű vívmányaival”.⁹²

A rádió 1945. június 30-án elhangzott műsorában az Országos Földbirtokrendező Tanács nevében Veres Péter elnök azzal a kéréssel fordult a földművelésügyi miniszterhez, hogy a földhöz juttatott új gazdáknak segítséget és iránymutatást kell adni az „önálló gazdálkodásra való átérés” folyamatába. A tanács az javasolta, hogy az új helyzet megoldásához a „szövetkezeti hálózat erősítése” és a parasztság körében a gazdasági szakoktatás szélesítése szükséges.

A műsorban elhangzott a kiosztott földek telekkönyvezésére vonatkozó rendeletek is. Ennek értelmében „kertet, szőlőt, rétet és az ezek

kellett szétosztani. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Bp., 2005. 283–284.

⁹⁰ Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök beszéde. 1945. május 1. MOL K615. fond. 338. csoport. 6–7.

⁹¹ Rákosi Mátyás beszéde. 1945. május 1. MOL XXVI-A -8– a 174. doboz.

⁹² Uo.

közé beékelte kisebb területű legelőt, nádat a juttatottaknak egyéni és telekkönyvileg bejegyzett, tehermentes tulajdonába kell adni”. Országos Földbirtokrendező Tanács figyelemmel kíséri és segítséget nyújt abban, hogy az új tulajdonosok a kiosztott ingatlanok telekkönyvi bejegyzése a nevükre mielőbb megtörténjen. A folyamat meggyorsítása érdekében a tanács azzal a kéréssel fordult az igazságügy-miniszterhez, hogy a telekkönyvi bejegyzések elvégzését soron kívül tegye lehetővé az újjgazdák számára.

A hallgatókat a műsor szerkesztői arról is tájékoztatták, hogy a földreform után az új tulajdonosokról és ingatlanjaikról statisztika készül. Ezt az Országos Földbirtokrendező Tanács eddig is szorgalmazta. A földosztás során több mint 3 millió hold föld kerül kiosztásra 600 000 földigénylő között. A statisztikai adatok pontos felvételét az is késleltette, hogy sok helyen az országban még folyamatban van a földek kiosztása. A statisztikai adatok felvételének gyorsítása érdekében a tanács a községekben minden új tulajdonos számára jól szerkesztett kérdőlapokat ad ki megfelelő kitöltési útmutatóval. A statisztikai adatok felvételét a községi előljáróságok (jegyzők) és a Községi Földigénylő Bizottságok tagjainak bevonásával kell lebonyolítani. A kitöltött kérdőlapokat július 30-ig kell a megyei földhivatalokhoz beküldeni. A községi előljáróságok segítségért a Megyei Földhivatalokhoz fordulhatnak.

Országos Földbirtokrendező Tanács arra is felhívta a Községi Földigénylő Bizottságok figyelmét, hogy a statisztikai adatok felvételénél körültekintően járjanak el, és pontos adatokat rögzítsenek. A Megyei Földhivatalok a beérkezett adatokat kötelesek összegyűjteni, és az azokon lévő adatokat ellenőrizni. A Megyei Földhivataloknak a kérdőlapokat augusztus 10-ig kell az Országos Földhivatalba eljuttatni. Az Országos Földbirtokrendező Tanács a statisztikák minél gyorsabb elkészítése érdekében levelet küld a megyei alispánokhoz, hogy ők hatáskörüknél fogva utasítsák a községi előljáróságokat, azok jegyzőit, a kérdőlapok kitöltésére.⁹³

A rádió műsorában azt is vállalta, hogy a földosztásról szóló rendelet egyes pontjait értelmezze és magyarázza a hallgatóknak. A rendelet V. fejezete értelmében az elkobzott vagy megváltozott ingatlanon a vadászati jogot addig nem lehet gyakorolni, amíg a földművelésügyi

⁹³ Országos Földbirtokrendező Tanács felhívásai. 1945. június 30. MOL K615. fond. 339. csoport. 236–238.

miniszter erre vonatkozóan nem intézkedik. Ugyancsak ez vonatkozik a haszonbérleti szerződések alapján gyakorolható vadászati jogra is.

Az elkobzott vagy megváltozott ingatlanokon, a halászati jog és a meder tulajdonjoga az állam tulajdonába kerül. A halászat állami engedély nélkül ezeken a területeken halászati „kihágást” von maga után. A halászatot a földművelésügyi miniszter újabb intézkedéséig gyakorolni nem lehet.

A mederjog állami tulajdonba kerülése mellette a lakosság a vonatkozó vízi rendészeti szabályok betartásával saját szükségletre homokszedést, kavicszedést és jégvágást is végezhet.

A rendelet VI. fejezete a csoportos telepítés lehetőségeiről intézkedik. A földosztás befejezését követően a Községi Földigénylő Bizottság összeírja, hogy a még jogosultak közül kik azok, akik nem jutottak földhöz. Ha az igénylők nagy számban vannak, és a földhöz jutás érdekében hajlandók áttelepülni az ország más részébe, akkor róluk a Községi Földigénylő Bizottság összeírást készít, és eljuttatja azt a Megyei Földbirtokrendező Tanácshoz. Az adatfelvételkor jelezni kell, hogy az igényjogosultak az ország melyik részére „hajlandók” áttelepülni, hány főből áll a család, milyen gazdasági felszereléssel rendelkeznek. A Megyei Földbirtokrendező Tanács azonnal intézkedik, ha az áttelepülőket ugyanazon megye területén el lehet helyezni. Ha ez nem lehetséges akkor a kérvény az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz kerül. A rendelet alkotói felhívták a Megyei Földbirtokrendező Tanácsok figyelmét arra, hogy elsősorban azoknak a kitelepülőknek az igényét kötelesek elősegíteni, ahol a vidék túl sűrűn lakott, „feltéve, hogy e vidék mezőgazdasági népességének sem terjeszkedési lehetősége, sem megélhetése biztosítva nincs”.

Az igénylők ingatlanhoz juttatása az Országos Földbirtokrendező Tanács hatásköre. Össze kell gyűjteniük a betelepítendőkhöz részére alkalmas ingatlanokat, és azokat is listába kell venni, ahová nem kerültek igényjogosultak.

A rendelet VII. fejezete a kiosztásra került földek megvásárlási áráról intézkedik. Az új földtulajdonosok a földbirtokért (a felszerelésekért, állatállományért stb.), megváltási árat fizetnek. Az összeg részleteit Földbirtokrendező Alap javára kell befizetni minden hónap november első napjáig.

A megváltási árat a föld kataszteri tiszta jövedelmének 20-szorosa adja, kivéve kártalanítás esetén, mert ebben az esetben a megváltási ár a kataszteri tiszta jövedelem 60-szorosa. A kiszámításnál a kataszteri tiszta jövedelem 1 koronáját 1,16 pengővel kell alapul venni. A 20-szoros

összeghez hozzá kell számítani az élőállat, a gazdasági felszerelés, a gazdasági épületek arányos megváltási árát, valamint a föld szétosztásánál felmerülő műszaki és egyéb költségeket. Az így pengőben kialakult megváltási árat 100 kilogrammonként 40 pengős búzárral számolva búzamennyiségre kell átszámítani, és azt – az előleg beszámításával – 10 egyenlő részre kell felosztani.

A földtulajdonnal nem rendelkező gazdasági cselédeknel vagy mezőgazdasági munkások esetében a pengőben adott megváltási árat búzamennyiségre átszámítva, az előleg figyelembevételével, 20 egyenlő részre kell osztani. A részletekre kamat nem vethető ki.

Az évenként esedékes részleteket készpénzben kell megfizetni. Az összeg számításánál az esedékes búzarészleteknek az esedékesség napján jegyzett budapesti középárfolyamon számított ellenértéket kell figyelembe venni. Késedelem esetén 5%-os késedelmi kamattal együtt a fizetés napján számított ár fizetendő, ha az magasabb.

Arra is lehetősége van a földtulajdonosnak, hogy ne készpénzben fizessen, ebben az esetben az esedékes búzamennyiséget a községi előljáróságra vagy annak „utasítására” a vasútállomásra „köteles” szállítani. A búzát helyettesítheti rozsban vagy árpában is. A terményben fizetők esetében 10% kedvezmény jár, ha a földtulajdonos az adott évben vagy a jövő évben teljesíti a terményben fizetést. Az elkobzott, vagy megváltott ingatlanokon kiosztásra kerülő élőállat, gazdasági felszerelés, épületek, üzemek stb. értékének felmérését a Községi Földigénylő Bizottság adatai alapján a Megyei Földbirtokrendező Tanács állapítja meg. Az értékbecslésnél az 1938. évi árakat kell alapul venni, a használhatósághoz mérten az ingóvagyon legfeljebb 15%-kal emelhető, az épületek esetében pedig az összes ingatlan megváltási árának 30%-ánál nagyobb nem lehet.

A törpebirtokosok és kisbirtokosok a földtulajdonba vételekor a megváltási ár 10%-át, a föld nélküli gazdasági cselédek és mezőgazdasági munkások – ha nem kaptak halasztást – 5%-át kötelesek fizetni. Az utóbbiak az első részlet fizetését a Községi Földigénylő Bizottságnál kérelem benyújtását követően halasztást kaphat, amely a birtokbavételtől számított legfeljebb 3 évig engedélyezhető.

A rendelet X., egyben záró fejezete vegyes rendelkezéseket tartalmaz. Itt rendelkeznek a föld visszaadásáról azon a magyar állampolgárok számára, akik zsidó származásuk miatt veszítették el földingatlanjaikat. A rendelet kimondja, hogy ingatlanjaik azon részét kaphatják vissza, amelyek nem estek megváltás, illetve elkobzás alá. Nem kaphatnak vissza olyan ingatlant, amelyen tulajdonos vagy kishaszonbérlo

– a jogszabályok betartása mellett – gazdálkodik, vagy ha az ingatlan közcélokat szolgál, és a közcél megvalósításához az ingatlan szükséges. „Nincs visszajuttatásra igénye annak a zsidónak tekintett személynek, aki ingatlanát 1938. évi március hó 1. napja után visszterhes ügylettel idegenítette el.” (Mindkét fél részéről vagyoni juttatást, illetve kötelezettség vállalását kikötő ügylet.)

Az ingatlan tulajdonosának az ingatlanhoz tartozó haszonélvezeti jogokat (bérlet, haszonbérlet, fakitermelés, vadászati jog, halászati jog, révjog stb.), a korábban kötött szerződések alapján kell fizetnie, „de mindez 1945. március 18. után az államot illeti. A Községi Földigénylő Bizottságok határozata ellen fellebbezéssel lehet élni a Megyei Földbirtokrendező Tanácsnál, az itt hozott határozat ellen pedig, az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz lehet fordulni jogorvoslatért.”⁹⁴

A rádió 1945. július 15-én elhangzott adásában Bíró György a Budapesti Földigénylő Bizottság működéséről beszélt a hallgatóknak. A bizottság választás útján jött létre. Elsőként az igénylők számbavételét végezte el a jelentkezések alapján. „A bizottság dolgozik a népakaratért, amely nemcsak földet és házhelyet kíván, hanem emellett jogot és szabadságot is.” „A népakarat azt mondja, hogy az intézmények és a közületek vannak a népért, nem pedig a nép értük. Ebben a jegyben teszünk minden lépésünket [sic!].”

Budapesten a bizottság július 7-ig fogadta az igényeket, de még mindig fogad el kérdőíveket azoktól a dolgozóktól, akik valamilyen oknál fogva eddig nem nyújtották be igénylésüket. A bizottság „nem aszerint fogja a házhelyeket osztani, amint a jelentkezés történt, sem pedig uram-bátyámos megvesztegetéssel”.

Az előadó hangsúlyozta, hogy tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy a spekulánsok „mindenhol legelőször jelentkeznek, itt is ez a helyzet”. „Ezek között tömegével mutatkoznak a reakciós elemek, akik tudva-tudják, hogy jogtalan a jelentkezésük, de azért beadtak kerületenként két-három igénylőlappot, csakhogy a bizottság munkáját hátráltassák.” A bizottság azonban „mindezt leküzdve, rendületlenül folytatja nagy munkáját, azt a nagy harcot, mivel a nép megbízta”. „A reakció minden oldalról támadja a bizottságot, fölrázza a dolgozók idegeit, egyenesen megkérdi: »Te még mindig nem kaptál házhelyt?! Hisz itt és ott régen kaptak már«.”

⁹⁴ A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról szóló rendelet III. sz. végrehajtási utasítása. 1945. június 30. MOL K615. fond. 339. csoport. 239–242.

A bizottság munkáját nem lehet összehasonlítani a többi bizottságéval – hangsúlyozta Bíró György –, sem a felosztandó föld mennyisége, sem pedig a jelentkezők száma tekintetében. A fővárosban mintegy 50 ezren adtak be igényt házhelyre. A bizottság megkezdte a kérelmek vizsgálatát a „jogtalanul beadott igények selejtezését és a jogosultság elbírálását”.

Házhelyhez és konyhakerthez olyan családok vagy vagyontalan „magyar állampolgárok” juttathatók, akiknek „sem lakóhelyükön, sem máshol saját maguknak, vagy háztartásukban élő hozzátartozójuknak lakóháztulajdonuk nincsen”. A telekhez jutók körében tartoznak a mezőgazdasági ingatlan szerzésére jogosultak, a kisiparosok, a kiskereskedők, az ipari munkások, a tisztviselők, ha városban „állandótelepülési [sic!] céllal tartózkodnak”, és ha erre a juttatásra anyagi helyzetüknél fogva jogosultak. Juttatásban részesíthetők a „sokgyermekes birtokos családok nősülés előtt álló felnőtt fiú-családtagjai, még az esetben is, ha a szülők birtokállapotukra való tekintettel juttatásra nem jogosultak”.

A mezőgazdasági telkek és a házhelyek azoknak oszthatók ki, akik a „reakció és a fasizmus ellen folytatott harcban elől jártak, akik az új nemzeti hadseregben szolgálatot teljesítenek”, valamint azoknak, akik a gazdasági munkában sokat tettek, vagy akik három vagy annál több élő gyermekük van.

A bizottságra váró feladat azoknak a kijelölése, akik földjét, telkét el lehet kobozni, megváltani, vagy csereingatlan ellenében igénybe venni.

A Budapesti Földigénylő Bizottság a műsorban felhívással fordult azokhoz az ingatlantulajdonosokhoz, akiknek Budapest területén mezőgazdasági művelés alatt álló területük van, és azokhoz is, akiknek földje még műveletlen (kert, gyümölcsös, házhely, telekingatlan), hogy a vonatkozó rendeleteknek (33.000/1945. F.M. és a 2400/1945. F.M.) eleget téve 10 napon belül kötelező bejelentésüket írásban tegyék meg. A bejelentésnek tartalmaznia kell: az ingatlan tulajdonosának nevét; állandó lakhelyét; a tulajdonos foglalkozását; a terület művelési ágát részletezve és összesítve; az összes kataszteri tiszta jövedelmet; más községekben lévő földingatlanok összes területét; az ingatlan szerzési módját és idejét; az ingatlan fekvését, nagyságát, helyrajzi és telekkönyvi számát és az ingatlan más tulajdonosok tulajdonában lévő minőségét (osztott/osztatlan közösségi tulajdon, társtulajdon stb.). Az ingatlan tulajdonosának távollétében a tulajdonos megbízottja, a jelenlegi birtokos, a birtok művelője köteles a bejelentést megtenni.

A bizottság felhívással fordult az összes tömb- és házmegbízottakhoz, hogy a fenti ingatlanokon kívül kötelesek bejelenteni 10 napon be-

lül minden olyan kertes családi házat, villát és bérházat, amely „hazaáruló, nyilas, nemzeti szocialista vagy egyéb fasiszta vezető, volksbund tag vagy háborús és népellenes bűnös volt”. Az előadó a műsor végén felsorolta, kik azok, akiknek ingatlanát kötelezően be kell jelenteni: háborús bűnös, nyilas, nemzetiszocialista, jobboldali pártban országgyűlési képviselő, kormánytag, országos, budapesti, kerületi tisztséget töltött be, aki 1941. június 26. után nyilaskeresztes vagy más fasiszta mozgalom politikai, társadalmi és gazdasági elveit szolgálta, bármilyen szintű szervezetben vezető, helyettes, titkári feladatot látott el, rendvédelmi alakulatnak tagja volt.⁹⁵

A rádió ismeretterjesztő előadás-sorozatot szervezett „A demokratikus Magyarország jogalkotásai” címmel. Az 1945. július 19-én elhangzott adásban a földreformról hallhattak fontos információkat a hallgatók. A földreformról szóló rendeletet a műsor készítői az 1848-as törvényekhez hasonlították. A földbirtokrendezésről szóló rendelet 1945. március 18-án jelent meg. Cél a nagybirtokrendszer megszüntetése és a földművelő nép földhöz juttatása volt. A műsor készítője részletesen sorolt a rendelet általános pontjait, amelyek a tulajdonviszonyok megváltoztatására vonatkoztak. A rendelet ismertetésének további részében azokat sorolta, aki földbirtokai – a nagybirtokosok tulajdonain túl – a nép tulajdonába kerülnek (nyilasok, háborús bűnösök stb.).

A földreform célja nemcsak a földnélküli szegényparaszttság tulajdonhoz juttatása, hanem az ipari munkások, kisiparosok, tisztviselők házhelyhez, telekhez való juttatása is. A rendelet lehetőséget ad a földművelésügyi miniszternek arra is, hogy „lakóházat, kertet és parkot jelöljön ki országos érdekű szociális, művészi, tudományos vagy irodalmi célra”.

A műsorban mindenki számára közérthetően elhangzott a földreform célja, amely a 100 holdnál nagyobb birtokokat megszünteti, és 15 holdas gazdaságok formájában földműveseknek juttatja. Ezt követően részletesen beszéltek arról, hogy kiktől mennyi föld jut a földalapba, kik milyen nagyságú ingatlant igényelhetnek. Beszámoltak a hallgatónak arról is, hogy a földalap az elkobzott, továbbá a kártalanítás mellett igénybevett és az államkincstár tulajdonát képező földbirtokokból tevődött össze. A rendelet pontosan sorolta azokat, akiknek a földjét el kell kobozni

⁹⁵ A budapesti földigénylő bizottságok működése. Bíró György előadása. 1945. július 15. MRA Műsorboríték. Elhangzott: 1945. július 15-én 20:20-tól.

(„hazaárulók, háborús bűnösök, nyilasok, nemzeti szocialisták, fasiszta vezetők, Volksbund tagjai”).

A földalap nagyságát jelentősen növelő birtokok a kisajátított, igénybe vett földbirtokok. Vagyis ha a földbirtok 1000 holdnál nagyobb, az egészet, ha 1000 holdnál kisebb, de 100 holdnál nagyobb, a 100 holdon felüli részt kell igénybe venni. Az igénybevételtől mentes terület lehet 200, 300 hold is, ha a tulajdonosok hivatásos földművesek, a nemzeti ellenállásban és a németek elleni harcokban kimagasló érdemeket szereztek. A felsorolt adatok mezőgazdasági ingatlanokra vonatkoznak; szőlőre, gyümölcsösökre 20 holdnál, erdőnél 10 hold a határ, ezek a jelölt holdig mentesülnek az igénybevétel alól.

A műsor készítői igyekeztek a legfontosabb, az érdeklődésre leginkább számot tartó kérdések megválaszolására. Kik részesülnek a földalapról? „A válasz: a földműves nép; közelebbről: gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok s bizonyos esetekben a kisbirtokosok.” A rendelet azokat is előnyben részesíti, akik a fasiszmus elleni harcokban érdemeket szereztek, továbbá azokat, akik a „folyó gazdasági évben példásan dolgoztak”, és végül a sokgyermekes családokat.

A műsor végén elmondták a hallgatóknak a juttatott földterület-nagyságokat. A rendelet értelmében egy-egy igénylő jogosult legfeljebb 15 hold szántóföldre vagy 3 hold kertre és szőlőre. Huszonöt, illetve 5 holdra nő azoknak a földterülete, akik a felsorolt „demokratikus magatartásuk, szorgalmuk vagy nagy családjuk miatt előnyben részesítendő”.⁹⁶

„Szerte az országban örömnünnepet ül a magyar falvak népe. Megvalósult régi álma, – szabad földön az első szabad aratás –, aminek vágya hosszú századokon át apáról – fiúra szállt örökségül” – kezdte előadását a földosztó miniszter, Nagy Imre a rádióban 1945. augusztus 29-én.

A politikus a folytatásban hangsúlyozta, hogy a magyar történelem ezer esztendeje alatt egyetlen eszmének sem volt annyi hőse, mint a szabadságnak, amelyért annyi „vért és verejtéket áldozott”. A magyar nép harca mindig egybeforrt a földért való küzdelemmel, „mert a szántó-vető nép számára föld nélkül nincs szabadság”. A nép számára a „föld és a szabadság elválaszthatatlan”. „Ezért állt a magyar föld népe mindenkor a szabadság lobogója alá.” A magyar történelem bizonyította, hogy

⁹⁶ Előadás. 1945. július 19. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1945. július 19., a 22 órás hírek után.

„nem diadalmaskodhatott a szabadság ügye, ha nem váltotta valóra a nép vágyát, azt hogy megkapja ősi jussát, a földet”.

A „nagy parasztforradalom” óta eltelt több mint 400 esztendő, ez alatt az egymást váltó „parasztnemzedékek mennyi áldozatot hoztak azért az eszméért, amely most a demokratikus népi Magyarországon valósággá vált!!”.

„Hősies küzdelem volt ez a magyar ugar népének a földért. A magyar uralkodó osztály tűzzel-vassal üldözte az eszmét és annak bátor előharcosait. A parasztság vezérei, élükön a legendás Dózsa Györggyel elbuktak a harcokban. De az eszme tikokban ott bujkált a nádfüdeles kunyhók ereszei alatt, ott égett és lángolt oldhatatlanul a parasztok lelkében. Ez öntött beléjük reményt, ez adott neki erőt és kitartást a harcra. És a magyar falu népe eleihez, nagy vezéréhez méltóan diadalra vitte az eszmét.”

Ma országszerte gyűléseken és ünnepségeken tesz tanúbizonyságot a magyar falvak parasztsága arról, hogy „nem hiába hullatta véré” századokon át, „nem hiába öntözte verejtékével a rögöt”. „Dózsa György szelleme győzedelmeskedett. Kívívta a győzelmet a magyar népi demokrácia; azé lett a föld és annak gyümölcse, aki azt két keze munkájával megműveli.”

„Ezer esztendőn keresztül a jó televény magyar földön valójában nem azok arattak, akiknek a kaszája nyomán dőlt a rend, nem azok, akik perszelő napban, nyúló derékkal ott robotoltak látástól vakulásig a beláthatatlan grófi mezőkön. Nem, az övék csak a munka kínos terhe volt. Valójában ezer esztendőn keresztül az urak, a mágnások, a grófok arattak, akik elrabolták a magyar ugar szépe verejtékes munkájának minden gyümölcsét.”

Ebben az évben vált lehetségessé a „magyar falu sok százezer nincstelenjének” először, hogy „ne más földjén kolduskenyéren, másnak verejtékezzen, hanem saját földjén, magának és családjának dolgozzon”.

Valóra vált az, amiben a parasztság hitt, a háború és a nyilas „rémuralom” borzalmai alatt, hogy „szabad hazában, szabadon” ünnepelje az „első szabad aratást”. „Ehhez a nagy történelmi jelentőségű cselekedet megvalósításához a népi demokrácia adta az erőt. A feudális reakciós rendszer bilincseitől megszabadult a magyar nép olyan mindent lenyűgöző erővel, tettvággyal és alkotóképességgel fogott hozzá az ország mentéshez és annak előfeltételéhez a földreformhoz, amilyenre még nem volt példa hazánk történelmében.” A demokratikusan gondolkodó magyar politikai vezetés tisztában volt azzal, hogy a nemzet felemelkedésének és az ország újjáépítésének legfontosabb feltétele a földre-

form megvalósítása. Azt is felismerte a vezetés, hogy a „nagy, ország mentő” feladat csakis az ország demokratikus erejének összefogásával lehetséges.

A földreform és a nemzeti egység volt az, ami „meghozta a győzelmet a népi demokráciának.” A földosztás gyors és eredményes megvalósulása bebizonyította, hogy a Magyar Függetlenségi Front beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Erejével és a tenni akarásával, „csírájában elfojtotta a reakció minden alattomos próbálkozását”. Az új demokrácia erejét „mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy amit századokon át hiába próbált megvalósítani a nép, a fiatal magyar demokrácia pár hónap leforgása alatt végrehajtotta”, felszámolta a nagybirtokrendszert, „kihúzta a gazdasági talajt a feudális reakció talpa alól és 700 ezer nincstelen és szegény parasztot tett életképes kisbirtokok tulajdonosává”.

A népi demokrácia ereje abban is megmutatkozott, hogy képes volt egyesíteni a nemzet erejét, és a „reakció minden mesterkedése ellenére olyan szilárd egységbe kovácsolta”, amely nemcsak földet adott a parasztnak, hanem a termelésben is jelentős eredményeket ért el.

A háború pusztítást követően a „magyar népi demokrácia a benne rejlő alkotóképességgel valóságos csodát művelt”. A falvak parasztsága rövid idő alatt „szinte emberfeletti munkával arany-kalászos búzamezőkké varázsolta” a földeket, „búzamezőkké, melyeknek termését már maguknak takarították be a föld birtokosai, akik rendkívül nehéz viszonyok között tettekkel bizonyították be, hogy jobb gazdái a földeknek mint régi tulajdonosaik voltak. Derekas munkájukkal rótták le hálájukat a nemzet iránt, amely kezükre adta a nagybirtokosok földjeit.”

„Kint a mezőkön suhog a kasza, búgnak a cséplőgépek, serényen folyik az első szabad aratás, melynek örömmünnepe a mai nap.”

„A falu népével együtt örül, együtt ünnepel a város is, amely fölül a dolgozó parasztság elhárította az éhség fenyegető rémét. Falu és város, munkásság és parasztság, kéz- a kézben haladnak együtt az ország újjáépítésére. Ez az összefogás, a munkásság és parasztság szoros szövetsége volt az alapja a demokrácia eddigi sikereinek, és ez a záloga egy még szebb, jobb és gazdagabb aratásnak, hazánk elvirágzásának” – zárta ünnepi beszédét Nagy Imre.⁹⁷

⁹⁷ Nagy Imre földművelésügyi miniszter előadása. 1945. augusztus 29. MRA Műsorboríték. Elhangzott: 1945. augusztus 29. 17:00–17:15. 1–3.

(A rádió műsoraiban a mezőgazdaság helyzetével 1949-től foglalkozunk, a termelőszövetkezetek szervezése kapcsán.)

A HELYHATÓSÁGI VÁLASZTÁSOK

A Magyar Rádió Archívumában megmaradtak az 1945-ös helyhatósági választások műsordokumentumai, ezeket felhasználva mutatjuk be, hogyan készültek a politikai pártok az 1945 után első ízben megtartott helyhatósági választásokra.

A Magyar Kommunista Párt (MKP) vezetése szerette volna, ha politikusaik felkészülten állnak szónokként az emberek elé, és meggyőzően mondják el, mit tett a párt az országért, a népért 1945-ben. Ennek sikere érdekében hangzott el Révai József beszéde egy gyűlésen 1945. augusztus 20-án. A politikus beszédének első részében röviden összefoglalta a párt tevékenységét a Horthy-korszakban és a háború alatt. Hangsúlyozta, hogy „a magyar demokratikus állam megindult a Szegedi Nemzeti Bizottsággal, a Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottsággal, általában az alföldi nemzeti bizottságokkal. És hogy megindult, az a kommunisták érdeme. Mi a szó szoros értelmében szentistváni munkát végeztünk. Új államot teremtettünk az összezúzott, a háborús vereség nyomán összezúzott, régi, félfedudális, reakciós állam helyébe.”

A folytatásban sorra vette azokat a legfontosabb eredményeket, amelyeket a kommunista párt tett a háború után. Úgy vélte, ezek a tények fontos szerepet játszanak a budapesti törvényhatósági választásoknál. Majd feltette a kérdést: „Ki volt az, aki kihozta az embereket a pincéből? Melyik párt volt az, amely az optimizmust hirdette, amely mozgósította a népet, a törmelékek eltakarítására, az utcák rendbe hozására, a szemét elhordására? Melyik párt volt az, amelyik egyáltalán belecsöppögtette Budapest népébe, azt, hogy nincs elveszve semmi és az életet újra kell elkezdni. S ami ennél még fontosabb: melyik párt volt az, amely Budapestet megmentette az éhhaláltól?”

Az ostromot követően Debrecenbe érkezett egy küldöttség a Budapesti Nemzeti Bizottságtól azzal a kijelentéssel, hogy ha az Ideiglenes Kormány nem tud gabonát, kenyeret adni a fővárosnak, akkor 100 ezrek fognak heteken belül éhen halni. „Gabonát mi nem tudtunk azonnal adni és mégis azt mondtuk, hogy Budapestet meg lehet menteni.” Az MKP javaslatára rendkívüli kormány szervet – kormánybizottságot – hoztak létre, amely megszervezte a főváros közellátását. „Amikor láttuk azt, hogy a szociáldemokraták úgy félnek ettől az állástól, mint az ördög a szenteltvíztől és egymás között, de nekünk is elég őszintén megmondták, hogy aki ezt vállalja, az maga belebukik és megbukik vele a pártja is, amikor azt láttuk, hogy a Kisgazda Párt inkább elszalad mintsem ezt a feladatot vállalja, akkor mi kommunisták, minden túlzott optimizmus

nélkül azt mondtuk: vállaljuk.” A párt ezt követően bízta meg Vas Zoltánt közellátási miniszterként az élelmiszer-ellátás megszervezésével. A pártvezetés azt remélte, hogy a vállalkozás hamarosan sikeres lesz, ehhez hozzájárultak a kommunista „főispánok”, és megkezdődött az élelmiszersegélyek gyűjtése. „A párt segítette Vas elvtársat ebben a dologban és sikerült.” A politikus hangsúlyozta, ha „van pártnak érdeme Budapestnek az éhhaláltól való megmentése körül, akkor az a párt mi vagyunk”. „Mi vállaltuk ezt a feladatot a legnehezebb körülmények között; nem riadva vissza attól, hogy esetleg nem sikerül, mert tudtuk azt, hogy sikerülni kell.”

A választási harcokban tehát a párt agitátorainak „meg kell” magyarázniuk a választóknak, hogy a kommunista párt mit tett a főváros közellátásának megszervezése érdekében – hangsúlyozta a politikus.

Révai József beszédét a földreformmal folytatta. Kiemelte, milyen szerepe volt a pártnak a földreform végrehajtásában. Jelezte Nagy Imre munkájának fontosságát, az elkészített javaslatok és az elfogadott rendeletek eredményeit. Hangsúlyozta, hogy a rendeletet „hetek alatt az egész országban, legalábbis túlnyomó többségben végrehajtották”, ez „98%-ban” a pártnak köszönhető, annak, hogy sikerült mozgósítani a párt „legjobbait”, és „bevetette a harcba a vidéken, a megyékben és a járáásokban, mint a földművelésügyi kormányzat járási és megyei megbízottait a földreform végrehajtására, anélkül a 150-200 vagy 250 budapesti kommunista nélkül, akiket a budapesti szervezet mozgósított és vidékre küldött, a parasztság egymaga nem lett volna képes hetek alatt a földreformot végrehajtani”. A földreform gyors végrehajtása politikai szempontból döntő fontosságú volt – mondta –, mert a volt földbirtokosokat és a reakciót gyorsan, befejezett tények elé kellett állítani, „különben vég nélküli alkudozások, korrupció, szabotálások sorozata indult volna meg a földreform elvizenyősítéséért”. Azzal, hogy a párt „rohammunkát” végzett ebben a kérdésben, megakadályozta, hogy a Nagy Imre által kidolgozott földreformtervezettel „szemben a Kisgazda Párt hetek óta készült egy ellenjavaslat kidolgozására”. A kisgazdák „ellenjavaslata elsüllyedt, említés sem tétetett róla” annak következtében, hogy a földreformrendeletet a kommunista pár elfogadtatta és nekilátott annak végrehajtásához, úgy „ahogy kommunisták az ilyen dolognak neki szoktak menni. Kommunista munkával.”

A földreform szükségességének végrehajtását azzal is indokolta a politikus, hogy ha az nem történik meg, akkor az ország kenyérgabona-termése „nem egyharmada” a háború előttinek, „hanem az egy tizede se lett volna”. A háború előtt „30 millió mázsa” volt a kenyérgabona-ter-

més, a jelenlegi nagyon rossz időjárási feltételek mellett is „10 millió mázsa” gabona termett, ez „annak köszönhető, hogy a földreform végrehajtása következtében a magyar paraszt, elsősorban az új gazdák, megművelték a termő terület 75-80%-át”. „Ha ez nem történt volna meg, akkor Magyarországon a szó szoros értelmében éhínség dűlna. Hogy a földreformot kommunista rohammunkával és ennek a rohammunkának a révén a többi demokratikus pártok mozgósításával, úgy, ahogy sikerült végrehajtani, azt nekünk köszönheti a magyar nép.”

A pártnak jelentős szerepe volt a terménybeszolgáltatás rendszerének kidolgozásában, amely lehetővé tette a városi lakosság élelmiszerrel történő ellátását – emelte ki következő eredményként a politikus. Az ország újjáépítéséhez szükség volt az élelmiszer-ellátás biztosítására, ez még jelenleg „nincs teljesen biztosítva, de olyan rendszabályokat kellett foganatosítani, amelyeknek révén ezt” a párt valamilyen szinten biztosítani tudta. „Tehát nem lehet lemondani arról, hogy legyen terménybeszolgáltatás. Nem szabadpiaci áron, hanem állami, maximált áron.”

„Kaptál földet, adj kenyeret”! – hangzott a kommunista párt felszólítása a parasztság felé. A politikai vezetés számára az is világos volt – mondta Révai –, hogy a „magyar demokrácia nem engedheti meg magának, hogy lenyúzza a parasztságot, elvegyen tőle minden felesleget akkor, amikor nem tud érte ellenértéket adni”. „Amikor a terménybeszolgáltatás körül vita és harc folyt. Farago Gáborék azon voltak, hogy a parasztnak csak a fejadagját és a vetőmagszükségletét hagyjuk meg. Mi kommunisták akadályoztuk meg ezt a tervet. Mi akadályoztuk meg, hogy az első szabad aratást a magyar demokrácia azzal tegye emlékezetessé, a falun, hogy egy második Jurcsek tervet kényszerítsenek rá a magyar parasztságra [az] új birtokosokra.”

A választási küzdelem során fontos kiemelni a választók számára, hogy a kommunista pártnak „köszönhető az, hogy egyrészt biztosítja az új termény beszolgáltatási rendelet a legfontosabb ipari dolgozó rétegek minimális kenyérellátását, de másrészt nem keseríti el és nem fordítja a parasztságot a magyar demokrácia, a városi dolgozók ellen” – mondta Révai.

A választási beszédekben hangsúlyt kell kapnia az ország újjáépítésének, és ebben a munkában vezető szerepet tölt be a kommunista párt – hangsúlyozta a politikus. A kommunista párt pünkösdi pártértekezletén (május 20–21.)⁹⁸ „kiált a gátra és odakiáltotta az országnak, hogy ma

⁹⁸ Izsák Lajos: Illegális után. Az MKP 1945-ben.

<http://www.tankonyvtar.hu/historia-1985-02/historia-1985-02-081013-5>
(2012.03.15.)

mindenek előtt az újjáépítés kell, sőt körvonalalaiban kidolgozta az újjáépítés tervét, kimondván azt a jelszót, ami azóta annyira népszerű lett, hogy már viccek keletkeznek belőle: »Arccal a vasút felé!«».

Gerő Ernő kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter ezzel „majdnem ugyanolyan megoldhatatlannak látszó feladatot” vállalt, mint a főváros közellátásának megszervezése volt. Az elért eredményen „bizonyítják, hogy itt is megálltuk a helyünket”. „Az 500 mozdony és 10 000 vagon kijavítása az év végére nemcsak meglesz, hanem minden valószínűség szerint ezt a tervet túlszárnyaljuk. És ahogy ennek a dolognak a mi pártunk neki ment, ez megint kommunista rohammunka volt.”

Az erőfeszítések eredménye nem maradt el. A közlekedés, a vasúti forgalom még nem érte el a háború előtti szintet, de „mindenki érzi, hogy hatalmas lépést tettünk előre” ezen a téren is. A szállítás újraindításának eredménye, hogy az idei gyümölcstermés nem megy kárba. A közlekedés újraindításában végzett munka a „mi pártunk érdeme, azoknak az elvtársainknak az érdeme, akik, mint vasutasok vagy vasutas pártszervezeteink vezetői értettek ahhoz, hogy ebben a munkában magukkal ragadják, bevonják a vasutasok és nemcsak a vasutasok tömegeit”. A párt „megint bebizonyította azt, hogy a nemzet, az ország a legnehezebb feladatok elvégzését nyugodtan rábízhatja a kommunistákra”.

A választási beszédek alkalmával el kell mondani a választóknak azt is, hogy a párt bízik az emberekben. Hangsúlyozni kell, hogy a párt mindig igazat mondott. A kommunista párt volt az „egyetlen, amely mert nem demagóg lenni és amely meg merte mondani a színtiszta igazat úgy a munkásoknak, mint a parasztoknak”. „Olyan igazságokat mondani a népnek, hogy többet kell dolgozni, hogy nem szabad nyakló nélkül követelni a bérek emelését, hogy összébb kell húzni a nadrágszíjat” – mondta Révai.

A párt vidéken tartott gyűlésein Rákosi Mátyás a tervekről beszélt. Bejelentette a „munkakötettség elrendelésének” tervezetét. Az is elhangzott más pártpolitikusoktól, hogy ha kell, a gabonabeszolgáltatásban „kényszerrendszabályokhoz” is nyúl a párt. Az emberek „ne fogadták ellenségesen ezeket a bejelentéseket. Ellenkezőleg, az a tény, hogy meg merjük mondani az igazat, fokozott munkára, áldozatvállalásra hívjuk fel a népet, erősít bennünket és nem gyöngít, mert látja a nép, hogy nem csapjuk be, nem szórunk homokot a szemébe, hanem megmondjuk neki az igazat.” Ez „vonatkozik a választási harcra is” – hangsúlyozta a politikus.

Beszéde hátralévő részében a párt választási programját ismertette. A pártnak „természetesen” ígérnie kell, „persze nem mindenféle teljesít-

hetetlen földi jót, de azt hogy ezeknek a nehéz hónapoknak és éveknek elmúltával, kemény munkával lesz jobb életünk is”. „És lesz!” A legfontosabb az ország újjáépítésének folytatása, a fokozott munkát és áldozatvállalást, az „agitációban össze kell” kapcsolni azzal, hogy ez a záloga a jobb életnek, „hogy Magyarországot a munkásság és a parasztság számára építjük”. Az újjáépítés nemcsak azt jelenti, hogy a „régit építjük újjá, hanem valami újat építünk: a szó szoros értelmében egy új Magyarországot”. „Nemcsak abban az értelemben újat, hogy ez az új Magyarország nem lesz többé a reakciónak, a földbirtokosoknak a Magyarországa, hanem abban az értelemben is, hogy ez a Magyarország nem lesz többé úgy, ahogy volt, a kapitalisták Magyarországa sem. A munkásosztálynak és a demokratikus államnak a befolyása a termelésre, az ipari termelésre igen komolyan meg fog nőni, a bányákat államosítjuk, ellenőrizni fogjuk a bankokat és biztosítani fogjuk a demokratikus államnak, a munkásságnak és a parasztságnak irányító befolyását a gazdasági életre.”

A választási beszédekben beszélni kell a munkafegyelemről, a munkaerkölcsről és a munkakötelezettségről. A párt választási „agitációja nem fog lényegesen különbözni általános agitációktól és [az] általános politikai” irányvonalától. „Ugyanazokat az igazságokat mondjuk a választási harcban, amelyeket előtte és utána mondunk, de választási harcunkba erősebben ki kell domborítanunk, hogy mi ezeknek az áldozatvállalásoknak a célja.”

Az ország külpolitikai helyzetével kapcsolatban elmondta, hogy a választási beszédekben el kell mondani a választóknak, hogy a párt „győzelme nemzeti érdek”. „Nemzeti szerencsétlenség lenne, hogyha a választások eredménye a demokratikus, velünk szövetséges pártokba lévő jobboldalnak juttatna komoly eredményeket.”

„Magyarország nemzetközi súlya azzal nő, vagy azzal csökken, mennyire tudja ez a nép bebizonyítani, hogy szakított a múlttal. Ettől függ, hogy a magyar demokrácia kap-e segítséget külföldről, vagy sem. Ez a külföld elsősorban a Szovjetunióra értendő. Innen kaptunk segítséget és fogunk is kapni, de csak akkor, ha a Szovjetunió látni fogja, hogy ezt a segítséget érdemes adni, mert a magyar nép komolyan veszi a demokráciát. Hogyan veszi komolyan, hogy a kommunistákra szavaz, illetve a munkásblokkokra szavaz.”

Végezetül Gerő összefoglalta, hogy melyek legyenek az agitátorok legfontosabb szempontjait beszédek elkészítésekor. A választási győzelem érdekében fel kell sorolni a párt eredményeit, le kell vonni a megfelelő következtetések, és biztosítani kell a választókat arról, hogy ezeket

az eredményeket csak akkor lehet megtartani és továbbfejleszteni, ha a „Kommunista Párt megerősödve kerül ki a választásokból”. Úgy kell „vívni a választási harcot, hogy a nép lássa, hogy a Kommunista párt öre és védője a magyar demokráciának”.

„Ez a választási harc a mi számunkra egyrészt arra kell, biztosítsa a magyar demokrácia számára a megbízható, demokratikus parlamentet és kormányzatot és másodszor arra kell, hogy biztosítsunk a magyar demokrácia számára egy erős Kommunista pártot, mert nem egy helyen akarunk topogni, hanem előre akarunk menni és ennek az előre menésnek egy fejezete, egy mozzanata kell, hogy legyen ez a választás.”⁹⁹

A helyhatósági választásokkal kapcsolatos dokumentumok között található Rákosi Mátyás 1945. szeptember 8-án, a pártnapi előadók és a kerületi propagandaosztály munkatársai előtt tartott beszéde. Előadásának első részében Rákosi részletesen beszámolt a kommunista párt által elért eddigi eredményekről, majd a társadalom minden osztályára vonatkozóan a párt feladatairól. Beszédének második részében módszertani javaslatokat tett arra, miként végezzék az agitátorok munkájukat. Hangsúlyozta, hogy a választási gyűlések „többségében a Szociáldemokrata Párttal közösen kell” tartani, ha azt „akarjuk, hogy a külön tartott népgyűlések el ne mossák az egységes fellépés jellegét”. „Az ilyen gyűléseken természetesen a Kommunista Párt érdekeit és érdemeit bizonyos hangfogóval alkalmazzuk. Természetesen nem fogjuk őket elhallgatni, semmi okunk sincs arra, hogy elhallgassuk [...], mert hiszen a Kommunista Párt érdemei lényeges, mondhatnám döntő összetevői a munkás-egység érdemeinek.”

„Minden körülmények között vigyázzunk azonban arra, hogy említésük és felsorolásunk se legyen olyan, hogy ezzel a szociáldemokratáknak érzékenységet sértsük, hogy az legyen a benyomásuk, hogy mi most idegen tollakkal ékeskedünk, vagy ne legyen az a benyomásuk, hogy őket háttérbe akarjuk szorítani, mert különben, amint megnyerjük a réven, azt elveszítjük a vámon...”

A kommunista párt választási gyűlésein fel kell tenni azt a kérdést, hogy „Kitől fél a legjobban a reakció?” A válasz – a politikus véleménye szerint – egyhangúlag a kommunista párt lesz. „Ezt az érvet minden körülmények között” fel kell használni, mert „nagyon sok becsületes szociáldemokrata sem veszi észre, hogy e mögött a tény mögött mi-

⁹⁹ Mit tett pártunk a magyar népért? Révai József beszéde a választási agitátorokhoz 1945. augusztus 20-án. PIL 274/21.fond. 5. ö.e. 5–12.

lyen komoly probléma rejtőzik”. Ez az oka, hogy a „rendes baloldali szociáldemokraták se méltányolják sokszor kellően a Kommunista Párt munkáját és jelentőségét”. Ők „szívesen együttműködnek” a párttal, de „gyakran elfelejtik ezt”. A választási gyűléseken tehát, „amikor külön beszélünk akkor különös élességgel –de a szociáldemokraták jelenlétében is [...] megfelelő hangfogóval fel kell említeni” – ismételte újra a politikus.

A Rákosi véleménye szerint a „városi választások bizonyos fokig bevezetői az országos választásoknak is”. „A kettő, – különösen a vége felé, – egybe fog folyni, amikor kezdődnek az országos választásokra való készülődések is. Még nem tudjuk, hogy együtt megyünk-e [a] szociáldemokratákkal, de ettől függetlenül a választásoknak egyik mellékeredménye az legyen, hogy a Kommunista párt belőle minden tekintetben: befolyásban, szervezetben, öntudatban erősebben kerüljön ki, mint ahogy belement.”

Ezeket az érveket kell kihasználni a választási gyűléseken, mert érzékelhető, hogy nőtt az „általános érdeklődés a politikai kérdések iránt” – vélte a politikus.

A politikai beszédekben a párt agitátorainak hivatkozniuk kell egy fontos „érdemre”, ez pedig a hadifogolykérdés, amelynek „megoldásában a Kommunista Pártnak van döntő szerepe”. A fővárosból „sok tízezer, de talán százezer hadifogoly volt Nyugaton és Keleten és ezeknek [a] hazahozatala elsősorban pártunk érdeme”. Ezzel a ténnyel tisztában vannak a hadifoglyok és a hozzátartozók is.

A politikus arra is felhívta a figyelmet, hogy „semmilyen körülmények között ne engedjük propagandánkat és agitátorainkat elsekélyesedni”, vagyis a helyi eredmények említése közben a párt aktivistái ne hogy megfélemedkezzenek az ország vagy a város szempontjából fontos eseményekről. „Ezt szakadatlanul variálni és kombinálni kell, az apró dolgokat össze kell kapcsolnunk nagy, városi vagy országos jelentőségű dolgokkal, mert ez is rendkívül megkapó, hogy az egyszerű rohammunkás, vagy egyszerű asszony működésében kimutatjuk, hogy ennek milyen országos jelentősége van, mennyire segíti az új, a jobb jövőt kiépíteni.”

A párt eredményeinek bemutatásakor törekedni kell arra is, hogy ne csak „egy energikus, kissé parancsoló, munkára serkentő, szigorú, kötelességtudó és fegyelmezett pártot mutassunk be, hanem mutassuk be feltétlenül a vonzó oldalait is”. „Érezzék, hogy itt egy emberi szív lüktet a párt minden tevékenysége mögött, hogy ez a párt nemcsak kötelességteljesítésre és fegyelemre szorít, de ismeri az élet minden oldalát, hogy ez a párt melegszívű, hogy ez a párt vonzó, hogy megértéssel van a ki-

sebb hibákkal szemben, nem pedig egy merev, komor párt, amely folyton csak prédikál az embereket szakadatlan ostorozza.”

A választásnál fontos, hogy a párt ne csak megerősödve kerüljön ki, hanem számbelileg is gyarapodjon – mondta a politikus. Ennek érdekében fontos, hogy ott, ahol egyedül, nem a szociáldemokratákkal együtt kampányol a párt, fel kell vetni a tagtoborzást. Arra azonban figyelni kell, hogy ne ez kerüljön túlsúlyba, és elveszen az igazi cél.

A propagandában törekedni kell arra, a Szociáldemokrata Párttal „megjavuljon” a viszony. „Most első ízben folytatunk tényleg közös harcot és ezt a lehetőséget használja fel minden kommunista arra, hogy helyreállítsa a jó viszonyt” a párt „balszárnyával és zömével, a centrumával”. Ezeket a támogatásokat „minden körülmények között meg lehet és meg kell nyerni a választások folyamán”. Azért is nagy szükség van erre, hogy a „munkásegység és az őszinte együttműködés maradandó és állandó legyen”.

Az egység érdekében eljött az ideje annak, hogy a „sok apró helyi csatát befejezzük és elássuk a csatabárdot, amiről ki fog derülni, hogy egyáltalán nem is volt rá szükség és talán saját hibáink az oka, hogy még az időnként az utolsó hetekben is elővettük”. Minden területen „vegyék revízió alá a szociáldemokratákkal való viszonyt” – szólította fel a párt tagjait Rákosi.

Szem előtt kell azonban azt is tartani, figyelmeztetett a politikus, hogy a szociáldemokrata párt „jobb szárnyán vannak a munkásegységnek javíthatatlan ellenségei, akik nemcsak mondjuk a régi összerúgások eredményeképpen, hanem komoly meggyőződés alapján, részben konzervatív beállítottságuk alapján a nem igazi demokrata beállítottságuk alapján, jobban vonzódnak talán a kiscgazdákhöz, mint a kommunista párthoz. Amennyiben a kommunista párt tagjai ilyeneket tapasztalnak – különösen vidéken jelentkezhet –, akkor „lépjenek fel velük szemben”, de úgy a szociáldemokratákat próbálják meggyőzni arról, hogy „ezeknek az elemeknek a működése” „óriási károkat” okoz a munkásegységnek.

Feltétlenül fel kell vetni a választási gyűléseken a korrupció és a bürokrácia elleni harcot. Hangsúlyozni kell, hogy a párt a „legnagyobb kíméletlenséggel lecsap” a korrupció minden megnyilvánulására.

A bürokrácia kérdésénél el kell mondani, hogy ha az emberek be-mennek a hivatalokba, és azt tapasztalják, hogy sok a bürokrata, ez azt jelenti, hogy „még nem vagyunk igazán nyeregben”. „Igazán nyeregbe csak a választások után leszünk. És akkor aztán nézzék meg, milyen irtó hadjáratot fogunk kezdeni teljhatalmunk birtokában, annak a ha-

talomnak a birtokában, amelyet a választásokon kapunk, a bürokrácia ellen.” Erősen hangsúlyozni kell, hogy a párt jelenlegi pozíciójában miként harcol mindezek ellen. Példaként említeni kell Vas Zoltán hivatalát, azt, hogy „reggel hatkor kezdi a munkát és késő éjjelig” dolgozik, hogy „nála milyen egyszerű a bejutás, hogy milyen gyorsan intézi el a dolgokat, hogy mindenki nyugodtan hozzá fordulhat, stb.”.

Néhány szót kell szólni a párt vezetőinek népszerűségéről. „Nem túlzás és nem elfogultság saját pártunkkal szemben, ha megállapítjuk, hogy az új Magyarországon új, népszerű vezetőket tulajdonképpen csak a Kommunista Párt produkált. Ezt nyugodtan meg lehet mondani, hiszen a többi pártok vezetői már ez előtt is ismert emberek voltak”, a kommunista párt vezetőit a párt 1945 utáni tevékenysége kapcsán ismert meg a közvélemény.

Feltétlenül fontos a „városi választások jelentőségét az országos mértékben is aláhúzni”. Az egyszerű embereknek meg kell mutatni, hogy ha a „demokráciára szavaz, nemcsak Budapesten változtat meg valamit, hanem országos, sőt nemzetközi jelentőségű lépést tett”. Ki kell emelni az emberek számára, hogy „amit Budapest tesz, azt fogja tenni a vidék”. [...] „Nem véletlen, hogy minden hatodik magyar Budapesten lakik. Ennélfogva Budapest lesz az útmutató, Budapest lesz a demokrácia fokmérője. Ebből fogja leolvasni az egész ország, hogy milyen erő a demokrácia, de nemcsak az egész ország, hanem a külföld is.”

A kommunista párt vezetője beszéde utolsó részében arra hívta fel a figyelmet, hogy a választási propagandát igyekezzenek minél színesebbé, vidámabb tenni. A háztömbök lakóinak a választási beszédekkel egybekötve szervezzenek „kedves összejöveteli lehetőséget”, hogy az emberek táncolhassanak, énekeljenek, műkedvelő csoportok lépjenek fel. Ilyen körülmények között könnyebb rávezetni őket a politikai változásokra. Ezek az események nagyon fontosak különösen a választási harc utolsó heteiben.

Utolsó feladatként említette a politikus a jelszavak, jelmondatok megfogalmazását, fontos, hogy egyszerűek és mindenki számára érthetőek legyenek.

„Döntő tényező, hogy létrehozzuk [azt] az atmoszférát, azt a meleg, forró levegőt, amelyben mindenki érzi, hogy itt csak egyetlen irányban lehet menni és pedig abban az irányban, ami a munkásegység és ezen belül a Kommunista Párt megmutat. Ennek az atmoszférának a létrehozása már magába véve biztosítja a sikert, mert ebben a forró légkörben, mint a viasz, omlik össze mindenféle ellenséges agitáció és propaganda.” Ilyen hangulatot kell kelteni a párt agitátorainak, „nekem semmi

kétségem” – mondta a politikus –, hogy a párt „teljes erejével” részt vesz ebben a munkában, és „mozgósítja azt a 75 000 ezer tagját, amely most van Nagy-Budapesten, akkor mi ezt a munkát el fogjuk végezni és újra, ... mozdonyai leszünk nemcsak a budapesti, hanem az egész magyar fejlődésnek”.

Rákosi végezetül arra kérte a párt tagjait, hogy gondolják át és világosan magyarázzák el a párvezetés céljait, nagy energiával fogjanak a munkához és „akkor semmi kétség hogy a választások eredménye hatalmas munkásegység győzelme lesz”.¹⁰⁰

A választások jelentőségéről beszélt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt főtitkára, Szakasits Árpád 1945. október 3-án elhangzott rádió-előadásában. Budapesten több mint 600 ezer választásra jogosult szavazhat vasárnap a törvényhatósági választáson. A háború utáni első választás azért is jelentős, mert még soha nem volt ennyi férfinak és nőnek választójoga, mint most.

„Mindez a fiatal magyar demokrácia bizalmát és erejét tanúsítja: nem fél a tömegek döntésétől. Ellenkezőleg: minden reményét ebbe a döntésbe helyezi. Ezért örködik a választások tisztasága fölött is. Makulátlan választásokat akar.” A választások tisztaságát azért kell biztosítani, hogy a dolgozók „akaratnyilvánulása minden erőszakos beavatkozás és minden terrorisztikus befolyás, tehát lélektiprás nélkül történjék meg”. A két munkáspártnak az a „határozott törekvése, hogy szilárd és biztos alapot kapjon a kormányzásra”. Ez pedig csak a „nép szabad akarata adhatja meg”.

A politikus úgy vélte, hogy abban a nehéz helyzetben, amiben az ország van, nagy bátorság kell ahhoz, hogy az emberek „bizalmát” kérje a Szociáldemokrata Párt. A párt minden nehézséggel tisztában van, éppen ezért kéri a dolgozó tömegek támogatását, azt kéri, hogy adják a „kezükhöz a hatalmat”, hogy élhessenek vele, hogy „megszűnjék az ideiglenesség mai állapota, hogy legyen állandó és végleges nemzetgyűlés s a nép többségi akaratából származó kormányzat, mert úgy, amint most van, nincs jól és így nem is maradhat”.

Szakasits ezt követően arról beszélt, hogy választásokat követően „Európa szabad népei [...] semmit sem vethetnek többé Magyarország szemére”. Az ország új kormánya minden országgal felveheti a diplo-

¹⁰⁰ Rákosi Mátyás elvtárs előadása a pártnapi előadók és a kerületi propaganda osztály előtt: Hogyan agitálunk? 1945. szeptember 8. PIL 274/21. fond. 4. ő. e. 1–24.

máciai kapcsolatot. A Szovjetunió „máris [meg] előlegezte ezt a bizalmat. És mi méltóak akarunk lenni erre a bizalomra.”

Az ország külkapcsolatainak rendezésén túl számos más ok is indokolta a választások szükségességét. A politikus ezekről az okokról beszélt a hallgatónak. A kormányzat a kezdeti lendület után fokozatosan veszített hatékonyságából. Ez érezhetővé vált a közigazgatásban, a végrehajtó hatalom szervezeteiben, az egyébként „helyes és hasznos kormányhatározatok, rendeletek” a végrehajtás fázisában elsikkadtak. Az emberek panaszai elintézetlenül halmozódnak a különböző hivatalokban. Sok helyen a szakértelem hiánya figyelhető meg, de „legtöbbször a cinizmus, a reakciós gondolkozásmód, a szinte változatlan hivatali gőg, a semmirekellő hanyagság”. A bürokrácia elhatalmasodása teret enged a benne lappangó „reakciónak”. A másik komoly gondot a korrupció és annak megfékezése jelenti a „fiatal magyar demokrácia” számára.

A népbíráskodás sem működik kellő intenzitással. Az ország közállapota sem a legjobb, és szinte a gazdasági élet minden területén gondok vannak a munkafegyelemmel. „Mindezeket nem szabad tovább tűrni. Rendet kell teremtenünk mégpedig erőyes kézzel, könyörtelenül. Ezt csak a nép bizalmából eredő [...] baloldali demokratikus kormányzat teheti meg sikeresen.” Ezt követően a politikus részletes áttekintést adott az ország gazdasági helyzetéről, beszélt a tervszerűség hiányáról, a pénzügypolitika hibáiról, az erősödő inflációról.

A gazdasági, társadalmi problémák után sikerekről is beszélt Szakasits Árpád. A két munkáspárt és a szakszervezetek oroszánrészt vállaltak az ország újjáépítési munkáiból, a gyárak, az üzemek, a termelés újraindításából is kivették részüket. A Nemzeti Bizottságok tagjaiként megszervezték a közigazgatást, a rendfenntartás szervezeteit, „őrizték a nemzeti vagyon maradványait és tartották életben a közlelkeséget, amely súlyos csaknem halálos sebeket kapott”. A munkáspártok „forradalmi” tette a földreform tervezete és végrehajtása. A politikus az is elismerte, hogy a földreform végrehajtásából, a Nemzeti Parasztpárt és a Kisgazdapárt is „jogos részt kérhet”.

Beszéde végén még egyszer visszatért a választások fontosságára. Hangsúlyozta, hogy a két munkáspárt közös listával indul. A dolgozóktól a szociáldemokrata párt „kéri” a „döntő többséget”. A politikus szerint ez „nem jelenti a koalíciós kormányzás feladását még a városházán sem, de jelenti a határozottabb és keményebb kormányzást a nép, a dolgozó tömegek, a nemzet érdekében”.

Szakasits beszédének záró gondolatában ígéretet tett arra, hogy az MSZDP választási győzelme esetén rövid idő alatt újjáépítik Budapes-

tet, minden eszközzel harcolnak a közigazgatás tisztaságáért, a korrupció felszámolásáért, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy Budapest a „világ legszebb városa” legyen.¹⁰¹

VÁLASZTÁSI BESZÉDEK VÁGÓLEMEZEKEN

A Magyar Rádió Archívumában vágólemezeken/vágólapokon¹⁰² megőrizték az 1945. októberi törvényhatósági választások előtt elhangzott beszédeket is. A korabeli technika 3–5 perc hosszúságú hang rögzítését tette lehetővé. Ma már digitalizált formában hallgathatjuk őket. A beszédek történeti forrásértéke egyedi. Eddig még nem kerültek publikálásra, ezért is tartjuk fontosnak, hogy azokat teljes terjedelemben közreadjuk. A beszédek különlegesen értékes források, mert dokumentumok eddig még nem kerültek elő a levéltárakból, a rádióban pedig nem marad meg sem írott, sem hangdokumentum az egy hónappal később megtartott nemzetgyűlési választásokról.

Kádár János, ekkor a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának tagja, a Központi Vezetőség titkára: „Munkások, Polgárok, Magyarok!

A Magyar Kommunista Párt a dolgozók érdekeiért, a nemzet felemelkedéséért, hazánk és népünk szabadságáért és függetlenségéért harcol. Ezért küzdöttünk Horthy ellenforradalma alatt, a német hódítók garázdálkodása

¹⁰¹ A választások jelentősége. Szakasits Árpád rádió előadása. 1945. október 3. MOL XXVI-A-8-a 174. doboz. 1–12.

¹⁰² A vágólemezekre történő hangrögzítés mechanikus úton is történt. A rögzítendő hangot nagyméretű fémtölcsérrel felfogták, és egy rezgésbe hozható membránhoz vezették. A membránhoz erősített acéltű a rezgések hatására oldalirányú kilengéseket végzett, és a tű egy állandó fordulatszámmal forgó viaszhengerbe vagy lemezbe vágott a kilengések vezérelte arányos barázdákat. A lemezen a barázdák csigavonalban követték egymást, a peremtől indulva befelé haladva, egyre csökkenő átmérővel. Az így rögzített hangkép elvileg ugyanezzel a szerkezettel visszajátszható, illetve reprodukálható volt. (Az első mechanikus hangrögzítő berendezést, a fonográfot Thomas A. Edison készítette 1877-ben.) A szerkezet továbbfejlesztett változata az elektromechanikai hangrögzítés volt. A hangrezgéseket itt már mikrofon fogta fel, és alakította át a hangrezgéseknek megfelelő hangfrekvenciás feszültséggé. Ezt megfelelő erősítés után ún. vágófejbe vezették, amely különleges vágótűvel viasz vagy lakklemezbe vágta a hangbarázdákat. *Magyar Nagylexikon*. IX. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp., 1999. 191.

idején, és ezért küzdünk ma. Soha, semmiféle üldözés vissza nem riasztotta pártunkat. Utunkról le nem tértünk, és megyünk előre céljaink felé.

A felszabadulás első percétől kezdve az egész magyar nép tanúja az ország gazdasági újjáépítéséért folytatott szívós küzdelmünknek. A párt-szempontokat alárendeltük az ország érdekeinek. Hogy a szenvedés és nélkülözés idejét megrövidítsük, minden erőt e nagy cél szolgálatába kell állítani. A magyar nép mai nehéz helyzetében a munkásegység, a munkásság és parasztság szövetsége, az összes nemzeti erők összefogása hazánk felemelkedésének zálogát jelenti. A munkásság és parasztság boldogulása az alapja a kisiparosok, kiskereskedők, értelmiségiek és a polgárság boldogulásának is.

A Szovjetunió nagylelkűsége folytán eredményre vezetett pártunk munkája egy fájó kérdésben: hazakerülnek az összes hadifoglyaink. Százazernyi dolgos kezét kap az újjáépítés és a hazatérő apával, fiúval, testvérrel öröm köszönt be sok százezer megkínzott magyar család otthonába.

A magyar nép most önmaga dönt saját sorsa felett. Ítéletet mond a múltról, és lerakja saját jövőjének alapját. A Magyar Kommunista Párt a magyar demokrácia őre és lendítőereje. A választásokból a Magyar Kommunista Pártnak, a magyar demokráciának megerősödni kell kikerülnie. A nagy-budapesti választások eredménye, a munkáspártok sikere eldönti a fejlődés tempóját. Ha nagy Budapest dolgozói támogatják szavazatukkal pártunk politikáját, akkor gyorsabb lesz az újjáépítés, és rövidebb lesz a nyomorúság és nélkülözés ideje.

Megsemmisítő erővel sújthatunk le a népellenes kártevőkre, szegénységünk vámszedőire, a feketézőkre és szabotálókra. A gáncsvetőket eltávolítva a magyar nép útjából hamarabb érkezünk célunkhoz. A tisztességes emberi élethez minden becsületes dolgozó magyar ember számára.

Éljen a munkásegység, éljen a munkásság és parasztság testvéri összefogása! Éljen a független, szabad, demokratikus Magyarország!”

Gárdos Mária, ekkor a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) alelnöke, a Magyar Kommunista Párt tagja: „Kedves Asszonytársaim! A gyilkos fasiszmus totális megsemmisítése után, hála a dicső Vörös Hadsereg csodálatos teljesítményének, Magyarország alkotmányos életében a nép most először járulhat az urnák elé. Szép és felemelő gondolat, hogy olyan hosszú sanyargatás és rabság után végre szociális életünk legelnyomottabbjai: a dolgozó nők is a harcoss Magyar Kommunista Párt segítségével eljutottak addig, hogy a régi reakciós megkötöttségek, vagyonuk szerint, iskolai végzettség, három gyermek,

egy helyben lakás nyomasztó bilincsei lehullottak róluk, és emelt fővel beleszólhatnak a közélet irányításába. Igen, nem férfiak és fiatalok, mind egyenjogú polgárok vonulnak fel szavazásra a főváros utcáin, ezzel a Magyar Kommunista Párt célkitűzéseinek egyik legfőbb pontja megvalósult.

Kedves leány- és asszonytársaim!

Most kell döntenetek abban, milyen legyen a jövőendő városháza, ahonnan a főváros életét és sorsát intézik. Olyan, mint a fasiszta uralom idejében, a dolgozó rétegek kisemmizésének áporodott politikája, vagy pedig a főváros népe sorsának erős, és biztos védővára, ahol a dolgozó nő maga dönthet saját élete fölött. De, ha még ennél is többet akarunk, azt, hogy ez a város a gyermekek, és anyák városa legyen, bőséges és jóízű kenyérrel, sőt mézes és vajas kenyérrel, akkor a magyar nőknek ellenállhatatlan erővel kell hitet tenniük a szabadság és demokrácia szent eszméje mellett.

Ez az erő olyan magával ragadó lesz, hogy el fogja söpörni a reakció utolsó írmagját, mert azzal tisztában kell lennünk, hogy a reakció bitangjai nem egykönnyen hagyják abba sátáni mesterkedésüket, foggal-körömmel küzdenek néptipró hatalmuk visszaszerzéséért.

Élelem van elegendő az országban, de szabotálásukkal gátolják annak a fölszállítását. Ezért harcra, döntő harcra szólítalak fel benneteket, leány- és asszonytársaim! Ti vagytok hivatottak arra, hogy vasseprűvel teremtsetek rendet mind a fővárosban, mind az országban, hogy az végre azoké legyen, akik verejtékeztek érte: a munkásságé, parasztságé és értelmiségé.

Készüljön fel, tehát e három nagy társadalmi réteg minden leánya és asszonya arra az ellenállhatatlan harcra, mely diadalra hívhatja a két hatalmas munkáspárt, a Magyar Kommunista Párt, és a Magyar Szociáldemokrata Párt közös választási listáját.

Ha az öntudatos nők velünk lesznek, nem kétséges a reakció végleges megsemmisítése.

Éljen a legyőzhetetlen munkásegység!”

Kéthly Anna, ekkor a Magyarországi Szociáldemokrata Párt parlamenti frakciójának vezetője, az Országgyűlés alelnöke: „A magyar demokrácia történelmi példa nélkül született. Egyedül a magyar nép lelkében élő vágyakozás adott neki valóságot. De ha az ország történelmében nem is találunk a mai helyzethez hasonlítható döntő jelentőségű változást, a magyar főváros saját hiányos és elégtelen autonómiájának működése során már megtanulta, hogy mit jelent egy nagyváros éle-

tében a dolgozók pártjának, a Szociáldemokrata Pártnak alkotóképesége. Húsz esztendővel ezelőtt vonult be a szociáldemokrata községi frakció a városházára, hogy ott a dolgozók közsgépolitikai érzékéről és felelősségéről tanúbizonyságot tegyen. A dolgozók egységlístája a tevékenység folytatásához kért bizalmat a székesfőváros szavazóitól. Budapest ma romváros, és a dolgozók egységlístáján bizalmat kérő két munkáspárt bátorságát és felelősségét bizonyítja, hogy nem ellenzéki szerepben kívánnak visszatérni. Azt akarjuk, hogy a dolgozó emberek többsége bennünket tekintsen érdekei valódi képviselőinek. Ezzel a követeléssel elsősorban a dolgozó nép felé fordulunk, akik többségben vannak a szavazók között. A dolgozók egységlístájának jelöltjei azt a demokráciát valósítják meg a városházán, amely nem ítéli halálra a város lakóit. Egy nagy munkásfestő mondotta egyszer, hogy nemcsak baltával lehet embert gyilkolni, hanem rossz lakással is. Mi pedig hozzátesszük, hogy rossz táplálkozással, rossz közlekedéssel, rossz háztartási felszereléssel, egészségtelen, poros, sáros utcákkal, rossz világítással, rossz kórházakkal, kevés és rosszul felszerelt szülönő- és gyermekotthonokkal is embert öl a dolgozók érdekeit semmibe vevő közsgépolitika.

A mi demokráciánk iskolája az indulás egyenlő feltételeit kívánja biztosítani, és megmenti a gyermeket az éhezéstől, megaláztatástól, jótékony alamizsnától. Abban bízunk, hogy a dolgozók egységlístájának adott bizalom eredményeként Budapest székesfőváros jóságos és gondos édesanyja lesz minden dolgozó embernek.

Asszonyok és Lányok! Fiatalok és korosak!

Sok százezer budapesti dolgozó ember sorsa fölött dönt az a szavazat, amelyet a fiatal magyar demokrácia ajándékozott a nőnek, történelmi vizsga előtt álltok, vigyázzatok, hogy politikai tájékozottságból és demokratikus öntudatból helyesen feleljetek!”

Bán Antal, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt főtitkárhelyettese: „A romboló háború következményei közepette szólítja megnyilatkozásra a magyar népet az első szabad választás. Széthullott országban vette kezébe a magyar nép saját sorsának intézését. Élni akarásáról már eddig is fényes tanúságot tett. A januári napoktól a választásokig nagyot haladtunk, és napról napra egyre inkább nekilendül az újjáépítés munkája. A demokrácia eddig elért eredményei jogos reménységeket ébreszthetnek bennünk. A nemzetgyűlés és az ideiglenes nemzeti kormány létrehívása, a fegyverszünet megkötése és a Németországnak való hadüzenet tényével megmentettük azt, ami még menthető volt. A föld-

reform 600 ezer szegény parasztot juttatott földhöz, és megszüntette a nagybirtok politikai uralmát.

A megindított gyáripari termelés után egyre gyorsabb ütemben gyógyulnak az ország sebei. Külkereskedelmi összeköttetéseink a Szovjetunióval, Romániával és Csehszlovákiával a nyersanyagok behozatalát jelentik.

Elindultak az első ruházati és egyéb iparcikkszállítmányok a falu népe számára. Felöltöztetjük bányászainkat és ipari munkásainkat, vizsgáljuk Nyugatra hurcolt lakosságunkat és értékeinket.

Útban vagyunk a bányák államosítása felé. Megkezdjük lerombolt városaink felépítését, új gépek gyártását és közlekedésünk helyreállítását. A nehézségeket azonban még korántsem győztük le. Az igazi szabadságot szenvedések árán kell megváltani. Ha valóban új életet akarunk teremteni, teljesítenünk kell kötelességből. Fokoznunk kell a termelést, be kell szolgáltatnunk a gabonát, nem szabad készleteket halmozni, pontosan kell adót fizetnünk, munkába kell állítanunk minden munkabíró embert, irtanunk kell a korrupciót és a reakciót, segítenünk kell a hatóságokat a feketézés megszüntetésében, mert így szolgáljuk jól a jobb jövő ügyét.

Az elmúlt rendszer bűneiért vezeklünk. Ránk hárul a feladat, hogy helyreállítsuk a külföld bizalmát, mely méltán megrendült bennünk. Tiszta és demokratikus választásokkal bizonyítsuk az egész világnak, hogy megérdemeljük függetlenségünket és szabadságunkat. A Szociáldemokrata Párt több mint 50 éve áll a haladásért vívott küzdelem élén. Tömegei és vezetői megalkuvást nem ismerő harcok emléké, mártírok életének szellemét kapták örökségül, és ez az örökség készteti a pártot arra, hogy ott fáradozzunk az első sorokban ma is a demokrácia megteremtéséért és kiépítéséért. Ez az örökség a biztosíték arra, hogy a Szociáldemokrata Párt egyesítve önmagában munkásokat, parasztokat és értelmiségieket, ott lesz a jövőben is mindenhol, ahol a magyar nép érdekeiért dolgozni vagy álmodni kell. Ezért szavazzatok szociáldemokratára!”

Szakasits Árpád, ekkor a Magyarországi Szociáldemokrata Párt főtitkára: „Sötét idők után most újra él a nép, mert eddig nem volt élete. Igaz, hogy most is ezernyi gond terhe nyomja, hiszen országát kifosztották, tönkrezúzták, meggyalázták a náci hordák, s a nyilas brigantik, de jogos reménységgel tekinthet a jövőbe.

Munkások, parasztok s a szellem emberei, ha összefognak, újjáteremthetik, gazdaggá, boldoggá és szabaddá tehetik hazájukat, és most éppen erről van szó. Az újjáteremtés nagy művéről. Ezt kell véghez vin-

nünk, mégpedig tüneményesen rövid idő alatt. Amilyen az erőfeszítésünk, buzgalmunk, jó tervek szerint végzett munkánk, olyan gyorsan tűnik el hazánk földjéről a pusztulások végtelen omladéka, szenvedésünk nyoma és oka. Ipart kell teremtenünk, jól kell megművelnünk földjeinket, hogy gazdagon eltartó anyánk legyen. Városainkat akarjuk felépíteni, hogy szebbek legyenek a régiéknél, a dolgozók méltó otthonai legyenek. Széles utakat akarunk vágni tiszta, egészséges, jólétben fürdő falvakat akarunk teremteni, anyáknak, gyermekeknek virágzó életét akarjuk biztosítani. Egy szóval: mindenki számára emberi életet és emberséges sorsot akarunk. Szent meggyőződésünk, hogy mindezt csak a dolgozó emberek testvéri egyetértésével végezhetjük el.

Mi, szociáldemokraták már sok példát mutattunk áldozatkészségre, szolidaritásra, értelmes cselekvésre, igazi hazaszeretetre. Most is készen állunk harcra és munkára! Példát mutatunk arra is, hogyan kell az egészséges jóra való erőket egyesíteni. Együttműködünk a Kommunista Párttal, a dolgozók másik nagy pártjával, mert hiszünk a közös erőfeszítés feltétlen és biztos sikerében. Az a meggyőződésünk, hogy amíg ez a két párt összetart, addig nincs, és nem lehet veszélyben a fiatal magyar demokrácia, amelybe minden reménységünket helyezzük.

Választás előtt áll a nép. Megmondhatja, mit akar. Akarja-e a békét, a szabadságot, a kenyér biztonságát, vagy életét és tiszta nyugalomát. Ha ezt akarja, a vörös kalapácsos emberre szavaz, a szocializmusra voksol. Ha másként szavaz, a halálra, a pusztulásra, a szegénységre és a megálázottságra, a reménytelen és sötét jövőre mond igent.

Hiszem, hogy a magyar nép józanul ítél, és az életre, a jobb és tisztább jövőre szavaz. Így szavazzon!”

Gerő Ernő, ekkor a Magyar Kommunista Párt KV és PB tagja, miniszter:

„A Magyar Kommunista Párt országépítő programot adott a nemzetnek. Ez az országépítő program pártunk hároméves újjáépítési terve. A hároméves terv nemcsak a feladatokat jelöli meg, melyeket el kell végezni, hogy az ország gyors felemelkedését biztosítja. Megjelöli az eszközt is, mely lehetővé teszi az országépítő program megvalósítását. Olyan háromtagú miniszteri bizottságot követelünk, mely teljhatalommal intézze a magyar újjáépítés ügyét. Ilyen háromtagú miniszteri bizottságra feltétlenül szükség van. Azt akarjuk, hogy az újjáépítés ügye gyorsan haladjon előre.

Tudjuk, hogy az újjáépítésben nagyok a nehézségek. Nagy a nyersanyaghiány. A legfontosabb iparágakban és a döntő üzemekben kevés a

munkaerő ugyanakkor, amikor tízezrek és százezrek feketéznek, vagy olyan munkát végeznek, mely nem elsőrendűen fontos az újjáépítésben. Az is kétségtelen, hogy a különféle kormányzati szervek között koránt sincs meg mindig a kellő összhang, és a szükséges együttműködés. A bürokratikus utakon az akták ide-oda tologatása is komoly akadálya az újjáépítés fokozott ütemű előrehaladásának.

Ennél veszedelmesebb a reakciós elemek gáncsa. Ezek az elemek megbújtak a különböző hivatalokban, minisztériumokban, kormányzati szervezetben, és mindent elkövetnek, hogy fékezzék az újjáépítést. Erélyes, következetesen demokratikus, a nehézségektől meg nem ijedő emberekre kell bízni az újjáépítés ügyének intézését. Olyanokra, akik képesek meghallgatni és bürokratikus huzavona nélkül hasznosítani az alulról, a nép köréből jövő helyes javaslatokat. Akik képesek gyorsan intézkedni, akik kíméletlenül letörlik a reakciós aknamunkát, akik biztos kézzel tudják irányítani az újjáépítés nagy művét. Szemben azokkal, akik azt hirdetik, hogy az ország újjáépítése 30-40 esztendeig fog tartani, a Magyar Kommunista Párt állítja és bizonyítja, hogy 3 év alatt alapjában újjá tudjuk, és újjá fogjuk építeni Magyarországot. Ezzel megrövidítjük a magyar nép számára a nélkülözések idejét. Ehhez kérünk a magyar néptől felhatalmazást és támogatást a küszöbönálló választásokon.”

Révai József, ekkor a Magyar Kommunista Párt KV és PB tagja, a Szabad Nép főszerkesztője: „Munkások, polgárok, magyarok! Ebben a választási harcban esztendőkre dől el Budapest és az ország sorsa. Az a kérdés, biztosítani tudjuk-e a magyar demokrácia eddigi vívmányait, végső győzelmét, a magyar jövőt. A Magyar Kommunista Párt ezeken a választásokon az országvesztő reakcióra és a reakció minden rendű és rangú támogatójára akar döntő csapást mérni. Ezért minden munkás, minden dolgozó ember, minden magyar hazafi kötelessége a Magyar Kommunista Párt mellé állni ebben a választási harcban.

A Magyar Kommunista Párt a munkásegység, előharcosaként indul a választási harcban. A munkásegység a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt szoros szövetsége a magyar demokrácia szilárd támasza. Aki a munkásegységnél szívesebben látná, ha a két munkáspárt civakodna egymással, az nem nemzeti egységet akar, hanem a nemzeti egység megbontását a reakció érdekében. A munkásegység a nemzeti egység alapja, a munkás- és parasztszövetség összetartó abróncsa. A munkásegység erősíti, szilárdabbá teszi a magyar demokráciát. Munkásegység azért kell, hogy megtisztíthassuk az állami és községi közigazgatást a reakciós elemektől, hogy felfrissítsük a munkásság, a parasztság, a hala-

dó értelmiség fiaival, hogy biztosítsuk a közoktatást, a hadsereg demokratikus szellemét.

Munkásegység azért kell, hogy biztosítsuk a kellő kormányzati erélyt az infláció leküzdésére, a közellátás megszervezésére, az újjáépítés szabotálóiak megfékezésére. Munkásegység azért kell, hogy megerősítsük a demokratikus külföld bizalmát a magyar demokrácia iránt. A fokmérője annak, vajon a demokrácia Magyarországa más ország-e, mint Horthy Miklós Magyarországa, vajon megérdemli-e Magyarország súlyos bajai közt a külföld segítségét, a fokmérője mindennek az igazán demokratikus erő, a munkáspártok, elsősorban a Magyar Kommunista Párt győzelme. A választásokon győzelmes, erős kommunista párt nemcsak a munkásság, nemcsak a dolgozó nép, hanem az egész magyarország nemzeti érdeke.”

Rákosi Mátyás, ekkor a Magyar Kommunista Párt főtitkára: „Magyar Testvéreim!

Választás előtt áll az ország. Választ a magyar nép, hogy melyik pártot tisztelje meg szavazatával. A mi pártunk, a Magyar Kommunista Párt emelt fővel, a jól végzett munka tudatával néz a választás elé. A mi pártunk volt az, mely legkövetkezetesebben, legáldozatosabban küzdött a német fasiszta rablók és a nyilas bitangok ellen. Az új magyar szabadságért folyó harc első vértanúi a mi pártunk soraiból kerültek ki. Mi hirdettük elsőnek a népi és nemzeti erők összefogását. A mi kezdeményezésünkre jött létre a magyar nemzeti függetlenség frontja. A munkásegység a fővárosban a mi javaslatunkra teremtdött meg. Mi küzdünk a legcéltudatosabban azért, hogy a munkásegység, a munkásság, a parasztság és a haladó értelmiség nemzetek fenntartó egységévé fejlődjön. A mi pártunk az oroszlánrész a földosztásban, a fiatal magyar demokrácia legmaradandóbb alkotásában, mi védjük a legsikeresebben a földhöz jutottak érdekeit. Ahol áldozat, példaadás kellett, a mi pártunk volt az első a sorban. Az éhező Budapestnek a Magyar Kommunista Párt sietett elsőnek segítségére. Az újjáépítés tervét mi vetettük fel, és a mi rohammunkásaink jártak elől a vasút, az üzemek megindításában. Elsősorban a mi pártunk érdeme, hogy még a békekötés előtt hazajönnek hadifoglyaink. Mi harcolunk a legerélyesebben a reakció, a feketézők, a spekuláció és a gazdasági romlás ellen. Mi voltunk azok, akik a felszabadulás első percétől kezdve lelket öntöttünk a csüggedőkbe, megmutattunk a hazánk felemelkedéséhez vivő utat. Minket kövessen, aki le akarja rövidíteni a nélkülözések megélt hónapjait, ránk szavazzon, aki erős, szabad, független és népi Magyarországiért küzd.”

Vas Zoltán, ekkor a Magyar Kommunista Párt tagja, a Gazdasági Főtanács főtitkára, Budapest polgármestere: „Azt kérdezzük, tettünk-e eddig is már valamit a fővárosért? Igen, tettünk! Nagyjából eltakarítottuk a romokat. Megindítottuk a közlekedést, a villamos jár, a gáz ég, a villany világít. Körülbelül 2 ezer házat rendbe hoztunk. Ha csak ennyit tettünk volna, akkor is többet, mint amennyit a felszabadulás utáni első pillanatban bárki is remélhetett volna.

A választások közelednek. Meggyőződésünk, hogy a munkáspártok egysége meghozza a kívánt győzelmet, és e győzelemmel együtt köz-ségpolitikai programunk megvalósulásának lehetőségeit is. A főváros önkormányzatát kibővítjük, és anyagilag megerősítjük. A várost újjá-építjük. Pestet és Budát újra hidakkal kötjük össze. A romházakat elta- karítjuk, a sérült házakat kijavítjuk. A munkaerőt mozgósítjuk. Az újjá-építést hitellel támogatjuk. Kis lakásokat építünk a dolgozók számára.

Nem engedjük összetéveszteni a szabad kereskedelmet a szabad rab- lással! Az előbbi támogatjuk, az utóbbit kiirtjuk. Fejlesztjük az élel- mezésüzemek raktárait, az elosztást biztosítjuk, hogy enni adhassunk mindazoknak, akik dolgoznak.

Községpolitikánk egyik tétele, hogy megelőző intézkedésekkel elüz- zük a ragályok veszélyét. A kórházi ágyak számát szaporítjuk.

Több villamost, több autóbust akarunk, mint volt a múltban. Meg akarjuk valósítani a budapesti gyorsvasút évtizedes ábrándját. Azt akar- juk, hogy a közművek díjszabása arányban álljon mindenkor a dolgozók jövedelmével. A dolgozók kevesebbet fizessenek a gázért, a villanyért, mint az, aki tőkájából él, és nem dolgozik semmit.

Azt akarjuk, hogy mindenkinek meglegyen a maga lakása, és senki- nek ne legyen öt szobája addig, amíg másnak egy sincs.

Azt akarjuk, hogy mindenkinek annyi műveltséget és általános ismer- tetet juttathassunk el, amennyi elegendő ahhoz, hogy ne foghasson töb- bé senkin a reakció fertőzése. Ingyenes, szabad iskolákat akarunk!

Végezetül meg akarjuk valósítani Nagy-Budapestet. Nemcsak terje- delmében legyen nagy ez a Budapest, hanem műveltségében, jómódban, becsületes emberi erényekben és szabadságszeretetében is azzá legyen.”

Szabó Pál, ekkor a Nemzeti Parasztpárt elnöke: „Parasztok, magya- rok! A Nemzeti Parasztpárt új párt, de régi ügyet szolgál. A magyar pa- rasztság teljes felszabadításáért harcol. Azt akarjuk, hogy a parasztságé legyen az ország földje, és azt akarjuk, hogy a parasztságnak ugyan- annyi joga, szabadsága, emberi becsülete legyen, mint a többi dolgozó osztálynak.

Új országot akarunk építeni a munkássággal és az értelmiséggel együtt. Olyan országot, amely végre minden dolgozó magyarnak igazi hazája legyen! Az ipari munkásság elvégzi az országépítésből a maga feladatát az ipar területén, a parasztság meg el fogja végezni a mezőgazdaságban, a magyar földön. Hogy ez az újjáépítés a mezőgazdaságban sikerre vezessen, azt akarjuk, hogy az egész dolgozó parasztság egyetlen nagy pártban tömörüljön: a Nemzeti Parasztpártban. Jelszavunk: Parasztegység a Parasztpártban!

Az új országépítés első feladata a földreformot a lehető leggyorsabban befejezni. A földeket véglegesen kimérni és betelekkönyveztetni, hogy minden paraszt szilárdan álljon a maga földjén.

Azután azt akarjuk, hogy a mezőgazdasági kistermelők az államtól, a mi államunktól termelési hitelt, vetőmagot, szerszámot, gépeket, iparcikkeket kapjanak ugyanolyan áron, amilyen áron a parasztok beszállítják a terményeiket.

Azt akarjuk, hogy a megalakult paraszti szövetkezeteket a kormány lássa el forgótőkével, és juttasson nekik is árut. Nem tűrjük, hogy a régi urak helyett most a hirtelen meggazdagodott fekete nagykereskedők szívják a nép vérért.

Önkormányzati képviselőket akarunk falun, városon a közigazgatásban, de önkormányzatot akarunk a mezőgazdasági termelésben is.

Elég volt a szolgaságból ezer éven át! Szabadságot akarunk a parasztságnak a politikában, szabadságot akarunk a szellemi életben, és szabadságot akarunk a termelésben is! Aki velünk együtt ezt akarja, szavazzon a Nemzeti Parasztpártra!”

Nagy Imre, ekkor Magyar Kommunista Párt KV és PB tagja, földművelésügyi miniszter: „Magyar Testvéreim! A népi demokráciának, az ország felvirágzásának a Kommunista Párt a legerősebb támasza és biztosítója. A mi pártunk az igazi néppárt. A parasztság érdekében egyetlen párt sem tesz annyit, mint a Kommunista Párt. A szegény földműves nép, a nincstelenek kezére adtuk a grófi földeket, most pedig az új birtokosok és a kiscgazdák talpra állításán fáradozunk. Ellentétben azokkal, akik a háború okozta károkat és pusztításokat csak hosszú idő múlva, 20-30 esztendő alatt gondolják helyrehozni, a Kommunista Párt az ország újjáépítésére és ennek keretében a mezőgazdaság talpra állítására hároméves tervet dolgozott ki. Mi, kommunisták úgy gondoljuk, és ebben nekünk, úgy véljük, mindenki igazat ad, hogy a háború ütötte sebek meggyógyításához nem kellene évtizedek, elég hozzá 3 év. Mennél hosszabb az újjáépítés, annál tovább tart a nép szenvedése. Márpedig mi

ezt minden erőnkkel meg akarjuk rövidíteni! Ezt azonban csak úgy érhetjük el, ha a velejáró fokozottabb munkát a nélkülözések ellenére is a legnagyobb áldozatkészséggel vállaljuk. Ilyen módon nemcsak gyermekeink és unokáink, hanem már mi, magunk is élvezni fogjuk munkánk gyümölcsét. Megmenekülünk a súlyos gondoktól, lesz kenyérünk, ruhánk, hajlékunk. Ez most dől el a küszöbönálló országgyűlési választásokon. A parasztság életbe vágó érdeke, és jövődjé számára sorsdöntő kérdés, hogy a Kommunista Párt győzelmesen kerüljön ki a választásokból, hogy a falu és város kétkezi és szellemi dolgozóinak együttes erejével az eddiginél is nagyobb lendülettel és erővel folytathassa az ország újjáépítését és ennek keretében a parasztság felemelését magasabb gazdasági, politikai és szellemi színvonalra.

Szavazzatok a Magyar Kommunista Pártra!”¹⁰³

A budapesti törvényhatósági választásokat 1945. október 7-én tartották. Budapesten és környékén a lakosság óriási számban vett részt a választásokon. 1945-ben a fővárosban több mint 600 000 személyt vettek fel a választói névjegyzékekbe. A választásra jogosultak mintegy 90%-a élt szavazati jogával. Az érvényes szavazatok alapján az FKGP szerezte meg a választásokon az abszolút többséget (50,54 %). A kisgazdapárt egyetlen tényleges riválisa a Dolgozók Egységfrontja, a szavazatok 42,76%-ot kapott. A többi párt a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt, nem ért el számottevő eredményt.¹⁰⁴

A helyhatósági választásokat az országgyűlési választások főpróbájának szánták a baloldali pártok. A bemutatott dokumentumok is azt bizonyítják, hogy jól előkészített választási kampányt szerveztek. A Rákosi Mátyás által elmondott beszéd választási kódexnek is tekinthető. A politikus apró részletességgel dolgozta ki minden részletét, odafigyelve pártja választási szövetségesére, a szociáldemokratákra is. 1945-ben a rádió vezetése minden pártnak biztosított lehetőséget arra, hogy választási programjával megismertesse a hallgatókat. Az archívumban a többi párt hanganyagát nem találtuk meg, de nagy a valószínűsége, hogy azok nem éltek ezzel a lehetőséggel. A korábban idézett beszédek azt bizonyítják, hogy a Nemzeti Parasztpárt egyetlen politikusa kivételével a baloldali pártok propagandája volt túlsúlyban. A helyhatósági választá-

¹⁰³ Politikusok beszédei az 1945-ös helyhatósági választások előtt. MRA.

¹⁰⁴ Balogh Sándor: Szabad és demokratikus választás – 1945. In: *Parlamenti képviselőválasztások 1920–1990*. Szerkesztette: Földes György, Hubai László. Politikatörténeti Alapítvány 1994. 226.

sok többi pártjának propagandáját a szakirodalomból¹⁰⁵ ismerjük, ezért nem tértünk ki azok újbóli bemutatására. A budapesti törvényhatósági választások eredményének ismeretében a Kisgazdapárt vezetése a nemzetgyűlési választások kampányának irányítását is a kezébe vette. Az 1945. november 4-én tartott nemzetgyűlési választásokat ismét a Kisgazdapárt nyerte elsőprő többséggel.

A RÁDIO ÚJSÁG MEGJELENÉSE

A rádió rendszeres műsorszolgáltatásának megindulását követően szükségessé vált a műsorújság kiadásának újraindítása is. Ortutay Gyula a miniszterelnökhöz fordult a kéréssel, hogy támogassa a rádió lapjának a megjelentetését, „illetve az engedélyt hozzájárulás végett a Szövetség Ellenőrző Bizottságához tovább terjeszteni szíveskedjék”.

Az engedély kérését az elnök az 1923-ban megkötött genfi rádió-egyezményben foglaltakkal támasztotta alá, amely a Rádió Unió tagjaiként működő rádiókat „hetenként megjelenő hivatalos lap kiadására kötelezte”. Az egyezmény tartalmazta egyebek mellett azt is, hogy a „világ rádiótársaságai a külföld számára korábban előkészített műsoraikat kizáróan csak ezekben a hivatalos lapokban küldhetik meg, és azok kötelesek azt – saját nyelvükre lefordítva – hasábjaikon közzétenni, valamint egyúttal sokszorosíttatni, hogy kívánatra a hazai napi- és hetilapok továbbíthassák”. Szintén az egyezményben előírt megállapodás, hogy a „rádiótársaságok hivatalos lapjaikat a világ minden pontján, hetenként egy időben, mégpedig pénteken reggel jelentetik meg”.

A részvénytársaság a rádió a hivatalos lapjának megindításával – indokolta Ortutay a kérelmet – nemcsak az egyezménynek tett eleget, hanem a „nemzetközi rádiósajtó” is megfelelő tájékoztatást kapott a hazai rádiós eseményekről, ezek mellett pedig a hallgatóság megismerheti a rádió műsorait, a határokon belül és kívül egyaránt. „A kiemelkedő politikai, tudományos, irodalmi, művészeti, technikai és sportelőadások, valamint közvetítések és képben való ismertetése által természetesen még közelebb hozzuk a hallgatót rádióinkhoz, mellyel az egész magyar rádiózás ügyének előre vitelét szolgáljuk.”

¹⁰⁵ Uo. 213–228. Lásd még: Balogh Sándor: *Választások Magyarországon 1945*. Kossuth Könyvkiadó, 1984.

Az újság megjelentetése azért is fontos – írta az elnök –, mert a „lapok szűk oldalterjedelmük folytán nemcsak hogy terjedelmes műsort nem közölnek, hanem legtöbbször egyáltalában nem teszik közzé műsorainkat”.

A felsorolt szempontok alapján a rádió hivatalos lapját minden pénteken kívánja megjelentetni, „egyelőre 32 mélynyomású kis oldalon”, Szilágyi Ödön felelős szerkesztőt megbízva a feladattal.¹⁰⁶

1945. szeptember 25-én, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság támogatásával, Kállai Gyula miniszterelnökségi államtitkár aláírásával megérkezett a rádióba az engedély a *Magyar Rádió* című hetilap indításáról, annak utcai terjesztéséről, elfogadva Szilágyi Ödön személyét a lap felelős szerkesztői tisztében.¹⁰⁷

A Magyar Rádió hivatalos lapja, a *Rádió Újság* 1945. november 19–25-ig terjedő hét műsorrendjével jelent meg először. A lapnak elsőként Gerő Ernő kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter adott interjút. A miniszter egyebek mellett a rádió feladatáról is beszélt. A legfontosabb feladata az, hogy „minden tekintetben alátámassza az új kormány intézkedéseit és segítsen a kormánynak megoldani az ország problémáit”. [...] „Hírszolgálatával segítse a közellátás nehéz kérdésének a megoldását és nyújtson segítséget a kormánynak pénzügyeinek rendbehozatalára.”

A rádió elsődleges feladata külföld felé, hogy a „demokratikus népek közvéleményét helyesen informálja és ezek a tájékoztatások a valóságnak megfelelően mutassanak rá arra, hogy Magyarországon demokrácia van”. A rádió feladata az is, hogy „megmutassa, hogy szemben állunk mindenfajta reakcióval és a magyar nép nagy része egyet ért abban, hogy a demokráciát meg kell szilárdítani”. „A külföldnek meg kell tudnia, hogy a demokratikus Magyarország nem ölbe tett kézzel nézi a nehézségeket, hanem rendkívüli erőfeszítéseket tesz abból a célból, hogy a kátyúból, amelybe a fasiszták taszították, kikerüljön.” A rádión keresztül arról is meg kell győzni külföldet, hogy az „új Magyarország minden támogatást megérdemel”.

¹⁰⁶ MOL K 850. 2. doboz. 80. Miniszterelnök Úr! 1945. augusztus. 11.

Szilágyi Ödön (1902–?) újságíró. A Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. alkalmazottja. 1945 előtt, a *Rádióélet* szerkesztője, 1945 után a *Magyar Rádió* című hetilap felelős szerkesztője. BFL XIII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratai. 6. doboz.

¹⁰⁷ MRA 54. doboz.

Az interjú végén Gerő Ernő annak a reményének adott hangot, hogy „egy negyed század munkáját” nem lesz könnyű jóvátenni, de bízott abban, hogy a rádiónak sikerülni fog a kitőzött feladatokat hibátlanul megoldani.¹⁰⁸

Schöpflin Gyula műsorigazgató a *Rádió Újság* novemberi számában adott interjújában a rádió műsropolitikáját vázolta az olvasóknak. Hangsúlyozta, hogy elsősorban „politikus rádiót” szeretne. „Helyt adni a nagy kérdéseknek, melyek minden magyart izgatnak s érdekelnek; megszólaltatni közéletünk vezetőit; kimenni a mikrofonokkal a gyárakba, iskolákba, az utcára, a tárgyalótermekbe, s nem mesterségesen kivágott művirágokat gyűjteni, hanem az élet egy-egy kiszakított darabját adni, azon melegebben.” Az aktuális információkon túl pedig bemutatni a szabad művészet, az irodalom irányzatait, a komolyzenét, a vidámabb műfajt stb., meghatározni ezek arányát, eleget tenni a hallgatóság legkülönbözőbb igényének. A rádió műsorai ellen sok kifogás merülhet fel, de a műsorok sokszínűsége lehetőséget ad arra, hogy a hallgatók idővel megtalálják kedvelt műsoraikat.

A rádió talán az „egyetlen friss és állandó közlekedő véredénye ennek az országnak, s különösen az a nagyvilág felé”. A híradásoknak és egyéb műsoroknak ezért nagy a felelőssége. Külföld irányában azzal a „képpel”, amelyet az ország magáról ad, a magyar hallgatóság felé pedig a „szereppel”, amelyet a rádió vállal. Ezen célok megvalósítása érdekében rengeteg még a tennivaló, kitartó és következetes munkára van szükség – mondta Schöpflin.

A továbbiakban Schöpflin arról beszélt, hogy tervei megvalósulása közül egyet mindenképpen gyorsítani szeretne: a rádióban „mind nagyobb teret adjak a parasztság és a munkásság hangjának. A nép szólaljon meg itt, hiszen a rádió ma az övé.” Ezért is szükségesnek tartotta, hogy vegyék figyelembe „a hallgatók kritikáját”. A rádió vezetésének annak még a látszatát is el kell kerülnie, hogy a hallgatókra „felülről” kényszerítenek rá bármilyen műsort is. „Ez a múltban volt így és nem véletlenül. A mi rádióknak másnak kell lennie.”

Az induló műsorújság „hű tükörképe lenne a rádió műsorának”. „Frissességében, szellemében, érdekességében egyaránt. Népszerű rádiót akarunk népszerű műsorral: szolgálja ez a hetilap eme közös célunkat” – fejezte be az interjút a rádió műsorigazgatója.¹⁰⁹

¹⁰⁸ *Rádió Újság*, 1945. november 19–15. 4.

¹⁰⁹ *Rádió Újság*, 1945. november 19–25. 10

Tildy Zoltán miniszterelnök a műsorújság decemberi számában megjelent karácsonyi beszédében egyebek mellett kitért a rádió szerepére és a feladatokra is. „Szeretném, ha a rádió éppen olyan mértékben nevelne és tanítana, mint aminő mértékben szórakoztat.” A rádiónak a magyar hallgatóság számára közvetítenie kell a „népakaratból fakadó tényeket és azt az alapelvet, hogy Magyarország újjáépítéséhez minden dolgozó réteg és minden demokratikus párt együttműködésére szükség van”.

A rádió külpolitikai irányelveinek szolgálnia kell a „népek megértését és békéjét”, hogy segítsen meggyőzni a világot „Magyarország tiszta szándékai felől”.

A miniszterelnök az interjúban azt kérte a rádiótól, amit a saját politikájában „örök vezérfonalként” követ: „mindig igazat mondjon”.¹¹⁰

¹¹⁰ *Rádió Újság*, 1945. december 24–30. 3–4.

II. fejezet

A MAGYAR KÖZPONTI HÍRADÓ MEGERŐSÖDÉSE, ÚJ MŰSORAI

Az 1946. január 2-án tartott műsormegállapító bizottsági ülésen Ortutay Gyula a rádió műsorpolitikája irányelveinek fontosságát hangsúlyozta, és azok betartására utasított. A legfontosabb irányelv egyértelmű volt a bizottság tagjai számára: a magyar „demokrácia haladó politikájának következetes keresztülvitele”. „A mi politikánknak a legéberebben törekedni kell arra, hogy a szövetséges nagyhatalmak közötti jó egyetértést ne zavarjuk, vagy a magyar demokráciára kártékony, sőt ellenséges ügyeknek teret ne engedjünk.” A rádió elnöke hibaként emelte ki Slachta Margit karácsonyi megszólalásának közvetítését. Később kiderült, hogy a műsorba egyébként nem tervezett szereplő nem a helyszínen dolgozó munkatárs hibájából került a mikrofon elé. Az ünnepség során Slachta Margit odalépett a mikrofonhoz, és a külföldi vendégekre való tekintettel az élő közvetítés megszakítására nem volt lehetőség.¹¹¹ „A jövőben az eddigieknél is szigorúbban kell ügyelnünk, hogy senki se szólalhasson meg a Magyar Rádióban előzetes ellenőrzés nélkül, a lektorok pedig vigyázzanak, hogy a megvizsgált szövegek még félreérthetők se legyenek, s ne adjanak alkalmat olyan kommentárookra, mint Csanády György¹¹² Falurádió című előadása.”

Csanády a főzőolaj minőségével kapcsolatban készített riportot, jó tanácsokkal szolgálva a hallgatóknak a rossz minőségű olaj feljavításá-

¹¹¹ Slachta Margit beszédéről rövid beszámoló közölt a *Magyar Nemzet*. Arról azonban, hogy az amerikai misszió fővárosi karácsonyfa ünnepségén a képviselő-asszony mit mondott, nem szóltak a tudósításban. *Magyar Nemzet*, 1945. december 28. 3.

¹¹² Csanády György (1895–1952) költő, újságíró, rádiórendező. 1928-tól a Magyar Rádió munkatársaként dolgozott. Hangjátékokat írt és rendezett. 1943-tól 1948-ig a rádió főrendező-helyettese volt.

http://www.szoborlap.hu/17255_csanady_gyorgy_dombormu_szekelyudvarhely_hunyadi_laszlo_2004.html (2012. április 21.)

hoz, illetve az elhasználódott olaj újrafelhasználásához. „A földművelésügyi minisztérium a Rádió Igazgatóságával együtt elhatározta, hogy reggelenként megszólaltatja a rádiót a falu felé, s minden reggel valami érdekességet és amellet hasznosat mond a falu számára” – kezdte a „Falurádió” első adását 1945. november 13-án Csanády György. A műsorban a tervek szerint olyan témákkal kívántak foglalkozni, amelyek segítik a gazdák munkáját, és hasznos tanácsot adnak a háziasszonyoknak. A műsorban Csanády György arra kérte a hallgatókat, hogy kérdéseikkel, véleményükkel levélben is forduljanak a műsor készítőihez. Az első adásban a putnoki háztartási iskola egykori igazgatónőjét keresték meg, azzal a kéréssel, hogy mondjon valami hasznosat az asszonyok számára. Az egykori igazgatónő elmondta, hogy a „mai zsírtalan helyzet vitte rá” az asszonyokat, hogy olajat használjanak. Az olaj minőségéről elmondta, hogy a „piacon vásárolt főzőolaj nem mindig olyan ízű, mint amilyennek szeretnők [...] egyszeri megízlelése nem elegendő ahhoz, hogy az olaj minőségét megbírálhassuk. [...] A világos szín se dönt amellet, hogy az olaj íztelen.” Hozzáértő háziasszony könnyen javít az olaj minőségén. A módszer a következő: az olajat otthon nagyobb edénybe kell önteni, majd „literenként számítva egy-egy közép nagyságú vöröshagymát sütünk pirosra az olajban”. Ezt követően az olaj rendszerint „elveszíti kellemetlen ízét”. A megmaradt vöröshagymát pedig főzelékek készítésénél lehet hasznosítani. Hasznos tanácsként elhangzott az is, hogy a „tökmagolaj forrósításkor habzik, kifut”, ezért az olaj mennyiségéhez mérten háromszor nagyobb főzőedény használata ajánlott. A másik módszer, ha az olajba karikára vágott burgonyát sütünk – mondta a riportalany –, mielőtt főzéshez használjuk. „Ha az olaj már öreg és avas ízű, akkor a legjobb módszer a minőség javítására, ha az olaj mennyiségét figyelembe véve ugyannyi vizet adunk hozzá. Közép nagyságú sárgarépat csíkokra vágva felszeleteljük és hozzáadjuk az olaj és a víz keverékéhez. Mindezt addig forraljuk egyenletes lángon, amíg a víz el nem fő. [...] Az ilyen javított olajból való rántáshoz is előre pirítjuk a lisztet” – hangzott a jó tanács a háziasszonyoknak.¹¹³ A kifogásokat magyarázva Ortutay jelezte a megoldás irányát: „A Magyar Rádió politikájának a haladó baloldal gondolkozását kell kifejezésre juttatnia.”

A műsormegállapító bizottság ülésén az elnök különösen fontosnak tartotta Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Dobi István államminisz-

¹¹³ A falu rádiója (Falurádió). 1945. november 13. MRA. Adásba ment: 1945. november 13. 6:45–7:00.

ter megszólaltatását a rádióban. Az első két politikus szerepeltetésével kapcsolatos előkészületek megtételére Schöpflin Gyula műsorigazgatót kérte fel, Dobi Istvánnal pedig Ortutay tárgyal, mert a beszélgetésben – mint mondotta – új alkotmányjogi kérdéseikkel kívánja megismertetni a hallgatókat.

A megbeszélés során felvetődött a rádió „szabadszájúságának” ügye is. A bizottság tagjai egyetértettek abban, hogy a „jó ízlés és a világ minden rádiójának konvenciója irányadó e tekintetben”. Kelen Péter Pál, az adminisztráció vezetőjének, véleménye szerint a rádió „ne legyen azonban e tekintetben merev”, a határ az a „stílus, amelyet a 16 éven aluliak nem értenek meg”.

Az elnök a bizottság ülésén felvetette, hogy külön kellene foglalkozni magának a rádióknak a propagandájával is. Javasolta, hogy ennek érdekében hívják össze a külföldi és a budapesti sajtó munkatársait, és tájékoztassák őket a rádió munkájáról, a műsorokról és a tervekről. A sajtó folyamatos tájékoztatására pedig – javasolta Ortutay – rendszeresíteni kellene egy könyvatos kiadványt, valamint el kell készíteni a rádióról egy fényképsorozatot, amelyet a Filmiroda mutathatna be.¹¹⁴

Ortutay az 1946. január 4-én tartott igazgatósági ülésen visszatért Slachta Margit december 24-i megszólalására. Bejelentette, hogy a „rádió igazgatósága által egy megfelelő kommuniké adandó ki, mely szerint az elhangzott beszéddel kapcsolatban a rádió semmiféle azonosítást nem vállal, és azt a maga részéről elítéli”. A rádió vezetősége Csánády Györgynek a „Falurádióban” elhangzott műsorával kapcsolatban is intézkedésre tett javaslatot: alakítsanak műsorellenőrző bizottságot, amelynek tagjai a négy nagy párt és a Szakszervezeti Tanács által delegáltakból állna.¹¹⁵

A rádió működéséhez már ekkor – a szövetségesek megállapodásai következtében – elengedhetetlen volt a szovjet támogatás, sőt a részvénytársaság léte függött a SZEK-től. A kapcsolat azonban nem volt egyirányú: a rádió műsoraival járult hozzá a Szovjetunió politikai célkitűzésének megismertetéséhez. Hogy a rádió megbízhatóságát és szerepének a fontosságát hangsúlyozzák, kiemelték: az új társadalmi rend bevezetésének és elfogadtatásának az egyik leghathatósabb eszköze lehet a rádió. Ezért is tartotta fontosnak Ortutay, hogy január 17-én köszönő sorokat írjon Kliment Vorosilov marsallnak abból az alkalomból, hogy

¹¹⁴ 1946. január 2. MOL K613.91. csomó. 65. tétel. 739–740.

¹¹⁵ Jegyzőkönyv. 1946. január 4. MRA. TD-400/2.

mint elnök egy éve kapott megbízást a rádió újjászervezésére. Ortutay „mély tisztelettel és őszinte hálával” fordult a SZEB elnökéhez, és megköszönte neki és a „felszabadító, diadalmas Vörös Hadseregnek, hogy a magyar szabadságot visszaadta nekünk”. Hogy a Magyar Rádió ma a világ népei között szabadon hirdetheti politikáját és művelheti irodalmát, zenekultúráját, azt elsősorban Önnek és a Vörös Hadseregnek köszönhetjük”. A rádió elnöke egy angol munkáspárti lap, a *New Statesman and Nations* című lapból idézett levelében. A lap írása szerint a Magyar Rádió „szabadabb, mint az angol”. „Ezt a szabadságot a teljes cenzúra mentességet mi a Marsall Úr nagylelkű gesztusának köszönhetjük, és mi ezt a bizalmat minden tettünkkel itt a rádióban igyekszünk meghálálni.” A részvénytársaság „soha sem felejt el és igyekszik tudatosítani a magyar népben, hogy ezt a szabadságot a Szovjetuniónak és a felszabadító Vörös Hadseregnek köszönhetjük”. Levele végén a rádió elnöke arra kérte Vorosilovot, hogy „jóindulatát és támogatását a jövőben is őrizze meg a ma még sok gonddal és nélkülözéssel küzdő” rádió számára.¹¹⁶

A *Rádió Újság* 1946. január 18-án megjelent számában Ortutay a vállalat felszabadulásának egyéves évfordulójára emlékezett. A cikkben részletes leírás található a rádió háború utáni helyzetéről, az újjáépítés megindulásáról. Az évforduló kapcsán az elnök köszönetét fejezte ki a magyar kormánynak, személyesen Gerő Ernőnek, akinek „elsősorban köszönhető, hogy 20 kilowattos rádióink megszólalhatott egész Európa felé”. Az interjúban Ortutay megköszönte a posta vezetőinek és a rádió minden alkalmazottjának munkáját. Külön kiemelte, hogy a rádió dolgozói a nehéz anyagi körülmények ellenére vállalják a „mai magyar élet minden terhét, ma is fűtetlen hivatali szobákban, mégis bizakodva, erős akarattal szolgálják a magyar demokrácia ügyét”.

„Íme, e fekete hónapok sodrában is elsősorban a hála szavait szólaltatjuk meg, s nem panaszkodunk, pedig van panaszkodnivalónk elég. Úgy érezzük: e kemény küzdelem során méltatlan minden panasz. Tudjuk hibáinkat, érezzük, hogy tökéletesebbet kellene adnunk, mindennap szorít a sok technikai, anyagi korlát. Mégis, csak a célt látjuk: mindennapos szolgálatunkon keresztül megtisztítani a magyar közgondolkodást a fasizmus, a kártékony reakciós gondolkodás mételyétől, lopózzék az akár a sovinizmus, akár mily tetszetős, kegyes köntösben közibénk. Tudjuk, hogy demokráciánk, a magyar politikai közgondolkodás jó sorát szolgálja ez a harcunk. Minden évfordulón azt vizsgáljuk – folytatta

¹¹⁶ Marsall Úr! 1946. január 17. MOL K 850 6. doboz. 463.

az elnök –, mennyit tettünk e cél elérése érdekében. Ezért a harcunkért szeressen bennünket a hallgató, ezzel akarunk végre becsületet szerezni magyarságunknak Közép-Európa, Európa népei előtt, így leszünk egyre jó demokraták, jó magyarok és európaiak.”¹¹⁷

A továbbiakban az egyéves munka eredményeinek bemutatásáról olvashatunk a *Rádió Újság* ugyancsak 1946. január 18-án megjelenő számában. A legjelentősebb eredménynek az 1946. január 15-én üzembe helyezett lakihegyi adóállomás új antennáját tekintették. Az új antenna tette lehetővé, hogy az országban és a határokon túl is a rádió „hangját nagyobb távolságban és fokozottabb hangerőséggel” hallják.

A lap tudósítója beszámolt a munkálatok körülményeiről is, arról, hogy a „dermesztő januári szél ellenére” is jó ütemben folyt a munka. Kitértek a részletekre is: Szalai Dénes főszerelő vezetésével, Kodolányi Gyula és Garay László műszaki tanácsosok, valamint Fata Lajos főellenőr irányításával végzik a munkát. Az új antennatorony és a függőleges T-antenna elkészítéséről és fontosságáról Kodolányi Gyula adott részletes tájékoztatást: „A rádió eddig csak az úgynevezett északi antennatartó torony segítségével sugározta műsorát, amely a rézsútosan levezetett antennát tartotta.” Az új függőleges T-antennától a „télerősség növekedését várjuk, mert sokkal jobban tudjuk hasznosítani az adóban, mint elektromos gépben levő erősséget s ennek következtében több lesz a kisugárzott energia” – mondta a szakember. Az antennát tartó tornyok magassága 150 méter, az antenna kb. 135 méter magasságban függ lazán, rögzítés nélkül, függősúlyokkal kifeszítve. A két torony közötti távolság 300 méter, ebből a T-antenna 50 métert foglal el.

Kodolányi Gyula elmondta még, hogy a második antennatartó torony építését már 1945. június 12-én elkezdték, azonban a munkát a szigetelőanyagok hiánya akadályozta. A szigetelőanyagok gyártása már Magyarországon történik, így a torony építésének befejezését semmi sem akadályozza. A műszaki tanácsos kiemelte, hogy a rádió műszaki munkatársai mellett a posta 24 tisztviselője is komoly fizikai munkával járult hozzá az antennatartó elkészültéhez.

A lap tudósítója beszámolt arról is, hogy elkezdődött a nagyadó felrobbantott vasalkatrészeinek szétszedése és elszállítása, hogy a még felhasználható alkatrészek és elemek felújítását követően elkezdődhessen az adó újjáépítése.¹¹⁸

¹¹⁷ Egy esztendő. *Rádió Újság*, 1946. január 18. 2–3.

¹¹⁸ Erősebb lett a rádió hangja. *Rádió Újság*, 1946. január 18. 6–7.

A Magyar Központi Híradó 1946. január 24-én tartott igazgatósági ülésén Ortutay egyebek mellett beszámolt a rádió működésének egyéves évfordulója alkalmából az eddig elért eredményekről, majd megemlítette, hogy januárban a rádió-előfizetők száma meghaladta a 200 000-et. A felmérésekből azonban az is kiderült, hogy legalább ugyanannyi „orvhallgató” is van. Az igazgatóság ezzel kapcsolatban elhatározta, hogy az „orvhallgatás megszüntetésére Gerő Ernő úrhoz” beadvánnyal fordul. Ebben az igazgatóság javasolja, hogy a Magyar Posta meghatározott ideig az „önként jelentkező orvhallgatóknak még büntetlenséget biztosítson, azonban ha e meghatározott időponton túl orvhallgatásért valakit feljelentenek, úgy az orvhallgató rádiókészülékét jutalomképpen a feljelentő megkaphassa”. Az elnök a rádió előfizetési díjjal kapcsolatban elmondta, hogy a díj 1946. január 16-i hatállyal havi 10 000 pengőre változott, a vállalat által kért 20 000 pengő helyett.¹¹⁹

Számos politikai kérdés mellett a Magyar Rádió feladatairól kérdezte Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettest, az MSZDP főtitkárát Bisztray Kálmán, a *Rádió Újság* munkatársa. Cikke a lap 1946. január 25-i számában jelent meg. „A rádióról kezdettől fogva az a felfogásom – mondta Szakasits –, hogy tárgyilagos, tiszta és mindenre kiterjedő hírszolgálatra kell törekednie.” A rádió jelentősége azért is nagy, hiszen papírhány miatt a sajtó megjelenése akadozik, a súlyos közlekedési nehézségek miatt pedig a megjelenő újságok sem jutnak el mindenhova. A rádió feladata ezen túl, hogy „állandóan demokratikus szellemű külpolitikai hírszolgálatot tartson fenn”. „Ezzel szolgálhatja legjobban az európai népek megbékélését, különösen pedig a Duna-medence népeinek egymáshoz való barátságát, a demokrácia építésének munkáját.” „A rádió az emberi szellem egyik legnagyobb vívmánya”, feladatát azonban csak akkor tudja betölteni, ha a „szabadság s a demokrácia gondolatát sugározza és egy tiszta, nemes kultúrát képvisel” – mondta a politikus.

A rádió munkatársa arra a kérdésre kereste a választ, milyen szerepet tölthet be a rádió a dolgozók életszínvonalának emelése érdekében? „A dolgozók érdekeit akkor képviseli legjobban a rádió – mondta Szakasits Árpád –, ha helyes gazdasági hírszolgálatot ad, és lehetővé teszi, hogy a különböző szakmák érdekképviselői szervei rádión keresztül is szólhassanak saját tömegeikhez.”¹²⁰

¹¹⁹ Jegyzőkönyv. 1946. január 24. TD-400/2.

¹²⁰ „A rádió az emberi szellem egyik legnagyobb vívmánya”... *Rádió Újság*, 1946. január 25. 2–3.

A rádió 1946. január 29-i műsormegállapító bizottsági ülésén több bejelentés is született a parlamentben folyó munkáról. Pluhár István¹²¹ a jelenlévőknek elmondta, hogy a köztársasági törvény¹²² megszavazása és a köztársasági elnök megválasztása alkalmából állandó ügyeletet tart a rádió a Nemzetgyűlésben. A köztársasági törvény és az elnök beiktatását pedig lemezre fogják rögzíteni.

Schöpfli Gyula tolmácsolta Molnár Erik népjóléti miniszter kérését, miszerint a tavasszal várható influenzajárvány megelőzésére tartsanak 2 hetenként felvilágosító előadásokat. A bizottság a javaslatot elfogadta, a Népjóléti Minisztérium 2-3 perces szövegek beolvasására kapott lehetőséget, amelyeket naponta adhatták közre.

Szintén a műsorigazgató közölte a bizottság tagjaival a Magyar Posta Vezérigazgatóságáról érkezett levelet, amelyben közölték, hogy a „Budapest hullámhosszán jelentkező Morse-jelekről” a hallgatókat a „SZEB nem tartja kívánatosnak” felvilágosítani.

Pamlényi Ervin javasolt a bizottságnak, hogy február 1-jétől a Stúdióból közvetített „vallásos félórak” anyaga kerüljön a „cenzúra-kötelezettség” alá. Kelen Péter Pál ezt támogatóan megjegyezte, hogy „ez annál is inkább kívánatos, mert a SZEB toleranciáját élvezzük adásaink ellenőrzöttsége tekintetében, azonban előfordulhat, mint ahogy már meg is történt, hogy a SZEB utólag betekintést kíván egy elhangzott szövegbe”. A testület a javaslatot határozatba foglalta, azt elküldte az Irodalmi osztálynak és az illetékes egyházak számára is.

Ortutay felhívta a jelenlévők figyelmét arra, hogy ha elkerülhetetlen műsorváltozásra van szükség, azt a műsorismertetésnél kell hangsúlyozni. A változtatásokat a nehéz technikai körülményekkel magyarázhatja a rádió, de ezek okát „kellő tónusban” kell közölni a hallgatókkal. Ebben az esetben számítani lehet a közönség megértésére. Felkérte az Irodalmi osztályt, hogy szerkesszen egy olyan adást, amelyben a „névtelen levelek divatját” pellengérezi ki”.¹²³

A köztársaság kikiáltása alkalmából a Kossuth téren rendezett ünnepség eseményeit 1946. február 1-jén közvetítette a Magyar Rádió, amint

¹²¹ Pluhár István, Pápai (1893–1970) újságíró, rádióriporter. 1933-tól a Magyar Rádió sportriportere. 1945 után is a rádióban dolgozott, mint riporter. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html> *Magyar Életrajzi Lexikon*. (2012. április 18.)

¹²² Az 1946. évi I. törvény Magyarország államformájáról. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8219> (2010. április 18.)

¹²³ Jegyzőkönyv. 1946. január 29. MOL K613. 65. tétel. 774–776.

arról a *Rádió Újság* 1946. február 6-án megjelenő számában beszámoltak. Az ünnepségen részt vettek a gyárak, üzemek dolgozói, hatalmas tömeg töltötte be az Országház előtti teret. „A rádió hangja minden faluba, de a határokon túlra is, minden magyarhoz elvitte a szinte felbecsülhetetlen jelentőségű” történelmi eseményt. A hallgatók úgy érezhették, hogy személyes résztvevőivé váltak a nemzetgyűlés ülésének, hiszen a hangszórókon át óriási erővel szólt az „éljenzések lelkes hulláma, a tapsviharak dübörgése, amely mindennél meggyőzőbben adta tudtára országnak-világnak: a nép választott, a dolgozó ország mindent elsöprő akarata jutott győzelemre” ezen a napon.

„Éljen Tildy! Éljen Tildy Zoltán, a köztársasági elnök! – zúg fel az éljenzés...” Nagy Ferenc, a Nemzetgyűlés elnöke bejelentését követően Tildy Zoltán eskütételét közvetítette a rádió. Nagy Ferenc üdvözölte a megválasztott köztársasági elnököt. Majd Tildy Zoltán köszöntötte az ünneplő tömeget. Beszédében egyebek mellett hangsúlyozta, hogy az „életakarat át fogja törni a nehéz akadályokat, át fog vinni bennünket a még előttünk álló súlyos időkhöz és biztosítani fogja a jövőt”. A rádió a tömeg „ujjongását, ütemesen ismétlődő éljenzését” röpítette a nagyvilágba. Az ünnepség záró részében a politikai pártok vezetői, Dobi István, Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Veres Péter mondott rövid üdvözlő beszédet. Majd a lelkes tömeg szünni nem akaró éljenzése hallatszott a rádióból.¹²⁴

A rádió 1946. február 7-én tartott igazgatósági ülésének egyik fontos napirendje a működés pénzügyi háttere volt. Kelen Péter Pál átadta az igazgatóság megjelent tagjainak az 1946. márciusi költségvetést. A kiadási többlet 34 959 808 000 pengő volt. Az összeg indoklásánál elmondta, hogy a „növekvő hiány oka, az hogy bár a rádióelőfizetők száma 200 ezerre emelkedett, a kiadások, elsősorban a személyi terhek a rádió-díjbevételek növekedését jóval meghaladó mértékben emelkedtek”. Reményei szerint – mondta –, az MTI bevételei növekedni fognak, „miután a lapoktól az előfizetési díjakat előreláthatólag inkasszálni tudják”.

Elmondta azt is, hogy a rádió működése február és március hónapra biztosítva van. A vállalltnak azt is sikerült elérni, hogy a pénzügyi stabilitás helyreállításának céljára felvett 10 milliárd államhitel adópengőben értendő. Az államhitel felhasználását ellenőrző tárcaközi bizottság hozzájárult ahhoz is, hogy „egyres hitelrészleteknél utólagos elszámolás” legyen, hogy az „adópengő árfolyama mindenkor a tényleges folyósi-

¹²⁴ Minden magyar ünnepén. *Rádió Újság*, 1946. február 6. 2–3.

tás napja szerint számíttassék”. A szakember végül bejelentette, hogy a „tárcaközi bizottság megértéssel van a társaság helyzete iránt”.

Ezt követően Ortutay beszámolt arról, hogy az elmúlt héten „magához kérte Vorosilov marsall egyik helyettese, és közölte vele, hogy a Rádióhoz összekötő tisztet küld ki”. A tiszt feladata, hogy „közvetlen kapcsolatot létesítsen a Szövetséges Ellenőrző Bizottság és a társaság között és hogy szükség esetén a társaságnak segítségére lehessen”. A közlést követően Kotov¹²⁵ orosz főhadnagy „jelentkezett és megkezdte munkáját”.

Az elnök elmondta azt is, hogy a „fegyverszüneti egyezmény lehetőséget nyújt a Rádió és a hírszolgálat működésének ellenőrzésére, Kotov főhadnagy kiküldetése azonban a közöltek szerint nem fogható fel úgy, hogy ezáltal a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellenőrzést és cenzúrát óhajt gyakorolni”.

Farkas Ferenc igazgatósági tag javasolta a bizottságnak, hogy kérjen írásbeli megbízást a SZEB-től, arra vonatkozóan, hogy Kotov főhadnagy „összekötőként jelentkezett és munkáját megkezdte”.

Ortutay továbbá bejelentette, hogy a Külügyminisztérium a vállalatot „kész helyzet elé állította, mert a Prágában megkötött csehszlovák–magyar egyezményben kötelezettséget vállalt arra, hogy a Magyarországra érkező csehszlovák bizottságnak a Magyar Rádióban adási órák állnak rendelkezésére, a hazatelepülési akció érdekében cseh és szlovák nyelven történő adások céljára”.¹²⁶ A rádió vezetése tiltakozott a Külügyminisztériumban a tervezet ellen. A tiltakozást azzal indokolta, hogy a „jelenleg működő egyetlen adóállomáson e célra órákat rendelkezésre bocsátani nem lehet”. Az egyeztetések eredményeképpen létrejött a megegyezés a kormány és a társaság között úgy, hogy a rádió vezetése „heti 6 vagy 7 egynegyed órát bocsát” rendelkezésre, „mégpedig kora reggel vagy este 5–7 óra között”. A megállapodás „hat heti időtartamra szól”, a rádió vezetése azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy a csehszlovák bizottság a negyedórákat összevontan, nagyobb időtartalmú adá-

¹²⁵ Bizonyára Borisz Alekszejevics Kotov későbbi ezredesről van szó. Róla tudjuk, hogy az 50-es években szovjet tanácsadó volt a Securitate-nál. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2012_1_deletant.pdf (2012. április 18.)

¹²⁶ Lakosságcsere egyezmény, az 1946. évi. XV. törvény. (1946. február 27.) <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8233> (2012. április 18.) (A Magyar Rádió műsorában rendszeres adással jelentkezett az Áttelepítési Kormánybizottság. Az első adás 1946. augusztus 2-án, az utolsó 1949. január 31-én volt. A dokumentumok a MRA-ban találhatók.)

sokra veszi igénybe, ezt is megteheti az „előre megállapított kereten belül”. „Az elhangzó előadásokat a Külügyminisztérium cenzúrázza és figyeli.”¹²⁷

Az 1946. március 21-ére összehívott igazgatósági ülés tárgyalta a párthíradók kérdését. A testület már korábban, az év elején határozatot hozott arról, hogy átmenetileg megszünteti az adásokat. A testület mégis úgy döntött, engedélyezi a párthíradókat, de az adásidőt csökkenti, és azt 10 percben határozza meg. Az igazgatóság újra hangsúlyozta, hogy a műsor „párt-propaganda célokra fel nem használható és az adás kizárólag a vidéki szervezetek részére történő közérdekű közlemények és pártutasítások (pl. vidéki párttitkárok feljövételének elrendelése stb.) szorítkozhat”. Az igazgatóság meghatározta azt is, hogy a pártok az adás keretében külön szünetjelt nem használhatnak. A fentiekről az egyes pártokat határozat formájában a műsorigazgató levélben tájékoztatja.

Az igazgatósági ülésen Révai József, a testület tagja azt kérdezte Ortutaytól, hogy az MTI-nek miért nincs Moszkvában tudósítója. Az elnök válaszában elmondta, hogy a rádió vezetése már kezdettől fogva szorgalmazta, hogy „megfelelő tudósítót küldjön” Moszkvába, a Külügyminisztérium azonban „pénzügyi okokra való hivatkozással mindig elzárkózott”. Az igazgatóság ezt követően úgy határozott, hogy levélben fordul a külügyminiszterhez, amelyben felsorolja azokat az érveket, amelyek szükségessé teszik, hogy Moszkvában megfelelő tudósító dolgozzon.¹²⁸

A Magyar Rádió Irattárában megmaradt dokumentumokból betekintést kapunk a részvénytársaság állami finanszírozásának alakulásába. Ortutay 1946. április 9-én a Gazdasági Főtanács Tárcaköri Bizottságához írt beszámolójában részletesen leírta a rádió gazdasági helyzetét. A költségvetés az 1946 márciusában rendelkezésre álló adatok alapján a részvénytársaságnál 7 540 579 000 pengő bevételi többletet jelez. „A költségelőirányzatban nem szerepelnek a helyreállító beruházások, berendezések és konvertálandó tartozások folytán fennálló szükségletek. Fenti tételek egyenlőre figyelmen kívül hagyásával örömmel jelentjük, hogy vállalatunk pénzügyi helyzete, különböző, egyenlőre még kedvezőtlen körülmények ellenére egyensúlyban levőnek mondható.” Az elnök annak a reményének adott hangot, hogy a „jövőben a költségvetési hiány fedezése céljából folyamatos állami hitel folyósítása iránti

¹²⁷ Jegyzőkönyv. 1946. február 7. MRA TD-400/2.

¹²⁸ Jegyzőkönyv. 1946. március 21. MRA TD-400/2.

kérelmekről az alábbiakban előterjesztett kérésünk méltánylása esetén eltekinthetünk”. A bevételi többlet, „mely sima pengőben jelentkezik, egyenlőre még annyira jelentéktelen összeg, hogy az üzemvitelhez szükséges biztonságot nem nyújtja és arra sem alkalmas, hogy a helyreállító beruházásokra, beszerzésekre stb. szükséges összegű tartalékot képezze”.

Ortutay a korábbi indoklás alapján 20 milliárd adópengőt hitelt kért a Gazdasági Főtanácstól. Azt remélte, hogy ezen az összegen kívül, ha valami rendkívüli esemény nem történik, nem lesz szükség több állami támogatásra. Az elnök a Főtanácstól 3-3 milliárd adópengőt kért kétszeri alkalommal, április 23-án és 30-án. A fennmaradó összeget a pénzügyminiszterrel történő egyeztetés után, a benyújtott igényeknek megfelelően kívánja igénybe venni, ahogy a szükséges beruházások és beszerzések vásárlása megköveteli. A rádió vezetése tervei szerint a részletek kérésére 3-4 hónapon belül kerülhet sor. Az összegek felhasználásának ellenőrzése céljából „természetszerűleg készségesen vetjük alá magunkat” a Főtanács ellenőrzésének.

A hitelkeretet a következő megállapítások figyelembevételével kérte a rádió vezetése.

1. A rádió bevételei nem a hónap elején és nem egy összegben jelennek meg, a kiadások jelentős része viszont a hó eleji költségvetést terheli, ezért a kiadásra szánt összeget forgótőkeként kívánja a vezetés felvenni. A kiadások összege 61 000 000 000 adópengő, amely 24,80 pengő jelzőszámmal osztva 2 450 000 000 adópengő.

2. A helyreállító beruházásokra, technikai eszközök beszerzésére és konvertálható hitelekre a rádió vezetése, a következő összegeket sorolta fel: *a)* a stúdió berendezéseinek helyreállítása 800 000 000 pengő. *b)* gépi berendezések beszerzésére (helyszíni gépkocsi és felszerelés) 4 000 000 000 pengő. *c)* televíziós tanulmány és kísérleti költség 1 000 000 000 pengő. Összesen: 5 800 000 000, ez a már korábban osztott 2 450 000 000 pengő. További kiadásként szerepelnek: *d)* Film nyersanyag és készülékek beszerzése 2 000 000 000 pengő. *e)* Épületek legfontosabb karbantartási munkáinak elvégzése 4 400 000 000 pengő. *f)* Központi fűtőberendezés helyreállítása 150 000 000 pengő. *g)* Gépkocsi beszerzése 240 000 000 pengő. *h)* Konvertálandó hitelekre 500 000 000 pengő. *i)* Reuters tartozása 700 000 000 pengő.

3. Előre nem látható kiadások és költségek 3 760 000 000. A kért 20 milliárd hitelkeret ezekből a tételekből tevődik össze.

A rádió elnöke azonban megjegyezte, hogy az infláció miatt kért „hitelkeret adópengőben való megállapítása nem nyújt olyan biztonságot,

melyre alapozva a tényleges szükséglet előre megállapítható lenne”. Példaként említette, hogy a költségvetés számai az 1946. március 22-i adatok alapján készültek, akkor az osztó 24,80 volt, április 1-jén 51; vagyis kb. a kétszerese. „Ezzel szemben a pénzbeli illetmények négyszeresükre emelkedtek. (Március 24. 100%, ápr. 1. további 100%).” Ezenkívül a százalékban megállapított „társadalombiztosítási járulékok április 1-ével 14%-ról 20%-ra emelkedtek”.

További példaként sorolta a rádió-előfizetési díjak alakulását. A díj 30 000 pengő, ez április 1-jére 1 530 000 pengő „kellett, hogy legyen, a tényleges 800 000 pengővel szemben, tehát kb. fele arányban emelkedett, mint az adópengő.” Problémát jelent az is, hogy a „rádióműsor tiszteletdíjak 40 000-szeres szorzószáma március 22-től április 1-ig 140 000 emelkedett, tehát az adópengő kétszeres emelkedésével szemben három és félszeresére”.¹²⁹

A *Rádió Újság* 1946. április 26-án megjelent számában az 1945. május 1-jén történt eseményekre emlékezett Schöpflin, a rádió műsorigazgatója. Az eltelt közel egy esztendő az újjászülető rádió „hőskorának” tekinthető. Az új rádió jelentkezését követően heteken át alig hallhatta a rádiót a közönség, „utcai hangszórókon át tudtuk csak hirdetni, hogy vagyunk és működünk; nemsokára a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felszabadította a rádiózást az országban, s azóta egyre gyűlik a rádió hallgatóközönségének serege”.

„Hallatlan nehézségek közepette indult meg a munka és e nehézségek jórésztben még ma sem értek véget. Technikailag elpusztítva, kifosztva, primitív eszközökkel kezdtünk munkába és még ma sem állunk sokkal jobban. De egyre több és több területét hódítjuk vissza az elveszített lehetőségeknek.” A működés egyik jelentős állomása volt 1945. szeptember 15-e, amikor posta és a MÁVAG munkatársai helyreállították a lakihegyi adóállomás egyik kisebb tornyát, és 20 kilowattos energiával sugározhatta műsorát a Budapest I. állomás. Ezzel hallhatóvá vált a Magyar Rádió adása a határokon túl, Európa minden országában „hirdetjük, hogy élünk és dolgozunk”.

¹²⁹ A Gazdasági Főtanácshoz, 1946. április 9. MOL K 850. 4. doboz. 400–402. Lásd erről Kisfalydi Gyula: A Gazdasági Főtanács megalakulása. In: *Vissza a történelemhez... emlékkönyv Balogh Sándor 70 születésnapjára*. Szerkesztette: Izsák Lajos, Stemler Gyula. Napvilág. Budapest. 1996.

A háborút követően a rádiónak nemcsak a súlyos anyagi gondokkal kellett megküzdeni, hanem „szellemi téren is zűrzavar és bizonytalanság uralkodott a lelkekben”. „...a helyes és egészségesen gondolkodó közvélemény kialakítása terén óriási feladatok hárultak az új magyar rádióra”. „Híradásaink, előadásaink a régen esedékes és szükséges ártértékelést szolgálták és szolgálják ma is; évtizedek hamis propagandája után megismertetni a világ valódi erőviszonyait és összefüggéseit, irányt mutatni az egyedül célravezető fejlődés felé, – ez lett munkánk gerince.”

Hónapokon át, amíg az országban a közlekedés romokban hevert, a rádió „szolgáltatta a hatóságok közleményeinek leadásával a közigazgatás döntő feladatait is”.

A műsorigazgató az interjú további részében a rádió új műsorpolitikájáról beszélt. Hangsúlyozta, hogy a művészet és az irodalom terén „jó-hírünk lehet a világban”. A rádió műsortervében ezért szereppel gyakran prózai művek közvetítése, gondolva a vidéki hallgatókra, akiknek alig van lehetőségük a fővárosba utazni ilyen céllal. A rádió célja a kezdetektől az volt, hogy a hallgatóság felé „mindjárt a kezdetben közvetlenebb hangon fordultunk, hiszen meggyőződésünk, hogy a mai magyar rádió nem a közvéleménytől független szerv, hanem valójában a népé, a magyar munkásságé, parasztságé és polgárságé”. A rádió ezen törekvése elérte a kívánt hatást, hiszen „ezerszám érkeznek ma is levelek hallgatóinktól, melyekből sok hasznos tapasztalatot és ötletet merítünk”. A rádió próbál segíteni a háború okozta sebek gyógyításában is. Vöröskeresztes szolgálata és üzenetközvetítő adásaiban igyekezett „összehozni azokat, akiket a fergeteg elszakított egymástól”.

Az új rádió még valamiben különbözik a régitől – mondta a műsorigazgató –, mégpedig abban, hogy „politikus rádió”. „Nem olyan értelemben, hogy távol tart hallgatóitól mindent, ami politikailag felvilágosításra és tisztázásra alkalmas, miként ezt a letűnt rendszer alatt tette; hanem helyt ad minden véleménynek, minden bírálatnak és építő szándékunknak, ami felmerül.” Tavaly, a választások előtt minden párt elmondhatta programját a rádión keresztül, igazolva azt, hogy „az intézmény ma valóban mindnyájunké”.

A rádió vezetése tudja, hogy sok hibát kell kiküszöbölni, de azt már látni lehet, hogy az „út most már szinte egyenes vonalban felfelé vezet”. A technikai berendezések is egyre több lehetőséget biztosítanak, ezért van remény arra, hogy a Magyar Rádió az európai rádióállomások között az egyik legkorszerűbb legyen. A legkedvesebb azonban az „első küzdelmes esztendő fog maradni, amikor a kezünk között nőtt ki gyermekcipőiből számtalan bajon és aggodáson át a magyar demok-

rácia egyik leghathatósabb szellemi fegyvere: a megújhodott magyar rádió”¹³⁰.

A rádió felszabadulásának közelgő egyéves évfordulója alkalmából interjú jelent meg Udvarhelyi Ödönnel, a Magyar Posta vezérigazgatójával, szintén a *Rádió Újság* 1946. április 26-án megjelenő számában. A szakember elmondta, Ortutay Gyulával határozták el, hogy „bármilyen körülmények között” megindítják a rádióadást. „Semmink sem volt, a legszerényebb lehetőségeket is fel kellett használnunk. Amikor május elsején megszólalt a magyar rádió, a közönség nem is tudta, hogy mindössze a fél kilowattos szabadsághegyi adó állt üzemben.” Ezt követően üzemelték be a másfél kilowattos adóállomást, de az csak Budapesttől 60 kilométeres körzetben volt hallható. A cél az volt, legalább Európában hallható legyen a rádió adása. Pápán egy majorban előkerült a Budapest II. 20 kilowattos adója. Az orosz hatóságok engedélye után a posta és a MÁVAG műszaki szakemberei üzembe helyezték Lakihegyen a két 150 méteres antennatornyot, ezzel 1945. szeptember 15-én a Magyar Rádió műsora egész Európában hallható volt, sőt Afrikából is jött értesítés, hogy lehet hallani a magyar adást.

Az interjú további részében a jövő terveiről beszélt a posta vezérigazgatója. Cél az adás minőségének javítása, a műszaki berendezések bővítése. Májusban üzembe helyeznek a szakemberek egy 6-8 kilowattos tartalékadót, amely üzemzavar esetén a 20 kilowattost kiváltja.

A legközelebbi cél a párhuzamos adás megindítása, ami azt jelenti, hogy Budapest II. újra megkezdje a műsorszórást.

A tervek között szerepel a rádió adásainak eljuttatása az amerikai magyarsághoz. „Nemzetpolitikai szempontból is rendkívül nagy horderejű, hogy a békeszerződések előtt kellően tájékozódjon a milliós amerikai magyarság és megfelelő véleményre hangolja az őslakókat.” A posta és a rádió vezetése ennek céljából kísérleti jelleggel üzembe helyezi az 1 kw-os teljesítményű székesfehérvári adót a rövidhullámú adások továbbítására az amerikai magyaroknak.

Ezzel a problémával függ össze a hangrögzítő berendezés kérdése, „amely nélkül éjszakai adás nem lehetséges, mert nemigen találna rádió-előadókat, akik éjnek idején vállalkoznának szereplésre”. A hangrögzítő a helyszíni közvetítéseknél is nélkülözhetetlen. A szakember azt is elmondta, hogy a postának sikerült bérelni egy lemezvágó készüléket, amely hamarosan üzembe is állhat. Ezt az ideiglenes megoldást hamarosan

¹³⁰ Évfordulón. *Rádió Újság*, 1946. április 26. 6.

san felváltja egy külföldről megrendelt modern hangrögzítő berendezés. További feladatként szerepel egy helyszíni közvetítőkocsi beszerzése.

Az interjúban a posta vezérigazgatója is elmondta a lakhegyi nagyadó újjáépítési tervét, sőt arról is tájékoztatta az olvasókat, hogy a toronyból már 50 méter fel is épült. Reményei szerint nyár végére – ha az őszi vasgyár rendszeresen tudja teljesíteni az alkatrészek elkészítést és szállítását – az antennatorony állni fog.

A további tervek között szerepel az adóenergia növelése, amelynek megvalósulása érdekében két 100 kilowattos adót kíván építeni a posta. A SZEB támogatásával a két adó 1947 végére üzembe helyezhető lesz – mondta Udvarhelyi.

A 314 méteres lakihegyi nagyadó újbóli felépítése pedig újra legmodernebb külföldi adókkal egyenértékűvé tette a magyar rádiózást.¹³¹

A Magyar Rádió 1945. május 1-jei indulására emlékezett 1946. május 1-jén elhangzott előadásában Schöpflin Gyula, a rádió műsorigazgatója. „Ma egy éve, pontosan déli 12 órakor megkondult a városban felállított hangszórókon keresztül a harangszó: a felszabadult Magyar Rádió első jelentkezése. Ünnepestes komoly pillanat volt ez, s bizony sokaknak azok közül, akik az ígéretes tavaszi napfényben az udvaron állva lesték e percet, könny szökött a szemébe. Az ostrom utáni vigasztalan állapothoz képest szinte hihetetlen eredmény volt ez, a posta és a rádió dolgozóinak páratlan rohamunkája. Egy maroknyi ember a hólepte romok között munkához látott, s tele hittel, akarattal és lelkesedéssel, a pusztulás helyén utat tört az új életnek, a magyar rádiózás újrakezdésének.”

Visszatekintve, „sovány eredménynek vélhetnők azt a néhány hangszórót, melyek a város különböző pontjain hirdették”, a rádió újra működik. A hangszórók körül „összeverődött tömeg mutatta, milyen nagy fontossága van ennek a szerény kezdetnek is”. A rádió hangja gyenge volt még, a fővárostól csak 50-60 kilométerre volt hallható, „de a mi hangunk volt, a szabadság hirdetője” – kezdte megemlékezését Schöpflin.

Az eltelt egy évben jelentős technikai fejlődésen ment keresztül a rádió. 1945. szeptember 15-e fontos dátum volt, amikor a posta és a MÁVAG dolgozóinak sikerült a kisebbik adótornyot üzembe helyezni, és a „megszálló hatóságok jóvoltából visszakértült Budapest II. régi adóberendezése” ezt követően még azon a napon 20 kilowattal megkezdődhetett az adás, amely nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában hallható volt. Ezért a munkáért Gerő Ernőt „illeti a hála első szava: fá-

¹³¹ Megkezdődtek a párhuzamos adások. *Rádió Újság*, 1946. április 26. 7.

radhatatlan akarattal és sok-sok szeretettel karolta fel a magyar rádiózás ügyét; azóta is neki köszönhető, hogy a rádió ügye egyre fejlődik és a jövő még nagyobb eredményekkel kecsegtet”. „Azt hiszem a »hídepítő miniszter« elnevezés mellett joggal kiérdemelte a »rádiós miniszter« nevét is.”

Az elmúlt egy évben elkezdődött a lakihegyi antennatorony építése, stúdiók épültek újjá, az „elégett vagy elrabolt” technikai berendezések helyébe sok esetben újak kerültek. A „kifosztott hanglemeztár – nem kis részben az orosz, amerikai és angol rádióvállalatok becses adományai-val – kezd gyarapodni”. Tehát a rádió a fejlődés és újjáépítés útján halad – mondta a műsorigazgató.

Előadásában elmondta, hogy a hallgatóság, amely „régí jagon szereti bírálni” a rádiót, nem is tudja, hogy gyakran milyen „leküzdhetetlennek látszó nehézségeken át sikerült” elvégezni a feladatokat. „Nem tagadjuk, sok bosszantó elem vegyült kezdetben adásainkba: a lábadozás korszaka volt ez. És sok keserűség volt az ára annak, hogy ma ismét részt veszünk a népek rádióinak nagy hangversenyében.” A legfontosabb és legnehezebb a rádió anyagi finanszírozása volt. A korábban „gazdag intézménynek” számító rádió 1945-ben úgy kezdte meg a működését, hogy „szereplőit csak bókokkal tudta fizetni”. A helyzet ezen a téren is sokat változott: az előfizetők száma „negyedmillió körül van”, és ez remélhetően növekedni fog.

Az első évfordulón visszatekintve, elmondhatjuk, hogy az eltelt egy év a „megújhodott magyar rádió hőskora” volt. „Együtt nőttünk, küszködtünk az egész országgal, s mindenkor igyekeztünk is hű képet adni életünknek, bajainknak, problémáinknak.” A feladat nagyon nehéz: „a magyar rádió szerepe döntő jelentőségű az egészséges, szabad és öntudatos közvélemény kialakításában”. „Évtizedek hamis, sokszor mélyen begyökeresedett előítéleteiről kellett lerántanunk a fátyolt; a magyarság jórészenek tájékozatlansága helyébe ki kellett nyitnunk szemünket a nagyvilág felé; ha kellett, küzdöttünk a múlt kísérő csökevényei, az országvesztők utódainak próbálkozásai, a rémhírek és hazugságok ellen. Igaz, volt egy kicsorbíthatatlan fegyverünk: az őszinteség, a szabad emberek igazságtudata. És ha e téren mérleget vonunk – s erre legalkalmasabbak a hozzánk érkező levelek – azt látjuk, hogy a kezdeti értetlenség, gyanakvás, néha gyűlölködés helyébe egyre inkább az együttműködés, az öntudatosság hangja lép. Ezt akartuk.” A rádió közvetlenségre törekedett, minden kérdésre, bírálatra „őszinte” választ keresett. A rádió ma már mindenkié, a „munkásoké, parasztoké, polgárságé, az egész magyar népé”.

A visszaemlékezés további részében Schöpflin azokat a legjelentősebb eseményeket sorolta, amelyek közvetítésében részt vett a rádió, tájékoztatva ezekről a hallgatókat (a háború befejezése, békeküldöttség moszkvai útja, az élet újraindítása az országban, az ideiglenes nemzetgyűlés budapesti megnyitása, a választási küzdelem, a háborús bűnösök tárgyalása, a köztársaság kikiáltása, az első április 4-e, Nagy Ferenc fogadása a repülőtéren moszkvai tárgyalása után, stb.). „Politikus rádió vagyunk, s ezt büszkén valljuk is: a magyar rádió ma a demokrácia harcoss fegyvere.”

Előadása folytatásában a műsorigazgató a rádió feladatait ismertette a hallgatókkal. Fontos feladat a művészeti műsorok sugárzása. Helyet adva ezekben a magyar költőknek, művészeknek, azoknak, akik, „mindig a szabadság szavát hirdették s ezért az elnyomás évei alatt nem jutottak szóhoz”, megszólaltatni külföldi művészeket, azokat, akik a háború miatt „el voltak zárva tőlünk”. Különösen arra kell törekedni, hogy a „szomszédnépeink hangját, amelyet annyi éven át elfojtott a hazug irredenta politika, megismertessük a magyar néppel”. „»Dunának, Olt-nak egy a hangja«, valljuk Ady Endrével s e meggyőződésünk mellett tettünk hitet”, ezért szerepel a rádió műsorában a „Duna-völgyi népek” zenéje, irodalma, költészete.

A rádió „elsőrendű kötelessége” az „igazi magyar muzsika” értékeinek tolmácsolása a hallgatók felé. Ezek mellett a rádió bemutatókkal, hangversenyekkel bizonyította, eddig is, hogy bekapcsolódott a világ zenekultúrájába. Zenei estek közvetítésével segítette a rádió az orosz, az angol, a francia, az amerikai zene megismertetését a határokon innen és túl.

Az elmúlt egy évben fontos külpolitikai szerepet töltött be a rádió. A háború befejezését követően hazánknak nem volt számos országban külképviselete, a rádió „szolgált a ország érdekeit a nagyvilág színe előtt”, „segélykérő szavunk az éter hullámain át” jutott el a „győztes nagyhatalmak felé”, „ébren tartottuk a világ lelkiismeretét a határokon túl élő magyarság sorsát illetően”. Fontos beszámolni arról is, hogy a világ nagy hírszolgálati irodái (TASZSZ, Reuter) egyre gyakrabban kezdi így híreiket: „A budapesti rádió jelenti...” A hírek és a világ nagyvárosaiból (Moszkva, London, Párizs, Stockholm, Milánó Tel-Aviv stb.) érkező hallgatói levelek azt bizonyítják, hogy figyelik a rádió adásait, „érdeklődéssel kísérik Magyarország útját a szabad nemzetek között”.

Schöpflin Gyula megemlékezése zárásaként a jövő feladatairól beszélt. Az első évforduló csak egy pillanatnyi pihenést tesz lehetővé, csak új erő gyűjtésére elég, amely az eredményesebb munka feltétele. Sok

hibával, zavaró körülménnyel kell megküzdeni a rádiónak, de „erőt ad számunkra az a tudat, hogy lehetőségeinkhez mértén megtaláljuk az utat hallgatóink szívéhez”. Számtalan lehetőség áll még a rádió előtt. A néhány hét múlva üzembe helyezhető Budapest II. adóállomás, melynek segítségével a műsorok hallhatóak lesznek az ország egész területén. Ezt követően az első legfontosabb feladat az adások kiterjesztése a „parasztság és munkásság felé, felhasználva a rádióban rejlő eszközöket a művelődés területén. Bővül a szórakoztató műsor is, esténként folyamatos zenei műsort tervez a rádió vezetése valamelyik adón. A szintén hamarosan meginduló rövidhullámú adások lehetővé teszik a világ magyarságának tájékoztatását, a hírekről, eseményekről.” „Ahogy az ország épül, vele együtt fejlődik a magyar rádió is: nagyobbra, hatalmasabbra, szabadabbra, mint eddig története során valaha volt. Egyről azonban soha nem fogunk elfeledkezni, hogy a magyar nép rádiója vagyunk, a szabad szellem és a népek közötti testvériség harcos fegyvere!”¹³²

A Magyar Központi Híradó 1946. május 28-i ülésén Ortutay Gyula bejelentette, hogy a vállalat alkalmazottainak munkaspárti tagjai kezdeményezték az udvaron álló Kozma Miklós-szobor eltávolítását. Az elnök elmondta, hogy a néhai vezető „politikájával soha nem értett egyet, emberi tulajdonságai miatt kegyelettel van emléke iránt”. A felvetődő kérdésben „érdekeltnek tekinti magát, a javaslatot nem támogatja és a szavazásnál is tartózkodni fog”. (Ugyanis annak idején Kozma pártfogolta Ortutayt.) „Kossa István és Révai József igazgatósági tagok a szobor eltávolítását javasolják, Farkas Ferenc igazgatósági tag pedig elvileg ellenzi, azonban szükségesnek tartja, hogy az igazgatóság az esetleges egyéni megoldásnak elejét vegye.”

Az igazgatóság végül úgy döntött, hogy „néhai Kozma Miklós szobrát jelenlegi helyéről eltávolítja és megőrzésre a rádió-múzeumnak adja át”.¹³³

Az igazgatósági ülésen az elnök a vállalat tulajdonában lévő hat mozi sorsáról is tájékoztatta a tagokat. Elmondta, hogy a mozik 1945-ben történő szétesztása után csak kettő, a debreceni és a szegedi filmszínház maradt meg. Most ezek is szétesztásra kerültek, a szegedit a kisgazda-

¹³² Az új magyar rádió egy éve. MRA Műsorboríték. 1946. május 1. 1–4.

¹³³ Kozma Miklós szobra ma is valahol a rádió területén a földbe temetve található. Azt, hogy mikor és hogyan került a mai Pagoda helyén 1945-ben tátongó bombatölcsér mélyére vagy annak környékére, ma már nehéz kideríteni. Az azonban biztos, hogy a Rádiómúzeum leltári listájában sohasem szerepelt. (Rádiómúzeum leltára: 1949. TD-280/26) Sávolgy Tamás szóbeli közlése.

párt, a debrecenit pedig a szociáldemokrata párt kapta meg. Az utóbbiak szétszótása ellen a belügyminiszternél tiltakozott a rádió vezetése.

A tiltakozásra küldött válaszában a miniszterelnök közölte, hogy a „megtörtént sérelmen már nem tud segíteni, különben is őt úgy tájékoztatták, hogy a két mozi korábban sem volt a vállalat tulajdonában”. A miniszterelnök ígéretet tett arra, hogy amennyiben a két mozi nem kerül vissza a Központi Híradóhoz, a vállalat „megfelelő kárpótlást” kap.

Ortutay a miniszterelnök levelére válaszolva tájékoztatta őt, hogy a két mozi tulajdonjogával kapcsolatban „tévedés áldozata”, mert azok alapításuktól kezdve a konszernhez tartoztak. Leírta azt is, hogy a két moziról a vállalat „nem hajlandó lemondani s kéri azok visszaadását, ha pedig ez nem lehetséges, teljes kártalanítást” kér. „Javasolja, hogy ez esetben az igazgatóság kérje a rádió koncesszió időtartamának a kért 30 évi időtartamról 35 évre való felemelését.”¹³⁴

A *Rádió Újság* 1946. május 31-én megjelenő számában olvasható Gerő Ernő nyilatkozata az elmúlt egy év munkájáról, eredményeiről és a további feladatokról. A politikus véleményt mondott a hírközlő szervek, benne a rádió eddig teljesítményéről. „Rádió, a telefon és távíró nélkül aligha lehetne elképzelni az újjáépítés más vonalain elért eredményeket. Rendkívül fontosnak tartom és igyekszem minden eszközzel előmozdítani elsősorban a rádió munkáját, mert a rádió nem csupán gyors hírszolgálat révén kapcsolódik bele a dolgozók életébe, hanem a szórakoztatási lehetőségekkel valósággal megszépíti, színesíti pihenőóráinkat.” A nyilatkozatban beszámolt az előfizetők számának növekedéséről is. Ebben akkor következik be nagyobb arányú változás, ha megindul a készülékek gyártása és azok megfizethető áron kerülnek forgalomba. Az elért eredmények rendkívül nehéz körülmények között születtek – mondta a politikus.¹³⁵

A Magyar Rádióban új osztály megindításáról számolt be a *Rádió Újság* 1946. májusában. A Magyar Központi Híradó igazgatósága megszervezte az „időszerű műsorok”-at vagy más néven az Aktuális osztályt. Az osztály készíti mindazokat a műsorokat, amelyek a „napi eseményekkel bármiféle összefüggésben” vannak. Az új osztály készíti a „nagy demokratikus szervezetek” műsorait, a tájékoztató jellegű előadásokat, a helyszíni közvetítéseket. Az osztály feladata még a külföldi rádiók számára készítendő műsorok elkészítése is. A rádió vezetése az

¹³⁴ Jegyzőkönyv. 1946. május 28. MRA TD-400/2.

¹³⁵ A fejlődés jegyében. *Rádió Újság*, 1946. május 31. 2–3.

osztály számára megfogalmazott általános célul tűzte ki, hogy „igyekezzék már mai, hiányos technikai felszereltségével is minél közelebb vinni hallgatóikat a napi eseményekhez, minél élénkebbé és szorosabbá fűzni a kapcsolatot a mindennapi élettel”.

Az osztály vezetője, Pamlényi Ervin elmondta, hogy a napi politikai aktualitások bemutatása mellett a műsorokkal hozzá kívánnak járulni a „népnevelés és felvilágosítás” terén a rádióra váró feladatok ellátásában. „A múlt nagy mulasztásait kell itt helyrehoznunk és a jövő nem egy nagy kérdése azon múlik, milyen képzetek alakulnak ki, részben a mi hatásunk alatt, a magyar közgondolkodásban a demokráciáról és a vele kapcsolatos fogalmakról.” A közgondolkodás átalakítása esetében a „múlt gazdasági, politikai és egyéb tényeinek szemléletét a valóság alapjaira” kell visszaállítani. Ezt a célt szolgálják az osztályon készülő különböző előadások, előadás-sorozatok.

A helyszíni közvetítéseknél is új szempontok megvalósítására törekszik az osztály, így például a jövőben nem szabad csak a szórakoztató műsorokra törekedni, hanem a műsoroknak „tanítaniuk is kell”. „A most felnövő generáció nagy nevelési centrumaiból adott közvetítéseink éppúgy ezt a célt szolgálják, mint a sorozat, melyben a legrégebb magyar szakszervezetek, a magyar baloldali gondolat e fellegráit mutatjuk be hallgatóinknak.”¹³⁶

Kelen Péter Pál igazgató az 1946. június 13-án tartott igazgatósági ülésen bejelentette, hogy „Révai József igazgatósági tag közbenjárására a Gazdasági Főtanács [...] hozzájárult 7 milliárd adópengős államhitelnek vállalatunk részére történő folyósításához”.¹³⁷

„Megindult a párhuzamos adás!” – olvashatjuk a *Rádió Újság* 1946. június 28-án megjelent számában. Az üzembe helyezett új Budapest II. egyelőre 1,2 kilowattos energiával sugároz. Ezzel az adóval a Budapest II. az egész ország területén hallhatóvá vált.

A cikkben Garay László, postaműszaki tanácsos számol a nagyadó építéséről. A szakemberek munkája nyomán mindennap magasabb lesz a könnyű vasszerkezet. „Már száz méternél tart a csonkaságában is megkapó látvány.”

„Minden nap új, meg új nehézségekkel küzdünk. [...] Ha valami hiányzik, ha egy-egy alkatrészt nem kapunk, akkor a romok közt kuta-

¹³⁶ Új tervek, új műsorszámok. *Rádió Újság*, 1946. május 31. 6.

¹³⁷ Jegyzőkönyv. 1946. június 13. MRA TD-400/2.

tunk. Rom bőven van, s még nem fordult elő, hogy rá ne akadtunk volna arra, amit keresünk” – mondta a szakember.¹³⁸

A külföldi rádiós szakemberek elismerését is jelentette, hogy a Magyar Rádió egyéves működést követően meghívást kapott a háború utáni első nemzetközi rádióértekezletre, számolt be erről Schöpflin Gyula a *Rádió Újság* 1946. július 19-én megjelent számában. A Brüsszelbe összehívott rádiós szakemberek feladata egy nemzetközi rádiószervezet létrehozása volt, valamint az „új hullámhosszosztás technikai alapelveinek meghatározása”. A konferencia június 24-én volt, amelyen a rádiót Ortutay Gyula elnök, Kodolányi Gyula postatanácsos, Radnóti Miklósné elnöki titkárnő és Schöpflin Gyula képviselte. Az utazás első állomása Bécs volt. A küldöttség tagjai megtekintették a bécsi rádió stúdióját, berendezéseit. Megállapították, hogy a technikai berendezések sokkal modernebbek, mint a Magyar Rádióé. A bécsi rádiónak akkor még nem volt antennája, – ellentétben a magyarral – az épület tetején egy szükségantenna működött. „A magyar rádió minden cenzustól mentes szabadsága is csak irigységet keltett” az osztrák rádiósok körében.

Bécsből a küldöttség Párizson keresztül érkezett Brüsszelbe. A magyar küldöttség megilletődötten ült a tárgyalóasztalhoz, a „háború óta először, mint egyenrangú felek”. A konferencia résztvevői elfogadták a szervezet nevét, amely „Nemzetközi Rádió-Szervezet” (Organisation Internationale de Radiodiffusion – OIR) lett. A tagok elfogadták az új szervezet alapszabályát is. A jelenlévők megállapodtak abban is, hogy 1946 novemberéig egy olyan konferenciát hívnak össze Brüsszelben, amelyen Európán kívül a világ összes rádióvállalata jelen lesz.

A tárgyalások során abban is megállapodtak a résztvevők, hogy „igen részletes és kimerítő adatszolgáltatásra kéri fel az egyes rádióállomásokat”, mert ezeknek az információknak a feldolgozása nyújtja az alapot az őszi értekezleten, a hullámhossz elosztását tartalmazó új szabályzat elkészítéséhez.

A konferencia hangulatáról a műsorigazgató elmondta, hogy a „magyar küldöttséget egyik részről sem tekintik legyőzött vagy ellenséges ország képviselőinek”. A megbeszélések során a magyar küldöttség a személyes kapcsolatokon túl minden műsorcsere-lehetőségről és anyagszolgáltatásról megállapodott partnereivel.

A konferencián részt vevőkről megtudhattuk, hogy Közép-Európából a csehszlovák, a jugoszláv és a magyar küldöttek voltak jelen. A román

¹³⁸ „Megindult a párhuzamos adás!” *Rádió Újság*, 1946. június 28. 4–5.

küldöttség nem tudott kijutni, Ausztria nem kapott meghívást, a bolgárok csak a konferencia lezárását követően érkeztek meg, Albánia nem hivatalos képviselővel vett részt a tárgyaláson.

A magyar küldöttség látogatást tett a belga rádiónál, az INR új székházában. A látottak lenyűgözték a magyar szakembereket, kiderült, milyen hátrányban van a magyar rádiózás a csúcstechnikával rendelkező nyugati rádióhoz képest.

A visszautazás közben a magyar küldöttség megtekintette a párizsi rádió magyar osztályát. A tapasztalatok alapján kiderült, hogy a francia rádió a „szétszórtság átkát nyögi”, a francia kormány próbálja egy kézben összpontosítani az összes magánvállalként működő rádiót. A rádió technikai fejlettsége sem jobb, mint a hazai rádióé. A központosítás tekintetében a Magyar Rádió előnyösebb helyzetben van.

A delegáció tagjaiban megfogalmazódott tanulságok a következők voltak: külföldön kevés ismerettel rendelkeznek a Magyarországról és a rádióról egyaránt. Azokban a városokban, ahol a küldöttség járt, „sehol az újjáépítésnek és derűlátásnak azt a hősies magatartását nem” látta, mint amely „idehaza sarkalja a magyar dolgozókat”. A Magyar Rádiónak tehát a legfontosabb feladata Magyarország megismertetése a világban. Ennek elsőrendű feltétele technika fejlesztése. A műsorok tekintetében a rádió meg fogja állni a helyét az európai rádiók között. A háromhetes nyugati út legértékesebb tapasztalat az, hogy „Magyarország legfőbb értéke, a jobb jövő igazi záloga az a munka és erőfeszítés, amely máris nem kis erkölcsi rangot ért el számunkra a nagyvilágban” – olvashatjuk Schöpflin Gyula beszámolójában.¹³⁹

A rádió életében fontos szerepet töltöttek be a bemondók. A rendszeres és egyre bővülő adás szükségessé tette a helyesen és több nyelven is kitűnően beszélő bemondók alkalmazását a részvénytársaságnál. Ezért született meg a „bemondók iskolájának” létrehozásáról szóló javaslat, amelyet Szilágyi Ödön, a *Rádió Újság* szerkesztője terjesztett elő egy 1946. augusztus 1-jén készített beadványban. A bemondók iskolájának megszervezését a moszkvai és londoni rádiókéhoz hasonlóan „százszázalékos szigorúsággal és komolysággal kellene megoldani” – írta levelében Ortutay Gyulának. „Bemondó csak az lehet, aki egy komoly hathónapos tanfolyam után a vizsgákat sikeresen leteszi. Az iskola komoly tananyaggal és tanerőkkel rendelkezne. Nevezetesen tanítani kellene a helyes magyar, orosz és angol kiejtést. Ezzel kapcsolatban közös nevező-

¹³⁹ Az első rádióértekezlet. *Rádió Újság*, 1946. július 19. 2–3.

re hozni, hogy az idegen szavakat valamennyi bemondó egyformán ejtse ki, és ne történhessen meg pl. az, hogy Luxemburgot ki-ki a saját tetszése szerint Luxámburnak, Lűxemburnak, Lűxámburnak mondja.” Az iskolában tanítani kellene nyelveket, rádiótechnikát, „mert – tisztelet a kivételnek – a legtöbb bemondónak fogalma sincs a rádió alapvető kérdéseiről sem”. Fontosak lennének az ún. „fegyelmező gyakorlatok is”, amely Moszkvában és Londonban szintén kötelező tárgy. „Ez nálunk különösen lényeges lenne, mert bemondóink nemcsak a mikrofon előtt szabadosak, hanem egyébként fegyelmezetlenek. Ezt mutatja az a tény, hogy vendégek sűrű tömege keresi fel őket, akikkel a stúdióban táncolnak, arról nem is beszélve, hogy egyesek hölgy vendégekkel szobákba bezárkóznak. Ezek a jelenségek aggodalommal töltenek el, mert előbb utóbb botrány fejlődhet belőlük.”

A tanfolyam keretében a leendő bemondóknak „színészi készséget” is fejleszteni kellene, hogy a beolvasott szövegek „élvezhetőbbekké és színesebbekké” váljanak.

Szilágyi Ödön tervezetének végén megerősítette, hogy a rádióban új bemondót csak akkor lehetne alkalmazni, ha a hat hónapos tanfolyamot sikerrel elvégezte.¹⁴⁰

Kállai Gyula igazgatósági tag napirend előtti bejelentést tett a Magyar Központi Híradó Rt. 1946. augusztus 5-én tartott ülésén: „A Független Kisgazda Párt fegyelmi bizottsága – mint mindnyájunk előtt ismeretes – Ortutay Gyula dr., a Magyar Központi Híradó Rt. elnöke ellen súlyos megtorló rendszabályokat hozott. Ezek közé tartozik, hogy a párt politikai bizottságából kizárják. A fegyelmi döntés Ortutay Gyulát a közlemény előtt bizonyos kétes színben tüntetheti fel, azt a látszatot keltheti, hogy a magyar demokráciát nem tartotta szívügyének, és hogy egész közéleti szereplésében, így a Rádióban végzett munkájában is nem a demokráciát tartja szem előtt. Bár a döntés a pártján belül végzett munkájára vonatkozik, tudjuk, hogy ez nem csupán a Kisgazda Párt belső ügye, hanem a koalíció ügye is és szükségképpen kihat a Rádióban végzett munkájára is.” Kállai Gyula azt javasolta, hogy a vállalat igazgatósága a Kisgazdapárt „fegyelmi bizottságának döntése után fejezze ki bizalmát Ortutay Gyula iránt leszögezvén, hogy benne a magyar demokrácia olyan harcosát látja, akinek minden cselekedete a magyar demokrácia megerősödésére irányul”.

¹⁴⁰ Kedves Gyulám! 1946. augusztus. 1. MOL K850 6. doboz. 164.

Révai József igazgatósági tag támogatta a javaslatot, azzal a megjegyzéssel, hogy „korántsem akar beavatkozás lenni a Kiszgazda Párt belső ügyeibe”. „A bizalmi nyilatkozat mégis szükséges, mert az a látászat, mintha Ortutay Gyula a Magyar Központi Híradó elnöki székében a Kiszgazda Párt képviselője lenne. A valóság az, hogy Ortutay Gyula ezen a poszton nem a Kiszgazda Párt, hanem a magyar demokrácia képviselője.”

Justus Pál,¹⁴¹ Szakasits Árpád, Ries István is csatlakozott a javaslatához, ők is hangsúlyozták, hogy „természetesen nem kívánnak beleavatkozni” a Kiszgazdapárt belügyeibe. „A támadások Ortutay Gyulát részben, mint a Rádió elnökét érték, tehát az igazgatóságnak nemcsak joga, hanem kötelessége is állást foglalni.”

Farkas Ferenc mint a budapesti Nemzeti Bizottság volt főtitkára szintén csatlakozott a javaslatához. Megemlítette, hogy Ortutay Gyula a budapesti Nemzeti Bizottságtól kapott megbízatást a „teljesen szétesett vállalt reorganizálására”.

Az elnök megköszönte Kállai Gyulának és a hozzászólóknak a bizalmat, és az ígérte, hogy „munkáját a jövőben is igyekszik jól végezni”.¹⁴²

¹⁴¹ Justus Pál (1905–1965) politikus, műfordító. 1946-ban, az MSZDP delegáltja a Magyar Központi Híradó Rt. igazgatóságában. 1948-tól 1949. június 18-ig letartóztatásáig a Magyar Rádió alelnöke volt.

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/biograf/justus.htm> (2012. május 4.)

Lásd erről. *Justus Pál*. Szerkesztette. Jemnitz János, Székely Gábor. Magyar Lapos Alapítvány. Bp., 2008.

¹⁴² Jegyzőkönyv. 1946. augusztus 5. MRA TD-400/2.

A Kiszgazdapárt Politikai Bizottsága július 17–18-ra képviselőcsoporti ülést hívott össze. Az ülésen feszült hangulat uralkodott, ennek egyik oka a B-listázás volt. Ebben a kérdésben többen bírálták a párt vezetőit. A támadások azonban nemcsak a vezetés ellen irányultak, hanem a munkáspártokkal szoros kapcsolatot tartó kiszgazdapárti értelmiségi baloldal ellen is. Futó Dezső, a párt jobbszárnyának egyik legagilisabb tagja részletesen foglalkozott a baloldali értelmiségi csoport párton belüli szerepével. Élesen, helyenként durva hangnemben támadta többek között Ortutay Gyulát is. Támadásának az volt a lényege, hogy Ortutay is kommunista, marxista nézeteket vall, túlzott a koalíciós beállítottsága és szoros együttműködést tart fenn a munkáspártokkal. Ortutay a képviselőcsoport ülésén visszautasította Futó Dezső vádjait. Azzal próbált a hangulaton változtatni, és a támadók ellen fordulni, hogy kiemelte, a baloldali értelmiség volt az, a háború alatt nehéz körülmények között is vállalta az együttműködést a kommunistákkal, „úgy látja, hogy semmi okuk arra, hogy a népi demokráciában ne vállalják a közös munkát velük.” A baloldali kiszgazdapárti politikusok ellen pártfegyelmi vizsgálat indult. A jobboldali összetételű Fegyelmi Bizottság elítélte Ortutayék magatartását, azzal vádolták többek között őt

Magyar Központi Híradó Rt. 1946. szeptember 5-i ülését Kelen Péter Pál egy rendkívüli eset bejelentésével kezdte. A rádió reggeli 7 óra 30 perckor kezdődő hanglemezműsorában egy „Katonaélet” című hanglemez került adásba. A lemez válogatást tartalmazott, rajta volt egyebek mellett a „Horthy Miklós katonája” kezdetű „fasiszta” dal is. Az ügyletes műsorforgató csak adás közben vette észre, és a hangot azonnal lekeverte, de így is a nóta egy része kiment az adóra. Kelen Péter Pál az ügyben azonnal „szigorú vizsgálatot rendelt el”, és a műsor összeállításáért felelős Arató Pált „állásából azonnali hatállyal felfüggesztette és kérte az Üzemi Bizottságot, hogy a fegyelmi eljárást vele és azokkal a személyekkel szemben, akiknek felelőssége az eljárás során még megállapítható lesz, azonnal indítsa meg s legkésőbb 48 órán belül folytassa le”. Az igazgató elrendelte, hogy „azokat a hanglemezeket, amelyeket lemezhiány miatt – mivel csak az egyik oldalukon szerepel tiltott mű – a lemeztárból nem” vontak ki, a „nem használható oldala késsel keresztbe bevágassék”. Elmondta azt is, hogy a rádió elnöke már 1945. május 1-jén, vagyis az újrainduláskor felhívta és azóta is figyelmezteti az illetékeseket, hogy a hanglemeztár magyar szövegű lemezeinek lektorálását végezzék el. A vizsgálat ki fogja deríteni – mondta az igazgató –, kit terhel a felelősség a történetekért.¹⁴³

A Magyar Rádió vezetése számára 1945-től fontos volt az egyházak szerepeltetése, részükre műsoridő biztosítása. A megmaradt dokumentumokból kiderül, hogy minden vallási felekezet számára lehetőséget adtak a rádió programjában. Előfordult azonban, hogy az egyházi szövegek ellenőrzésénél ellentétes vélemény alakult ki a szerző és a kéziratot ellenőrző rádió munkatársa között. Erre példa Ordass Lajos püspök Schöpflin Gyula műsorigazgatónak 1946. szeptember 20-án írt levele. Ordass levelében azt írta, hogy az 1946. szeptember 1-jén elhangzott evangélikus „»vallásos félóra« igehirdetésén a Magyar Központi Híradó Rt. részéről cenzúrázó törléseket eszközöltek”.

Az egyházi vezető levelében a rádió és az egyes egyházi felekezetek között létrejött megállapodásra hívta fel a rádió műsorigazgatójának figyelmét. A tárgyalásokon abban állapodtak meg a felek, hogy az „igehir-

is, hogy a párt belső ügyeit a nyilvánosság elé tárták, ártottak a pártvezetésnek és a párt egységének. Ortutay Gyulát kizárták a Politikai Bizottságból, ellene fegyelmi eljárást kezdeményeztek, ami a párt lapjában, a Kis Újságban is megjelent. Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. Akadémiai Kiadó. Bp., 1976. 201–203.

¹⁴³ Jegyzőkönyv. 1946. Szeptember 5. TD-400/2.

detéseket a felekezetek szerinti illetékes egyházi főhatóság cenzúrázza, az írott szöveget pedig idejében” benyújtja „betekintésre és az irattárban való megőrzésre”. A megállapodásban az is szerepelt, hogy „amennyiben az egyházi főhatóság cenzúrázása után a szövegben maradna olyan rész, mely esetleg külpolitikai szempontból aggályos és ezért az ellenőrző bizottság kifogásolásába ütközhetnék, azt kölcsönös megbeszélés alapján igyekszünk tisztázni”.

A szeptember 1-jén Keken András esperes által felolvasott „igehirdetést” maga a püspök „cenzúrázta”. A szöveg felolvasását „egyházi szempontból” engedélyezte. Az engedélyezést a kéziratra is rávezette, és az időben eljutott a rádióba. „Mégis az igehirdetés előtt közvetlenül, a helyszínen, cenzúrázott példányt adtak az esperes úr kezébe azzal, hogy a kihúzott részek mellőzésével mondhatja csak el igehirdetését.” Levele végén Ordass Lajos panasza kivizsgálását kérte a rádió vezetésétől.¹⁴⁴

A püspök levelére Schöpflin Gyula szeptemberben írt válaszában kifejtette, hogy a rádióban folytatott vizsgálat alapján megállapítható, hogy az egyházi műsorokért felelős tisztségviselő az „általa aggályosnak tartott részeket dr. Keken András esperes úr szeptember 1-jei kéziratán csupán megjelölte és kíséző levelet mellékel, amelyben kéréssel fordult hozzá a megjelölt részek szíves elhagyására vonatkozólag”.

A rádió munkatársa a vizsgálat során azt is elmondta, hogy a „kézirat beérkezése után nem volt mód személyesen tisztázni az általa kifogásolt részeket és ezért folyamodott a fent jelzett úthoz, mely szerény véleményem szerint nem nevezhető cenzúrának és csupán javaslat volt az ígét hirdető esperes úr részére”. „Erre pedig kötelez bennünket a mikrofonnak politikailag fokozottan érzékeny volta. De természetesen igyekszünk az esetleg felmerülő vitás kérdéseket személyesen tisztázni amikor erre mód nyílik” – írta válaszában Schöpflin Gyula.

A műsorigazgató hangsúlyozta, hogy a technikai lehetőségekhez mérten a jövőben is „további lehetőségeket” igyekeznek „biztosítani az egyházak rádióbeli tevékenységének, úgy arra is állandóan” ügyelnek, hogy a „megállapodást a magunk részéről mindenkor betartsuk”. „Bízom benne, hogy igen tisztelt Püspök Úr is be fogja látni helyzetünk kényes voltát, de ugyanakkor minden tekintetben megnyilatkozó segítségünket is.”¹⁴⁵

¹⁴⁴ A Magyar Központi Híradó Rt. Igazgatóságának... 1946. szeptember 20. MRA 38. doboz.

¹⁴⁵ Mélyen tisztelt Püspök Úr! 1946. szeptember é. n. MRA 38. doboz. (A fent írt levelezés folytatásaként 1946. október 8-án Schöpflin Gyula ismételt írásban for-

Az egyházi adások mellett a rádió vezetése műsoridőt biztosított az új ifjúsági szervezeteknek is. A Magyar Ifjúság Országos Tanácsának (MIOT) 1946. szeptember 25-én írt levelében Schöpflin a rádió műsorbizottsága által hozott határozatot közölte. Az év első felében folytatott tárgyalások alapján az „összes magyar ifjúsági szervezetek részére egy-egyesen heti 30 perc műsoridőt biztosít” a rádió „Ifjúság hangja” címen. A „Független ifjúság” szervezet értesítette a rádió műsorbizottságát arról, hogy az ifjúsági szervezetek nem tudtak megállapodásra jutni műsoridőben. A rádiónak „nem hivatása állást foglalni az egyes szervezetek között esetleg felmerülő differenciákkal kapcsolatban”, ezért a műsorbizottság állásfoglalásában úgy döntött, hogy MIOT részére „engedélyezett műsoridőt megosztja és minden második héten ezentúl a »Független Ifjúság« részére juttatja az »Ifjúság Hangja« terhére 30 percet”. A határozat október 1-jén lép érvénybe.¹⁴⁶

1946 szeptemberére lezárult a vizsgálat a Magyar Központi Híradó részvénytársaság vállalatának vagyonát illetően. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztus 22-én megjelent 6770/1945. M.E. számú rendeletében a részvénytársaság „vagyontárgyainak elkobzását rendelte el, amely vagyontárgyak a rendelet hatálybalépésekor a vállalatok birtokában vannak”.

„A vagyontárgyak tulajdonjoga a magyar államra száll, ezeket a tárgyakat a minisztérium, külön szerződéssel, a Magyar Központi Híradó Részvénytársaságnak engedi át használatra.”

A rendelet az alkalmazottakra vonatkozóan úgy intézkedett, hogy a munkaadó a Magyar Központi Híradó Részvénytársaság.

A Kincstár Jogi Igazgatósága, a „használatba adási szerződéssel kapcsolatban” a Pénzügyminisztériumtól kért szakértői segítséget. A Pénz-

dult Ordass Lajoshoz, felhívta a figyelmét arra, hogy az október 6-ai istentiszteleten elhangzott „prédikáció szövege helyett, csupán egy beszédvázlatot” kapott a rádió. A műsorigazgató megerősítette azt, hogy a rádió vezetése „ismert okokból nem” tekinthet el attól, hogy az istentiszteletek és a vallásos félórák „szövegeit előzetes betekintésre” megkapja. „Ezúttal hozzájárultunk ahhoz, hogy a prédikáció a vázlat alapján is közvetítésre kerüljön, de kérnünk kell, hogy a jövőben lehetőség szerint a teljes szöveg birtokunkba jusson.” Schöpflin Gyula kérte az egyházi vezetőt, lássa be a rádióvezetés „helyt álló” szempontját. Igen Tisztelt Püspök Úr! 1946. október 8. MRA Műsorigazgatóság, 38. doboz.)

¹⁴⁶ Magyar Ifjúság Országos Tanácsa, 1946. szeptember 25. MRA 38. doboz.

ügyminisztérium a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságát bízta meg a leltározási munkák elvégzésével.¹⁴⁷

A vizsgálat egyértelművé tette, hogy a „vállalatok tulajdonképpeni irányítója ma a Magyar Központi Híradó Rt., amely tavaly alakult”. A vállalat részvénytőkéje 150 000 pengő (1945-ös adat), amely 150 db, egyenként 1000 névértékű részvényből áll.¹⁴⁸

A *Rádió Újság* 1946. október 4-én megjelent számában Schöpfn Gyula műsorigazgató a rádió őszi műsortervét mutatta be az olvasóknak. „Az egyre hosszabbodó őszi estéken fokozottabb szerephez jut a rádió.” Az induló rádiós évad programjaiban nagyon fontos szerepet kap a műsorszerkesztés. Ennek egyik legfontosabb feltétele a technika fejlesztése. Reményét fejezte ki, hogy hamarosan megindulhat a Budapest II. adása, és még 1946-ban elkészülhet a 314 méteres lakihegyi adótorony. „Mindezek az eredmények elsősorban Gerő Ernő miniszternek köszönhetők, aki ugyanolyan gonddal és szeretettel karolta fel a magyar rádió ügyét, mint a hídépítést és a közlekedést.” Ugyancsak minden erőfeszítést megtesz a rádiózás érdekében Ortutay Gyula, a Magyar Központi Híradó elnöke – mondta bevezetőjében a műsorigazgató. A technikai eredményekhez tartozik a rövidesen meginduló rövidhullám, amely lehetővé teszi a tengerentúli sugárzást. A rövidhullámú adások hírszolgáltatásra helyezik a hangsúlyt, amelyek a magyarországi viszonyokról számolnak be elsősorban. A zenei adásokban pedig főként szórakoztató magyar „muzsikát” sugároz majd a székesfehérvári adó.

A rádió egyes osztályai felkészültek arra, hogy az „évaddal járó feladatokat minél tökéletesebben oldják meg”.

A Zenei osztály műsorában elsősorban a Rádiózenekar szerepel, amelynek repertoárján a szórakoztató műsorokon kívül, hetenként egy nagyzenekari est is szerepel. Hétfőnként a „Magyar Muzsika” cím alatt a magyar zeneirodalom legnagyobb előadói kapnak helyet. Csütörtökönként operaelőadásokat fog közvetíteni a rádió. Minden második vasárnap pedig sorozatban tűzi műsorára a rádió Bach műveit, Liszt Ferenc *Esztergomi miséjét*, további tervekben szerepel Purcell *Arthur királyának* stúdió-előadása. Tárgyalások folynak külföldi vendégkarmesterek fellépéséről is. Október elejétől Fischer Annie kezdi meg újra hangversenyait. Külföldi muzsika terén orosz, angol, amerikai és francia dallamok szólalnak meg a rádióban.

¹⁴⁷ Jelentés, MRA 29. doboz TD-324/2. 1. (Lásd erről korábban 1945-nél, a 59. lábjegyzetben.)

¹⁴⁸ Uo. 4.

A Drámai osztály két sorozattal jelentkezik az évadban, az egyik a „Magyar Thália”, amely a magyar drámairodalom múltját mutatja be. A másik a „Nagy Világszínház”, ahol a külföldi drámaírók kimagasló alkotásai kerülnek bemutatásra.

Az Irodalmi osztály szintén a klasszikusok és a fiatal művészek alkotásainak bemutatását tűzte műsorára. Azokat a műveket igyekszik a rádió megismertetni a hallgatókkal, amelyek az „elmúlt háborús fél évtized reprezentatív temetését jelentik.” Hallgatott műsora lett a rádiónak a verssel, zenével fűszerezett irodalmi összeállítás.

Az Aktuális osztály a rádió „idegközpontja” – mondta Schöpflin Gyula műsorigazgató. A műsortervezésnek megfelelően szükséges a műsorokat több hétre előre tervezni, de az is fontos, hogy az osztály műsoraiban az aktuális események is szerepeljenek. A legtöbb műsorváltozást az Aktuális osztály kéri, ez azonban a hallgatók tájékoztatása teszi szükségessé. Az osztály „munkája és gárdája biztosíték arra, hogy a rádió politikai vonalvezetése változatlanul a népi demokrácia szolgálatában áll”. A tervek között szerepel a „Hangos Heti Híradó” adásainak növelése, és a helyszíni közvetítések számát is emelni szeretné a rádió vezetősége. Ennek feltétele a hangrögzítő berendezések és a viaszvágó készülékek megérkezése.

A műsorigazgató arról is tájékoztatta az olvasókat, hogy az Aktuális osztály munkatársa, Vajna János¹⁴⁹ a békedelegáció mellett dolgozik, és már eddig is „felbecsülhetetlen” lemezanyagot juttatott el a rádióba.

Szó esett arról is, hogy Külügyi osztály munkájának kialakítása folyamatban van. A tervek szerint az október végére tervezett brüsszeli rádiókonferencián Ortutay Gyula mellett az osztály vezetője, Káldor György¹⁵⁰ képviseli majd a rádiót. Az osztály munkájához tartozik a külföldi műsor és művészek cseréjének megszervezése és lebonyolítása. Ezekről a feladatokról tárgyalások folynak az egyes országok külképviselteivel. Az osztály legfontosabb tevékenysége a rövidhullámú adások szerkesztése lesz.

¹⁴⁹ Vajna János (1921–?) tisztviselő. 1945 júniusában került a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részvénytársasághoz. BFL XVII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratai. 6. doboz.

Lásd erről még: Kővágó Sarolta: A Magyar Rádió és a műsorpolitika 1948 decembere és 1949 decembere között. *Múltunk*, 2005/3. 103–121.

¹⁵⁰ Káldor György (1900–1958) újságíró. 1945 után a Rádió Külügyi osztály-vezetője, majd az MTI szerkesztője.

<http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC07165/07237.htm> Magyar Életrajzi Lexikon (2012. május 4.).

A Műsorlebonylító osztály munkáját „mintaszerűbbé” kívánja tenni a rádió vezetése. Megvalósult és rendszeresen működik a bemondóiskola. Hamarosan új rendezőket alkalmaz a rádió. A stúdiók újjáépítése befejeződött, újak építése csak a távolabbi tervekben szerepel. A stúdióberendezések cseréje viszont mielőbb szükséges. Az elért eredményekből és tervekből látszik – mondta a műsorigazgató –, hogy a rádió a „legrövidebb időn belül Európa egyik legmodernebb állomása lesz”.

A tájékoztatás szerint „a múltban a rádió kis érdekcsoportok egyéni szolgáltatában állott, most, mint a demokratikus pártok tulajdona, az egész magyar nép ügyét szolgálja, elsősorban a munkásság és a parasztság művelődését és szórakoztatását”. A Rádiószabadegyetem, a „Falurádió” című műsorok adásainak számát növelni kívánja a rádió vezetése, a hallgatók igényeinek minél tökéletesebb kielégítése érdekében.

„A mai magyar rádió technikai és szellemi téren való gazdagodása most már nem egyesek, hanem az egész közösség, az egész magyar művelődés ügyét jelenti” – fejezte be tájékoztatóját Schöpflin Gyula.¹⁵¹

A Magyar Központi Híradó Rt. igazgatósága 1946. október 11-én tartott ülésén egyértelmű határozatot hozott a pártok műsorainak ügyében. „Az egyes pártok és szervezetek részéről helyszíni közvetítések iránt benyújtott kérelmek csak akkor vehetők érdemi tárgyalás alá, ha a közvetítés időpontját megelőző legalább két héttel kerülnek a Rádió műsorigazgatásának tudomására.”

A határozat nem vonatkozik „előre nem látott, egészen rendkívüli esetekre, valamint a pártvezetők személyes megnyilatkozásaira” – olvasható a Magyar Kommunista Pártnak, a Kisgazdatártnak, a Szociáldemokrata Pártnak, a Nemzeti Parasztpártnak, az MADISZ-nak és a MNDSZ-nek küldött levélben.¹⁵²

Brüsszelbe készül a Magyar Központi Híradó Részvénytársaság küldöttsége. Erről számolt be Ortutay Gyula a *Rádió Újság* 1946. november 1-jén megjelent számában. Hat világrész meghívott szakemberei ültek össze a rádiós konferencián, ahol az eddigi eredményekről számoltak be, és meghatározták az elkövetkezendő időszak feladatait. Ortutay Gyula, a magyar rádió küldöttségének vezetője interjújában az eddig elért eredményeket mondta el az olvasóknak. Részletesen kitért azokra a nehézségekre, amelyekkel a rádió és a Magyar Posta szakembereinek meg kellett küzdeni az elmúlt egy évben. Kiemelte Gerő Ernő „meg-

¹⁵¹ Indul a rádióévad. *Rádió Újság*. 1946. október 4. 4–5.

¹⁵² Jegyzőkönyv. 1946. október 11. MRA Műsorigazgatóság, 38. doboz.

értő” támogatását, amellyel lehetővé tette, hogy „ma a magyar rádió mind erőteljesebben hirdetheti a magyar demokrácia hangját és a magyar kultúrát”. A rendkívüli erőfeszítéssel elért eredmények mellett a rádió vezetése tisztában van azzal, hogy még sok a tennivaló. „Rádióadó állomásokat kell építenünk, megalkotni új korszerű rádióépületünket és népvevőket gyártani, hogy a rádió ne luxus szórakozás legyen”, hanem az „egész magyar nép rádiója kíván lenni”. A hamarosan meginduló rövidhullámú adások célja kapcsolatfelvétel a tengerentúli magyarsággal. „Kulturális, elszakíthatatlan kapcsolatokat akarunk teremteni a Szovjetunió népével, valamint Angliával és Amerikával.” A Magyar Közpon-ti Híradó Részvénytársaság vezetése célkitűzése, hogy a rádiót hallani lehessen a hat világrészen és az ott élők „végre megismerhessék a mai demokratikus Magyarországot”.

A vezetés céljai között szerepel az is, hogy elmélyítse a kapcsolatot a „két dolgozó réteg, a munkásság és a parasztság között”. Helyszíni közvetítésekkel kívánja bemutatni a rádió a „munkásság hősi erőfeszítéseit az újjáépítés szolgálatában”, valamint a parasztság „önfeláldozó” teljesítményét. Ez lesz a feladata a hamarosan elkészülő két közvetítő autónak – mondta az elnök –, ezek bejárják az egész országot. A „Magyar Hétköznapi” műsor keretében a gyárakban, a bányákban és a földeken végzett munka eredményeit. A műsor keretében kívánják megszólaltatni a „magyar parasztság képviselőit a parasztság problémáiról, a munkásokat pedig a munkásság kérdéseiről”. „Azt akarjuk, hogy belőlük a haladó értelmiséggel szövetkezve egészen új értelmiség és a magyar nép egységes műveltsége nőjön ki.” Ezen tervek megvalósításában „rendkívüli szerep vár” a rádióra – mondta zárógondolatában az elnök.¹⁵³

A *Rádió Újság* olvasói tájékoztatást kaptak a párizsi béketárgyalások előkészítéséről és nemzetközi tárgyalásokról is. Minderről a lap munkatársa Gyöngyösi János külügyminisztert kérdezte az 1946. november 1-jén megjelenő számban. Az interjúban a politikus elmondta, hogy a Magyarország számára megfogalmazott „előnytelen békefeltételek nem abból a körülményből származtak, mert oly hosszú ideig voltunk Hitler csatlósai, hanem a legfőbb ok az volt, hogy nem léptünk fel fegyveresen a németek ellen”. A németek más szövetségesei „komolynak nevezhető” ellenállást fejtettek ki, addig a magyar politikai vezetés ezt nem tette, így ezt a mulasztást „felhasználták ellenünk” – nyilatkozta a külügy-miniszter.

¹⁵³ Brüsszel előtt. *Rádió Újság*, 1946. november 1. 2.

Az interjúban arról is olvashatunk, hogy a résztárgyalásokon kétoldalú megállapodások születtek. Ezek között a leglényegesebb a Jugoszláviával „kötött kölcsönös, önkéntes lakosságcsere egyezmény”. Az egyezmény értelmében a „jugoszláv–magyar lakosságcsere teljes személyi és anyagi önkéntességen alapul”. Az „önkéntes” jelentkezőknek mind a két állam „kárpótlást nyújt”. Az egyezmény arról is rendelkezik, hogy csak annyi „jelentkező” költözhet át Jugoszláviába, mint ahány magyar költözik át Magyarországra. A dokumentum 50 ezer embert érint, egy év múlva kép hatályba, és három év áll rendelkezésre a lebonyolításhoz.

A politikus kitért az erdélyi kérdésre is. Ezzel kapcsolatban elmondta, hogy levelet írt Molotov külügyminiszternek, amelyben kérte, „vegyék fontolóra Erdély ügyében hozott határozataikat”.

Gyöngyösi János a „legnagyobb elismeréssel” nyilatkozott az MTI-hírszolgálat munkájáról, amely pótolhatatlan a béketárgyalások során. Fontos, hogy a hírszolgálatot „még erősebben kiépítsék Moszkva, London, Washington, Prága és Belgrád felé”.

Nagyon fontos feladat a rövidhullámú adások megindítása, az amerikai magyarság tájékoztatása szempontjából – mondta végül a politikus.¹⁵⁴

Az 1946. november 7-én tartott igazgatósági ülés napirendi pontjai között szerepel a rádió igazgatósági tagjainak összetételében bekövetkezett személyi változások. Kelen Péter Pál bejelentette, hogy a vállalat igazgatósági tagságáról lemondott Csornoky Viktor¹⁵⁵ helyét a Kisgazdapárt delegáltja, Saláta Kálmán nemzetgyűlési képviselő tölti be. Szakasits Árpád elfoglaltságára hivatkozva mondott le igazgatósági tisztségéről, őt Horváth Zoltán,¹⁵⁶ a szociáldemokrata párt képviselője váltotta a testületben.¹⁵⁷

A lakihegyi antennatorony átadási ünnepségéről számolt be a *Rádió Újság* 1946. december 27-én megjelent száma. A 314 méteres antennatornyot és az 50 kilowattos adóberendezést Tildy Zoltán köztársasági

¹⁵⁴ Gyöngyösi János külügyminiszter. *Rádió Újság*, 1946. november 1. 3.

¹⁵⁵ Csornoky Viktor igazgatósági tag 1946. augusztus 29-én levelet küldött a Magyar Központi Híradó Rt. elnökének, amelyben lemondott eddigi tisztségéről. Jegyzőkönyv. 1946. szeptember 27. MRA TD-400/2.

¹⁵⁶ Horváth Zoltán (1900–1968) politikus, újságíró. Az MSZDP Országos Vezetőségének tagja 1945–1948 között. Az MDP KV tagja 1948. június–1949. szeptember. *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. Magyar Könyvklub. 2002. 387–388.

¹⁵⁷ Jegyzőkönyv. 1946. november 7. TD-400/2.

elnök jelenlétében avatták fel. Szalay Dénes, az antennatorony egyik építője az összes dolgozó nevében bejelentette, hogy a munkával határ-időre elkészültek.

Udvarhelyi Ödön, a Magyar Posta vezérigazgatója megköszönte az építők áldozatos munkáját. Tildy Zoltán megtekintette az új 50 kilowattos adóberendezést. Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter hangsúlyozta, az új adóberendezés újabb lépés a rádió újjáépítése terén. A legközelebbi cél – mondta a miniszter – a 135 kilowattos adó üzembe helyezése 1947-ben.

Ortutay Gyula, a Magyar Központi Híradó Részvénytársaság elnöke röviden ismertette a közel kétéves „demokratikus magyar rádió” eredményeit, megköszönte az építők erőn felüli teljesítményét, és átvette az antennatornyot és az adóberendezést.¹⁵⁸

A közelgő újév alkalmából a *Rádió Újság* 1946. december 27-én megjelent számában a lap munkatársai interjút készítettek Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettessel. A politikustól azt kérdezték, „van-e panasza a magyar rádióval szemben”. „Nagyban és egészében meg vagyok elégedve, de nagyon szeretném, ha sokkal objektívebb lenne, mint eddig, a szomszédos fiatal demokráciák életének megítélésében.” „Ehhez elsősorban arra volna szükség, hogy demokratikus szomszédaink eseményeit lehetőleg közvetlenül, az ottani források alapján ítéljék meg és ne a londoni vagy New York-i leadások alapján. Mert az éterben is előfordul, hogy néhányezer kilométeres út következtében az események értékelése és színeződése olyan jelentékeny, hogy ez már alaposan a tárgylagosság rovására megy.”

A következő kérdésben a riporter arra kért választ a politikustól: mi a véleménye a rádió fejlődéséről? „Szívesen állapítom meg – mondta –, hogy a magyar rádió kétségtávol gyorsabban fejlődik, mint újjáépítésünk általános üteme. Ebben bizonyára jelentékeny része van nemcsak Gerő Ernő elvtársamnak, aki a posta részéről fáradságot nem kímélve támogatja a rádió minden lépését és most a 314 méteres lakihegyi antenna és az 50 kilowattos adó felépítését, hanem Ortutay Gyula barátomnak is, aki éjt nappá téve, itthon és külföldön fáradozik azon, hogy fiatal újjáépülő rádióink méltóan képviselje a magyar demokráciát.”

„Milyen szerepet szán a rádiónak, mint oktató szervnek?” – hangzott a következő kérdés. „Nálunk, ahol a tankönyvek szinte megfizethetetlenek és a felnőttek oktatás még gyerekcipőben jár, a rádiónak óriási

¹⁵⁸ Az ünnepség. *Rádió Újság*, 1946. december 27. 4–5.

jelentősége van, éppen a demokratikus átnevelésben.” „...a közoktatás-ügy inkább visszafejlesztette, mint megnövelte a magyar demokráciát”, a rádiónak ezért fontos feladata, a közérthetőség, a „demokratikus tudás” terjesztése. Ezen a téren még sok a tennivaló. Az embernek néha olyan érzése van, hogy a „rádiópedagógusokra is ráférne előbb egy kis politikai átképzés” – mondta a miniszterelnök-helyettes.

Az interjú végén Rákosi Mátyás hangsúlyozta, hogy a rádió „szükséges feladatát jól teljesítő kultúrintézmény, különösen, ha az eddigieknél konzekvensebben viszi a demokratikus népi fejlődés vonalát”.¹⁵⁹

KÖZELLÁTÁSI HELYZETKÉP. „MI ÚJSÁG A PIACON?”

„Köztudomású és szomorú tény, hogy a veszített háború és a különféle pusztulások következtében az ország közellátása válságos helyzetbe jutott” – kezdte rádióbeszédét 1946. január 9-én Gonda Béla, termelési és országos közellátási miniszteri biztos. „Az elmúlt évi termelés katasztrofálisan rossz volt, így a megmaradt készletek elosztása is roppant nagy nehézségekbe ütközött és a fölös készletekkel rendelkezők egy részének magatartása miatt az elosztással megbízott szervek feladata igen hálátlannak bizonyult” – halhatták a hallgatók a nem túl biztató szavakat.

Gonda Béla elmondta a hallgatóknak, hogy a közellátásügyi miniszter, Bárányos Károly¹⁶⁰ 111.150/1945. számú rendelete értelmében termelési miniszteri biztosokat és termelési bizottságokat hozott létre a készletek felkutatására és azok „méltányos és helyes elosztására”.

Előadásában elmondta, hogy a főváros és a nagy ipari központok „súlyos ellátási nehézségekkel küzdenek”. Ezek a problémák bármilyen súlyosak is, nem megoldhatatlanok. Orvoslásuk első lépése a beszállítási kötelezettség teljesítése, a gazdák, a termelők, a malmok és olajütők részéről. Fontos, hogy ezek az emberek átérezzék a közösségi szellem, a segíteni akarás érzését, amellyel „igen sok éhező és dolgozni vágyó embertársán” segíthet. Nyomatékosan felhívta a figyelmet, hogy

¹⁵⁹ Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes. *Rádió Újság*, 1946. december 27. 6–7.

¹⁶⁰ Bárányos Károly (1892–1956) mezőgazdasági szakember, politikus. 1945. november 12-től 1946. november 20. közellátási, majd 1947. május 31. földművelésügyi miniszter volt. 1949-től a Magyar Országos Szövetkezeti Központ (MOSZK) elnöke. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC00523/00998.htm> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 18.).

aki még mindig nem tett eleget beszolgáltatási kötelezettségének, az haladéktalanul tegye meg, mert az „ország dolgozóinak érdekében” ilyen mulasztás nem engedhető meg.

A miniszteri biztos előadásában megállapította, hogy az iparcikkek ára a termények áraikhoz képest magas, így „nem indokolt, hogy a közös teherviselés elve alapján csak a gazdákat szorítsuk sokszor erején felüli teherviselésre”. Módot kell tehát találni arra, hogy a beszolgáltatási kötelezettséget pontosan teljesítő gazdák hozzájussanak a szükséges közszükségleti cikkekhez (só, bőr, ruházati cikkek, petróleum stb.).

A folytatásban Gonda nyomatékosan felhívta a figyelmet a beszolgáltatási kötelezettség teljesítésére. „Ne várja meg senki sem az ellenőrző közeget és mulasztásának büntetőjogi következményeit, hanem a közösségi érzéstől áthatva, s az annyira fontos zavartalan munka biztosítása végett tegyen eleget” kötelezettségének. „El vagyok szánva ma – mondta –, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel érvényt szerezsek az ide vonatkozó törvényeknek és rendeleteknek. Már munkatársaimmal a termelési miniszteri biztosokkal, gazdasági és közellátási felügyelőkkel megkezdjük a tanyák, falvak, városok bejárását és biztosíthatok mindenkit arról, hogy el fogunk jutni valamennyi olyan helyre, ahol be nem szolgáltatott készletek vannak.” Biztonsági okok és a rendelkezések nagyobb súly miatt ún. közellátási katonai alakulatok vehetők igénybe, ők egyben a lefoglalt szállítmányt is biztosítják.

A rádión keresztül az előadásában, a miniszteri biztosokhoz és termelési bizottságok munkatársaihoz, a vármegyék gazdasági és közellátási felügyelőihez fordult, felszólította őket a rendelet végrehajtására, amelyhez „szükséges anyagi eszközök, ellátmány, személygépkocsi és karhatalom biztosítva van”. Arra is felhívta a figyelmet, hogy azoknak a munkatársaknak az anyagi ellátása biztosítva van, akik vállalták a munkát.

Biztatta a munkában részt vevő termelési bizottságok tagjait, hogy „ne legyenek kishitűek”. „Az ország ellátatlan lakosainak szeme rajtuk csüng. Munkásságuktól várják azt a dolgozók, hogy munkájukat a rendesebb ellátás birtokában és reményében eredményesebben folytassák saját maguk, családjuk és az ország érdekében.”

A miniszteri biztos megerősítette, hogy a minisztérium a termelési bizottságok tagjainak munkáját nem ingyen veszi igénybe, ezért „teremtett anyagi értékálló bázist mindenkor fizetésük biztosítására”. Ezt biztosítja, hogy a gazdák minden kataszteri hold szántó és rét, vagyis a termőterület után 1 kg kenyérgabonát vagy 60 dkg babot fizetnek egy évre. „Ezekből a befolyt terményekből a közellátás havonként csak an-

nyit értékesít, amennyi a bizottságok tagjainak fizetéséhez szükséges.” A téli hónapokra vonatkozóan a miniszteri biztos elmondta, hogy a termelési bizottságok tagjainak minimális munkájuk lesz, a termelés előkészítését és közellátási ügyeket intéznek majd.

Rádió-előadásának végén Gonda felhívta a termelési bizottságok munkatársainak figyelmét arra, hogy munkájukat az „ellenőrzések, vizsgálatok, készletek felkutatása és bejelentése terén erélyesen folytassák”. Bejelentéseiket telefonon vagy távirat formájában jelezzék. „Kisebb jelentőségű nehézségeket öntevékenyen igyekezzenek megoldani s csak elháríthatatlan esetekben forduljanak” a hivatalhoz.

Kísérjék figyelemmel a rádió hírszolgálatát, mert a nehéz közlekedési viszonyok és postaforgalom miatt a „gyors és közérdekű hírközlés a rádió hírszolgálatára kell, hogy támaszkodjék”.¹⁶¹

1946 januárjában újra jelentkezett a rádió népszerű műsora, a „Mi új-ság a piacon?”. A január 10-én jelentkező adásban az ünnepek utáni piaci helyzetet mutatta be. „...a vásárló közönség kimerülve az ünnepi költségektől teljes érdektelenségbe esett, nem mutatott nagyobb érdeklődést a piac iránt”. Az újév alkalmával „kevés fellendülés” tapasztalható. Az emberek szilveszterre igyekeztek vásárolni, „ha szerény keretek közt is, de valamivel” megkínálni vendégeiket. „Malac! – persze nem szerepel idén, úgy szintén a szokásos pezsgő is elmaradt, boldog volt ki kevés bort engedhetett meg magának, hogy kocinthatson éjfélkor, de csak éjfélkor! Italt, malacot is láttunk ugyan a kirakatban, de nem valódit, cukrászdákban tűntek fel kitűnő grillageból készítve ép úgy mint régen békében, csak azzal a különbséggel, hogy régen még a kishivatalnokok is megengedhette és megvehette magának, míg ezzel szemben most...” Az árcédula „persze hiányzott róluk”, a kisebb teasüteményeken, tortákon „feltüntetett árak pedig oly elérhetetlen magasak”, hogy kevesen tudnak ezekből vásárolni. „No de nem baj, talán jövőre már közelebbi ismeretségbe juthat egymással a vásárlóközönség és a malac, reméljük mind az igazihoz, mind a cukrászdabelihez.” Talán a „pezsgőkoccintást is többen engedhetik meg majd maguknak”.

Az aktuális piaci helyzet bemutatása előtt a műsor szerkesztője elmondta a hallgatónak mit és mennyit lehet kapni az élelmiszerjegyekre. Nagy-Budapesten és vonzáskörzetében felnöttek és 12 éven aluli gyerekek részére kiadott élelmiszerjegyek „A” szelvényére 1 doboz

¹⁶¹ Gonda Béla termelés és országos közellátási miniszteri biztos felhívása... 1946. január 9. MOL K615. fond. 341. csomó. 545–546.

gyufa. A II. számú szelvényre a Községi Élelmiszerüzem készletéből 20 dkg cukros vegyes ízt osztanak, a polgármester rendelkezése alapján. A 12 éven aluli gyermekjegyek I. számú szelvényére, valamint a nehéz testi munkát végzők pótgjegyének „A” szelvényére a „Községi Élelmiszerárúsító üzem saját készletéből szelvényenként egy-egy darab tojást szolgáltat ki”. Ugyancsak a nehéz fizikai munkát végzők pótgjegyeinek I. számú szelvényére 80 dkg finomlisztet osztanak ki, a polgármester rendelkezésére. „Nagy örömmel vettük a hírt, hogy a tejfiókok további intézkedésig a budapesti gyermekek részére kiosztott „C” jelű tejjegyére naponként 2 deci tejet szolgáltatnak ki.” A tejellátást kiterjesztették a 3-6 éves korú gyermekekre is. A havi sószelvényeket január 12-ig kell leadni a kiskereskedőknél.

Jó hír a dolgozó nőknek, hogy annak, aki „háztartási alkalmazottat tart, nem veszik el az élelmiszerjegyét”. Vannak olyan dolgozó nők, akik munkabeosztásuk miatt veszik igénybe az alkalmazott munkáját, vagy családi körülményeik miatt kényszerülnek erre, pl. beteg, idős hozzátartozó, gyerek stb. Fontos információ, hogy január 12-én „málénap lesz”, így senki ne lepődjön meg, ha „kenyérjegyükre a pékek nem szolgáltatnak ki kenyeret”.

„Reméljük a főváros kenyérellátásának javulásáról is beszámolhatunk egyszer. Egyenlőre még hosszú sorok lesik, várják, hogy hozzájuthassanak napi fejadagjaikhoz.” A kenyérellátás lassú javulását jelzi, hogy a közellátási miniszter rendelete értelmében újabb kb. 15% kukoricát keverhetnek a kenyérlisztbe. A Községi Kenyérgyár vezetőjének véleménye szerint a kenyérellátás legfőbb akadálya az, hogy a gabonabeszolgáltatás nem megfelelő. Ezen kell elsősorban változtatni.

„A főváros élelmiszerellátása komoly gondot okoz” az erre illetékes hatóságoknak. „Ezért is utazott a polgármester újév napján vidékre, hogy élelmiszert gyűjtessen a főváros számára.” Útja során a Szabolcsban folytatott tárgyalások eredményeképpen „többféle élelmiszert” sikerült gyűjtetnie. A fővárosba visszatérve azt is megszervezte, hogy az élelmiszert vasúton a fővárosba szállítsák.

„A csarnokok a karácsony előtti teltség után mondhatni konganak.” Ez azzal magyarázható, hogy kevés árut szállítanak a fővárosba. Másrészt pedig komoly gondot okozott az emberek körében a „pénz-lebélyegzés” okozta izgalom. „Sok árus eldugta portékáját nem bízván a pénzben. Az élet ezen a téren is mintha most kezdene lassan felocsúdni. Nagyon sok bódé teljesen bezárt.” Jelentős forgalmat bonyolítottak le a tej- és vajkereskedők. Tejből viszonylag jó az ellátás. A zöldségesstandok kínálata nagyon szegényes, „egy kis halom szárított csipkebogyónál és

néhány csigánál egyebet” alig lehet felfedezni. „Sült tökből látni a legtöbbet. Káposzta, karfiol mind fagyott sárga fejekkel búslakodik a pul-tonokon. Több helyt árusítanak kukoricát minden formájában, szemesen, darának, lisztnek.” Az árak követik a pénzmozgást, lassan emelkednek. A tojás esetében figyelhető meg változás, némileg olcsóbb lett.

Gyümölcsből az almafelhozatal a leggazdagabb. Nem is nagyon lehet érteni, hogy a körülmények ellenére miként maradhatott ennyi be-lőle.¹⁶²

Palotás József vegyész, a rádió megbízásából is, a vidék élelmiszer-el-látásának ellenőrzésére több község piacára látogatott el. Tapasztalatait egy rádió-előadás keretében osztotta meg a hallgatókkal, amelyet 1946. február 20-án sugározott a rádió. A szakember előadása első gondolataként elmondta, hogy az 1859. évi 46. tc. alapján ellenőrzik a kereskedelmi forgalomba kerülő élelmiszereket, azok minőségét. Ötven éve rendszeresen járkák a vegykísérleti állomások szakemberei az országot.

A vidékre érkező szakember először a községházán a falu jegyző-jével beszél meg a problémákat. Megkérdezi, van-e panasz a faluban az élelmiszer-ellátásra. Van-e tejüzem? Milyen a gyermekek tejellátása?

A piac korán kezdődik, hiszen a gazdák a földjeikre mennek dolgozni, így nem tölthetik az egész délelőttöt piacozással.

A községekben a piac általában a községháza előtt van. Külön talál-ható a tejtermék, külön a baromfi és máshol a zöldségpiac. A szakember elsősorban a tejtermék érdekli, az, hogy „ne legyen »megkeresztelve« vagy lefőlözve e tej”; „a vaj ne legyen vizes, vagy avas”; „Ne legyen vizes és zsírtalan a túró, gomolya és a tejföl.” Ezek természetes elvárá-sok lennének, sokan vannak olyanok, akik nem tartják be a szabályokat.

A piacokon tej nem sok van, mert a termelők vagy a házakhoz, vagy a tejszarnokba szállítják a tejet. Tejtermék azonban rendszeren kapható. Itt nincs könnyű dolga a vegyésznek, át kell törni a siető, tolakodó vá-sárlók gyűrűjén, megvizsgálni a készletet, és felvenni a jegyzőkönyvet. A portékában van „jó vaj, de akad habos és nagyon vizes is”. Avas vaj nemigen fordulhat elő, hiszen a „mostani élelmiszer szegény világban alig fordul elő, hiszen a vásárló közönség szinte percek alatt elkapkodja az eladó vajat és nem enged időt a megromlásra”.

Az ellenőrzések során előfordult, hogy a megengedett 20%-os ned-vességtartalom helyett 30–50%-os víztartalmú vajat árusítottak. Nem szabad a „zsírtól megfosztott tejből készült túró vagy gomolyát tel-

¹⁶² Mi újság a piacon? 1946. január 10. MOL K615. fond. 341.csoport. 15–18.

jes értékű »kövér« túrónak vagy gomolynak» eladni. [...] A piacon vett tejtermékek mintái kis üvegekbe kerülnek, és a vizsgálat során minden kiderül róluk.

A tejüzemben tett látogatásnál már fajsúlymérőt is visz magával a szakember, ennek segítségével bírálja el a tej minőségét. Van olyan tej, amelyik olyan „vastag, mint az olaj”. De van olyan tej is, hogy „majdnem elmerül a tejben” a fajsúlymérő. Ezzel a tejjel komoly baj van, a gazda vizezi. A termelő tiltakozik, hogy van a tejben víz, akkor miért öntene még hozzá. Más esetben azzal védekezik a gazda, hogy „borjas a tehén...”, azért gyenge a teje”. A szakember azonban nem hagyja magát, hiszen tudja, mi miért történik. „A borjas tehénnek gyenge zsírtartalmú a teje, de nem vizes” – válaszolta a mérnök. A gazda újabb magyarázattal próbálkozik: azt mondta, hogy „az éjjel az esti fejésű tejet kútba engedték, hogy lehűljön, talán egy kis vízecské belefolyhatott, nem mondom”. „Bizony valahonnan belefolyt nem is kicsi hanem sok” – a jegyzőkönyvbe végül a sok vizet tartalmazó tej került felvételre.

A szakember azt is elmondta a hallgatóknak, hogyan szabad tárolni, szállítani a tejet. A legtöbb gazda szép tiszta zománcozott vagy ónozott bádoggannában, esetleg üvegben szállítja a csarnokba. De vannak felelőtlen termelők, aki nem akarják megérteni, hogy cinkbádog kannában nem szabad szállítani a tejet, mert ha az egy kicsit is savanyú, feloldhat egy kevéske cinket, és ez, különösen a kisgyermekeknél, veszélyes.

Végül a fűszerüzlet következik, itt azonban alig akad ellenőriznivaló, hiszen áru is alig van. Ilyenkor januárban hol található „borsó, fahéj, vanília, vagy kakaó, csokoládé, mazsola, babkáv és más efféle földi jó”. Gyakran „még a mindennapi élethez szükséges lisztet, sót, cukrot, paprikát sem igen találunk sehol”.

Ami azonban feltűnt a szakembernek, hogy a „huncutságok és családok koronázatlan királya most az ecet”. Sok helyen aranyat adnának jó, tiszta, erős ecetért. Nem ritka a jó minőségű ecet, ha kicsit drágább is, de megéri. Vannak olyanok, akik próbálkoznak ecet előállításával, van abban „hangyasav, borkősav, ásványi sav, tejsav”. A legnagyobb része persze víz, de „ecetsav lehetőleg semmi”. Az előadó végezetül arra hívta fel a hallgatók figyelmét, ne engedjék becsapni magukat a névtelen kereskedőktől.¹⁶³

¹⁶³ Élelmiszerellenőrzés falun. 1946. február 20. MOL K615. 341. csomó. 407–412.

A „Mi újság a piacon?” című műsor 1946. január 24-én elhangzott adásában általános információként arról tájékoztatták a hallgatókat, hogy az üzletekben és a piacokon van áru, és „ha van pénzük, akkor vásárolhatnak” az emberek. Még válogathatnak is bizonyos árukból.

Vannak olyan napok, amikor kevesebb a felhozatal, ilyenkor szomorúbb képet láthatnak a vásárlók a piacokon és csarnokokban. A gabonafelhozatal – a szállítási nehézségek ellenére is – jelentősen nőtt. „A főváros gabonakészlete 350 vagonra emelkedett.” A több gabona eredményeképpen a „pékek előtti sorban állás megszűnt, elegendő kenyeret sütnek a pékek, mindenki megkapja jegyre az adagját”. Meglátogatva több péküzemet az tapasztalható, hogy van kenyér a polcokon. A műsor szerkesztője abban reménykedik, hogy „ez a csoda” sokáig tart.

A műsorból az is megtudható, hogy a málnapok rendben, zökkenőmentesen zajlanak. A polgármester rendelete értelmében a „kukoric napokon a kenyérből kukoricaliszt helyett kukoricadarát” osztanak ki. „Mind több és több oldalról halljuk, hogy a közönség megkedvelte a kukoricalisztet és darát. Egyik recept a másik után születik találatos gazdasszonyok konyháján s kerül közkészre.” Az emberek a jegyükre járó kukoricalisztet vagy darát minden fennakadás nélkül megkapják. Felhívják a vásárlók figyelmét arra, hogy „szabad forgalmú”, az érthetőség kedvéért feketén árusított kukoricaliszt nagy mennyiségben van a piacokon, boltokban. Vásárlásnál figyelni kell arra, hogy friss árut vegyenek, győződjenek meg róla, hogy nem dohos-e vagy keserű.

A piacokon egyre több a savanyú káposzta, a főváros környéki gazdák egyre többet szállítanak fel. A főzeléknek valók felhozatala gyenge. Kevés az áru, és nagyon magas az ára. Van kelkáposzta, káposzta, cukorsárgarépa, karfiol. Gombából nagyon keveset látni, az ára pedig a minőség szerint változik.

A műsor szerkesztői arra is felhívták az árusok figyelmét, hogy a kirakatokban kötelesek feltüntetni az árakat, azt a kereskedőt, aki a rendeletet nem tartja be, „internálják”.

A műsor hallgatói azt is megtudhatták, hogy hogyan alakulnak az árak a piacokon és csarnokokban. A Vámházkörúti Nagycsarnokban a káposzta és a sárgarépa 3000-4000 pengővel kevesebb, mint a kerületi csarnokokban. A közismerten legolcsóbb Garay téri piacon a szívesen fogyasztott chester-sajt,¹⁶⁴ 1000, sőt 1500 pengővel volt drágább,

¹⁶⁴ Az angol eredetű, de itthon készített, ma is közkedvelt tömör, teljes zsírtartalmú, kívül pirosra színezett sajtról van szó. http://hu.metapedia.org/wiki/Chester_sajt (2012. május 4.)

mint a Kálvin téri üzletekben. Látható ezekből az árkülönbségekből, hogy mennyire „kényük, kedvük szerint szabják meg az árakat az egyes árusok a hisztékeny közönségre számítva”. „Vásárlásnál ne sajnáljanak némi kis utánjárást, higgyék el megéri” – hallhatták a jó tanácsot a műsor készítőitől a hallgatók.

A piacokon nagyon sok a „hízott” baromfi. Keveset vásárolnak az emberek, hiszen „pénzszűke miatt nem győzi azok árait, inkább csak a vendéglők vásárolnak”. Az árak itt is nagyon különbözőek voltak, és gyorsan változtak.

A vadpiacon sem nagy a forgalom, pedig áru van, elsősorban nyulat lehet kapni, de jegyre nem adnak, a korábbi ígéretek ellenére sem. A Garay piacon „sertéskaraj – a leggyönyörűbb –, sonka, kolbász, disznózsír, minden kapható, ezek árai a kisemberek számára azonban elérhetetlenek”. Egy háziasszony mesélte a műsor munkatársainak, előfordult, hogy ezeknél az áruknál alkuba is bocsátkozott a kereskedővel „illúzióból, hogy ezzel legalább az ideje alatt” átélje az „örömet és élvezetet, amit egy-egy jobb falat gondolata, beszerzése szerezhet”.

A műsor munkatársai tájékoztatást adtak a hallgatóknak az élelmiszer-jegyek helyzetéről, változásokról. Azok, akik pótjeggyel rendelkeznek, számíthatnak arra, hogy hatósági olajat kaphatnak. A közellátási miniszternek januárban sikerült elérni, hogy azok, a nehéz fizikai munkát végzők, hivatalnokok és a 12 éven aluli gyerekek pótjegyre olajat kaphassanak. A nehéz fizikai munkát végzők 40 dkg olajat, a többiek pedig 20 dkg olajat fognak kapni. Ugyancsak a nehéz fizikai munkát végzők pótjegyre 40 dkg margarint, a többiek 30 dkg margarint kapnak. A Községi Élelmiszerellátó Üzem a saját készletéből 1 éves korig a csecsemőknek a januárban kiadott „budapesti jegyek bal felső sarkában lévő „A” betű levágása ellenében 5 dkg vaját, az 1–3 éves gyermekek részére kiadott tejjegyek „B” betűs szelvénye ellenében egy darab „chester-sajtot” oszt ki hatósági áron, a polgármester rendelete értelmében.

Cukorellátásban minden alapélelmiszer-jeggyel rendelkező hallgató részesül, szelvényenként 10 dkg cukor osztható ki, a gyermekjegyekre 15 dkg cukrot adnak. A szelvényeket január 26-ig kell a kereskedőknél levágtatni. „Minden pótjeggyel ellátott személy január hóra 1 darab tojást kap a Községi Élelmiszerárúsító Üzemnél.” A nagy-budapesti alapélelmiszer-jegyekre szelvényenként 20 dkg gyümölcsíz váltható ki. A felnőtt és gyermek élelmiszerjegyek „B” betűvel ellátott szelvényeire 2 dkg élesztő is kiosztásra kerül. A szelvényeket január 26-ig kell a kiskereskedőknél „beváltás céljából elismervény ellenében levágtatni”. „A hüvelyes jegy I. szelvényére fél kiló bab kerül kiosztásra.” Remél-

hetőleg mindenki megkapja a „hüvelyes fejadagot”, nem úgy, mint az elmúlt hónapban, amikor a jegyet a kereskedők sok helyen levágták, de a fejadagot az emberek nem kapták meg.¹⁶⁵

A piacokat járó rádiós munkatársak műsoruk 1946. február 14-én elhangzott adásában arról számoltak be a hallgatóknak, hogy az új híd¹⁶⁶ pesti és budai oldalán mit kínálnak a kereskedők. Arccal a hídnak fordulva osztották meg a rádiósok a látottakat hallgatóikkal. „A tömeges átkelők közé furakodva és lépésenként csoszogva előre haladva, a járdaszélen felhangzik az oly jól ismert sziszegő hang tűzkövet, szacharint kínálva.” Az utcai árusok elfoglalták helyeiket a híd környékén, van, aki kisasztalra rakodva, mások kövekre helyezték áruikat. Mindent árusítanak, cigarettát, mindenféle dohányt, gyufát, cipőpertlit, újságot, frissen pattogatott kukoricát, van pogácsa- és máléárus, és melaszos süteményárus is. Budán a kép nagyon hasonló. A villamosmegálló környéke a legforgalmasabb, itt helyezkednek el az árusok. Az áruk hasonlóak, mint a pesti oldalon, van azonban némi eltérés, már ami a „hófehér mákos sütemény” látványát illeti. Kapható frissen sült fánk és lángos is. A háború előtti nagy forgalom nem érződik, akkor szekereken hordták ide a Buda környéki falvak termelői portékáikat. Fejlődés talán akkor várható, ha rendeződik a térség. Van egy-két kenyérárus, néhány zöldséges és gyümölcsárus viszonylag kevés áruval.

A rádió munkatársai tovább folytatták útjukat – felfurakodtak a villamosra, mely a „szó szoros értelmében közelharcot jelentett” Buda másik forgalmas gócpontja felé, a Széna térre.

A Széna tér és környéke „nagy nyüzsgést” mutat, főképp akkor, ha heti piac is van, ilyenkor a falusi árusok is nagy számban jelennek meg portékáikkal. A húsárusok standjai bővelkednek áruban, elsősorban vágott baromfiból van nagy választék, „gyönyörű hízott példányok gondosan tisztítva”. Az áruk egyre emelkedik. Egyre több helyen kapható disznózsír, a téli vágásoknak köszönhetően. „...kevesen engedhetik meg maguknak, hogy vásároljanak, hiszen a fixfizetések illetménye nagyrészt egy kilóra sem futja”. „A zsír, mint csereüzlet tárgya vált inkább gazdát...” A polgármester februári jelentése szerint a „zsiradékellátás” némi javulást mutat, „de sajnos a fővárosi lakosság széles rétegeinek” februárban sincs kilátása a zsírellátásra. Nyúl, fácán jelentős mennyiség-

¹⁶⁵ Mi újság a piacon? 1946. január 24. MOL 615.fond. 341. csoport. 1–4.

¹⁶⁶ Kossuth híd, 1946. január 18-án nyílt meg a forgalom számára. <http://buda-pestcity.uw.hu/07-hidak/10-kosm>
(2012. április 15.)

ben van a piacon, úgymint a „járókelők kezében”. Ők mint „közellátási járandóságot hivatalból kapják”. A halasok pultjai is tele vannak áruval, ők néha el is adnak egy-egy halat, az árak azonban itt sem alacsonyak.

A piac zöldséges árusaihoz érve nem nagy választékot találunk, a felhozatal nagyon visszaesett. „A kimutatott napi felhozatal tizenötszörösére lenne szükség.” A kevés áru hatással van az árakra is, ez a nagymértékű drágulás egyik okozója. Egyre több árusnál lehet látni burgonyát, a legutóbbi rendelet értelmében a „burgonyajegy 5 számú szelvényére 1 kiló burgonyát osztanak ki a Községi Élelmiszerárúszító Üzem készletéből.” A műsor munkatársai a piac bódéi között haladva jegyeiket beváltó emberek csoportjához érnek. A sószelvények beváltási határideje jár le éppen, amelyre 20 dkg só fejadagot adnak. Mások a „hüvelyes” szelvényeiket vágatják le, a februári a 3. számú szelvény, amelyre 50 dkg babot adnak a hatóságok. A budapesti tejjegyek bal felső sarkában „B” betű van, erre a jegyre az 1–3 éves gyermekek 5 dkg vaját kapnak. Az alapjegyek I. számú szelvényére 20 dkg vegyes ízt osztanak ki a községi készletekből. A IV. számú pótgjegytulajdonosok egységesen 5 dkg szárított hagymát, az V. számú szelvénnel rendelkezők 20 dkg „szárított főzeléket, az I. számú szelvénnel rendelkezők 20 dkg árpagyöngyöt kapnak”. A nehéz fizikai munkát végző munkások a II. számú szelvényre 40 dkg finomlisztet, a III. számúra pedig 40 dkg tengeri lisztet osztottak ki hatósági áron. „A gyermekek, szoptatós és terhes anyák részére 15 deka cukor került kiosztásra.” Mezőhegyesről 120 tonna cukor érkezett „karhatalmi kísérettel” Budapestre. A polgármester jelentése a „cukorhelyzetről elég szomorú képet fest”. „A gyermekek szükséglete egészen a nyári hónapokig biztosítva van.” A jelentés szerint mindenki számára cukor kiosztásáról „mindaddig, amíg külföldi segítség nem érkezik nincs kilátás”. A műsor szerkesztőinek információja szerint az első külföldi szállítmány az „ír kormány adományaként – 120 tonna cukor – már meg is érkezett”.

A piac más részén, a „községi bódéknál” az emberek kukoricaszelvényeiket váltják be. „Sajnos, mint már két hét óta, most is heti három kukorica napot kell” tartani. A polgármester jelentésében ezt a gabona „felhozatal visszaesésével” magyarázta, remélve azt, hogy a vidéken összegyűjtött gabonakészletek Budapestre történő szállítása enyhíteni fog ezen a helyzeten.

A műsor készítői beszámoltak a hallgatóknak arról is, hogy kukoricából is állítanak elő étolajat, ugyancsak ebből a növényből készítik a „65 százalékos színezappant” a csecsemők és a kórházak részére. Remény van arra, ha nagyobb mennyiségű „kukoricaszappant” tudnak készíteni, abból a nagyobb gyermekek számára lehet utalni.

A sajtosok standjain változatlanul sok sajt, túró, tejföl, vaj, tojás kapható, „csak győzni kell pénzzel”. „A tej terén hiány mutatkozik”, a probléma enyhítését ezen a téren is a külföldről behozott tejporral kívánja enyhíteni a hatóság. A piac végén az őstermelőknél kapható a csecsemőknek fontos tej, ennek árát megfizetni „még egy krózus sem győzné”.

A Széna téri piacnak is van „cserepiac” része, a műsor készítői az itt tapasztaltakat is bemutatják a hallgatóknak. „Hol pénzért, hol meg cserébe árusítanak.” Egyik árusnál sonka fedezhető fel, pénzért is adná, persze „csillagászati áron”. Zsír is sok helyen van, ez is nagyon drága, vagy csak cserébe adják. „Egyik árusnál fehérneműért folyt a csereal-ku, de a zsírtulajdonos így is szemérmetlenül sokat kívánt.” Lehet kapni szalonnát, nyerset, füstöltet. „Egy parasztsasszony kolbászt mutogat, meg májas hurkát, sokan nézték kopogó szemmel, de megkötni a vásárt” hosszú ideig nem tudták. Az őstermelőknél látszik, hogy a disznóvágás ideje van, mert még nyers húst is lehet látni, „de ez éppen elég arra, hogy a húsneműre kiéhezett fővárosi közönséget felizgassák vele”. Több árusnál látni kenyeret, melynek „kilójáért égbekiáltó összegeket kérnek”. A süteményfélék között igazi különlegesség a „batyuból” ki-látszó bukta. Árusítanak itt kukoricalisztet, zöldséget, zabot, burgonyát, ebből mázsaszám. Talán a burgonyának van a legnagyobb keletje, hiszen eddig szinte csak nélkülözték az emberek. A műsor végén a szerkesztő bízott abban, hogy a legközelebbi adásban kedvezőbb piaci helyzetről számolhat be.¹⁶⁷

A tavasz közeledtével változik a fővárosi piacok kínálata, hallhatták a rádió egyre népszerűbb „Mi újság a piacon?” című 1946. március 7-én elhangzott műsorában. Az áruk többségét Kiskunhalasról, Makóról, Kecskemétről, Egerből, Nagykőrösről és Nyírbátorból szállították Budapestre az elmúlt napokban. A tudósítás szerint volt olyan nap, hogy „tizenhét vagon élelmiszer érkezett a vásártelepre, burgonya, sütőtök, zöldség, alma, bor”.

Az árakra a nagy eltérés a jellemző, de előfordult az is, hogy egyes árucikk olcsóbb lett, ez azonban nem volt sokáig jellemző. „Az árak teljesen váltakozóak, önkényesen emelik, vagy csökkentik” ugyanazon áru árát. A műsor készítői a burgonya példáján mutatták be az ár változását a hallgatóknak. A burgonya a „Teleki-téren, Lehel-téren 10-20 ezer pengővel volt olcsóbb, mint például a Rákóczi-téren lévő csarnok-

¹⁶⁷Mi újság a piacon? 1946. február 14. MOL K615. ford. 341. csoport 1–5.

ban”. A tojás ára éppen ellenkezően mozgott. „A piaci árusok 2-4 ezerrel drágábban árusították”, mint a csarnokokban és város több kiskereskedésében.

A budapesti burgonyajegyek a 9-es számú szelvények, amelyekre 1 kg burgonyát osztanak ki szabott áron. A műsor készítői ezt az információt csak beolvasták, de a burgonya „kiosztását még nem sikerült” felfedezni. Ugyanez vonatkozik a savanyú káposztára is.

A hallgatókat a továbbiakban arról tájékoztatták, mi kapható az élelmiszerjegyekre. A februári zsírszelvényt – ha maradt valakinél – már nem lehet a kiskereskedőknél beváltani, csak a henteseknél, a Községi Élelmiszer Üzemnél vagy az Általános Fogyasztási Szövetkezeteknél. A közellátási miniszter Nagy-Budapestre vonatkozó rendeletében március hónapra a felnőtteknek és a gyerekeknek egyaránt az élelmiszerjegyre fejenként 2 dkg élesztőt utalt ki. „Az alap élelmiszerjegyek »A« szelvényére egy doboz gyufa vásárolható hatósági áron, reméljük e hó folyamán a második gyufa kiosztására is sor kerül. A gyermekek élelmiszerjegyre egyenlőre a I. szelvényre 10 dkg ömlesztett sajtot osztanak ki.” A tejszolgáltatás rendje nem változott, vagyis az „A” jelű jegyre „napi 3 deciliter, B jelzésű jegyre másodnaponként 2 deciliter”, a „C” jelzésűre pedig a „szabadtéjből 2 deciliter tejet” osztanak ki. A gyermekek hatéves korig és a terhes, szoptatós anyák márciusban „negyedkilógramm cukrot kapnak az ír cukor mennyiségből”. Az információk szerint tíz nap alatt „közel tizenötezer anya jelentkezett” cukorért.

A rovat munkatársai hírként hallották, hogy Hódmezővásárhelyen cukorgyárat alapítottak. A gyár a cukor előállításához kukoricát és kenyérgabonát használ fel. Az új technológiával naponta 120–180 kg cukrot állít elő, amelyhez 4-5 mázsa gabona is szükséges. Az így készült cukor olyan anyagokat tartalmaz – vizsgálati eredmények alapján –, amelyek jó hatással vannak a szív-, vese- és májbetegségekre. „A szükség, ínség bizony a tudományos kutatásra serkentően hat, megfeszített erővel és munkával keresnek pótlást a szűkösen lévő anyagokra.”

Piaci helyzetkép következett a műsorban. Zöldségekből több helyen volt kapható zöldhagyma, káposzta, kelkáposzta, karalábé, cékla, feketeteretek, zeller, torma. Egyes árusoknál karfiol és sóska is vásárolható. Az árak a bővülő felhozatal mellett is emelkedtek. Nagy áreltérések figyelhetők meg a zöldféléknél a piaci, a csarnoki és az őstermelői árak között. Gyakran megfigyelhető, hogy az őstermelők sokkal magasabb árat kérnek, mint a „hivatásos” árusok. A gyümölcsárusoknál nagyon szép alma van, az ára azonban állandóan emelkedik.

A baromfipiacon az előző héthez képest élénkebb volt a forgalom, a főváros piacaira nagyobb szállítmány futott be. A közellátásügyi miniszter engedélyezte, hogy a vendéglátó ipari üzemekben „vasárnapra és csütörtökre” baromfiból és vadhúsból, valamint ezek belsőségeiből készült ételek kiszolgálhatók. A piacokon a vadhús már nem nagyon látható.

A műsor szerkesztői információt gyűjtöttek a zsírszalonna és a zsír árának változásáról az elmúlt héthez képest. Alig észrevehetően csökkent ugyan ezeknek az ára, de a vásárlók „nagy része számára” még mindig megfizethetetlen. Megfigyelhető, hogy a csarnokokban és a piacokon is több húsféle van, ezek az árak korábban csak a „belvárosi kereskedőknél” fordultak elő. A húskészítményeket, a különböző kolbászokat, a parizert, a virsliket stb. a magas árak miatt nem tudják megvenni. „Itt-ott egy-egy sonka is felfedezhető, a fogyasztóközönség, mint látványosságot bámulja meg, s aztán tovább megy babot vagy kukoricafélét venni.”

A héten a rendelet értelmében ismét három kukoricanapot kellett tartani. A műsor szerkesztői azt remélik, hogy újra csökkenni fog ezeknek a napoknak a száma heti kettőre. Március 6-ától a polgármester és a közellátásügyi miniszter újabb rendelete lépett életbe, amely értelmében azokon a napokon, amikor a kenyérgyegyek szelvényeire kenyeret „kell kiszolgáltatni, a kenyérszelvényre a fogyasztó tetszése szerint bármelyik kiskereskedőnél, a pékek kivételével, kenyér helyett kukoricalisztet lehet adni”. A felnőttek kenyérszelvényére 20 dkg, a 12 éven aluli gyermekek jegyére 25 dkg kenyér adható. „Ezzel szemben a kukoricanapokon a mennyiség továbbra is változatlanul 15 deka marad. – Ne zúgolódjunk, mert nem csak nálunk nehéz a helyzet” – nyugtatták a hallgatókat a műsorban. Ausztria példáját említették, ahol a közéleti miniszter bejelentése szerint a „kenyérfejadag egyharmadára való csökkentése várható, ha sürgős külföldi segítség nem érkezik”. A többi élelmiszer esetében is várható csökkentés, mert a mezőgazdasági termények mennyisége sem elegendő. A magyarországi állapotnak tehát örülni kell, hogy a jegyekre a kenyeret és a kukoricalisztet is pontosan megkapják az emberek, sorban állás nélkül.

A tejtermékek terén változatlanul jó a helyzet, csak „győzni kell továbbra is pénzzel”. Tej kapható szabad áron, de főleg a termelőknél, akik „kannaszám hordják” a piacokra. „A kora reggeli órákban a Buda környéki falusiak hosszú soraival találkozhatunk, akik kosarakban, batyukban tejjel megrakodva vonulnak a pesti oldal piacaira. Sokan közülük már útközben is kötnek egy-egy üzletet s látni, amint mérik üvegekbe töltik, a vevők számára a finom drága italt.”

A tojás ára nagyon változó, ezért a műsor szerkesztői azt javasolják a hallgatónak, hogy „ne sajnálják vásárlásaiknál a fáradságot, előbb nézzenek körül, hol olcsóbb”.¹⁶⁸

A piaci helyzetképet bemutató műsor munkatársai 1946. március 21-i adásukat vidéken készítették. A jó idő beköszöntével a falvak lakói komoly munkához látnak, hogy munkájukkal saját családjukat és a „városok lakosságát ellássák élelemmel”. Korán reggel már a határban vannak, és késő estig dolgoznak. A vetés is megkezdődött az ország egyes vidékein. A korai borsót már elvetették. Szabolcsban szántják a földet a krumplinak. Makón a hagyma – a fő termény – kiültetése folyik. A korai zöldség és sárgarépa vetése már befejeződött. Előkészítik a talajt a korai burgonyának is.

Az Alföldön Kecskemét és Nagykörös környékén a gyümölcsösökben folyik szorgos munka. Az ősszel kiültetett téli salátát kapálják. A melegágyakba palántált uborkák is szépen fejlődnek. Mohács és Dunaföldvár környékén az uborka mellett a téli saláta is növekszik. Erősödik a paraj és a sóska levele is. Mohács térségében nagy spárgatelepek vannak.

Szentes és Csongrád lakói téli salátát termelnek nagy mennyiségben. Szegeden elvetették már a korai burgonyát, és a konyhakerti növények vetése is folyamatban van. Egerben is végeztek már a fent említett növények vetésével.

A Dunántúlon Győr közelében vannak a legnagyobb kertészetek. Itt is végeztek a zöldséggel és sárgarépával. Baranyában Siklós vidékén a korai burgonya termesztésére készültek fel a talajmunkák elvégzésével. Kiskunhalas és Kiskunfélegyháza környékén a gazdák a gyümölcsösökben végzik a tavaszi munkákat.

A Budapest környéki kertészetekben is folyik a munka, folyamatban van a salátaültetés, amely nagyon kedvelt korai zöldféle a fővárosi piacokon. Szentlőrinc környékén elvetették a korai kukoricát. Gödöllő körüli kertészetek pedig a paradicsomtermesztés előkészületein vannak túl. Fóton és Mogyoródon a paradicsom mellett a cukorborsó termelése folyik nagy területen. A palánták ültetésével sok helyen még várnak a gazdák, számítva a későbbi fagyok kártékony hatására.

A műsor munkatársai, visszatérve vidéki útjukról, a főváros piacairól folytatták tudósításukat. Az enyhe idő jó hatással van a pici forgalomra, a szállítások megélénkültek. „A gazdák már kénytelenek vermeiket megnyitni és az elraktározott készletüket értékesíteni.” Egyre több bur-

¹⁶⁸ Mi újság a piacon? 1946. március 7. MOL K615. fond. 342. csoport. 93–97.

gonya érkezik a fővárosba, amelynek az ára is kedvezőbb. A Nagyvásártelepen „rohamos áresés” figyelhető meg a burgonya esetében. A műsor beszámolt arról is, hogy elkezdődött a márciusra járó hatósági burgonya kiosztása is. A fővárosba érkezett burgonya zömét a szabolcsi körzetből, Nyíregyházáról és Nyírbátorból szállították.

„Nagyobb tételekben érkezik még zöldség, sárgarépa, káposzta.” A zöldségárusoknál kapható hagyma, karalábé, cékla, zeller, torma, gomba. Újdonság az évelő zöldhagyma, a melegházi saláta, a hónapos retek és jégcsapretek is. Sok helyen kapható paraj és sóska is. Ezeket Dunaföldvár környékéről szállítják a főváros piacaira, az áruk a kedvező időjárás mellett is magas.

A húsárusoknál változatlanul sok a vágott baromfi. Zsír és szalonna is van bőven, továbbra is magas áron. Hal a piacokon nagyobb mennyiségben van, mint az üzletekben, ára ezeknek sem lett olcsóbb.

A tejárusok is bőséges áruval rendelkeznek, amelyeket változatlanul sokért kínálnak. A jó idő az őstermelőket a szabadba csábítja, ahol egy kis tér, szabad pad van, a korai órákban ott mérik a friss tejet és tejfelt vásárlóiknak.

A műsor munkatársai beszámoltak arról is, hogy a gyermekek számára megérkezett az amerikai magyarok által összegyűjtött élelmiszer-szállítmány. Az elosztásról a Közellátásügyi Minisztérium intézkedik. Az 1 éven aluli gyermekek a közeljövőben „negyedkiló tejport” kapnak, a kiosztást 10-14 nap múlva megismétlik. A közellátásügyi miniszter arról intézkedett, hogy a tejipari vállalatok a nagyobb tétel melaszból „különleges tejkarameellt készítsenek, amit a gyermekek tejjegyre fognak megkapni”.

Jó hírként számoltak be a műsor készítői arról, hogy végre kiosztásra került a dolgozók számára a régen beígért hatósági savanyú káposzta.

A kukoricapok a héten a rendelet értelmében kedden, csütörtökön és szombaton vannak. Műsor értesülése szerint ezeket a napokat a jövőben emelni fogják, mert a tartalék nagy része kukoricából van.¹⁶⁹

„A nehéz tél elmúltával derülátóban nézünk a tavasz és a nyár elé” – hallhatták a hallgatók a Közellátásügyi Minisztérium Sajtóosztályának optimista kijelentését az 1946. április 14-én elhangzott előadásban. A folytatás további derülátásra adott okot. „Sok tekintetben kellemes

¹⁶⁹ Mi újság a piacon? 1946. március 21. MOL K 615. fond. 343. csomó. 221–224.

csalódást jelentettek az elmúlt hetek és hónapok, mert alig mertünk bízni abban, hogy a közellátás nehézségeit át tudjuk vészelni.”

A téli hónapokban a minisztérium beszámolója szerint fehérjéből és vitaminból volt kevés. Megállapítható az is, hogy a kukorica „mentette meg az éhezéstől a tél folyamán az ország lakosságát”. A jövőben is a kukorica lesz a meghatározó az élelmezés terén. A fehérjehiánnyal továbbra is számolni kell, hiszen az emberek kis mennyiségű húshoz tudnak hozzájutni. A vitaminokat azonban a friss zöldségek pótolni tudják.

A gabona- és zsírellátást a „gazdák elszámoltatása és a feleslegek felkutatása tárgyában kiadott rendelet nyomán összegyűjtött termények” fogják biztosítani. Az elszámoltatás, amely „országszerte a közelmúltban folyt le, jó eredménnyel végződött”. „A magyar gazdák eleget tettek kötelességüknek és így minden várakozást felülmúlt az eredmény. Sok esetben a gazda, ismervé az ipari munkásság, az ellátatlan városi lakosság élelmezési nélkülözéseit, még abból a termésmennyiségből is adott, amit egyébként jogában állt volna saját háztartási szükségleteként visszatartani.”

A beszámoló alapján „861 vagon kenyérgabonát, 28 vagon lisztet, külön 456 vagon árpát, 118 vagon zabot, 53 vagon kölest, 4324 vagon kukoricát és, ami különös jelentőséggel bír, 176 vagon olajmagot és több, mint 1 vagon étolajat szolgáltatnak be”. A fővárosba szállításuk folyamatban van.

„Az elszámoltatási és feleslegfelkutatási munkálatok sikere részben avval magyarázható, hogy a gazdatársadalom felismerte az ipari munkássággal és a város dolgozóival való egymásrataltságot, s hogy ebből az együttműködésből mindkét osztály számára csak előny következik.” A sikeres együttműködéshez hozzájárult, hogy a közellátási miniszter rendeleti úton szabályozta a termények értékének készpénzzel történő kifizetését, de ezenkívül „jelentős mennyiségben jutott csereiparciókat is a vidék számára”. Nagy mennyiségben került vidékre szövetanyag, ruhanemű, gazdasági gépek, petróleum, só. A minisztérium cserébe a terményekért a gazdák „békebeli értéknek megfelelő arányban jutottak” a cserébe kapott iparcikkekhez, ezért „szívesen teljesítették kötelezettségüket”, így jobban jártak, mert nem kockáztatták a „feketeértékesítés” kockázatát.

A begyűjtés sikerét az is biztosította, hogy a gazdák „kívánságuknak megfelelően, utalványt is kaphattak, melynek ellenében az igénybevett termények árát bármikor a mindenkor érvényben levő áron, kamattal kapják meg”, vagy az új termésből „terménykamat szolgáltatásával, természetben” kaphatták vissza.

A begyűjtött gabona és kukorica elegendő lesz a nyárra – hangzott el a műsorban. A tárolt kenyérmag 500 vagon, ennek a fele kukorica. Átlagos napi felhozatal 35 vagon „szemtermény” ennek is nagy része kukorica. A főváros napi szükséglete 28 vagon, a „rendszeresített kukoricanapok” számát tekintve a „helyzet viszonylag kielégíthetőnek mondható”.

Az étkezésben egyre nagyobb szerephez jut a kukorica, ami a „kukorica napok nagy száma is indokol”. A kukoricaliszt „sok tekintetben előnyösebb a táplálkozás szempontjából, mint a nullásliszt”. A háziasszonyok még kevésbé ismerik a kukoricalisztból készíthető ételeket. Ezért a közellátásügyi miniszter „receptpályázatot” hirdetett a kukoricalisztból készíthető ételekre. A műsorban elhangzott azoknak a háziasszonyoknak a neve, akiknek a receptjét a legjobbnak találta a bíráló bizottság. A kukoricalisztból kétfajta leves, rántott puliszka, „főzelékekre hús helyett” feltét, „kukoricafasírozott” készíthető. A minisztérium egy kis füzetet is megjelentetett, amibe több mint száz recept került.

Az előadásban a cukorellátásról is hallhattak a rádióhallgatók. A cukorgyárak termését már felszállították a fővárosba. „Cukorellátás ebben az esztendőben csak gyermekes és terhes-szoftatósanyák számára lehetséges. Két millió gyermeket és 200 ezer terhes és szoftatósanyát kell cukorral ellátni.” Számukra október végéig „15 dkg cukorfejadagot biztosíthat országosan a közellátás. Nyomasztóan kevés ez a havi 15 dkg cukor, mégis megbecsülendő, mert e nélkül vagy ennek csak kismérvű csökkentésével is a gyermekhalandóság tovább növekedne.” 1946. január elsejétől 480 vagon cukor volt magyar termésből. Ebből 360 vagon cukrot osztottak ki a gyermekek és anyák ellátására jegyeik alapján. A többi kórházak, gyermekmenhelyek, gyermektápszert és gyógyszereket előállító gyárak, katonai egészségügyi intézmények kapták. A bányákban a rendkívül nehéz fizikai munkát végző bányászok cukoradagját is biztosítani kellett.

„Nagyok a bajok a tejellátás során.” A közellátási miniszter ezért újra szabályozta a „gazdák tej beszoftaltatási kötelezettségeit és azokon a vidékeken, ahol a körülmények indokolják, az eddiginél kisebb beszoftaltatási kötelezettséget írt elő”. A beszoftaltatott tejmenntység ennek ellenére nagyon kevés. A beszoftaltatás teljesítése érdekében a gazdák tehenei számára a miniszter „erőtakarmány” biztosítását határozta meg. Minden beszoftaltatott liter tej után „30 dkg erőtakarmányt kap a tehene gazda, aki a tejét a tejcarnokba szállítja”.

A városi munkásság ellátása érdekében a miniszter elsősorban az étkezdéket fenntartó üzemek ellátását tartja fontosnak. Külön kieme-

lendők a bányák dolgozóinak ellátása. „60 000 bányaiipari munkást, családtagjaikkal együtt 200 000 személyt részesít” a hatóság „külön bányaiipari ellátásban”. A bányászok zsiradékjuttatását a miniszter a „duplájára” emelte. A februárba kapott 7 vagon zsiradékjuttatást márciusban 15 vagonra emelték. Kenyérgabonából februárban kiutalt 182 vagont, márciusra 230 vagonra növelték. A közellátási miniszter rendkívüli juttatásokat is biztosított a bányászok számára, februárban 3000 q füstöltárut osztottak szét 35 dkg fejadagokban. A vadászszезonban a bányák üzeиeи 35 000 nyulat kaptak, ez mintegy 140 q húst jelentett. „Kenyércsatával biztosítja” a miniszter a „széncsata sikerét” – hangzott el a megállapítás a műsorban.¹⁷⁰

A Közellátásügyi Minisztérium Sajtóosztálya „Közellátási helyzetkép” című műsorának 1946. augusztus 31-én elhangzott előadásából kiderül, hogy a közellátás biztosításának érdekében ismét a beszolgáltatás a legfontosabb. „Országszerte folyik az újtermésű gabona begyűjtése és nincs panasz a gazdákra: egyrészt megértették, hogy a gazdatársadalom és az ipar munkásság szoros együvé tartozása mindkét fél számára áldozathozatalt és előnyt is jelent, másrészt a forint országos sikere a legjobb biztosítéka annak, hogy megszűnően a feketepiac a gazdák által eladásra szánt gabona a közellátás érrendszerébe jusson.”

A gazdák a búzáért ugyanazt az árat, 40 forintot kapnak, ha azt beszolgáltatva gyűjtőkereskedőnek adják át vagy vásárlási engedéllyel rendelkező magánkereskedőnek. A legtöbb helyen a kevés pénz miatt sokkal nagyobb a kínálat, mint a kereslet.

A július 27-i jelentés szerint búzából 120, rozsból 55 000 q jött be, az augusztus 12-i jelentésben a búza beszolgáltatása megötszöröződött, vagyis 551 000 q érkezett be. Rozsból hatszorosára emelkedett a beszolgáltatott mennyiség: 322 000 q lett.

A kormány igyekszik szűkíteni az agrárrollót, vagyis ezzel segíti a gazdákat, hogy terményeik áráért a korábbiaknál több iparcikket tudjanak vásárolni. A kormány a rádió műsorában is igyekszik megnyugtatni a gazdákat: „nincs szó a gabonaárak felemeléséről, a 40 forintos búzaár végleges”. „Az agrárrollót a kormány az iparcikkek árainak leszállításával igyekszik szűkíteni, mint ahogy azt a nap nap után megjelenő árleszállító rendeletek bizonyítják.”

¹⁷⁰ Közellátási helyzetkép. 1946. április 14. MOL K615.f. 342. cs. 71–75.

A Sajtóosztály arról is tájékoztatta a hallgatókat, hogy a fővárosba jelentős mennyiségű burgonya érkezett, ami fedezi több hónapra a burgonyaszükségletet.

Közérdekű információ az is, hogy a kormányzat szeptemberben a kenyérfejadag mennyiségét 20 dkg-ról 25 dkg-ra emelte, ami „kivétel nélkül minden ellátatlan megkap”. A nehéz fizikai munkát végzők fejadagja változatlan maradt, a 12 éven aluli gyermekek, valamint az ún. „munkáspótjegy kenyérszelvény nélkül” kiadásra kerül. A rendelet értelmében a 12 éven aluli gyermekek és azok, akik eddig munkáspótjegyet kaptak (ipari üzemek irodai alkalmazottai, köztisztviselők, orvosok stb.), „nem kapnak kenyérpótjegyet, hanem fejadagjukat a felemelt 25 dkg-val ugyannyi marad, mint augusztusban”. A jegyeiket megkapják kenyérbegy kivételével, arra szeptemberben más élelmiszert fognak kapni.

A kenyérfejadag emelésével ellentétben, a kormányzat szeptemberben zsiradékból, cukorból, húsféléből „nem tud annyi kalóriát adni, mint amennyi kívánatos volna”, ezért a hiányzó kalóriamennyiséget kenyér formájában pótolják.

A piacokon sok szó esett a tojás árának felemeléséről. Az új árrendezés értelmében a tojás termelői ára 5,60 forint kilogrammonként, fogyasztói ára a fővárosban 5,76 forint, vidéken pedig 3,96 forint. A rendelet azt is meghatározta, hogy a termelőknek egyforma árat kell fizetni a tojásért. Az 5,76 forintos kilogrammonkénti tojás árának a fővárosban 30-32 filléres darabonkénti ár felel meg. Így a vásárlók lényegesen olcsóbban jutnak a tojáshoz, mint az árszabályozás előtt.¹⁷¹

B-LISTÁZÁS A MAGYAR KÖZPONTI HÍRADÓNÁL

A közszolgálati alkalmazottak létszámának csökkentéséről szóló 5000/1946. ME. rendeletet 1946. május 9-én tették közzé. A rendelet értelmében a közalkalmazottak létszámát az 1938. évi állapotokhoz képest 10%-kal kívánták csökkenteni. A végrehajtást egy háromtagú bizottság végezte, amelyben a miniszterelnök, az illetékes szakminiszter és a Szakszervezeti Tanács delegált egy-egy tagot.¹⁷²

¹⁷¹ Közellátási helyzetkép. 1946. augusztus 31. MOL K625. fond. 344. csoport. 114–116.

¹⁷² *Magyarország története 1918–1990.* Szerkesztette: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. Korona Kiadó, Bp., 1991. 191. Lásd erről még:

Az országban lezajló politikai változások a Magyar Rádióban is jól nyomon követhetőek voltak. Ezt jelezte az 1946. február 12-én készült jegyzőkönyv. Az ülést Ortutay távolléte miatt Kelen Péter Pál vezette. Az adminisztráció vezetője bejelentette, hogy a „várható B. lista szempontjából” a rádió „állami üzemnek” minősül, „szükségesnek látszik az elbocsátásra javaslatba hozandók jegyzékének elkészítése”. Ezért Kelen felkérte az osztályvetőket, hogy a „B. lista szempontjából szóba jöhető beosztottjaikról az alábbi szempontok szerint [a] jegyzéket készítsék el: a./ politikailag kevésbé megbízható, b./vállalti érdekek szempontjából, c./ munkateljesítmény szempontjából kevésbé értékelhető, d./ munkabeosztásnál nélkülözhető”.

„A cél az, hogy a B. lista által a megbízhatatlan, a közepes, vagy annál gyöngébb munkateljesítményűek felszámoltassanak, s a nagyobb számú elbocsátás folytán előálló hiány kisebb számú teljes értékű munkaerővel egyenlíttessék ki.”

Schöpflin műsorigazgató hangsúlyozta, hogy a politikai megbízhatóság „akkor is az első helyen veendő figyelembe, ha az alkalmazott egyébként nélkülözhetetlennek látszik, mert senki sem nélkülözhetetlen”.¹⁷³

A politikailag alkalmatlan munkatársak eltávolításának folyamatát, vagyis a B-listázás végrehajtását a SZEB is ellenőrizte. A rádió elnöke 1946. március 8-án levelet írt a SZEB-hez, amelyben beszámolt arról, hogy a korábbi szóbeli megállapodásnak megfelelően a szovjet vezetés megbízásából a vállalatnál megkezdte munkáját Kotov főhadnagy. A rádió elnöke a „szóbeli közlés alapján a főhadnagy úr rendelkezésére állt, működését elősegítette és elősegíti” a jövőben is.

Ortutay Gyula a részvénytársaság igazgatósági ülésén „ezt a tényt kötelességszerűen bejelentette”. „Az igazgatóság a bejelentést tudomásul vette azzal az utasítással, hogy a rend kedvéért Kotov főhadnagy úr itteni működését a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, írásban is közölje velük.” A levél végén a rádió elnöke arra kérte a SZEB-et, hogy Kotov munkájáról „írásban is” tájékoztattassa a részvénytársaság vezetését.¹⁷⁴

http://www.terrorhaza.hu/allando_kiallitas/ii_emelet/az_otvenes_evek/szocikkek_az_50_es_evekhe.html (2010. április 21.)

¹⁷³ Jegyzőkönyv. 1946. február 12. MOL K 613.91. csoport. 65. tétel. 786.

¹⁷⁴ Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak, 1946. március 8. PIL (a továbbiakban PIL) Révész Mihály hagyatéka. 721/1. 210. ő. e. 9.

A SZEB részéről Kotovnak, a rádióban végzett tevékenységéről az írásban történető leírása nem érkezett meg a részvénytársaság vezetéséhez. Ezt bizonyítja az 1946.

Vagyis a főhadnagy írásbeli megbízását a rádió vezetése újból kérte a SZEB-től.

Kelen Péter Pál igazgató az 1946. július 18-án ülésező igazgatósági tagok előtt ismertette a miniszterelnök 7612/1946. M.E. számú átiratát, amelynek értelmében a Magyar Központi Híradó Rt.-nél és társvállalatainál is „végre kell hajtani az 5000/1946. M.E. számú B-lista rendeletet”. A B-listával kapcsolatban a vállalat azt vizsgálta, hogy a rendelet 13. §-a alapján ki kell-e terjeszteni egyáltalán azt a vállalatra. Kelen Péter Pál „ugyanis rámutatott arra, hogy a vállalat az államtól nem államsegélyt, hanem kölcsönt kap, tehát nem sorolható az államilag szubvencionált vállalatok kategóriájába és így nem esek” a fent említett rendelet hatálya alá. Gál Imre, a rádió ügyvédje felszólalása után az igazgatóság „úgy határozott, hogy a 13. § alkalmazásának jogosságát nem fogja tovább vizsgálni és vizsgáltatni”. Az a tény ugyanis, hogy a 6770/1945. M.E. számú rendelet értelmében „elkobzott részvénytársaságok az állam tulajdonába mentek át, másrésről pedig, hogy a MKH Rt. formailag ugyan kölcsönként, lényegileg azonban mégis csak államsegélyként állami támogatásban részesül, aligha teszik a 13. § alkalmazhatóságát vitathatóvá”.

A B-listára vonatkozó miniszterelnöki leiratban az szerepel, hogy a „létszámcsoökkentés végrehajtására mint szakminiszter a miniszterelnök bír illetőséggel”. Az igazgatóság úgy döntött, hogy felhívja a miniszterelnök figyelmét arra, hogy a vállalat egyes főosztályai „mint önálló részvénytársaságok más szakminiszterek felügyelete alá tartoznak” – a rádió, a közlekedésügyi miniszter illetékességi körébe tartozik. Ezért a Magyar Központi Híradó Rt. igazgatósága arra kéri a miniszterelnököt, hogy a B-listák „megállapítására kirendelt bizottságok összeállításánál” ezt vegye figyelembe.¹⁷⁵

Kelen Péter Pál, a B-listázás helyzetéről adott tájékoztatást az igazgatóság tagjainak az 1946. augusztus 5-én tartott ülésen. Az információk birtokában az igazgató elmondta, hogy a 7612/1946. M.E. számú rendelet alapján a B-listázás végrehajtása érdekében a miniszterelnökség kijelölte a bizottságot, amelynek tagjai: Balogh István, Bojta Béla és Kossa István.

A bejelentést követően Révai József tiltakozott a bizottság ellen, és hangsúlyozta, hogy a július 18-án született határozatot képviseli. Az

március 19-én írt újabb levél a SZEB-hez, amelyben ismét megfogalmazták korábbi kérésüket. Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, 1946. március 19. Uo. 11.

¹⁷⁵ Jegyzőkönyv. 1946. július 18. TD-400/2.

igazgatóság felkérte Horváth Zoltánt és Révai Józsefet, hogy a B-listázás kérdésében Szakasits Árpádot és Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes urakat megfelelően tájékoztassa.

A B-lista rendelet „végrehajtásával kapcsolatban” Ortutay azt javasolta, hogy „egy négy tagú vállalati bizottság jelöltesse ki, amely a miniszterelnökség elé terjesztendő vállalati javaslatot megfelelően felülbírálja, illetőleg előkészíti”. A jelenlévők a javaslatot elfogadták, és meghatározták a bizottság négy tagját: a Szakszervezet részéről Piros Lászlót, Ortutay Gyulát, Farkas Ferencet, mint igazgatósági tagot és Horváth Zoltánt jelölték, az is elhatározták, hogy a bizottságot hamarosan összehívják.¹⁷⁶

Az 1946. augusztus 22-ére összehívott igazgatósági ülésen ismét napirendre került a B-listázás kérdése. A részvénytársasághoz augusztus 17-én érkezett 14.729/1946. M.E. számú miniszterelnöki átiratot Ortutay Gyula ismertette. Az iratban a miniszterelnök megerősítette, hogy a már korábban kijelölt személyek tagjai annak a bizottságnak, amely a Magyar Központi Híradó Rt.-nél az előírt létszámcsoökkentést végrehajtja. A bizottság elnöke Balogh István államtitkár, tagja miniszteri előadóként Bojta Béla államtitkár. Ortutay hangsúlyozta, hogy „nem emel kifogást a B-lista bizottság kijelölésével szemben”. A B-lista bizottság kijelölésével foglalkozó július 18-i igazgatósági ülésen az elnök hivatalos elfoglaltsága miatt nem vett részt, ezért arra kérte a testület tagjait, hogy figyelembe véve az augusztus 5-én hozott határozatot, „elvi szempontból” újra foglaljanak állást az ügyben.

Ries István igazgatósági tag beszámolt arról, hogy beszélt Bojta államtitkárral, aki elmondta, hogy amennyiben a pártok a B-listára „helyezendők tekintetében megegyeztek, úgy a javaslatot változtatás nélkül jóvá fogják hagyni, a bizottság kijelölését a vállalat szempontjából már nem látja aggályosnak”.

Szakasits Árpád megbízásból nyilatkozó Horváth Zoltán az előző hozzászólóhoz hasonlóan nyilatkozott, vagyis a bizottság kijelölése ellen nem emel kifogást, „de nem is ragaszkodik hozzá”.

Révai József igazgatósági tag továbbra is „határozottan a bizottság kijelölése ellen” foglalt állást, mert a B-lista bizottság tagjait, nem az Rt. felügyeletét ellátó miniszter jelölte ki, hanem a miniszterelnök, így az javasolta, hogy az ügyben függesszék fel a határozathozatalt.

¹⁷⁶ Jegyzőkönyv. 1946. augusztus 5. MRA TD-400/2.

Az igazgatóság tagjai az elhangzott vélemények után úgy döntött, hogy felkéri Ries Istvánt, hogy a kérdésben újra tárgyaljon a miniszterelnökkel. A rádió vezetése részéről felhatalmazást kapott arra, hogy a korábbi állásfoglalást képviselje, vagyis a B-lista bizottságba a szakszervezet jelöljön egy szociáldemokrata párti tagot, a miniszterelnök és a két miniszterelnök-helyettes pedig bízta meg Kállai Gyulát a bizottsági munkával, mert ő mint igazgatósági tag jól ismeri a vállalat belső felépítését és működését.¹⁷⁷

Magyar Központi Híradó Rt. 1946. szeptember 5-i ülést Kelen Péter Pál az ülésen beszámolta B-lista ügyben történt újabb eseményekről is. A leépítéssel kapcsolatban az igazgatóság Révai József javaslatát fogadta el és foglalta határozatba. Ennek értelmében a Miniszterelnökségre benyújtandó javaslatban a „leépítés szempontjából egyedüli irányadónak a minimumot, vagyis az 1938. évi létszám 90%-át” vegyék figyelembe. A létszám további csökkentését a B-lista bizottság csak akkor javasolhatja, ha olyan „alkalmazottakról van szó, akiknek elbocsátása politikai szempontból még kívánatos és akiknek leépítésére nézve a pártok előre megegyeztek”. Az igazgatóságnak ezt az állásfoglalását a kijelölt B-lista bizottsággal történő tárgyalásoknál Vértés György képviseli, aki a Szaktanács megbízottja.¹⁷⁸

Kelen Péter Pál az 1946. október 10-re összehívott igazgatósági ülés egyik fontos pontjaként tájékoztatta a megjelentet a B-lista rendelet végrehajtásának helyzetéről. Az igazgatóság felkérte Ries István tagot, hogy a B-lista bizottságban tárgyaljon Bojta államtitkár úrral, és „közzölje az igazgatóság azon állásfoglalását, mely szerint ragaszkodik az eredeti megállapodásban lerögzített 10%-os leépítési arányszámhoz, valamint az 1938. december 31. napja után létesített új osztályok létszámának” megtartásához.¹⁷⁹

A B-listázás végrehajtásával kapcsolatban Kelen Péter Pál az 1946. november 7-én tartott igazgatósági ülésen elmondta, hogy a vállalt üze-

¹⁷⁷ Jegyzőkönyv. 1946. augusztus 22. TD-400/2. (A Magyar Rádió Archivumban megmaradt 1945 és 1946-ban készült Igazgatósági ülések jegyzőkönyveit erősen megrongálták, a dokumentumokat szétvágták, és szövegrészeket emeltek ki belőlük. Például a fent megjegyzetelt jegyzőkönyv teljes harmadik oldala hiányzik.)

¹⁷⁸ Jegyzőkönyv. Szeptember 5. TD-400/2.

Vértés György (1902–1976) író, szerkesztő, könyvtáros. 1945 után a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) Sajtóosztályát vezette, és szerkesztette a *Szakszervezeti Közlönyt*. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/index.html> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 18.).

¹⁷⁹ Jegyzőkönyv. 1946. október 10. TD-400/2.

mi és párt szervezeteivel az igazgatóság „egyetértésben” elfogadta a B-lista bizottság névjegyzékben szereplő személyeket, „csupán hat személyre vonatkozólag tett a javasoltnál enyhébb elbírálást”.¹⁸⁰

AZ ÚJ FORINT

Tildy Zoltán köztársasági elnök, a kormány tagjai és a sajtó jelenlétében megindult a forint előállítás az Állami Pénzverde Üllői úti telepén – olvashatjuk a *Rádió Újság* 1946. július 5-én megjelent számában. A cikk részletesen mutatja be a pénzverés folyamatát.¹⁸¹

„Még benne vagyunk a bankjegyinfláció örvényébe, de ezek már az utolsó hullámok” – kezdte előadását 1946. július 14-én az új pénzről Balla Antal tájékoztatásügyi miniszter. Már csak néhány hét, és megjelenik az új értékálló pénz, a forint. „Azt hiszem, ez a gondolat mindenkinek kitartást ad ebben a szerencsétlen, gazdaságilag leromlott és meggyötört országban.”

A politikus röviden vázolta, mi vezetett a kialakult helyzethez. Az infláció elkerülhetetlenné vált a vesztes háború, az ország katasztrofális pénzügyi helyzete miatt. A kormány egyetlen pénzforrása az „adóprés” volt. Bevétel nem keletkezett, a rendszeres adózás is hiányzott. Az állam kiadásait és a magánvállalatok igényeit is ki kellett elégíteni. A szakember a hallgatónak azt is elmondta, hogy a pénzromlás azért következett be sokkal gyorsabban, mint 1919 után, mert jóval nagyobb katasztrófát élt át az ország, ebből következően a gazdasági helyzet is sokkal rosszabb lett.

Az infláció végét már végre látni lehet. „A nullák tenderéből már láthatjuk a szilárd, az értékálló pénz körvonalát.” A kormány célja – mondta a miniszter –, hogy a forint értékét minden körülmények között megőrizze.

Ennek elérése érdekében első lépés az állami költségvetés egyensúlyának biztosítása. A kormány ezt úgy éri el, hogy jelentősen csökkenti az állam kiadásait, és növeli a bevételeket. A kiadások csökkentését szolgálja a B-lista, az elbocsátások, de ez nem elegendő, hanem hivatalokat és intézményeket is össze kíván vonni. Ezenkívül szigorú takarékosági intézkedéseket vezet be a kiadások terén is. Ebből az is kö-

¹⁸⁰ Jegyzőkönyv. 1946. november 7. TD-400/2.

¹⁸¹ A forint születése. *Rádió Újság*, 1946. július 5. 2–3.

vetkezik, hogy kevesebb forrás jut az újjáépítési munkákra és az újabb beruházások finanszírozására.

Az új pénz bevezetése áldozatok nélkül nem képzelhető el – hangsúlyozta a politikus –, arra is lehet számítani ugyanis, hogy beruházások elmaradása „átmeneti munkanélküliséget is eredményezhet”. Számolni kell az adókulcs emelésével, új adófajtákkal és az egyéb közterhek emelésével. A kormány ezek mellett arra is törekszik, hogy a közintézmények, a községek, a városok üzemei, az államvasutak, a posta „deficitmentesen” működhessen. Ez csak akkor valósítható meg, ha a szolgáltatásaikért olyan értéket kapnak, amiből „kiadásait saját erejükből tudják fedezni”. Az új költségvetésben a közületek támogatására kevés összeget irányoztak elő. A gazdasági életben azok iránt van bizalom, akik gazdasági tevékenysége kiegyensúlyozott, vagyis nem költenek többet, mint amennyit keresnek. Ugyanez vonatkozik az állami és községi intézményekre is.

A pénz értékének megszilárdítására szükség van a kereslet és a kínálat közötti nagymértékű aránytalanság megszüntetésére. Vagyis a kereslettel megfelelő kínálat álljon szemben. „Ezt pedig csak úgy érhetjük el, hogy minél többet termelünk, másrészt egyesek kevesebbet fogyasztanak.” A kormány minden területen szorgalmazza a többlettermelést. „Ebből a célból már eddig is áruforgalmi egyezményt kötöttünk Szovjetországgal, Romániával, Svájjal, Csehszlovákiával, Lengyelországgal, Franciaországgal, Nagy-Britanniával” – mondta előadásában a politikus. A megkötött szerződések biztosítják az ország számára a „nélkülözhetetlen nyersanyagok behozatalát”, még akkor is, ha a külföldre eladott áruk „ellenértéke ebből a célból nem lenne elegendő”.

Balla Antal előadásából a hallgatók azt is megtudhatták, hogy a Nagy Ferenc miniszterelnök Nyugaton tett látogatásának legjelentősebb eredménye az volt, hogy Magyarország visszakapja a külföldön lévő aranyfedezetét. Már a Nemzeti Bank rendelkezésére álló kb. 28 ezer kilogramm arany $\frac{1}{3}$ része is elegendő fedezetet nyújt a forint bevezetéséhez. A tárgyalások eredményeképpen Magyarország kap az amerikai hadsereg Európában hagyott készleteiből mintegy 10 millió dollár áruhitelt. Az amerikaiak újabb UNRRA-segítséget is ígértek az országnak.¹⁸²

¹⁸² Balla Antal tájékoztatásügyi miniszter előadása az új pénzről. MOL XXVI-A-8-a. 176. doboz. 1–3. Az UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), mint elnevezése is jelzi, az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési hivatala nyújtotta. Riport Bárányos Károly közellátásügyi miniszterrel 1946 márciusában. <http://www.huszadikszazad.hu/cikk/baranyos-miniszter-az-unrra-segitsegrol-2012-04-25>.

„A forint aranyalapú pénz lesz” – folytatta előadását a politikus. Aranyértékét a kormány a stabilizáció kezdeténél megállapítja majd. Meghatározza a kormány a külföldi valuták és devizák árfolyamát is, ezért új valutarendeleetet kíván alkotni.

A továbbiakban az előadó a kormány új pénzzel kapcsolatos terveit mondta el a hallgatóknak. „Az új pénz értékállósága mindnyájunk érdeke és így a gazdáké is. Ezért arra kérjük a gazdaközösségeket, a terménybeszolgáltatási rendeletnek tegyenek eleget. E nélkül a munkásságot és a városi lakosságot nem lehet élelemmel ellátni...” A terménybeszolgáltatás elmulasztása a feketepiacnak kedvez, az „ellátatlanok” feketén szerzik be az élelmet. Ez maga után vonná a fizetések emelését, ami új „pénzszaporulatot idézne elő”, kezdődne ismét a „nyomorúság és bizonytalanság”. Ezért a politikus ismét hangsúlyozta, „mennyre függ az új magyar pénz szilárdsága és a forint jósága a magyar gazdák lelkiismeretességétől és önzetlenségétől”.¹⁸³

A *Rádió Újság* 1946. július 19-én megjelent számában ismét a forint papír változatának előállításáról tájékoztatta olvasóit. A Magyar Nemzeti Bank Pénzjegynyomdájának teljes apparátusa a forintos bankjegyek gyártásán dolgozik. A cikkből azt is megtudhatjuk, hogy augusztus elsejével a tízforintos bankjegyek kerülnek forgalomba, majd még augusztus közepe előtt a 100 forintos bankjegyek kerülnek kibocsátásra. A tervezett 20 forintosok forgalomba hozatalára csak egy éven belül kerül sor. A bankjegyek nem réznyomással, hanem ofnetnyomással készülnek, mert a réznyomás előkészületei legalább egy évet vennének igénybe. Ezzel a technikával is a 10 és 100 forintos bankjegyek talán a legjobb minőségűek lesznek Európában, a háború befejezése óta forgalomba került fizetőeszközök között.¹⁸⁴

A Magyar Központi Híradó Rt. vezetősége, amint az többször is elhangzott, fontosnak tartotta az emberek minél szélesebb körű tájékoztatását az új pénz, a forint bevezetéséről és jelentőségéről.

A rádió 1946. július 22-én összefoglaló műsort sugárzott az MKP Miskolcon tartott nagygyűlésén elhangzott beszédekből. A sportpályán közel 200 000 ember várta Rákosi Mátyást, a párt vezetőjét. Beszédének első részében Rákosi az új forintról beszélt az egybegyűlteknak. „Elvtársaim! A jó pénz megerősítéséhez elsősorban egy dologra van szükség: a város és a falu dolgozóinak munkájára. A forintnak ez a legbiztosabb

¹⁸³ Balla Antal tájékoztatásügyi miniszter előadása... Uo. 5.

¹⁸⁴ Ahol a forint készül. *Rádió Újság*, 1946. július 19. 4–5.

aranyalapja.” A tömeg óriási lelkesedéssel fogata Rákosi Mátyás bejelentését, miszerint a „jövő héten már jó, értékálló pénzben fogják fizetésüket megkapni”. Ezt követően az MKP vezetője a gazdákhöz fordult: azt kérte tőlük, hogy támogassák az új forintot, hogy megszabaduljanak az inflációtól. Ennek feltétele a beszolgáltatás pontos teljesítése.

Beszéde egy későbbi részében a „reakció mesterkedéseit” vette sorra a politikus. „A reakció, mely most a stabilizáció ellen vonultatja fel minden erejét: Mi nem vagyunk hajlandók ezekben a kérdésekben engedni és nem akarjuk, hogy hazánkat szakadatlan válságok zavarják.” A kormány meg fogja oldani a kialakult helyzetet. Az országnak békére, nyugalomra van szüksége. „A szegénységnek [sic!] elég volt a nyugtalanságból. De azok, akik nem akarnak jó pénzt, akik a zavarosban akarnak halászni, azok idézik fel a válságokat. Azok akarják megfűrni a jó forintot. Ezért kérem itt Észak-Magyarország dolgozó népét, hogy segítsen nekünk letörni a zavarosban halászókat, a feketézőket, a reakciósokat a jó forint ellenségeit.” A cél eléréséhez szükség van a város és a falu „minden öntudatos dolgozójának, minden öntudatos haladó értelmiséginek a segítségére”. Az összefogásra azért is szükség van, hogy az országon kívül is mindenki lássa a nehézségek ellenére a „nagy magyar pártokban mindazok az előfeltételek, melyek egy egészséges koalíciót támogatnak és erősítenek”, megvannak. A párt vezetője arra kérte a nagygyűlés résztvevőit, hogy „álljanak ebben a nehéz harcban, mint egy ember a Kommunista Párt vörös zászlaja alá”, és segítsenek megerősíteni és felépíteni „minden reakció támadásával szemben mindannyiunk közös vágyát, az erős, boldog, gazdag és független és szabad Magyarországot” – fejezte be beszédét a politikus.¹⁸⁵

A rádió 1946. július 24-én elhangzott műsorában „Új pénz, új élet” címmel tartott előadást Dr. Réczei László miniszteri tanácsos. Előadásának első részében azt emelte ki, hogy a kormány az új forinttal stabilizálja a gazdaságot, egyben minden olyan törekvést meg fog akadályozni, amely a pénz romlását idézheti elő. Az ország lakossága pedig nem egyszerűen csak passzív szemlélője lesz a folyamatnak, hanem aktívan részt vesz abban. Az augusztus 1-jén kibocsátott új forintot követően a kormány csak irányítani és ellenőrizni fogja a gazdasági élet működését, megakadályozza a szabálytalanságokat, a pénz stabilitását az ország

¹⁸⁵ Beszámoló a kommunista párt miskolci nagygyűléséről. 1946. július 22. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. július 22-én 21:10-kor.

gazdasági élete fogja biztosítani, ennek szereplői, működtetői viszont az emberek lesznek.

A forintnak jelentős aranyfedezete van – folytatta a szakember –, ez az a közel három vagon arany, amit az ország visszakup. Az aranyfedezeten túl a kormány megszünteti az inflációt okozó tényezőket, így az államháztartás deficitjét és áruhiányt.

A kormány intézkedései kétirányúak; egyrészt egyensúlyba kell hozni az állami bevételeket és kiadásokat, másrészt gondoskodni kell arról, hogy az alapvető létszükségleti cikkekhez minden fogyasztó hozzájusson.

A forint stabilizálásához jelentősen hozzájárul a B-listázás – mondta a miniszteri tanácsos. Részletesen kifejtette, hogy Magyarország az egyike azoknak az államoknak, ahol a lakosság számához képest a legmagasabb a köztisztviselők száma. „A világ több száz állama között az előkelő negyedik helyet foglalja el, – e pillanatban körülbelül 20-25 ember (csecsemőket is beleértve) tart el egy köztisztviselőt. Ezt a fényűzést nemcsak a költségvetés egyensúlya érdekében kell megszüntetni, hanem azért is, mert a demokráciával tökéletesen ellentétben áll az a túlzott bürokratizálás, amit az előző rendszerek kiépítettek.” Példaként Franciaországot említette, ahol a „frank-kontremin” (a frank árfolyamának esését megakadályozó pénzügyi akció S. I.) következményeként 300 000 közalkalmazottat bocsájtottak el, hogy ezzel hozzájáruljanak a költségvetési egyensúly helyreállításához és megmentse a frankot.

A kormány „minden segítséget” megad ahhoz, hogy az elbocsájtott tisztviselők „megfelelő elhelyezkedést nyerjenek”.

Az elbocsájtott közalkalmazottak „trónfosztottnak érzik magukat, visszasóvárogják az állami íróasztalt, a hatalom jelképét s nyíltan, vagy titokban, tevőlegesen, vagy passzívan ellenségei lesznek a demokráciának, amely koldus országban nem tudja őket eltartani” – mondta a tanácsos. A B-listára azért van szükség – folytatta –, hogy az elbocsájtott 100 000 ember érdekeivel szemben 8 millió felemelkedése biztosított legyen. „S ha az elbocsájtott köztisztviselő fontosabbnak tartja egyéni kényelmét, mint a köztársaság jólétét, annak kár volt fáradni azzal, hogy magát demokratának vallja.”

Az előadó a továbbiakban az adózásról mint az állami bevételek legfontosabb forrásáról beszélt a hallgatóknak. Az adózás két fajtáját ismertette: az „egyenest” és „közvetett” adózást. Úgy vélte, hogy az igazságos adózási forma az egyenes (személyjövedelem után) adózás, hiszen az mindenkit a jövedelme arányában terhel. A közvetett adót (fogyasztási), mindenkinek egyenlő mértékben kell fizetni. „Ahhoz azonban, hogy

Magyarországon az állam bevételeinek legnagyobb részét egyenes adóból fedezze, hiányzik a népből az adómorál.” Magyarországon fokozott megbecsülés övezi a könyvelőket, azért, mert a „főnök jövedelmének nagy részét ügyes könyveléssel el tudják titkolni és – tisztelet a kivételnek – minden adófizető legfontosabb feladatának azt tartja, hogy jövedelmének nagy részét megmentse az adózás alól”. Réczei László példaként Angliát említette, ahol az adóbevételek 90%-a személyi jövedelemadóból származik. Az országban az adókulcs olyan progresszív (a jövedelemalap növekedésével növekszik az adókulcs), hogy „bizonyos határon felül az adózót saját jövedelmének csupán 1-2%-a illeti, a többi az államé”. Ennek ellenére a szigetország állampolgárai fegyelmezett adózók – mondta.

Az előadás záró gondolatában a miniszteri tanácsos arra hívta fel a figyelmet, hogy az ország újjáépítésében mindenkinek részt kell vennie, ami áldozatvállalással is jár. „A terményt be kell szolgáltatni, mert azt az állam a megállapított áron juttatja a dolgozó ipari munkáshoz és nem engedheti meg, hogy a feketézők egymás között tüntessék el.” Az iparcikkek zárolására van szükség, ezt követően pedig az állam gondoskodik arról, hogy „megállapított” áron kerüljön a gazdákhöz. Fontos intézkedés az is, hogy a magánkézben lévő valutát és aranyat be kell jelenteni vagy szolgáltatni, megelőzve ezzel a valutával vagy arannyal kötendő üzleteket. Ezek a rendeletek mind a forint védelmét, stabilitását szolgálják.¹⁸⁶

Az MKP 1946. augusztus 6-án elhangzott „Heti Híradója” egyéb közérdekű bejelentések mellett Rákosi Mátyás korábbi rádióbeszédéből idézett. Rákosi a forint bevezetését követő napok tapasztalatait osztotta meg a hallgatókkal. Az elért eredmények mellett kritikusan-önkritikusan hangsúlyozta, hogy vannak még tennivalók és hiányosságok. A forint bevezetésével ugyanakkor új szervező- és propagandafeladat vár minden dolgozóra, „elsőrangú pártfeladatként a forint védelme és megszilárdítása” a cél. Az üzemekben fokozottan kell figyelni az áru és az árak ellenőrzését, szorgalmazni kell az akkordbérek (darabbér) bevezetését és kiszélesítését, mindezt a munka termelékenységének fokozása érdekében szükséges megtenni. „Falun a kommunistáknak példát kell mutatni a beszolgáltatásban, a Nemzeti Bizottságok és a Termelési Bizottságok útján szorgalmazni kell a beszolgáltatás ellenőrzését és gyorsítását”, az ipari

¹⁸⁶ Új pénz, új élet. 1946. július 24. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. július 24. 21:20–21:45-ig.

szövetkezeteknek pedig „részt kell venni” a falvak iparcikkével történő ellátásában.

Rákosi előadásában szorgalmazta a „Forintvédő Bizottságok” megalakítását. A bizottság tömöríti a párt, a társadalmi szervezet, a kereskedők képviselőit, akiknek az a feladata, hogy a „fogyasztók ellenőrzése alá vegye a piacot, tiszteletben tartassa a kormány ármérséklő és takarékossgára figyelmeztető rendelkezéseit”. A bizottságokat meg kell alakítani a bankokban, közhivatalokban is. A falvakban a Nemzeti Bizottságok, az üzemekben az Üzemi Bizottságok körül kell létrehozni a „Forintvédő Bizottságot”. A politikus arra figyelmeztetett, hogy „óvakodni kell az önkényeskedésektől és túlzásoktól”. A forint védelme az egész nemzet ügye, minden magyar dolgozónak részt kell venni benne. „A kommunisták szorgalmazzák a Forintvédő Bizottságok megalakulását, legyenek azok legtevékenyebb tagjai” – mondta az MKP vezetője.¹⁸⁷

A BÉKESZERZŐDÉS

A második világháborút lezáró békeszerződés nem sok reménnyel kecseltette Magyarországot. A háborús felelősséget vállalni kellett, a trianoni határoknál kedvezőbbeknek csekély volt a valószínűsége. Megrázóként jelentett e mellett, hogy a győztes nagyhatalmak még a háború idején elfogadott döntése alapján 1946 elején megkezdődött a Németországot körülvevő országokból a német nemzetiségiek áttelepítése Németországba. Ugyanebben az időben kezdődött a Csehszlovákiával kényszerűen megkötött lakosságcsere-egyezmény (1946. február 27.) végrehajtása, majd az 1946. június 17. utáni erőszakos „reszlovakizálás”. Mindezek igen kedvezőtlen hatással voltak, s nem adott sok optimizmusra okot a kedvezőbb pozíciót kereső Nagy Ferenc által vezetett kormányküldöttség washingtoni, londoni, párizsi tárgyalása (1946. június 12–25.) sem.

A magyar hírközlő szervek, a sajtó, a rádió igyekeztek tájékoztatni, felkészíteni a közvéleményt a békeszerződés várható jellegére. A rádió „Párizsi híradó” címmel adott tudósítássorozatot a béketárgyalásokról. Ezek formája, hangneme változó volt; a tájékoztatással a hazai hangulatot is befolyásolni kívánták. Vajna János, az Aktuális osztály vezetője

¹⁸⁷ Párthíradó. 1946. augusztus 6. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. augusztus 6. 17:00–17:20-ig.

1946. augusztus 8-án elhangzott műsorát párbeszédese formába öntötte, s így egy meg nem nevezett tekintélyes külföldi lap tudósítójának szájába adta gondolatainak „érdesebb” részeit.¹⁸⁸ Idézőjelbe helyezve közölte: „A magyar nép nagyon drágán fizette meg urinak német barátságát. De az én véleményem szerint Önök nem élvezték a béke áldását a két háború között sem. Állandó ugrásra kész, várakozó légkörben éltek, amit felülről szítottak az ország urai. Tőkét kovácsoltak a trianoni szerződés igazságtalanságaiból. [...] Háborút készítettek elő és szakadatlan izgalomban tartották az országot.” „Ez a béke – folytatta – nemcsak külsőségeiben más, mint a trianoni, nemcsak abban, hogy akkor legyőzött államként egy békediktátumot fogadtak el, most pedig teljes jogú tárgyaló félként állhatnak a demokratikus világ közvéleménye elé, hanem más tartalmában és a további fejlődés lehetőségeiben is.”¹⁸⁹ A beszélgetőpartner mondta ki, hogy jelenleg és a későbbiekben is a Szovjetunió segítségével számíthat Magyarország, és ez biztosítja a kibontakozást. Majd idézi a „tudósítót”: A párizsi szerződés „lehet, hogy nem hozza meg mindazt, amit önök jogosnak és igazságosnak tartanak. Ez nehéz órákat jelent az új magyar köztársaság életében. Az ország jövője azonban, akármit hoz a béke, a szomszédállamokkal való együttműködésben van.”¹⁹⁰

A „virtuális tudósító” véleménye a békeszerződés tárgyalásain tapasztalt „folyosói” hangulatot tükrözte, és azt sugallta, hogy nem sok jóra számíthat az ország. Az előadó nézete, amellyel a hallgatókat kívánta nyugtatni, inkább az emberek közös reményének visszhangja volt: „Nekünk küzdenünk kell, hogy olyan békét kapjunk, amely lehetővé teszi Magyarország további fejlődését. Arra kell törekednünk, hogy megőrizzük magyarságunkat, emberi méltóságukban, munkához való jogukban testvéreinket túl az ország határain.”¹⁹¹

Még ugyanezen a napon, augusztus 8-án, 20 óra 40 perckor, „Időszerű kérdések” címmel ismét foglalkozott a rádió a békeszerződéssel. Az elhangzottak most inkább pártpolitikai célzatúak voltak. Elhangzott, hogy bizonyos reakciós körök gátolják a békeszerződés kedvező előkészítését a Szovjetunió elleni propagandával.¹⁹² Pedig a Szovjetunió

¹⁸⁸ Párizsi híradó. 1946. augusztus 8. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. augusztus 8. 16:30–16:40-ig.

¹⁸⁹ Uo. 3.

¹⁹⁰ Uo. 3.

¹⁹¹ Uo. 2.

¹⁹² Időszerű kérdések 1946. augusztus 8. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. augusztus 8. 21:15–22:00.

az egyetlen tárgyaló fél – mondták –, aki a tartós békét kívánja szolgálni. A németek volt zsoldos államainak felelősséget kell vállalni, így Magyarországnak is, amelyik „akkor is kitartott Hitler oldalán, amikor a többi zsoldos állam szakított vele”. A szovjetek segítségével – a felelősség vállalása mellett – viszont megnyílik az út a nemzeti megújulás és a demokratikus átalakulás előtt. Ennek érdekében a magyar demokráciára is kemény harcok várnak, hiszen „a reakció elleni rendszabályok Magyarországon még mindig nem teszik ártalmatlanná a demokrácia ellenségeit”.¹⁹³

1946. augusztus 13-án a *Szabad Nép* egész oldalas vezércikkben foglalkozik a békeszerződés ügyével. Itt is az olvasható, hogy a Szovjetunió Párizsban is a tartós békéért és a demokráciáért küzd. Ez a mi célunk is – írja a lap –; ennek megfelelően a „tartós békéért, a haladást képviselő nemzetekkel való szolidaritás jegyében emeljük fel szavunkat a magyar békeszerződés megjavításáért”. Majd következik egy rész, amely egyrészt önkritikusan említi a régi Magyarország és annak vezetőinek felelősségét, de visszautasítja az áttelepítéseket kísérő csehszlovák és román atrocitásokat. Mint írják: „...a békeszerződés tervezete a három legfontosabb kérdésben: területi igényeink, kisebbségvédő kívánságaink, végül gazdasági megterhelésünk dolgában rosszabbak annál is, amit vártunk”. Igaz – olvashatjuk –, hogy Hitler oldalán az „utolsó csatlósok” voltunk, de a felelősség elsősorban Horthy Miklós országlását, a nyilasok hazaárulását terheli. „Mi, magyar kommunisták, [...] nem akarjuk, hogy a reakció bűneiért népünknek nyújtsák be a teljes számlát.” Harcolni kell a reakció és a fasiszmus maradványai ellen, azért is, mivel így válaszolhatunk „azokra a csehszlovák vádakra, hogy Magyarország még mindig a régi Magyarország”. Valljuk a román–magyar barátság szükségességét, ha „az erdélyi magyarság nemzeti egyenjogúságát valóban biztosítják”, megadva a „Székelyföld területi autonómiáját”. Nem ismerhetjük el Csehszlovákia politikai és erkölcsi jogát a magyarok kitelepítéséhez és a „reszlovákizáláshoz” sem. „A Szovjetunió segítségére támaszkodva el kell érnünk, hogy a párizsi békekonferencia elismerje: a jóvátételen (300 millió dollár) kívül egyenlőre semmi mást nem fizethetünk”, mivel az ország gazdasága katasztrofális helyzetben van. Emiatt is várjuk, hogy a külföldre hurcolt javakat kapjuk vissza.

Az ország kilátásai a békekonferencia tekintetében azonban nem voltak kedvezőek. A békeszerződés tervezete visszaállította a trianoni ha-

¹⁹³ Uo. 3.

tárokat, sőt még újabb területátadással is számolt. „A határainkon kívül maradó magyarság nemzeti jogainak védelméről a tervezet nem tartalmaz rendelkezéseket...” Az angol-amerikai gazdasági javaslatok pedig elviselhetetlenül súlyos terheket jelentenek...”¹⁹⁴ A felsorolt aggodalmak a későbbi határozatot nézve sajnos beigazolódtak.

A békekonferencia ideje alatt azonban fel-felcsillant egy kedvezőbb megoldás reménye. Ezt tükrözte Gyöngyösi János nemzetközi sajtófogadása, amiről a Magyar Rádió 1946. augusztus 23-án számolt be.¹⁹⁵ A sajtófogadáson elhangzott, hogy a „békeműnek az érdekek józan összehangolásán, a józan elrendelésen kell alapulnia”.¹⁹⁶ A tárgyalásokról „kiszivárgott hírek megcáfolják azt a célzatos feltevést – állította a tudósító –, amely a magyar ügyet mint előre elintézett kérdést mutatta be”. „Kisebbségeink jövőjének biztosítására irányuló törekvéseink általános érdeklődéssel találkozhatnak. Komoly kilátásaink vannak a gazdasági bekefeltételek javítására.”¹⁹⁷

A remény fénye már egy nap múlva semmivé vált. A tájékoztatás augusztus 24-én már arról szólt, hogy „nincs semmi okunk a túlzott várakozásokra”. „Minden jel arra vall, hogy a legyőzött államok képviselőinek meghallgatása inkább csak jelképes aktus”, a közvéleménynek szól, bizonyítva, hogy nem diktátumról, hanem demokráciáról van szó. Igaz, hogy a fasiszmussal szemben a feltételeket csak diktálni lehet, de jelenleg Magyarország külön tragédiája – hangzott el a rádióban –, hogy „a békeszerződéseket sohasem azok írják alá, akik a háborút kezdték és elvesztették, hanem azok, akik a fasiszta csődtömeget felszámolni kénytelenek: jelen esetben a magyar demokraták”. Ez utóbbiak hiába építenek új országot, változtatták meg a politikát, büntették meg a háborús bűnözőket, mégis nekik kell viselni a háborús felelősség terheit. A történelemben mindig az is felelős, „aki türte, hogy olyan urak üljenek a nyakán, mint amilyen a német és a magyar úri osztály volt”.¹⁹⁸

A magyar delegáció Párizsban méltósággal és nyugalommal, de a szükséges tiltakozással képviselte az ország érdekét – hangzott el a tu-

¹⁹⁴ A magyar béke és a Kommunista Párt. *Szabad Nép*, 1946. augusztus 13. 1.

¹⁹⁵ Párizsi híradó 1946. augusztus 23. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. augusztus 23. 24:40–21:50.

¹⁹⁶ Uo. 3.

¹⁹⁷ Uo. 4.

¹⁹⁸ Káldos György: Hírek Párizsból. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. augusztus 24. 19:00–19:45. 1–3.

dósításban. Akkor azonban tehetetlennek bizonyult, amikor a nagyhatalmak a csehszlovák delegátust tették meg a magyar békeszerződést tárgyaló albizottság referensének, aki eleve ellenérdekelt Magyarországgal szemben. A harcot azonban Gyöngyösiék folytatták, hiszen „többszáz-ezer magyar életért, több százezer házért, földért, vagyonért, több száz-ezer magyar lélek magyarságáért” kellett küzdeniük.¹⁹⁹ „Ennek során az ellen a hangulat és vád ellen is fel kell lépniük, amit szívesen kihasználnak a csehek és románok is, hogy a magyar delegáció nem egyéb, mint a Horthy-rezsim neorevizionista folytatása, revizionista farkasok a demokrácia báránycörében.”²⁰⁰ A nagyhatalmak a hangulatkeltés nyomán hozzá sem akarnak nyúlni a magyar kisebbség kérdéséhez. „És mégis – hangzik el a felhívás – a harcot folytatni kell az utolsó pillanatig, mert sohasem lehet lemondani az igazságtalanság megakadályozásáról. Pedig ami a csehszlovákiai magyar kisebbségi kérdésben történt és történik, égbekiáltó igazságtalanság.”²⁰¹ Ha a nagyhatalmak közömbösek, akkor majd közvetlen tárgyalásokkal kell megkísérelni az ellentétek kiegyenlítését. Mint ismeretes, a párizsi békekonferencia ezt a „kényelmesebb” megoldást támogatta.

A Magyar Rádió „Párizsi híradó” adásai általában reális képet kívántak adni a béketárgyalások magyar vonatkozású híreiről, eseményeiről. Ennek során a tárgyalások hangulatát is jobban érzékeltették, mint más, írott hírforrások. A realitásokat tükrözte a nagyhatalmak számunkra negatív szerepének bemutatása, még akkor is, ha a szovjet delegációt kényszerűen igyekeztek kivonni ebből. Arról azonban nem számoltak be, persze nem is tudtak beszámolni, hogy a magyar ügyet sokszor támogatták volna. Egyedül a nyugatra hurcolt magyar vagyon visszaadásánál léptek fel a szovjetek támogató szerepben. A „Párizsi híradó” reálisan próbálta érzékeltetni az ország háborús felelősségét, de hangsúlyozta a felelősség méltánytalan kiterjesztését az új rendszer képviselőire, bemutatta a csehszlovákok és románok ellenszenvét, a békekonferencián részt vevő 21 győztes állam gyakori érdektelenségét.

Különösen fájdalmas hangot ütött meg egy-egy rádióbeszámoló a magyar kisebbségek helyzetét illetően. Ezekhez kapcsolódva érdemes Tamási Áron ismert erdélyi író megrázó sorait idézni, amelyek 1946.

¹⁹⁹ Uo. 4.

²⁰⁰ Uo. 5.

²⁰¹ Uo. 6.

szeptember 22-én hangzottak el a Magyar Rádió műsorában.²⁰² Mondandóját a következő szavakkal kezdte: „A mostani békekötés tekintetében sorsunk már oly szomorú és a reménységünk már olyan átszellemült, hogy rögeszmés embernek tűnik, aki a jó magyar béke ügyében még szót emel.” Mégis megteszi ezt, mivel tudja, hogy írói kötelessége a „rosszban a jóról beszélni, a nemzet betegágya mellett az életről, vagy a nagy koporsó révületében, bomlott szívvel és aggyal is, a feltámadásról” szólni. „Az értelmem – folytatta Tamási Áron –, mely ezer körömmel kapaszkodik a valóságba, egyre arra ösztökél, hogy egy szerencsétlen nép szellemi koldusa gyanánt szóljak a világhoz, szóljak a szomszédokhoz és önmagunkhoz.”²⁰³ Érti ő is, hogy az érzéketlenség köde üli meg a világot, de az eszme makacsabb a ködnél, és új, friss hajtásokat hozhat a világnak.

Elsősorban önmagunkról kívánt szólni – állította. „Nem a bűnösökről, akiket történetesen magyaroknak hívnak, hanem a magyarokról, akik történetesen bűnösök is vagyunk.” De „Ha egy nép háborút veszített, nem sülyeszthető torkig a megdagasztott bűnbe, erényeivel, értékeivel, emberi és nemzeti jogaival együtt. Igen, mi is bűnösök vagyunk.” De „a magyarság nem azért állott a németek oldalára, mintha a magáénak akarta volna vallani a hitlerizmus elveit és eszközeit”. A trianoni béke vaskos igazságtalansága sodort minket „a rossz és megkísértő szellemhez, mely a magyar jóvátétel ábrándjával kábított”. Ezért hiszünk abban, hogy jelenlegi letisztult szándékunk és őszinte szavunk is számottevő lesz. „Ezért nem tartjuk fölöslegesnek, sőt emberi és nemzeti kötelességünknek tartjuk, hogy nyílt szívvel szóljunk a szomszédokhoz, és biztatással szóljunk önmagunkhoz.”²⁰⁴

Az író szólt arról, hogy 20 évig élt kisebbségi létben. Itt tapasztalta meg, hogy az erdélyi föld drága lehet románnak, magyarnak egyaránt. S ha oly kedves a föld mindkettőnek, „akkor ne legyen szétválasztó közöttünk, hanem összekötő”. Ezen a helyen, „ahol oly hosszú századok óta vagyunk, ők és mi egyaránt, egymásra vagyunk utalva. A békességből, mely a valóság követelménye, mind a kettőnknek haszna származik”²⁰⁵

²⁰² Tamási Áron: A jó magyar béke ügyében. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1946. szeptember 22. 20:20-kor.

²⁰³ Uo. 1.

²⁰⁴ Uo. 2.

²⁰⁵ Uo. 3.

Befejezésül egy boldogabb, emberibb jövőt jósolt rádió-előadásában Tamási Áron: „A magyarság egyes részeit szétválaszthatják valameddig a határok, de azokat először lélekben s majd talán egy bölcs és áldásos dunamenti föderációban gyakorlatilag is le lehet bontani. Addig is egyek vagyunk és egyek leszünk egy közös lelki impériumban, amelyet nem politikusok kormányoznak és katonák védenek, hanem az isteni törvények. Úgy legyen!”²⁰⁶ A párizsi békeszerződés azonban nem segítette elő ezeknek a reményeknek és őszinte álmoknak a beteljesülését.²⁰⁷

²⁰⁶ Uo. 3.

²⁰⁷ 1947. szeptember 15-én lépett hatályba a Magyarországgal kötött békeszerződés, amely szerint az ország határait 1938. január 1-jei állapotnak megfelelően állították vissza, kivéve a pozsonyi hídfő három községét (Oroszvár, Dunacsúny, Horvátjászfalu), amelyeket Csehszlovákiához csatoltak. Magyarországot 300 millió dollár jóvátételre kötelezték, haderejét korlátozták. A magyar nemzetiségek ügyét az érdekelt felekre bízták, a külföldi magyar javak esetében sem született végleges döntés. A párizsi békekonferencia 1946. július 29-től 1947. február 10-ig tartott. (*Magyar Nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002. 541.)

Lásd erről Kertész István: *Magyar békeillúziók 1945–1947*. Európa. 1995.

III. fejezet

TECHNIKAI FEJLESZTÉSEK, ÚJ FELADATOK A MAGYAR KÖZPONTI HÍRADÓNÁL

A *Rádió Újság* 1947. január 17-én megjelent újévi cikkében Ortutay Gyula a rádió két évének fontosabb eseményeiről és a további elképzelésekről számolt be. Az interjú első felében az intézmény háború utáni állapotáról adott képet az olvasóknak. Ezt követően a rádiós munkatársak és postai szakemberek áldozatkész munkájáról szólt, akik lehetővé tették, hogy a harcokat követően igen gyorsan, nem egészen három hónap múlva, 1945. május 1-jén megszólalhatott a rádió.

A Magyar Központi Híradó Rt. elnöke ezt követően a további célokat ismertette. Ezek „részint technikai, részint művelődési s végül politikai természetűek” voltak. Elmondta, hogy a rádió vezetésének különösen világosan kell látnia a technikai feladatokat. E feladatok „egy részét Gerő Ernő irányítása mellett” a Magyar Posta szakemberei végzik. Itt a rádió vezetése „csak elégedett lehet a tervekkel és a megvalósítás tempójával egyaránt.” A tervekben szerepelt, hogy egy-két éven belül megépül két nagy teljesítményű, 130 kilowattos adóállomás, s azokat üzembe is helyezik. A két adóállomással több mint duplájára emelkedik a rádiónak a háború előtt rendelkezésére álló teljesítmény. A tervekben két nagy teljesítményű rövidhullámú adó is szerepel, amely lehetővé teszi azt, hogy a „Szovjetunió és Észak-, valamint Dél-Amerika felé fordulhatunk a magyar kultúra és a magyar politikai gondolat nevében”. A Magyar Posta által megvalósuló technikai eszközök „többszörösen magasabb szintre emelik” a rádióadások hallhatóságát és minőségét.

Ortutay örömmel számolt be arról, hogy feladataik közé tartozik az új épületbe történő költözés, amely a részvénytársaság többi vállalatának (Magyar Távirati Iroda, Filmiroda) is színvonalas elhelyezést és működési feltételeket biztosít, számítva már arra, hogy „néhány éven belül” eleget kell tenni a televíziózás bevezetésével együtt járó igényeknek is.

A művelődés területén a rádió „hivatásának érzi, hogy a magyar és európai kultúra szolgálatában minél nagyobb eredményt érhessen el”. Az elnök itt jegyezte meg, hogy a rádiónak nincs módjában hanglez-

re rögzíteni az elhangzó klasszikus és modern, valamint a nagyzenekari műveket az ehhez szükséges hangrögzítő berendezés hiánya miatt. Bejelentette, hogy ezen a helyzeten a vezetés igyekszik mihamarabb változtatni.

A rádió műsoraiban átgondolt tervek alapján hangzanak el, illetve kerülnek ismertetésre a magyar irodalom, a népköltészet, a világirodalom, a tudomány és a művészet jelentős alkotásai. Az iskolarádió megindításával is újabb lehetőség születik a magyar kultúra alkotásainak bemutatására, amit a rádió és a kulturális minisztérium közösen valósít meg. A tervek szerint – mondta az elnök – a rádióiskola napi hatórás adásban jelentkezik, az adások illeszkednek az iskolai oktatás rendjéhez, a különböző évfolyamok tanterveihöz. „Azt akarjuk, hogy a növendékek a rádión keresztül a legnagyobb íróknak, tudósoknak, a magyarság legnagyobb politikai és szellemi tanítóinak hallgatói lehessenek.”

A kulturális és politikai célok megfogalmazása között szerepelt a haladás, a demokrácia, a társadalmi igazságosság eszméinek terjesztése. A rádió hirdeti a közép-európai béke szükségességét, a Szovjetunióval és a nyugati országokkal való kapcsolatot: „...minden erőnkkel azon voltunk, hogy a magyarságban ébren tartsuk a hálának azt az érzését, amelyet a magyar felszabadulásért a szovjetunió a magyar néptől mindörökké kiérdemel”. Ezt a politikai gondolatot változatlanul hirdetjük és vállalni akarjuk.” A rádió adásain keresztül törekszik arra, hogy a magyarságot tájékoztassa a „világ haladó erőinek irányáról”, a lehetőségekhez képest szolgálja a „világ békéjének és az emberiség társadalmi és politikai haladásának az ügyét”. Az elnök József Attila *A Dunánál* című versének záró soraival fejezte be az interjút: „...ez a mi munkánk; és nem is kevés”, amihez a maga részéről még hozzátette: „Vállalni akarjuk e feladatokat” – mondta.²⁰⁸

Ortutay Gyula a rádió új kísérleti műsorával, a „Falurádióval” kapcsolatban írt levelet S. Szabó Ferencnek, a Földművelésügyi Minisztérium államtitkárának. Az 1947. február 17-én kelt levélben az elnöknek el kellett hárítania a minisztérium kívánságát, hogy teljesen a saját kezébe vegye a műsor összeállítását. Levele elején az elnök jelezte, hogy támogatja a minisztérium azon törekvését, hogy a tárcához tartozó műsorok irányítása és szervezése a szakma feladata legyen, vagyis hogy számítanak a minisztérium munkatársainak a segítségére.

²⁰⁸ Ortutay Gyula. Két esztendő. *Rádió Újság*, 1947. január 17. 2–3.

Az államtitkárt arról is tájékoztatta az elnök, hogy a Budapest I. és a Budapest II. adók sugárzási lehetőségeit vizsgálják, és a rádió vezetése a szükséges adatok beérkezését követően fog dönteni a „Falurádió” adásainak további lehetőségeiről. Ebben az időben ugyanis, amint Ortutay levelében írja, a műsor reggeli adása még kísérleti jelleggel történik. Az eddigi vélemények alapján azonban látszik, hogy a műsor sikeres lehet. A „Falurádió” többi műsora az esti órákban jelentkezik, szombat kivételével mindennap. A hétköznapiakon félórás, vasárnap pedig 55 percben hallható műsorral. Ezzel a műsor a rádió legnagyobb óraszámú állandó adásának számít.

Ortutay ugyanakkor megírta, jelenleg a rádió vezetésének nem áll módjában teljesíteni a minisztérium azon kérését, hogy az eddigi kereken túl biztosítsa műsoridőt a „Falurádió”-nak. Viszont készséggel támogatja a tárca azon kérését, hogy az adás „A Földművelésügyi Minisztérium rádiósorozata” vagy ehhez hasonló címmel kerüljön adásba.

A minisztérium azon kérésének viszont, hogy a „Falurádió” teljes műsora a tárca kezelésébe kerüljön, „elvi okokból nem áll módunkban eleget tenni”. „A Magyar Rádió alapvető függetlensége megkívánja, hogy minden olyan szervezetnek vagy intézménynek, amely a mezőgazdasággal kapcsolatos kérdésekben megszólalni óhajt, erre lehetőséget nyújtunk. Azt hisszük, hogy a tárca rádió-bizottságában való képviselte révén mindenkor mód nyílik az esetleges vitás kérdések baráti szellemben történő elintézésére.”²⁰⁹

A rádió 1947. február 17-én összehívott rendezői értekezletén az intézményben tapasztalt fegyelmi problémák megtárgyalására került sor. Ortutay elmondta, hogy „olyan események történtek, amelyek arra mutatnak, hogy a földszinti lebonyolító szolgálatban súlyos bajok vannak”. Jelezte, hogy ez, vagyis „a fegyelem lazulása” tette szükségessé a rendezői értekezlet összehívását. Az elnök felhívta a jelenlévők figyelmét arra, hogy az adásokat az egész ország, „sőt az egész világ hallgatja, tehát azok, akik a lebonyolító szolgálatot teljesítik, az egész ország, az egész világ előtt szerepelnek”. Ez „komoly felelősséget jelent”. „Ez a felelősség nem engedheti meg azt, hogy egyesek ittasan álljanak a mikrofon elé, vagy más kilengéseket engedjenek meg maguknak.”

A rádiót mint a „magyar kormányzatnak és a magyar demokráciának állandóan jelentkező exponensét tekinti, tehát az egész magyar politiká-

²⁰⁹ Magyar Földművelésügyi Minisztérium... 1947. február. 17. MOL K 850 9. doboz. 95–96.

ról és életről”. Kérte, hogy a rádióban is „vonják le a következtetést, ha lazaság van a vállalati munkában és a lebonyolító apparátusban”.

Az elnök utoljára nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „mindenki tanulhatott a néhány napja történt sajnálatos és eléggé el nem ítéhető eseményekből: nincs többé pardon”. „Tehát, aki ebben a szolgálatban a maga helyén súlyosnak nevezhető mulasztást követ el – ami alkalmas a rádión keresztül a magyar demokrácia tekintélyét lerontani –, az ellen azonnali hatállyal javasoljuk az üzemi bizottságnál fegyelmi úton – a vállalattól minden néven nevezendő igény nélkül – való elbocsájtását.”

Az elnök arra is figyelmeztetett, hogy az egész felügyelőbizottság „leváltása következne be akkor, ha ismét előfordulna, hogy a Vezetőség ilyen súlyos hibákról harmad-negyed-, esetleg kerülő úton – szerez tudomást”. „Nem lehetséges, hogy kívülről értesüljünk az eseményekről, mert az arra illetékesek látszat-barátságból, vagy érdek-összeköttetésből nem jelentik azonnal azokat. A műsorfelügyelőknek kötelessége, hogy ellenőrizze a műsor lefolyását. Lehetetlen helyzet az, hogy a műsornaplón és megszervezett ellenőrzési szisztémákon keresztül bújjanak hibák, és más oldalról tudjuk meg azokat. Minden hibáról azonnal jelentés teendő, súlyos esetekben akár Ortutay Gyula, vagy Schöpflin igazgató úr lakásán.” Az elnök újra hangsúlyozta, hogy „nem fogja megmásítani felfogását és az Üzemi Bizottság sem” változtat állásfoglalásán.

Schöpflin Gyula arra kérte a jelenlévőket, hogy vegyék komolyan az elhangzottakat, ő azokkal mindenben egyetért, és jövőben nem fogja „baráti” alapon kezelni a problémákat, hanem a Vállalati Fegyelmi Bizottság szabályzata alapján jár el. A Lebonyolító osztály minden munkatársát arra kérte, hogy a legkomolyabban vegyék a munkájukat, hiszen azt mindenki hallja, és az előírásokat a legszigorúbban tartásuk be.

A műsorigazgató bejelentette, hogy a készülőben van a rendelkezés a Lebonyolító osztályra és a lektorokra vonatkozóan. Itt is előfordulnak hibák, a kidolgozás alatt álló rendszerrel lehetőség lesz arra, hogy a felelősség és az ellenőrzés mértéke megállapítható legyen. Elmondta azt is, hogy minden rendelkezés annyit ér, amennyit betartanak belőle, ezért arra kérte a jelenlévőket, hogy a műsorok készítésére és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseket „lelkiismeretesebben tartsák be”. A készülő rendelkezés senkinek nem jelent nagyobb terhet, csak a felelősség határát jelöli meg, vagyis azt, hogy „meddig terjed mindenkinek a felelőssége és a további lépésekre ki az illetékes”. A rendelkezés az egész rádió működése szempontjából meghatározó, arra kéri az értekezlet résztvevőit, hogy megjelenés után pontosan tanulmányozzák, és a „napi munkájuk folyamán is állandóan tartásuk szem előtt”, ha valami nem érthető,

akkor kérjenek segítséget. Bejelentette azt is, hogy rendelet megjelenését, követően újabb értekezletet hívnak össze azzal a céllal, hogy az ott leírtakat értelmezzék, és a felmerülő kérdéseket megbeszéljék.

Barsi Ödön főrendező felhívta a bemondók figyelmét a „pontos idő gyakori közlésére és a bemondó iskola látogatására”. Figyelmeztetett arra, hogy a „bemondó iskolából csak az a bemondó hiányozhatik, aki éppen szabadnapos”. A főrendező hangsúlyozta, hogy a Lebonyolítási osztályon dolgozó munkatársak esetében a „jövőben súlyosabb természetű hibáknál a figyelmeztetést teljesen mellőzi és azonnal írásbeli jelentést tesz a Vállalat vezetőségének”.²¹⁰

Schöpflin Gyula műsorigazgató 1947. március 8-án Farkas Aladárnak, az Állami Szénbányák Kultúrosztályára írt levelében a rádióban induló új műsor engedélyezéséről számolt be. A rádió Műsorbizottsága hozzájárult a „Bányász műsorok” indításához. A műsor a tervek szerint kéthetente, vasárnap délben 12:00–14:00 óráig 30 perc időtartammal lesz hallható. Az egyes műsor elkészítéséért 200 forintot fizet a rádió, az összeg magában foglalja a műsor összeállítási és szervezési munkáit.

Az új műsort az Irodalmi osztály gondolja, ezért a műsorigazgató arra kérte a műsorért felelős szakembert, hogy vegye fel a kapcsolatot az osztály vezetőjével, Grandpierre Emillel.²¹¹ A műsor elkészítéséhez szükséges művészi és technikai feltételeket a rádió biztosítani fogja.²¹²

1947 elején indulnak azok a beruházások, amelyekkel jelentős fejlesztések valósultak meg. A Magyar Posta Vezérigazgatója, Udvarhelyi Ödön 1947. március 10-én írt levélben tájékoztatta Schöpflin Gyula műsorigazgatót a Magyar Központi Híradó Rt. által benyújtott pályázat eredményéről. A rádiónak a Magyar Marconi Rt. ajánlott fel két darab angol gyártmányú 100 kilowattos adóberendezést, amelyek 13,5 és 80 méteres rövidhullámsávok között használhatók. Az ajánlott adóberen-

²¹⁰ Jegyzőkönyv. 1947. február 17. MOL K 613. 91. csomó. 65. tétel. 977–979. (A jegyzőkönyvet megkapták a rendezők, a műsorfelügyelők, a bemondók, a forgatók és a Tájékoztató Iroda. Az viszont nem derül ki a jegyzőkönyvből, hogy személy szerint ki volt az, aki részegen lépett a mikrofon elé, s került adásba.)

²¹¹ Kolozsvári Grandpierre Emil (1907–1992) író, műfordító. 1946–1949 között a Magyar Rádió Irodalmi osztályát vezette. 1949-ben elbocsátották. 1951-től írásaiból élt. *Magyar Nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó. Bp., 2000. 208.

²¹² Magyar Állami Szénbányák Kultúrosztálya, Farkas Aladárnak... 1947. március 8. MRA Műsorigazgatás dokumentumai. 38. doboz.

dezek korszerűek és értékállóak, „teljesítményük nagysága biztosíték a nagytavolságú zavartalan műsor- és hírközlés megvalósítására”. Az adók ugyanolyanok, mint a BBC-nél üzemben lévő, ezekből 28 adót működtetnek. A két 100 kilowattos adóhoz tartozik négy darab körsugárzó antenna. A berendezések szállítással, szereléssel és vámmal együtt 13 205 500 forintba kerülnek. Maga a vámköltség mintegy 1,5 millió forintot tesz ki. A vételár összegéből 130 000 fizetendő angol fontban, dollárban vagy svájci frankban, a fennmaradó összeg pedig forintban. A cég a szállítást 20 hónap határidőre vállalta.

A posta vezérigazgatója arról is tájékoztatta Schöpflin Gyulát, hogy a fejlesztési tervek között szerepel egy kis teljesítményű adóberendezés felállítása Diósdon, amellyel még az év folyamán kísérleti adást terveznek, ezért az antennák megépítése szintén ebben az évben esedékesek. A terveknek megfelelően a következő beruházási költségekre van szükség: 1. a folyó költségvetési évben 4 500 000 forint, ebből 39 000 angol font vagy ennek megfelelő dollár, illetve svájci frank a valuta szükséglet. 2. az 1947–48-as költségvetési évben: ugyancsak 4 500 000 forint, ebből 39 000 angol font vagy ennek megfelelő dollár, illetve svájci frank a valuta szükséglet. 3. az 1948–49-es költségvetési évben: 4 205 500 forint, ebből 52 000 font vagy ennek megfelelő dollár, illetve svájci frank valutakészletre van szükség.

A külföldről beszerzendő berendezésekről meghozott döntését a szakember a következőkkel indokolta, miután előjáróban leírta, hogy tisztában van a hazai ipar pártolásának a fontosságával. 1. Hazai gyártásban a berendezések elkészítése három évnél hosszabb időt venne igénybe. 2. A hazai gyártású berendezések technikai korszerűsége „messze elmaradnak a külföldi gyártású rövidhullámú adóktól”. 3. A hazai berendezések 60%-kal drágábbak, mint a hasonló teljesítményre képes külföldi berendezések.

E levelében azt is közölte a vezérigazgató, hogy a berendezések beszereléséhez a posta „maga nem tud hitelt teremteni”, azonban a diósi épületeket – ahol a munkálatok jelenleg is folynak – a posta a saját költségén hozza rendbe, hogy azok alkalmasak legyenek az adóberendezések befogadására. Az épületek rendbe hozásával, s ezzel is a rövidhullámú műsorszórás megvalósulásához a posta 5 500 000 forinttal járult hozzá. Ezenfelül a posta vállalta az adóberendezések üzemben tartási költségeit, amelyek évente 2,5-3 millió forint kiadást jelentenek.

A leírtak figyelembevételével Udvarhelyi Ödön arra kérte a részvénytársaság vezetését, hogy az adóberendezések „létesítéséhez szükséges hitelfedezetet szíveskedjék megszerezni”. Felhívta a figyelmet arra is,

hogy sürgős lenne a hitelösszeg megszerzése, hiszen a megadott szállítási határidő a megrendelés leadásakor kezdődik.²¹³

A Magyar Rádió 1947. március 11-én tartott műsormegállapító bizottsági ülésén fontos műsorszervezési ügyek szerepeltek napirenden. Az első pontban Schöpflin Gyula a „Falurádió” és a színházi közvetítések Budapest II. adóról a Budapest I. adóra történő áthelyezésére tett javaslatot. A cserét azzal indokolta a műsorigazgató, hogy „különösen vidéken, ahol a »Falurádió« hallgatása igen fontos, a színházi közvetítések” pedig a művelődés célját szolgálják, a Budapest II. adón „nagyon rosszul hallhatók”. A bemutatott tervezetben a két adóállomás részletes műsorstruktúráját is ismertetette az ülés résztvevőivel Schöpflin Gyula. A tervezet szerint a „Falurádió” adásainak egy részét, a színházi közvetítések esetében pedig minden adást a Budapest I. adó sugároz. A tervezetet a műsorülés minden résztvevője elfogadta, és megállapodtak abban is, hogy mindez május 1-jén lép életbe.

Schöpflin Gyula további javaslatot tett a Budapest II. adó reléállomásokon való sugárzására. Felhívta a figyelmet arra, hogy amennyiben a Budapest II. műsorát az említett reléállomások sugározzák, az „ott elhelyezett értékes műsorszámok nagyobb hallgatóközönséget kapnak”. A műsorülésen ezt a javaslatot is elfogadták, azzal a kiegészítéssel, hogy az átkapcsolás időpontjának meghatározását Tomcsányi Béla postamérnökre bízzák.²¹⁴

A műsorigazgató a továbbiakban felhívta a „Falurádió” és az „Iskolarádió” műsorfelelőseinek figyelmét arra, hogy kívánatos lenne a részletes műsorok megjelentetése. A felvetéssel kapcsolatban a műsorok felelősei (Kolozsvári Grandpierre Emil – „Iskolarádió”, Vajna János – „Falurádió”) elmondták, hogy a „kérdésnek sajnálatos akadályozó okai vannak”, mivel a két műsor „külső intézői a részletes műsorokat a legritkább esetben küldik be időben”. A műsorülés felhatalmazta az illetékes osztályvezetőket, hogy levélben értesítsék a „Falurádió” és az „Iskolarádió” külső szerkesztőit a „Magyar Rádió szigorú határozatáról, hogy műsoraikat két héttel az adás előtt küldjék be”. „Amennyiben az

²¹³ Magyar Központi Híradó Rt. ... 1947. március 10. MRA Műsorigazgatás dokumentumai. 38. doboz.

²¹⁴ Tomcsányi Béla postamérnök, a Rádióműszak vezetője. 1928-ban a magyar, majd a norvég rádió szünetjelgépeinek konstruktőre, amelyek a mágneses hangrögzítés kezdetéig voltak adásban. Szerepe volt a hangrögzítés és általában a rádiótechnika fejlesztésében. Gyanúsítgatásokkal öngyilkosságba kergették 1950-ben. <http://www.radiohistoria.hu/Oldradio/mainhu.nsf/wmanuid/0000129> (2012. április 2.)

elsőhetes műsor kiadásáig a kért műsorok a Magyar Rádióhoz nem érkeznek be, azok helyén hanglemezeket kell műsorba állítani.”

A műsorigazgató az ülésen felhívta az illetékes osztályokat, hogy készüljenek az 1848-as forradalom évfordulójának méltó megünneplésére. Javasolta, hogy az Irodalmi osztály az egyes napokhoz kapcsolódóan verses összeállításokkal készüljön a magyar irodalomból. A centenáriumon a rádió a „tisztá magyar népdalt áttörő módon propagálja” – hangsúlyozta Schöpflin Gyula. Ennek érdekében kérte a Zenei osztályt, hogy készítsen az alkalomhoz illő részletes tervezetet.

A Magyar Rádióban egyik felmérés azt vizsgálta, hogy az „énekes sztárok” milyen gyakorisággal szerepelnek élő adásban a rádióban. Az eredmény ismeretében a műsorülés úgy határozott, hogy „a sztárok egyenként és hetenként 3 lemezzel szerepelhetnek”. „Amennyiben a héten egy élő szereplésük van, az esetben csak két hanglemezműsorban szerepelhetnek”. Ezzel kapcsolatban Száder István,²¹⁵ a Hanglezmosztály vezetője felhívta a műsorülés figyelmét, hogy a „könnyűzenei műsorok elkészítésénél komoly zavarok fognak támadni, mivel a Hanglezmosztály nem rendelkezik kellő mennyiségű szórakoztató magyar szövegű anyaggal”. Káldor György, a Külügyi osztály vezetője javasolta, hogy a rádió írjon ki pályázatot a könnyűzenei műsorok zeneszerzőinek.

A műsorüléshez érkezett a győri püspökség Nagyboldogasszony napjára vonatkozó helyszíni közvetítésével kapcsolatos kérelme. A válasz elutasító volt: a kérelem „későn érkezett, ezért a műsorülés érdemben foglalkozni a kérdéssel nem tud”. Továbbá megerősítette az ülés azt a tényt, hogy „vidéki helyszíni közvetítések a vonalnehézségek miatt csak rendkívüli fontos esetekben vehetők műsorba” – olvasható a jegyzőkönyvben. Az elutasítást a politikai megfontolás csak részben motiválta. A problémát ekkor – mint jelezték is – inkább az okozta, hogy a rádiónak csak kevés helyszíni közvetítésre volt módja technikai okokból, s ezeket a politikailag befolyásosabbak számára látták célszerűnek rendelkezésre bocsátani.²¹⁶

A rádió adásainak vételét szélesebb körben biztosító olcsó készülékek gyártásával már több mint egy éve foglalkoztak a Magyar Posta

²¹⁵ Száder István (1894 – ?) Zeneművészeti Főiskolát végzett. 1934-től dolgozott a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részvénytársaságnál. 1945 után a rádió Hanglezmosztályát vezette. BFL XVII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratok. 6. doboz.

²¹⁶ Jegyzőkönyv... 1947. március 11. MOL K613. 65. tétel. 987–988.

szakemberei. Főleg azt támogatták, hogy a legegyszerűbb, csak a két főadó vételére alkalmas, ezért olcsón és nagy mennyiségben előállítható készülékeket gyártsák. A posta vezérigazgatósága és a Híradó Rt. vezetőinek 1947. május 19-én tartott értekezletén, a néprádiók forgalomba hozataláról tárgyalva azonban más vélemények is elhangzottak. Sőt, a megbeszélésen már szinte egybehangzó véleményként fogalmazták meg, hogy „csak budapesti műsor vételére használható néprádió készülék előállításával és a piacon való elhelyezésével a közönség mai igényei mellett komolyan foglalkozni már nem lehet”. „Ilyen korlátozott vétellehetőségű készüléknek sikeres tömeges forgalomba hozására a rádiótechnika mai fejlettsége mellett nincs remény.” Olyan néprádiót kell gyártani, amely a külföldi adások vételére is alkalmas, „korszerű és mégis forgalomképes, tehát a kisjövedelmű dolgozók és más társadalmi kategóriákba tartozók is” meg tudják vásárolni.

A készülékek 600 forintért áron kerülhetnének a boltokba, nagyobb megrendeléssel és 15%-os haszonkulccsal számolva, és feltételezve azt, hogy a forgalmi adót – az akció sikere érdekében – 5%-ra lehet csökkenteni. Úgy vélték, hogy ennél olcsóbban megbízható, jó minőségű készüléket előállítani még a mennyiséget akár 20 000 darab fölé emelve sem lehet.

Annak érdekében, hogy a rádiók valóban olcsón hozzáférhetőek legyenek, a posta és a rádió vezetése közös akcióban vállalta, hogy fele-fele arányban, 140 forinttal járul hozzá egy-egy rádiókészülék árához. A 140 forintot a rádió előfizetési díjakból fedezik remélték fedezni. A készülékek így 460 forintos áron kerülhettek a kereskedelmi forgalomba. A javaslat további, ekkor ritka könnyítést is tartalmazott: a vásárlók „23 hónapon át havi 20 forintos részletekben törlesztenék” a készülék árát.

A készülékek elterjesztésének más lehetőségeivel is számoltak. „Ami az üzemek (állami és magán) dolgozóit illeti”, a nekik szánt 10 000 készüléket „a posta a kereskedelem kikapcsolásával közvetlenül adja át az üzemeknek az ott dolgozók részére való szétosztás céljából”. „Ilyen módon a 15%-os kereskedői költség ugyanis kb. 3%-os postai és szállítási költségre csökkenne, vagyis a dolgozók heti 5 forintos törlesztés mellett 20 hónap alatt” tudják kifizetni az így 400 forintra csökkent árat.

Úgy vélték, hogy az első lépésben 20 000 néprádiót kellene forgalomba hozni, amiből 10 000 darabot „üzemek dolgozóinak kellene felajánlani, a másik 10 000-et pedig a polgári kereskedelem útján piacra bocsátani”.

A vásárlók körét egy másik szempontból is korlátozták: „Néprádiót csak új előfizető vásárolhat, mert az akciónak éppen az a célja, hogy a

rádielőfizetőknek feltűnően csekély számát (április végéig mindösszesen 322 810), s ezzel kapcsolatban a kincstár bevételeit emeljük.”

Az igen kedvező, azonban a fizetésekhez képest mégis érezhető terhet jelentő törlesztőrészletek beszedését a posta vállalta magára – azokat megbízottak végeznék, így az üzemekből az ezzel megbízott alkalmazottak hetenként számolnának el a részletekkel.²¹⁷

A Magyar Posta Vezérigazgatósága május 22-én ülésén, áttekintve a vezérigazgatóság és a Híradó Rt. vezetőinek május 19-én tett közös javaslatait, több módosítást tett. A módosítás Farkas Ferenc, Horváth Zoltán és Révai József hozzászólása alapján készült. Ezek lényege a következő volt: 1. az üzemi dolgozók és a parasztság számára a készülékek ára 400 forintnál többbe ne kerüljön; 2. a készülékek 20 hónapos havi 20 forintos törlesztőrészletébe a havi rádió előfizetési díj is beleszámítson; 3. a néprádió 400 forintos forgalmi árának elérése érdekében az igazgatóság a 14 hónap helyett 20 hónapon keresztül a készülék vásárlóinál lemond az előfizetési díjról; 4. az igazgatóság célja, hogy jó minőségű készülékeket, szép kivitelben hozzanak forgalomba, és az akció keretében minél több dolgozó jusson készülékhez, hiszen ezáltal a „magyar demokrácia támogatóinak” megnyerése is cél; 5. az igazgatóság fontosnak tartja, hogy a készülékek közvetlenül a szakszervezetek, üzemi bizottságok és a „koalícióba tömörült egyes pártok kulturális csoportjai, valamint a parasztság érdekképviselői szervei útján” kerüljenek forgalomba. A munkásság és a parasztság a lehető legolcsóbban, „közvetítői haszon kizárásával” jusson a rádiókészülékhez.²¹⁸

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc centenáriumi ünnepségeinek előkészületeiről az első említés a rádió 1947. március 11-én tartott műsormegállapító bizottsági ülésén hangzott el. Erről tárgyalt három hónappal később Huszti Dénes, a Tájékoztatási Minisztérium osztályvezetője, az állami ünnepségek egyik szervezője, és Schöpflin Gyula, a rádió műsorigazgatója. Az 1947. június 16-án kelt dokumentumban a minisztérium és a rádió szoros együttműködéséről olvashatunk. A rádió vállalta, hogy 1948. január 1-je és március 15-e között napról napra bemutatja a száz évvel azelőtti eseményeket. Március 15-én a rádió egész nap az ünnepségek eseményeiről számol be, és az évfordulónak megfelelő műsorról készül.

²¹⁷ Jegyzőkönyv... 1947. május 19. MRA Műsormegállapító Bizottság dokumentumai. TD – 411/9. 10 doboz.

²¹⁸ Jegyzőkönyv. 1947. május 22. MRA 54. doboz.

A megbeszélésen egyeztettek a június és augusztus között megrendezésre kerülő Duna-völgyi népek ünnepségsorozatáról, arról, miként és mikor kapcsolódjon be a közvetítéseivel.

Megbeszélték azt is, hogy a közvetítések sorában kiemelten kezelik a londoni olimpia magyar eseményeiről készülő tudósítások feltételeinek a biztosítását.

A műsorigazgató arra kérte a minisztérium vezetését, hogy lehetőleg dátum szerint tájékoztassa a rádió vezetését minden előkészületről és a tervbe vett eseményekről. Elmondta, hogy a rádió a forradalom centenáriuma igyekszik a lehetőségeihez képest a legszínvonalasabb programsorozatot összeállítani, ehhez azonban szükséges az is, hogy más rendező szervezetek, így a Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (MIOT) tájékoztassák a rádiót készülő programjaikról.

A rádió szerkesztősegeinek munkájáról szólva Schöpflin elmondta, készülve az évfordulós műsorokra különösen fontosnak tartják, hogy azok színesek, érdekesek legyenek, kerüljék a száraz adatközlést, az eseményekről jól dramatizált összeállításokat készítsenek, amelyekhez megfelelő zenei háttérrel is biztosítanak. Ugyanakkor megemlítette, hogy éppen a rádió zenei anyagai azok, amelyek bővítésre szorulnak. A műsorigazgató azt is elmondta, hogy a rádió az ünnepségekről nemcsak a műsorában rendszeresen szereplő rovatok, az úgynevezett fix műorszámok átszabásával készül, hanem egész műsorszerkesztésével alkalmazkodni fog, segíti az események méltó megünneplését.²¹⁹

Új adókról, technikai újításokról és más fontos eseményekről számolt be a *Rádió Újság* cikkeiben. Az 1947. június 27-én megjelent számában például részletes riportot olvashatunk a Diósdon elkészült 50 méteres rövidhullámú antennatorony felállításáról. Az antennatornyot Garay László és Kodolányi Gyula postaműszaki szakemberek irányításával 52 postai és rádiós munkatárs állította össze a földön. A tornyot négy csörlőgép emelte a helyére drótkötelekre erősített darukampók segítségével. A fekvő torony lassan mozdult, és percről percre egyre nagyobb szögben távolodott a földtől. A tornyot másfél óra alatt sikerült a helyére emelni. A talapzatba emelt tornyot a munkások hatalmas csavarokkal rögzítették. A munka utolsó fázisánál jelen volt a posta vezérigazgató-helyettese, Pamlényi Pál is, aki elmondta, hogy hamarosan elkészül a torony párja és még öt 70 méteres torony.

²¹⁹ Pro Memoria. 1947. június 16. MRA Műsorülés jegyzőkönyvei. TD – 411/9. 10. doboz.

A toronnyal egy időben elkészült az adóállomás és a műszaki felszerelés is a helyére került. A szakemberek azt remélik, hogy ősszel megindulhat a rövidhullámú adások sugárzása Észak- és Dél-Amerika felé. Először csak kis energiával, 400 wattal tudják sugározni a műsorokat, de a tervek szerint 1948-ra már komoly erővel szólalhat meg a rádió hangja a tengerentúlon is. A hét vastornyon kívül fatornyokat is létesítenek, annak érdekében, hogy azokon körsugárzó antennákat helyezzenek el. Ezek az antennák a délutáni órákig 2-3000 kilométeres távolságokra adhatnak műsort. A rádióhullámok terjedését zavaró körülmények csökkentével, a késő délutáni és az éjszakai órákban már irányított antennák sugározzák az adásokat a tengerentúlra, Amerika felé.²²⁰

Schöpflin Gyula, a rádió műsorigazgatója a *Rádió Újság* 1947. szeptember 5-én megjelent számában a rádió és a vidék kapcsolatáról írt. A rádió műsoraiban a magyar vidék, városok, tájak, falvak csak alkalmoszerűen szerepeltek a műsorokban. A hallgatók azzal a váddal is illethetik a rádiót, hogy „túlnyomóan Nagy-Budapest műsora”. Ezzel a hiányossággal természetesen tisztában van a rádió vezetése is. Az országjárásnak eddig komoly technikai akadályai voltak, például vágókocsi- és lemezhiány. A lehetőségekhez képest ezt a hiányt a rádió vezetése eddig is igyekezett pótolni. A rádió „Falurádió” című műsora a jövőben minél többször szólaltatja meg a falvak lakosságát.

A rádió technikai eszközeinek folyamatos fejlesztése, így az új vágókocsi is lehetővé tette, hogy az ország értékeinek megismerését és bemutatását sokoldalúbban oldják meg a rádió közvetlen jelenlétével. A műsortervek között szerepelt az „Ismerjük meg önmagunkat” című műsor indítása. A műsorban elsősorban az emberek mindennapjainak bemutatása, a vidéki élet, a gondok megismertetése szerepelt. A cél az – írta a műsorigazgató –, hogy ebből a „Falurádió” profitáljon a lehető legtöbbet, a vidéki helyszíneken az érdekeltek és a szakemberek együttes véleménye segíthet a problémák megoldásában.

A műsorokban a rádió vezetése igyekszik bemutatni a vidék kulturális értékeit is, a falvak művelődési otthonaiban, a népi kollégiumokban folyó munkát. Ugyancsak szerepeltetni kell a műsorokban a vidéki városok zenei, irodalmi életének kimagasló eseményeit.

A jövő tervei között a Schöpflin részletesebben is nyilatkozott az előkészületekről az 1848-as forradalom évfordulójára. A rádió 1948-as műsortervében szerepeltek a korabeli történelmi események színhelyeinek

²²⁰ Elkészült a rövidhullámú antennatorony! *Rádió Újság*, 1947. június 27. 3.

bemutatása, Petőfi, Kossuth és szabadságharc kiemelkedő személyiségeinek tetteit felelevenítő emlékezések, az emlékhelyek felkeresése. Azt is elmondta, hogy a jövő év műsorainak kiemelt részei lesznek a három-éves tervről szóló beszámolók, amelyek remélhetőleg sok tanulsággal járnak majd, sikerekről számolhatnak be, és sok örömet is jelentenek majd a hallgatók számára. Ugyanakkor közelebb viszi a rádió vezetését a legfontosabb cél eléréséhez, ahhoz, hogy a „magyar rádió minden ízében a népe legyen és a népnek szolgáljon”.²²¹

A *Rádió Újság* 1947. november 7-ei száma interjút közöl Molnár Erik külügyminiszterrel. A politikus az utóbbi időben fontos szerződéseket kötött a szomszédos államokkal, ebből az alkalomból kérdezte a lap munkatársa, hogy milyen szerepe lehet a rádiónak a szomszéd országokkal való baráti kapcsolat ápolásában. A rádiónak nagyon fontos és sokrétű feladata van ezen a téren. Az első lépés a Duna-völgyi és kelet-európai népek kulturális kapcsolatainak elmélyítése. A rádió feladata ebben magas színvonalú műsorok, hangversenyek, ismeretterjesztő előadások, műsorcsere, helyszíni közvetítések és hangjátékok keretében megismertetni a magyar hallgatókkal a szomszédos népek irodalmát, zenéjét, kultúráját, történelmét, képzőművészetét, gazdasági és szociális helyzetét.

A lap munkatársa megkérdezte a külügyminisztert a rövidhullámú rádióállomás fontosságáról. Nagyon fontos a műsorok Amerikába történő sugárzása – mondta a politikus. Ezek az adások azok számára is fontosak, akik figyelemmel kísérik az ország sorsának alakulását. Ezért nagyon fontos, hogy ezek a műsorok színvonalasak, értékesek legyenek a külföldön élő honfitársak számára.²²²

A *Rádió Újság* 1947. december 26-án megjelent számában Schöpf-
lin visszatért a rádió 1948-as ünnepekkel kapcsolatos terveire, illetve újabb feladataikról tájékoztatta az olvasókat. Elmondta, hogy az 1848-as forradalom centenáriumi ünnepei kiemelkedő eseményeiről a rádióban beszámolnak, s műsorokkal napról napra követi majd a forradalom eseményeit.

A tervekben szerepel a rádió külföldi kapcsolatainak bővítése. A nemrég megkötött lengyel–magyar műsorcsere-egyezményt az év elején hamarosan követni fogja a jugoszláv rádióval megkötendő együttműködés. Több mint egy éve folynak a tárgyalások a francia–magyar műsorcsere-

²²¹ A rádió és a vidék. *Rádió Újság*, 1947. szeptember 5. 2.

²²² A magyar rövidhullámú adó fontosságáról. *Rádió Újság*, 1947. november 7. 2–3.

re megállapodásról is. A BBC szilveszteri körkapcsolásos műsorában Moszkvától Reykjavíkiig közel 20 európai ország rádiói – közöttük a magyar is – szólalnak meg. A következő évtől a londoni rádió viszonylag rendszeresen átveszi a magyar rádió kiemelkedő műsorait. A csere-műsorokban is megmutatkozik 1848 százéves évfordulójának európai jelentősége.

Schöpflin arról is megnyugtatta az olvasókat, hogy a nyári feladatok között első helyen szerepel az olimpiai játékok közvetítése. A rádió vezetése és munkatársai minden szükséges előkészületet megtettek, hogy a sportesemény történéseiről tudósítsák a hallgatókat.

A tavasz folyamán a magyar rádió bemutatkozik a prágai rádiókiállításon, amely egyben az első nemzetközi megmérettetés lesz.

Mindezek mellett a rádió minden munkatársa azon dolgozik a továbbiakban is, hogy „minél jobb és szebb, minél változatosabb és érdekesebb műsort” nyújtsanak a hallgatók milliói számára – írta a műsorigazgató.²²³

BARCS SÁNDOR A RÁDIÓ ÉLÉN – ORTUTAY ÚGY MEGY, HOGY MARAD?

A Magyar Központi Híradó Rt. vezetésében történt változásról számol be egy 1947. március 14-én keletkezett irat. Ebben Barcs Sándort tájékoztatja Ortutay, hogy őt a köztársasági elnök a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élére nevezni ki. Megírta Barcsnak, aki ekkor a Magyar Távirati Iroda felelős szerkesztője volt, hogy őt kívánja megbízni, már miniszterként, a rádió vezetésével. A dokumentumban pontosan meghatározta az új vezető feladatait: „2. Az igazgatósági elnöki tisztem fenntartása mellett megbízom Önt – visszavonásig – azon munka és feladatkör helyettem való ellátásával, ami a vezetésem alatt álló vállalatnál a politikai és művészi szempontok helyes érvényesülését szolgálja. 3. A fenti 2. pont szerinti munka és feladatkörének ellátásánál az MTI vonatkozásában annak főszerkesztője, a Rádió vonatkozásában pedig a műszaki igazgató az, akinek a véleményét Ön elhatározásait megelőzően a szükséghez képest meghallgatni tartozik. Emellett a szükséghez képest és belátáshoz képest az illetékes osztályvezetők véleményét is természetesen kikérheti. 4. A fenti munka és feladatkörének ellátá-

²²³ A rádió újéve. *Rádió Újság*, 1947. december 26. 3.

sa során helyettem és megbízásomból a végrehajtó bizottsági üléseken mint elnök vesz részt. 5. A fenti megbízatásom folytán az Igazgatóságnak a jelen levelem másolatának bemutatásával előterjesztést teszek arra, hogy a./ az Igazgatóság nevezze ki a Magyar Központi Híradó Rt. igazgatójává; b./ ruházza fel, mint igazgatói címmel bíró társasági tisztségviselőt kollektív cégjegyzési jogosultsággal; c./mindaddig, amíg jelen megbízásom szerint munkakörét ellátja, fizessenek Önnek munkadíjpótlékként havonként előre való esedékességgel 1200 – azaz egyezerkettőszáz forintot és az összes illetménye után járó adóterheket. 6. Minthogy igazgatósági elnöki tisztemet fenntartom – és Ön az Igazgatóságnak egyébként sem tagja –, az Igazgatósággal kapcsolatos tennivalók tekintetében megbízást Önnek nem adok. 7./ Ha, miniszteri megbízatásom megszűnik, az esetre az én Önnek adott jelen megbízatásom is automatikusan megszűnik, és hatályát veszti. Nem vonatkozik ez az Ön igazgatói címére és illetve cégjegyzési jogosultságára, ami természetesen továbbra is hatályban és érvényben marad.” Ez utóbbi esetben az 1200 forint illetménypótlék megszűnik és olyan fizetést kap, mint a vállalat igazgatói – írta a rádiónál pozícióját és befolyását biztosítani kívánó feljegyzése végén Ortutay Gyula.²²⁴

Ortutay Gyula levelezésében megmaradt egy édesanyjának korábban, 1947. január 28-án írt levél, amelyben kifejtette, hogy próbált kitérni a miniszterség elől, de nem tudott. „Én igazán mindent megpróbáltam – írta. – Elutaztam egy hónapra külföldre, a köztársasági elnöktől kezdve mindenkinek kifejtettem a megbízatásommal szembeni ellenérveimet, a pártokat igyekeztem meggyőzni, hogy jobb munkát végzek itt a MKH-nál, mint egy minisztériumban, amelyet az elrontott költségvetés, tisztázatlan személyi kérdések s főként a még tisztázatlanabb politikai kérdések valósággal kígyófészekké tesznek.” Levelében úgy vélte, hogy „erkölcsi kötelesség, amely nem engedi a kitérést a legnehezebb, sőt a leghálátlanabb feladat elől sem”. A feladatból következően lesznek olyanok, akik félreértik a terveket, intézkedéseket, a kialakuló hangulat bánatot okozhat, akár a családnak is. Ortutay tisztában volt azzal is, hogy „mint minden miniszter, magam is a támadások, gúnyolódások és hazugságok közepébe kerülök, aminek a hálózata a végén engem is szépen lehúz a bukott miniszterek hosszú sorába”. „Azonban a miniszterek se önmagukért vannak, hanem valami célért, az országért, szóval azokért a becsületes és tiszta eszmékért, amiben hisznek. Hát én hiszek

²²⁴ Barcs Sándor úrnak... 1947. március 14. MRA 54. doboz.

néhány ilyen eszmében, nekem is van valami célom s közben egy-két hónap vagy egy-két év múlva engem félretesznek, de ebből megvalósul valamennyi, maga a dolog megérte.” Arra kérte levele végén édesanyját, ne aggódjon a „kelléténél jobban” érte, mert igyekszik becsületesen és jól dolgozni, imádkozzon azonban azért, hogy „ez a munka jó munka lehessen”.²²⁵

Ortutay a részvénytársaság igazgatóságának 1947. március 17-i ülésén számolt be a vezetésben történt változásról. Az igazgatóság tagjainak bejelentette miniszteri megbízatását, majd elmondta azt is, hogy miniszteri tisztsége az 1946. XXVI. tc. rendelkezése értelmében igazgatósági tagságával és elnöki tisztségével „nem összeférhetetlen”, ezért e tisztségeit „továbbra is meg kívánja tartani”. Ezt követően „Az igazgatóság egyhangúlag hozzájárult ahhoz”, hogy Ortutay Gyula miniszteri megbízatása alatt az igazgatósági és az elnöki tisztségét „továbbra” is megtartsa.

Ortutay ugyanakkor azt is bejelentette, hogy miniszteri feladatai mellett a részvénytársaság „teljes és tényleges vezetését nem láthatja el”. Ezért az 1946. február 8-án kelt „szolgálati szerződésében foglalt és megállapított illetményeit nem kívánja felvenni, és ugyancsak lemond a vállalatot terhelő autótartásról is”. Az igazgatóság tudomásul vette a bejelentést.

Ries István igazgatósági tag arra kérte az elnököt, hogy miniszteri elfoglaltsága idején is, amennyiben lehetősége lesz rá, az „irányító és a szükséges reprezentáló tevékenységet” lássa el. Ortutay ígéretet tett erre.

Ortutay Gyula indítványozta, az igazgatóság tegyen javaslatot arra, hogy miniszteri feladatainak ellátása alatt ki és milyen formában irányítsa a vállalat politikai és művészeti munkáját. Az elnök erre a posztra Barcs Sándort javasolta, valamit előterjesztette, hogy őt az igazgatói címmel és a cégjegyzési jogosultsággal is felhatalmazzák.

Hosszas vita után az igazgatóság úgy határozott, hogy Ortutay Gyula „bizza meg a fenti teendők ellátásával Barcs Sándort”. „Ezen ideiglenes állapot azonban legfeljebb 14 napig maradhat meg ilyen formában, mert ezen idő alatt megfelelő pártközi megbeszélések után végleges döntést kell hozni, figyelembe véve az igazgatósági tagsági helyek betöltésének, illetve igazgatósági tagok megválasztásának kérdését is.”²²⁶

²²⁵ Kedves Anyám ...1947. január 28. MOL K 850 10. doboz. 416.

²²⁶ Jegyzőkönyv. 1947. március 17. MRA 54. doboz.

A *Rádió Újság* munkatársai miniszteri rezidenciájában keresték fel Ortutay Gyulát, és készítettek interjút a miniszterrel, amely a lap 1947. március 28-i számában jelent meg. A rádió munkatársai elsőként azt kérdezték a minisztertől, hogy politikusként és pedagógusként nem kerül-e ellentétbe e két beosztás. „Nem is kerülhetnek ellentétbe... hiszen nevelés és politika ma egyet jelent. Közös feladat mindkettőnek a régi, irredenta harsogó sovíniszta szellemű ideológiának a hamis »úri ember« ideáljának és a szűklátókörű »extra Hungariam non est vita« elvének gyökeres ártértékelése, a porosz iskolarendszer szellemének kiirtása, valamint az ellentételnek: a népi demokrácia eszméinek középpontba állítása.” A miniszter beszélt az interjúban a fakultatív hitoktatás bevezetéséről, amely a „demokratikus hitoktatás bevezetését” szolgálja. A nevelők feladata fontosabb, mint a politikusoké, komoly tudású fiatal pedagógusokra van szükség, ez a köztársaság „elsőrendű érdeke”.

Az interjú készítője a kulturális minisztérium és a rádió kapcsolatáról, a közös feladatokról kérdezte a minisztert. A legfontosabb feladat a Rádióiskola műsorának a megszervezése és bővítése. Ezt „az angol iskolarádió mintájára kell megcsinálni”, az eredmények világviszonylatban kiválóak. Szerepelt az iskolák felszerelése rádióval, az ekkor induló, az ország újjáépítését lezárni kívánó hároméves terv feladatai között.

Az utolsó kérdés arra vonatkozott, hogy miniszterként fog-e gyakrabban beszélni a rádióban, vagy elnökként. „Nehezen hiszem és nem is tartom ildomosnak. Terveimről mindenesetre be fogok számolni a hallgatóságnak, de azt szeretném, ha nem a szavak, hanem a tettek mutatnának rá munkásságomra” – válaszolta szerényen a miniszter.²²⁷

A Magyar Központi Híradó Rt. 1947. május 8-ra összehívott igazgatósági ülésén végleges döntés született az új vezető személyéről. Ortutay Gyula fenntartotta azt a javaslatát, hogy Barcs Sándort bízzák meg alelnöki minőségben a részvénytársaság vezetésével. Az igazgatósági tagok közül távozó Csornoky Viktor helyére is Barcs Sándort javasolta. Ezért az igazgatósági tagok részéről felmerült az a kérdés, hogy részvénytársaság irányítását – Ortutay Gyula távolléte alatt – a két alelnök, Barcs Sándor és Horváth Zoltán lássa el. A vita ezt követően arról bontakozott ki az igazgatótársasági tagok között, hogy egy vagy két elnökhelyettes legyen, s milyen jogkörökkel.

²²⁷ Ortutay Gyula: Nevelés és politika ma egyet jelent. *Rádió Újság*, 1947. március 28. 3.

Rubletzky Géza, a Kisgazdapárt által delegált igazgatósági tag Ortutay Gyula javaslatához csatlakozott, és „kizárólag Barcs Sándor megbízása mellett” foglalt állást. A Nemzeti Parasztpárt nevében Farkas Ferenc és Darvas József szintén az elnöki indítványhoz csatlakoztak, és kijelentették, hogy Barcs Sándor „egyedüli alelnökké történő jelölését támogatják”. Darvas József még megjegyezte, hogy a részvénytársaság igazgatósági tagjai közül minden tagnak van „egy-egy fontosabb és irányító jellegű hivatali állása, csak a Parasztpártnak nem”, kéri tehát ennek „adandó alkalommal történő orvoslását”.

Ries István nem támogatta Ortutay javaslatát, vagyis azt, hogy Barcs Sándor egyedül lássa el az elnöki feladatokat, azt javasolta, hogy az igazgatóság válassza meg alelnöknek Horváth Zoltánt is, és ketten kapják meg az elnöki feladatkört.

Révai József az MKP nevében kijelentette, hogy a „munkásegység teljes fenntartása mellett mégis kénytelen a Szociáldemokrata Párt álláspontjával szemben csak Barcs Sándor alelnöksége mellett szavazni”, mert nem tartotta célszerűnek a munkakört megosztani a legfőbb vezetésben. „Mélyen elítéli azonban a vállalat dolgozóinak Barcs Sándor kizárólagos megbízása érdekében indított és a Köztársasági Elnök Úrhoz is eljuttatott memorandumát, mert ezáltal egy elsősorban politikai jellegű és fontosságú állás betöltésénél akartak a koalíciós pártok és a Szakszervezetek képviselőiből álló igazgatóságra befolyást és nyomást gyakorolni.”

A vita folyamán Ries István továbbra is fenntartotta azt a javaslatát, hogy az elnöki feladatokat két alelnök lássa el. Ortutay Gyula szavazásra bocsájtotta a kérdést. Az eredmény: „öt szavazattal egy ellenében az igazgatóság úgy határozott, hogy dr. Ortutay Gyula helyettesítésével miniszteri megbízásának tartama alatt ügyvezetői alelnöki minőségben Barcs Sándor bízandó meg.” Megbízása automatikusan megszűnik Ortutay Gyula miniszteri megbízásának megszűnésekor. Az igazgatóság felhatalmazza az ügyvezetőséget rendkívüli közgyűlés összehívására, hogy megválaszthassák Barcs Sándort a lemondott Csornoky Viktor helyére.

Révész Mihály, az MTI főszerkesztője elmondta az igazgatóság tagjainak, hogy szeretné, ha a testület felmentené Barcs Sándort az MTI felelős szerkesztői munkaköréből, és helyettest nevezne ki, mert véleménye szerint „Barcs Sándor új megbízásának tartama alatt a felelős szerkesztői munkakört semmi esetre sem tudja oly mértékben ellátni, mint eddig, és úgy ahogy az kívánatos s szükséges lenne”. Az igazgatóság nem hozott döntést Révész javaslatáról. Ortutay viszont bejelentette,

hogy várja az igazgatósági tagok véleményét, majd ezek beérkezését követően újból tárgyalni kívánja a napirendet.²²⁸

A Magyar Központi Híradó Rt. igazgatóságában történő személyi változásokat a Független Kisgazda- Földmunkás és Polgári Párt a rádió-nak 1947. május 16-án küldött hivatalos levében írottak is megerősítették, miszerint a lemondott Csornoky Viktor helyére a párt Barcs Sándort delegálta.²²⁹

A szociáldemokrata párt a részvénytársaság igazgatóságába Szakasits Árpád helyére Révész Mihályt javasolta.²³⁰

A Magyar Kommunista Párt hivatalos levelében azt közölte, hogy a Magyar Központi Híradó Rt. igazgatóságába a lemondott Kállai Gyula helyére Schöpflin Gyulát delegálja.²³¹ Ezzel lezárultak a delegálások, hamarosan sor került az új vezetés megválasztására.

Magyar Központi Híradó Rt. rendkívüli közgyűléséről számolt be az 1947. május 22-én készült jegyzőkönyv. A közgyűlés határozatképességének megállapítását követően a jegyzőkönyv vezetésre Gál Imrét, a vállalat főügyészét, hitelesítésre pedig Reis Istvánt és Piros Lászlót kérte fel.

Ortutay Gyula bejelentette, hogy az egyetlen napirendi pont a lemondott igazgatósági tagok megüresedő tagsági helyére új tagok megválasztása. Az elnök ismertette a közgyűléssel a lemondott igazgatósági tagok írásos nyilatkozatát lemondásukról. Ezt a közgyűlés tudomásul vette, és a felmentést részükre megadta.

Az új igazgatósági tagokat (Schöpflin Gyula, Révész Mihály, Barcs Sándor) a közgyűlés a jelen igazgatóság megbízatásának időtartamára megválasztotta. A közgyűlés egyhangúlag felhatalmazta az igazgatóságot, hogy a határozatnak megfelelően a szükséges bejelentéseket és kérelmeket a cégbíróság felé haladéktalanul tegye meg.²³²

²²⁸ Igazgatósági ülés. 1947. május 8. MRA 54. doboz.

²²⁹ Független Kisgazda- Földmunkás és Polgári Párt. 1947. május 16. MRA 54. doboz.

²³⁰ Szociáldemokrata Párt. 1947. május 16. MRA 54. doboz.

²³¹ Magyar Kommunista Párt. 1947. május 16. MRA 54. doboz.

²³² Jegyzőkönyv. 1947. május 22. MRA 54. doboz.

„Az új termésig még hátralévő hónapokban az ország súlyos, de nem megoldatlan közellátási helyzettel néz szembe” – kezdte rádióbeszédét a „Közellátási negyedóra” című műsorban 1947. január 13-án Szobek András²³³ államtitkár. A rossz termés következményeit az ország lakossága eddig is érezte, kivéve azokat, akiknek termésében az aszály nem tett komoly kárt, és azokat, akik anyagi lehetőségeikhez mérten egész évre tudtak gondoskodni saját magukról. Az ellátatlan dolgozók részére a havi lisztadag 1,20 kg, ami nem „elégséges”. Többször is előfordult, hogy a lisztadag terhére más élelmiszert, cukrot, zsírt is tudott adni a kormányzat. „Az ország kiterjedt vidékein a falu népe már jó ideje csak kukoricát eszik. Ha eddig sem volt rózsás a közellátási helyzet, akkor az elkövetkező hónapokban természetesen még nehezebbé válik. A megtermett készlet egyre több embernél fogy el és válik ennek következtében ellátatlanná” az év második felében, a beszolgáltatott termények mennyisége egyre kevesebb, ez pedig nem elegendő az egyre több ellátatlan élelmezésére.

Az államtitkár igyekezett megnyugtatni az embereket, hogy ez a helyzet csak a „kenyér és lisztellátással” kapcsolatban van így, a többi élelmiszernél jobb a helyzet. Korábban komoly gondok mutatkoztak a zsír-, cukor-, húsellátás terén is. A készletek alapján a politikus úgy látja, hogy a hús, zsír, cukor, bab elegendő lesz a hátralévő hónapokban. A liszt- és kenyérellátás nehézségein „egyrészt önzetlenül, másrészt fegyelmet magatartással könnyen úrrá lehetünk” – mondta a politikus.

A rádióbeszéd további részében a probléma megoldásáról, a gazdák kötelességeiről és az „ellátatlan névvel” jelöltekről beszélt a miniszter. A gazdák kötelessége a beszolgáltatás teljesítése, itt elsősorban azokhoz szólt, akiknek hátraléka van a beszolgáltatásból. „Minden gazdának, aki gabona- és kukoricakészlettel rendelkezik, tudatában kell lennie annak, hogy ő tőle függ a falu népéért is dolgozók hatalmas tömegének az ellá-

²³³ Szobek András (1894–1986) ács, szociáldemokrata, majd 1944-től az MKP tagja, 1944–45-ben Békés vármegye titkára, 1945-ben Békés vármegye főispánja, 1945–48-ban az MKP, 1948–56-ban az MDP KV tagja, 1946–48-ban a Politikai Bizottság póttagja. 1945 nyarán áttelepítési kormánybiztos, majd 1947–1949-ben a Közellátásügyi Minisztérium politikai államtitkára, az Országos Közellátási Hivatal főtitkára. 1954–1956-ig begyűjtési miniszter. 1957–1967 között az Elnöki Tanács tagja volt. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC14240/15190.htm> (2012. április 30.)

tása. Nem csak az ipari és egyéb városi dolgozók nagy tömegeiről van itt szó, hanem azokról a gazdátsaikról is, akik az aszályos termés következtében a hátralevő hónapok alatt mint ellátatlanok a közellátáshoz fordulnak. A rádión keresztül is szeretném mindenkiben felébreszteni a közösségi érzést, mert ha ez a közösségi érzés áthatja a magyar társadalmat, biztosra veszem, hogy azt, amit a közellátás céljára meg kell kapnunk, azt meg is fogjuk kapni.”

Az államtitkár felhívta a figyelmet arra, hogy az aszálykár leszámítása után még mindig „9000 vagon gabona beszolgáltatása hiányzik”. A közellátásra szorultak egyik fő forrása a vámörlésből szedett dézsma. A közellátás biztosítása érdekében erről a forrásról sem lehet lemondani. Mindenkinek, akinek van lehetősége, kötelessége a beszolgáltatásnak eleget tenni. Az ország helyzetében nem engedhető meg az önzés, a saját ellátás túlbiztosítása, „az embertársainkra való tekintet nélkül való, korlátozás nélküli fogyasztás”. A kormányzat a legszigorúbb intézkedést helyezi kilátásba azokkal szemben, akik a közellátási rendelkezések be nem tartásával elvonják a „dolgozók elől az ellátásukra szükséges gabonát”.

A beszolgáltatási kötelezettségüket teljesítő gazdákat a kormány jutalomban részesíti, amely már az eddig bekövetkezett „ipari ármérséklések után az úgynevezett agráröllöt megszünteti”.

Az ellátatlanokkal kapcsolatban Szobek elmondta, hogy akinek nincs szüksége arra, hogy a „közellátási készletből szerezzen be kenyér és lisztzükségletét, az ne is támasszon rá igényt”. A hatályos jogszabályok értelmében fejenként 10 kg liszt a határ, „ameddig kenyér és lisztjegyet lehet igényelni”. Sokan rendelkeznek készpénzzel, és mégis szerepel a nevük az ellátatlanok listáján. Van olyan, aki munkája fejében gabonát „követelt és kapott”, de mivel nem termelő, így azt gondolja, hogy szintén az ellátatlanok közé sorolható. Vannak olyanok is, akik különböző úton-módon jutottak liszthez, a lisztjegyüket mégis beváltják, ahelyett hogy kenyér- és lisztjegyüket visszaadnák. „Sokan vannak tehát olyanok, akik minden közösségi érzést megtagadva mások elől veszik el a kenyeret és a lisztet.” Őket komolyan figyelmezteti a beszédében a miniszter, „gondolják meg mit cselekszenek”. „Legyenek meggyőződve arról, hogy sor kerül ezeknek a visszaéléseknek a leleplezésére és büntetésük arányában fog állani azzal, hogy magatartásukkal a demokratikus népi Magyarország fejlődését igen nehéz órákban akadályozzák.”

„A kormány megindította a kenyércsatát, hogy az ellátatlanok kenyér- és lisztellátását a még hátralevő hónapokban biztosítsa.” A miniszter optimista gondolattal fejezte be rádióbeszédét, bízik abban, hogy a

kormány meg tudja oldani a kenyérgondot, mert azok érdekében teszi, akik új Magyarországot építenek.²³⁴

A Közellátásügyi Minisztérium munkatársa 1947. február 17-én rádió-előadásban tájékoztatta a hallgatókat arról, hogy a hatóságok folyamatosan ellenőrzik a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek árát. 1946. augusztus 1-jén, a forint bevezetését követően, a közszükségleti cikkek árát újrashabályozták. A stabilizáció egyik fontos feltétele, hogy az árak külső hatásokra ne változzanak. Ennek ellenőrzésére a kormánynak gondoskodni kell „egy, az egész országot behálózó árellelőrző szerv felállításáról, mert kétségtelen volt, hogy a stabilizáció utáni hónapokban előbb-utóbb felüti fejét az országban az árdrágítások kísérlete”. A megakadályozás, majd a felszámolás „nem látszott egyszerű feladatnak”. A feladatot csak helyi ismerettel rendelkező, a közigazgatási hatósággal közvetlen kapcsolatban álló közellátási felügyelőség láthatja csak el eredményesen. A célszerűség érdekében az árellelőrzés szerveit decentralizálni kell, nagyobb közigazgatási egységek szerint. Erre a vármegyerendszer látszott a legalkalmasabbnak.

A vármegyékben az árellelőrzést a közellátási felügyelőségek végzik. Községenként községi árellelőrzési bizottságokat szerveznek, az ő feladatuk a községi árelőadó irányítása alatt álló árellelőrök összefogása községi szinten. Az árak közvetlen ellenőrzését az árellelőrök végzik, munkájukat közvetlenül segítik a forgalmi adóellenőrök, piacbiztosok és a gazdasági rendőrség ellenőrei. Az árellelőrök feladata az árak ellenőrzése és a tájékoztatás ezekben az ügyekben.

A létrehozott hatalmas szervezet több ezer árellelőr foglalkoztatásával sem tud tökéletes munkát végezni, szükséges a fogyasztók aktív segítsége is.

A fogyasztóknak ismerniük kell a hivatalos árakat, hogy kellően fel tudjanak lépni az árdrágítás ellen. Ezért a Közellátásügyi Minisztérium a sajtón és a rádión keresztül ad hivatalos tájékoztatást az élelmiszerek árváltozásairól.

A feketepiacon azoknak az árúknak az ára emelkedik, amelyekből, ha rövid időre is, de kevés van. A napokban például egyre több bejelentés érkezett arról, hogy a korábban egyáltalán nem kapható marha- és disznóhús magasabb áron újra van a piacokon.

²³⁴ Szobek András államtitkár rádió előadása... 1947. január 13. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. január 13. 19:50–18:00.

A budapesti és pest környéki henteseknél a marhahús kilójának „fogyasztói ára benne levő csonttal,... ma is 7 forint, a sertéshús pedig ma is 8 forint hivatalosan”. Az ország más területén a „marhahús 5.60, a sertéshús pedig a törvényhatóságú és megyei városokban 6 – az ország egyéb területén pedig 5.20 forint”. „Árdrágításnak számít az is, ha a kereskedő a megállapítottnál több nyomatékot ad a húshoz.”

A közellátásügyi miniszter rendelete értelmében a termelőnek a baromfiért „legalább a megállapított beszolgáltatási árat kell kifizetni”, a vásárlóktól pedig az érvényben lévő fogyasztói árakon adható el a hús. A rendelet lehetővé teszi, hogy a „legalacsonyabb termelői ár felett és a legmagasabb fogyasztói ár alatt a baromfi az eladó és vevő szabad meg egyezésével megállapított áron legyen forgalomba hozható”.

A baromfi legalacsonyabb termelői ára a következő: a csirke kilogrammonként 4 forint; a tyúk 3,40 forint; a pulyka 4 forint; a gyöngytyúk 4 forint; a soványkacsa 3 forint; a hízott kacsa 4,30 forint; a soványliba 320 forint; a hízott liba 4 forint.

A műsor munkatársai a legmagasabb fogyasztói árakról is tájékoztatták a hallgatókat. Budapesten a csirke kilójának fogyasztói ára 7,40 forint; a tyúk 6,60 forint; a pulyka 7,10 forint; a gyöngytyúk 7,20 forint; a soványkacsa 6,10; a hízott kacsa 7,70 forint; a soványliba 6,20 forint, hízott liba 7,90 forint. Budapest környékén ugyanezeknek a baromfi-féléknek az ára a következőképpen alakult: a csirke 6,60 forint; a tyúk 6,10 forint; a pulyka 6,50 forint; a gyöngytyúk 6,50 forint; a soványkacsa 5,60 forint; a hízott kacsa 7,30 forint; a soványliba 5,60 forint; a hízott liba 7,40 forint. A hatóság rendelete értelmében a felsorolt árak az „egészséges üres begyű, száraztollú, nem lesóványodott élő baromfiért számíthatók fel”.

Árdrágítást követ el az is, aki a „megállapított maximális áron könnyebb súlyú baromfit ad el”, mint amit a rendelet előír. Az előírás értelmében a csirke legkisebb súlya 0,80 dkg; a tyúk 1 50 kg; a pulyka 4 kg; a gyöngytyúk 1 kg; a hízott kacsa 3 kg; hízott liba 5,50 kg lehet.

A közellátási rendelet értelmében az ún. „szabadcukor” fogyasztói ára a következő: a kristálycukor 40 forint; a nyerscukor 10,94 forint.

„Azt a kereskedőt, aki többet kér a cukorért, vagy csak akkor ad el cukrot, ha mást is vásárolnak, fel kell jelenteni.”

A közellátásügyi miniszter közleményben értesítette a vásárlókat arról, hogy a legutóbb érkezett citromszállítmányokban kisebb súlyú citromok érkeztek, ezért külön árat állapított meg. Így a 7 dkg-os citrom fogyasztói ára darabonként Budapesten és környékén 90 fillér, vidéken 94 fillér. Fontos tehát, hogy a vásárlók pontosan tudják a citrom árát,

mert csak így lehet fellépni az árdrágítók ellen. A nagyobb súlyú 12 dkg-os citrom ára változatlanul 1,20 forint, a 8 dkg-os citromé pedig 1 forint.

A műsorban arról is tájékoztatást kaptak a hallgatók, hogy Erőss János közellátásügyi miniszter szabályozta a cukrászipari termékek árát, hogy azokat a „dolgozók legszélesebb rétegei” is meg tudják vásárolni. Ennek érdekében a cukrászdákat „minőségi osztályokba sorolta”, és a termékek árát maximálta. Ugyancsak rendelettel szabályozta a vendéglátó-ipari üzemek árait, így a dolgozók lényegesen olcsóbban étkezhetnek a vendéglőkben. A fogyasztók figyelmét arra is felhívták a műsorban, hogy a vendéglátóüzem vagy a cukrászda működtetője nemcsak akkor követ el árdrágítást, ha a termékeket drágábban adja, hanem akkor is, ha a meghatározott mennyiségnél kevesebb adagot szolgál fel.

A hatóságok a rádión keresztül arra kérték a hallgatókat, hogy saját érdekükben ellenőrizék az árakat vásárlás előtt. Az árdrágítók ellen csak akkor tud a törvény képviselője hathatós eszközökkel fellépni, ha a „fogyasztó önállóan részt vesz az ellenőrzésben, ismeri az árakat és ha árdrágítást észlel azonnal feljelentést tesz”. A vásárlók feljelentést tehetnek a vásár- vagy piacfelügyelőségeken, az üzletekben észlelt árdrágítást vidéken a közellátási felügyelőségen, városokban pedig a gazdasági rendőrségen lehet bejelenteni. Sürgős esetben a legközelebbi rendőrnek is lehet jelezni a szabálytalanságot.

A közellátásügyi minisztérium vezetése és összes munkatársa tisztában van azzal, hogy minden közellátási cikk árát lehetetlen megjegyezni, mégis a rádión keresztül arra kéri a hallgatókat, hogy vásárláskor ellenőrizzék az árakat, mert az árdrágítók ellen csak a fogyasztók aktív közreműködésével lehet fellépni.

A fogyasztói árak ellenőrzése érdekében a minisztérium hivatalos lapja, a *Közellátási Szemle* részletesen közli az árakat. A folyóirat második száma arról ad tájékoztatást, hogy melyek azok a húsárak, amelyeknek leszállították az árát. A harmadik szám a vágóállatok áráról szól. A negyedikben pedig az új vendéglátó-ipari üzemek termékeinek árlistája található. Az ötödik a cukrászipari termékek árait közli. A hetedik számban a baromfi minimális és maximális fogyasztói árát ismerhetik meg a vásárlók.

A műsor munkatársai az árdrágítók elleni közös fellépés eredményeiről is beszámoltak az adásban. Az adatok alapján a fekete piac jelenlegi és a múlt év novemberi helyzetét összehasonlítva elmondható, hogy míg 1946 novemberében az „árdrágítások naponta tömegesen fordultak elő”, addig 1947 februárjára – „különösen ott, ahol az árellenőrzés szervezete átlagban felüli munkát végzett – árdrágítás alig fordult elő”.

„A feketepiac letörésének tényét a Gazdaságkutató Intézet január havi jelentése is alátámasztja, amikor megállapítja, hogy az élelmiszer-feketepiac múlt év november 1-i terjedelmének országosan egyharmadára zuhant vissza.”²³⁵

A Közellátásügyi Minisztérium 1947. március 29-én rádióelőadásában tájékoztatott az általános közellátási helyzetképről, majd annak bemutatását követően a háziasszonyokhoz szólt: a kormányzat tisztában van azzal, hogy a háborút követő második télen is vannak nehézségek a közellátásban. A kormánynak elsősorban a „kenyérellátás zavartalan biztosítása” okoz gondot, de a dolgozók fizetése sem elegendő arra, hogy abból „mindenki számára a megfelelő élelmezés gondtalanul biztosítható legyen”. A hatóság „kénytelen volt visszatérni a 20 dkg-os kenyérfejadagokhoz és egyes foglalkozást üzőknél – akik meg tudják vásárolni a drágább élelmiszerekből ellátásuk szükségleteit – 15 dkg-ra szállította le a fejadagot”.

A közellátásügyi miniszter bejelentette, hogy a „gazdák elszámoltatásának eddigi eredményei arra a reményre jogosítanak, hogy a jelenlegi kenyérfejadagok mellett a kenyérellátás – különös tekintettel a külföldi kenyérgabona behozatalára – egészen az új termésig biztosítható lesz”. A fővárosban, ahol a kenyérellátásban először szoktak gondok mutatkozni, „már 44 napra való gabonakészletet tárol a közellátásügyi minisztérium”.

A háziasszonyok tisztában vannak annak a jelentőségével, hogy miközben „Európában mindenfelé a legsúlyosabb élelmezési gonddal küzdenek, a kifosztott, lerombolt, háború dúlta Magyarországon mégis sikerült olyan közellátási állapotokat biztosítani, mint amelyben vagyunk”. „A 44 napi kenyérgabona készlet nem jelenti azt, hogy hat hét után a főváros kenyér nélkül marad. Az ország minden részén, összetételükben is a demokrácia elveinek figyelembe tartásával elszámoltató bizottságok működnek, melyek házról-házra járva vizsgálják felül azoknak a gazdáknak a készleteit, aki eddig gabonabeszolgáltatási kötelességüknek nem tettek eleget.”

„Hangsúlyozni kell, hogy ezeknél az elszámoltatásoknál nem a csendőrszurony szelleme érvényesül, hanem a legteljesebb méltányosság elve. A városi háziasszony ellátási gondjai nem szűnnek meg a kenyér mindennapi beszerzésénél, habár nagy szó, hogy midőn Európa éhezik,

²³⁵ Mezőgazdasági és élelmiszer árellenőrzés. Közellátási negyedóra. 1947. február 17. MRA Műsorboríték. Adásba ment. 1947. február 17. 19:30–19:45.

– állandó a nélkülözés Ausztriában, Görögországban – Magyarországon már régen elfelejtették a sorban állást, nem kell fagyban, esőben órákon át a péküzletek előtt állni, esetleg rossz kenyérért.”

Nagyon jelentős eredmény az is, hogy az élelmiszerüzletek kirakatai „ismét tele vannak áruval”, a közellátási kormányzat és a Gazdasági főtanács intézkedései hatására az „árak nem emelkednek, hanem csökkennek”.

A műsort készítő rádiósok ezt követően a háziasszonyoknak adtak részletes tájékoztatást az élelmiszer-ellátásról. A sertésvágások ideje a végéhez közeledik, ezért ne lepődjenek meg a háziasszonyok, ha folyamatosan kevesebb lesz a sertéshús a henteseknél. Sok háziasszony „nem ismeri eléggé a beszerzési forrásokat, vagy éppen egyes csarnokokban a henteseknél nagyobb a kereslet, mint másutt”. „A jól értesült háziasszonyok tudják, hogyha sehol nem lehet sertéshúst kapni, a Hunyadi téri csarnokban még mindig kapható”. A jó háziasszony „nyitott szemmel jár és ha a mai, még a békebeli árukínálatot el nem ért gazdasági helyzetben megkeresi azt amire szüksége van”, nem esik pánikba akkor sem, ha valami hiányzik a piacról vagy az üzletekből, nem kínál magasabb árat a kereskedőnek „a fekete áron való árusításra”.

A műsorban figyelmeztetik a vásárlókat, hogy ne adjanak az árukért magasabb árat a hivatalosnál. Ez mindazokra az élelmiszerekre vonatkozik, amelyeknek az árát hivatalosan megállapították, így a zsírra is. Ez a termék már szabad forgalomban is kapható, „ha mégsem látjuk a kívánatos mennyiségben, úgy annak kizárólag az az oka, hogy mindig akad, aki magasabb árat ad érte és így az áru a pult alatt marad”.

Ezt kívánja megelőzni a Gazdasági Rendőrség a henteseknél és valamennyi élelmiszert árusító élelmiszerüzlet állandó ellenőrzésével. „Jól teszi az a háziasszony, aki az árellenőrzés munkájában segíti a hatóságokat.”

A piacok árellátását bemutatva a műsorban elmondták, hogy a tavasz első primőrjei, a sóska és a spenót már vásárolható. Az árukat viszont „nem mindenki tudja megfizetni”. Ahogyan nagyobb mennyiség kerül belőlük a piacokra, az áruk lemegy. Különösen a gyermekek és a terhes anyák számára fontos, hogy minél többet fogyasszanak belőlük. Addig, amíg ezek nem lesznek a mindenki számára elérhetők, jó szolgálatot tehetnek a szárított főzelékfélék, amelyek alacsony áron kaphatók.

A műsor készítői a szárított zöldségek elkészítésének módjával is megismertetik a hallgatókat. Az alaposan átmosott és több órán át áztatott szárított zöldség nem veszít az aromájából, hiszen a főzésnél azt a

levet is fel kell használni, amiben a zöldségek álltak. A szárított hagyma igen jól használható, íze ugyanúgy érezhető, az egész hagymáé.

A burgonyaellátásról elmondták, hogy a hatóságok felszabadították a burgonya forgalmazását, tehát szabadon lehet értékesíteni azt a mennyiséget, amely a közellátás biztosítása után a felhozott áruból megmarad. A felszállított burgonya 25%-át a megállapított hatósági áron kell a közellátás rendelkezésére bocsátani. Ezzel a burgonyával a Közellátásügyi Minisztérium a dolgozók igényeit igyekszik biztosítani. „A szabad burgonya előzönlötte a piacokat.” A hatóság közlése alapján naponta 20-50 vagon jó minőségű burgonya érkezik a fővárosba.

A piacokon és üzletekben bőségesen kapható tojás, csökkentett áron. Ez annak köszönhető, hogy naponta 2-500 q tojást szállítanak a fővárosba, „vasúton, hajón, szekerekkel”, így elegendő mennyiség van belőle, a szabadpiacon kapható termék lett.

A tavasz beköszöntével (a jobb takarmányozás miatt) várhatóan csökkeni fog a marhahús-felhozatal a fővárosba, és vidéken is kevesebb lesz belőle. A húsfogyasztás nagyobb mennyiségben a baromfi-húsrá tevődik át.

A rémhírekkel ellentétben javult a cukorellátás – tájékoztatták a hallgatókat a műsorban. A szabad forgalmazású cukorból – a közellátási minisztérium tájékoztatása szerint – „sokat vásárolt fel” az édesipar, a cukorgyárak, a cukrászdaék. Részükre a kormányzat olyan mennyiségben biztosítja a szükséges cukrot, hogy annak hiányát a vásárlók nem érzik meg. A hatóságok hangsúlyozzák, hogy „nemcsak a szabadcukor körül nincsenek zavarok, de ami a legfontosabb a hatósági cukorellátás a jelenlegi keretek között, egészen az új termésig biztosítva van”.

A műsor készítői a háziasszonyok figyelmébe ajánlották a salátafélék közül az enyhébb telet átvészelni képes madársalátát, amely sok vitamint tartalmaz, és mindenki számára elérhető áron megvásárolható.

A műsor hallgatóit tájékoztatták arról is, hogy kérdéseikkel bátran fordulhatnak a rádióhoz, vagy a minisztérium hivatalos lapja, a *Közellátási Szemle* szerkesztőségéhez.²³⁶

A rádió műsormegállapító bizottságának 1947. április 1-jén tartott ülésén Vajna János javasolta, hogy a „Közellátási negyedóra” című műsor az eddig havonta elhangzott nyolc adás helyett öt adásra csökkenjen. Az adásokat a Budapest II. adó minden hétfőn, a Budapest I. adó havi

²³⁶ Közellátásról a háziasszonyoknak. Közellátási negyedóra. 1947. március 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 29. 8:00–8:15.

egy reggeli adásban sugározza. A műsorülés résztvevői a javaslatot elfogadták.²³⁷

„A húsvéti sonka nem sok helyen fog hiányozni, mert ha egész sonkára nem is jut pénz még minden háztartásban, de kapható annyi, hogy mindenki asztalára kerülhessen legalább egy kis ízelítő” – hangzott el a rádió „Közellátási negyedóra” című műsorában 1947. április 5-én.

A közellátásügyi miniszter meghatározta a füstölt húsfélések árát: a füstölt sonka egészben csonttal együtt, kilogrammonként 10,80 forint; csont nélkül 11,80 forint; csont nélkül főve 15,80 forint. A sertéshús csonttal együtt 8 forintba, csont nélkül 9,20 forintba kerül.

A húsipari termékekről általában az a tájékoztatást adták a műsor készítői, hogy áruk az elmúlt hetekben olcsóbb lett, a közellátásügyi miniszter intézkedésének következtében. Így jelentősen javult a lakosság húsellátása. A kolbászfélék árának emelkedéséről számolt be a műsor. A magasabb árak arra késztették a henteseket, hogy „inkább tartósított állapotban” hozzák forgalomba termékeiket.

A műsor a továbbiakban arról számolt be hallgatóinak, hogy melyek azok a termékek, amelyek árát felszabadították. A közellátásügyi miniszter rendelete alapján szabadáras lett a kukorica és a baromfihús is.

A kukorica eddig „kötött forgalomban” volt, a szállítás is engedélyhez volt kötve. Az árát havonta, hivatalosan állapították meg „nedvesség tartalmának” figyelembevételével. A rendelet értelmében a korlátozások megszűntek, szabadon szállítható a kukorica egyik helyről a másikra, és vásárolható, az ára pedig szabadon alakul.

A baromfi forgalmazása eddig is szabad volt, az ára tekintetében voltak megkötések. Megállapított volt a legalacsonyabb termelői ár, valamint a budapesti és vidéki fogyasztói ár. Az új rendelkezések elegendő biztosítékot adnak arra, hogy a „nehézségek meg fognak szűnni” – mondta nyilatkozatában Erőss János²³⁸ közellátásügyi miniszter. A kereskedők, a piaci árusok és a termelők „garanciát nyújtanak arra, hogy a szabad árak

²³⁷ Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. 1947. április 1. MRA 10. doboz.

²³⁸ Erőss János (1889–1962) ügyvéd, politikus, miniszter. 1946-tól a Jóváételi Hivatal elnöke, közellátási miniszter. (1945. november 20.–1947. szeptember 27.). A Nagy Ferenc-, illetve az első Dinnyés-kormányban. Nemzetgyűlési (1945. november.–1947. július) és országgyűlési képviselő (1947. szeptember–1948. március). Az FKGP jobboldalának egyik vezéralakja; 1948 tavaszán visszavonult a politikai élettől, majd ugyanebben az évben elhagyta Magyarországot. Az USA-ban telepedett le.

<http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC03609/03922.htm> Magyar Életrajzi Lexikon (2012. május 5.)

tekintetében mértéket tartani és az árfelszabadítását követő első napokban szokásos árkiugrások után az árak rohamos lemorzsolódása mellett megfelelő árszínvonal fog kialakulni”.

A jövőben arra lehet számítani, hogy a baromfihús „sokkal inkább népelelmezési cikk lesz”, mint volt a múltban. A kormányzat arra számít, hogy az „új törpe- és kisbirtokosok természetszerűleg sokkal több baromfit fognak tartani, mint ami a nagybirtokok területén volt”.

A közellátási kormányzat a kenyérellátásra vonatkozóan tájékoztatta a hallgatókat arról, hogy a korábbi 44 napra való gabonakészlet 46 napra való tartalékra emelkedett a fővárosban. „Ez azonban nem jelenti azt, hogy az új termésig az ország minden dolgozójának kenyérellátása már biztosítva van.” Vidéken az elszámoltató bizottságok a házaknál számba veszik a gazdák gabonakészletét, azoknál, akik nem tettek eleget beszo-
gáltatási kötelezettségüknek. A kormányzat az eddigi eredmények és a külföldről behozott gabona mennyisége alapján bízik abban, hogy az érvényben lévő kenyérfejadagot biztosítani tudja az új gabonatermésig.

A műsor készítői arról is tájékoztatást adtak, hogy a Közellátásügyi Minisztériumban tárgyalnak az új termésbeszolgáltatási rendeletről. A közellátásügyi miniszter a gazdasági élet további normalizálását követően kilátásba helyezte, hogy „a legszűkebbre kívánja korlátozni a termelők beszo-
gáltatási köteleességét”. „Gabonabeszolgáltatási kötelezettségre csak akkor kerülhet sor, ha a termés nem lesz megfelelő. Ebben az esetben is azonban a tavalyi beszo-
gáltatáshoz képest jelentős enyhítések lesznek, különösen a kistermelők számára.” Alapvető változást fog jelenteni a gabonabeszolgáltatásban, hogy a beadási kötelezettségnek 50%-át „kenyér-
gabona helyett egyéb terményekkel” teljesíthetik.

További változást jelent, hogy azok a gazdák, akik szerződéssel zöld-
séget és ipari növényeket termesztenek, jelentős kedvezményeket kapnak. Ugyancsak jelentős kedvezmény illeti azokat a gazdákat, akik „jó-
vátételi célokra magvakat” termelnek.

A kormányzat továbbra sem tud eltekinteni a tejbeszolgáltatás köte-
lezettségétől. Az élőállat és az olajos magvak beszo-
gáltatása azonban megszűnik.²³⁹

A Közellátási Minisztérium részletes adatokat közölt Budapest hús-
ellátásáról. A hallgatókat Sopronyi Dániel miniszteri osztálytanácsos tájékoztatta minderről az 1947. április 25-én elhangzott előadásában.

²³⁹ Közellátási helyzetkép. 1947. április 5. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. április 5. 8:00-tól.

A tanácsos az elmúlt hónapok adatait ismertette a hallgatókkal. A stabilizációt követően (1946. augusztus 1.) megkezdődött az állatok tömeges szállítása Budapestre. Míg 1946. év augusztusában összesen 90 db szarvasmarha érkezett a ferencvárosi közvágóhídra, addig ez a szám szeptemberben és októberben 5000-re, novemberben 6200-ra, decemberben pedig 7500-ra emelkedett. 1947. év első negyedévében a takarmányhiány miatt 5500 szarvasmarha érkezett a fővárosba. A szakemberek számításai helyesek voltak, hiszen a tavasz beköszöntével csökkent a takarmányhiány, így nem volt szükség kényszervágásokra. A marhahús-ellátás olyan mértékben csökkent, hogy „legfeljebb jóvátételi” kötelezettségek teljesítésére elegendő.

1947. év első negyedévében 470 vagonnak megfelelő marhahús érkezett Budapestre, ebből 290 vagon a főváros ellátására került, vagyis kb. minden budapesti lakos ebben az időszakban 2,5 kg marhahúst fogyasztott.

1946. évi sertésfelhozatalhoz képest javult a felszállítás 1947 elejére. A kormányzat az év elején 10 városban és község, valamint a főváros részére, szabaddá tette a sertéshús forgalmát. Szabadon szállítható az élősertés Budapestre, csak a „fehéráru 50%-át kell a Hús- és Zsiradék hivatal részére központi készlet céljára átadni”. 1947 januárjában átlagosan naponta 300 db, februárban már 15 000 db, márciusban 8300 db, április első felében pedig 4100 db sertést szállítottak a főváros húsellátására.

A szintén 1947 elején szabaddá tett baromfiárak következtében 40%-kal emelkedtek az árak a piacon, a vásárlóerő-hiány azonban hamarosan visszaszorította az árakat. A baromfifélék felhozataláról pontos adatokat nem tudott mondani a minisztérium tanácsosa, azt azonban elmondta, hogy a baromfifidény május közepén, június elején kezdődik, addig nem lehet nagyobb mennyiségű felhozatalra számítani a főváros lakosságának.

A húshiányt valamennyire kompenzálja a tojás, amelyből bőven van a piacokon és a boltokban. A tojás is szabadáras lett, ami azt jelenti, hogy megfelelő iparengedély birtokában annak szállítása, vásárlása, eladása minden korlátozástól mentes.

Magyarországon a halgazdaságok a háborús pusztítás miatt nagy károkat szenvedtek. A károk felszámolása, a halak telepítése sokkal több időt vesz igénybe, mint a baromfi, sertés vagy a szarvasmarha esetében. A szakemberek véleménye szerint a háborút megelőző haltermelés valószínű csak 1949 őszére várható.

A minisztériumban úgy látják, hogy 1947 októbere után a „hatósági húsellátásról való gondoskodás teljesen meg fog szűnni és mielőbb min-

denki annyi húshoz juthat, amennyinek a felvásárlását anyagi viszonyai lehetővé tesznek”²⁴⁰

A Közellátásügyi Minisztérium Sajtóosztálya azzal a kéréssel fordult a rádióhoz, hogy a „minisztérium előadásainak címét és szerzőjét a kiadott műsorban közölje”. A rádió Műsormegállapító Bizottsága 1947. április 29-én tartott műsorülésén hozott határozatában azzal az indoklással utasította el a minisztérium kérését, hogy az „eddig rendszeren nem áll módjában változtatni annál is inkább, mert a »Közellátási negyedóra« cím a minisztériumnak nagyobb lehetőséget ad esetleges műsorváltoztatásokra”²⁴¹

„A legnehezebb közellátási időszakon túlestünk” – hallhatták a „Közellátási negyedóra” 1947. május 3-án elhangzott műsorában a hallgatók. A kenyérellátás még okoz gondokat, de a zöldség primőrök már egyre nagyobb mennyiségben vannak a piacokon és boltokban, ami hozzájárul az élmezőny helyzet javulásához.

A kenyérellátás biztosítása érdekében a minisztérium rendeletet adott ki, amelyben a beszolgáltatást teljesítő gazdától újabb gabonamennyiséget várt. A rendelet értelmében, „ha május 15-ig előleg gabonát adnak át az új beszolgáltatási kötelezettségükre, úgy ez az előleg az új beszolgáltatás során 50%-kal felemelt mennyiségben fog beszámítani, ha május 16-a és június között adnak be előleg gabonát úgy ez 30%-kal számít be”. A gazdák az újonnan megállapított árat kapják a gabonáért. A gabona átadásakor a gazdák az érvényben lévő áron felül a kereskedő további 20 forintot fizet, ha már megállapításra került a termés új ára, akkor a gazdáknak a különbözetet a minisztérium kiegészíti. A gazdák elszámoltatása eddig „minden tekintetben nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mégis jelentős mértékben növekedett ez által” a központi készlet.

A viszonylag megfelelő mennyiségű kenyér előállításához a fővárosi malmok kukoricakészletének felhasználása is szükséges.

A cukorellátás rendben van, elegendő lesz az új termésig, árat már korábban szabaddá tették.

A burgonyaellátás is kielégítő, hamarosan megjelenik az új termés, minek ára azonban nagyon magas lesz, így az az „első időkben nem képezheti közfogyasztás tárgyát”. A burgonya szintén szabadpiaci termék lett.

²⁴⁰ Budapest húsellátása. 1947. április 25. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. április 25. 8:00-tól.

²⁴¹ Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. 1947. április 29. MRA 10. doboz.

A húsellátásról a műsorban elmondták, hogy „átmenetileg bizonyos nehézségek tapasztalhatók ezen a téren”. A sertésvágási idény vége, és a szarvasmarhák jobb takarmányozása miatt csökkent ezekből a felhozatal.

A baromfihús- ellátás viszont napról napra javul. Hamarosan megindul a baromfiszezon. A fővárosba és vidéken is bőségesen biztosítják a baromfihúst. A kormány 6 millió forintot ad a kereskedelem részére, hogy a téli tojásszükségletet tárolni tudja.

A tejtermékek ellátásával kapcsolatban a kormányzat azt reméli, hogy az 1947. évi tejtermelés „mintegy háromszorosa lesz a múlt évének”. A közellátási miniszter 1 200 000 forint hitelt bocsátott kannagyártásra, hogy hozzájáruljon a főváros zavartalan tejellátásához.

A hallgatók megtudhatták, hogy a közellátásügyi miniszter rendelete „tovább javította az üzemi dolgozók élelmezését”. A közelmúltban élelmezésre 2 500 000 db húskonzervet, 25 vagon zsírt, 16 vagon cukrot, 23 vagon lencsét, 130 000 kg ír fagyasztott húst és nagyobb mennyiségben vegyes ízt osztott szét a dolgozók között.

Az ENSZ Segélyezési és Újjáépítési Hivatala (UNRRA) folytatja az élelmiszerek kiosztását, 600 tonna konzervet, 200 tonna margarint, 236 tonna levesport adnak a rászorulóknak. Az ipari munkások és bányászok között 140 tonna használt ruha, 26 tonna használt cipő és 68 000 pár bakancs is kiosztásra került.

Elkészült az új begyűjtési rendelet – a legfontosabb pontokról tájékoztatták a műsor készítői a hallgatókat. A rendelet „jelentős enyhítéseket tartalmaz a múlt évihez képest”. „A kevesebb, mint 8 kat. hold szántófölddel rendelkező gazdák nem kötelesek terménybeszolgáltatást teljesíteni ha a földadó fizetési köteleességüket terményben róják le.” A rendelet progresszív. A kisebb birtokkal rendelkezők kevesebb, a nagyobb birtokon gazdálkodók nagyobb beszolgáltatási kötelezettséggel tartoznak.

A beszolgáltatási rendelet „búzapontokban kifejezett alapkötelezettségeket ír elő”. A beadás felét gabonából kell teljesíteni, a másik felét a rendeletben felsorolt és „átszámitási kulcs” szerint. A rendeletre azért volt szükség, hogy a jövő évi kenyérellátás biztosított legyen – hangsúlyozták a műsor készítői.²⁴²

²⁴² Közellátási helyzetkép. 1947. május 3. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. május 3. 8:00–8:15.

A rádió 1947. május 13-án tartott Műsormegállapító Bizottsági ülésén ismételten napirendre kerültek a Közellátási Minisztérium kérései. Az első kérésük a „Közellátási negyedóra” című műsor műsoridejének meghosszabbítása volt. Ezt a kérés a műsorülés elutasította, azzal az indoklással, hogy a „fontosabb közellátási közleményeket a Magyar Rádió hírei közt is bemondja”.

A másik egy megismételt kérés volt – kérték, hogy az előadások címét és szerzőjük nevét tüntessék fel a műsorban. A műsorülés elutasította a kérést, hivatkozott a korábbi jegyzőkönyvben (1947/17.) hozott határozatra, amely szerint „a kiadott műsorendben az előadások címét és szerzőjük nevét nem közli”.²⁴³

A Közellátási Minisztérium az 1947. augusztus 11-én elhangzott adásában a legfontosabb élőállatok és az élelmiszerek szállítási rendjéről és eladásáról tájékoztatta a hallgatókat. A közellátási kormányzat a háború befejezését követően a közellátás érdekében a közszükségleti élelmiszerek, mezőgazdasági termékek, élőállatok és állati termékek szállítását korlátozta. Erre azért volt szükség, hogy „az ilyen élelmiszereket, terményeket és állatokat egyes kivételektől eltekintve csak szállítási igazolvánnyal szabad, illetve lehetett szállítani.”

A közellátás folyamatos javulását követően Eröss János közellátási miniszter több cikk szállítási korlátozását megszüntette. Engedély nélkül lettek szállíthatók a hüvelyesek, a burgonya, a hagyma és a kukorica.

„Az egyenlő és igazságos elosztás érdekében azonban még mindig több fontos mezőgazdasági termény eladása, vásárlása és szállítása korlátozás alá esik”. Ez a korlátozás azt jelenti, hogy a »kötött forgalmú« terményeket a „Gyűjtőkereskedőkön kívül csak azok vásárolhatják meg, akik erre az illetékes hatóságoktól vásárlási engedélyt kaptak”. A gazdák a kötött árral bíró terményüket csak a gyűjtőkereskedőnek adhatják el, vagy annak, aki vásárlási engedéllyel rendelkezik. Ezek a termények a gyűjtőkereskedőkön keresztül jutnak a „hatósági ellátásba”, vagy olyan személyekhez, aki lemondta a hatósági ellátásról, „mert a vásárlási engedély kiadásának ez az előfeltétele”.

A vásárlási engedély a kötött forgalmú áruk megvásárlásához, vagy bármilyen módon történő megszerzéséhez szükséges, így például ajándékba, cserébe vagy munkadíj fejébe kapott termény esetében is. Kötött forgalmú termények: a búza, a rozs, az árpa, a napraforgómag.

²⁴³ Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. 1947. május 13. MRA TD-411/9. 10.doboz.

A gyűjtőkereskedő a termény átvételekor a kötött forgalmú terményekről „vételi jegyet köteles kiállítani”. Ugyancsak vételi jegyet kell kiállítani más beszolgáltatott termények esetében is, például zab, köles, kukorica vásárlása esetében is, ha az eladó kéri. A szabadaras terményeket a gyűjtőkereskedő vételi jegy nélkül vásárolhatja, és szabadon rendelkezhet vele.

A szállítási engedélyt a közellátási felügyelőség adhatja ki akkor, ha az engedélyt „vétési célokra szolgáló vagy vetőmag beszerzése céljából termelésre szolgáló gabona szállításához kéri”. A lakóhelyi közszéki előjárósága állítja ki az engedélyt a munkabér vagy természetbeni járandóság lakóhelyre történő szállítása esetében, de „csak vámörlésre jogosultaknak”. Az elszállítás helye szerinti közszéki előjáróság a hatóság által az MSzK²⁴⁴ útján kiutalt gabonaszállításához és a „közérdekű tárolás céljából szállított gabonához adja ki az engedélyt”.

Szállítási igazolvány nélkül az MSzK bélyegzőjével ellátott fuvarlevéllel vagy postai szállítólevéllel; lakásról vagy gazdaságból malomba vagy cseretelepre – önellátói vásárlási engedéllyel rendelkezők – gyűjtőkereskedőnek eladásra, feladóállomásra, vetőmagvizsgáló intézeteknek szállíthattak.

A liszt szállításához indokolt esetben a Közellátási Felügyelőség adhatott igazolványt. Az örlött liszt esetében a lakóhely szerinti közszéki előjáróság adhat engedélyt – az örlési engedéllyel rendelkező személynek – a lakóhelyre szállításához.

Marhahús és juhhús szállításához „egy törvényhatóság területén belül” a Közellátási Felügyelőség adja ki a szállítási engedélyt. Más törvényhatóság területére vagy Budapestre történő szállítás esetén csak a közellátásügyi miniszter adhat szállítási igazolványt.

Serteshús és kolbász szállítására a Hús- és Zsiradék Hivatal a közellátásügyi miniszter által elrendelt szállítások esetén ad engedélyt. Az elszállítás helye szerint az illetékes közszéki előjáróságtól kap engedélyt az a személy, aki „saját hízlalású vagy láttamozott bérhízlalási szerződés alapján hízlaltatott vagy haszonbér fejében kapott sertésből szállít lakóhelyre, ha zsírellátásáról egy évre lemondott”.

²⁴⁴ Mezőgazdasági Szövetkezeti Központ, 1945 végén alakult, amely a korábban működött szövetkezeteket magába olvasztotta, s főképp a kötelező beadásra kerülő termékek felvásárlását intézte. 1947 végén megszűnt, beolvadt a Magyar Országos Szövetkezeti Központba [MOSZK]. *Kislexikon*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1968. 590.).

Szállítási engedély nélkül szállítható hasított fél disznó, szalonnával és zsírral együtt is Budapestre, Győrbe, Miskolcra, Pécsre, Szegedre, Salgótarjánba, Szolnokra, Ózdra és Tatabányára.

A hízott élősertés szállítása esetében szállítási igazolvány kiadására a Hús- és Zsiradék hivatal illetékes. A községi előjáróság engedélyezi a szállítást kijelölt kereskedőhöz. A Gazdasági Felügyelőség ad igazolást, ha a sertést tenyésztési célra szállítják.

Szállítási igazolvány nélkül szállítható a 100 kilogrammon aluli sertés az ország egész területén. A 100 kilogrammnál nehezebb élősertés szállítható igazolvány nélkül a következő városok vágóhídjaira: a Budapest-ferencvárosi Vágóhíd, Debrecenbe, Győrbe, Miskolcra, Pécsre, Szegedre, a törvényhatósági jogú városokba, Salgótarjánba és Szolnok megyei városokba, Tatabányára és Ózdra.

Növényi olajok szállítása esetén a „járandóság fejébe szerzett olajnak” és a »kiuttetett« olajnak a lakóhelyreállításához” a helyi illetékes előjáróság ad igazolványt.

Az ország egész területén szabadon szállítható kézipoggyászként kisebb mennyiségben 5 kg liszt, 1 kg sertéshús vagy szalonna, 3 kg sertéshús, 2 liter olaj, 2 liter tej, 1 kg vaj.

A hallgatókat arról is tájékoztatták a műsor készítői, hogy a rendeletek „megszegése vagy kijátszása a múlt év augusztusa óta már nem kihágás, hanem sokkal súlyosabban büntetendő bűntett”, kis mennyiségű áru esetében „vétség”, a szállítási rendeletek be nem tartása a „közellátási érdekeket veszélyeztető bűncselekmények közé” sorolandó. Ezért az ilyen bűncselekmények esetében már nem a rendőrség jár el, hanem a „törvényszék mellett működő uzsorabíróság, ami a legsúlyosabb büntetéseket is alkalmazhatja”.²⁴⁵

Az országos árellenőrzés megszervezése során ismételten megerősítést nyert, hogy „hatásos árellenőrzés a fogyasztók bekapcsolása nélkül nincs”. Ezért számol be havonta a Közellátásügyi Minisztérium a rádión keresztül az árváltozásokról, és a fontosabb új rendelkezésekről – tájékoztatták a hallgatókat a „Közellátási negyedóra” című műsor 1947. szeptember 15-én elhangzott adásában.

Az elmúlt hónapban a közellátási kormányzat „szabaddá tette a vágójuh, a vágóbárány és az ezekből kitermelt hús és húsipari termékek

²⁴⁵ Közellátási negyedóra. 1947. augusztus 11. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. augusztus 11. 19:45–20:00.

árát”. „Ez azt jelenti, hogy az ár az eladó és a vevő szabad megegyezése szerint alakul.”

Az árak szabaddá tételét a kormányzat más fontos termény „legmagasabb árának” megállapítására is kiterjesztette. Az első és legfontosabb a kukorica, amelynek árát a gazdák beszolgáltatási kötelezettség teljesítésére „B” vételi jegy ellenében szolgáltatják be, mázsáanként 46 forintért. A beszolgáltatott terményen kívül a közellátás céljára a gyűjtőkereskedőnek „D” vételi jegy ellenében eladott kukorica mázsájáért a gazda 62 forintot kap. A rendeletben megszabott ár mellett a gazdának van lehetősége arra, hogy a kukoricát szabad áron is eladhassa.

A „B” és „D” vételi jegy ellenében eladott kukoricát a közellátásügyi miniszter az 1947. év „minden időpontjára nedvességtartalom szerint állapította meg”. A szeptember 15-től 30-ig beszolgáltatott csöves kukorica ára 29 forint, a morzsolt kukoricáé 32-39 forint mázsáanként. A beszolgáltatáson felül beadott „D” vételi jegyre eladott csöves kukorica 39 forint, a morzsolt pedig 52-88 forint mázsáanként.

A műsorban beszámoltak a hallgatónak a tejárak leszállítását követő árellenőrzések tapasztalatairól. Az ellenőrzéseket elsősorban a fővárosban és a Dunántúlon, Baranyában végezték. A helyszíni vizsgálatok alakalmával „129 termelő ellen indítottak eljárást” a beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása és egyéb szabálysértés miatt. Ártúllépés és a tej szabályellenes forgalomba hozatala miatt 110 személyt állítottak elő.

A vidéki ellenőrzéseknél a malmok működését is felülvizsgálták, ennek eredményeképpen 800 malom ellen indítottak eljárást a „razziák” eredményeképpen. A malmok vezetői a legtöbb esetben nem tettek eleget a „készletbejelentési” kötelezettségüknek, feketén vállaltak őrlést, vagy egyéb szabálytalanságot követtek el.

Ellenőrizték az őstermelői igazolványok hitelességét is, mert a budapesti Nagyvásártelepen és a vásárcsarnokokban hamis igazolványokkal próbálták az árakat emelni.

A kenyérgabona esetében tartott ellenőrzések kapcsán Inárcs községben nagyarányú árdragítást lepleztek le. Több gazda ellen indult eljárás Szabolcsban is, és több gyűjtőkereskedőt is letartóztattak, olyanokat, akik a begyűjtött gabonát „elfeketézték”.

A műsor készítői hangsúlyozták, hogy a közellátás elleni bűncselekményeket a törvény eddig is szigorúan büntette, az „uzsorabíróság” a jövőben megszigorított ítéleteket hoz. Felhívták a lakosság figyelmét, hogy az árak megtartása érdekében továbbra is működjenek együtt a hatóságokkal.

A közellátásügyi miniszter rendelettel szabályozta a bab, borsó és lencse új termelői árát 100 kilogrammonként. Az egyszínű és színes bab 90 forint, a fehér gyöngybab 85 forint, tarka, vegyes bab 80 forint. A viktória és expressz borsó termelői ára 80 forint. A kisszemű lencse 120 forint, a középszemű 130, a nagy szemű pedig 150 forint.

Budapest tejellátásának folyamatos javulását a műsor készítői rövid statisztikai adatsorral mutatták be a hallgatónak. 1946. július havában a fővárosba 380 000 liter tejet szállítottak. Ez a mennyiség 1946 augusztusában már 1 millió liter, szeptemberben 1,6 millió literre emelkedett. 1947 augusztusában Budapestre és a környező településekre 3,5 millió liter tejet szállítottak. A fővárosba felhozott tej mennyisége egy év alatt 10-szeresére emelkedett. Ezt jelentős eredmény „céltudatos munkával és legfőképpen megfelelő árpolitikával érte el” a közellátási kormányzat.

A közellátásügyi miniszter a tej fogyasztói árát Budapesten 1,60 forintban, az adagolt vaj árát szintén a fővárosban 25 forintban állapította meg. A dolgozók életszínvonalának emelése érdekében eltörölték az 5 filléres tejforgalmi ellenőrzés díját. (Az 5 filléres tejellenőrzési díjat korábban a tejipari vállalatok fizették, amely lehetővé tette a literenkénti 12 filléres árkiegyenlítési díj fizetését).²⁴⁶

A „Közellátási negyedóra” 1947. október 11-én elhangzott műsorában a kettős árrendszer bevezetését követő élelmiszerárak alakulásáról számoltak be. A közellátási kormányzat a cukor vételi jegyes fogyasztói árát 7,20 forintban, a szabad forgalomban eladásra kerülő nem hatósági kockacukor árát 14,40, a kristálycukor árát pedig 13,80 forintban állapította meg kilogrammonként.

A zab árának alakulásánál a nem vételi jegyre eladott zab ára csak a beszolgáltatott kötelezettségen kívül, begyűjtő-kereskedőknek, a közellátás céljára „önként” „D” jelű vételi jegy ellenében megvételre ajánlott zabra vonatkozik.

A rizs ára a kettős árrendszer alapján a következőképpen változik: az egész szemű rizs kötött ára 660, a szabad ára 930 forint. A belföldön termelt hántolt rizs nagykereskedői ára kötött rizsnél 710, a szabad rizsnél 1,030 forint. A fogyasztói árak kilogrammonkénti alakulása: egész szemű rizs kötött ára 8, szabad ára 12 forint. A törmelék rizs kötött ára 7, szabad ára 10 forint kilogrammonként. A tőzsdei mintáknak meg nem

²⁴⁶ Közellátási negyedóra. 1947. szeptember 15. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. szeptember 15.19:45–20:30.

felelő kötött árú rizs 4, a szabad pedig 5,50 forint. A külföldről behozott hántolt rizs ára a fővárosban 12 forint.

A burgonya árának alakulása kapcsán tájékoztatták a hallgatókat arról, hogy 1947-ben 3 millió mázsával több termett, mint az elmúlt évben, ezét a termés szabadáras lett. Az árat a „vásárlók versengése következtében” felverték. Ezért a közellátási kormányzat beavatkozása eredményeképpen a burgonyát „csak öt szövetkezet” vásárolhatja és szállíthatja a fővárosba. Ezzel az intézkedéssel elérték, hogy „illetéktelen kereskedők kiszorultak a piacról”, a termelői árak stabilizálódhattak, mert a vásárlást bonyolító szövetkezetek a megszabott termelői árat nem lépték túl. A rendelet kizárta a „burgonyaspekulációt”. A vásárlók változatlan áron juthatnak burgonyához.

A zsírárak alakulásánál figyelembe kell venni, hogy a sertésvágások időnye még nem kezdődött el, ez a magyarázata annak, hogy magas a sertészsír ára a piacon. Ezek az árak a sertésvágások megkezdésekor mérséklődni fognak. A jó kukoricatermés lehetővé teszi, hogy jól hizott sertések kerüljenek a vágóhidakra.

Az ország húsellátásáról a közellátási hatóság elmondta, hogy az előző évhez képest nagymértékben javult. A marhahús szabad ára annyira alacsony, hogy nem lépi túl az elmúlt év hatósági árat.

Dinnyés Lajos, az új koalíciós kormány miniszterelnöke bejelentette, hogy újabb termékekre, például a kenyérré is ki fogják terjeszteni a kettős árrendszert, mert a kormány csak ebben az esetben tudja tartani a kenyér 96 filléres árát. A 96 fillért a „dolgozó rétegek érdekében minden körülmények között tartani kell”.²⁴⁷

A „Közellátási negyedóra” 1947. december 1-jén elhangzott előadásában a sertésvágás és a sertésforgalmazás szabályairól adtak tájékoztatást a hallgatóknak. Az érvényben lévő rendelkezések szerint sertést csak 100 kilogrammon felül lehet levágni. Ez alatt az élősúly alatt „sem közfogyasztásra, sem magánfogyasztásra” az állatot levágni „nem szabad”. „Kényszervágás esetén a hozott sertést a tulajdonos a háztartásához tartozók zsírszükségletének fedezésére fordíthatja, vagy közfogyasztásra felajánlhatja.” Kényszervágásnál a húst csak abban az esetben fordíthatja saját családjá élelmezésére, ha „utólagos sertésvágási engedélyt kap”.

A községi eljárás csak abban az esetben adhat engedélyt a vágásra, ha a „vágató a vágástól számított 1 évre a magánháztartásához

²⁴⁷ Közellátási negyedóra. 1947. október 11. 15. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. október 11. 8:00–8:15.

tartozó 1 éven felüli megfelelő számú személy zsírjegy jogosultságáról, illetőleg a hatósági zsírellátásban való részesedéséről lemondott”.

A magánfogyasztásra vágott sertésnél a leadandó zsírmennyiség „egy személy esetében a tavalyi 10 kg-mal szemben csupán 5 kg, 2 személy esetén 4 kg, 3 személy esetén 3 kg, négy személy esetén már két sertés is vágható, mikor is az első sertés után 2, a második sertés után pedig 7, összesen 9 kg. zsírt kell közfogyasztásra felajánlani”. „Öt személy esetén 7, hat személy esetén 6, hét személy esetén pedig 3 sertés levágása után 13, nyolc személy esetén 11, kilenc személy esetén pedig 9 kg. zsírt kell leadni. A tíz és ennél több családtaggal rendelkezők 4 sertést vághatnak. Tíz személy esetén 4 sertés után 17 kg, tizenegy személy esetén 15 kg, tizenkét személy esetén pedig 12 kg zsírt kell leadni.”

„Aki sertést közfogyasztásra vág le, köteles minden sertés után súlyra való tekintet nélkül 6 kg közfogyasztásra alkalmas gondosan kezelt, idegen anyagtól mentes olvasztott sertészsírt a vágástól számított 8 nap alatt az illetékes közellátási felügyelőség által kijelölt zsírgyűjtőnek”, a közellátási kormányzat által meghatározott „nagybani” áron beszolgáltatni.

A közellátási miniszter rendelete értelmében a hentesek az ipartestületektől kapott „vágási utalvány birtokában vásárolhatnak és vághatnak sertést”. A hentesek minden sertés vágása után 6 kg olvasztott zsírt vagy 8 kg zsírszalonnát kötelesek leadni közfogyasztásra.²⁴⁸

A „Közellátási negyedóra” 1947. december 29-én elhangzott műsorában egyebek mellett az élelmiszerárak alakulásáról tájékoztatták a hallgatókat. A novemberben bevezetett kormányrendelet értelmében a kenyér a kettős árrendszer hatálya alá esik, és az ára nem változik, de a „hatósági élelmiszerjegyek átvételénél a tehetősebbeknek külön árkiegészítést kell fizetni”. A novemberi rendelet értelmében „az első csoportba sorolandók azok, kik változatlanul néhány filléres áron vehetik át hatósági élelmiszerjegyeiket, míg a második csoportba azok, akik a hatósági jegyek átvételekor árkiegészítést kötelesek fizetni”.

A kisiparosok és kiskereskedők közül olyanok is kénytelenek voltak árkiegészítést fizetni, akik „jövedelme ezt nem indokolta”. A rendelet módosítása értelmében „az első ellátási csoportba kell sorolni azokat az önálló iparosokat, kereskedőket és szellemi foglalkozásúakat, akik

²⁴⁸ Közellátási negyedóra. 1947. december 1. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. december 1. 19:45–20:00.

az együttes kereseti jövedelemadó szempontjából I–V. adóosztályba tartoznak...”.

Az első ellátási csoportba sorolandók még azok a személyek, akik „kizárólag” a vagyonukból élnek, és az vagyoadójuk összege az évi 270 forintot nem éri el. Szintén ebbe a csoportba sorolhatók azok, akik alkalmi napszámból élnek, gazdálkodók, mezőgazdasági munkások, akiknek a termésük vagy munkabérük kevés ahhoz, hogy a hatósági áras kenyeret vagy lisztet ki tudják fizetni.

Új rendelet szabályozza a központi készletből kiutalt sertészsír és szalonna legmagasabb fogyasztói árát az ország egész területén. A zsír és tepertő kilogrammonként 12 forint, a zsírszalonna bőrrrel 10, bőr nélkül 10,50 forint, a háj 11,30 forint, kenyér –és tokaszalonna bőrrrel 9,30, bőr nélkül 9,80, a szalonnanyesedék 10,50 forint. A zsír és a disznóhús továbbra is szabadáras termék miként az élősértés is.

Kettős árrendszer van érvényben a burgonyánál, a rizsnél és a savanyú káposztánál. Nem egységes a tejtermékek ára sem, a vajnak kétféle árat állapított meg a közellátásügyi kormányzat. A hatósági jegyre kiosztott vaj ára változatlan marad, a szabad forgalmú vaj ára a korábbi 2,50 forint helyett kimérve 2,80 forint, adagolva 2,90 forintba kerül.

A tojásra is a kettős árrendszer vonatkozik. Vannak cégek, aki hitelt kapnak a felvásárlásra azzal a kikötéssel, hogy a felvásárolt tojás 30%-át, 3 millió darabot szabad forgalomban és szabadon értékesítik, míg a készlet 70%-át, 7 millió darabot a közellátásügyi minisztérium rendelkezésére bocsátják.

A kormányzat a megváltozott költségekre hivatkozva újraszabályozta a hűtőházi díjakat. A közellátás céljára tárolt és hűtött termékekre a rendelkezések változatlanok. Más tárolása és hűtése esetében a következő díjak léptek érvénybe: alma és körte 20 000 kg-ig havonta 27,70 forint, friss szilva 4-5 napra 12,80 forint, havonként 23,20 forint. Egyéb gyümölcsök esetében az első hónap 43,20 forint, minden további megkezdett havonként 32 forint.

A műsor készítői felhívták a gazdák és készlettulajdonosok figyelmét arra, hogy haladéktalanul tegyenek eleget beszolgáltatási kötelezettségüknek. Az ellátatlan emberek kenyérfejadagjának biztosítása csak akkor lehetséges, ha a közellátási szabályokat mindenki pontosan betartja.²⁴⁹

²⁴⁹ Közellátási negyedóra. 1947. december 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. december 29. 20:00–20:15.

A rádió 1947. január 4-én este, a 22 órás hírműsorban, a Belügyminisztérium közleménye alapján arról tájékoztatta a hallgatókat, hogy „az államvédelmi szervek az utolsó hetekben veszedelmes és széles kiterjedésű köztársaság ellenes összeesküvést lepleztek le”. „A fasiszta összeesküvés vezetői és eddig őrizetbe vett tagjai túlnyomórészt a Horthy-rendszer ismert politikai és gazdasági alakjai közé tartoztak, akik mindenre elszánt ellenségei a magyar nép demokratikus törekvéseinek. Az összeesküvés célja a köztársaság és demokratikus állami rendszerünk erőszakos úton való megdöntése, »jogfolytonosság« alapján a Horthy-rendszer visszaállítását tűzte ki. A hatalom erőszakos átvételét készítették elő, s céljuk elérését katonai fegyveres felkelés kirobantásával akarták biztosítani. A fegyveres felkelés időpontját a békeszerződés aláírásának, illetőleg a Vörös Hadsereg kivonulásának időpontjában határozták meg.” A közlemény beszámolt arról is, hogy az „összeesküvés szervezését hetes bizottság²⁵¹ intézte, melynek tagjai közül hat őrizetben van” (Donáth György, Szentiványi Domokos, Szentmiklóssy István, Arany Bálint, Kiss Károly és Héder János). A bizottság minden tagjának megvolt a pontos feladata. „A hetes bizottság 1945 végétől minden héten megtartotta titkos ülését.” Ezekon beszélték meg a tennivalókat. „Szívósan dolgoztak a koalíció szétrombolásán, amelynek a politikai erők átcsoportosításával a tervezett puccskísérletük előtt már meg kellett volna történnie. A katonai vezetők különleges feladata úgynevezett ellenkormány fegyveres alátámasztása és hatalomra juttatása volt.”

A katonai feladatok elvégzésére a „hetes bizottság több repülőgép felett rendelkezett, amelyeket szétszedett állapotban tartogattak”. A bi-

²⁵⁰ „A Magyar Testvéri Közösség nacionalista, német- és szovjetellenes titkos társaság volt.” Az 1930-as években szervezetként működtek. A német megszállás idején részt vettek a fegyveres ellenállásban. A tagság egy része 1946-ban vette fel a kapcsolatot egymással újból. Megbeszéléseket tartottak, ahol terveket vázoltak a szovjet hadsereg kivonulása utáni időkre. A Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya 1946 decembere és 1947 januárja között a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. VII. tc. alapján a Magyar Testvéri Közösség mintegy 260 tagját, köztük az FKGP több politikusát letartóztatták. A nyomozás irányítását a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztálya végezte, a közösség katonatiszti tagjainak tervezetéseit „államellenes összeesküvésként kezelte”. A cél mindezzel a kisgazdapárt szétverés volt. *Magyar Nagylexikon*. Magyar Nagylexikon Kiadó. Bp., 2001. 542.

²⁵¹ Az elnevezést a rendőrség a nyomozás során adta. Lásd erről: Vida István: *A Független Kisgazdapárt...* i. m. 246.

zottság a „fegyveres erők megszervezésére” létrehozta a „földalatti fővezérséget”. „A földalatti fővezérség... 1946 őszén alakult meg és október 1.-én kiadta az elsőszámú hadparancsot.”

A Belügyminisztérium közleménye arról is tájékoztatta a hallgatókat, hogy a letartóztatotaknál a házkutatás alkalmával „sok rejtjeles levél és feljegyzés” került elő.²⁵²

A Független Kisgazdapárt 1947. január 20-án, a rádióban elhangzott „Párthíradó” című műsorban ismertette a párt határozatát a „szégyenletes összeesküvéssel kapcsolatban”: a párt a „leghatározottabban elítéli az összeesküvést és minden párttaggal szemben, akár képviselő, akár tisztségviselő, vagy egyszerű párttag az illető a legradikálisabb eljárást követi”. A Független Kisgazdapárt vezetése két nemzetgyűlési képviselőt kizárt a pártból, hat képviselő ellen vizsgálatot indított, és mentelmi jogukat felfüggesztették. „A párt politikai bizottsága megállapítja, hogy az összeesküvés nem érinti a párt egyetemét, mert a párt a legteljesebb mértékig távol tartja magát mindenféle politikai kalandorjátéktól. Akik ebben a földalatti mozgalomban részt vettek, vagy akár csak arról tudomásuk is volt, a legmesszebbmenően elítéljük és nem vagyunk hajlandók segédkezet nyújtani senkinek, bárki legyen is az.” A párt a „magyar föld népéből vétetett, a Pártot a történelmi szükségszerűség népünk és hazánk olthatatlan szeretete hívta életre és ebből a politikából összeesküvésből is megtisztulván a salaktól, tisztán és megerősödve kell a Pártnak kikerülni”. A párt vezetősége követeli, hogy az „összeesküvéssel kapcsolatban a bűnösök ellen a vádhatóságok mielőbb készítsék el a vádiratot és az ügy a magyar bíróság előtt nyerjen tisztázást és a bűnösök nyerjék el méltó büntetésüket” – tájékoztatta a hallgatókat a párt vezetése.²⁵³

1947. január 23-án „Gondolatok a koalíció körül” címmel hangzott el Gáspár Ervin²⁵⁴ előadása a rádióban. „Abban a viharban, amelyet az összeesküvés kavart fel, úgy hiszem, továbbra is a nyugodt és tárgyilagos szemlélet megőrzése a legfontosabb feladat mindenki részére. Kétségtelen, hogy az összeesküvés ügye súlyosan érinti a magyar belpolitika

²⁵² Hírek. MRA. 1947. január 4. 22. óra.

²⁵³ Független Kisgazda Párt. 50. számú Párthíradónk. 1947. január 20. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. január 20. 17:10–17:20.

²⁵⁴ Gáspár Ervin (1912–1977) közgazdász, újságíró. Kisgazdapárti politikus. 1947-től képviselő, a párt polgári tagozatának ügyvezető elnöke. http://www.tortelnemlitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4143&catid=65%-3Ag&Itemid=67&lang=hu (2012. április 25.)

egész fejlődését, mert egyik napról a másikra napvilágra került a demokratikus rend és a koalíció valódi, eddig csak kevesek által felismert ellenzéke. Ez az ellenzék okozta tulajdonképpen a kormányrendszer örökös válságát és zökkenőit, amiből következik, hogy eltávolítása nyilván meg fogja könnyíteni a demokratikus rend továbbfejlődését és megszilárdulását” – kezdte beszédét a Kisgazdapárt politikusa.

Az „ellenzék” programjában nem az ország külpolitikai kérdései, a gazdaság, a társadalom megoldatlan problémái szerepeltek, hanem egy ún. „»hadparancs« a katonai rangsorolásról, az 1944. március 19-e előtti állapot visszaállításáról és az előléptetések jogának fenntartásáról”. A program „nemcsak az összeesküvők vágyait, hanem egyben a szellemi képességeit is” tükrözi, „tökéletesebb rajzot nem adhat róluk sem a rendőrségi jelentés, sem a közeljövőben megtartandó bírósági főtárgyalás”.

A politikus az összeesküvésről még megállapította, hogy „kétségtelenül nagyszabású volt, és nem a résztvevőin múlt, hogy nem érte el célját”. Véleménye szerint az összeesküvés ügye „nem érintette a koalíció kérdését, sőt bizonyos tisztulási folyamatot idézett elő, amely talán hasznára is válik a pártok együttműködésének, azonban most már mindenkinek tudomásul kell venni azt az egyszerű valóságot, hogy nem ért mindenki egyet, de nem is érthet egyet a magyar politikai fejlődéssel és ha így van – ami nem vitás –, a továbbiakban is számolni kell egy komoly ellenzékkel, amelynek nem szimpatikusak a magyar demokrácia reformjai, így például a földosztás, az államosítás, a címek eltörlése, a paraszti és munkástömegek öntudatosítása és a politikára nevelés”. Gáspár Ervin azt is valószínűnek tartja, hogy nem ez volt az „utolsó kísérlet azok részéről, akik a demokratikus rendben nem érzik jól magukat, akiknek a letűnt rendszer nagyobb jóvedelmet, több biztonságot és szebb pozíciókat biztosított”. Bizonyosan állítható – mondta –, hogy „ezek az érdekek alighanem még egynéhányszor meg fogják kísérteni különböző ürügyekkel – akár a föld felett, akár a föld alatt – az elveszett mennyország visszahódítását”.

„Hogy az összeesküvés által felidézett bizalmi válságot a koalíció minden nagyobb megrázkódtatás nélkül állta – folytatta előadását –, az az elmúlt hat hónap állandó, lappangó válsága után sokak előtt talán meglepően hatott”. Ennek megvoltak az okai, és így a „szilárdság nem is volt olyan meglepő”. A politikus kifejtette, hogy az „összeesküvés” a koalíció mindhárom nagy pártját támadta volna, a parasztságot „megfosztotta volna a földtől”, a munkásságot pedig a „szabad szervezkedés jogától”. Ez már önmagában is elegendő arra, hogy „ismét egymás mellé” sorakozzanak a „demokratikus” erők.

Ezen túlmenően a koalíciós pártok legerősebb támasza a pártok „érettsége és mértéktartása”, felismerték azt, hogy együttműködésük nem kényszeren, hanem „érdekeken és ésszerűségeen nyugszik”. A kommunista párt és az MSZDP felismerték, hogy a kialakult helyzetben „nem a Kiszgazdapárt egzisztenciájának megtámadása vagy éppen a párt felrobbantása a feladat, hanem elejétől fogva arra törekedtek, hogy a Kiszgazdapárttal együtt oldják meg a válságot”. Meg lehetett volna tenni azt a „helyenként népszerűnek látszó” intézkedést, hogy „pillanatnyi kísértésnek engedve furkósbottal támadni a Kiszgazdapártnak”, és az egész pártot felelőssé tenni a történetekért, ez azonban később biztosan „megbosszulta volna magát”. Ezért a két „munkáspárt végig igen mértékletes maradt és úgy hiszem nem téved az, aki ebből további őszinte koalíciós szándéokra következtet”.

A helyzet megoldását az is könnyítette, hogy a Kiszgazdapárt „egyes és határozott állásfoglalásával újból élesen leválasztotta magát a múlttól”. A párt nem késlekedett „kíméletlen kritikát alkalmazni önmaga felett”, és szisztematikusan „nekifogott annak a tisztogatási műveletnek, amely elhúzódása már gyakran vezetett kényes helyzetekre”. A párt elkövetett ugyan hibákat, de azokat még időben felismerte és „kellő bátorsággal” korrigálta is, ezzel méltónak bizonyult „küzdelmes” múltjához.

A koalíció együttműködése szempontjából mindegy, hogy a párt „a maga javára, vagy pedig a koalíció fennmaradása kedvéért végezte el ezt a műtétet”, akárhogyan gondolta is, „ezen keresztül az ország javát szolgálta”.

A jövőre nézve csak egy előre kidolgozott program, „amelyhez minden párt önként, sőt szívesen” csatlakozik, jelenthet biztosítékot – hangsúlyozta a Kiszgazdapárt politikusa. A feladat tehát adott, az „összeesküvés”-ügy lezárása után neki kell látni a program elkészítéséhez. Az is egyértelmű, hogy a „megegyezés most sem lesz könnyű, mint ahogy eddig sem volt az, de éppen a felidézett veszély láttán, amelyet könnyelműség volna lebecsülni, a megegyezést minden körülmények között létre kell hozni”. Addig amíg a demokratikus erők egységesek, addig a „reakció minden kísérlete már eleve kudarcra van ítélve”. Törekedni kell arra, hogy a koalíciót semmilyen vitatott kérdés ne törje meg, mert az felőrli a felek erejét, bajt és zavart okozva a békére és nyugalomra vágyó országban – fejezte be előadását a politikus.²⁵⁵

²⁵⁵ Gondolatok a koalíció körül. 1947. január 23. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. január 23. 18:30–18:45.

A hallgatók a rádió 1947. február 3-án elhangzott adásában „Az összeesküvés és a dolgozó parasztság” címmel Dögei Imre,²⁵⁶ a kommunista párt politikusának írását hallgathatták meg. A közvélemény széles rétegét foglalkoztatja az összeesküvés kérdése – kezdődött az előadás. „Az egész ország becsületes dolgozó rétege a legélesebben szembefordul az összeesküvőkkel.” A politikus arra figyelmeztet, hogy egyre többen vannak olyanok, akik „igyekeznek lekicsinyelni az egész összeesküvésnek a jelentőségét”. A történeteket úgy igyekeznek beállítani, hogy az „egésznek nincs komoly jelentősége és az egész csak egy pár örültnek az elgondolása”. „Azonban ha jól megnézzük a kérdést, akkor azt látjuk, hogy ezekből az örültekből nem éppen kevés volt. Jutott belőlük mind a gazdasági, mind a politikai élet valamennyi fontosabb posztjára. Két éven keresztül sikerült nekik az ország legnagyobb pártjára, a független kisgazda pártra befolyást szerezniük.” Fel kell tenni a kérdést, hogyan kerülhettek „örültek” fontos pozíciókba? A politikus kitért arra – magyarázatot keresve e kérdésre –, hogy a háborút is „örültek” indították el, amely milliók életébe került, utánuk pedig csak a pusztulás és a nyomor maradt. Akkor nem volt erő, amely meg tudta volna állítani a háború kirobbanását. Az összeesküvőknek sikerülhetett volna „ma is”, ha nem lenne a „demokratikus” rendőrség, „ha nem volnának a dolgozó parasztság és a szervezett munkásság hatalmas tömegei”, amelyek szembefordulnak velük. „A két év alatt – éppen az összeesküvés sugalmazására –, annyit támadott rendőrségünket a legnagyobb elismerés illeti, amiért éberem örködött a demokrácia felett és megakadályozta az összeesküvők terveit.”

Az események megadták a választ arra a kérdésre, „van-e reakció, vagy nincs reakció?”. Vannak ellenforradalmárok, akik vissza akarják állítani a régi rendszert, a nagybirtokot és a jogfosztást.”

A Kisgazdapárt kizárta soraiból azokat a tagokat, akik „nemzetgyűlési képviselők, parasztszövetségi vezetők, akik benne voltak az összeesküvésben, annak főbb irányítói voltak”. „Ezek a tények megadják a fe-

²⁵⁶ Dögei Imre (1912–1964) politikus, miniszter. Mezőgazdasági munkás. 1944-től a KP tagja. végétől tagja volt a Kommunista Pártnak. 1946 végétől az Újbirtokosok és Földhözjutottak Országos Szövetsége (UFOSZ), majd a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ) vezetője, 1950-től a Szövetkezetek Országos Szövetségének (SZÖVOSZ) elnöke. 1956–1960-ban földművelésügyi miniszter. 1947-től országgyűlési képviselő. 1960 „álbáloldali nézetei és tevékenysége” miatt kizárták az MSZMP-ből. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC03014/03503.htm> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 25.)

leletet arra, amit eddig sokan nem értettek meg és nem hittek. A tények bebizonyítják, hogy ugyanis volt és van reakció.” Az is egyértelművé vált, hogy „ezek az elemek hol húzódtak meg”.

A politikus ezt követően összefoglalta a hallgatók számára azokat a terveket, amelyek az „összeesküvők” programjában szerepeltek. Így a 4-500 holdas nagybirtokok visszaállítását, a parasztság politikából való kizárását.

Dögei ezt követően azt vizsgálta, „kik adták a reményt, a bátorságot” a tervek megvalósításához. Az első lehetőséget a telekkönyvezések adták, amelyek még nem fejeződtek be. „Sikerült nekik összeköttetések révén húzni, halasztani az időt és így állandóan reménykedtek abban, hogy ha sikerül nekik a hatalmat átvenni, a föld magától vissza megy a kezükbe, hiszen még az ő telekkönyvi tulajdonukban van.”

Arra a kérdésre, hogy kitől kapták a biztatást, a politikus a következőket mondta: ezek az emberek az „ország legnagyobb pártja védő szárnyai alá húzódtak és az – ami sajnos, de meg kell mondanunk –, hogy a félrevezetett paraszti tömegek két éven keresztül éljenezték őket és tapsoltak nekik, amikor uszító beszédeiket mondták vidéki gyűléseiken és a Parlamentben”. „A dolgozó parasztság rájött, hogy becsapták és félrevezették és most felháborodva követeli, hogy ítéljék halálra azokat, akik a demokrácia megdöntésére szervezkedtek...” „Két év óta ijesztgetik parasztságunkat a kolhoz meséjével, úgy állítva be a kérdést, hogy a demokrácia, főként a munkáspártok meg akarják szüntetni a kisbirtokot, mint magántulajdont és kolhozba akarják hajszolni a parasztokat.” A terveik alapján azonban bebizonyosodott, hogy „ők akarták megfosztani a parasztságot földjétől, visszaállítani a nagybirtokrendszert és az úri Magyarországot”. „Ha nem volna erős és egységes a két munkáspárt, ez a tervük könnyen sikerülhetett volna.”

A kommunista párt politikusa beszámolt arról is, hogy január 26-án országos választmányi értekezletet tartott az Újbirtokosok és Földhözjutottak Országos Szövetsége. A tanácskozás résztvevői megbeszélték a teendőket, amelyekre határozati javaslatot dolgoztak ki. A javaslatot eljuttatták a miniszterelnöknek, a földművelésügyi miniszternek és az államtitkároknak, azzal a kéréssel, hogy „egy héten belül a sajtón keresztül nyilvánosan adják meg a választ arra vonatkozóan, mit szándékoznak” a tervzetből megvalósítani és hogyan.

A választmány résztvevőinek követeléseik közül kettőt emelt ki a politikus, az első az „összeesküvők halállal való megbüntetése”, a második a telekkönyvezések mielőbbi befejezése. Dögei Imre hangsúlyozta, hogy ez a kettő a legfontosabb, mert „ha megsemmisítjük az összeesküvőket,

felszámoljuk a reakciót és befejezzük a telekkönyvezést, akkor rend és nyugalom lesz ebben az országban”. „Megszűnik a bizonytalanság és nem lesz, aki uszítsa az egyik parasztot a másikra, a parasztságot a munkásság ellen és viszont.” Így megindulhat a békés termelőmunka, amely a „gazdasági jólétnek az előfeltétele” – mondta a politikus.²⁵⁷

A Magyar Kommunista Párt az 1947. február 11-én elhangzott híradóban felhívta a párttagok figyelmét a belpolitika legfontosabb kérdésére, az „összeesküvésre”. A párt tagjait arra kérték, hogy „kísérjék figyelemmel az eseményeket és a *Szabad Nép* vezércikkeit”. „Használják ki helyileg is az összeesküvést, a helyi reakció megfékezésére.” Kísérjék figyelemmel a parlamentben elhangzott vitákat, és „ismertessék” a párt „állásfoglalását”. A népnevelők is használják a pártlap írásait, és „aszerint dolgozzanak”.²⁵⁸

Az összeesküvők peréről a rádió rendszeresen tudósított. 1947. február 27-én hangzott el beszámoló az első tárgyalásról. A tudósításban beszámoltak arról, hogy a tárgyalóteremben nagy számban jelentek meg külföldi újságírók a szovjet, a jugoszláv, az angol, az amerikai hírügynökségek részéről.

A riport leíró jellegű volt, a tudósítás készítője csak ritkán fűzött az elhangzottakhoz kommentárt, akkor azonban élesen fogalmazott.

A per 9 óra előtt néhány perccel kezdődött, a Népbíróság nevében Jankó Péter tanácselnök felolvasta a vádiratot, majd a 13 vádlott nevét: Donáth György, Dálnoki Veress Lajos, Szentmiklóssy István, András Sándor, Szentiványi Domokos, Arany Bálint, Kiss Károly, Héder János, Berkó István, Sóváry Tihamér, Fülöp József, Majoros János, Várkonyi László.

A vádlottak közül elsőként Donáth György állt a bírók elé. A kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy Donáth Györgynek „oroszlán része volt a Hetes Bizottság elméletének kidolgozásában, az ő fogalmazása volt a »jogfolytonosság, a közjogi vacuum«; ő vetette fel a Földalatti Fővezérség gondolatát, vagyis felelőssége a politikai és katonai szervezkedésben elsőrangú, ő építette ki a Hetes Bizottságot konkrét harci szervezetté”. Donáth a tudósító szerint nem tagadta a vádpontokat. Azzal védekezett, hogy „nem feltétlenül akartak puccsot, nem ragaszkodtak mindenáron a hatalom erőszakos úton való átvételéhez, politikai megítélésük szerint a puccs önmagától is bekövetkezett volna, beért

²⁵⁷ Az összeesküvés és dolgozó parasztság! 1947. február 3. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. február 3. 18:30–18:45.

²⁵⁸ Itt a Magyar Kommunista Párt híradója beszél! 1947. február 11. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. február 11. 17:10–17:20.

volna tavaszra, vagy legkésőbb nyár elejére, ők csak felkészültek erre”. Arra a kérdésre, hogy volt-e katonai szervezkedés, Donáth nem tudott választ adni.

A terveik között szerepelt „szabotázs, partizánakciók”, folytatta a bíró, „az irhabundás ápoltkülsőjű vádlott lehajtott fejjel tovább hallgat”. Erre a kérdésre talán Dálnoki Veres vagy András Sándor tudna válaszolni – mondta Donáth.

A további kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy az összeesküvők akkor tekintettek volna el a puccstól, ha a békekötést követően olyan kormány alakult volna, amelynek „nincsen munkáspárti tagja” – mondta a tudósító.

A bíró ezt követően Donáthot az általa szerkesztett röpiratokról kérdezte. „Donáth az ideológus, a kártékony és korszerűtlen imperialista ül a vádlottak padján. Nem tagadhat. Az elnök kezében bizonyítékok vannak” – mondta a tudósító. „A trianoni szerződést azért mérhették ránk, mert nem voltunk eléggé fajvédők.” Ez Donáth történelmi elemzése. „Majd az »ellenálló« beszél... 1944. október 16-a nem azért bűn, mert egy veszített háborút értelmetlenül meghosszabbított, hanem mert erőszakkal eltávolította Horthyt és ezzel megszüntette a »jogfolytonosságot«.”

A bíró következő kérdése arra vonatkozott, hogy Horthyt vissza akarták-e tenni a hatalomba? Donáth azt válaszolta, hogy „erről nem volt szó”. Donáth előtt is egyértelmű, hogy terveik „soha nem lehettek volna keresztülvihetőek”. Donáth nem a demokratikus választásokat „kifogásolta”, hanem azt, hogy „nem azt a levitézlett csoportot bízta meg képviseletével, amelynek Donáth tagja” – foglalta röviden össze a tudósító. „A jogfolytonosság sem cél – mondta Donáth –, hanem eszköz, amellyel visszakerülhetünk a hatalomra, nem ismerem el a köztársasági törvényt, a földreformot, az állampolgárok egyenlőségét elvi okokból sem, annak az elvnek az alapján, hogy a régi rend képviselői hivatottak a hatalom gyakorlására. Nem a rendszer, hanem a rendszer képviselői ellen harcoltunk. Az országot kormányzó politikai garnitúrát akartuk leváltani a jogfolytonosság segítségével és a mögöttünk álló csoportot az uralomhoz visszasegíteni.” „Vagyis – vonja le a tanulságot, távozóban a tárgyalás közönsége – a dolgozó nép képviselői, munkások, parasztok, értelmiségiek szövetsége helyett, a nagybirtokosok és nagytőkések elnyomó uralmát. Ez azonban nem sikerülhet többé” – fejezte be a tárgyalásról a közvetítést a tudósító.²⁵⁹

²⁵⁹ Az összeesküvők a népbíróság előtt. I. tudósítás. 1947. február 27. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. február 27. 22:30.

Másnap, február 28-án folytatódott az „összeesküvők” pere a Népbíróságon, a rádió nagyobb műsoridőben kísérté figyelemmel a nap fő történéseit is. A tárgyalási napon Dálnoki Veress Lajos volt vezérezredes állt a bíróság előtt. A tudósító a hallgatók számára röviden összefoglalta az előző tárgyalási nap eseményeit, Donáth György vallomása alapján.

Dálnoki Veress Lajos „kevesebbet ismer be, többet tagad, mint Donáth, és így határozatlan védekezése közben, – szemben a cáfolhatatlan bizonyítékokkal sokkal sűrűbben keveredik zavarba, szembetűnő és első hallásra tarthatatlan ellentmondásokba”. „Kijelenti, nem tekinti magát bűnösnek és megkísérli hangoztatni, hogy nem szervezett semmiféle fegyveres alakulatot a jelenlegi rendszer ellen. Majd halkán, akadozó hangon hozzáteszi »arra vállalkoztam, hogyha a béketárgyalások befejeződnek és az oroszok kivonultak az országból megalakítom az új magyar hadsereget« – foglalta össze a tárgyalás első részének tartalmát a tudósító.

A bíró ezt követően megkérdezte Dálnoki Veress Lajost, mikor kikkel beszélt egy esetleges katonai szervezkedésről. A Donáth Györggyel történt szembesítés után Dálnoki Veress elismerte, hogy „1946. október közepén Szentmiklóssy lakásán állapodott meg Donáthtal, András Sándorral, Szentmiklóssyval, hogy elvállalja a katonai szervezkedés vezetését”. A per folyamán az is világossá vált, hogy „Dálnokit tulajdonképpen Kiss Károly és Szentmiklóssy kérte fel a Magyar Köztársaság nevében a honvédség megszervezésére”. „Ezen az első úgynevezett fővezérségi értekezleten megállapodtak, hogy a személyi, szervezési, anyagi és politikai ügyek irányítására négy szakelőadót választanak. Szakelőadóként Andrást, Berkót, Sóváryt és Szentmiklóssyt jelölték ki. Izgalmas jelenetek, szembesítések közepette tisztázta a népbíróság az egyes értekezletek helyét, időpontját és tartalmát”: a második találkozáson osztották ki egymás között a tisztségeket – ismertette az elhangzottakat a tudósító.

A tárgyalás folytatásban Dálnoki Veress „csökkenteni igyekezett a katonai szervezkedés jelentőségét”. Azt hangsúlyozta, hogy a katonai szervezkedést „csak a politikai változás után akarták megkezdeni”. A bíró kérdésére Dálnoki Veress Lajos elmondta, hogy a „politikai változás előkészítését Donáthéktól várták és ehhez készítették elő katonai vonalon a személyi garnitúrát”.

Dálnoki vallomásában azt is elmondta, hogy az 1946. november 27-i ülésen beszéltek a kerületi parancsnokok leváltásának stratégiájáról. Abban is megállapodtak, hogy a budapesti „beosztottakat Dálnoki Veress személyesen fogja értesíteni, a vidéki kerületi parancsnokokkal Dálnoki

megbízásából András vezérőrnagy veszi fel a kapcsolatot”. Ezen a találkozón határozták el a „csendőrség visszaállítását is”. A tények megismerését követően nyilatkozta Dálnoki Veress Lajos, hogy a „szervezkedésük célja a hatalom átvétele volt”.

A tudósító azzal zárta beszámolóját, hogy a tárgyalás a kora délutáni órákban ért véget.²⁶⁰

Az összeesküvők bünperének két utolsó tárgyalási napjáról adott összefoglalót a rádió 1947. március 13-án. A bíróság Arany Bálintot és Kiss Károlyt hallgatta meg. Arany Bálint a „hetes bizottság egyik belpolitikai előadója volt és feladata körébe tartozott, hogy mint a Független Kiszgazda Párt szervezési osztályának vezetője befolyását a párt jobboldali irányba való terelésére használja fel, hogy a fontosabb pozíciókat a közösség tagjaival töltesse be és ezzel a működésével elősegítse a hatalom átvétel lehetőségét”. „Vallomása fényt derített az összeesküvők és Kovács Bélának a Kiszgazda Párt volt főtitkárának kapcsolataira” – foglalta össze Arany pártban betöltött szerepét, és vallomásának főbb tartalmát a tudósító.

Kiss Károly a per hetedrendű vádlottjaként szerepelt a bíróság előtt. A tudósító beszámolója szerint vallomása igen jelentős volt, az ügyel kapcsolatban „számos újabb részlet merült fel, különösen az összeesküvés keletkezéséről és a katonai szervezkedésről”.

Jankó Péter tanácsvezető bíró kérdésére Kiss Károly „beismerte bűnösségét és bevallotta, hogy olyan politikai szervezkedésben vett részt, amely a fennálló rendszer ellen irányult”. A bíró kérdésére azt is elmondta, hogy a „szervezkedésnek – amelybe 1945 nyarán kapcsolódott be – egyik kezdeményezője volt”. „Kezdetben ötletszerűen találkoztak és a régi kapcsolatok tisztázására törekedtek. Faji alapon állva – amelyet Kiss Károly az elnök kérdésére a 25 esztendő rendszerből származtat – úgy látták, hogy nem tudnak beleilleszkedni a demokratikus rendszerbe. Szervezkedésbe fogtak, amelynek lényege a demokratikus rend megdöntése volt.” Kiss Károly azt is elmondta a népbíróságnak, hogy a szervezkedés alapját a Magyar Község mozgalomra építették, magát a szervezkedést „különösen Donáth György az elsőrendű vádlott sürgette”. „Donáth azzal érvelt, hogy miként az első háború után, megint eljön egy olyan idő, amikor egy céltudatos kis csoport kezébe kaparinthatja a hatalmat.” A szervezet céljainak megismertetésére „Donáth brossurát

²⁶⁰ Tudósítás az összeesküvők népbíróági főtárgyalásáról. 1947. február 28. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. február 28. 21:40–21:50.

dolgozott ki”, amelyben leírta az „államforma jogfolytonosság alapján való megváltoztatásának tervét”. Kiss Károly azt is bevallotta, hogy a „Donáth-féle elgondolást elfogadta, noha mint mérnököt nem tartotta illetékesnek magát ennek eldöntésére”. Kiss Károly vallomásában megerősítette, hogy „a jogfolytonosság alatt a régi rendszer visszaállítását, a kétkamarás országgyűlést és a régi 1939-es választójogi törvényt értették”. A Donáth által készített „brossurát” a „Hetes Bizottság összes tagjai olvasták”, a tagok egyike sem „tiltakozott annak tartalma ellen”. A bíró a „vádlottak padján ülő” Donátot, Szentmiklóssyt és Szentiványit kérdezte, „akik elismerték, hogy a brossurával egyetértettek”. „Az ellenkormány gondolatát” egy 1946 szeptemberében tartott megbeszélésen „Donáth vetette fel”, ezt azzal erősítette meg, hogy a „béketárgyalások, a szovjet hadsereg kivonulása után rendszerváltozással lehet számolni, akár úgy, hogy a jelenlegi koalíciós kormány felveti a bizalmi kérdést, akár pedig úgy, hogy a Független kisgazdapárti többség tagadja meg a bizalmat a koalíciós kormány iránt és új választásokat írnak ki”.

Kiss Károly elmondta azt is, hogy egy tartalékkormány létrehozásában is gondolkodtak. Miniszterelnöknek Lakatos Gézát kérték volna fel, ő volt az utolsó kormányfő, aki maga mondott le posztjáról. „Ez biztosította volna a jogfolytonosságot és Donáth véleménye szerint ez rokonszenves lett volna a tömegek előtt.” A korábbi kormányfő feladata a régi választójogi törvény alapján az „új rendszer” megteremtése volt. „A kormányzói tisztséget Horthy akadályoztatása esetén abban az időben Dálnoki Veress Lajossal töltették volna be, akinek Horthytól megbízólevele volt.”

Nem sokkal később merült fel a katonai szervezkedés kérdése, az „összeesküvők ugyancsak Dálnoki Veress Lajost tartották alkalmasnak” erre. „A karhatalmi szervezkedés azt a célt szolgálta, hogy az összeesküvők által feltételezett átmeneti időkben kézbe vegye az irányítást.” A bíró azt a kérdést tette fel Kiss Károlynak, hogy a jelenlegi „demokratikus” rendszer karhatalmi alakulataival is szembeszegültek volna-e. „Ezekkel szembe is megakarták valósítani céljaikat?” A kérdésre Kiss Károly halkán „igen”-nel felelt.

A tudósító elmondta, hogy Kiss Károly megerősítette korábbi vallomását, mely szerint a „karhatalom megszervezését a hetes bizottság határozta el”. Donáth, Szentmiklóssy és Szentiványi ezzel szemben azt állították, hogy a „szervezkedés kérdést hármasban beszéltek meg”. A bíró kérdéseire adott válaszokból az is kiderült, hogy a „Magyar Közösség elé, azt a célt tűzték, hogy tevékenyen vegyen részt a szellemi,

gazdasági, társadalmi és politikai élet irányításában”. Az ebben a kérdésben született határozatról Kiss Károly tájékoztatta a Hetes Bizottság tagjait. A bizottság „helyesléssel vette tudomásul a közösség újjáélesztését, amelynek vezérlő tanácsát újjászervezték és megalakították főcsoportjait”. A főcsoportok vezetését Bán, Fáy, Héder és Donáth vállalták. „A katonákat, a Donáth vezetése alatt álló politikai főcsoportba osztották be.” „Szentmiklóssy lakásán Dálnoki Veress és András előtt Donáth ismertette a katonai szervezkedés szükségére vonatkozó elgondolásait. Azt mondta, hogy a békeszerződés aláírása után olyan átmeneti helyzet alakulhat, amely a közösségi elvek érvényesítésére nagyon kedvező és lehetővé teszi a politikai hatalom kézbevétele.” A bíró kérdésére Donáth elismerte, hogy az események így történtek. Dálnoki Veress „azonban nem hajlandó visszaemlékezni a történetekre”. Ennek a kérdésnek a tisztázására Dálnoki Veress és Kiss Károly szembesítését rendelte el a bíró. Dálnoki azt mondta, hogy „csupán arra vállalkozott, hogy egy vezető katonai garnitúrát létesít arra az időre, ha majd legális úton olyan kormány kezébe kerül a hatalom, amikor Önökre szükség lesz”. „Kiss Károly vallomásából azonban kiderült, hogy nemcsak erre, hanem a karhatalom kézbevételeire is vállalkozott. Másodszor pedig nem legális úton – a demokratikus államrend keretében –, hanem a hatalom átvételére szervezkedtek.” „»Nem emlékszem« feleli” Dálnoki Veress Lajos. „Kiss Károly azonban felé fordulva kijelenti, hogy erről volt szó.”

A szünetet követően Arany Bálint és Saláta Kálmán tevékenységéről Kiss Károlyt kérdezte a bíró. Kiss Károly vallomásából kiderült, az volt a feladatuk, hogy a Kisgazdapártot és a Parasztszövetséget befolyásolják. Arany Bálint tudta ezt teljesíteni az „igazolóbizottsági eljárások során és a bélistázások alkalmával is”. Elképzeléseik megvalósítása érdekében úgy határoztak, hogy Kovács Bélát – akinek megfelelő kapcsolatai voltak – megismertetik a Hetes Bizottság tagjaival. Saláta Kálmán és Arany Bálint a Hetes Bizottság „utasítása szerint” járt el. Úgy vélték, hogy a Baloldali Blokk követeléseinek mintájára a „legjobb védekezés az ellenkövetelés”, így a Kisgazdapárt „magatartását ebbe az irányba igyekeztek terelni”. A Hetes Bizottság tagjaként Arany Bálint is „elfogadta a jogfolytonosság gondolatát” – mondta a tudósító.

A tárgyalás során a bíró megkérdezte Kiss Károlyt arról, hogy a Magyar Népköztársaság törvényei közül „melyek azok, amelyeket elfogadtak és milyen törvényeket vetettek el”. A válaszból kiderült, hogy a „magyar közösségi tagok többek között szemben álltak a Népbíróság intézményével is”. „A háborús főbűnösök ellen hozott ítéleteket túl szigorúnak tartották.”

A bíró a tárgyalás folytatását másnap reggel fél kilenc órára tűzte ki – fejeződött be a tudósítás.²⁶¹

Az „összeesküvő kiscgazdák” 1947. március 17-én közvetített peréről készített összefoglalóban Héder János kihallgatásáról számolt be a tudósító. Héder a vádirat szerint „régi közösségi tag”, részt vett a „hetes bizottság megalakításában”, a mozgalom gazdasági vonaláért volt felelős, azokat a személyeket vette számba, akik a „hatalomátvitel esetére a gazdasági természetű állásokra” alkalmasak lehetnek. „Fontos szerepet játszott a parasztszövetség újjászervezésében is.”

A bíró megkérdezte Hédert, hogy bűnösnek érzi-e magát. Azt válaszolta, hogy „részben bűnösnek, részben felelősnek”. Bűnösnek „csak a magyar közösség tevékenységében való részvétel miatt érzi magát”, a Hetes Bizottság munkájában „tevékenyen részt nem vállalt”.

A tárgyalást vezető bíró ezt követően a „magyar közösség ideológiai elgondolásairól és konkrét céljairól” kérdezte Hédert. A választ a „vádolt mindenképpen igyekszik megkerülni”. A bíró Hédernek a nyomozás során írt vallomását vette elő, ebből kiderült, hogy elismerte, a „magyar közösségi mozgalom célja nem volt ellentétben a horthysta politikával, sőt általánosságban követte azt”. „Csupán azt a különleges célt tűzte ki maga elé, hogy az ország döntő politikai, gazdasági és társadalmi kérdéseiben ez a mozgalom tudja akarátát érvényesíteni az államélet minden vonalán” – mondta a bíró. Héder szerint „ez a meghatározás túl kategorikus”. „Ők mindössze arra törekedtek, hogy a magyar értékeket összegyűjtsék és ilyen értékekkel telítsék a magyar életet. Mindenesetre a magyar demokrácia fejlődése szempontjából rendkívül megnyugtató, hogy ezek az állítólagos »magyar érdekek« többé nem a magyar életet, hanem a vádlottak padját »telítik«” – jegyezte meg a tudósító.

Héder ezt követően elmondta, hogy a felszabadulás után rendszeresen találkozott Kiss Károllyal és Szentiványi Domokossal, majd eljött a megbeszélésekre Arany Bálint és Saláta Kálmán is. Az utóbbi két politikusra „azért volt szükség, hogy a belpolitikában jártas emberek is legyenek köztük”. A „magyar közösség a belpolitikára is befolyást akart gyakorolni”, erre a feladatra mindkét politikus alkalmas volt, hiszen a kiscgazdapárt meghatározó személyiségei voltak – egészítette ki a tudósító Héder vallomását.

²⁶¹ Tárgyalás folytatása. 1947. március 13. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 13. 22:30.

A bíró arra a kérdésre várt választ Hédertől, hogy a „közösségi tagok” közül ők ötten „milyen célok elérését tűzték mindenekelőtt maguk elé”. Héder azt mondta, „azt akarták elérni, hogy a megfelelő emberek kerüljenek a megfelelő helyre”. Az elnök figyelmeztette, hogy ez önmagában célként kevés, „vallja be a vádlott, hogy elkészítette a mezőgazdaság átállításáról és irányításáról szóló tervezetet, valamint kidolgozta a parasztszövetség újjászervezésének tervezetét” – közvetítette a tudósító a bíró szavait. Héder ismertette a „Donáthtal és Szentmiklóssyval kiegészített hetes bizottság szereposztását”. „Donáth, Saláta és Arany foglakozott a belpolitikai kérdésekkel, Szentiványi a külpolitikával, a katonai vonal irányítója Szentmiklóssy volt, a társadalmi vonalé Kiss Károly, míg ő a gazdasági ügyek irányítását vállalta. Szerinte Szentiványi, majd később Donáth mozgatta a legerősebben gondolatokkal a hetes bizottságot.”

Mik voltak ezek a gondolatok? – kérdezte az elnök. Héder két-három percig gondolkodott, a bíró újra feltette a kérdést. Héder csak annyit válaszolt „hosszabb töprengés után”, hogy „nagyraért ők vettek részt a helyzet megvilágításában”.

A bíró a Donáth-féle dolgozatban szereplő „jogfolytonosság” elvéről kérdezte Hédert. „Nem szoltam ellen – mondta –, és így azt mondhatom, hogy magamévá tettem.” A bíró további kérdéseire azt is elismerte, hogy a „Donáth-féle jogfolytonosság elve állásfoglalást jelentett a jelenlegi államrenddel szemben”. „Ezt a beismerést azzal igyekezett enyhíteni, hogy ő ezzel a kérdéssel nem foglalkozott és nem volt tudatában ennek az elvi álláspontnak a jelentőségével, de a vádlott társai közül Donáth, Szentmiklóssy és Kiss Károly egymásután a szemébe mondták, hogy a hetes bizottság a jogfolytonosság elvi alapján áll, vagyis az 1944. március 19-ike óta bekövetkezett közjogi változásokat nem tekintették jogérvényesnek.”

A bíró a tárgyalás folytatásaként az „ellenkormány” vagy „átmeneti kormány” tervéről kérdezte Hédert. „Hosszas habozás és kertelés után Héder elmondja, hogy egy alkalommal szóba került az ellenkormány gondolata Dálnoki Veressel, vagy Lakatossal.” Héder Szentiványival, Szentmiklóssyval és Kiss Károllyal történt szembesítésénél a „vádlott szemébe” mondták, hogy „olyan kormány megalakításáról is szó volt, amely a békekötés után kezébe veszi a hatalmat és felszámolja a mostani rendszert”. Héder „erre sem emlékezett”, de Kiss Károly a „leghatározottabban a szemébe” mondta, hogy a „megbeszélésen a vádlott is jelen volt”.

A tudósítás szerint Héder „mindent igyekszik tagadni” a gazdasági tervekkel kapcsolatban is. A bíró elővette és bemutatta Szentmiklóssy

„rövid gazdasági dolgozatát, „amely telje pőreségében és szemérmertlenségében mutatja be az összeesküvők gazdasági törekvéseit”. A dolgozat – kommentálja a tudósító – „nyíltan megmondja, hogy meg kell akadályozni az ország túlságos gazdasági felvirágzását, mert ez a mostani rendszert erősíti, és a közösség célkitűzéseit gyengíti”. „Ugyanezen az alapon káros a túlzott stabilizáció is. A parasztságot is a lehetőség szerint le kell beszélni a beszolgáltatásról, mert ez is erősíti a mostani rendszert.” Héder „ezekről a gazdasági szabotázs-tervekről” [...] „most mit sem akar tudni, holott éppen ő volt a hetes bizottság gazdasági szakértője” – fejezte be a tudósító a gazdasági terv bemutatását a hallgatóknak. A bíró felhívta Héder figyelmét arra, hogy itt „nyilvánvaló” ellentmondásról van szó, ő végig kitartott amellett, hogy „ezekről a tervektől nem tudott” semmit. A Szentmiklóssyval történt szembesítés során elmondta, hogy Héder volt a bizottság „gazdasági szakértője, így természetesen elsősorban az ő megnyilvánulásain keresztül dolgozta ki ezt a tervet”. Az elnök a Hetes Bizottság többi tagját is megkérdezte, hogy Héder tiltakozott-e a „magyar közösség gazdasági tervei ellen”. „Ilyen tiltakozásról a hetes bizottság egyetlen tagja sem tudott” – foglalta össze a tudósító a tárgyaláson elhangzottakat.²⁶²

A Népbíróság Héder János kihallgatását másnap, 1947. március 18-án folytatta. A rádió erről is készített összefoglaló tudósítást. A bíró azt kérdezte Hédertől, hogy mi is volt valójában a mozgalom célja. A válaszban Héder elmondta, hogy a „napi politikai eseményeken keresztül és a politikai pártokkal való kifejezett tevékenység révén igyekezett ez a társaság eredményeket elérni, de szerinte ez nem volt hatalom megszerzési célkitűzés” – tolmácsolta a tudósító Héder gondolatait. A tanácsvezető bíró a folytatásban azt szeretne volna megtudni, mikor került volna sor a tervek gyakorlati megvalósítására. „Ez idő kérdése volt – mondta a vádlott –, amely a politikai helyzet alakulásától függött. A karhatalom kérdése 1946 őszén merült föl, akkor tudatosodott a karhatalom megszervezésének fontossága. Esetleges zavarok elhárítására” – tette hozzá Héder. A jelenlegi karhatalom nem lett volna megfelelő a rendzavarások ellen? – kérdezte a bíró. „El lehet képzelni – kertel Héder –, hogy az orosz hadsereg kivonulása után olyan helyzet áll elő, hogy egyik vagy másik oldalról megpróbálják a helyzetet kihasználni.” Arra a kérdésre, hogy kinek a részéről tartottak rendzavarástól, Héder „nem tudott vagy

²⁶² Összeesküvők bűnperének tárgyalása folytatás. 1947. március 17. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 17. 21:40.

nem akart felelni”. Jankó Péter tanácsvezető bíró megjegyezte, hogy talán a baloldali erők rendzavarásától tartottak. „Nem, hanem a kettőnek az összeecsapásától kellett tartani” – mondta Héder. Arra gondoltak jegyezte meg a bíró, hogy az „orosz hadsereg kivonulása után elérkezik az alkalom a politikai hatalom megszerzésére”. „Héder most is tagadni próbál” – mondat a tudósító. A bíró Kiss Károlyhoz fordult, aki megerősítette korábbi vallomását, miszerint, „amikor az orosz csapatok kivonulnak, átvették volna a hatalmat”.

A tárgyalás további részében arról volt szó, hogy katonai kérdésekben ki kereste meg Dálnoki Veress Lajost és Andrást. Héder azt mondta, hogy szerint Szentmiklóssy, Szentmiklóssy viszont úgy emlékezett, hogy Donáth. „Héder megállapította, hogy Dálnoki Veress személye azért került előtérbe, mert ő volt a legmagasabb rangú katona.”

A bíró kérdései ezt követően a szervezet nyugati kapcsolataira vonatkoztak. Héder a nyomozás során tett vallomásaiban beismerte, hogy a Kiszgazdapárt „véderőbizottságának tikára Jaczkó [Jackó Pál] több ízben kint járt Ausztriában, hogy felvegye a régi honvédség tisztjeivel a kapcsolatot a karhatalomi szervezkedés érdekében”. A korábbi vallomást úgy módosította, hogy hallott Jackó ausztriai útjáról, de „működését pontosan nem ismeri, csak sejt”. „Szerinte Jackó a magyar közösségi tagoknak az esetleg szükségesnek mutakozó nyugati szökésben lehetett segítségükre” – mondta a hallgatóknak a tudósító.

Hédert a bíró a továbbiakban a Hetes Bizottságban betöltött szerepéről kérdezte. Héder elmondta, hogy „1946 áprilisába Donáthall együtt elkészítették a beosztást: ki, milyen munkakörben dolgozzék a mozgalomban”. Héder a gazdaságpolitikai részt kapta. Tervezetében a tulajdonjoggal, az örökösödéssel, a földreformmal, az ipar és kereskedelem kérdéseivel foglalkozott. Saláta Kálmánnal arról tárgyaltak, hogy a „terv keresztülvitelét a Kiszgazdapárt gazdasági csoportján át kell megpróbálni”. „A párton kívül a Parasztszövetségen keresztül akarták érvényre juttatni elképzeléseiket” – foglalta össze Héder vallomását a tudósító.²⁶³

A népbírószági tárgyalás 1947. március 19-én történt eseményeinek legfontosabb mozzanatairól a tudósító ismét részletesen, már indulati elemeket is közvetítve számolt be a hallgatóknak. A tárgyaláson Berkó István volt vezérkari alezredes kihallgatására került sor. A kihallgatást ismételten Jankó Péter tanácsvezető bíró vezette. A volt tiszt a „kato-

²⁶³ Riport az összeesküvésű bűnper mai főtárgyalásáról. 1947. március 18. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 18. 21:40-től.

nai szervezkedésbe tavaly októberben kapcsolódott be, Donáth elhívta Szentmiklóssy lakására”, ahol együtt fogadták. Donáth arra kérte, hogy adja a „becsületszavát”, hogy „amit hallani fog, arról hallgat”. Berkó elmondta a bírónak, hogy Szentmiklóssy közölte vele, hogy „megalakult a honvédség földalatti fővezérsége”, amelynek a vezetőjévé őt jelölték. Donáth hozzátette – mondta Berkó –, hogy a „mozgalmat támogató politikai erőkből... több olyan magyar érdeket képviselő politikai személyiség [van], akik a magyar kormány politikájával nem értenek egyet”.

A megbeszélésen „megkérdeztem, mi lesz a fővezérség szerepe” – mondta Berkó a bírónak. Donáth azt válaszolta, hogy „a békés átmenettől, partizánharcokon, fegyveres felkelésen keresztül egészen a harmadik világháborúig terjedhet a lehetősége”.

A legközelebbi találkozáskor – folytatta vallomását Berkó –, 1946. október 31-én Dálnoki Veress Lajos lakásán jelen volt a Hetes Bizottság, Dálnoki Veress „bejelentette előttük, hogy mint a földalatti fővezér átvette a fegyveres magyar alakulatok fölött a vezérletet”. „Bejelentette, hogy megalakult a Magyar Földalatti Fővezérség. Elmondta, hogy katonai szervezetről van szó, itt parancsot adnak és parancsokat hajtanak végre és elvárják, hogy mindenki a legszigorúbb katonai előírás szerint viselkedjék. [...] Szentmiklóssynak Veress parancsot adott, hogy olvassa fel az első számú hadparancsot.” Dálnoki Veress tagadni próbálta, hogy lakásán olvasták fel a hadparancsot, a bíróság előtt is vitába szállt Berkóval – foglalta össze az eseményeket a tudósító. A Szentmiklóssyval és Donáthtal történt „szembesítés után megtörik és azzal próbál kibújni a felelősség alól, hogy ő, mint házigazda a vendégeinek [a] kényelmével törődött”. Berkó további vallomásából kiderült, hogy a hadparancsot Dálnoki Veress odaadta a jelenlévőknek, András Sándor megjegyezte, hogy a „szervezkedés földalatti jellege nem engedi, hogy a hadparancsot írásba foglalják”. A jelenlévők megegyeztek abban, hogy „se a hadparancsot, sem mást írásban nem rögzítenek”. Dálnoki Veress kiosztotta a „parancsokat, András feladata volt, hogy a kerületi parancsnokok és a vezérkari főnökök tisztére javaslatot tegyen”. Berkó a „hírszerző és kémelhárító” osztály megszervezésének feladata jutott – hallhatták a hallgatók a tudósító összegzését.

Berkó vallomása további részében beszámolt az ülések eseményeiről. Elmondta, hogy ún. „rejtési szabályzatot készített el, amely megtiltotta az írásbeliség használatát és a telefon használatát is csak a legritkább esetben engedte meg”. Meghatározta, hogy a megbeszélés csak „mágnalakáson történhet és azon több, mint 4-6 személy nem vehet részt”. A szabályzatot a „második számú hadparancsként emlegették”.

A negyedik ülés – folytatta Berkó vallomásának összefoglalását a tudósító – Donáth politikai tájékoztatójával kezdődött. Úgy értékelte a törtenéseket, hogy a pártok ellentéte egyre nő, a közelgő tél, a békekötés elhúzódása „mindjobban igénybe veszik a lakosság idegzetét”. A tájékoztató lényege az volt, hogy az „események gyorsabban haladnak, mint várta, ezért a fővezérség szerepe is hamarabb megoldódik”.

Az ötödik ülésre nem hívták meg – folytatta Berkó vallomását –, Szentmiklóssy Jackóval szervezett egy találkozót hármójuknak. Ezen a találkozón az egyház szerepéről volt szó. Jackó kifejtette, hogy „az egyház nem pártokat, hanem irányzatokat támogat”. Berkó további vallomásában azt mondta, hogy a baloldal „fegyveres alakulatainak erejéről” kérdezte Jackót. A válaszból kiderült – mondta Berkó –, hogy a „baloldalnak nincs is említésre méltó fegyveres alakulata”. Így nem volt „fegyveres baloldali puccsveszély” – emelte fel hangját a bíró, Berkó ez „kénytelen beismerni” – fejezte be a közvetítést a tudósító.²⁶⁴

Az összeesküvők peréről készített 1947. március 21-i adásban arról számoltak be, miként hallgatta meg Sóváry Tihamér volt vezérkari ezredest a Népbíróság. A vádirat szerint Sóváryt András Sándor szervezte be a „földalatti fővezérségbe és Veress Lajos földalatti fővezér kinevezte őt az I/C osztály vezetőjévé”. Az volt a feladata, hogy a szervezet anyagi kérdéseinek megoldására dolgozzon ki javaslatokat.

Sóváry a vallomásában elmondta, hogy a háborúban 1943 júliusától 1944 júniusáig a frontvonalon teljesített szolgálatot, majd a Honvédelmi Minisztériumba a gazdasági főcsoporthoz került. A nyilas hatalomátvétel után „esküt tett Szálásra”. A háború után ezredesnek nevezték ki, nem lépett be egyetlen pártba sem. A Kiszgazdapárt kérte fel a párt véderő bizottságának tanácsadói tisztére. A vallomása további részében elmondta, hogy 1946 októberében András Sándorral és Berkó Istvánnal együtt felmentek Dálnoki Veress Lajos lakására, „de akkor még – állítása szerint – nem volt tisztában a dolgokkal”. „Veress ezen az összejöveten azt mondta, hogy az államszervezés a politika feladata. A politika nem tartozik ránk, a mi feladatunk csak a végrehajtás.”

A bíró kérdésére, hogy minek a végrehajtása a feladat, Sóváry azt válaszolta, hogy „Veress Lajos vezérkari ezredes úr parancsainak a végrehajtása”. Veress Lajos kérdésére, hogy „hajlandó-e együttműködni ve-

²⁶⁴ Összeesküvők bűnperének tárgyalása folytatás. 1947. március 19. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 19. 21:40-től.

lük”, igenlő választ adott, majd ezt követően „megtörtént a kinevezés” az I/C osztály vezetőjévé – hangzott el a tudósításban.

A bíró az I/C osztályról kérdezte Sóváryt. „Hosszas kertelés után beismeri, hogy a hadparancs alapján megalakult fővezérség egyik osztályának az élére kapta meg a kinevezést. „Az első ülésen, mint az I/C osztály vezetője beszámolót adott a bizottság előtt.”

Sóváryt ezt követően a bíró a hadparancs megszületésének körülményeiről és annak megsemmisítéséről kérdezte. „Mellébeszél majd azt vallja, hogy a legtöbb résztvevőnek az volt a véleménye, hogy a hadparancsot el kell égetni.” Szentmiklósy és Donáth a „hadparancs megtartása mellett volt”. A hadparancs értelmezésénél a „vádlott azzal tért ki az egyenes válaszadás elől, hogy nem nemzetközi jogász és így nincs egészen tisztában a jogfolytonosság fogalmával”. A bíró figyelmeztette Sóváryt, hogy „nincs szükség örökös kitérésekre és mellébeszélésekre, ha egyes kérdésekre nem akar válaszolni, megteheti, sőt az egész valómástételt is megtagadhatja”. Sóváry „annyit hajlandó elismerni, hogy jogfolytonosságról hallott ugyan, de annak nem tulajdonított fontosságot, és így nem foglalkozott részletesen a kérdéssel”.

A következőkben Sóváry azt próbálta elmagyarázni a Népbíróság tagjainak, hogy nem értett teljesen egyet a hadparanccsal, azokkal a dolgokkal sem, amiket 1944. március 19-ével kapcsolatban tartalmazott a parancs. Azért nem értett ezekkel teljesen egyet, mert „azóta fejlődés mutatkozik, amit visszafordítani nem lehet”. Miért nem mondta el ezeket az ülésen? – kérdezte a bíró. „Mert volt egy bizonyos fékező erő bennem, amin nem tudtam túltenni magam” – mondta Sóváry. Majd az is elmondta, hogy a „fékező erőt Veress Lajos jelentette, akit személyileg nagyon respektált”.

„Vagyis – foglalta össze a bíró – önök úgy gondolták, hogy Veress tudja mit csinál és ha ő így látja, akkor önök is jónak látják.” „Igen – mondja lehajtott fővel a vádlott.”

A bíró döntő bizonyítékként azt fogalmazta meg, hogy ha Sóváry „nem sejtette, hogy a demokratikus rendszer ellen irányuló összeesküvésről van szó [...], akkor hogyan tartotta elképzelhetőnek a csendőrség és a nyugaton levő alakulatok alárendelését a fővezérségnek”. „Vajon a csendőrség és a nyugatosok bekapcsolása nem jelentett szembehelyezkedést a mostani államrenddel?” Sóváry úgy próbál kitérni az „egyes” válasz elől, hogy „ez politikai kérdés, és az ő véleményét ebben nem kérdezték meg”. „Szerinte mindenesetre ez összhangban áll a megbékélő politikával” – mondta a tudósító. Az elnök kérdésére, hogy a csendőrség is a megbékélő politika része-e, nem válaszolt. A bíró

„emelt hangon kijelenti: a mostani államrend nem hajlandó megbékülni a csendőrséggel”.

A tárgyalás végén a népügyész kérdésére „bevallja, hogy az október 15.-i kormányzói kiáltványt hallotta, azt parancsnak fogadta el, de Szálasira tette le az esküt”. A népügyész megkérdezte: „nem gondolja, hogy a történelem öntől és általában a törzstisztektől más magatartást és más példadadást várt volna a nemzetnek ezekben a nehéz pillanataiban?” „A kérdés ismét válasz nélkül maradt, de az események sorozata azóta már megadta a választ ezekre a kérdésekre is” – fejezte be a tudósító a tárgyalás összefoglalóját.²⁶⁵

„Az összeesküvők tárgyalásán mostanában már másod- és harmadrendű vádlottak kerülnek sorra, akiknek vallomásai újra és újra csak megerősítik a képet, amelyeket az eddigiekből nyertünk anélkül, hogy azon bármit is enyhítenének” – kezdte a Népbíróság 1947. március 22-én elhangzott összefoglalóját a rádió Aktuális Osztályának munkatársa. A bíróság ezen a tárgyalási napon Fülöp József volt ezredest hallgatta meg. A vádirat szerint az ő feladata volt az újonnan felállítandó honvédség és csendőrség személyi ügyeinek intézése. A bíróság előtt elmondta, hogy András Sándor „kapcsolta be a szervezkedésbe és katonai személyi előadónak szemelték ki”. 1945 után a „demokratikus hadsereghez” csatlakozott, alezredesi, majd ezredesi rangot kapott. Arra a kérdésre, hogy miért került ki a honvédség kötelékéből, azt válaszolta, hogy „olyan tiszteket próbált a béli listától megmenteni, akikről kiderült, hogy nyugatosok voltak”. Ezt a tevékenységét a felettesei nem nézték jó szemmel, és szolgálaton kívüli állományba helyezték.

A tárgyalás folyamán elmondta, hogy az „összeesküvők több megbeszélésén is részt vett és elvállalt egy rendkívül fontos feladatot, a személyek kiválasztásának teljesítését”. A bíróságnak részletesen beszámolt arról, hogy milyen megbeszéléseket folytatott megbízatásával kapcsolatban a különböző összejöveteleken. „...a hallgatónak azonban az a benyomása, hogy túl naivnak tettei magát akkor, amikor azt akarja elhíttetni a Népbírósággal és a hallgatósággal, hogy teljesen jelentéktelen kérdésekről volt itt szó” – mondta a tudósító.

²⁶⁵ Összeesküvők bűnperének tárgyalása folytatás. 1947. március 21. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 21. 21:40-től. (A tudósítás első oldalán a következő utasítás szerepel: „Schöpflin ig. úr engedélyével szígnó nélkül mehet!”)

A bírósági tárgyalásról készített tudósítás készítője úgy látta, hogy a tárgyalás egészére vonatkozóan „újat nem hozott” Fülöp József vallo-mása, de „mégis volt néhány olyan epizód, amelyik azt összeesküvők munkájának és beállítottságának néhány részletét új megvilágításba helyezi”.

A tudósításból ezt követően Fülöp József magatartásáról tudunk meg részleteket. A tudósító azt fejtegette, hogy Fülöp ahelyett, hogy „azért a demokráciáért, amelyik katonai múltját elfelejtette, dolgozott volna, inkább nyugatos tiszteket mentett és tudatosan helyet foglalt azoknak a sorában, akik a demokrácia megdöntésére törekedtek”. A tudósító ezt követően a Horthy-hadsereg tisztjeinek magatartásáról beszélt általánosságban a hallgatónak. Elmondta, hogy vannak kivételek, „de a nagy többség mégis olyan odaadással állt a jobboldali gondolat mellett és védte annak minden rekvizitumát, a faji gondolatot, a parasztság és munkásság elnyomását, hogy még akkor is, amikor a demokrácia mind-ezt elfelejtve, szolgálatába fogadta és előléptette, ezeket a nevelési ha-tásokat nem tudta levetkőzni”. „Nemcsak, hogy nem tudta levetkőzni, hanem beállt azok közé, akik ezeknek a nézeteknek az uralkodó voltát ma is hirdették.”

Fülöp József a hadparancs felolvasásánál – mint mondta – „nem fi-gyelt, csak egyes szavak, mint az, hogy jogfolytonosság, nyugatos csa-patok felett való parancsnokságra emlékszik és nem mérte fel” annak jelentőségét. „Mindez persze aligha lehet igaz – magyarázta a hallgatónak a tudósító –, de ha véletlenül mégis igaz lenne, nem kis szegénységi bizonyítványt állít ki magáról ezzel a nyilatkozattal egy magas rangú katonatiszt, aki egy ilyen döntő fontosságú irat szövegéből mindössze ennyit értett meg.”

A bírónak arra a kérdésére, hogy „mi volt a szervezkedés célja?”, Fülöp azt a választ adta, hogy „javaslatok készítése a honvédség béke-szerződés utáni megszervezésére”. A tudósító Fülöp választát kiegészítve hozzátette, hogy „itt egy más honvédségről van szó, mint a mai demokratikus honvédség, hiszen azért kellene a békeszerződés után újjászervezni”. Arra a kérdésre, hogy milyen cél érdekében lett volna szükség az új honvédségre, Fülöp nem adott választ. A korábban tett vallomásából és a nyomozás során begyűjtött röpiratokból azon-ban kiderült, hogy a cél a „demokratikus államrend megdöntése, vív-mányainak eltörlése és a régi politikai berendezkedés visszaállítása volt”. A tudósító összefoglalója végén a honvédség Horthy-korszak-ban és a háborúban betöltött szerepét mondta el röviden hallgatónak. Ezért a honvédség újjászervezését, „még az újjászervezés gondolatát

is olyan bűnnek tartjuk, amit a magyar nép bírósága bizonyára nem fog büntetlenül hagyni”²⁶⁶

Az „összeesküvők bünperének” 15. tárgyalási napján Majoros János gépészmérnököt és Várkonyi László vezérkari őrnagyot hallgatta meg a Népbíróság, a tárgyalás összefoglalóját 1947. március 26-án elhangzott adásában közvetítette a rádió. A vádiratból megtudhatjuk, hogy Majoros János 1943 óta volt tagja a Magyar Közösségnek. A háborúból való hazatérést követően mint pilóta vállalat állást. Állandó kapcsolatot tartott Szentmiklóssyval, és „vállalkozott arra, hogy szükség esetén jobboldali politikusokat repülőgépen külföldre szállít”. Jól ismerte a Budaörsi repülőteret, a gépek típusát, a repülőterre vonatkozó katonai szabályzatot.

Várkonyi László vádiratában az szerepel, hogy 1942 óta volt a tagja a Magyar Közösségnek, „tudott az összeesküvésről”, de a hatóságoknak nem jelentette.

A Népbíróságnak Majoros János elmondta, hogy 1946 szeptemberében kereste meg őt Szentmiklóssy, aki azt mondta, hogy a „magyar közösség mozgalmát életre kell kelteni”. „A munkát úgy kell elkezdeni – idézte Majoros Szentmiklóssyt –, hogy a közösség tagjai vegyenek részt a közéletben és igyekezzenek pozíciókat szerezni. Addig beszélt nekem Szentmiklóssy, amíg valószínűsítette előttem a puccs lehetőségét. Megígértem neki, hogy amennyiben ilyesmire sor kerül és emberek kell menteni, én mindent megteszek.” Jankó Péter a Népbíróság elnöke megkérdezte: milyen konkrét körülményre gondolt? „Ha lesz egy puccs. Akkor nevesebb embereket lefognak és ezek közül kellett volna nekem kivinnem külföldre, lehetőleg semleges területre” – mondta Majoros.

A bíró megkérdezte az elhangzottakról Szentmiklóssyt, aki „kijelentette, hogy ezekre a dolgokra nem emlékszik”. „Arra emlékszik, hogy szó volt egy repülőút megszervezéséről, de emlékezete szerint ezt éppen Majoros vetette föl.” „Lehetséges, hogy mondtam neki: ne félj öcsém, van itt egy repülőgép!” A tudósító véleménye szerint Majoros nem törődött vele, hogy kiket kell külföldre vinnie, az ő feladata „csupán annyi volt, hogy adott pillanatban egy repülőgép álljon rendelkezésre”.

A tárgyalási nap végén Várkonyi László kihallgatására került sor. Szentmiklóssyval történt szembesítésénél Várkonyinak megmondta,

²⁶⁶ Összeesküvők a Népbíróság előtt. 1947. március 22. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 22. 21:40-től.

hogy „felolvasta előtte a hadparancsot”. A tárgyalás folytatásának időpontját a bíróság másnapra tűzte ki.²⁶⁷

A főtárgyalás folytatásáról 1947. március 27-én hallhattak összefoglalót a rádió hallgatói. A 16. főtárgyalási napon Arany Bálint kihallgatására került sor. „Arany beismerte bűnösségét, bevallotta, hogy tagja volt a Hetes Bizottságnak és a Magyar Közösségnek.” Azt is beismerte, hogy a bizottság célkitűzései „összeütköztek és szembekerültek a demokrácia védelméről szóló törvénnyel”. A Hetes Bizottság „egy szűkebb társaságból jött létre, végső összetételében a múlt év márciusában alakult ki” – mondta Arany. A kezdeményező tagok Szentiványi Domokos, Arany és Saláta Kálmán voltak, később csatlakozott hozzájuk Kiss Károly és Héder János is. Még az 1945-ös községi választások előtt „beavatták a megbeszélésekbe Kovács Bélát is, sőt több összejövetelt” az ő lakásán tartottak. Arany „közeli barátságba került Kovács Bélával és elhatározta, hogy beszerze a Magyar Közösségbe”. A bizottság működését az „országgyűlési választások után kezdte meg, első tevékenysége a Kiszgazdapárt befolyásolása volt, Kovács Bélán és Saláta Kálmánon keresztül, aki időközben képviselő lett”. A bizottságban Saláta és Arany feladata a belpolitika, Szentiványi a külpolitika, Héder a gazdasági kérdésekkel foglalkozott. Ez követően „Szentiványi kezdeményezésére a híreket, információkat, pletykákat írásba foglalták”. Ezt az értesítőt Szentiványi Domokos szerkesztette, Mistéth Endre lakásán készült el a végleges változat. „A hírösszefoglaló természetesen demokrácia ellenes rémhírek válogatott gyűjteménye volt. Gazdaságpolitikájukat Héder irányította, aki a nagyobb birtokok és a jómódú gazdák támogatását kívánta.” A szervezetnek az időközben csatlakozott Donáth „adta meg a végleges jellemvonásait” – foglalta össze Arany Bálint vallomását a tudósító.

Arany Bálint vallomásában elmondta, hogy a „Donáth-féle politikai tervzet volt a későbbi fejlemények kiinduló pontja”. „Ebben az időben Saláta, Hám Tiborral, két ízben Mindszenty érseknél járt és rávették, hogy álljon el egy katolikus párt megalakításától. A Hetes Bizottság ezt helyeselte, mert az volt a véleménye, hogy a katolikus párt megalakulása kiélezné a felekezeti ellentéteket és megosztaná a jobboldali erőket.” A Hetes Bizottság – folytatta a vallomását Arany – a Kiszgazdapárt „politikáját igyekezett megmerevíteni a Baloldali Blokkal szemben és a megegyezést akadályozó ellenköveteléseket állított”. A célja a jobb-

²⁶⁷ Az összeesküvők bűnperének tizenötödik tárgyalása. 1947. március 26. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 26. 21:40-től.

oldali erők tömörítése volt. Saláta Kálmán felvette a kapcsolatot Kovács Imrével és azzal a lehetőséggel is számoltak, hogy a „Szociáldemokrata Pártból Peyerék is csatlakoznak ehhez a tömörüléshez”. Ez lett volna a „Jobboldali Blokk” – mondta Arany Bálint.

A bíró ekkor szünetet rendelt el. A tárgyalás további részében a Népbíróság Arany Bálint külföldi kapcsolatait vizsgálta. Arany elmondta, hogy a külföldi kapcsolatainak az célja, hogy az emigrációban lévő magyarok támogatását is megszerezzék.

A bíró ezt követően Arany Bálintot a Parasztszövetségben végzett tevékenységéről kérdezte. Arany elmondta, hogy a Parasztszövetség munkájába már az indulásnál bekapcsolódott, és magával vitt több „magyar közösségi” tagot is. Arra a bírói kérdésre, hogy miért volt szükség a közösségi tagok Parasztszövetségbe való szervezésébe, Arany azt a választ adta, hogy a „Hetes Bizottság igénye volt”, hogy az ő terveiknek megfelelő működjön a szövetség. A terv az volt – folytatta Arany –, hogy a Parasztszövetséget „parasztág gazdasági érdekképviselővé, szakszervezetévé akartuk alakítani, hogy a paraszti tömegeket egybefogva céljaink mögé állítsuk”. Arany beismerte, hogy ez a „hatalom megszerzése volt” – mondta a tudósító.

A bíró a „penetrációs munkáról” kérdezte Arany Bálintot. Az volt a cél, hogy minél több közösségi tag kerüljön fontos pozícióba. Az Építési Minisztérium egyik szervezője Saláta Kálmán volt. A minisztérium megszervezésekor Arany összehívta a „barátait” a Kiszgazdapártban, és elmondta, hogy „lehetőség nyílt közösségi tagokat elhelyezni”.

A bíró arra a kérdésre várt választ, hogy a bélistázásokat és az igazolási tárgyalásokat hogyan tudták befolyásolni. „Az igazolásoknál az volt a szerepe a közösségi tagoknak, hogy részt vegyenek a bizottságokban. Én a Kiszgazdapártban 1945 márciusától júliusig 830 igazoló tagot delegáltam, ezek között 30 magyar közösségi tag volt” – mondta Arany. Hogyan gondolták a hatalomátvételt? – kérdezte a Bíró. „Az orosz csapatok kivonulása után sor került volna arra, hogy a Hetes Bizottság átveheti a hatalmat.” A jogfolytonosság kérdésével kapcsolatban Arany, Szentiványi Domokos tervzetét ismertette, amelyben a leendő kormánytagokat és tárcákat sorolta – fejezte be az összefoglalót a tudósító.²⁶⁸

A Népbíróság ötös tanácsa Arany Bálint kihallgatásával folytatta a tárgyalássorozatot, amelyről az összefoglaló műsort 1947. március 28-

²⁶⁸ Az összeesküvők a Népbíróság előtt. 1947. március 27. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 27. 22:20-tól.

án közvetítette a rádió. A tárgyalás kezdetén az elnök részleteket olvasott fel Szentiványi Domokos „A kivezető út” című dolgozatából. „Ez a dolgozat nyíltan megmondja, hogy a parasztság első generációja nem alkalmas az államvezetésre.” A munkának erre a pontjára Arany is emlékezett – mondta a tudósító.

A tárgyalás folytatásában a bíró kérdéseire Arany Bálint és Kiss Károly részletesen elmondták a „magyar közösség szervezeti felépítésének rendszerét” és működését.

Arany a továbbiakban a közösség tagjainak „állítólagos németellenes magatartását” bizonygatta, de a bíró bemutatta azokat a bizonyítékokat, amelyekből kiderült, hogy a „közösségi tagoknak az volt a kötelességük, hogy minden támogatást megadjanak a németeknek”.

Az elnök kérdésére, amely Kovács Bélával való kapcsolatára vonatkozott, Arany részletes vallomást tett. Elmondta, hogy 1945 őszétől figyelték Kovács Bélát, és úgy döntöttek, hogy „ideológiai vonatkozásban megfelel a közösségnek”. A hivatali ideje alatt „nem lehetett bekapcsolni a munkába”, de amikor 1946 áprilisában visszatért a pártba, Arany ismét felkereste. „Említettem és távoli célzásokat tettem arról – folytatta Arany –, hogy egy kis körben tevékenykedünk, lépjen közénk. Kovács Béla ezt a maga részéről elfogadhatónak tartotta. A következő hetekben fokozatosan tártam fel előtte, hogy egy faji alapon álló szervezkedésről van szó, amelynek működése titkos...” „Augusztus elején konkrétan felszólítottam Kovács Bélát, hogy lépjen be ebbe a társaságba. Megmondtam azt is, hogy a belépésnek bizonyos formalitásai vannak. Kovács Béla hajlandónak nyilatkozott erre. Kitűztük a felavatás helyét, napját sőt óráját is. A felavatra az én lakásomon került volna sor. A kitűzött felavatást azonban nem tudtuk elvégezni, mert Kovács Bélának egy politikai bizottsági ülésre kellett menni és így az utolsó pillanatban lemondta. A későbbi felavatás s elmaradt, mert mindig újabb és újabb akadály lépett fel. De ettől függetlenül Kovács Béla közösségi vonalon a legteljesebb mértékben kooperált” – hangsúlyozta vallomásában Arany Bálint.

A tárgyalás következő részében Raffai Sándor szerepéről kérdezte a bíró Aranyt. Arany elmondta, hogy „Raffai lakásán találkozott Béky hadnaggyal, Vadász főhadnaggyal és Gyulai Lászlóval”. Raffai azzal a megbízással jött – mondta –, hogy a nyugaton élő Szügyi Zoltán tábornok és Kisgazdapárt között legyen valaki, aki állandó kapcsolatot tart. „Raffai azonnal vállalkozott erre a szerepre.” Béky hadnagy elmondta, hogy „szeretne valamilyen politikai tájékoztatót kivinni” Magyarországról. A magyarországi helyzetről a tájékoztatót Saláta Kálmán készítette

– mondta Arany –, mert ő a „párt dolgaiban jártas és a politikai helyzetet ismerő egyén” volt. Arany elmondta a továbbiakban, hogy Gyulai László hozott egy levelet, amelyből kiderült, hogy Raffai Ausztriában van, felvette a kapcsolatot az angolokkal és Ausztriában az Antibolsevista Comitével.

A bíróság elnöke bemutatta Arany nyomozati vallomását, amely szerint „Raffai sürgette kiküldetését, valamint azt, hogy a kiszagza párttól kellő megbízólevelet kapjon”. Arany Bálint felkereste Kovács Bélát, és részletesen beszámolt neki Béky és Vadász látogatásáról, azt is elmondta, hogy Szügyi tábornoknak már elküldték a kér tájékoztatót. Végül azt is közölte Kovács Bélával, hogy Raffainak szüksége van a párttól egy megbízólevélre – foglalta össze Arany korábbi vallomását a bíró.

Arany a hallottakhoz még hozzátette azt, hogy „úgy tudja, hogy Raffait Kovács Béla autója vitte a határig”.

A tudósító beszámolójának végén úgy vélte, hogy a következő tárgyalási napon valószínű befejeződik Arany Bálint kihallgatása.²⁶⁹

A Rádió Újság 1947. március 28-án megjelent számában Ries István igazságügy-miniszter interjújában egyebek mellett arról beszélt, milyen szerepe van a rádióközvetítéseknek a „demokráciaellenes összeesküvés” esetében a közvélemény tájékoztatásában. A miniszter elmondta, hogy az ország aggódva figyeli, „milyen veszélyes útra ragadták volna a demokrácia szekerét az összeesküvők torz ideológiái, ha bármilyen rövid időre is levegőhöz jutnak”. „A tárgyalás a demokrácia igazságügyi hatóságainak munkájára is ráirányította a figyelmet.” A közvélemény – mondta a miniszter – az „összeesküvők ügyének gyorsütemű tárgyalását és a bűnösök megfelelő megbüntetését” várja az igazságszolgáltatástól. A lap újságírója arra a kérdésre várt választ a szakembertől, hogy „van-e helye fellebbezésnek az összeesküvők ítélete ellen”? A tárgyalás „teljesen a törvényeknek megfelelően folyik le”. Nincs semmilyen ok a törvényhozás munkájába történő beavatkozásra. A Népbíróság ítélete ellen természetesen van fellebbezési jog, ezt a bíróság soron kívül tárgyalja majd. Erről, a Népbíróságok Országos Tanácsa függetlenségéről szólva Ries közölte: „... régi felfogásomhoz híven nem kívánok beleavatkozni a NOT előtt folyó eljárásban sem” – mondta a miniszter.

Van-e mód arra, hogy a „feltűnően enyhe NOT-ítéleteket revízió alá vegyék” – hangzott a következő kérdés. „Sajnos, erre a törvény nem ad

²⁶⁹ Az összeesküvők a Népbíróság előtt. 1947. március 27. MRA Műsorbiték. Adásba ment: 1947. március 27. 22:20-tól.

módot. Ha a NOT a tényállás tekintetében is tévedett, ott az ügyészség újrafelvételi kérelemmel élhet” – hangzott a válasz a szaktárca vezetőjétől.

A rádiónak az igazságszolgáltatásban betöltött szerepéről a miniszter elmondta, hogy a legfontosabb a „jogalkotás ismertetése és népszerű magyarázata”. „A demokráciához hozzátartozik, hogy mindenki tudja mit szabad és mit kell csinálnia a demokratikus újjáépítés érdekében.” Fontos feladata a rádiónak a „közérdekű perek ismertetése és esetleg egyes részeinek közvetítése; csak úgy menetelhetünk tovább a demokrácia útján, ha megismerjük a múlt bűneit is és tájékozódunk a jelen vétkes cselekedeteiről”. „Ebben a felvilágosító munkában a magyar igazságügy nem nélkülözheti a rádió segítségét” – fejezte be az interjút a miniszter.²⁷⁰

Az „összeesküvők bünperéről” 1947. március 31-én elhangzott tudósításban arról is beszámoltak a hallgatóknak, hogy nyomozók a házkutatások alkalmával milyen iratanyagot találtak a vádlottak lakásán. „Donáth, Szentmiklóssy, Szentiványi dolgozataiból, a magyar közösség tagjainak avató beszédeiből és fogadalmi szövegeiből, valamint a különbözőféle vezetőképző, szervezeti és kiképző tanfolyamok anyagából”, vagyis napvilágra került „mindaz a sötét terv, gonosz szándék és eszmei bolond gombatenyészet – folytatta a tudósító –, amely az összeesküvők gyakorlati és elméleti politikájának az alapja volt”.

Donáth György egyik írásában például „1944. október 15-ének katasztrófáját nem abban látta, hogy a háborút tovább folytatták, hanem hogy az államfőt kiszolgáltatták a németeknek”. Szentmiklóssy István „Magyarország problémájának lényege 1946-ban” című munkájában „újabb háborúra számítva, oroszellenes politikát követelt” – emelte ki a bizonyítékok közül a tudósító.

A folytatásban egy 1939-es tájékoztató anyaggal ismerkedhettek meg a műsor hallgatói: ebből részleteket mutatunk be. A propagandaanyagot a „vidéki hadak” kapták, amelyben „mindenekelőtt a társadalmi egyesületek fontosságáról” szoltak. Ezek a társadalmi szervezetek a „óriási lehetőséget nyújtanak közvélemény alakítására”. „Az egyesületeket a közösség tagjainak feltűnés nélkül kell megszállniok. Az egyesületben kell kipróbálni az embereket, mennyire alkalmasak a közösségi munkára.”

²⁷⁰ A rádió segítségét nem nélkülözhetjük jelenti ki dr. Ries István igazságügy-miniszter. *Rádió Újság*. 1947. március 28. 5.

A tájékoztatóban a pártokról a következők olvashatók: „A politika és a politikai pártok csak eszközök a célok elérésében. Meggyőződésünk, hogy régen nem lesznek sem politikusok, sem pártok, amikor mi még élni fogunk”.

Az anyag utasításokat tartalmazott arra vonatkozóan, hogy a „közösség tagjai miként támogassák egymást”. „Csak testvérrel dolgoztass, csak testvérrel vásárolj, csak testvért alkalmazz – hangzik a Szálasi időkre kísértetiesen emlékeztető felszólítás” – mondta a tudósító.

A bemutatott bizonyítékok után a bíró sorra kérdezte a vádlottakat, hogy „ismerik-e ezt a faji életbölcseleti anyagot”. Donáth, Veress, Kiss, Héder, Arany és Várkonyi azt válaszolta, hogy ismeri. A többiek, Szentmiklóssy, András, Szentiványi és Majoros kijelentették, hogy az anyagnak csak egyes részeit olvasták.

A tárgyalás folytatásában újabb írásos bizonyítékot mutatott be a Népbíróság, amelyben a „magyar közösség vázolja tagjai előtt a magyar faj jellemző típusát”. Majd egy 1943-ban kiadott anyagot, amely a „zsidó világhuralmi törekvésekkel foglalkozik”. A vádlottak kijelentették, hogy ismerték ezt az anyagot.

További bizonyítékként a bíróság a „Hallgassátok meg testvéreim tudatos fegyelemmel a magyar bölcsélet tanítását” című dokumentumot mutatta be. Az írásban a „faji kérdéseket, a magyar faj uralomra jutásának és térhódításának problémáit fejtegeti”. A vádlottak közül Donáth, Kiss, Héder és Arany ismerték a dokumentumot, a többiek nem tudtak arról.

A tárgyalási nap utolsó bizonyítéka az az anyag, amelyet a „magyar közösség 1944 áprilisában, tehát már a német megszállás után küldött szét tagjainak”. A tájékoztatóban egyebek mellett a következő olvasható: „Most jelentkeznek a romantikus hazafiak, akik ellenállásról beszélnek. De ezek tévednek, mert a német érdek találkozik a magyar nemzet érdekével.” A tájékoztató végül „feladatul írja elő minden közösségi tagnak a német hadsereg támogatását” – hallhatták a hallgatók az össze-foglalóban.²⁷¹

A rádió 1947. április 16-i adásában összefoglalta a per menetét, majd a Népbíróság ítéletét ismertette.

A tárgyalás 25 napon keresztül a „legteljesebb nyilvánosság előtt” a külföldi és belföldi sajtó képviselői és az érdeklődők „százainak jelen-

²⁷¹ Az összeesküvők a Népbíróság előtt. 1947. március 31. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 31. 21:40-től.

létében” folyt. A vádlottak és a védők a „törvény adta minden lehetőséget kihasználva védekezhettek, előtárhatták bizonyítékaikat és szabadon kifejtették álláspontjukat”.

Jankó Péter, a Népbíróság elnöke „fél 10 után vonult be a tanács-terembe a tanács tagjaival és a bírói emelvény előtt egy sorban felállított 13 vádlott előtt néma csendben kezdte el az ítélet kihirdetését”. A bíróság „Donáth György volt országgyűlési képviselőt, Dálnoki Vercs Lajos nyugalmazott vezérezredest és András Sándor nyugalmazott vezérőrnagyot kötéltálati halálra ítélte”. „Szentmiklósy István nyugalmazott vezérkari őrnagyot és Arany Bálint gépészmérnököt életfogytiglani kényszermunkával, Szentiványi Domokos rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert 14 évi fegyházzal, Kiss Károly műszaki főtanácsost 12 évi fegyházzal és Héder János magántisztviselőt 12 évi fegyházzal sújtotta. Berkó István vezérkari alezredest 8 évi minimális tartalmú kényszermunkára, Sóvári Tihamér vezérkari ezredest 7 évi minimális tartalmú kényszermunkára és Fülöp József vezérkari ezredest 6 évi minimális kényszermunkára, Várkonyi László vezérkari őrnagyot pedig egy évi fogházra ítélte.” Majoros János ügyében a Népbíróság rendes tanácsa hoz majd ítéletet.

Az ítéletek kihirdetése után azok részletes indoklása következett. A bíróság hangsúlyozta, hogy „1946 tavaszán alakult ki végleges összetételében az a társaság, amelynek hét tagja közül hatan a vádlottak padján ülnek”. „Ezeknek a vádlottaknak a főtárgyaláson elhangzott, a lényegét érintően egyöntetűnek mondott vallomása alapján ez a hetes társaság a hatalom átvételére törekedett.” A társaság tagjai kezdetben „tapogatózó, felmérő, tájékozódó jellegű” tevékenységet végeztek. A szervezet aktivitása 1946 tavaszától „Donáth György bekapcsolódásával határozottabb formát öltött”.

Az indoklásban a Donáth György által készített „elaborátum” főbb pontjait sorolta a bíró. Hangsúlyozta továbbá, hogy a „vádlottak célkitűzése a mindenkorai politikai helyzethez képest adódott”. A célkitűzéseik fő iránya „új rendszer, jogfolytonossági alapon”. Egybehangzó vallomásaik alapján megállapítható – mondta a bíró –, hogy a „rég, 1944. március 19-én hatályban volt választójog alapján megválasztott és összeülő új országgyűlés által létesítendő újabb államrendszer” megvalósítása volt a szervezet célja.

Az indoklásban a katonai szervezet létrehozására vonatkozóan a bíró kiemelte, a szervezet azt a „cél, szolgált, hogy eszközként szerepeljen adott pillanatban ahhoz, hogy a mai demokratikus államrend és demokratikus köztársaság helyébe a lehetőségek szerint valami mást ültesse-

nek”. „A fegyveres felkelés, a hatalommegszerzés és az államformának jogfolytonossági alapon történő statuálása között a legszorosabb okozati összefüggés mutatkozik. A magyar testvéri közösség és a hetes társaság munkája között olyan szoros összefüggés volt, hogy a hetes bizottság által elindított katonai szervezkedés első aktusánál szükség volt olyan közösségi vezető jelenlétére is, akinek egyébként nem kellett volna jelen lennie.” A bíró a továbbiakban a „fővezérség földalatti” működésére vonatkozó részeket ismertette a vád indoklásában. A bizonyítási eljárás során egyértelműen kiderült, hogy az „egész katonai szervezet a hetes bizottság célkitűzéseire volt hivatott eszközül szolgálni, mégpedig a fegyveres erőszak felhasználásának, a hatalom megszerzésének és a rendszer átalakításának a vonatkozásában”.

A vádlottak cselekedetei – folytatódik az indoklás – „a demokratikus államrend vagy a demokratikus köztársaság ellen irányult”. A Népbíróság „súlyosbító körülményként mérlegelte azt, hogy a vádlottak akkor támadták meg a fiatal magyar államrendet, amikor a háborúvesztésének, az ország gazdasági ereje elvesztésének súlyos hátrányával és nehézségeivel, sőt ezenfelül az előző rendszer lelki mételyezettségével küzd”.

A bíróság elnöke végül felsorolta a súlyosbító körülményeket Donáth György, Dálnoki Veress Lajos és András Sándor esetében, a többiek-nél, akik kisebb büntetést kaptak, pedig valamennyi enyhítő körülményt megvizsgált.

A népfőügyész az indoklás felolvasását követően Donáth Györgynél, Dálnoki Veress Lajosnál, András Sándornál és Szentmiklósy Istvánnál tudomásul vette az ítéletet, a többiek esetében „fellebbezést jelentett be súlyosbítás végett”. Az ítélet ellen Donáth György kivételével mindannyian fellebbeztek. A halálra ítélték közül András Sándor „kegyelmet” kért – hallhatták a rádió hallgatói az összefoglaló tudósításban.²⁷²

A Magyar Országos Tudósító 1947. június 23-án kiadott közleményében arról számolt be, hogy Donáth György, Arany Bálint, András Sándor, Dálnoki Veress Lajos és Szentmiklósy István védői megtartották védőbeszédüket. Hangsúlyozták, hogy a „Magyar Közösségben való szereplésükkel nem akarták megdönteni a demokratikus államrendet és nem törekedtek fegyveres felforgatásra sem”. A Népbíróságot az enyhítő körülmények mérlegelésére kérték a védők.²⁷³

²⁷² Összeesküvők a Népbíróság előtt. 1947. április 16. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. április 16. 21:40–21:50.

²⁷³ Magyar Országos Tudósító, 1947. június 23. MOL Magyar Rádió dokumentumai 484.

A Magyar Országos Tudósító közlemény 1947. július 2-án kiadott beszámolójában közölte, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsa az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.²⁷⁴ Az 1947. október 23-án megjelent számban pedig Donáth György halálos ítéletének végrehajtásáról számoltak be.²⁷⁵

A HÁROMÉVES TERV PROPAGANDÁJA A RÁDIÓBAN

A rádió műsoraiban már 1947 januárjától folyamatosan figyelemmel kísérték és tájékoztattak a hároméves terv feladatairól. A különböző műsorokon kívül a *Rádió Újság*ban is számos cikk jelent meg az egyes pártok terveiről, hozzájárulásáról a terv sikeréhez. Az újjáépítéssel kapcsolatos elképzelésekről egyre gyakrabban kérdezték a lap munkatársai a politikusokat és a felelős kormánytisztviselőket.

A *Rádió Újság* 1947. január 17-én megjelent számában Fodor Gyula, Budapest alpolgármestere vázolta a hallgatónak a főváros újjáépítésének hároméves tervét. A politikus hangsúlyozta, hogy az emberek életminőségén „csak tervszerű munkával és fokozottabb többlettermeléssel” lehet javítani. A tervek szerint a dolgozók életszínvonalát az „1938-as év 85 százalékára, 1949-ben 100 százalékára” kívánjuk emelni. A hároméves terv utolsó évére (1950) az életszínvonal 9%-kal történő emelését tűzzük ki 1938-hoz képest.

A fizikai dolgozók életszínvonalának emelése mellett a tiszttségviselők státuszát is rendezni kell. Az a cél, hogy a „régiprotekciós rendszerben háttérbe szorított tisztviselők sérelmét orvosoljuk oly módon, hogy az előléptetés automatikus lesz ugyan, de e mellett az egyéni tehetség és szorgalom jutalmazásának lehetősége is meglesz”. A fővároshoz került új tisztviselők bekerülnek a nyugdíjellátó rendszerbe, a nyugdíjigény attól az időtől számít, amikortól önálló kenyérkeresővé válik valaki.

²⁷⁴ Magyar Országos Tudósító, 1947. július 2. MOL Magyar Rádió dokumentumai 17.

²⁷⁵ Magyar Országos Tudósító, 1947. október 23. MOL Magyar Rádió dokumentumai 379.

Lásd erről még: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/palasik2.htm> Palasik Mária: A „Magyar Közösség”-ügy és tanulságai. In: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Bp., Napvilág, 2000, 194–229. (2012. április 25.)

Cserenyei Géza, Csicsery-Rónai István: *Koncepciók per a Független Kisgazdapárt szétzúzására 1947*. 1956-os Intézet. 1998.

Az alpolgármester abban bízott, hogy az építkezésekre és beruházásokra olyan jelentős összegeket tudnak átcsoportosítani, hogy az minden dolgozó és intézmény életében változásokat fog eredményezni. A tervekben mindezek megvalósítására 1938-as pengőértékben 476 millió pengőnek megfelelő forintot irányoztak elő. Minden remény megvan arra, hogy a hároméves terv végén „Budapest ismét büszkén viselheti a »Duna gyöngye« jelzőt” – mondta az interjú végén a politikus.²⁷⁶

A Földmunkások és a Kisbirtokosok Országos Szövetsége 1947. február 1-jén a „Falurádióban” elhangzott műsorban hívta fel a figyelmet az állattenyésztés szempontjából fontos legelőgazdálkodás fontosságára. Magyar Beck Vladimír, a Földművelésügyi Minisztérium rét- és legelőgazdálkodási ügyosztályának vezetője előadásában egyebek mellett kiemelte, hogy az állatok fejlődése, a tejhozam megfelelő szinten tartása és növelése nagymértékben függ a legelő minőségétől. Az európai értelemben vett legelőkultúra megvalósítása Magyarországon még várat magára. A nyári hónapokban az ország legelőinek 90%-a „koplaltató legelő”. A különböző legeltetéssel foglalkozó társulások csak kizsákmányolják a földet, de „vizonzásul” nem adnak semmit.

A hároméves terv keretében a központi költségvetésből, vagy ha az teljes mértékben nem nyújt támogatást, akkor magán erő bevonásával új beruházásokra van szükség. Az egyik legfontosabb feladat a fűmagtermesztés, fűnemesítés megoldása a legelők felújítása érdekében.

A másik fontos feladat a szakemberképzés, ennek érdekében a Földművelési kormányzat a hároméves terv keretében mezőgazdász és pásztorképző tanfolyamokat szervez, hogy minden gazda és pásztor elvégezhesen legalább egy 8 vagy 4 napos tanfolyamot, a legalapvetőbb ismeretek elsajátítása céljából. Ezek elsőrendű feladatok a hároméves terv sikeres megvalósítása érdekében.²⁷⁷

A hároméves tervben a mezőgazdaság fejlesztése mellett hasonlóképpen fontos az ipar újjászervezése, a „nagy iparvállalatok államosítása” is – mondta egy 1947. március 7-én a *Rádió Újság*ban megjelent interjúban Bán Antal iparügyi miniszter. A háború végén egyes iparágakban egyáltalán nem volt termelés, mások kis kapacitással tudtak csak termelni. Az 1945-ös állapotokhoz képest az „ipar általában béketermelésének 60-70 százalékánál tart”. Az iparban az államosítás eredményei úgy mérhetők a legjobban, ha azt vizsgáljuk, hogy az „egyes iparágak

²⁷⁶ A 3 éves terv. *Rádió Újság*, 1947. január 17. 13.

²⁷⁷ Magyarország legelői és a 3 éves terv. Falurádió. 1947. február 1. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. február 1. 6:30-tól.

kapacitásának hány százaléka esik az államosított, illetve az állami kezelésbe vett vállalatokra”. A Magyar Állami Szénbányászati Részvénytársaságon keresztül „az állam tulajdonában van... a teljes magyar szénbányászat”. „A Nehézipari Központban összpontosított vállalatok a MÁVAG-gal együtt a vaskohászat 100, a gépipar 40, a mezőgazdasági gépipar 30, a vasszerkezeti gyártás 90, a vasércbányászat 100, a színes fémipar 50, a villamosipar 15, a vagongyártás 100, az alumíniumipar 7, a kenderipar 5, a süküveggyártás 20 és a konzerviparnak körülbelül 25 százalékát jelentik.”

A minisztert az újságíró arról is kérdezte, hogyan alakul a rádiókészülékek gyártása. A rádiókészülékek gyártása jó tempóban folyik – hangzott a válasz. Sok új készüléket lehet látni a hazai piacon. A gyártás fokozását a továbbiakban az is segíti, hogy a közeljövőben érkeznek vissza Nyugatról a rádiógyártáshoz szükséges berendezések. A hazai rádiógyártásnak fel kell vennie a versenyt az angol és amerikai exportiparral, és számolni kell a holland rádiókészülékek versenyével is. A miniszter bízik abban, hogy a „kitűnő magyar rádióipar ezekkel a nehézségekkel is meg fog küzdeni”.

Az interjú utolsó kérdése a rádió feladatára vonatkozott. „A magyar rádiót a demokrácia egyik leghatásosabb fegyverének tartom.” „Szerepe a közvélemény helyes tájékoztatásában és becsületes irányításában szinte felmérhetetlen. Ezen kívül a rádió jelenti a magyar demokrácia szócsövét külföld felé.” Ezért nagyon fontos, hogy a rádió „mindenkor megőrizze a tárgyilagosságát, hitelességét és sohase térjen el attól a haladó szellemtől, amely a magyar fejlődés egyetlen elképzelhető irányát jelképezi” – mondta a politikus.²⁷⁸

Szintén a *Rádió Újság*nak adott interjút Andics Erzsébet, a Magyar Kommunista Párt Központi Pártiskolájának igazgatója. Az interjú 1947. március 28-án jelent meg. Ebben Andics kiemelte, hogy a hároméves terv legfontosabb feladata, az ország gazdaságának helyreállítása mellett, a kulturális elmaradottság felszámolása. Az egész tervben „így a kulturális programot a legtisztább demokrácia szelleme hatja át, amely anyagi és szellemi értékekhez akarja juttatni a dolgozók nagy tömegeit”. A legfontosabb az „általános iskola bevezetése”, ennek érdekében ötezer új tanterem építése szerepel a tervben. Javítani kell a tanítók lakáskörülményeit, ezért 1000 pedagóguslakás építését is tervezik. A tanterő ellátása érdekében pedig a pedagógusok létszámának közel ötezer fővel

²⁷⁸ A rádió a demokrácia szócsöve. *Rádió Újság*, 1947. március 7. 7.

történő emelését irányozták elő. A hároméves tervkeretében szerepel az analfabéták számának jelentős, a jelenlegi 8%-ról 2%-ra történő csökkentése.

A hároméves terv programjában célul tűzték ki a főiskolákon, egyetemeken tanuló munkás- és parasztszármazású hallgatók számának 3%-ról 25%-ra emelését. A gimnáziumok jelenlegi „elvont tanulási módszerét szakmai jellegűvé kívánja tenni” a terv kulturális programja.

A rádió fontos feladat vár a kulturális terv végrehajtásában. Ennek alapfeltétele, hogy a falvakban, tanyákon minél több házban legyen rádió. A készülék azonban önmagában még nem elegendő. „...a rádiónak minél fokozottabb mértékben a népnevelés eszközévé kell válnia”, így lehet a rádió a vidék kulturális felemelkedésének egyik legfontosabb eszköze – mondta Andics Erzsébet.²⁷⁹

A rádió 1947. március 29-én elhangzott műsorában „A falu megújítása és a hároméves terv” címmel készítettek beszélgetést Dobi István államminiszterrel és Nagy Imre volt „földosztó” miniszterrel. A hároméves terv akkor lesz sikeres, ha az egyszerű ember sorsa jobbra fordul, életszínvonala emelkedik. Dobi Istvánt megkérdezte a riporter: véleménye szerint három év múlva érezheti-e a parasztság a javulást? Válaszában a politikus az 1848-as jobbágyfelszabadítás példáját említve elmondta, hogy akkor a parasztságnak csak egy része jutott földhöz. A földhöz jutottak nem kaptak segítséget, szakmai támogatást a gazdálkodáshoz. „A demokrácia most megadta a parasztnak a földet, szélesebb körben, mint a jobbágyfelszabadítás. De itt nem állt meg, mert ezzel a parasztságot csak ősi jussába helyezte.” A hároméves terv célkitűzése, hogy a parasztságnak a „föld megélhetést, jómódot adjon”. A demokrácia terv megvalósításával „megteremti a gazdálkodás fejlesztését és a parasztság életszínvonalának emelését” – mondta a politikus.

Hogyan változtat a hároméves terv azon, hogy „a magyar mezőgazdaság közismerten tervszerűtlenül termelt és külterjesen?” – kérdezte a riporter Nagy Imrét. A földreformot követően alapvető változás történt a birtokviszonyokban. A világpiac törvényei „szükségessé” teszik a termelés „átállítását és a belterjes gazdálkodást”. A kisbirtokrendszerben a gazdaságok „átlagterülete 10 katasztrális holdon alul van”. „Ekkora területen jövedelmező termelést folytatni csakis belterjesen lehet.”

A hároméves terv ezt a formát figyelembe véve „nagy súlyt helyez a mezőgazdaság gépesítésére”. A jó talajművelés ugyanis az egyik előfel-

²⁷⁹ A kultúra szerepéről a 3 éves tervben. *Rádió Újság*, 1974. március 28. 7.

tétele a belterjes gazdálkodásnak. A tervek szerint három év alatt mintegy 8000 traktort kap a mezőgazdaság, ez kb. „4 millió holddal növeli a géppel szántott terület nagyságát”. A belterjes gazdálkodás másik fontos előfeltétele a talaj termőerejének fokozása trágyázással és talajjavítással. Ezeknek a feltételeknek a segítésre és az öntözött termőterület növelésére a terv több mint 220 millió forintot irányoz elő. Ehhez járul még a nemesített vetőmag kiterjesztésére szánt 40 millió forint, akkor látható, hogy a hároméves terv milyen módon kívánja segíteni a mezőgazdaság belterjes gazdálkodását. A politikus reményei szerint a „termésátlagok növekedésében, azon keresztül pedig a nagyobb jövedelemben fog megmutatkozni”.

A riporter ezt követően egy „személyesebb kérdést” intézett Dobihoz: a Kisgazdapárt hároméves terv-programja jóval nagyobb hangsúlyt helyez a mezőgazdaság fejlesztésére, mint a szociáldemokrata és a kommunista párt. „Ha ez igaz, miért van erre szükség?” – kérdezte a riporter. „Ezzel a kérdéssel kapcsolatban előre kell bocsátanom, hogy a Magyar Kommunista Pártot illeti az érdem azért, hogy a három éves tervnek az alapjait megvetette. Amikor ezt el kell ismernünk, azt sem kifogásolhatjuk, ha például a Szociáldemokrata Párt az ország ipari fejlődésére aránylag nagyobb súlyt vetett, mint a mezőgazdaságra.” A Kisgazdapárt kötelessége, hogy felmérje a mezőgazdaság hiányosságait, megfogalmazza, hol és mire van szükség a jobb és több termény elérése érdekében. Fontos azt is hangsúlyozni – mondta a politikus –, hogy az ország lakosságának a nagyobbik része a mezőgazdaságból él, vagyis a hároméves tervben a mezőgazdaságnak „legalább az iparával egyforma lehetőséget kell biztosítani”.

Ezért a párt terveiben szerepel az öntözhető földterület kiterjesztése, befektetéseket igényel a kertgazdálkodás, a gyümölcsstermelés, a szőlőgazdálkodás, az állattenyésztés. Nagyobb hangsúlyt kell fektetni a „paraszttársadalom oktatására” és a kísérleti telepek fejlesztésére. Bővíteni kell a termények tárolási kapacitását, és további hűtőházakra van szükség.

A politikus annak a reményének is hangot adott, hogy a „magyar demokrácia megtalálta a súlyos politikai válságból kivezető utat és békejobbot nyújtottak a demokratikus pártok egymásnak, éppen úgy a hároméves tervben összetudjuk majd egyeztetni szempontjainkat és meg tudjuk vetni a három éves terv révén a magyar mezőgazdaság felvirágzásának az alapjait”.

Nagy Imre ugyanerre a kérdésre válaszolva kifejtette, hogy a Kisgazdapárt programjából az látszik, hogy ők az agrártársadalom érde-

keik veszik figyelembe a terv készítésénél, a munkáspártokra hagyva az ipar megoldásra váró problémáit. „Nyugodtan mondhatom, hogy ez a kettősség nincs meg a munkáspártok összehangolt tervében, amelynek ereje éppen abban van, hogy összhangba hozza a két fő termelési ág érdekeit és mind a termelés fejlesztésének ütemét, mind annak méreteit nemzetgazdaságunk fejlődésének távolabbi perspektívájából határozza meg. Szerény véleményem szerint a Kisgazdapárt hároméves terve nem helyez súlyt az ország gyáriparának mulaszthatatlanul szükséges fejlesztésére és nem tulajdonítanak kellő jelentőséget a mezőgazdaság felemelkedése szempontjából.”

„Nem tartom helyesnek – folytatta a politikus – azt a nézetet, mint-ha mezőgazdasági tervet csak agrár szempontból lehetne, vagy kellene kidolgozni. Az olyan terv, sőt az olyan mezőgazdasági terv, amely egyoldalúan a mezőgazdaság túlméretezett fejlesztésére törekszik, nemcsak védelmet nem nyújt az agrár válság ellen, hanem siettetni és kritikussá teszi azt.” A politikus azt reméli, hogy a tervek egyeztetésénél tisztázódni fognak ezek a kérdések és olyan terv születik, amely „hatalmas lépésekkel fogja előre vinni a virágzó mezőgazdaság és jómódú parasztság megteremtésére irányuló közös demokratikus törekvésünket”.²⁸⁰

A rádió „Új gazdák negyedórája” című, 1947. május 12-én elhangzott adásában a műsor készítői arra kérdésre keresték a választ: mit nyújt a hároméves terv az újgazdáknak? A kérdésre adott válaszok első részében arra igyekeztek érveket felsorakoztatni, hogy egyáltalán miért is van szükség a tervgazdálkodásra? A könnyebb megértés kedvéért az országos tervek elkészítését a műsor készítője egy újgazda gazdálkodási tervéhez hasonlította. A földosztást követően, amikor a gazda megkapta a „maga parcelláját, az első gondja az volt: hány métermázsa vetőmagra van szüksége ahhoz, hogy be legyen a földje vetve”. Tudnia kellett azt is, hány kilogramm búzára van szüksége egy katasztrális hold bevetéséhez. Az ország gazdasági tervének elkészítésénél is ismerni kell a szükségleteket. „A hároméves terv ma már kormányprogrammá és az egész nemzet programjává vált. A tervszerű termeléssel elérjük azt, hogy nem pazarolunk nyersanyagot, időt és munkát olyan iparcikkek gyártására, amely nincs szükségünk.”

A műsor a továbbiakban foglalkozott a földműves-szövetkezetek helyzetével is. A hároméves terv a több mint 1800 földműves-szövet-

²⁸⁰ A falu megújodás és a hároméves terv. 1947. március 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. március 29. 19:45–20:00.

kezetet tőkével segíti. Mert eddig hiába rendelkeztek a szövetkezetek bármilyen vagyonnal, elegendő forgótőke hiányában nem tudták azt az újjazdák „hasznót hajtóvá” tenni. A műsor készítője példaként a szövetkezetek kislakásépítő akcióját említette. Ennek keretében a hároméves tervben 280 millió forintot kaptak a szövetkezetek lakásépítésre. Ezzel azokat az újjazdákat segítik, akik nem rendelkeznek házzal, „eddig nyomortanyákon” éltek.

A hároméves terv anyagi segítséget nyújt a földműves-szövetkezetek tulajdonában lévő mezőgazdasági gépek javítására, karbantartására, alkatrészekkel történő ellátására. A terv ezekre a feladatokra 24 millió forintot irányozott elő. A szövetkezetekhez tartozó malmok, szeszfőzdék, ipartelepek megindítására 22 millió forintot fordítanak.

A hároméves terv segítséget nyújt a szövetkezetek termékeinek értékesítésében is. Az újjazdák jogos sérelmét mondja el a műsor a tej értékesítésénél. A gazdák helyben 60 fillért kapnak egy liter tejért, a városban a vásárlók 1,60 forintot fizetnek ezért. „A rendkívül nagy különbséget a közvetítő kereskedelem vágja zsebre.” A földműves-szövetkezetek kezelésben lévő tejgyűjtő és feldolgozó telepek „biztosítják az újjazdáknak azt a hasznót”, amit korábban „kénytelenek” voltak átengedni másoknak.

A hároméves terv segítségével az újjazdák elindulhatnak arra az útra, amelyen „elérnek a virágzó mezőgazdasághoz és a jómódú művelt parasztsághoz” – hangzott a befejező gondolat az újjazdák műsorában.²⁸¹

A „Falurádió” 1947. június 5-én elhangzott adásában arról szolgáltak tanácsokkal az újjazdáknak, miként kapcsolódhatnak be saját településükön a hároméves terv előkészítésébe. A helyi tervek előkészítésébe be kell vonni a „demokratikus pártok vezetőségét”, a községek vezetőit, a nemzeti bizottságok képviselőit és az Újjonnan Földre Juttatottak Országos Szövetségének (UFOSZ)²⁸² tagjait. Közösén kell megbeszélniük azokat a kérdéseket, amelyek az újjazdák érdekeit érintik. A műsor készítői javasolták, hogy a tervezőmunkába vonják be a „haladó értelmiséget is”. „Nem lenne elegendő, ha csak egy-egy újjazda venne részt ebben a munkában, ha másképp nem azzal támogassa minden egyes újjazda a hároméves terv előkészítését, hogy egységesen áll az UFOSZ vezetőinek háta mögött. Annál is inkább, mert máris mutatkoznak jelei

²⁸¹ Mit nyújt a hároméves terv az újjazdáknak? Új gazdák negyedórása. 1947. május 12. MRA műsorboríték. Adásba ment: 1947. május 12. 19:45–20:00.

²⁸² Az UFOSZ 1946. március 31-én alakult, kommunista vezetésű szervezet volt. <http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6925> (2012. április 26.)

annak, hogy a reakciós a sok elvesztett [sic!] csatája után – mivel politikai vonalon nem sikerült – gazdasági téren akarja megtámadni a demokráciát.” Lehetnek olyan települések, ahol azt fogják mondani, hogy nincs szükség a hároméves tervre. „Figyelmeztetjük az úgazdákat, hogy ne tévesszék meg őket az ilyen hangok, hanem fogjanak össze” a terv kidolgozásában és végrehajtásában.

A műsor készítői hangsúlyozták, hogy nem csupán a terv előkészítésében kell részt venni, hanem annak megvalósításában is. Mert „minden terv, a legjobb is, csak annyit ér, amennyit meg lehet belőle valósítani”. Vagyis a tervekben valós, reális, ésszerű célkitűzéseket kell megfogalmazni. Nem szabad meghátrálni a leendő akadályoktól, fel kell készülni azokra. A műsorban az úgazdákat arra biztatják, hogy „bizonyosan meg fognak tudni birkózni a kisebb-nagyobb akadályokkal”, hiszen már eddig is számtalan akadályt győztek le.

A „Falurádió” a gyakorlatban bevált megoldások ismertetésével igyekezett segítséget nyújtani az úgazdáknak. Ha egy község határa alkalmas például szőlő- és gyümölcstelepítésre, és az illetékesek is támogatják a tervet, akkor az Állami Szőlészeti és Borászati Hivatalok és a különböző szakiskolák szakemberei pontos tájékoztatást és segítséget tudnak adni a kérdésben. A hároméves tervben 28 millió forintot fordítanak szőlőtelepítésre.

Egy másik példával az állattenyésztés modernizálásának a fontosságára hívták fel a műsorban az úgazdák figyelmét – megoldást ismét a tervszerűségben láttak. „Virágzó, fejlődő állattenyésztést csak tervszerű, az egész országot átfogó tervgazdálkodással” lehet megvalósítani. Ahol a feltételek megvannak, ott az úgazdáknak „irányt kell venni az állattenyésztés fejlesztésére”. A korszerű állattartás csupán az istállóban, legelő nélkül már nem valósítható meg. Ezért az állattartásra irányuló terveknek két fontos pontot kell tartalmazniuk, a takarmánytermelést és a legelőgazdálkodást. Az ország szárazságra hajlamos éghajlata miatt a kettőt össze kell hangolni, ahol lehetőség van erre öntözéssel. Az öntözött rétek évente 4-5 alkalommal is kaszálhatók. Az öntözés következtében megfelelő minőségű lucerna és silókukorica egész évben biztosítani tudja az állatok takarmánnyal történő ellátását. A legelők termőképességét pedig szakszerű trágyázással lehet megőrizni. Azokon a területeken, ahol a legelők öntözése nem megoldott, ott a szél szárító hatását fásítással nagymértékben lehet csökkenteni. Ezeknek az adottságoknak és lehetőségeknek a figyelembevételével kell elkészíteni a terveket.

A gazdasági kérdéseken túl nem szabad megfeledkezni az úgazdáknak a terv kulturális részéről sem. Korszerű, jól működő, „virágzó me-

zőgazdaság” csak akkor valósulhat meg, ha az „újgazdák fiai, lányai” megtanulják mindazokat a szakismereteket, amelyek a cél eléréséhez szükségesek. Biztosítani kell tehát a hároméves tervben a szaktudás megszerzését, az ehhez szükséges intézményrendszer kiépítését. A különböző téli gazdasági iskolák, tanfolyamok szervezése, ezekhez a helységek, a tüzelőanyag és a szakoktatók biztosítását.

A műsor végén felhívták az újgazdák figyelmét arra, hogy községükben a terveket minél előbbi készítsék el, mert a hároméves terv végrehajtása augusztus 1-jén kezdődik. A terv pénzügyi támogatására minden évben meghatározott összeg áll rendelkezésre az ipar és a mezőgazdaság számára egyaránt és a többi termelési ágazatban is. Azok a városok, községek, különböző szervek, gyárak, intézmények stb. jutnak hozzá először a támogatásokhoz, amelyek tervei reálisak, időre elkészülnek. A tervek végrehajtása is azokon a területeken indulhat augusztus 1-jén, ahol azok az állami és saját erőből megvalósíthatók.²⁸³

A *Rádió Újság* 1947. június 6-án száma közölte a Dinnyés Lajos miniszterelnökkel készült interjút. A miniszterelnök hangsúlyozta, hogy az „ország minden demokratikusan gondolkozó dolgozójának életkérdése a hároméves terv sikere”. A terv megvalósulásához „óriási erkölcsi és anyagi feltételek szükségesek”. „Szükséges elsősorban a tökéletes politikai nyugalom, mert komoly építő és termelő munkát csakis nyugodt politikai légkörben lehet végezni.” A terv sikeres végrehajtásához a „kollációs kormányzat minden erejével előteremt a szükséges politikai és gazdasági feltételeket” –mondta a miniszterelnök.

Az interjúban Dinnyés kitért azokra a feladatokra is, amelyek – szerinte – a rádióra hárulnak a hároméves terv megvalósítása érdekében. Elmondta, hogy a „demokratikus magyar rádió egyik legfontosabb munkatársa azoknak, akik a demokráciát Magyarországon meg akarják szilárdítani és a hároméves tervet diadalra akarják hozni”. A terv megvalósítása érdekében mindenkinek a célt kell „szolgálni”, így a rádiónak is „az a feladata és kötelessége, hogy minden erejével bekapcsolódjon ebbe a nagy nemzetépítő munkába”.

A rádió „munkája szellemi síkon mozog”. Az iskolák és a sajtó tevékenysége mellett „kötelessége a huszonöt éves fasiszta rendszer alatt céltudatosan elrontott lelkek átnevelése”. A rádió eddigi működése is „bizonyítja, mindenkor ezt a célt szolgálta és e téren elért eredményei

²⁸³ Mit nyújt a hároméves terv az újgazdáknak? Új gazdák negyedórája. 1947. május 12. MRA műsorboríték. Adásba ment: 1947. május 12. 19:45–20:00.

máris dicséretre méltóak”. „A munkamenetet azonban fokozni kell. A hírszolgálat, a hírek megszövegezése, kiválasztása, a különböző oktató, ismeretterjesztő előadások beiktatása, de még a szórakoztató műsor összeállításánál is állandóan figyelemmel kell lenni a célra, amelyért napjainkban a rádiónak is dolgoznia kell.”

„Az ország reputációja érdekében a művészi műsorokat is úgy kell összeállítani, hogy a külföld felfigyeljen a magyar rádió teljesítményére és a magyar rádióban demokráciánk jelképét és méltó szócsövét lássa” – mondta az interjú végén a miniszterelnök.²⁸⁴

A „Falurádió” 1947. június 15-én elhangzott adásában Klinger Pál mérnök „A falu áramellátása” címmel tartott előadást. Az elektromos energia termelésénél a legutóbbi évekig a főváros szükségleteit vette figyelembe a szaktárca. A fővárosban és környékén összpontosuló ipar, valamint a városlakók magasabb életszínvonalának biztosítása sor elektromos áramot vett igénybe. A vidék áramellátása háttérbe szorult, csak egyes vidéki ipari centrumok voltak kivételek ez alól.

A hároméves terv ezen a helyzeten kíván változtatni. A terv keretében felépítésre és felújításra kerülő mátrai, komlói és salgótarjáni erőmű jelentős változásokat eredményez az ország áramellátásában. Az elsősorban az ipari szükségletek biztosítására termelő Weiss Manfréd és az ajkai üzemek jelentős bővítése szerepelt a hároméves tervben. Az erőművekhez tartozó távvezetékek kiépítése lehetővé teszi a lakosság bekapcsolását az áramellátásba. Külön jelentőséggel bír a falvak áramellátása az életszínvonal emelése szempontjából. Jelentős változást eredményez a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó lakosság számára az áramellátás a szivattyúk, a különböző háziipari kisgépek felhasználása esetében.

A hároméves terv 250 000 új falusi fogyasztó hálózatba történő bekapcsolását tűzte ki célul. 1938-ban 875 közület volt ellátva villanyárammal, ezt a számot 1950-re 1900-ra kívánják emelni. A fogyasztás 1938-ban 1,4 milliárd kilowattóra volt, ezt 1950-re 2,1 milliárd emelik a tervek szerint.

Az elektromos áram fontossága az élet minden területén jelentkezik. Az áram bevezetése által lehetővé válik a falusi lakosság „bekapcsolása a kulturális életbe a rádió útján”. Jelentős változást hoz a házi vízellátó rendszerek (szivattyúberendezések) alkalmazása a közegészségügy területén.

²⁸⁴ Dinnyés Lajos: A 3 éves terv sikere életkérdés. *Rádió Újság*, 1947. június 6. 5.

A villanyáram jelentősen fellendíti a háziipart, gondolhatunk itt a varrógépek árammal történő működtetésére. A mindennapi élet megkönnyítését szolgáló háztartási kisgépek, vasalók, hűtőgépek stb. megjelenése, felhasználása jelentős életminőségbeli változást eredményez a falvak lakosságának életében.

A hároméves terv keretében a kormányzat mintegy 300 millió forintot kíván befektetni az elektromosáram-termelés növelésére és elosztására. Ezt a gyengébb minőségű szén és földgáz felhasználásával kívánják elérni. Míg 1938-ban a széntermelés 13%-át fordították áramtermelésre, addig ezt 1950-re 18,5%-ra emelik. Ezek a tervek is bizonyítják, hogy gazdasági szempontból milyen nagy jelentősége lesz az elektromos áram termelésének, és mit fog jelenteni a falu számára.²⁸⁵

Interjút adott a rádióknak Ortutay Gyula, már mint vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Magyar Központi Híradó Rt. volt elnöke. Az interjú a *Rádió Újság* 1947. július 4-én számában jelent meg. A miniszter az oktatás és művelődés hároméves tervéről beszélt. A tervben négy fő követelmény megvalósításáról szólt: a tárca törekszik a közművelődési intézményekben esett háborús károk kijavítására – volt az első. A második a közművelődés reformjának a befejezése. A harmadik a „dolgozó tömegek és a kiváltságos osztályok, illetőleg a falu és a város között meglévő »kulturális olló« összébb zárása”. A negyedik „közművelődésünk tájak szerint való szervezése”. Nem könnyű a négy pont megvalósítása – mondta a miniszter –, hiszen az újjáépítés is nagy költségvetéssel jár, három év alatt helyre kell állítani 5000 népiskola épületét, 10 000 tanterem vár teljes vagy részleges felszerelésre, fel kell újítani több mint 100 polgári iskolát és 87 gimnáziumot és más középfokú intézményeket. Ugyancsak helyreállításra és felszerelésre várnak a diákotthonok és kollégiumok is. A felsőfokú intézmények újjáépítését és felszerelésüket szintén a hároméves terv költségvetéséből kell megoldani.

A kultúra támogatásáról többek között elmondta, hogy a vidéki színházaknak és operaházak társulatainak kíván a minisztérium nagyobb támogatást nyújtani. A vidéki zenei központok kialakításával pedig az a cél, hogy komolyzenét „megszerettessék a legszélesebb néprétegekkel” is. „Ha ez megtörténik, csak akkor lehet szó önálló operatársulatok felállításáról.” Az a munka eddig is folyt, és nem kevés eredménnyel. A kormányzat célja, hogy Győr, Pécs, Debrecen, Miskolc, Szolnok ze-

²⁸⁵ Falurádió. A falu áramellátása. 1947. június 15. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. június 15. 18:20-tól.

nei életét alapvetően megváltoztassa és ezzel jelentősen növelje a közönség számát. A programot a későbbiekben más városokra is kiterjesztik. A felsorolt városokban államosításra kerül a zeneoktatás.

Az interjú végén a miniszter kitért a tehetséges fiatal írók támogatására is. A kultuszkormányzat meg kívánja változtatni, kiszélesíteni az ösztöndíjak rendszerét. „Minden tehetséges író, ki pusztán tollából él, megszabadítjuk a súlyos napi gondoktól.” Azoknak a művészeknek, akik életjáradékot kapnak, illetményüket fel fogják emelni. A képzőművészek anyagi támogatását is tervezi a tárca, azért, mert az emberek anyagi helyzete nem teszi lehetővé a művészi alkotásokat megvásárlását. Ezért, hogy a művészek „munkásságának zavartalan folytatását biztosíthassuk, az állandó havi vásárlási előlegeket rendszeresítjük” – mondta a miniszter.²⁸⁶

A Közellátásügyi Minisztérium 1947. július 26-án elhangzott adásában a közellátás helyzetéről tájékoztatták a hallgatókat a hároméves terv megindulásának kezdetekor. Az előadásból a kenyérellátásra és gabonabeszolgáltatásra vonatkozó információkat választottuk ki. Erőss János közellátásügyi miniszter egyebek mellett elmondta, hogy az „életszínvonal emelése már a tervgazdálkodás első hónapjaiban jelentkezni fog a jobb élelmiszerellátás terén”. A tervek szerint augusztusban felemelik a kenyérfejadagokat. A hároméves terv indulásakor is kenyérgyegyszer volt, és nem tudják felszabadítani a gabonafélék és a liszt árát sem. A gabonaellátás helyzete Európában „igen kedvezőtlen... nehéz volna szabad terményforgalom mellett meggátolni, hogy a kenyérnekvaló az országból kiszivárogi”.

„Ahhoz pedig, hogy a kormány megakadályozhassa azt, hogy a spekuláció készleteket halmozzon, nagyobb termésre volna szükség, hogy így olyan központi készletek álljanak rendelkezésre, amelyek révén a kormányzat az áruelvonások által támasztott áruhiányt áthidalhassa”, illetve a gabona- vagy a lisztspekulációt ki tudja iktatni.

A kormányzat a jegyrendszer további fenntartása mellett tudja „mindenki számára” biztosítani „sorban állások nélkül zökkenőmentesen és hatósági áron a mindennapi, nagyobb szelet” kenyeret.

A hároméves terv feladatainak megvalósítása az emberek életszínvonalának emelését szolgálja. Ennek érdekében hozott intézkedést a kormány. Ennek nyomán felemelték a gabonafélék árát. Az áremelés mintegy 100%-os, az eddigi 40 forintos búzaár 80 forintra emelkedett,

²⁸⁶ Ortutay Gyula a hároméves terv 4 követelményéről. *Rádió Újság*, 1947. július 4. 3.

a beszolgáltatási kötelezettségen felül eladásra kerülő búza esetében. „Ugyanezt az árat kapják terményükért a beszolgáltatásra nem kötelezett 15 kataszteri holdon aluli kistermelők is.”

A beszolgáltatási kötelezettségnek augusztus 3-ig eleget tevő gazdáknak 60 forint helyett 70 forintot fizetnek a közellátási szervek, ha a beszolgáltatás augusztus 3. és 31. között történik, a terményért 65 forintot kapnak. Ezek mellett a gazdák fuvar-, raktározási és vagonberakási költségeit is megtérítik. A közellátási miniszter előadásában megállapította, hogy „míg a kenyérgabona árát kétszeresére emelte a kormány, és ezzel leszűkítette az agrárrollót, addig a kenyérárak legalább is a fogyasztók legszélesebb rétegei számára nem változnak”. A költségkülönbözetek kiegyenlítésre olyan megoldást választott Közellátási Minisztérium vezetése, ami a „legjobban megfelel a 3 éve tervben lefektetett szociális szellemnek”.²⁸⁷

A hároméves terv indulásának napján a *Rádió Újság* megjelentette a pártok összefoglaló nyilatkozatait arról, miként vélekednek a terv fontosságáról. Az 1947. augusztus 1-jén megjelent számban először Implom Ferencnek,²⁸⁸ a Független Kisgazdapárt főtítkárának összefoglalóját olvashatjuk. A politikus elmondta, hogy a hetekig folyt a vita a hároméves tervről. Mindez nem azért történt, mert a párt szakemberei, „kispolgári és paraszti származású képviselői elleneztek volna az ország tervszerű újjáépítésének gondolatát, hanem azért, mert a terv megvitatása szerencsétlen módon egybe esett azzal a politikai válsaggal, amivel olyan nehezen tudtunk megbirkózni”. Ezt követően azonban a párt „teljes erővel részt vett a hároméves terv munkájában és sohasem fogom elfelejteni azt a lelkes hangulatot, amivel képviselői csoportunk állást foglalt a nagy terv megvalósítása mellett” – mondta a politikus.

„A terv most már készen van és a sors véletlenje úgy hozta magával, hogy éppen az országgyűlési választások idején kell hozzáfogni annak

²⁸⁷ Közellátási Minisztérium. Ellátási kérdések a 3 éves terv megkezdésekor. 1947. július 26. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1947. július 26. 8:00-tól.

²⁸⁸ Implom Ferenc (1901–1979) cipész, 1918–19-ben nemzetőr, majd vörös katoná. 1932-től az FKGP tagja, 1945-től képviselő, 1947 februárjától a párt főtítkárhelyettese, majd főtítkára, később alelnöke. 1948 novemberében lemondott mandátumáról és pártbeli tisztségéről. Hazatért szülőfalujába. Az ötvenes évek elején kuláklistára helyezték s meghurcolták. 1956. októberben részt vett a FKGP újjászervezésében. Bár fellepett minden erőszakos cselekedet ellen, 1958-ban 3 évi felfüggesztett és 1 év börtönben letöltendő büntetést kapott. 1960-tól az akkor alakuló helyi termelőszövetkezet tagja volt, 1966-ig dolgozott. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC06707/06765.htm> Magyar Életrajzi Lexikon (2012. május 5.)

végrehajtásához.” Az FKGP főtitkára hangsúlyozta, hogy a „választások annak az ország építő gondolatnak a szellemében történnek meg, amely 1944–45 telén Debrecenben megteremtette a munkások, parasztok és a dolgozó értelmiségiek nagy nemzeti összefogását és nem lehet olyan választási érdek, ami veszélybe dönthetné a pártközi békét, lehetetlené tenné a koalíciós kormányzást”. Ma már minden magyar embernek látnia kell – folytatta a politikus –, hogy a hároméves terv megvalósítása nélkül nem lehet az országot újjáépíteni. A Kisgazdapárt ideiglenes vezetése nevében a főtitkár ígéretet tett arra, hogy a „parasztok teljes erővel részt vesz a nagy országépítésben és hajlandó felvenni a legkérlelhetetlenebb harcot bárki ellen, aki a reakció szolgálatában vagy más elgondolástól vezettetve veszélyeztetné a közös munkát szebb jövőnk zálogát”.²⁸⁹

A *Rádió Újság* 1947. augusztus 1-jén megjelent számában jelent Farkas Mihály ismertetése a Magyar Kommunista Párt álláspontjáról. Kiemelte a hároméves terv különleges jelentőségét, amelynek egyik legfontosabb célját a kommunista párt gazdaságpolitikájának a megvalósításában jelölte meg. A párt „gazdaságpolitikáján vörös fonalként húzódik végig egy törekvés: a dolgozók életszínvonalának emelése, a magyar jólét biztosítása”. Ennek a célnak az elérést tűzte ki a párt „a földreform megalkotásánál, a közlekedés, a bányászat és az ipar megindításánál és újjáépítésnél s természetesen a stabilizálásnál is”.

Akik a párt tevékenységét figyelik – folytatta Farkas –, azok láthatják, hogy „nálunk a szép szó és a tett, az elmélet és a gyakorlat közt nincs eltérés”. Utalva a hároméves terv előkészítésére emlékeztetett arra, hogy a terv főbb mutatóit Gerő Ernő már 1946 karácsonya előtt nyilvánosságra hozta. Ezek az adatok széles körű vitát váltottak ki, de valóban a kommunista párt terve „szolgált alapul a többi koalíciós párt hasonló természetű elgondolásának kialakításánál”. A hároméves terv végleges változata a Tervhivatal kiadásában hamarosan megjelenik. Ha az abban szereplő végleges számokat összehasonlítjuk a Gerő Ernő által 1946 decemberében elmondottakkal, megállapíthatjuk – mondta Farkas Mihály –, hogy a „Kommunista Párt által végzett munka nemcsak hasznosnak, de alapvető vonásaiban végig helyesnek is bizonyult és nem szenvedett lényeges változásokat a későbbi tárgyalásokon”.

A politikus a továbbiakban a hároméves terv legfontosabb adatait sorolta, részletezve, hogy a különböző gazdasági ágazatok milyen arány-

²⁸⁹ A nagy nap előestéjén. *Rádió Újság*, 1947. augusztus 1. 2.

ban részesülnek a támogatásokból. Elmondta azt is, hogy a dolgozók már a terv indulásakor a „reálkeresetük komoly emelését” fogják tapasztalni. A reálkeresetek emelkedése „végig fogja kísérni a termelés emelkedését” az egész hároméves terv alatt. „Ez a terv lényege, célja, alapvető értelme.”

Farkas Mihály az interjú végén hangsúlyozta, hogy a párt munkáját az ország újjáépítésében mindenki elismeri. Az élet megindítását szolgáló folyamatoknak „nemcsak kezdeményezői, hanem szervezői és irányítói is voltunk”. Az eredmények magyarázata abban keresendő, hogy „törekvéseink a népet szolgálták és támogatásukra felsorakozott a nép”. Ez így volt a párt minden eddigi tevékenységénél, „így kell, hogy legyen a hároméves tervnél is”.²⁹⁰

A Marosán Györggyel, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt főtítkárhelyettesével készült interjú a *Rádió Újság* 1947. augusztus 1-ji számában jelent meg. Marosán a hároméves tervről egyebek mellett elmondta, hogy már a párt a két világháború közötti programjában is a „válságokban végződő szabad tőkés termelési rendszer helyébe a tervgazdaság bevezetését sürgette”, ezért is üdvözölte most örömmel a hároméves tervet – mondta.

A továbbiakban elmondta, hogy a hároméves tervet a négy koalíciós párt dolgozta ki. Részletesen ismertette a terv számait, az egyes ipari ágazatok és a mezőgazdaság fejlesztésre tervezett összegeket és a várható eredményeket. Az interjú végén kiemelte az Országos Tervhivatal munkájának jelentőségét a hároméves terv végrehajtásában.²⁹¹

„Az országos terv keretében a magyar rádió is elkészítette a maga hároméves fejlődési irányzatait” – olvasható a *Rádió Újság* 1947. augusztus 1-ji számában. Az interjút Schöpflin Gyula, a rádió műsorigazgatója adta. A rádió hároméves terve jelentősen különbözik a gyárak, a vállalatok, a közintézmények tervétől. A rádió fejlődését olyan sok külső tényező befolyásolja, amelyeket nehéz beépíteni a tervbe. Ilyen például az előfizetők száma, ezt három évre előre kiszámítani nehéz, pedig a rádió anyagi alapjait az előfizetésekből befolyt bevétel nagyban befolyásolja.

Elmondta, hogy amire bizton építeni lehet, az a Magyar Posta hároméves tervének rádiótechnikai része. A tervek alapján 1948 közepére elkészül a lakihegyi 135 kilowattos nagyadó. Ugyanebben az évben tervezik az átadását az ugyancsak 135 kilowattos szolnoki adónak. A ter-

²⁹⁰ Farkas Mihály: Indul a 3 éves terv. *Rádió Újság*, 1947. augusztus 1. 3.

²⁹¹ Marosán György: Magyarország hároméves terve. *Rádió Újság*, 1947. augusztus 1. 4.

vekben szerepel két év múlva két nagy teljesítményű rövidhullámú adó felépítése Diósdon, a kísérleti adások már ebben az évben elindulnak.

Az országban hat közvetítőállomás fogja ellátni műsorral a vidéket. Már működik a pécsi, magyaróvári és miskolci átjátszóállomás. A tervekben szerepel a budapesti, a nyíregyházi és egy nyugat-dunántúli állomás építése.

A rádió stúdióiban folyamatosan megújul a berendezés. A műsorkészítést segítő lemez-, könyv- és kottatár is folyamatos fejlesztés alatt áll. Ezen belül külön figyel a rádió vezetése arra, hogy a szomszéd népek irodalmi, zenei vonatkozású anyagaiból minél változatosabb, gazdagabb legyen a gyűjtemény.

A műsorigazgató bejelentette, hogy a rádió állandó és „elsőrendű feladata az országos tervek állandó és hatalmas erejű propagálása, itthon és a határokon túl”. „A magyar rádió hirdetni fogja a terv megvalósulásának minden lépését, nyomon fogja kísérni az ország emelkedésének útját bányákban, üzemekben, a földeken, a hivatalokban” – fejezte be a hároméves terv rádiós terveinek ismertetését a műsorigazgató.²⁹²

A RÁDIÓ ÉS AZ 1947-ES PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK

Az 1947-es parlamenti választások Magyarországon jelentős erőeltolódást jeleztek, egyben a választási küzdelem eldurvulását is – a választási harc körülményeiben megmutatkozó szélsőséges hatalmi praktikák, a szinte nyílt csalás, a visszaélések, a szavazásból való kizárás, majd a parlamentből való eltávolítás mind-mind az új politikai konstrukció, a szovjet típusú diktatúra előkészítését szolgálták. A választáson induló polgári pártalakulatok többsége és politikusaik kemény ellenállást hirdettek, ugyanakkor az FKGP, a legjelentősebb e pártok közül, annak megmaradt vezető garnitúrája még kompromisszumokban, a koalíciós kormányzás fennmaradásában reménykedve taktikázott. A munkáspártok, különösen a kommunista párt, már magabiztosan haladtak a választási győzelem felé. A választások előrehozása is ez utóbbinak volt a része: 1945-höz képest a kommunisták jelentős szavazategyrapodást könyvelhettek el. Ezzel párhuzamosan az 1945-ben nagyarányú győzelmet arató kisczardák jelentősen meggyengültek – míg 1945-ben

²⁹² Schöpflin Gyula: A rádió és a hároméves terv. *Rádió Újság*, 1947. augusztus 1. 7.

245 mandátummal rendelkezettek, 1947-re képviselőik száma 187-re csökkent.²⁹³

Az események gyorsan követték egymást: a köztársasági elnök, Tildy Zoltán 1947. július 25-én feloszlatta a Nemzetgyűlést; az Országos Nemzeti Bizottság 1947. július 30-án döntött arról, mely pártok indulhatnak az augusztus 31-re kiírt választásokon. E pártok a következők voltak: Demokrata Néppárt, Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, Független Magyar Demokrata Párt, Katolikus Néppárt, Keresztény Női Tábor, Magyar Függetlenségi Párt, Magyar Kommunista Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt, Magyar Radikális Párt, Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt. A pártok közül az addigi koalíciós kormány pártjai – MKP, MSZDP, NPP, FKGP – választási szövetséget jelentettek be.²⁹⁴ Azonban a választás előkészületei során, majd a kampányban már valamennyi párt szinte megkülönböztetés nélkül harcolt egymás ellen. A szélsőségektől sem mentes kemény küzdelemben – amelynek jegyében a pártprogramok is megfogalmazódtak – nem kis szerepet kapott a Magyar Rádió. A rádió levéltárában elhelyezett források feldolgozása a szervezet történetének bemutatása mellett a korszakról is értékes adalékokkal szolgáltak.

A Magyar Rádió választási műsoraiban az induló pártok közül csak a választási koalícióra léptettek, az FKGP, a Nemzeti Parasztpárt, az MSZDP és az MKP kapott műsoridőt. E döntésről nem maradt fenn dokumentum, a politikai irány alakulását azonban igen jól érzékeltették a dokumentumokban található információk.

A Magyar Rádió 1947. február 11-én tartott műsormegállapító bizottsági ülésén Ortutay Gyula, ekkor még a rádió elnöke, a „leghatározottabban” felhívta az Aktuális osztály vezetője, Vajna János figyelmét arra, hogy „politikai interjúk az ő engedélye és lekturája nélkül” nem hangozhatnak el. A szerkesztőség figyelmét pedig arra hívta fel, hogy a „híryanagyokban éppúgy, mint a politikai előadásokban csak a koalíció kibontakozását elősegítő anyag mehet”. Hangsúlyozta továbbá azt is, hogy „politikai vonalon a Magyar Rádiónak a legnagyobb óvatossággal kell működnie”.²⁹⁵

²⁹³ Izsák Lajos: *Pártok és politikusok Magyarországon 1944–1994*. Napvilág Kiadó, 2010. 112.

²⁹⁴ Uo. 114.

²⁹⁵ Műsormegállapító Bizottság műsorülés jegyzőkönyve. 1947. február 11. MOL K613. 91. csomó. 65. tétel. 976.

A Magyar Rádió 1947. március 17-én tartott igazgatósági ülésén határozat született a rádión keresztül közvetített politikai beszédekről: „...a Rádióban elhangzó minden megnyilatkozásért a fegyverszüneti egyezmény értelmében a rádió vezetőségét súlyos felelősség terheli”, ezért a határozat értelmében a jövőben kizárólag csak „a köztársasági elnök, a miniszterelnök, a két miniszterelnök-helyettes, ilyen minőségben, továbbá a szakminiszterek, amennyiben saját tárcájuk keretéhez tartozó ügyekről beszélnek, mentesíttetnek a rádióban elhangzó megnyilatkozásaik szövegének előzetes bemutatási kötelezettsége alól”. Ezt követően a politikai beszédek, pártnyilatkozatok „még ha az egyes politikai pártok vezető egyéniségeiről is van szó, a rádiónak előzetesen bemutatandó”. A fentiek elmulasztása esetén a közvetítés a Rádióban „nem foganatosítható”.²⁹⁶

A műsormegállapító bizottság 1947. július 22-i ülésén Rajk László belügyminiszter arra kérte a rádió vezetését, hogy a választási közlemények beolvasására napi 10 perc műsoridőt bocsásson a Belügyminisztérium rendelkezésére. A Minisztertanács határozatát figyelembe véve az ülés résztvevői hozzájárultak a miniszter kéréséhez, és azt javasolták, hogy a műsor a 22 órás hírek után legyen adásban, minden hétköznap, egészen augusztus 31-ig. A műsor a „Választási közlemények” címet kapta, és az Aktuális osztály gondozásába került.²⁹⁷

A Magyar Rádió Műsorborítéktárában fennmaradt „Párthíradó” című műsoraiban található az 1947. augusztus 18-án az FKGP választási híradója keretében sugárzott beszélgetést a párt három nő képviselőjével. A műsor vezetője kiemelte, hogy a választások közeledtével „nemcsak a férfiakat fogja el a politikai láz, hanem most már a nők is szerepükért jelentkeznek”. A műsorban Kelemenné Takács Ilona fonyódi építési vállalkozó, az iparos asszonyok, Turóczi Gézáné, Nagyatádról az értelmiségi nők, míg Horváth Istvánné a párt parasztasszonyainak képviselőletében mondta el véleményét.

Kelemenné beszámolt arról, hogy milyennek látta „hosszú éveken keresztül” a vidéken élő emberek életkörülményeit, a falvakban a „nedves falú, rogyant tetejű házakat, a földes szobákat és ezekben a szobákban megbújó nyomort”. Arra a kérdésre, hogy iparosként miért éppen a parasztság sorsával foglalkozik, azt válaszolta, hogy az országban a

²⁹⁶ Nemzeti Parasztpárt t. Vezetősége. 1947. április 3. MRA. Schöpflin Gyula levelezése. 38. doboz.

²⁹⁷ Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. 1947. július 22. MRA 10. doboz.

paraszság van többségben, vagyis megerősödésüktől, életszínvonaluk emelésétől „függ valamennyi többi réteg jóléte is”. „A Független Kisgazdapárt is a paraszti erőkre támaszkodik, mert ezen keresztül tudja megoldani a fizikai és értelmiségi dolgozók összes problémáit, így egész belpolitikánkat és ezen túl a külpolitikát is.”

Kelemenné a beszélgetésben azt hangsúlyozta, hogy „ma már minden értelmes és gondolkodó ember... tudja, hogy parasztságunk még öntudatlanul is mindenkor történelmi hivatást töltött be. Mindenkor kiapadhatatlan erőforrásnak bizonyult és minden nemzeti tragédiánk után új életerőt, friss vért adott az új élet megindításához”. A történelem folyamán a magyar parasztság „még sem elismerést, sem hálát, sem viszonozást nem kapott. Ezért kell most nekünk évszázados mulasztásokat pár év alatt pótolnunk”.

A műsor riportere egy meglehetősen közhelyszerű kérdéssel lendítette tovább alanyát: hogyan tudnak a nők segíteni a férfi politikusoknak. Válaszában Kelemenné kifejtette, hogy a társadalom többségét nők alkotják, ami ugyan önmagában még nem jelentene sokat, de „a szociális érzékenység és a hazaszeretet ugyanúgy megvan a nőkben is, mint a férfiakban. A történelem folyamán már többször bizonyították a nők, hogy a legkülönbözőbb foglalkozásokban megállják a helyüket.” Hozzátette: az 1945-ös választáson „éppen a női szavazatok nagy száma bizonyította be, hogy belpolitikánknak az asszonyokkal is számolnia kell”.²⁹⁸

A kisgazdapárti politikus asszonyaival folytatott beszélgetés során a riporter Turóczi Gézánéhoz arra a kérdésre várt választ, hogy nem vonja-e el a politikai tevékenység túlzottan az asszonyokat „munkájuktól és a család gondozásától”. „Erre a kérdésre csak azt felelhetem, hogy egyrészt a családi élet keretei úgy is mint gátak, de úgy is mint védőbástyák, már régen leomlottak” – mondta. A történelem eseményei „kiszorították a nőt a biztonságot nyújtó otthonból”, és arra kényszerítették, hogy „minden támasz és gyakran minden társ nélkül vívja meg harcát önmagáért és családjáért”. A nők minden körülmények között megállták a helyüket, a nehéz fizikai munkáktól az értelmiségi munkakörökig. „A tudomány különböző területein számos pályán szereztek a nők megbecsülést.” A politikusasszony azt is elmondta, hogy „nagy jelentősége

²⁹⁸ Kisgazdapárti asszonyok. 1947. augusztus 18. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 20:15-kor. 1–2.

Az 1945. évi VIII. törvény a nemzetgyűlési választások szövegét lásd: Törvények, jogszabályok, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8215> (2012. április 25.)

van a családban a férjnek és a feleségnek a feladatok közös megoldásában”. A politikában sincsen ez másként: a „férfiak az asszonyok támogatása nélkül” nem tudják megoldani feladataikat.

A riporter kérdésére, hogy a nők akarnak-e valóban politikával foglalkozni, Túrócziné változást sürgetett: „A magyar nők eddig valóban húzódoztak a nyilvános politikai szerepléstől. Azt kell azonban elérnünk, hogy akinek az Úristen ilyen irányú képességeket adott, annak a jövőben kötelességszerűen kell azt a nemzet érdekében kifejtteni és felhasználni. A demokrácia megadta a lehetőséget.”

A riporter kíváncsi volt arra is, hogy nem távolított-e el a nőket az FKGP támogatásától a közelmúlt eseményei – célozva a köztársaság ellenes összeesküvésre. A politikussasszony válasza politikus volt: elhárította a tagság felelősségét a „pártvezetés hibáiért”. Hangsúlyozta azt is, hogy a nőknek a mindennapi életben sok nehézséggel kell megküzdeniük, azonban a célok megvalósításától semmi nem téríti el őket. Az elkövetkezendő választásokon „is csak a teljes és igazi pártegység segíthet bennünket győzelemre” – mondta.

A harmadik interjúalany, Horváth Istvánné elmondta, hogy az FKGP tagjai sorába a hazája és a magyar nép iránt érzett szeretete vitte. Úgy érezte, hogy „minden magyar nőnek kötelessége most egy időre letenni a főzőkanalat. Nekünk is bele kell kukkantani abba a katlanba, amelyikbe a politikát keverik. A demokrácia rólunk sem feledkezett meg, s a nők végig fontolóra azt, hogy nem szabad csupán önmagukkal foglalkozni akkor, amikor ilyen fontos kérdésről van szó, mint ez a mostani választás. Én is faluról jöttem ide Pestre, otthagytam csapatot, papot, gyereket, mindent és nagyon bosszant, ha más asszonyok ilyenkor közönyösek maradnak.”²⁹⁹

A Független Kisgazdapárt híradójában augusztus 25-én Pongrácz Aladár, a párt országos választási bizottságának vezetője mondott hosszabb beszédet. Bevezetőben a választások jelentőségéről szólt: „Én a választásokban az új magyar élet alapvető jelentőségű eseményét látom és szeretném, ha ezt a meggyőződésemet sikerülne mindenkibe átplántálni. Szeretném, ha mindenki felismerné a választások szerencsés és demokratikus kimeneteléhez fűződő érdekeket és ahhoz szabná a magatartását. Öröndetes volna, ha a döntő órákban mindenki mérlegelni tudná a helyzetet, amiben élünk, országunk és nemzetünk érdekeit – a valószínű érdekeket –, amiket szolgálnunk kell és azokat a történelmi szükségességeket, amelyeket figyelmen kívül nem hagyhatunk” – kezdte

²⁹⁹ Uo. 3–4.

beszédét. Az 1945-ös választásokról elmondta, hogy akkor a nép „annyira a felszabadulás lázában és a szabadság érzületének olyan álmvilágában ment bele a választásokba, hogy szinte elszakadt a valóságos élet követelményeitől, és annál nagyobbak voltak a csalódásai, amikor fel kellett ismernie nemcsak azt, hogy itt-ott – az egyes személyek kiválasztásánál – nem a legjobb megoldást találta meg”, jobb lett volna, ha a kiválasztott személyek sem gondolkodásukban, sem a munkájukban „nem játszanak illúziókkal” (*aláhúzások az eredeti írógéppel leírtakban* – SI.).

Pongrácz kompromisszumokat kereső felfogását jelezte, amikor arra hívta fel a párt választóinak a figyelmét, hogy ha nem akarják még egyszer elkövetni „ugyanazt a hibát”, akkor körültekintőbben kell kiválasztani a képviselőjelölteket, mégpedig úgy, hogy olyanokat jelölnek, akik hűségesek a Független Kisgazdapárthoz, ugyanakkor figyelembe veszik a „koalíció történelmi szükségességét”.

Hasonló megfontolásból javasolta a „belesimulást” a balra tolódó valóságba: a magyarországi választásokról be fog számolni a sajtó, a rádió, de ezekből a beszámolókból nem szabad, hogy bárki is azt a következtetést vonja le, hogy a „magyarországi választások a leghalványabb mértékben is el tudnák mozdítani eredeti irányából a világpolitikai fejlődés iránytűjét”.³⁰⁰

Ugyanerre helyezte a hangsúlyt, amikor úgy vélte, hogy az 1947-es választásokat követően olyan országgyűlésnek kell megalakulni, amely megfelel a mai igényeknek, majd így folytatta: a „mai helyzetben embereink sikeresen, eredményesen tudják képviselni a Független Kisgazdapárt nemzeti és demokratikus eszményeit, ha azt akarjuk, hogy gátat tudjunk vetni minden esetlegesen olyan kísérletnek, amely a nemzet érdekeivel ellentétes irányba próbálná terelni a fejlődést, megtámadhatatlan emberekre és a párt megtámadhatatlanul demokratikus magatartására van szükségünk”. Ennek érdekében a Független Kisgazdapárt vezetősége visszaléptette azokat a jelölteket, akiket a szervezetük nem kellő gondossággal és körültekintéssel jelölt.³⁰¹

Pongrácz Aladár kifejtette azt is, hogy a párt „eszméit csak a mai idők szellemét és követelményeit maradéktalanul átérző politikusok közreműködésével tudjuk eredményesen szolgálni”. Ezért felhívta mindazoknak a figyelmét, akik, szerinte, nem felelnek meg a párt el-

³⁰⁰ Dr. Pongrácz Aladár a Kisgazdapárt országos választási vezetőjének 1947. augusztus 25-én este ½ 8-kor a Magyar Rádióban elmondott választási beszéde. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 19:30–20:30. 1–2.

³⁰¹ Uo. 4.

várásainak, hogy „ellentmondás nélkül” adják át a helyüket „alkalmasabb embereknek”. „A félreállítás kötelességét néhány ember nehezen tudja megérteni és főleg a saját személyére nézve alkalmazza nehezen”³⁰² – tette hozzá.

Beszédében kitért a FKGP céljainak ismertetésére, amelyek szerinte akár radikálisabbaknak, ugyanakkor konfliktuskerülőbbeknek is tűnhetnek a korábbiaknál. A párt a koalíción belül – mondta – „teljes tekintéllyel” képviselni kívánja az 1944–45-ös célkitűzéseket; védeni akarja a demokráciát, a szabadságjogokat, a független és nemzeti gondolatot, a földreformot, az újjáépítést, a szabad vallásgyakorlást és a családot. A párt együtt kíván dolgozni a „munkásság képviselőivel”, hogy az iparban és a mezőgazdaságban dolgozók megfelelő bért kapjanak, minden munkavállaló biztonságban érezhesse magát.³⁰³

Beszéde végén a politikus optimista és mozgósító szavait a párt választóihoz intézte. Arra hívta fel a választók figyelmét, hogy az augusztus 31-i „állásfoglalásnak mérhetetlen” jelentősége lesz, nagy felelősség hárul minden szavazóra, s bízik abban, hogy a párt újra győzni fog.³⁰⁴

1947. augusztus 27-én elhangzott „Párthíradóban” a FKGP propagandaosztályának anyagát közvetítették. Ebben a választói névjegyzék pontos elkészítésének fontosságára hívták fel az összeíró bizottságok tagjainak a figyelmét, érzékeltetve, hogy új választási törvénybe foglaltak kedvezőtlenül érintik a pártot. Ezért hangsúlyozták, hogy kiemelt figyelemmel kell kezelni azokat a listákat, amelyek a választói jogból kizártak neveit tartalmazzák. Minden egyes esetet felül kell vizsgálni, és a bizottságnak kell döntenie a „választói jogosultság kérdésében”. „Csak írásbeli bizonyítékok alapján lehetett törvényszerűen kihagyni valakit a végleges választói névjegyzékből.” A párt minden összeíró bizottságának a fentiek alapján kell eljárnia, minden „visszásságról” jegyzőkönyvet kell készíteni és azt sürgősen a központi választási irodába kell eljuttatni.

Az adásban arra is felhívták a szervezetek figyelmét, hogy lehetőség van a választási bizottságokhoz, a hivatalosan delegált tagon kívül, két-két „pártmegbízott” küldésére is. A bizottságokban így három-három párttag lehetett jelen. Mint írták: a szavazatszedő bizottságokhoz pedig három-három, a párt által megbízott személy kerüljön. Nekik ugyanúgy joguk van, mint a bizottság tagjainak, vagyis indokolt esetben tiltakozá-

³⁰² Uo. 5.

³⁰³ Uo. 6.

³⁰⁴ Uo. 9.

suknak adhatnak hangot az elnök vagy „a bizottság intézkedései” ellen. A bizottságokba csak olyan párttag delegálható, akinek van választójoga. A választási és a szavazatszedő bizottságnál egyaránt legkésőbb augusztus 29-én 12 óráig kell írásban bejelenteni az egyes bizottságokba küldött pártmegbízottak nevét és személyi adatait.³⁰⁵

A választási csalások kivédésére tett kísérlet volt, amikor az adásban szinte a műsoron keresztül utasították a szavazatszedő bizottságokhoz delegált párttagokat, hogy a választás napján a bizottságnál jelentkező „idegen szavazó polgárokról, akik hivatalos összeíró lajstrom-kivonattal jelentkeznek szavazásra, készítsenek külön névjegyzéket”. A jegyzéken fel kell tüntetni a választó nevét, pontos címét, a szavazóközteret, amelynek elnöke a lajstromkivonatot kiállította. Az elkészített jegyzéket szeptember 1-jén el kell küldeni a párt országos központjába. A párt vezetősége figyelmeztette a pártdelegáltakat az eljárás fontosságára és annak betartására.³⁰⁶

A „Párthíradó” műsorában 1947. augusztus 29-én Dobi István³⁰⁷ választási beszédét közvetítette a rádió. A Független Kisgazdapárt új, a koalíciós együttműködést támogató elnöke beszéde elején a választási kampány ígéreteiről mondta el véleményét. „Egyes pártok Dárius kincsét” is ígérték a választóknak egy-egy szavazatért. A párt nem áll be az ígérgetők sorába – mondta. „Mi, akik ezzel a néppel együtt harcoltunk végig a nehéz ellenzéki esztendőket, valahogy úgy érezzük, hogy magunkat is megszégyenítenénk a felelőtlen ígéretekkel.” Vannak olyan ígéretek, amelyeket lehet teljesíteni – mondta, azokat a párt is támogatni fogja minden erejével, de vannak olyan ígéretek, amelyek teljesíthetetlenek, ezt azok is tudják, akik programjukban meghirdették azokat. Az emberek is tudják, mennyit érnek ezek az ígéretek. „Ez a nép, hála Istennek már csakugyan megérett a teljes politikai szabadságra” – vélte Dobi.³⁰⁸

Sajátos módon tért ki az egyre keményebb választási harcra. Mint mondta, a választások előtt a koalíció tagjai megígérték, hogy legalább

³⁰⁵ 84. sz. rádió párthíradó. 1947. augusztus 27. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 17:70-től. 1.

³⁰⁶ Uo. 3. A párthíradóban részletes felsorolást olvashatunk arról, hogy a párt az országban hol és mikor tart választási gyűlést, valamint azt is közölték, hogy ki tartja a beszédeket. Uo. 2.

³⁰⁷ Dobi Istvánt 1947. június 1-jén, Nagy Ferenc eltávolításakor választották elnökké. Vida István: *A Független Kisgazdapárt...* i. m. 294.

³⁰⁸ Dobi István választási beszéde. 1947. augusztus 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 19:30-tól. 1.

egymást nem támadják. „Magyar ember az ígérését még a politikában is megtartja. Mi megtartottuk. Ha evvel csak egy kicsinykét szolgáltuk az ország békességét, azt gondolom, hogy jól cselekedtünk.”³⁰⁹

Beszéde végén a párt elnöke a választások történelmi jelentőségére hívta fel a hallgatóság figyelmét, az érzelmek húrját is megpengetve. „Sokféle dolog van a magyar életében, ami jól megfért és megfér ezután is a kíváncsú demokratikus fejlődéssel, de csak addig van meg, amíg a Független Kisgazdapárt él és tényező a politikában.” E gondolatok jegyében kérte a választókat, hogy jól gondolják meg, hová teszik a „keresztet” szavazólapon. „Gondoljanak arra, mit jelentett eddig a párt az ország életében.” Ha a választópolgárok érzik a felelősséget, és „aszerint cselekszenek, boldog lesz a nép, szabad és független az ország. A mi szegény Magyarországunk”.³¹⁰

A rádió 1947. augusztus 26-án elhangzott „Párthíradójában” Szabó Pál, a kommunista párttal együttműködő koalíciós párt, a Nemzeti Parasztpárt alelnöke volt az előadó. Hangsúlyosan szólt az 1947-es választási kampány néhány jellemző mozzanatáról, összevetve azokat az 1945-ös választás tanulságaival. Akkor nagyon sokan mentek el szavazni – mondta. A parasztság négy pártra szavazott. „Szavaztunk az urak pártjára, szavaztunk a tőkés pártjára, szavaztunk a munkások pártjára. És miránk, a parasztok pártjára, nem szavaztak se a tőkés, se a gyárosok, se a bankárok, sőt még munkások sem szavaztak ránk.” Milyen eredménnyel járnának a parasztpárt agitátorai, ha a Gyáriparosok Országos Szövetségéhez mennének? Azt mondanák, hogy „urak, gyárigazgatóék, részvényesek szavazzatok ránk”, a Nemzeti Parasztpártra! „Vajon volna-e valaki, aki ránk szavazna? Vagy elmennénk Csepelre, a Weiss Manfréd-gyárába, kerülne-e munkás, aki ránk szavazna? Vagy ha elmennénk a Budai Polgári Kaszinóba, vagy a Pesti úri kaszinóba... lenne polgár, aki ránk szavazna? Nem lenne bizony.” A párt vezetése és tagsága nem is lepődik meg ezen – mondta a politikus. „Szavazzon mindenki a saját pártjára.” A parasztságnak azonban „kötelessége, ha egy szikrányi kis felelősséget is érez a saját sorsáért”, a gyermekei jövőjéért, akkor „igenis szavazzon a saját pártjára”!

A politikus beszédének zárogondolatában arra hívta fel a szavazók figyelmét, hogy vegyék észre, mi történik a választási kampány alatt, vagyis ugyanaz „kezdődik meg, mint a múltban volt, hogy mindenki rá-

³⁰⁹ Uo. 2.

³¹⁰ Uo. 4–5.

szabadult és mézes-mázos szavakkal próbálják becsalogatni különböző” pártokba a parasztokat. A választások után az ígéretekől csak akkor valósul meg valami is, ha a „paraszttság politikai hatalommá tudja növelni saját pártját”. Azt a pártot, amelyet a paraszttság hívott életre, és „immár százezres tömegek csatlakoztak nap-nap után hozzá, de ez nem elég. Akkor lesz elég, ha mind egy szálig a Parasztpártra szavazunk.” A parasztságnak csak a saját pártjában van helye. „Vagyis: ha a paraszttság cserben hagyja a saját pártját, a demokráciában nincsen irgalom, nincsen kegyelem a számára.”³¹¹

A markáns beszédet követően, a Nemzeti Parasztpárt „Rádióhíradójának” 1947. augusztus 28-án elhangzott adásában hangzott el a formális közlemény, amely szerint elkészült a végleges választói névjegyzék, és ezeket a központi összeíró bizottságok minden párt helyi szervezetéhez eljuttatják. Azokon a településeken, ahol nincs a pártnak szervezete, ott a járási szervezethez küldik a névjegyzéket. Tudatták a járási titkárokkal a feladatokat is: gondoskodni kell arról, hogy a választási bizottságokban a parasztpárt megbízottjai megkapják ezeket a jegyzékeket.³¹²

Ugyanebben az adásban a választásra mozgósítás jegyében két figyelmeztetés is elhangzott. „Tájékoztatják” a hallgatókat arról, hogy a választásokkal kapcsolatban különféle álhíreket terjesztenek olyanok, aki a választások „tisztaságát akarják zavarni”. Ilyen álhír volt például, hogy a szavazócédulák „meg lesznek számozva és utólag mindenkiről meg fogják tudni melyik pártra szavazott”. A párttagok feladata, hogy ezeket a „szóbeszédeket megcáfolják, a hír terjesztőjét utasítsák rendre, vagy súlyosabb esetben jelentsék fel”.

A másik módja a választás megzavarására, hogy egyesek azt híresztelik valakiről, hogy ő nem szerepel a választói névjegyzékben. Ilyen esetek a tanyai szavazóköroökben fordulnak elő, itt a távol lakók nem tudnak személyesen meggyőződni, hogy szerepel-e a nevük a jegyzékben. A parasztpárt tagjainak az a feladata, hogy figyelmeztessenek minden szavazót, nézze meg a névjegyzéket, nehogy a hamis híresztelés miatt elessenek választójoguk gyakorlásától – hangzott el.

A jobb érthetőség kedvéért a szavazás napján, augusztus 31-én arra kérte az NPP választóit, hogy a szavazócédulán a keresztet annak a párt-

³¹¹ Szabó Pál: Régi választások, mai választások. 1947. augusztus 26. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 13:00-tól. 5–6.

³¹² Itt a Nemzeti Parasztpárt Rádióhíradója, beszél! 1947. augusztus 28. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 17:10-tól. 1.

nak a kockájába tegyék, amelyre szavazni akarnak: „a Nemzeti Parasztpárté a 4-es számú kocka”.³¹³

A „Párthíradó” 1947. augusztus 29-i, a választások előtt két nappal elhangzott műsorában már Erdei Ferenc, a Nemzeti Parasztpárt főtitkára szólt kemény szavakkal a választókhoz. Nem csupán arról, hogy a pártra szavazzanak, hanem szóvá téve a pártot ért támadásokról is. Azért szükséges a pártnak minden szavazat, mert „az ellenzéki pártok, sőt némely koalíciós szövetségesünk is nagyon furcsán agítál a Nemzeti Parasztpárt ellen” – mondta.

A párt célja, hogy „emberi eszmélésre és politikai öntudatra” ébressze a parasztságot, amelyet az elmúlt társadalmi rendszerek mélyre taszítottak. „Minden visszahúzó erővel szemben meg kell erősíteni a parasztság gazdasági erejét, társadalmi egyenjogúságát és kulturális felemelkedését... Azt akarjuk, hogy igazi demokrácia valósuljon meg Magyarországon, olyan demokrácia, amely mindezt meghozza a parasztságnak.”³¹⁴

A jelenlegi választási küzdelem sem könnyebb, mint az előző volt – mondta a politikus –, a kitűzött célok megvalósításáért a megerősödött pártszervezetek „minden erővel szemben” felveszik a harcot.

Ilyen harcot kell folytatni az ellenzéki agitációval szemben, ahol egyesek úgy beszélnek, „mintha ma is a régi népnyzó hatalom kormányozná az országot és az lenne a nép érdekében való, hogy a demokrácia kormányzása ellen lázítsák a népet”. Ezt azért tehetik meg, mert tudják, hogy a parasztság politikai érzékenysége erős a régi renddel szemben, és ezt „lovagolják szüntelenül”. „Azzal vezetik félre a népet, hogy ellenzéknek kell lenni, ha valami jót akar elérni, holott ma nyitva az útja annak, hogy a parasztság is részese legyen a kormányzásnak, hatalomnak.” A pártnak az a célja tehát, hogy „minél nagyobb erővel” vegyen részt a kormányzásban. „Az ellenzékiiséggel játszó agitáció egyszerűen politikai szemfényvesztés, amely mögött néhány sértett nagyság személyi története lappang.”

A kételkedők és aggodalmaskodók nézzenek szét az országban, milyen változások történtek a parasztság életében – mondta a politikus. „A föld-reform körül ma is sok még a baj és a földhöz juttatott parasztság élete ma is keserves vergődés, de az a hatszázezer földhözjuttatott kisparaszt mégis másképp áll a lábán.” Ha valaki megpróbálná visszavenni a földet, megtudná, mennyi a parasztság „öntudata”. A pártszervezetekben,

³¹³ Uo. 2.

³¹⁴ A magyar parasztdemokráciáért. Erdei Ferenc rádióbeszéde. 1947. augusztus 29. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 19:45-től. 1.

amelyek a „politikai szabadság alapján alakultak”, sok panasz hangzik el még, de ha veszélybe kerülne ez a szabadság, éppen az a parasztság „védené a legjobban, amely [ma szavát –S. I.] nem jelentéktelen részben főképp panaszkodásra használja fel”.³¹⁵

Előadása végén Erdei Ferenc a választáson való részvétel fontosságára hívta fel a hallgatók figyelmét: hiszen ez fog dönteni a nép és benne a „parasztság hatalmas tömegeinek” sorsáról. A párt jó munkát végzett, vannak még ugyan sokan, akik „tévednek és tévelyegnek”, de ezeknek a száma egyre csökken és egyre növekszik az „öntudatos, szilárd meggyőződésű parasztok tömege”. Ez az, amiért a pártvezetés bízik a parasztság öntudatában, és a tagság is bízik a pártban. A Nemzeti Parasztpárt olyan párt, amelyet az értelmiség erői is támogatnak, és ez az erő segíti a parasztság „akaratát” érvényesíteni a választásokon. „Veres Péterrel az élen olyan erő sorakozott fel” a pártban, a „parasztdemokráciáért való küzdelemben, hogy ezt már semmiféle erő vissza nem térítheti”.³¹⁶

A **Magyarországi Szociáldemokrata Párt** a kampány utolsó heteiben keményített hangján a rádióban is. Prágai Sándor, a propagandaosztály munkatársa, az 1947. augusztus 13-án elhangzott „Párthíradóban” mutatta be a párt választási listáján induló jelölteket. Ebből kiderült, hogy a választék széles volt ugyan, de hangsúlyozottan a bér munkások voltak többségben a jelöltek között. Mint sorolta: a párt, a „munkások, parasztok, és haladó értelmiségiek pártja”, ez a legvilágosabban a jelöléseknél mutatkozik meg. A párt 611 jelöltet állított, ebből 192 ipari munkás, 126 földmunkás, 163 értelmiségi, 78 kisiparos és kiskereskedő és 52 különböző munkakört betöltő nő. Ezekből az adatokból is kiderül, hogy a párt vezetése az egyes csoportok problémáit a csoport tagjainak képviselőivel szeretné megoldani. Ezzel azt a tévhitet kívánja eloszlatni, hogy a párt csak a munkásokat tömöríti, és más társadalmi rétegekkel (parasztság, értelmiség) nincs kapcsolata. A parasztsággal a múltban is jó kapcsolata volt a szociáldemokrata párt vezetőinek, példaként lehet említeni Szántó Kovács Jánost, Szeder Ferencet, Takács Józsefet. A Viharsarok megmozdulásait is a szociáldemokraták vezették – mondta az előadó.

A párt vezetői mellett a munkások közül a képviselői listákra kerültek gyárakban, üzemekben a „satupad és esztergapad” mellett dolgozók, akik „munkájukkal építik újjá az országot”. Majd következtek ismét a remélt

³¹⁵ Uo. 2–3.

³¹⁶ Uo. 4.

húzónevek: a párt jelöltjei egyebek mellett Marosán György „sütőmunkás”, Molnár Imre kertész, Padi György vasmunkás, Kisházi Ödön vasmunkás, Jancse Imre villanyszerelő, Popik János vasesztergályos, Végh Lajos vasutas, Borbély János bányász, az ipari munkások „legjobbjai”.

Az MSZDP „büszkén vallhatja magáénak a haladó értelmiségiek nagy táborát, mert vezetői között is éppen úgy, mint tagjai között nagy számmal szerepelnek”. A jelöltek között említette Bóka László író, Száva István főszerkesztő, Kassák Lajos író, Egri István rendező, Kemény György ügyvédet.

Kisiparosok és kiskereskedők már régen csatlakoztak a párthoz – említette, s közülük is megnevezett néhányat: Dávid János kisiparos, Bródy Sándor kereskedő, Varga József kiskereskedő, Tury Mihály vendéglős.

Nem felejtette el külön hangsúlyoznia, hogy a párt választási listáján szép számban szerepelnek nők. Mint mondta: a párt képviselőjelölt listáján 52 nő szerepel, ezzel az MSZDP példát mutat a „magyar politikai életnek”. Prágai Sándor emlékeztette a hallgatókat arra, hogy 1922-ben Kéthly Anna képviselte a szociáldemokratákat a parlamentben, s arra is, hogy az elmúlt években a nők megállták a helyüket a politikában is. „Megdől az a régi mondás, mely azt mondotta, hogy a nő ne avatkozzék a politikába, mert a nőnek a főzőkanál mellett van a helye.” A nők szavazathoz jutását követően – mivel a lakosság arányát tekintve többen vannak – lehet azt is mondani, hogy „az ország sorsát a nők döntik el”. Majd ismét ismert és kevésbé ismert munkás és értelmiségi nevek következtek: a képviselőjelölt nők között van Kéthly Anna, Nemes Julia, Török Júlia, Bottyánszky Pálné, Mónus Illésné, Sas Nándorné gyári munkás Debrecenből, Román Pálné tanítónő Békésből.

Az MSZDP „biztos nyugalommal néz a választások elé, mert tudja jól, hogy becsületes és tiszta múltú hét és fél évtizedes munkája áll mögötte”. A párt célja egy igazságosabb, békés világ megteremtése, amihez a párt és tagjai a munkájukkal kívánnak hozzájárulni, hogy az ország minden dolgozója békében, jólétben és biztonságban legyen – foglalta össze mondandóját a politikus.³¹⁷

A **Magyar Kommunista Párt** 1947. augusztus 12-i „Párthíradójában” közlemények beolvasásával kezdett. Az Országos Közigazgatási osztály dokumentumait olvasták fel a választások lebonyolításáról, bejelentették, hogy augusztus 10-ig lezárult a választások előkészítése, az

³¹⁷ Kik vannak a Szociáldemokrata Párt választási listáján? 1947. augusztus 13. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 17:10-től. 1–3.

összeíró bizottságok elkészítették az ideiglenes névjegyzékeket és a választásból kihagyottak jegyzékét is. A többi párthoz hasonlóan az MKP is arra szólította fel a pártszervezeteit, hogy ellenőrizzék a listákat: a „legnagyobb gonddal ellenőrizzék azt, hogy minden kommunista szavazó szerepel-e az ideiglenes névjegyzéken” a választásra jogosultak között. Azok, akiket kihagytak a névjegyzékből, augusztus 18-ig írásban kérvényt nyújthatnak be a központi összeíró bizottságoknál, és kérhetik, hogy vegyék fel őket a pótnévjegyzékre. Minden városban és járási székhelyen működik egy bizottság. Ez a bizottság egyben „választási bizottságként is működik és a szavazás előkészítése és lefolytatásának ellenőrzése a feladata”.

A kommunista párt is felhívta a figyelmet arra, hogy a választási bizottságok mellé „haladéktalanul ki kell jelölnie” a járási vagy városi titkárságnak két-két pártbizalmi. A választási bizottságok feladata a szavazólapok mennyiségének megállapítása, a szavazóköri határainak meghatározása és a szavazóhelyiségek kijelölése. Mindezeket írásban közölni kell az alispánnal vagy polgármesterrel, tájékoztatni kell továbbá őket arról is, hogy a járásnak városnak milyen példányszámban van szüksége választási hirdetményekre, plakátokra.

Felhívták a figyelmet a határidőkre, így arra, hogy a választókerületek székhelyén működő választási bizottsághoz augusztus 18-ig be kell nyújtani a párt „hitelesített képviselői lajstromát”. „Ezeket a lajstromokat a központ készíti el és fogja időben eljuttatni az elvtársakhoz.”

A pártszervezetek tagjait felszólították: ha azt tapasztalják, hogy az „összeíró bizottság meghagyta a választójogát egy olyan fasisztának, vagy reakciónak, akinek a törvény értelmében nem lenne választójoga, akkor nyújtsanak be felszólamlást a központi összeíró bizottsághoz”, kérjék, hogy töröljék az illetőt a névjegyzékből.

A párt híradójának további részében a propagandaosztály híreit olvasták fel. Ebben egyebek mellett elhangzott, hogy az MKP képviselőlistáját a „legszelesebb néprétegekben” ismertessék. A párt listája tükrözi azt, hogy a párt a legszelesebb társadalmi rétegeket tömöríti. „Mi a magyar nemzet túlnyomó többségének pártja vagyunk”, ahogy ezt „Rákosi elvtárs Csepelen mondta”.

Az MSZDP-hez hasonlóan az MKP is kiemelte munkásközeliségét: a párt 694 jelöltet indított, közülük 296 volt ipari munkás, 204 paraszt, 168 értelmiségi, 36 kisiparos és kiskereskedő, 100 nőképviseelő. „Ez mutatja a legjobban, hogy milyen nagy szerepet és jelentőséget tulajdonítunk a magyar asszonyoknak hazánk jövőjének kialakításában” – hallhatták a párt felhívásában.

A műsorban arra is kitértek, hogy a választási kampány során, különösen annak utolsó heteiben a választási plakátokat több helyen leragasztották vagy letépték. Ezért javasolták: meg kell szervezni, hogy ez ne történhessen meg. Tettezés esetén a „plakátszagatókat a rendőrség kezére kell juttatni”. A plakátok leszaggatásáért 6 hónap „fogházbüntetés jár”. „Mindenesetre ajánlatos a plakátokat elsősorban a kommunisták házára ragasztani, s ők ügyeljenek” arra, hogy a plakátok ne sérüljenek meg. Az is védelmet nyújt a ragaszoknak, ha magasra és a legforgalmasabb utcákra és terekre helyezik azokat.³¹⁸

Az MKP propagandaosztálya által összeállított műsorban, a többi párthoz hasonlóan, felhívták a pártszervezetek figyelmét a nők között szervezendő agitáció fontosságára. Ennek érdekében augusztus 18. és 23. között „nőagitációs napok” tartását kérték a szervezetektől, amelynek során a párt tagjai minél több „asszonnyal, anyával” ismertessék meg „egyéni beszélgetések keretében” a párt célkitűzéseit, eredményeit, „harcait a nőtársadalom érdekében”.

A híradóban arról is beszámoltak, hogy az emberek körében általános felháborodást váltott ki a tej fogyasztói árának emelése. Így Pécs dolgozói a helyi kommunista párt szervezeteinél és a szakszervezeteknél tiltakoztak a „dolgozó nők érdekeivel ellentétes áremelés végrehajtása ellen”. „A Magyar Kommunista Párt politikai bizottsága egyetért azokkal a dolgozó tömegekkel, melyek a tej és a tejtermékek árának felemelése ellen tiltakoznak és szükségesnek tartja a felemelt termelői ár meghagyása mellett a régi fogyasztói árak sürgős visszaállítását.” Ennek nyomtatékosítása érdekében a politikai bizottság a Gazdasági Főtanácsban a pártot képviselő tagjait azzal bízta meg, hogy adjanak hangot a dolgozó nép panaszának, és „tegyenek javaslatot a tej fogyasztói árának azonnali leszállítására”.

A választások tétjét abban jelölték meg, amiben talán egyedül valamennyi párt egyetértett: most fog eldőlni, hogy a „nép sajátmagának építi-e az országot”, vagy, tették hozzá már a sajátjukként, „a nagytőkének és a nagybirtoknak”. Majd jött a perekben már mind gyakrabban elhangzó keményebb megfogalmazás: az is a választások tétje, hogy a „nép olyan képviselőket választ-e az országgyűlésbe, akik híven képviselni fogják, akik a népből valók és a népért dolgoznak vagy pedig olyanokat, akik a mandátum védelme mögé bújva a nép ellenségeinek

³¹⁸ Itt a Magyar Kommunista Párt híradója beszél. 1947. augusztus 12. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 17:10-kor. 1–4.

a kezére járnak”. E részbe bekerült a legfontosabb és legnépszerűbb programpont, a hároméves terv is: a párt támogatja a választásokon a „nép fiait”, elősegítve ezzel a hároméves terv sikerét, amely hozzájárul a „dolgozók, a parasztság, [a] munkásság és a haladó értelmiség” élet-színvonalának emeléséhez.

A párt vidéki szervezeteinek figyelmét arra is felhívta, hogy augusztus 20-án Szent István ünnepén rendezzék meg az „új kenyér ünnepét”, az ünnepség „műsoranyagát” az „Országos Propaganda Osztálytól” kérhetik a szervezetek.

A „Pártírádó” az MDP Szervezési Osztályának közleményével folytatódott, amelyben elhangzott, hogy tartsanak minden községben és városban a pártszervezetek „kisgyűléseket”, amelyeket jó szervezzenek meg. Kiemelten kérték, hogy hívják fel a tagság figyelmét a tagdíjak befizetésére még a választások előtt: minél több bélyeg megvásárlásával segítsék a pártot anyagilag is.

Az MKP különösen komolyan vette, nem utolsósorban az előző választás tapasztalataiból leszűrve, a tagság mozgósítását. Ennek volt része, hogy a híradó végén elhangzott azoknak a neve, akiket dicséretben részesítettek a választások előkészítésében végzett jó munkájukért, ezzel buzdítva a többi aktivistát.³¹⁹

Nógrádi Sándor, a párt propagandaosztályának vezetője a „Pártírádó” 1947. augusztus 25-én elhangzott műsorában tartott előadást. A Párizstól Moszkváig nagy nemzetközi tapasztalattal rendelkező vezető sablonosan kezdte mondandóját: az augusztusi választások jelentőségére hívta fel a figyelmet a „magyar jövő alakulása szempontjából”. Majd rátért a kemény megfogalmazásokat tartalmazó fő mondandóra: a választások után „meg fognak szünni a politikai válságok, az állandó belpolitikai zűrzavar, melyet a köztársaság ellenes összeesküvők és barátaik idéztek elő, és amely állandó veszélybe hozta mind az ország újjáépítését, mind hazánk jó hírét külföldön”. A választásokat követően az emberek joggal remélhetik, hogy „megszilárdul a béke, a belső nyugalom és a rend az országban”. A választóknak tisztában kell lenniük azzal, hogy minderről a döntés most saját kezükben van.

Majd következett a párt elmúlt időszakban végzett munkájának a bemutatása: a párt tevékenysége az 1945-ös választások óta „nyitott könyv mindenki számára”. Az azóta eltelt időszakban a párt tevékenysége, a „demokrácia megszilárdítására, a földnek, a nép demokratikus jogainak

³¹⁹ Uo. 5–6.

és a demokrácia egyéb vívmányainak a megvédésére irányult”. A párt intézkedései nyomán sikerült megteremteni az új forintot, elindítani a hároméves tervet. A párt megmutatta erejét, ezt már „mindenki elismeri”. Nem véletlen az a megállapítás az emberek részéről, hogy a párt a „fejlődés motorja”.

Nógrádi hangsúlyozta, hogy a párt az eddig elért eredmények ellenére is elégedetlen. Fontos feladatának tekinti az „árdrágítók, árurejtegetők, spekulánsok” elleni harcot, a közszükségleti cikkek magas ára elleni küzdelmet, a korrupció kiszorítását a közéletből.

Bejelentette, hogy további sürgős intézkedéseket fognak tenni a munkanélküliség „gyors” felszámolására, amire lehetőséget biztosítanak a hároméves tervben előirányzott munkák.

A munkások után a vidék gondjairól szólt. Megígérte, hogy a parasztság aszály és jégkár okozta veszteségeit a vetőmagellátás megszervezésével, adókedvezménnyel, illetve az adók elengedésével, olcsó és hosszú lejáratú hitelek biztosításával fogják enyhíteni.

A következő részekben Nógrádi szinte az egész politikai és gazdasági életre, nemkülönben a külpolitikára programot hirdetett, alig eltérve a választási propagandaanyagok rideg stílusától.

Az új és igazságos adórendszer kialakításában érvényesülni kell annak az elvnek, hogy „akinek kevés a jövedelme, kevés adót fizessen, akinek pedig sok a jövedelme, aki százezreket keres, az sok adót fizessen”. A párt úgy véli, hogy aki nagy vagyonnal és jövedelemmel rendelkezik, az viselje el az ország „újjáépítésének a terhét”. Az MDP ilyen „adórendszerért száll síkra”.

Az MKP programjában szerepel az újjgazdák segítése, joggal várják el ezt a „demokráciától, amelytől a földet kapták”, segíteni kell nekik gazdaságaik megerősítésében.

Sürgős tennivaló az emberek megélhetésének javítása. Az a tény, hogy a társadalom különböző rétegei a „kommunistáktól várják helyzetük megjavítását, mutatja”, hogy a korábbi választás óta a MKP „valóban a nép, a nemzet pártjává lett”.

A párt a hároméves terv elkészítésével biztosítani kívánja a fizetések fokozatos emelését, a gazdasági élet fellendülését, alapvetően javítani akar a kisiparosok és kiskereskedők helyzetén, fellendíteni a mezőgazdaságot, segítve ezzel a parasztságot.

Ami a párt külpolitikáját illeti – mondta a politikus –, baráti együttműködést kell kialakítani a „dunavölgyi” népekkel. „Arra kell törekedni, hogy a jövőben ne ellenségeink, hanem barátaink legyenek a szomszédnépek.” Ennek alapja a magyar „kisebbségek jogainak a szomszéd

országok által való teljes elismerése kell, hogy legyen”. Vigyázni kell az ország szabadságára, függetlenségére. Nem szabad engedni, hogy az ország „belső ügyeibe külföldi hatalmak a legcsekélyebb mértékben is beavatkozassanak”.

Ezt követően tért ki Nógrádi a földügyre. A már támogatott, nem-ritkán kezdeményezett szövetkezeti törekvésekről, illetve a termelőszövetkezetekről nem beszélt, még a nevet nem említette – csak a kolhozét. Határozottan tagadta, hogy a paraszti gazdaságok kolhozosítását tervezné a párt. „A reakció tudja, hogy minél erősebb” a párt, „annál erősebb a demokrácia”. „Ezért hozakodik elő ismét a kolhozról szóló hazug meséjével a falun, mondván, hogy a kommunisták kolhozot akarnak... Azért terjesztik a kolhozmesét, hogy szembefordítsák a falu hangulatát azzal a párttal, amely az első volt a földreformnál.” A párt a jövőben is garantálja a parasztság birtokainak védelmét „minden reakciós ármánykodás ellen”. Azért igyekeznek a falvakban a parasztság hangulatát a párt ellen fordítani, hogy a parlamentbe „visszacsempészhessék” a „volt ezerholdasok székértelőit és segítségükkel hátba támadhassák a földreformot”. A dolgozó parasztság azonban tisztában van vele, hogy a „reakciósok, akik a kolhozmesét terjesztik, halálos ellenségei a falu népének és a kommunisták azok, akik a vidék társadalmát védik a letűnt úri rend embereivel szemben”.

Előadása végén Nógrádi Sándor hangsúlyozta, hogy a párt legelkötelezettebb „védelmezője a kisemberek vagyonának, védelmezője a vallásnak és a családi élet boldogságának”, továbbá az emberek belső nyugalmanak. Kijelentette, hogy a párt a „legemberibb és legnemzetibb párt”, ezt felismerve fordulnak az emberek országszerte az MKP felé. S az optimista jóslat: bízik abban, hogy a párt győztesen kerül ki a választásokból.³²⁰

A MKP a „Párthíradó” 1947. augusztus 30-i műsorában a provokációkról érkezett híreket továbbította a hallgatóknak. A választások tisztaságához hozzátartozik – jelezték – a választások rendje is. A párt „ebben a szellemben folytatta a választási agitációját”. A 16 ezer gyűlésből „alig zavartak meg néhányat: valamennyi párt, amely indult a választásokon szabadon agitálhatott”. A párt bízik, hogy a nép tudja értékelni az ország érdekében tett „cselekedeteit”, vagyis mindenki felismerte, a „párt mun-

³²⁰ A magyar nép felemelkedéséért és a nemzeti megerősödésért. 1947. augusztus 25. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 19:45–20:00. 1–5.

kája az egész nemzet programja”. A MDP „nem fél más pártok versenytől, sem a koalíción belül, sem a koalíción kívül”.

A választások tisztasága közös ügy „valamennyi pártnak, különösen pedig a koalíciós pártoknak”. Ennek érdekében „határozottan fel kell lépni az egyre sűrűbben jelentkező provokációs kísérletekkel szemben”. „A gyengülő reakció előre érzi vereségét s ezért a provokáció piszkos fegyveréhez nyúl a demokrácia várható győzelmének diszkreditálására.” Ezzel a célja, hogy a rendzavarásokra hivatkozva „próbálja hamisnak feltüntetni a választás eredményét”. „A külföldi reakció szövetségeseként” az a céljuk, hogy kétségbe vonják a magyar választások „tisztaságát”, és botrányok okozásával kárt okozzanak az országnak.

Figyelmeztettek a lehetséges provokációkra: a választás napján „különös gonddal kell ügyelni arra, hogy semmiféle rendzavarás ne történhessék”. „Meg kell fékezni azokat a reakciós elemeket, akik beférkőzve egyik-másik koalíciós párt soraiba, demokratikus álarcban próbálják elkövetni merényleteiket a választások rendje ellen.”³²¹

A pártok mellett a szakszervezetek is lehetőséget kaptak arra, hogy a választási műsorokban hallassák a hangjukat. A támogatás jó része az MKP-nek, kisebb része a szociáldemokratáknak jutott. Így a „Párthíradó” műsorában a Szakszervezeti Tanács nevében Apró Antal, az MKP KV tagja tartott előadást. Beszédében elsőként azt hangsúlyozta, hogy a politikai pártok választási munkája mellett a szakszervezetek tevékenységét sem szabad lebecsülni, hiszen „hatalmas erőt képviselnek”. Elmondta, hogy az 1945-ös választások idején mintegy 700 000 tagja volt a szakszervezeteknek, ami két év alatt megduplázódott: a taglétszám 1947-re elérte a 1,5 milliót. A szakszervezetek vezetésében a „két munkáspárté a döntő szó”. A szakszervezetek vezetői nagy többségben élmunkások. A választásokon a „szervezett dolgozók elsősorban a két munkáspártot fogják szavazataikkal támogatni”.

A politikus az elmúlt két év eredményeit vázolta hallgatóságának. Beszámolt arról, hogy a szakszervezetek jelentős részt vállaltak az ország újjáépítésében, a stabilizáció megteremtésében, az országban a rend fenntartásában. Majd leszögezte: a magyar szakszervezetek jogait és szabadságát már senki nem vonja kétségbe.

Az volt a véleménye, hogy az 1945-ös nemzetgyűlésbe bekerült szakszervezeti képviselők jól megállták a helyüket, és a szakszervezetek

³²¹ Kommunista Párt hangja a provokációról. 1947. augusztus 30. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 22:30-tól. 1–2.

munkájának elismerését jelenti, hogy a MKP Kossa Istvánt, a Szakszervezeti Tanács Főtitkárát jelölte a nemzetgyűlés alelnökévé, aki Varga Béla „szökése után” az elnöki tisztet is betöltötte. Utalása név említésével ritka kivételnek számított, lévén ezek az akciók nem számíthattak túlságosan nagy népszerűsége.

Jelezte a szakszervezetek és az MKP különösen szoros kapcsolatát: a választások jelölőlistáiból látható, hogy a dolgozók a „szakszervezetek vezetőit a Magyar Kommunista Párt esélyes” helyein indította. Ezzel lehetőséget ad arra, hogy a szakszervezeti vezetők nagyobb számban kerülhetnek be az országgyűlésbe, mint korábban. A szakszervezetek „nagy reményekkel és nagy optimizmussal tekintenek a választások elé. Tudják azt, hogy a Kommunista Párt megerősödésével sokkal könnyebb lesz a GYOSZ elleni harc, sikerülni fog a reálbérek emelése, ugyanakkor számos területen az árak felülvizsgálása és leszállítása. A dolgozók reálbérének emelése egy jól sikerült választás után sokkal könnyebb lesz. De sokkal könnyebb lesz a demokrácia és az újjáépítés ellenségeivel való leszámolás is.”

Apró Antal beszámolt arról, hogy a választási kampány során „a dolgozók körében verseny alakult ki” azért, hogy minél több vasmunkás, bányász, építőmunkás, mérnök, pedagógus kerüljön be a „Kommunista Párt listáján” az új országgyűlésbe. „A nagy ipari vállalatok, üzemek (Csepel, Diósgyőr, Salgótarján stb.) óriásplakátokon szólítják fel dolgozóikat, hogy a MKP jelöltjeire adják szavazataikat.”

A szakszervezetek bizakodva tekintenek a jövő elé, mert „tudják, hogy az ország legnagyobb munkáspártja, a Magyar Kommunista Párt győztesen kerül ki a választásokból”.³²²

A választási kampány idején a kormány, illetve a Belügyminisztérium választási csoportja is a „Párthíradóban” tájékoztatta folyamatosan a lakosságot a szavazással kapcsolatos legfontosabb információkról, teendőkről. Közülük az egyik rész, különösen annak utolsó sorai, igen figyelemre méltóak lehetnek: az 1947. augusztus 27-én elhangzott műsorban arra hívták fel a figyelmet, hogy minden szavazó ellenőrizze személyi igazolványának vagy annak hiányában rendőri bejelentőlapjának (bejelentőlapja igazolószelvényének) meglétét, és azt a választáskor vigye magával. Ha bármilyen ok miatt valaki a bejelentőlapot sem tudja

³²² A szakszervezetek és a választások. 1947. augusztus 26. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 21:35-kor. 1–5.

beszerezni, akkor „forduljon a pártbizalmihoz, akinek igazolása pótolni fog minden okirati igazolást”³²³.

Nem lehetett túl népszerű a szesztilalomról szóló közlemény, amely a későbbiekben is hatályos maradt: a választási csoport felhívta a közigazgatási hatóságok és egyéb szervek figyelmét az 1945:VIII. tc. 28. §-ának és az 510.005/1947. B.M. számú rendelet 17. §-ának szesztilomról szóló rendelkezéseire. Ennek értelmében 1947. augusztus 30-án 0 órától szeptember 1-jén 24 óráig a községek, illetve városok területén „szeszestiltat árusítani, kiosztani vagy más módon forgalomba hozni tilos”. A tilalomról szóló rendelkezést augusztus 25-ig a településeken közhírré kell tenni. Arra is fel kell hívni a lakosság figyelmét, hogy aki a rendelkezést megszegi, „kijátssza”, az 1947:VIII. tc. 73. §. 1. bekezdése értelmében vétséget követ el, és hat hónapig terjedő fogházzal büntethető.

Ezekben a közleményekben került sor a pártok képviselőit érintő, valamennyi párt által fontosnak tartott lehetőség ismertetésére is: a törvényhatóságokat és azok tisztviselőit arról tájékoztatta a választási csoport, hogy az országgyűlési választásokról szóló törvény értelmében minden politikai párt, amely választókerületben választáson részt vesz, a választási bizottságok mellé két-két, minden szavazóhelyiségbe pedig három-három bizalmi küldhet. A politikai pártok megbízottainak feladata a választási bizottság, illetve a szavazatszedő bizottságok működésének ellenőrzése politikai szempontból is. A törvény ezzel a pártoknak a választási, illetve szavazatszedő bizottságok működésének ellenőrzésére ad lehetőséget. A pártok megbízottait arra is feljogosítja a törvény, hogy a szavazatszedő bizottság elnökénél az általuk kifogásolható intézkedések ellen tiltakozzanak. A választási bizottság felé pedig panasztételi joguk van. A választási bizottságnak a panasz megítéléséről még a párt bizalmi jelenlétében döntenie kellett.

A pártok részéről a párt megbízottain kívül másnak nem volt szabad ellenőrizni sem a választási, sem pedig a szavazatszedő bizottság működését.

A pártbizalmiak nevét a vonatkozó jogszabályok értelmében augusztus 29-én 12 óráig a választási és szavazatszedő bizottságok elnökeinek írásban kellett leadni. A leadott személyeknek a választási és szavazatszedő bizottságok elnökei igazolványt adtak. A kiadott igazolvánnyal a

³²³ Figyelem, itt a belügyminisztérium választási csoportja beszél! 1947. augusztus 27. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 22:20–23:46. 1.

pártmegbízottak csak abban a helyiségben tartózkodhattak, amelyikre azt kiállították. Az igazolvánnyal rendelkező pártmegbízottakon kívül semmilyen más pártnak, szervnek semmiféle megbízottja nem tartózkodhatott a választási, illetve szavazóhelyiségben, ott semmiféle ellenőrzést nem végezhettek, és a választókhoz semmiféle kérdést nem intézhettek.

A Választási Csoport ismertette a választás rendjét is: a választás 1947. augusztus 31-én reggel 7 órától este 20 óráig tart. Ha a megadott időpontig a választói névjegyzékbe felvett választók egynegyede vagy annál több szavazó még nem szavazott, akkor az urnazárás időpontját egy órával meg kell hosszabbítani.³²⁴

A Belügyminisztérium Választási Csoportja a „Párthíradó” 1947. augusztus 28-i műsorában egy érdekes kis választási trükkre, egyben csalásra figyelmeztette a törvényhatóságokat, a rendőrséget és a választópolgárokat. Az „egyes pártok a hivatalos közlemények külalakjához és szövegéhez hasonló szövegű propaganda falragaszokat készítenek és ragasztanak ki”, ezeken azt közlik, hogy a szavazólapokon a pártjuk kockájába tegyék a keresztet. A falragaszok hivatalosnak látszó aláírással és iktatószámmal van ellátva. Ezek a plakátok, szórólapok megtéveszthetik a választópolgárokat, hiszen a „hivatalos utasításnak” tekinthetik „a keresztnek valamilyen kockába való elhelyezését”. A Belügyminisztérium utasítja a törvényhatóságokat ezeknek a propagandaplakátoknak az eltávolítására, és újabbak kiragasztására a megakadályozására.³²⁵

A Választási Csoport 1947. augusztus 30-án elhangzott műsorában felhívta a választókerületek elnökeinek figyelmét arra, hogy az egyes szavazókörök szükségleteinek megfelelő mennyiségű szavazólapot igényeljenek, nehogy a lapok hiánya fennakadást okozzon a szavazás menetében. A pártmegbízottak feladata, hogy figyelmeztessék az elnököt a szavazólapok pótigényének benyújtására. Az igényekről közvetlenül, telefonon a Belügyminisztérium Választási Csoportjához kell fordulni.

A Választási Csoport arra is felszólított, hogy a választópolgárok a legkisebb szabálytalanság esetén is tegyenek jelentést a legközelebbi illetékes hatóságnál.

Egy közlemény utal arra, hogy legalábbis számítottak a választásokból kizártak ellenlépéseire. A Belügyminisztériumba augusztus 30-án érkezett bejelentést ismertette értesítették a lakosságot, hogy Budapes-

³²⁴ Uo. 2–3.

³²⁵ Figyelem, itt a belügyminisztérium választási csoportja beszél! 1947. augusztus 28. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 22:20–23:30. 1–2.

ten és peremvárosaiban, valamint egyes vidéki városokban „felelőtlen elemek, hogy zavart keltsenek és a demokrácia jó hírnevét aláássák, felkeresték a választói névjegyzékből kihagyottakat és arra igyekeztek rábírní őket, hogy a szavazás reggelén zárt csoportokban vonuljanak a szavazó helyiségek elé és ott tüntetések rendezésével követeljék leszárazásuk lehetővé tételét”. Ezért minden állampolgár figyelmét felhívják, hogy csak az élhet választójogával a törvény alapján, aki szerepel a választói névjegyzékben. Aki a jegyzékben nincs felvéve, és mégis szavaz, törvénybe ütköző cselekményt követ el, ennek következménye hosszabb időre történő szabadságvesztés lehet.³²⁶

A Belügyminisztérium Választási Csoportja tájékoztatott arról is, hogy külföldi újságírók számára és „egyes meghatározott személyek részére a szavazóhelyiségekbe belépésre jogosító igazolványt adott ki”. Az igazolványok felmutatásával az újságírók bemehetnek a választási bizottságokhoz.³²⁷

A választások napján, 1947. augusztus 31-én nagy felháborodást váltott ki az a csalás, amelyet a kommunista párt kezdeményezett, visszaélve a névjegyzékkivonattal, „kék cédulával” történő szavazás lehetőségével. A csalást az tette lehetővé, hogy a törvény megengedte mindazoknak a választásra jogosultaknak, akik a választások napján nem tartózkodnak a lakóhelyükön, hogy tartózkodási helyükön kék cédulával szavazhassanak. A csalás lényege az volt, hogy a „kékcédulásokat” utaztatták, így több választási helységben is leadták szavazataikat. A névjegyzékkivonattal szavazók számát nehéz megállapítani. A korabeli dokumentumokban az szerepel, hogy 62 981 szavazatot adtak le ilyen módon. Mások a szavazatok számát 100 000–200 000-re becsülik, beleértve a szabályosan leadottakat is.³²⁸

A központi választási bizottság 1947. szeptember 5-én hirdette ki a választások hivatalos eredményét. E szerint az országban 5 031 025 választópolgár voksolt, ebből 4 998 338 volt érvényes és 32 687 érvénytelen szavazat.

³²⁶ Figyelem, itt a belügyminisztérium választási csoportja beszél! 1947. augusztus 30. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 22:20-tól. 1–2.

³²⁷ Uo. 4.

³²⁸ A 62 000-es számot Péter Gábor, az Államvédelmi Osztály (ÁVO) vezetője említi. A Belügyminisztériumban összesen 200 000 kivonatot készítettek. A kékcédulás szavazatok így érdemben nem befolyásolták a választás eredményeit. Romsics Ignác: *Magyarország története...* i. m. 292.

A pártok mandátumainak száma a következőképpen alakult: Magyar Kommunista Párt 100, Független Kisgazdapárt 68, Magyarországi Szociáldemokrata Párt 67, Nemzeti Parasztpárt 36, Keresztény Női Tábor 4, Demokrata Néppárt 60, Magyar Függetlenségi Párt 49, Magyar Radikális Párt 6, Független Magyar Demokrata Párt 18, Polgári Demokrata Párt 3. Az új országgyűlésbe a koalíció 271, az ellenzék 140 képviselője jutott be. A választási szövetséget alakító négy párt: az MKP, az MSZDP, az FKGP és az NPP a szavazatok 60,9 %-át kapta meg, az ellenzéki pártoknak 39,1% jutott. Az elemzések arra utaltak, hogy annak ellenére, hogy a kommunista párt kapta a legtöbb szavazatot (22,3%), a választók a polgári értékeket hangsúlyozó pártokat helyezték előtérbe. Az ellenzéki pártokra és a Kisgazdapártra leadott szavazatok együttesen csaknem 55%-ot tettek ki.³²⁹

A választásokat követően a Magyar Rádió „Heti Szemle” műsorában Gergely István, az MSZDP sajtóosztályának vezetője „Az országos pártválasztmány ülése után” című előadásában nem túl elégedetten ismertette a párt eredményeit, vázolta helyzetét, különösen kritikusan a választás időszakát. Mindenekelőtt üzent a fő koalíciós partnernek a további feladatok, lehetőségek vázolása során.

Gergely bevezetőjében kiemelte, hogy a párt a választásokon a szavazatok számát illetően a negyedik, a mandátumok számát tekintve a harmadik helyen végzett. Az eredmény „bizonyos csalódást keltett a pártban, amelynek tömegei joggal érezték, hogy a számszerű eredmény nem fejezte ki a párt igazi erejét és súlyát”. Az eredményekből a párt vezetése „le akarta vonni a következtetéseket és ezeket érvényesíteni akarta a politikai vonalvezetésben”. Itt utalt arra, hogy a párt „alkotmánya” lehetőséget ad a tagságnak arra, hogy kritikát gyakoroljon. Ismertette, hogy a választások eredményének tükrében, az „új politikai helyzetben”, a pártválasztmány határozatban jelölte meg a feladatokat, és „két szavazat híján bizalmat szavazott az eddigi pártvezetésért Szakasits Árpád főtitkárnak”, a határozati javaslat pedig a párt eddigi irányvonalát helyesnek tartotta. Ebben ugyanakkor feladatként jelölték meg azt is, a választási kampány idején keletkezett feszültségek miatt is, hogy az új helyzetben tisztázzák viszonyukat a kommunista párttal, nem utolsósorban állapotodjanak meg a megalkotandó koalíciós kormányban a pártot megillető pozíciókról. Ezekről Gergely kifejtette: „Őszintén meg kell mondanunk, hogy a Kommunista Párttal való együttműködésünk meglazult az utóbbi hónapokban, de külö-

³²⁹ Izsák Lajos: *Pártok és politikusok...* i. m. 147., 130.

nösen a választási kampány során. Nem a mi hibánk következménye volt ez! Mi hátsó gondolatok nélkül teljesítettük vállalt kötelezettségünket, ami a munkásegység építésében reánk hárult, marxistákhoz méltóan értelmeztük a munkásegységet, ennek érdekében sokszor lemondtuk jogos igényeink érvényesítéséről és erőszakos cselekedetekre hasonló módszerekkel nem válaszoltunk.” A párttal szemben alkalmazott „taktika elkeseredést keltett” a munkásság soraiban. A tagság egy része, illetve az ellenfelek gyengeséggel vádolták a pártvezetést, pedig nem erről volt szó; a vezetést előrelátóan a munkások „egyetemes érdekeit” tartotta szem előtt, mert teljesen világos volt, hogy a „fasizmus légkörétől még teljesen meg nem tisztított országban a két munkáspárt összefogása jelenti a demokrácia lét-alapját”. „A bajok súlyosbodtak, amikor egyes kommunista elvtársak is gyengeséggel magyarázták mértéktartó együttműködő politikánkat”, és a MDP III. kongresszusán „elhangzott komoly figyelmeztetések ellenére fokozták a szociáldemokrata pártra gyakorolt nyomást”.

A hónapok óta tartó súrlódások a választási küzdelemben felgyülemlettek, a propagandában, az előkészületek során „súlyos hátrányt szenvedett” a párt, a támadásokra a szociáldemokraták úgy próbálták megadni a választ, hogy a „munkásegység” ne sérüljön. „Sajnos, testvérpártunk részéről ugyanilyen jóindulatú állásfoglalást a munkásegység iránt nem mindig tapasztaltunk”, az MSZDP vezetése a választások eredményénél látta, hogy a „külső körülmények folytán igen sok szociáldemokrata nem adhatta le szavazatát, másrészt a rosszindulatú és minden oldalról ellenünk irányuló demagógia is befolyásolta” az eredményeket. „Ezért a pártvezetés úgy döntött, hogy a „jövőben meghatározott feltételek teljesítését követeli meg demokratikus partnereitől”.

A szociáldemokrata párt ezért az együttműködés lehetőségét kívánja tisztázni a kommunista párttal, mert „ezen áll vagy bukik a magyar demokrácia”. A felszíni problémák kezelésének, a komolyabb ellentétek eltusolásának „nincs értelme tovább, a nézeteltéréseket tisztázni kell”, mert csak úgy lehet „kiépíteni a két munkáspárt egységfrontját, hogy azon ne üthessen rést az ugrásra készen álló magyar fasizmus”.

Az MSZDP politikáját és magatartását a vezetés és a tagság „osztályharcos szocialista” meggyőződése hatja át – mondta Gergely, mintegy eleve elutasítva minden olyan vádaskodást, melyek szerint az MSZDP is besorolható lenne a „reakció szekértolóiak” táborába. De egy fenyegetést is elhelyezett, nem is túlzottan burkoltan: Mindenki számára világossá vált, hogy a szociáldemokrata párt nélkül „nehéz elképzelni demokratikus kormányátalakítást és kibontakozást”. „Ha mi kilépünk a koalícióból, a demokrácia végzetes válságba kerül, mert a kormány-

ban maradt egy munkáspárttal szemben felsorakozna a magyar ellenforradalom és ezt a helyzetet parlamentáris átcsoportosításokkal csak ideig-óráig lehetne megmenteni a kirobbanástól.” A párt nélkül „nincs demokrácia”, és ezért hangsúlyozzák, hogy az ország vezetésében „sokkal nagyobb súly illeti meg” a szociáldemokratákat, mint korábban, mert „felelősségben, erkölcsileg és hatalmilag jóval nagyobb erőt” jelent a demokráciában, mint ahogy azt az „urnák tartalma bizonyos okoknál fogva kifejezhette”. A magyar demokrácia további alakulásánál a párt „megingathatatlanul” áll annak védelmében. Az elszenvedett sérelmek nem befolyásolják a párt helyét, hiszen minden „szocialista világosan látja”, hogy a párt helye a „baloldalon van”. Ezért közös érdek, hogy a „kibontakozást a másik munkáspárt is megkönnyítse”. A szociáldemokrata pártvezetés kiállta a „tűzpróbát”, a nagyon nehéz körülmények ellenére „Európa egyik legnagyobb szerűbb demokratikus szocialista pártját építette ki”. Ezért a párt készen áll arra, hogy „erkölcsi és tömegerejével a demokráciát továbbépítse” – mondta beszédének záró részében Gergely István.³³⁰

A Magyar Rádió nem volt egyedül a korabeli médiabirodalomban, de műsora milliókhoz jutott el. A választáson induló pártok a rádió mellett természetesen felhasználták a filmhíradó, a sajtót és broszúrákban is terjesztették a pártvezetők propagandabeszédeit. A rádióban sugárzott választási műsorokból kitűnt, hogy a megszólaló pártvezetők többsége a második vonalából jött. A korban a pártvezetők ugyanis szívesebben szerepeltek személyesen, megjelenve nagygyűléseken és más pártrendezvényeken. A gondosan megőrzött, a rádióban elhangzott, jól szerkesztett anyagokról, levéltári dokumentumokból azonban kiderül, hogy a mondandókat jól koordinálták, a tematikát érzékelhetően központilag határozták meg, a pártvezetők és a pártot képviselő szónokok számára. A rádióra is érvényes cenzúra ellenére nincs nyoma annak, hogy a sugárzásra készített, gépelt formában fennmaradt szövegekből részeket távolítottak volna el. Ami látható a műsorborítékokon, az a tervezett sugárzási idő helyenkénti elmozdítása, ennek azonban több, ma már rekonstruálhatatlan oka lehetett. Az elmozdítások mértéke és jellege nem olyan, hogy ebből megállapítható lehetne, hogy ezzel az adott párt szónokait előnyösebb vagy hátrányosabb helyzetbe hozta volna a rádió.

³³⁰ Az országos pártválasztmány ülése után. Gergely István előadása. 1947. szeptember 10. MRA Műsorboríték: Adásba ment: 21:00–21:25-ig. 1–4.

IV. fejezet

A FORDULAT ÉVE A MAGYAR KÖZPONTI HÍRADÓNÁL

1948. január 13-án az első műsortanácsadó bizottsági ülésen Schöpflin Gyula műsorigazgató örömmel jelentette be a hírt: „20 000 rádiókészülék forgalomba hozása indul meg a közeljövőbe, ami jelentős anyagi áldozatokat jelent a rádió számára”, azonban, ezzel együtt, a rádió további rádiókészülékek forgalomba hozatalát szorgalmazza majd.³³¹ A 20 000 készülék elkészülte a rádió akció első komoly eredménye volt, bár ezek a készülékek még nem a tervbe vett olcsó, mindenki által elérhető rádiók voltak.

A *Rádió Újságban* 1948 januárjában jelent meg, akárcsak az előző évben, a megemlékezés az 1945-ös újrakezdésről. A harmadik évfordulón büszkén írták, hogy „világszerte ismerik és elismerik” a rádió technikai teljesítményét. Majd színes beszámoló következett az ostrom utáni „vigasztalatlan, reménytelennek tetsző” állapotokról, hogy milyen szomorú kép fogadta azokat, akik „az első napokban bemerészkedtek a stúdió romos épületébe”. „Óvóhely-élettől elnyűtt, sovány, éhes meggyötört férfiak és nők gyalogoltak a város minden pontja felől, süvöltő golyók záporában a jó öreg stúdió felé, és bizony még az erős férfiak is elsírták magukat a pusztítás láttán.” Mindez azonban megváltozott, „a demokratikus szellemtől áthatott újjáépítő akarat vezetett a felemelkedés, a demokrácia útjára”.

Az újjáépítés szinte azonnal megindult, „Ortutay Gyula állt a munka élére, ő és kis csapata szívvel-lélekkel, emberfeletti bizalommal dolgozott és a romok lassan tünedezni kezdtek.”

A posta szakemberei a lakihegyi adótorony újjáépítéséhez kezdtek, „Gerő Ernő miniszter lelkes rohammunkát diktált munkatársainak, a gyengehangú szükségadót erősebb váltotta fel”, a teljes műszaki felújítás

³³¹ Jegyzőkönyv. 1948. január 13. MRA Műsortanácsadó Bizottság jegyzőkönyvei TD-411/10.

megindult. Majd röviden szólt a felújított, modern technikai berendezésekkel felszerelt stúdiókról és a lakihegyi adónál elvégzett munkáról.³³²

Az 1948-as munkatervről írt Schöpflin Gyula a *Rádió Újság* március 5-én megjelent számában. A műsorigazgató az év legfontosabb feladatának a „Falurádió” műsorának „kiterjesztését”, illetve minőségének a javítását, jellegének változtatását tekintette. Ennek szükségességét azal magyarázta, hogy jelentősen emelkedett a falusi hallgatók száma, és várhatóan lassan eltűnhet a falusi és városi hallgatók száma közötti aránytalanság. A kiterjesztés nem műsoridő növelését jelenti – írta a műsorigazgató –, hiszen az adások műsorideje így is heti öt óra. A rádió vezetése minőségbeli változásokat tervez. Ennek szempontjai közül elsőnek említette a hároméves terv „fokozott keresztülvitelét” a műsorban. A hároméves terv mezőgazdaságra vonatkozó feladatait, eredményeit kívánták bemutatni a műsorokban, mégpedig úgy, hogy az adásban a résztvevőket is megszólaltatják. A második feladat a „Falurádió” gazdagabbá, színesebbé tétele, több riporttal és párbeszéddel. A cél az, hogy minél több rádióműfaj szólaljon meg a falunak sugárzott adásokban.

A műsorterv szerint a reggeli adásokban elsősorban a gazdasági vonatkozású kérdésekkel kívántak foglalkozni. Benne olyan témákkal, amelyek igazodnak a parasztság életének meghatározó tényezőjéhez, az évszakokhoz. Ebben szerepeltek a gazdálkodás menetére, illetve az ehhez kapcsolódó szakmai kérdésekre adott válaszok. Az esti adásokban a szövetkezetek ügyeivel kívántak foglalkozni, az eredmények mellett bemutatva a mindennapos hibákat. A vasárnapi műsorokat a bevált népszerű dramatizált jelenetekkel igyekeznek népszerűbbé tenni.

A műsortervben hasonló fontosságot tulajdonítottak a szomszéd országok mezőgazdaságával kapcsolatos híreknek és eseményeknek.

A műsorigazgató végezetül arra kérte az olvasókat, írják meg véleményüket, javaslataikat, s ígéretet tett arra, hogy a műsor készítői azokat figyelembe fogják venni munkájukban.³³³

A rádió műsormegállapító bizottsága 1948. március 16-án felvett jegyzőkönyve szerint Schöpflin Gyula a rádió nyersanyag helyzetével kapcsolatos információkat osztotta meg a bizottság tagjaival. A lakklémez mennyiségével kapcsolatban bejelentette, hogy a „helyzet átmenetileg igen súlyos”. A nyersanyag körülbelül április végéig elegendő.

³³² A kezdetektől máig. *Rádió Újság*, 1948. január 23. 2–3.

³³³ Schöpflin Gyula: A megújhodott Falurádió. *Rádió Újság*, 1948. március 5. 2.

A rádió vezetése részéről minden intézkedést megtettek, hogy addig megkapják a pótlást, de addig „mindenképpen a legnagyobb takarékosságra van szükség ezen a téren”. Az Aktuális, a Prózai és a Zenei osztályok figyelmét nyomatékosan felhívta arra, hogy a lehetőségekhez képest műsoraikat egyenes adásra készítsék elő, hogy ne kelljen azokat adás előtt rögzíteni. A lakklemez anyagot a „Hangos Híradó” számára kell tartalékolni. A viaszlemez esetében is korlátozásokra, takarékosságra lesz szükség.³³⁴

„Tervmunka és rádió” címmel jelent meg Shöpflin-írás a *Rádió Újság* 1948. április 2-i számában. A műsorigazgató a rádió hároméves tervének célkitűzéseit igyekezett összefoglalni. A terv alapja – írta – a Magyar Posta tervének az a része, amelyben a rádiózás fejlesztéséről van szó. Ehhez kell megtervezni a rádió „szellemi természetű” feladatait. Bejelentette, hogy még legalább egy évig a Budapest II. csak korlátozott mértékben lesz fogható.

A műsorokról elmondta, hogy a „nagyközönség igényeire való fokozott figyelemmel” kívánják megvalósítani, amelynek során számítanak azokra az ötletekre és javaslatokra, amelyek a folyamatban lévő rádiós közvélemény-kutatás eredményeként kerülhetnek a szerkesztőkhöz.

A zenei műsorok tekintetében „elsősorban a dolgozók igényeinek” szeretnének megfelelni, növelni fogják a színvonalas szórakoztató adások számát. Több stúdió operettet kívánnak közvetíteni, népszerűsíteni fogják a kisoperákat.

Az irodalmi műsorokban a „munkásság és a parasztság igényeire” lesz tekintettel a rádió vezetése. Ezek a műsorokat vasárnap kerülnek adásba, mert a dolgozók leginkább ilyenkor tudnak rádiót hallgatni. Olyan ismeretterjesztő és tájékoztató műsorokat terveznek, amelyek segítséget jelenthetnek a napi munkában. A kül- és belpolitika időszerű kérdései a „Hangos Híradóban” és a különböző szemleműsorokban kapnak helyet.

Beszámolt arról, hogy a nemzetközi műsorcsere keretében egyre több ország veszi át a rádió műsorait. Működik a lengyel csereegyezmény, ezt rövidesen követi a megállapodás a bolgárokkal, készülnek az egyezmények a szomszédos országokkal.

³³⁴ Jegyzőkönyv. 1948. március 16. MRA Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. TD-411/10.

A műsorigazgató ismét kitért „a hallgatók építő kritikájára”, amit a jó munka elő feltételeként említett, mert, állította, csak ezeken lehet lemérni, hogy elérték-e a kitűzött célokat.³³⁵

A rádió műsormegállapító bizottsága 1948. április 6-án tartott ülésén egyebek mellett ismét foglalkozott a „Falurádió” című műsorról. A műsort addig a Földművelésügyi Minisztérium saját hatáskörben állította össze. A jövőben a rádió részben maga is kíván hasonló műsort készíteni, a „Falu hangja” címmel. A bizottság a javaslatot tudomásul vette és a rádió intézőbizottságához továbbította.

A bizottsági ülés következő pontjában szóba került, hogy a Magyarországi Izraeliták Országos Irodája kifogásolta a kéthetente jelentkező izraelita vallásos félórák időpontját, a rádió műsorában későbbre, 8:30 percre tették át az eddigi 7:30 helyett. A régi műsoridőpont visszaállítását kérték, és azt, hogy hetenként még egy 30 perces időtartamban sugározzon vallásos félórát a rádió. A műsorúléseken mind a két javaslatot lezavasták.³³⁶

A rádió műsортanácsadó bizottsága 1948. április 13-i ülésén Pamlényi Pál, a Magyar Posta vezérigazgató-helyettese egyebek mellett bejelentette, hogy a „posta részéről díjmentes készülékek birtokában lévők részére megszervezik a rádiófigyelő-szolgálatot”, amely azt jelenti, hogy mintegy 300 hallgató véleménye, kritikája, javaslata alapján értékes közvélemény-kutatás folyhat. Schöpflin köszönettel vette a rádiófigyelő szolgálat megszervezésének bejelentését, úgy vélte, hogy valóban értékes információkkal bővíülhet a közvélemény-kutatás.

Az ülésen további hozzászólóként a műsортanácsadó bizottság tagja, Erdei Sándor³³⁷ a „Falu hangja” rovatról mondta el gondolatait. A műsor a gazdáknak készül, jó és hallgatott adása a rádiónak. Viszont általános kérés, hogy szakelőadások hangozzanak el, amelyek segítik az új termelési módszerek megismerését. Az emberek érdeklődve várják ezeket az adásokat.

³³⁵ Schöpflin Gyula: Tervmunka. *Rádió Újság*, 1948. április 2. 2.

³³⁶ Jegyzőkönyv. 1948. április 6. MOL K 613 92. csomó. 65. tétel. 117–118.

³³⁷ Erdei Sándor (1915–1984) író, Erdei Ferenc agrárközgazdász, politikus fivére. 1944-ben részt vett a Parasztpárt szervezésében, majd a Nemzeti Parasztpárt propaganda osztályának vezetője. 1945–1949-ben a *Szabad Szó*, majd a *Művelt Nép* szerkesztője. Később a Népművelési Minisztérium főosztályvezetője, majd miniszterhelyettes. 1953-tól az *Új Hang* című folyóiratot szerkesztője. 1954–1956 között a Magyar Írószövetség főtitkára.

<http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC03609/03816.htm> Magyar Életrajzi Lexikon (2012. április 26.)

Szenczei László³³⁸ műsortanácsadó bizottság tagja, a „Falurádió” parasztságnak szóló műsoraival kapcsolatban fejtette ki véleményét. Azt javasolta, hogy a műsor szerkesztői minél szélesebb körben alakítsanak ki kapcsolatot a parasztsággal. Úgy vélte, hogy a „Falurádió” reggeli 6 óra 30 perckor induló adása a falusi lakosságnak nyáron már késői időpont, télen pedig a reggeli házkörűli munkák miatt nincs ekkor idejük a rádióhallgatásra. Azt is kérte a rádió vezetésétől, hogy a rádió a termények árfolyamairól tájékoztassa a falusi lakosságot.

A műsorigazgató válaszában kifejtette, hogy a közvélemény-kutatók alapján megfelelőnek tartják tavasszal a reggeli 6 óra 30 perces időpontot, nyáron pedig a reggel 6 órás kezdést. Ugyanakkor hozzátette, hogy a rádió műsorai 6 órai kezdésének egyik évszakban sincs akadálya. Viszont az esti 19 óra 30 perces adásidőt is megfelelőnek tartotta. Szenczei második felvetésére válaszolva Schöpflin Gyula elmondta, hogy a rádió nem közöl az árfolyamokkal kapcsolatos híreket.³³⁹

A *Rádió Újság* 1948. május 7-én megjelent számában a rádióban történt személyi változásról számolt be. Ezek közül a legfontosabb az volt, hogy Szilágyi Pál lett a Magyar Távirati Iroda vezérigazgatója januártól. A lap számára készített interjúban a vezérigazgatót az elmúlt négy hónap alatt végzett munkáról kérdezték. „Az első feladat számomra is – mondta –, mint minden kommunista számára az volt, hogy megfelelő szellemet, megfelelő együttműködést teremtsen a vállalat dolgozói között és ezzel egyidejűleg megteremtsem a munka pénzügyi előfeltételeit is.” A vállalatnál az elmúlt évek alatt a „helytelen” befektetések egész sora elvonta a pénzt a valódi céltól, a rádió és az MTI fejlesztésétől. Az elmúlt időszakban sikerült megszüntetni a deficitet – mondta a vezérigazgató. Az elmúlt négy hónap alatt dolgozták ki a Központi Híradó első munkatervét. A vállalat dolgozóival a május elsejei ünnepségen ismertette meg Szilágyi a tervet, amely egyben megindította a vállalat belüli „munkaversenyt”. A Központi Híradó a „demokrácia egyik legélesebb fegyvere; jó munkája egyik legfőbb biztosítéka a magyar demokrácia további fejlődésének” – mondta az új vezérigazgató.³⁴⁰

³³⁸ Szenczei László (1909-1980) erdélyi születésű magyar író, kritikus, műfordító. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC14240/14835.htm> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 26.)

³³⁹ Jegyzőkönyv. 1948. április 13. MRA Műsortanácsadó Bizottság jegyzőkönyvei. TD-411/10.

³⁴⁰ A magyar rádió új utakon. *Rádió Újság*, 1948. május 5. 7.

A műsormegállapító bizottság 1948. május 11-én megtartott ülésén Barcs Sándor alelnök megkérte az Aktuális osztály vezetőjét, hogy az evangélikus vallásos félóra műsorokkal kapcsolatban keresse meg Szabó József evangélikus püspököt, és állapodjanak meg az adásokról.

A bizottsági ülésen Schöpflin, visszatérve a hangrögzítéssel kapcsolatos nyersanyaghiányra jelezte, hogy rendkívül fontos lenne egy újabb hangrögzítő készülék beszerzése, mert a „viasz és lakklemez anyag nagyon korlátozott mennyiségben áll rendelkezésre”. Felhívta egyben a műsorülés figyelmét arra, hogy a „viasz- és lakklemez felvételeket csak a legsürgősebb és halaszthatatlanul fontos eseményeknél használják” addig, amíg a megrendelt újabb szállítmány megérkezik.³⁴¹

A *Rádió Újság* 1948. május 14-én megjelent számában egy érdekes statisztikai kimutatást találunk arról, hogy milyen volt a rádió-előfizetők foglalkozás szerinti megoszlása. A rádió-előfizetők száma februárban 415 000 volt. A statisztikai adatlapok értékeléséből ugyanakkor nem lehetett egyértelműen megállapítani a foglalkozáson belüli „osztály-hovatartozást”. Így az „ipar” megjelölés mellett nem választották külön a gyárakban foglalkoztatott fizikai, illetve szellemi dolgozókat – közölte a statisztikai adatok elemzését elkészítő Schöpflin. A műsorigazgató ennek ellenére figyelemre méltónak ítélte a kapott eredményeket.

Az adatok szerint a munkásság megközelítőleg kb. 25% arányban van jelen a rádió-előfizetők között. Ez a hallgatóság negyedrészt teszi ki. Ha családokban gondolkodunk – mondta a műsorigazgató –, akkor ez az arány még nagyobb lehet.

Az értelmiség közel 30%-a tartozik a rádiózók táborába. Ez abból is adódik, hogy anyagi helyzetüknél fogva a múltban is jobban megengedhették maguknak, hogy rádiókészülékük legyen.

A kitöltött adatlapok értékelésénél a legnehezebb a kis- és nagypolgárság adatainak a megállapítása volt. Így az igen óvatos becslések szerint arányuk 22% lehetett. Az ő anyagi helyzetük is lehetővé tette, hogy rádióelőfizetők legyenek.

A közületek, honvédség, iskolák, kórházak, egyesületek, közösségi helyiségek arányszáma a rádió-előfizetők között meglehetősen alacsony, mindössze 2,5%-ra tehető. Ez az arány azonban megközelítőleg sem fedi itt a rádiót hallgatók számát, mert ezeken a helyeken alakulhatott ki a rádió csoportos hallgatása. A rádiókészülékekkel rendelkező

³⁴¹ Jegyzőkönyv. 1948. május 11. MRA Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. TD-411/10.

iskolák száma viszont rendkívül alacsony, mindössze 415. Az iskolák rádióval történő ellátása a központi kormányzat egyik fő célkitűzése kell hogy legyen, hiszen a rádió az oktatásban, a kultúráközvetítésben a legfontosabb segédeszköz lehet.

A statisztika összesítésénél magas számot mutat az „egyéb és ismeretlen foglalkozású” megjelölésnél a 11%. Egy pontosabb adatfelvételi ív esetében valószínűleg ez a százalék csökkenni fog.

A parasztság, amely az ország összlakosságát tekintve a legszélesebb társadalmi réteg, az előfizetőknek mindössze a 7%-át teszi ki. Ez nagyon kevés, hiszen a földosztással közel háromnegyedmillió úgazda lett önálló, és ezek mellette a régi gazdák száma is magas. A statisztika alapján mindössze 30 ezer parasztházban van rádió. Ez szintén olyan adat, amely felhívja a kormányzat figyelmét a sürgős cselekvésre.

A rádió műsorigazgatója tájékoztatta a hallgatókat arról, hogy két intézkedés is folyamatban van a parasztság rádiókészülékkel történő ellátása érdekében. Az egyik, hogy hamarosan megindul az olcsó néprádió gyártása, a másik pedig a vezetékes rádiózás kiépítése. Ez utóbbi még kísérleti stádiumban van, de a későbbiekben ezzel lehetővé válik, hogy a rádió hangja tízezres tömegekhez jusson el a falvakba.³⁴²

A műsortanácsadó bizottság 1948. június 1-jei ülésén a bizottság tagja, Szenczi László ismét felvetette, hogy a „Falu hangja” adása rossz időpontban van. A falusi lakosság reggel 6 óra 30 perckor már dolgozik, és nem tudja hallgatni az adást. Grandpierre Emil – az ülésen a műsorigazgatót képviselte – azt válaszolta, hogy a reggeli „Falurádió” adásainak legmegfelelőbb időpontját a Közvélemény Kutató Intézet fogja megállapítani.

Szenczi László azt is kérte, hogy a „Falurádió” előadásait nyomtatott formában is juttassák el a parasztsághoz. Grandpierre Emil ezt a javaslatot támogatta, közölte, hogy a kérdést illetékes szervek elé viszi.

Az elnöklő Justus Pál is támogatta Szenczi kérését, javasolta, hogy a „Falu hangja” műsorának kezdési időpontját tegyék 5 óra 30 percre.³⁴³

A rádió élén tovább folytatódtak a elkezdődött személycserék, erről adnak részletes tájékoztatást a megmaradt dokumentumok. A rádió 1948. június 10-én tartott igazgatósági ülésén újabb személyi változásokról döntöttek. Az ülés napirend előtti felszólalója, Barcs Sándor ügyvezető alelnök ismertette Révai József február 9-én írt levelét, amely-

³⁴² Schöpflin Gyula: Hét százalék. *Rádió Újság*, 1948. május 14. 2.

³⁴³ Jegyzőkönyv. 1948. június 1. MRA Műsortanácsadó Bizottság jegyzőkönyvei TD-411/10.

ben lemondott vállalati igazgatósági tagságáról. Majd bejelentette, hogy a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége Révai József helyett Horváth Mártont delegálja a vállalat igazgatóságába.

Barcs Sándor javasolta, hogy az igazgatóság mondjon köszönetet Révai Józsefnek a rádióban végzett eddigi munkájáért, és ez kerüljön be a jegyzőkönyvbe. Miután az igazgatóság ezt jóváhagyta, azt a reményét fejezte ki, hogy a kultúrpolitikában egyre befolyásosabb Révai József a jövőben sem vonja meg „értékes támogatását” a vállalattól.

Az igazgatóság ezt követően felkérte a vállalat ügyészét, hogy hívja össze a vállalat rendkívüli közgyűlését Horváth Márton igazgatósági taggá történő megválasztása, az igazgatóság összetételében történt változások bejelentése érdekében.

A jegyzőkönyv további pontja szerint az igazgatóság Barcs Sándor ügyvezető alelnök javaslatát elfogadva „őszinte sajnálattal tudomásul vette” Ortutay Gyulának a részvénytársaság elnöki tisztéről történt lemondását. Egyúttal jegyzőkönyvben rögzítve köszönetet mondott Ortutaynak eddigi munkájáért. Az igazgatóság elfogadta Farkas Ferenc igazgatósági tag javaslatát, amely szerint a rádió hozzon létre egy 10 000 forintos „dr. Ortutay Gyula” alapítványt, amelyet a rádióban dolgozó népi kollégisták kaphatnak meg. Felkérték Szilágyi Gyula vezérigazgatót az alapítvány tervezetének a kidolgozására.

A következő pont a vállalat elnökének és alelnökének megválasztását rögzítette. Miután az igazgatósági ülés helyszínét Barcs Sándor és Justus Pál elhagyta, Ries István igazgatósági tag vette át az ülés elnöki tisztét, és javasolta, hogy a vállalat elnökévé Barcs Sándort, alelnökévé pedig Justus Pál igazgatósági tagot válasszák meg. Az igazgatóság egyhangúlag elfogadta a javaslatot.³⁴⁴

³⁴⁴ Igazgatósági jegyzőkönyv. 1948. június 10. MRA 54. doboz.

Horváth Márton, Schiller (1906–1987) politikus, szerkesztő. 1945–1956 között az MKP, majd MDP Központi Vezetőségének, 1945–46-ban az MKP Politikai Bizottságának tagja, 1946–48-ban az MKP, 1948–49-ben az MDP Politikai Bizottságának póttagja, 1949–53-ban tagja, 1950–53-ban az MDP Központi Vezetősége Szervező Bizottságának tagja, 1950–54-ben a *Szabad Nép* szerkesztőbizottsági tagja és az MDP Központi Vezetősége agitációs és propagandaosztályának vezetője, 1954-től 1956. októberig ismét a *Szabad Nép* felelős szerkesztője. 1948–1956 között vezető szerepet játszott a voluntarista kultúrpolitika és a sematizmus uralkodóvá válásában. 1956-ban egy új szabadabb párt létrejötté mellé állt. Ezért minden politikai tisztsége megszűnt. 1956–57-ben a Magyar Munkásmozgalmi Intézet munkatársa, 1957–60-ban a Petőfi Irodalmi Múzeum, 1960–63-ban a Hunnia Filmstúdió,

A rádió vezetésében bekövetkezett változásokról a *Rádió Újság* 1948. június 18-án megjelent számában Schöpflin Gyula tájékoztatta az olvasókat „Búcsú Ortutay Gyulától” című írásában. Schöpflin cikkének első részében Ortutay életútját ismertette a háború végéig, majd a rádióban folytatott tevékenységét mutatta be. Megemlékezett a rádió adásainak felemelő pillanatairól, így a rádió indulásáról, 1945. május 1-jéről. „Ez a nap talán soha nem lesz a felejtése, legalább is azok számára, akik ott álltunk a Sándor utcai épület napsütötte udvarán, a golyó verte falak és tetők között és könnybe lábadt szemmel hallgattuk az ünnepélyes harangkongást, amely pontosan 12 órakor jelezte az új azóta megszakítatlan rádióműsor megindulását. Némán fogtunk kezét egymással, s kívülálló számára e kézfogás alig érzékeltette azt az elszánt munkát, rengeteg energiát és leírhatatlan optimizmust, amelyet Ortutay Gyula hívott életre.”

A rádió elnökeként – folytatta Schöpflin – Ortutay hamar megtalálta az együttműködés lehetőségét Gerő Ernővel, a „magyar újjáépítés úttörőjével”, és ennek megvoltak az eredményei. A folyamatosan újjáépülő antennatorony, a bővülő és új technika megjelenése. A rádió újjáépítése mellett Ortutayra várt a „szellemi” újjáépítés. „Az első nagy feladat az ártértelekés volt, a tévútra jutott magyar közvélemény helyes tájékoztatása, új életkörülményeinek felmérése és helyünk kijelölése a megváltozott világban.” E munka fontosságát különös érzékkel ismerte fel Ortutay Gyula.

A fegyverszünet idején, az ország teljes elszigetelődésének időszakában a rádió szava volt az egyetlen életjel Magyarországról. Schöpflin

1963–66-ban ismét a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatója, 1966-ban nyugalomba vonult.

<http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC05727/06573.htm> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 26.)

Farkas Ferenc (1903-1966) könyv- és lapkiadó, közgazdász, politikus. 1933-tól az *Ars Hungarica* művészettörténeti sorozat szerkesztője és kiadója. 1938-tól 1944. ápriliséig, a lap betiltásáig szerkesztette és kiadta a *Szabad Szó* című baloldali politikai hetilapot, mely köré a népi írók és a Kisgazdapárt balszárnya tömörültek. 1944. szeptembertől a felszabadulásig illegálisan élt. A Nemzeti Parasztpárt egyik alapító és vezetőségi tagja. Az ideiglenes nemzetgyűlésnek (1945. április–november) és az országgyűlésnek (1945–1951) is tagja volt. 1945-től több közgazdasági és pénzügyi irányító szervben töltött be vezető tisztséget (Szövetkezeti Tanács, Országos. Tervtanács stb.). <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC03975/04114.htm> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 26.)

Gyula felelevenítette azt a pillanatot is, amikor a Távirati Iroda hírszolgálatának kiadásában először volt olvasható egy távoli országból érkezett hír élén: „A Magyar Távirati Iroda jelenti...”

Nagy lépést jelentett a rádió számára a kapcsolatfelvétel a külföldi rádiókkal. Schöpflin Gyula ezzel kapcsolatban a brüsszeli rádiós értekezleten elhangzott beszélgetést idézett fel. „...együtt róttuk Brüsszel utcáit, és Ortutay szavai nyomán kibontakozott a jövő Magyar Rádiójának látomása. Előzőleg a belga rádió hatalmas, modern palotáját látogattuk meg s a technikai gazdagság láttán akkor jegyezte meg Ortutay: »mi odahaza egy rozsdás szöggel és egy darab spárgával rádiózunk«”. Hangjából büszkeség áradt, és az a töretlen hit, hogy az „emberi akarat felülkerekedhet az anyag ellenállásán”. A sétát folytatva – mondta a műsorigazgató – a neonfényes és zsúfolásig megtelt kirakatokat nézve, az „inflációban vergődő hazára gondoltunk, de nem nyomorúságot láttunk, hanem az eljövendő építést: egy még modernebb székházat, rádiókészülékeket minden magyar otthonban, olyan műsort, amelyre az egész világ figyelt, olyan munkatársi gárdát, amely a rádiót a fiatal demokrácia élenjáró intézményévé emeli”.

Itthon tovább haladt a szinte irreálisnak látszó elképzelések megvalósításában. A politikai helyzet nem könnyítette meg a munkát. „Ortutay Gyulának volt köszönhető, hogy a rádió mindig kitartott a harcossal oldaliság politikája mellett, a Baloldali Blokk fontos segítőtárs volt.” Gyakran került „támadások, megaláztatások, rágalmak” keresztútjába, ilyen helyzetben is megállta a helyét a „politikai porondon a jobboldal acsarkodásaival szemben”.

A rádióban végzett munkája mellett időt tudott szakítani a tudományos kutatásra, és figyelemmel kísérte a köznevelés helyzetét is. A rádió és a nevelésügy célkitűzései közösek, e célok megvalósítását szolgálta az iskolarádió megindítása.

1947 tavaszán került a magyar közoktatás élére, de miniszteri munkája mellett „mindig szerető gondoskodással törődött a rádió ügyeivel, annak egyre gyorsuló fejlődésével”.

„Mi, akik döntő éveken át küzdöttünk vele egy sorban a rádiózás ügyéért, ha szomorúsággal is fogadtuk ezt a tényt, mégis biztat a tudat, hogy a barátot és a fegyvertársat továbbra is magunkénak vallhatjuk. Őt pedig bizonyára megnyugtatja az a tudat, hogy aki nyomába lép, új elnökünk, Barcs Sándor, a Központi Híradó eddigi elnöke, ugyanabban a harcossal szellemben és hozzá hasonló felkészültséggel fogja vezetni” a rádiót. Munkáját az új alelnök, Justus Pál is segíteni fogja. „A búcsú pedig nem helyes szó” Ortutay Gyulával kapcsolatban: mert az ő neve

„elválaszthatatlanul összefonódott a felszabadult Magyar Rádió hőskörével” – fejezte be a műsorigazgató a volt elnököt méltató írását.³⁴⁵

A fizetések, honoráriumok rendezésével, szabályozásával régi hiányosságát pótolta a rádió vezetősége. Az erre vonatkozó jegyzőkönyv szerint 1948. június 30-án tartott intézőbizottsági ülésen tárgyalt a testület a szellemi alkotásokért fizethető tiszteletdíjakról. Elfogadta a „szellemi tulajdon” meghatározását, és döntött arról is, hogy a jövőben milyen esetben fizethető tiszteletdíj. Az intézőbizottság „javasolja annak az elvnek a leszögezését, hogy a Rádió munkatársainak mindennemű szellemi terméke – ideértve az ötletet, módszert, stílust, elrendezést, felfogást stb. is – a vállalat szellemi tulajdonába menjen át, ha ezt a Rádió felhasználta vagy felhasználási szándékát közölte”.

„Nem vonatkozik ez önmagában is önálló olyan műre (vers, novella, regény, színmű, zenemű, tudományos előadás stb.), mely átdolgozás vagy változtatás nélkül más területen is előadható vagy felhasználható marad, vagy a Rádióban felhasznált keretből átdolgozás vagy változtatás nélkül kiszakítása ellenére sem veszíti el önállóságát.” A rádió tulajdonát képezi a továbbiakban „mindennemű átdolgozás, bevezető, konferansz, párbeszédésítés, összeállítás, rádiófonizálás”.

A honoráriumokra vonatkozóan annak az elvnek az elfogadását javasolták, illetve fogadták el, hogy a rádió munkatársainak nem jár „külön honorárium azért a szellemi termékért, amely az előzőek szerint a vállalat szellemi tulajdonát képezi, nem jár továbbá honorárium az olyan munkáért, amely az illető munkatárs hivatali beosztásával vagy munkakörével egészen, vagy részben összefügg”. Ebből adódóan „nem a munkatárs minőségének vagy beosztásának elnevezése, hanem az általa végezni szokott feladatok és tevékenységek összessége az irányadó, tekintet nélkül arra, hogy ezeket melyik osztály keretén belül végzi, vagy végezte”. Nem kapnak honoráriumot a rádió munkatársai például a következő műsorokban való közreműködésért: „Hangos híradó”, „Kíváncsi mikrofon”, az Aktuális osztály munkatársai, vagy bármely osztály keretében működő riporter, újságíró, bemondó, rendező, az esti zenés műsorok közreműködői, az Irodalmi osztály munkatársai, hanglemezek összeállítási munkáiért a Zenei osztály munkatársai.

³⁴⁵ Schöpflin Gyula: Búcsú Ortutay Gyulától. *Rádió Újság*, 1948. június 18. 2–3.

Honoráriumot fizet a vállalat az önálló novellákért, szakmai előadásokért, önálló zeneszámokért, hangjátékért, zenekíséretért vagy olyan szereplésért, amely saját osztály keretében történik.

Nem kapnak honoráriumot a rádió munkatársai abban az esetben, ha interjúalanyokként szerepelnek, még abban az esetben sem, ha közreműködésük más műsorosztály összeállításán belül történik.

A testület változatlanul meghagyja és támogatja az a rendelkezést, amely arról intézkedik, hogy a belső munkatársak honoráriumából 25% kerüljön levonásra, kivéve akkor, ha „önálló mű szerzői jogdíjának fejében” kapja az összeget.

Az intézőbizottság javasolta továbbá, hogy a munkabérek és a belső honoráriumok fizetésénél 2000 forintban állapítsák meg a felső határt. Tehát, ezt figyelembe véve, „senki ne kaphasson a Rádió részére végzett bármilyen munkáért több honoráriumot, mint amennyi [a] fizetését 2000 Ft-ig kiegészíti”. „A 2000 Ft.-on felüli fizetésű munkatársak semmiféle, a Rádió részére végzett munkáért nem kapnak külön honoráriumot.”

A szerzői jogdíj az önálló munkáért jár, ebben az esetben nem vonatkozik rá a 25%-os levonás, és a 2000 forintos maximalizálás sem.

A testület a javaslatokat egyhangúlag elfogadta azzal a kiegészítéssel, hogy az elfogadottak alapján részletesen le kell írni, milyen munkakörhöz, milyen tevékenység tartozik, és milyen munkáért jár, illetve nem jár honorárium. Ezekről az érdekelt alkalmazottakat részletesen tájékoztatni kell. A tájékoztató elkészítése előtt Schöpflin Gyula műsorigazgató az osztályvezetők és érdekeltek részére külön megbeszélést tart.

Az intézőbizottság azt is javasolta, hogy a „belső honoráriumok rendezése a Rádióműsor jelenlegi színvonalának rovására nem hathat ki, és az eddigi színvonal fenntartásáért az osztályvezetők saját személyükben felelősek”. Ugyancsak ők felelnek az életbe lépett rendelkezések „ellenére kifizetett honoráriumokért” is.³⁴⁶

A rádió 1948. július 21-én tartott központi intézőbizottsági ülésén Rapaich Ferenc igazgató javaslatot tett egy Tervosztály létrehozására, amely a Központi Igazgatáshoz tartozna. Előterjesztését azzal indokolta, hogy a vállalati tervmunka ellenőrzése, a műsorok kiértékelése és a jelentések elkészítése jelentős többletmunkát jelent a rádió ezen területén dolgozó munkatársainak. Az önálló Tervosztály megszervezésével

³⁴⁶ Jegyzőkönyv. Intézőbizottsági ülés. 1948. június 30. MRA. TD-411/15.

és vezetésével Haraszthy Elemér³⁴⁷ segédszerkesztő megbízását javasolta a testületnek. Mint mondom: a rádió Hírszerkesztőségének helyettes vezetőjeként Haraszthy eddig is nagyszerű munkát végzett a tervmunka ellenőrzésével. Az ő irányításával kezdődött meg május 1-jén a hat hónapos munkaverseny indítása. Az intézőbizottság felhatalmazást kért a testülettől, hogy a legközelebbi igazgatósági ülésen előterjeszthesse Haraszthy kinevezését cégvezetővé, és ezzel egyidejűleg felhatalmazását cégjegyzési jogosultsággal.

A Központi Intézőbizottság mindenben támogatta Rapaich Ferenc javaslatát. Haraszthy Elemért augusztus 1-jei hatállyal felmentette a Hírszerkesztőség helyettes vezetői teendői alól. Illetményét a vállalat cégvezetőinek béréhez hasonlóan 2900 forintban határozta meg. Ugyanakkor rendelkeztek arról, hogy a korábban a tervmunkákhoz kapcsolódó munkájáért járó honoráriumot a továbbiakban nem folyósítják. „Ha a Hírszerkesztőség a jövőbe igénybe kívánja venni nevezett munkáját, úgy részére ezért külön díjazást nem fizet a vállalat.”³⁴⁸

A rádió működésében bekövetkező változást jelentette be Szilágyi Pál vezérigazgató az 1948. augusztus 11-én tartott intézőbizottsági ülésen. A bejelentés értelmében a jövőben megszűnnek az egyes főosztályokon működő Intézőbizottságok, és augusztus 18-tól egy 9 tagból álló Intézőbizottság létesül. A tagjai: az elnök, az alelnök, a vezérigazgató, a műsorigazgató, az MTI főszerkesztője vagy felelős szerkesztője, az ellenőrzési osztály vezetője, az Üzemi Bizottság elnöke, az ügyészség vezetője és a központi titkárság vezetője. A titkárságvezető feladata egyben az ülések tárgysorozatának előkészítése, a jegyzőkönyv vezetése és az elfogadott határozatok továbbítása az illetékes osztályvezetőknek. A vezérigazgató azt is hangsúlyozta, hogy az új testület „kizárólag döntő jelentőségű pénzügyekkel és fontosabb természetű személyzeti ügyekkel fog foglalkozni, míg a kisebb jelentőségű adminisztrációs ügyeket ezentúl az osztályvezetők saját hatáskörben kötelesek felelősségük terhe mellett elintézni”.³⁴⁹

Schöpflin „A rádiózás felelőssége” című írásában Sir William Haley, az angol rádió elnök-vezérigazgatójának előadására reflektált a *Rádió*

³⁴⁷ Haraszthy Elemér (1911–?) 1930 augusztusától dolgozott a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részevénnyársaságnál. 1945 után a Hírszerkesztőség munkatársa volt. BFL XVII. 789. A Budapesti 399/a számú Igazoló Bizottság iratai. 2. doboz.

³⁴⁸ Jegyzőkönyv. Központi Intézőbizottsági ülés. 1948. július 21. MRA. TD-411/10.

³⁴⁹ Jegyzőkönyv. Intézőbizottsági ülés. 1948. augusztus 11. MRA TD-411/15.

Újság 1948. augusztus 20-án megjelent számában. A tekintélyes angol szakember a bristoli egyetemen tartott előadást, amelyben a rádió politikai felelősségéről beszélt, s ebben hangsúlyozta a teljes és szigorú tárgyilagosság követelményének a fontosságát. Haley szerint – írta Schöpflin – a rádió „nem lehet más, mint a közvélemény kiszolgálója”, vagyis az összes hírt „minden oldalról megvilágítva kell” leadni, és a hallgatóra bízni, hogy véleményét maga alakítsa ki. Véleményét azzal indokolta az előadó, hogy a rádió hatásában minden más tájékoztatási eszköznél befolyásosabb, ezért „nem szabad másnak lennie, mint osztályok, pártok és érdekek feletti intézménynek”.

„Bármilyen szépen is hangzik ez a különben is vitatható elv, a gyakorlat kétségtelenül azt mutatja, hogy illúzió, mégpedig olyan illúzió, amelyben a BBC vezetői korántsem hisznek és csupán hallgatóikat akarják ennek elhitéseivel befolyásolni.” Schöpflin véleménye szerint az angol rádió idegen nyelvű, így a magyar hírszolgálat által közvetített „Hírek”-ben a hallgató „alig-alig találja nyomát is a fennen hirdetett tárgyilagosságnak”. „A tárgyilagosság álruhájába burkolva Anglia hatalmasainak érdekeit szolgálja a BBC hírszolgálat is – nem az angol népet, csak az angol uralkodó osztályt.”

Schöpflin úgy vélte, hogy az angol rádió vezérigazgatója is érezhette állásfoglalásában a bizonytalanságot, ezért tért át ezt követően egy másik témára, a rádió kulturális feladatainak elemzésére. Alapvető elvként állapította meg, hogy „minden műsor, bármely időpontban, egy lépéssel előbbre kell legyen, mint maga a közönség”. Itt Haley főként a zenei közízlés formálásában tartotta fontosnak a rádió szerepét. Ezzel a megállapításával Schöpflin is egyetértett.

„Nem értünk egyet viszont a BBC elnökének azzal a megállapításával, hogy a rádió lényegében közlő-eszköz és nem több.” Haley azt mondta ugyanis, hogy nem látja, a rádiózás miként vállalhatja bármilyen felelősséget „egy új művészet keletkezésében”. Schöpflin szerint a rádió alkalmas arra, hogy saját kifejezőeszközeinek használatával a „hangok kincses birodalmának kiaknázásával megteremtse a mikrofon művészetét”. A magyar rádióban folyó ilyen irányú kísérletek is alátámasztják ezt – állította.

Az előadásban a BBC elnöke kitért a nevelés fontosságára, amit az angol rádióiskola jól szervezett, gazdag anyagával támasztott alá. Az előadó a hangsúlyt az „állampolgári nevelés” rádiós feladatára helyezte. Ehhez fűzött Schöpflin kommentárt: a nevelés a „mai Angliának nevel állampolgárokat és úgy látszik, e téren már távolról sem kötelező az előbb említett tárgyilagosság; hiszen érthető módon az angol polgári

demokrácia rendszerét és intézményeit állítja be a legkíváncsabb és legtökéletesebb színben”.

Ismertetésének zárógondolataként Schöpflin egyetértően hangsúlyozta a rádió fontosságát az emberek életében. Angliában minden családban van rádió, a magyar rádió vezetőségének az a feladata, hogy Magyarországon is ugyanolyan hallgatott és ugyanolyan színvonalas legyen a rádió, mint a szigetországban.³⁵⁰

A rádió műsormegállapító bizottsága 1948. augusztus 31-én tartott ülésén Justus Pál alelnök a műsorülés témájaként a parasztság általános helyzetével foglalkozott. Röviden szólt a parasztság legfontosabb problémáiról. Hangsúlyozta a „munkás-paraszt jó viszony, valamint a parasztság és a város kapcsolatainak szorosabbá tételét”. Justus ebben fontos szerep vállalását tartotta szükségesnek, sőt azt mondta: „Ez, tulajdonképpen a rádió feladata.”

A „Falurádió” műsorairól is beszélt ezzel kapcsolatban. Elmondta, hogy az osztálynak a műsor készítése során három szempontot kell figyelembe venni, és ezekhez „mintegy irányvonalhoz alakítani döntő fontosságú munkáját: a/ ki kell hangsúlyozni a parasztság felé a fejlődési perspektívát: a szövetkezetek felé való fejlődést, b/ a város és a falu szövetségének kihangsúlyozása, c/ a „Falurádió” „ne a műparaszt erőltetett nyelven szóljon a dolgozó parasztsághoz”.

Justus után Schöpflin is, a műsorülés következő napirendjében, foglalkozott a „Falurádió” problémáival. Tájékoztatta a résztvevőket a műsorfigyelők által névtelenül leadott véleményekről, ismertette a Közvélemény Kutató Intézet által közölt adatokat az egyes műsorok hallgatottságáról. „Legnagyobb probléma az adások időpontja és tárgya. A parasztság legnagyobb százaléka a reggeli adást hallgatja, melyben szakszerű tanácsokat kap munkájához. Ezzel szemben az esti, a Budapest II-n sugárzott adást – legalábbis nyáron – csak igen kis százalék hallgatja”, ennek oka az anyagok alapján az, hogy az adás időpontjában még dolgoznak, a másik pedig, hogy az adó hallhatósága vidéken igen rossz.

„E tapasztalatok alapján tehát ügyesen, és lehetőleg nagyobb zökkenő nélkül a reggeli adásba is be kell iktatni – annak gazdasági tanácsadás jellegét megtartva – a legfontosabb politikai mondanivalókat is.” A műsorigazgató felkérte az összes Műsorosztályt és hangsúlyozottan az Irodalmi osztályt, hogy mivel – a közvélemény-kutatások szerint – a

³⁵⁰ Schöpflin Gyula: A rádiózás felelőssége. *Rádió Újság*, 1948. augusztus 20. 2.

műsort nagy számban nem kizárólag a parasztság hallgatja, ezért különösen a vasárnapi adásokba „keressenek lehetőséget, hogy a faluhoz is szóljanak”.

A műsorigazgató ezt követően a „Falurádió” stílusát bírálta. Elismerte, hogy a műsor tematikájában ugyan jelentős javulás tapasztalható, „de még mindig igen komoly hiba, hogy hiányzik a faluhoz való férközés őszinte hangja”. A „frázisok elkerülése szükséges”, hogy a műsor „állandó eleven kapcsolatban legyen a falu népével és így adásai, közvetítései valóban hitelesek legyenek”. Schöpflin bejelentette, hogy a közeljövőben megkezdí munkáját az „MDP vállalati falujáró szervezete”, ezért arra kérte a műsort készítő munkatársakat, hogy „minél szorosabb együttműködést fejtsenek ki a falukutatókkal”.

A műsor szerkesztője, Molnár Miklós bejelentette, hogy a műsor nővójának emelése érdekében az anyagokat az Irodalmi osztály által kijelölt „elsővonalbeli” írók írják majd. A jövőben mindent meg fognak tenni annak érdekében, hogy minél szorosabb legyen a kapcsolat az ország különböző tájain élő parasztjaival és a rádión keresztül is „az egészséges dolgozni akaró és tudó paraszt szóljon a falu problémáiról a faluhoz”. Arról tájékoztatta a műsorülés résztvevőit, hogy a műsornak nagyon komoly gondot jelent az alacsony költségkeret, valamint a rendező munkatárs hiánya. Ezért lehetőség szerint kéri ezek megoldását.

A műsorülésen Schöpflin javaslatára a következő döntést hozták: a „Falurádió” a) műsor munkatársai nyolc hónapos terv keretében készítsenek országos falukutatósi tervet; b) a „Falurádió” szeptember végéig tegyen javaslatot a rendező személyére, állandó rendezői státusban; c) a következő műsorülésre tegyenek javaslatot a műsor munkatársi gárdájának kiépítésére.³⁵¹

„Hogyan számítja ki a Közvélemény Kutató Intézet, melyik műsor szám tetszett a legjobban?” – erre a kérdésre adott választ Balassa Erik, az intézet munkatársa a *Rádió Újság* 1948. szeptember 17-én megjelent számában. Az olvasókat és a rádió hallgatóit is érdekli, hogyan készül a közvélemény-kutatás, és hogyan születnek az eredmények. A Magyar Rádió Műsorszerkesztőségének megbízásából a Magyar Közvélemény Kutató Intézet rádiófigyelő szolgálatot indított. A műsorfigyelők véleménye alapján kiderül, melyek a rádió legnépszerűbb műsorai. A műsorfigyelő hálózat sok száz lelkes rádióhallgatóból állt össze, akik vállal-

³⁵¹ Jegyzőkönyv. 1948. augusztus 31. MRA Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. TD- 411/10.

ták, hogy az általuk meghallgatott adásokra vonatkozóan az erre a célra készített műsorlapokon leírják véleményüket. A műsorfigyelő hálózat tagjai között minden társadalmi csoport megtalálható.

A műsorlapokon két pont szerepel. Az elsőből megállapítható, hogy az egyes műsorszámokat a figyelők hány százaléka hallgatta. A másodikból pedig arra lehet következtetni, hogy mennyire tetszett a műsor a közönségnek.

A népszerűség ennek a két adatnak az összesítéséből tevődik össze. Az értékelésnél figyelembe kell venni még a társadalmi csoportok véleményét is.

Az intézet munkatársa egy műsor példáján mutatta be, hogyan alakulnak a hallgatottsági százalékok. Ha valamelyik műsorszámot az értelmiségi hallgatók 60%-a, az ipari munkás hallgatók 70%-a, a földműves hallgatók 50%-a, a kispolgárság 40%-a hallgatta, akkor a műsor hallgatottsága ezen arányok összesítésével végül 55%-ra tehető. E szerint az adás a parasztságnak tetszett a legjobban, egyessel osztályozták, a munkáshallgatóktól egykettedet, a kispolgár és értelmiségi hallgatóktól kétharmadot kapott. Ezeket az osztályzatokat is ki lehet fejezni százalékokban. A parasztság esetében a műsor sikere így 100%, a munkásoknál 83,5%, polgárságnál 66,6%, az értelmiségnél 50%. Ezeknek a százalékoknak az átlagából kapható meg a műsor sikerességének az aránya. Ebben az esetben a műsor 75%-ban volt sikeres. A példából tehát a következők vonhatók le: a hallgatottság 55%-os volt, a siker 75%-os, a műsor népszerűsége 65%-osnak vehető.³⁵²

Justus Pál alelnök politikai beszámolójával kezdődött a rádió műsor-megállapító bizottságának 1948. szeptember 21-én tartott ülése. Justus beszámolt arról, hogy a magyar gazdasági életben megállapítható a termelés jelentős emelkedése. Kiemelte, hogy „mint a Szovjetunióban is, a politikai erők megszilárdulása szinte kizárólagosan a kulcsiparokra támaszkodva valósulhat meg”. A második legfontosabb teendőnek az ipari termelés területén az „önköltség csökkentését” nevezte. Leszögezte, hogy a szocialista országokban az „önköltség csökkentése nem profit-termelést, hanem munkaerő-megtakarítást jelent”. Felhívta a figyelmet a külkereskedelem elmaradottságára Magyarországon. Ezen a területen különösen fontos az önköltség csökkentése, „hiszen csak ezen keresztül, az árak esésével veheti fel a magyar ipar” a versenyt a fejlettebb

³⁵² „Hogyan számítja ki a Közvélemény Kutató Intézet, melyik műsorszám tetszett a legjobban?” *Rádió Újság*, 1948. szeptember 17. 4.

iparú államokkal. A magyar ipar 80%-a „szocialista jellegű”, nem profitorientált. A keletkezett értéktöbblet, ha nem is közvetlenül, de közvetett formában visszajut a dolgozókhoz, például szociális juttatások, nevelési költség és más formában.

E rövid bevezető után rátért azokra a fontosnak ítélt szempontokra, amelyek a rádió politikájában a fentiekből feltétlenül következnek: „a/ Gazdasági kérdések fontosságának kihangsúlyozása és sorsdöntő jelentősége népszerű módon. b/ A nehézipar fejlesztésének állandó konzekvens propagálása. c/ Az önköltségsökkentés és a takarékoság népszerűsítése.”³⁵³

A vállalat 1948. szeptember 22-én tartott intézőbizottsági ülésén Hézszer Zoltán, a bizottság tagja egyebek mellett elmondta, hogy több mint fél éve keresnek külföldön Hell-gépeket, mert még a háború előtt vásárolt, elhasználódott gépek vannak üzemben. Ezeknek a gépeknek a működése bizonytalanra vált. A Hell-gépek beszerzéséhez a Tervhivatal is hozzájárult. Eddig azonban vagy túl drága ajánlatok érkeztek, vagy a gépek behozatala ütközött nehézségekbe. Most viszont Gyallay-Pap Zsigmondnak,³⁵⁴ a rádió stockholmi tudósítójának sikerült a svéd Siemens cégtől kedvező árajánlatot szerezni 1 darab Hell adókészülékre, 3 darab írókészülékre és 1 darab Hell vevőkészülékre. Az öt gép összesen 9550 svéd koronába kerül, ami 31 500 forintnak felel meg, s ez igen jó ár, mivel ezek a gépek a korábbi ajánlatok szerint 120 000 forintba kerültek volna. A svéd kormány a gépek kivitelét komoly feltételekhez kötötte, ebben a kérdésben eredményes tárgyalásokat folytatott a kormánnyal Káldor György, a rádió Külügyi osztályának vezetője. A gépeket a stockholmi követség vásárolja meg, és a Külügyminisztérium futárpostájával szállítják Magyarországra. A készülékek árát a Nemzeti Banktól kapja meg a Külügyminisztérium. Az Intézőbizottság testületileg köszönte meg Gyallay-Pap Zsigmond fáradozását az eredményes tárgyalásokért.³⁵⁵

A koppenhágai rádióértekezletről számolt be a *Rádió Újság* 1948. szeptember 24-én megjelent számában Káldor György, a Külügyi osz-

³⁵³ Jegyzőkönyv. 1948. szeptember 21. MRA Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. TD– 411/10.

³⁵⁴ Gyallay-Pap Zsigmond (1909–1975) újságíró. Az 1940-es években Helsinkibe költözött. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC04834/05564.htm> *Magyar Életrajzi Lexikon* (2012. április 26.)

³⁵⁵ Jegyzőkönyv. Vállalati intézőbizottsági ülés. 1948. szeptember 22. MRA TD– 405/2.

tály vezetője. A nemzetközi rádióértekezlet szeptember 15-én fejeződött be, az értekezleten 32 ország képviselői vettek részt. A szervezet a háborút követően jött létre, a telekommunikációval kapcsolatos szervezetek (postaszolgálat, légiszolgálat, kereskedelem, tengerészet) számára szükségessé vált új nemzetközi egyezmények megbeszélésére és kimunkálásának előkészítésére. Az első összejövetelt 1947-ben tartották Atlantic Cityben, az Egyesült Államokban. A Koppenhágában megtartott nemzetközi értekezlet célja a közép- és hosszúhullámú rádióadások frekvenciáinak elosztása és ezek szerződésben történő szabályozása volt.

A magyar delegáció számára a feladat az volt, hogy megállapodásban biztosítsák két teljes, 24 órás nemzeti műsor sugárzását, amely „csupán kizárólagos hullámhossz révén volt elérhető”. A hullámhosszak birtoklásáért „elkeseredett harc folyt az értekezleten”. Talán különösen hangzik – írta Káldor György –, de az „éter szűkké vált a világ rádiózása számára”. Egy jó hasonlattal élve „nemcsak a Jeges-tengeren, hanem az ionoszférában is több az eszkimó, mint a foka”. „Az imperialista rádiós nagyhatalmak annyi hullámhosszat foglaltak le saját maguknak, hogy a kishatalmaknak csak akkor lehetett reménységük követelésük érvényesítésére, ha valamely rádiós nagyhatalom támogatta igényeiket.” Magyarország frekvenciaigényei Koppenhágában a „Szovjetunió és a népi demokráciák hathatós támogatásával nagy részben kielégítést nyertek”. Így a Budapest I. és II. adó számára biztosítva van a két kizárólagos frekvencia. Ezzel lehetővé vált, hogy a rádió adása egész Európában hallható legyen.

Káldor elmondta, hogy a technikai kérdések megoldását „ezernyi politikai és diplomáciai” nehézség akadályozta, Magyarország számára a sikert a Szovjetunióval és a többi baráti szocialista országgal meglévő kapcsolat segítette.

A sikeres szakmai és diplomáciai munka eredményét most jó műsороknak kell követnie, a feladat, hogy a rádió a „kereteket méltó tartalommal” töltsen ki.³⁵⁶

Schöpflin Gyula dokumentumai között található 1948. szeptember 28-i dátummal egy feljegyzés, amely a vállalat jogi és anyagi helyzetére vonatkozik. A 7.410/1948. kormányrendelet 1. §-ának 3. és 4. bekezdése meghatározza, hogy mely vállalatokat kell állami vállalatoknak tekinteni, vagyis melyek azok, amelyek az Állami Ellenőrzési Központ rend-

³⁵⁶ Káldor György: Magyar siker koppenhágai rádióértekezlet. *Rádió Újság*, 1948. szeptember 24. 2.

szeres felülvizsgálata alá tartoznak. Figyelembe véve a 3. bekezdésben találhatóakat, a rádió: „a/ vállalatunk nem állami tulajdon, b/ az állam tulajdoni érdekeltsége 50%-ot nem tesz ki, c/ az alaptőkéjéből semmi sincsen állami vagy állami érdekeltségű vállalat tulajdonában”. Megállapították, hogy ezen bekezdés értelmében „vállalatunk nem tartozik a rendelet hatálya alá”.

A 4. bekezdés értelmében megállapítható, hogy „a/ az államnak tulajdoni érdekeltsége vállalatunkban nincsen, b/ alaptőkéből állami vagy állami érdekeltségű vállalat, vagy az állam tulajdonában semmi sincsen, c/ vállalatunkkal kapcsolatban az államra adóstársi jogviszony vagy elvállalt kezesség kapcsán kötelezettség nem hárul, d/ az állammal szemben hitelnyújtásból vagy az állami vagyonnak használatára való átengedésből tartozásunk nem áll fenn, e/ az államtól rendszeresen visszatérő térítést nem kapunk, f/ az államtól megbízatás kapcsán közfeladatokat nem látunk el, vállalatunkra a 4. §. rendelkezései szerint sem vonatkozik a 7.410/1948. Korm. Sz. rendelet”.

A műsorigazgató mindezt azzal egészítette ki, hogy a kormányrendelet 2. §-a azonban lehetőséget ad arra, hogy a rádiónál az Állami Ellenőrzési Központ „időszakos vizsgálatot tartson”.³⁵⁷

A belpolitikai viták és az ezekkel kapcsolatos propaganda feladatai egyre gyakrabban kerültek napirendre a rádió vezető testületeinek ülésén.

A rádió 1948. október 12-én tartott műsormegállapító bizottsági ülése Barcs Sándor elnök politikai beszámolójával kezdődött. Az időszaki belpolitikai események közül Dinnyés Lajos miniszterelnök nyilatkozatát emelte ki. A rádió elnöke megállapította, hogy „ezzel a nyilatkozattal ismét lezárult a Kisgazdapárt történetének egy fejezete. „Gaál Gaston, Eckhardt Tibor és Nagy Ferenc Kisgazdapártja nem töltötte be hivatását, nem szolgálta a parasztság érdekeit és így nem is felelhetett meg a követelményeknek. Az elmúlt rendszerben egyedül Bajcsy-Zsilinszky Endre honosíthatta volna meg ezt a szellemet, ami a többieknek nem sikerült.” 1945 után a „Kisgazdapárt helyzete egyre rosszabbodott és a reakciós próbálkozások központjává lett. Dobi István vezetésével a párt új irányt vett a reakció kiszorítására”. A párt megújulási folyamata a „néprétegek győzelmével” zárult, és a „reakció utolsó mentsvárává Mindszenty hercegeprímás és a köré csoportosuló klikk lett.” Barcs a miniszterelnök nyilatkozatát tovább ismertetve kiemelte, hogy a kormány

³⁵⁷ Feljegyzés. 1948. szeptember 28. MRA 54. doboz.

erélyesen fellép „Mindszenty további uszító propagandájával szemben”. A műsorülés résztvevői hozzászólásukban hangsúlyozták, hogy a „rádió-
ónak is ki kell vennie a részét ebből a harcból, és pontról-pontra rá kell
mutatni Mindszenty törekvéseire és a külföldi reakciós körökkel való
kétségtelen és bizonyítható kapcsolataira”³⁵⁸.

Az 1948. október 21-én tartott igazgatósági ülésen jegyzőkönyve sze-
rint Farkas Ferenc lemondott igazgatósági tagságáról, helyét a Nemzeti
Parasztpárt delegáltja, Majláth Jolán³⁵⁹ országgyűlési képviselő töltöt-
te be.³⁶⁰

Halász Kálmán³⁶¹ ügyvezető igazgató a rádió 1948. november 30-án
tartott műsormegállapító bizottsági ülésén Rákosi Mátyás beszédét is-
mertette. Azt a részt emelte ki Rákosi beszédéből, amelyben az MDP
vezetője a nemzetközi helyzetet jellemezte. Ebben Rákosi hangsúlyozta,
hogy a „kapitalizmus és a szocializmus harca egyre élesebb. Az egész
világhelyzet a szocializmus erőinek erősödését mutatja”. A háború meg-
nyerése érdekében a Nyugat összefogott a Szovjetunióval, a „további
együttműködést megtagadták. Ma már ott tartunk, hogy ennek ellené-
re egyre kevesebb lehet a reményünk az életre ébredő szocialista erők
legyőzésére”. Ez az oka annak, amit egyre élesebben hangoztatnak:
„A Szovjetunióval le kell számolni! Ez azonban nem olyan egyszerű”.
Miután Rákosi beszédének nemzetközi részét röviden összefoglalta,
Halász még ismertette, hogy Európában és a kontinensen kívül hol erő-
södött és erősödik a kommunista mozgalom. Majd rátért Rákosi beszé-
dének belpolitikai részére.

Beszédében Rákosi hangsúlyozta, hogy „ma már ellenségeink is
kénytelenek elismerni elvitathatatlan eredményeinket. Mégis a hazai re-
akció egyre elkeseredettebben védi állásait. A kormány mindent elkövet
a fekete reakció felszámolásáért. A párt megindított tagrevíziója is ezzel
kapcsolatos. Vállalni kell ezt a harcot, hogy a párt az élen maradhasson,
hogy betölthesse feladatát, mint az ország élcsapata”.

³⁵⁸ Jegyzőkönyv. 1948. október 12. MOL K613 92. csomó. 65. tétel. 287. Mind-
szenty letartóztatására, majd 1948. december 26-án kerül, perére 1949. február
3–5-én.

³⁵⁹ Majláth Jolán (1917–1991) politikus, szociográfus, etnográfus.
1948–1949-ben a Magyar Központi Híradó Részvénytársaság igazgatósági tag-
ja, a Nemzeti Parasztpárt delegáltjaként. *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. Magyar
Könyvklub. 2002. 414.

³⁶⁰ Jegyzőkönyv. 1948. október 21. MRA 53. doboz.

³⁶¹ Halász Kálmán (1903–?) újságíró. 1948 szeptemberétől 1949 decemberéig
dolgozott a Magyar Központi Híradó Részvénytársaságnál. MRA személyi dosszié.

Halász kiselőadása után Schöpflin Gyula szólt a Rákosi-beszéd rádióval kapcsolatos részéről. Ebben elmondta, hogy Rákosi a rádió „egyik feladatául az életszínvonal emelésével kapcsolatos propagandát jelölte meg”. Hangsúlyozta, hogy „minél több konkrét adattal, számmal kell bizonyítanunk a nép széles rétegei előtt ennek a ténynek igazát”.

Vajna János a Rákosi-beszédből az „ideológiai front fontosságát” emelte ki. Felhívta a műsorülés résztvevőinek a figyelmét arra, hogy „időszerű lenne a magyar rádió egész műsorpolitikájában is ennek az ideológiai vonalnak határozottabb kidomborítása művészi, úgy irodalmi, mint zenei vonalon”. Javasolta, hogy műsorülés foglalkozzon az osztályvetők „előkészítendő terveivel”, hogy a műsorokat „ezen elvek alapján hogyan alakítják át”.

Justus Pál alelnök hozzászólásában a mezőgazdaság problémáit emelte ki. Hangsúlyozta, hogy a „kulákság elleni harcban meg kell nyerni a dolgozó középparaszti réteget. Ez stratégiai kérdés. Tudatosítani kell ebben a rétegben, hogy helye nem a kulákok, hanem a dolgozó szegény parasztság mellett van.”³⁶²

Schöpflin az 1948. december 7-én tartott műsormegállapító bizottsági ülésen Kállai Gyula vezércikkével foglalkozott. „Az osztályharc mai stádiumában a kultúra területén sokkal jobban, sokkal nagyobb erővel kell felvenni a küzdelmet.” Hangsúlyozta, hogy ezen a téren jelentős a lemaradás, de ugyanez a helyzet a közoktatás terén is. A szabad művelődés területén pedig „komoly ellenpropaganda található, mert az egyéb területekről kiszorított papság és a reakció ezen az úton igyekszik elvesztett területeiért kárpótlást szerezni”. Az egyetemekről azt mondta, hogy „nagyon sok múltbéli maradvány” van, „amit még le kell gyűrni”. A tudomány, képzőművészet, zene területén különösen megfigyelhető a „reakció betörése”.

A vezércikkben Kállai a tervszerű kultúrmunka fontosságát és a „különböző egészségtelen és romboló irányzatok” elleni harcot hangsúlyozta – ismertette a műsorigazgató. Majd egy költői kérdéssel folytatta: felmerül a kérdés, hogy mi a rádió feladata ezzel kapcsolatban? Elsőként harcolni kell az idegen irányzatok ellen. Mindennek a problémáját „át kell vinni a köztudatba. A pozitív oldal: azt tűzzük műsorunkra, azt adjuk, amit kell. Tehát a szocialista realizmust, a Szovjetunió és a környező népi demokráciák irodalmának ismertetését. A feladat természetesen nehéz és a probléma komoly, de egy percig sem szabad a megoldás eset-

³⁶² Jegyzőkönyv. 1948. november 30. MOL K613. 92. csomó. 65. tétel. 314–315.

leges nehézségeitől visszariadnunk. Lehet, hogy a siker nem lesz gyors, de mégis meg kell próbálni tehetséges kezdő fiatalok bekapcsolását is, mert ez az egyetlen út arra, hogy a hibák alapján okulva és tanítva, új hangot, új szellemet és új módszert vigyünk az ország vérkeringésébe.” Az Irodalmi és a Zenei osztály esetében természetesen nem egyszerű a kérdés. A Külügyi osztály feladata a szomszédos országok népeivel történő kapcsolat még szorosabb ápolása. Az elvi kérdések megbeszélése után egységes kultúrpolitikát kell kialakítani. „Feladatunk nem a leszűrt tények végrehajtása, kihasználása, hanem az úttörés.”³⁶³

1948 végén fontos változásra került sor a rádió vezetésének élén. Az egyik legbefolyásosabb munkatárs távozott. Az 1948. december 15-én tartott vállalati Intézőbizottsági ülésen Justus Pál elnökölt, és napirend előtti tájékoztatójában bejelentette, hogy Schöpflin Gyula műsorigazgató a „magyar köztársaság kormányának és pártjának megbízásából a közeljövőben fontos diplomáciai megbízást kap”. Addig, amíg a megbízatással kapcsolatos formai ügyek intéződnek, Schöpflin tovább végzi munkáját a rádiónál. A vállalat vezetése Schöpflin munkáját a rádió újjáépítésébe, az adások indításában a hivatalos búcsúztatás alkalmával köszöni meg. Justus Pál arra kérte Schöpflin Gyula, hogy „azon a politikailag fontos helyen, ahová őt most állítják, ne csak a magyar köztársaság követe, hanem a magyar rádió követe is legyen”.³⁶⁴

A rádió 1948. december 29-én tartott intézőbizottsági ülésén Haraszthy Elemér cégvezető bejelentette, az Országos Tervhivatal arra kérte a rádiót, hogy készítse el egyéves tervét. A terve legkésőbb 1949. január 15-ig kell elküldeni Tervhivatalnak.

A terv elkészítéséhez a rádió 7 űrlapot kapott. Az I. számú a vállalatról kérdezett általános információkat, a II. a vállalat munkaerőtervét, a III. a vállalat szellemi és kulturális tervét, a IV. az anyag- és árutervet, az V. a beruházási tervet, a VI. a felújítási tervet, a VII. a vállalat pénzügyi tervét kellett hogy tartalmazza.

Az intézőbizottság úgy határozott, hogy a munkaerőre vonatkozó tervet visszamenőleg a Személyzeti osztály készítse el, az 1949-es évre vonatkozóan terv elkészítésére pedig hozzanak létre egy bizottságot, amelynek tagjai Halász Kálmán ügyvető igazgató, Schöpflin Gyula műsorigazgató, Káldor György főszerkesztő, Baló László felelős szerkesztő, Fábri Kálmán igazgató, Mispát Lajos helyettes igazgató és Haraszthy Elemér cégvezető

³⁶³ Jegyzőkönyv. 1948. december 7. MOL K613. 92. csomó. 65. tétel. 319–320.

³⁶⁴ Jegyzőkönyv. Vállalati Intézőbizottsági ülés. 1948. december 15. MRA TD-405/2.

legyenek. A rádió szellemi és kulturális tervét Schöpflin Gyula, Káldor György és Baló László készítse el. Az anyagi és áruterv elkészítésével Fábri Kálmánt és Mispát Lajost bízták meg. A beruházási terv elkészítését Haraszthy Elemérre, a felújítási tervet Halász Kálmánra, Fábri Kálmánra, Mispát Lajosra és Haraszthy Elemérre bízták, míg a vállalat pénzügyi terveinek összeállítása Fábri Kálmán és Mispát Lajos feladata lett.

Végül úgy döntöttek, hogy „az 1949-es év terveit a dolgozókkal is ismertetni kell, erre 1949. január 12-én üzemi értekezlet keretében kerül sor”.³⁶⁵

A *Rádió Újság* 1948. december 29-én megjelent számában Justus Pál az 1949-es feladatokról írt. A rádiónak a következő évben három nagy feladatot kell teljesítenie. Az első a február elsején a kettős nagy műsor indítása, ami a műsoridő 50%-os növekedését jelenti. A műsorok összeállítását több stúdióban végzik. Mindez több próbával, újabb darabokkal, előadásokkal, színészek bekapcsolásával, zeneművekkel, híryanagyokkal és újabb hanglemezekkel is jár. Elmondta, hogy az előfizetők száma 470 000 ezer, ez becslések szerint másfél millió hallgatót jelent. Azt reméli, hogy 1949-ben ez a szám jelentősen emelkedni fog. Az új 135 kilowattos nagyadó és a jelenlegi 50 kilowattos, de a tervek szerint szeptembertől szintén 135 kilowattos adó lehetővé teszi, hogy a rádió az egész ország területén, de még a határokon túl is hallható legyen: „ennek a hangnak a szabad magyar nép hangjának kell lennie, s amit mond, tartalmában és kivitelében méltónak a szocializmus felé haladó népi demokráciához”.

Justus második feladatként jelölte meg, hogy folytatódik a nagy „technikai fejlesztés”, amiben nagy segítséget nyújtott a Magyar Dolgozók Pártja, Gerő Ernő és a Tervhivatal. 1949-ben a rádiónak műsoraival is be kell bizonyítania, hogy ezek a „nagy anyagi áldozatok” nem voltak hiábavalók.

A harmadik feladatot nemrég Rákosi Mátyás fogalmazta meg, a „tőkés álkultúra” elleni harcot. Ezek a feladatok a rádió minden dolgozójától munkájuk megsokszorozását követelik meg – közölte Justus. A feladatok nemcsak általánosságban kell felvázolni, hanem a részfeladatokat is meg kell határozni. Az Oktatási osztálynak rendszeres, „az eddiginél sokkal alaposabb marxista-leninista tanfolyamokat” kell indítania „korunk diadalmas világnézetének ismertetésére, a dolgozók politikai nevelésére”. Ezek mellett el kell indítani az iskolarádió adásait is.

³⁶⁵ Jegyzőkönyv. Vállalati Intézőbizottsági ülés. 1948. december 29. MRA TD-405/2.

A Zenei osztály előtt is nagyszabású feladatok állnak. A magyar zenei életben eddig nem sok eredmény látszott abból a nagy horderejű vitából, amelyet a Szovjet Kommunista Párt Politikai Bizottságának határozata indított el az elmúlt évben. „Nálunk még mindig sokszor zenei selejt-áruval, vagy a tömegek számára érthetetlen, erősen formalisztikus különlegességekkel traktálják a közönséget.” A jövőben a rádiónak „kezdemenyező szerepe lesz a tömegekhez szóló, ugyanakkor művészileg igényes, szórakoztató és nemes muzsika útjának törésében, s a – könnyű vagy nehéz – művészi zene további, fokozott népszerűsítésében.”

Az eddig is kiváló teljesítményt nyújtó Aktuális osztálynak további két nagy feladatot kell megoldania – folytatta Justus. Az első, hogy a „jó tartalom a legkiválóbb formában, a legjobb előadásban hangozzék el”. A második pedig az ún. „»direkt« propagandának az »indirekt« propagandával való helyettesítése”. „Kevesebb szónoklatot és több ténnyt, még kevesebb szöveget és még több magáért beszélő igazságot – e követelményt nem csupán rádiószerűség szempontja írja elő, hanem az a világszemlélet is, amelyet a jövőben még jobban akarunk szolgálni.”

Az Irodalmi osztály az ország legnagyobb „nézőterű színháza és legterjedelmesebb irodalmi folyóirata” kell, hogy legyen. A feladat a magyar és a világirodalom klasszikusainak népszerűsítése, a közönség „igényesebbé nevelése” az élő irodalom támogatására és terjesztésére. Feladat ugyanakkor a magyar irodalomban és történelemben gyakran előforduló túlzások és hamisítások „elleni kiemelt küzdelem” az ellentétes vélemények bemutatása révén. „Mutassuk be pl. mit mondott az ellenforradalom és mit a népi demokrácia... A magyar dolgozóknak joguk van a derűre, a magyar rádió pedig kötelessége az ellentmondásokban bővelkedő tőkés világ elleni harc a szatíra, s a mi visszasságaink elleni küzdelem az irónia fegyverével.”

A gazdasági és politikai változások következtében kialakuló új feladatokat a folyamatosan megújuló „Falurádió” kell megoldania.

Fel kell készülni az egyre több műsorcsere, a szomszédos országok, elsősorban a Szovjetunió, valamint Magyarország megismertetésére. A nyár végén indult rövidhullámú adásokat művészileg is színvonalassá kell tenni, „amellyel már nemcsak barát, de ellenség, s ellenségeink által ma még félrevezetett népek felé kell megmutatnunk milyen a népi demokrácia, s az épülő szocialista Magyarország” – fejezte be tájékoztató cikkét a rádió alelnöke.³⁶⁶

³⁶⁶ Új nagy feladatok előtt. Írta: Justus Pál. *Rádió Újság*, 1948. december 29. 2.

A „TERVHÍRADÓ”

A rádió különböző adásaiban követte a hároméves terv eseményeit. A kifejezetten ezzel a tematikával indított műsor a „Tervhíradó”³⁶⁷ volt. Az egyik első, 1948. január 10-én elhangzott, párbeszédes formába szerkesztett adásában egy férfi és egy női hang beszélgetve ismertette a hároméves terv számait és az elért vagy elérni kívánt eredményeket. (A rádióban igen sok műsor készült ilyen párbeszédes formában. Ezzel a dramaturgiai megoldással a jobb érthetőség és, különösen, a figyelem ébrentartása, illetve felkeltése volt a cél – szívesen alkalmazták a nehezebben „emészthető” műsorok esetében, így a meglehetősen száraz tartalmú „Tervhíradóban” is.)

A párbeszéd első részében Magyarország harisnyagyártását hasonlították össze, a háború előtti termelést összevetették az 1950-re tervezett számokkal. Mint elhangzott, 1938-ban 3 millió 340 ezer tucat harisnya készült, 1950-re pedig 3 millió 840 ezer tucat elkészítést irányozták elő.

– A nőket békeidőben nem érdekelte, mennyi harisnyát gyártott a magyar ipar, ha kellett, megvették az üzletekben. „Minket nőket kissé megzavarnak ezek a nagy számok, amellyel a hároméves terv dolgozik. Mi kissé önző teremtmények vagyunk, minket nem érdekel a sokmillió pár harisnya, hanem csak az egy pár, amelyet magunknak veszünk.”

– Pedig éppen „az egészséges és ösztönös női önzés miatt kell, hogy érdeklődjének az asszonyok a hároméves terv iránt, mert nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a hároméves terv elsősorban a nők életét teszi majd könnyebbé, az ő bevásárlási gondjaikat oszlatja majd el” – hangzott a válasz.

A párbeszéd további részében azt fejtegették, hogy a nők nem „ostobák”, de a tervben szereplő traktorok száma és az állatállomány szám-szerű növekedése „nem izgalmas olvasmány” a számukra.

– A tervszámok azonban fontosak ezt a következő adatsor is bizonyítja. 1938-ban 7000 traktor volt, 1947-ben már 8300 működött és 1950-ben 16 500 traktort kívánnak üzembe helyezni. Az is elmondta, hogy a hároméves terv első hónapjában, augusztusban 58 és fél millió forintot fordítottak a mezőgazdaságra, a bányászatra, az ipari beruházásokra, a közlekedésre, az építőiparra, a szociális és kulturális célok

³⁶⁷ A műsorborítékokon előbb a „Tervhíradó” (1948. január 10. MRA Műsorboríték), később a „Termelési híradó” cím szerepel (1948. június 7. MRA Műsorboríték).

megvalósítására. Az összeg „azóta minden hónapban emelkedett”, januárban 87 és fél millió forint volt a beruházás.

– Ezek a számok csak a szakembereket, a gyárak vezetőit, a mérnököket, a gazdákat érdeklik.

– „Itt nagy a tévedés” – hangzott a határozott válasz. A terv megvalósulása mindenki érdeke. A városban élő emberek számára sem közömbös, hogy hogyan tudja megművelni a földjét a gazda, a traktorok gyártásával teszik könnyebbé a munkát. Az állatállomány növelésére fordított milliók pedig a mindennapi élelmezés javítása érdekében történik.

– „Persze ez a minőségemelés – mint minden egyéb beruházás is – meglehetősen hasznot jelent az érdekelteknek”.

– Természetesen hoz hasznot a gazdáknak is, de „nemcsak nekik” – válaszolta a férfi. A tervgazdálkodás lényege, hogy „nem vállalkozói haszon, a profit, az egyén szempontja irányítja, hanem a társadalom, az összesség érdeke”. Egy példával bizonyítja a terv fontosságát. Az árvíz minden évben sok ezer, tízezer hold mezőgazdasági művelés alatt álló területet önt el. A hároméves tervből sok millió forintot fordítanak árvízvédelemre, ennek hatását már ez év tavaszán is lehet érezni. Mindezek mellett nagy összegeket fordítanak öntözőberendezések telepítésére, hogy az ország értékes területein, mint pl. a Hortobágy, termelni lehessen.

– „Na, az még sokára lesz, amíg a Hortobágy termékeny lesz” – hangzott a válasz.

– Persze az idén még nem lehet aratni a Hortobágyon, de szerepel a hároméves tervben. A műtrágyagyártásban azonban már ez év elején jelentős változások érzékelhetők, a pétisó előállítás, alkalmazása a mezőgazdaságban termékenyebbé teszi a földeket, nagyobb és jobb termés lesz. „Egyszóval minden beruházás, ami magát nem érdekli, aminek célját nem is látja, végeredményben magának is használ.” A falvak villanyárammal való ellátása nemcsak azt jelenti, hogy a gépek árammal működhetnek, hanem az emberek mindennapi életét teszi könnyebbé, marad idő a művelődésre, olvasásra...

– Nagyon érdekesen tud beszélni a hároméves tervről... – mondta a nő.

– „Igen nekem ez a kedvenc témám, mert nagy perspektívát tár fel és olyan érdeklődéssel lehet elmélyedni benne, mint egy jó könyvben.” A textilipari beruházásokat említette, amelyek következtében több és jobb minőségű anyagokat állítanak elő, és az ezekből készített ruházati cikkek ára is csökkenni fog.

– „Kezd elragadni a maga lendülete. Tudja, a több és olcsóbb áru, ez már bennünket nőket is nagyon érdekel. Hogyan biztosítja ezt a három-éves terv?”

– „Igazán örülök, hogy már maga is kérdez és számok iránt érdeklődik” – mondta a férfi. „Az ipari termelés növekedését az ipari beruházások biztosítják” – magyarázta. Az ipari termelés négyötödét a nagyüzemek termelik meg. Nem közömbös az ország számára, hogy a terv keretében, milyen mértékben fejlődik a gépipar, milyen lesz a nyersanyag ellátás, a vas-, az acél- és széntermelés. Ugyancsak nagyon fontos a széntermelés emelése, a terv első öt hónapjában havonta 650 ezer tonnáról 850 ezer tonnára emelkedett.”

– „Megint elszédít a millió forintokkal és a százezer tonnákkal.”

– „Ne féljen, mára már befejeztem.” A befektetések mindenki életét szebbé, jobbá, könnyebbé teszik. Szebb lakást, ruhát, ennivalót, könyvet stb. jelentenek mindenki számára.

– „Kezdek velük megbarátkozni és azt se bánom, ha legközelebb megint beszélgetünk róluk” – mondta végezetül a nő.³⁶⁸

A „Tervhíradó” 1948. január 17-i adásában a hároméves terv újabb eredményeiről, az emberek mindennapjaiban érezhető hatásokról szóltak a hallgatónak. A műsor első részében az egyik legfontosabb tartós élelmiszerről, a cukorellátásról esett szó. Elhangzott, hogy a hároméves terv utolsó évében 45%-kal több cukrot termel majd az ország, mint a háború előtt. Az elmúlt évben „alig lehetett cukrot kapni és csak szörnyű drága pénzen”. A jövő hónaptól pedig a „negyvendekás fejadagot már nyolcvan dekára emelik”. A cukor árának drasztikus csökkenése pedig azt jelenti, hogy megfelelő mennyiségű cukorrépa termett.

A műsor készítőit a ruházati cikkek, így a cipőellátás is foglalkoztatta. A kirakatok arról tanúskodnak – mondták –, hogy a „típuscipők olyan csinosak és olyan jók, hogy mindenki megtalálja köztük a gusztusa szerint valót”. Az áruk pedig megfizethető mindenki számára. „A cipőtermelés az általános jólét emelkedésének a jelképe. Mutasd meg a cipőd, megmondom, hogy megy a sorod!” A hároméves terv végére már több cipőt, bakancsot, csizmát, szandált állít elő a cipőipar, mint a háború előtt.

A munkásfeltalálókra is folyt a beszélgetés adásban. „A régi világban egy munkásnak sem volt érdeke, hogy a gyárnak »spóroljon«. Minek?

³⁶⁸ Tervhíradó. Beszélgetés nő és férfi között. 1948. január 10. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 10. 20:20–20:30.

Ma azonban tudják, hogy a maguk jó eszével maguknak használnak.” Nemcsak a jutalomért érdemes újításokkal foglalkozni, hanem a munka megkönnyítése miatt is. A hallgatóknak példákat is soroltak. Cser József, a Bőrművek egyik gépésze gépházból kiömlő gőz elvezetését oldotta meg úgy, hogy csőrendszerbe vezette a gőzt, ami így vizet melegített, és nem veszett a semmibe, ráadásul a munkások egészségét sem veszélyeztette.

A műsorban beszámoltak arról is, hogy a hároméves terv elindulása óta sokat ír a külföldi sajtó Magyarországról. „A szomszédnépek baráti együttérzéssel, egyes nyugati államok lapjai komoly tárgyilagossággal s néhány olyan újság is akad, amely nagyitókés olvasói szájíze szerint igyekszik fitymálni munkánk eredményeit.” A *New York Herald Tribune* cikkeiben részletesen ismertette a hároméves terv lényegét és célkitűzéseit. A *Manchester Guardian* szerint a szilárd elhatározás a terv megvalósításának záloga. Az *Economique* beszámolójában sikeres országgént nevezi meg Magyarországot, amely céltudatosan, határozott munkával valósítja meg a kitűzött célokat.³⁶⁹

Az 1948. január 24-i „Tervhíradó” műsorában gyakran hangzottak el buzdító felhívások: arra hívták fel a hallgatók figyelmét, hogy többet, jobban, nagyobb energiával kell dolgozni a hároméves terv sikeres megvalósításának érdekében. Az emberek először dolgozhatnak „tervszerűen”, s a terv lehetőséget ad arra, hogy az egész nép erősödhessen, boldogulhasson.

A műsorokban tájékoztatók is elhangzottak. A hároméves terv fontos célkitűzése az emberek egészségének megóvása – vezették be az 1948. január elején Jász-Nagykun-Szolnok megyében tartott tanácskozásról szóló műsort. Itt 500 egészségőr, tisztiorvos, járási, községi orvos és jegyző ült össze. Román József tiszti főorvos elmondta, hogy a hároméves tervet túl fogják teljesíteni, úgy, hogy nem az állam pénzét használják fel, hanem a maguk erejéből szerveznek népegészségügyi-őr tanfolyamokat. A lakosság egészsége érdekében eddig az MNDSZ-ből 500 asszony végezte el a tanfolyamot. Vagyis az „orvosok a néppel együtt dolgoznak a közös ügyért”.

A hároméves terv eddigi eredményei megmutatkoznak az ország kereskedelmében is. Az ország kereskedelme a kelet- és délkelet-európai államokkal bonyolódik. Csehszlovákiába mezőgazdasági készárukat,

³⁶⁹ Tervhíradó. Munkából többre-jobbra telhet: segítsd a hároméves tervet! 1948. január 17. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 17. 18:50–19:00.

vas- és fémipari termékeket kap. Magyarországra gépeket, fát, papírt, vegyészeti termékeket szállítanak. A Szovjetunióba mezőgazdasági árukat, vetőmagokat, textilárukat, villamossági és egyéb berendezéseket. Az importban nyersfémek, nyersgyapot, szőrmeáru és vegyipari termék szerepel. Az ország exportál még Jugoszláviába, Svájcba, Lengyelországba és Hollandiába is.

A hároméves terv keretében új házakat építenek a dolgozó parasztság számára – számoltak be a műsor készítői a hallgatóknak. Az előre gyártott házelemeket a helyszínen csak össze kell szerelni. Így gondoskodnak a tiszta, egészséges lakásviszonyokról a vidék lakói számára.³⁷⁰

A hároméves terv sikeres végrehajtásáért ország szeret munkaverseny indult. A rádió 1948. május 9-én elhangzott „Bányász-műsor” című adásában erről számoltak be részletesen. A csepeli vasmunkások március 15-én munkaversenyre hívták a „magyar ipar minden jelentős üzemét”. Az ipari üzemek munkásai mellé a falvak dolgozói is felsorakoztak. „Az országos munkaverseny a dolgozó nemzet küzdelme, hogy a tulajdonává vált országot a fasiszták háborújának romjaiból a jólét, a bőség hazájává emelje.” A munkaversenyben részt vevők célja, hogy a hároméves tervet „két és fél év alatt” valósítsák meg.

Az egész országot megmozgató nagy munkaverseny „előcsatározása” a március végén lezárult három hónapos termelési verseny volt, amelyet az „államosított szénbányák bányászai” kezdeményeztek. Az első hónapban a borsodi, a második hónapban a nógrádi, a harmadikban pedig a tatabányai bányakerület lett a verseny győztese és vihette el a „versenyzászlót”. A három hónapos verseny eredményei a következők lettek: decemberben még napi 3030 vagon szenet termeltek, a verseny harmadik hónapjában, márciusban napi 3375 vagonra emelkedett a termelés. A tél elején tapasztalható szénhiány megszűnt, elegendő szén áll rendelkezésre az ipar és a lakosság számára is. „A verseny eredményeként kitermelt több szénnel szabaddá tettük az utat az ipar versenyére, nem akadályozza többé a termelést a szénhiány.” A munkaverseny nemcsak azt eredményezte az országnak, hogy elegendő szén áll a nemzetgazdaság rendelkezésére, hanem „új munkás született, az élmunkás”. A versenyeredmények alapján 283-an lettek élmunkások. A műsor készítői úgy vélték, hogy „ezrek lesznek, akik a 3 éves tervet 2 és fél év alatt valósítják meg”. Ennek eredményeképpen lesz elegendő vas, szer-

³⁷⁰ Tervhíradó. 1948. január 24. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 24. 18:50–19:00.

szám, ruha, cipő, edény, élelem és kultúra stb., vagyis az egész nemzet életszínvonala emelkedni fog.³⁷¹

A hároméves terv júniusig elért eredményeiről számolt be a „Termelési híradó” 7-i adásában. A munkaversenyben álló parasztság őszi-tavaszi munkája 3 éves tervének „előirányzatát is jóval túllépi”. A tavaszi búza vetésterülete közel 60%-kal, a rizs 70%-kal, a takarmányrépáé 44%-kal, a kenderé 21%-kal több a tervben előirányzottnál. A földhöz jutott új gazdák 170 000 holdon vetettek cukorrépát, 425 000 holdon napraforgót. A háború előtt a nagybirtokokon nem vetettek ennyit soha ezekből.

A mezőgazdasági főidény kezdete a június, a beruházásokra ebben a hónapban 37 millió forintot kap a mezőgazdaság. A Magyar Dolgozók Pártja vezetői szerint „a paraszti mezőgazdaság fejlesztésénél döntő szerep jut a falu beszerzési, értékesítő és termelő szövetkezeteinek”. A szövetkezetek 17 millió forintot kapnak a beruházásokra. „Az ipari dolgozók céltudatos munkája gépekkel, műtrágyával és fogyasztási cikkekkel ajándékozza meg a magyar falut.”

A korszerű mezőgazdasági termelés nem nélkülözheti a műtrágyát. A Péti Nitrogénművek gyáregységét már a hároméves terv első hónapjaiban újjáépítették. A gyár munkaversenyben ez év áprilisában 24%-kal növelte a termelését, 3510 tonna pétisót állítottak elő. A hároméves terv költségvetéséből június és július hónapban 3 780 000 forint értékben fejlesztették a gyárat. Ennek eredményeként a tervek szerint öszre 5000 tonna pétisó előállítására várható. Ez a mennyiség már bőven elegendő lesz a mezőgazdaság szükségleteinek fedezésére – mondják a szakemberek.

Az ipari termelés fellendülésének hatására csökkent a mezőgazdaságban a szerszám- és alkatrészhiány. A gépállomások számának emelése a hároméves terv egyik kiemelt feladata, 1948-ban a számítások szerint 120, a következő évben újabb 180 gépállomás üzembe helyezését tervezik. Az öt éves terv során pedig az új gépállomások „sűrű hálózata” kiépülését tervezik.

A Magyar Dolgozók Pártja célkitűzései alapján „a népnúzó nagybirtok szétzúzása után, a tervszerű gazdálkodás új utakat nyit meg a falu előtt. Öntözővizet, világosságot, kisvasutat, műtrágyát kap a falu népe, hogy növekedjék a terméshozam... »belterjesebbé váljék a me-

³⁷¹ Bányász-műsor. 1948. május 9. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. május 9. 13:00–13:20.

zőgazdaság, fejlődjön az állattenyésztés, növekedjék az ipari növények vetésterülete, és ezáltal kielégíthessék a fokozódó városi fogyasztást, biztosítsák a paraszti mezőgazdaság jövedelmezőségét, foglalkoztassák a mezőgazdaság fölös munkaerőjét».³⁷²

Az 1948. június 15-én elhangzott „Versenyhíradó” című műsorban ismét a versenymozgalom fontosságára hívták fel a hallgatók figyelmét. „A verseny minden emberi közösségben a fejlődés Motorja, a lét alaptörvénye. A tőkés társadalom versenyét az önérdék, a haszonvágy táplálta. Ez a verseny ádáz öldöklő verseny volt, szembeállította a versenyzőket. Egyéni vetélkedés volt mindenki harca, mindenki ellen. És a győzelem ára: mások bukása, eltiprása volt.”

„A tőkés társadalom romboló versenye helyébe az új világ versenye: az építő munkaverseny lépett. A verseny többé nem a tőkés hasznáért folyik, hanem a dolgozók életfeltételeinek javítását célozza.” A dolgozók a saját életükön csak úgy változtathatnak, ha többet termelnek, és az ebből származó „javakat” tovább gyarapítják. „A versenyben nincsen vesztes, csak nyertes, s ez a nyertes a dolgozók összessége, maga a nép.”

A műsor készítői az adás további részében néhány példát mutattak be a hallgatóknak a versenymozgalom, a kölcsönös segítség, a szolidaritás köréből. Például a szövödében ha a szövőnőnek rövidebb időre távoznia kell a gépe mellől, munkáját egy másik kolléganője veszi át, hogy ő nehogymaradjon.

A gyárakban a jól dolgozó munkások önként előnypontokhoz juttathatják a gyengébben teljesítőket. Ebből az előnyből ösztönzést kapva javíthatják teljesítményüket, és hamarosan elérik a többiek eredményeit.

A Pamutgyár Erkel utcai üzemében három cérnázónő munkaközösségben dolgozik. Termelésüket közösen mérik, és a munkabért három részre osztják. Figyelnek egymás munkájára. A fonalat nem mérik le, így csak ezzel egy munkaórát takarítanak meg. Az orsózóban már mások is átvették ezt a módszert, mert látták így többet tudnak teljesíteni.

A jó szervezés egy újabb példája a Hoffer Traktorgyáré, a gyárban gazdaságosabb a traktorgyártás, mint a MÁVAG-ban. Ezért a NIK (Nehézipari Központ) úgy döntött, hogy az összes traktort a Hoffer gyártsa. A MÁVAG traktorműhelye pedig új feladatot kapott, trambuszt (autóbusz) készít. A két gyár munkásai ezt követően átadták egymásnak a gyártásközben szerzett tapasztalatokat, hiszen egymástól is van mi tanulni.

³⁷² Termelési híradó. 1948. június 7. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. június 7. 13:00–13:15.

Az említett példákból is látható, hogy a dolgozók „egymást kölcsönösen segítve érik el a jó versenyeredményeket és így járulnak hozzá az új termelési rend sikeres kialakításához”, a szebb, jobb jövő megvalósításához.³⁷³

A „Termelési híradó” 1948. november 29-én elhangzott műsorában egyebek mellett a téli szénellátásról is beszámoltak a hallgatóknak. Az elhangzottak alapján elegendő szén lesz, nemcsak a lakosságnak, de a kórházaknak, iskoláknak, közintézményeknek és az ipari üzemek számára is. A pécsi, a dorogi, a tatai bányákat emlegetik gyakran, pedig az országban 45 kisebb-nagyobb szénbánya van. Borsod megyében 27 bányában fejtenek szenet. Az elegendő szén az „elsősorban szervezett, öntudatos bányászság érdeme, amely a felszabadulás után elsőnek indította el szakmájában a munkaversenyt”.

A hároméves terv kezdete óta mintegy 150 község villamosítása fejeződött be. A következő éven a tervek szerint újabb 250 község villamosítását tervezik. Az egész gazdaságra nézve ez kiemelt feladat, mert a falvak villamosítását követően megtörténik az ipar megteremtésének feltétele az erőművek, az országot behálózó távvezetékek és gerincvezetékek kiépítése. A beruházás nyersanyagszükséglete is jelentős értéket képvisel a költségvetésben: 35 600 000 forintot. A szükséges nyersanyagok előállításához már novemberben hozzákezdtek a villamossági ipar üzemei.

A műsor készítői az adás második részében az újtómozgalom előzményeiről és működéséről számoltak be az minisztertanács új rendelete kapcsán. Az országban az újtómozgalom, akárcsak a munkaverseny a vasipari munkások köréből indult és vált tömegmozgalommá. „Az államosított nehézipar irányító szerve: a NIK volt az első, mely az újtómozgalomban rejlő nemzetgazdasági tartalékot a termelés gazdaságosabbá tételére használta föl. Kezdetben az újtómozgalom meglehetősen

³⁷³ Versenyhíradó. 1948. június 15. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. június 15. 14:15–14:20.

Nehézipari Központ (NIK). 1946 decemberében megalakult, azzal a feladattal, hogy összefogja a teljes kohászatot, a vas- és fémipari vállalatok 60 százalékát, a gépgyártás 50 százalékát, a MÁVAG, a Láng, az MVG, a WM és a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű munkáját. A Csepel NIK-ek, a Nehézipari Központtól kapták nevüket. Ez az intézmény a Nehézipari Minisztérium elődje volt, és a háború után alakult, 1946–49 között állt fenn.) <http://mgvykvirtualismuzeum.gportal.hu/gindex.php?pg=27085204> (2012. február 4.)

Trambusz = autóbusz. <http://www.camiontruck.com/images/2008/200801/images/080-085wp.pdf> Régi budapesti autóbuszok (2012. február 4.).

bizalmatlansággal találkozott. A munkásság ugyanis a tőkés termelési rendben szomorú tapasztalatokat szerzett az újítások, a találmányok téren. A tőkés gazdasági rendben a munkavállalók igen kis része élvezhette csak újításai, találmányai gyümölcsét. A tőkés vezetés kihasználta a beosztottak függő helyzetét, esetleges tudatlanságát s az újítást, a találmányt fölfelé már mint saját ötletet továbbította és kisajátította annak erkölcsi és anyagi eredményeit.” A NIK megszervezését követően a nehézipar 70 000 munkása közül mindössze 10-15 újító jelentkezett havonta találmánnyal olyan ötlettel, amely a termelést segítette.

Szembetűnő eredményt hozott a „szocialista munkaerkölcs térhódítása, a dolgozók önképzése és a népnevelőmunka”, a kedvező tapasztalatok, amelyeket a dolgozók a „népi demokratikus állam üzemében szereztek”, a mozgalom kiszélesedett és 1948 októberében a nehéziparban dolgozó munkásság köréből 2 970 000 forint értékben született újítási javaslat, amelyet 189 munkásújító nyújtott be.

„A munkás és a műszaki értelmiség viszonya megváltozott a termelőeszközeihez! Szolgai végrehajtóból felelős birtokossá vált. És amint az újjgazda már másként tekint a termelés problémáira, mint a summás, aki azelőtt volt, úgy az ipari munkás, ha új viszonyát, új helyét fölismeri a termelésben, nagy lépéssel viheti előre a maga munkaterületén újításai-
val iparunk, gazdaságunk fejlődésének útját!”

A műsor készítői az újítók számáról szólva a Szovjetuniót említették példaként, ahol 1000 munkás közül 100 újító és „ésszerűsítő akad”, a magyar nehéziparban „csak 25 újító kerül ki évente 1000 munkás közül. A tartalékok óriásiak ezen a téren, hiszen vannak olyan munkások, aki 40-45 éve ugyanabban a munkakörben dolgoznak, az összegyűjtött tapasztalataik a munkásság, az egész ország javát szolgálhatnák.”³⁷⁴

„Három nap és három éjszaka és egy piros betűs ünnepnappal beköszönt az újesztendő”, kezdte az év egyik utolsó „Termelési híradóját” a rádió 1948. december 28-án. 1949. január 1-jével nemcsak új év kezdődik, hanem „új tervesztendő, új megvalósítandó nemzetgazdasági feladatokkal”. Az új évben, a munkában, a termelésben jóval kedvezőbb feltételekkel indulhatnak a gyárak, a bányák, az üzemek munkásai, a mezőgazdaságban dolgozók, mint két esztendővel korábban.

Ezeket a kedvező feltételeket az országban a fordulat éve teremtette meg. „Ha elemezni próbálnánk e Fordulat döntő alapvető változásait,

³⁷⁴ Termelési híradó. 1948. november 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. november 29. 13:00–13:15.

minden egyes mozaikképből, mint cseppből a tenger: a nép győzelmének beláthatatlan lehetőségei tárulnak elénk.”

A műsorban ezt követően sorra vették az elért eredményeket. 1948 a centenárius éve volt, a „gyorsütemű fejlődés esztendeje”. Áttekintve az ipar, a mezőgazdaság, a forgalom, a fogyasztás adatait, „minden téren olyan arányú fejlődést látunk, mely kézzelfoghatóan a szocializmus felé fejlődő gazdasági rendünk mérhetetlen fölényét bizonyítja, szemben a tőkés gazdasági renddel”. „Egyetlen esztendő során a nemzeti jövedelem, a termelés, az életszínvonal olyan arányú megnövekedését értük el, amely népünk történetében páratlan.” Az ipari termelés adatai a fordulat évében. A munkások létszáma egy év alatt 15%-kal nőtt. Az áramfogyasztás 40%-kal, a szénfogyasztás 20%-kal, a felhasznált nyersanyagok értéke 45%-al nőtt, a termelés 70%-kal emelkedett. A számadatokból látszik, hogy többet, olcsóbban termelt az ipar, mint egy évvel korábban. Mindezek az eredmények csak további munkára ösztönöznek. A következő egyik nagy feladat a géppark fokozatos fejlesztése, cseréje.

A mezőgazdaság is jelentős eredményeket ért el – állapítják meg. A korábban hiányként jelentkező alapélelmezési termények mostanra már korlátlan mennyiségben állnak a vásárlók rendelkezésére. A bőséges takarmánytermelés az állatállomány jelentős gyarapodásához vezetett. „A falu útja a szövetkezés! A fejlődést, a jövőt, a gépesítést, az öntözést és a szövetkezés jelenti a falunak” – hangsúlyozták a műsor készítői.

A nagyberuházások is folytatódnak, újjáépül a Lánchíd, a munka tervezett befejezése 1949. Folytatódik az Árpád-híd építése is. Vasúti hidak szelik át a folyókat Baján, Szolnokon, Tokajnál. Székesfehérváron pedig elkészül a 135 kilowattos nagydó.

Bevezetésre kerülnek a legmodernebb termelési módszerek, Győrben a vagongyárban szovjet műszaki tervek alapján új öntödét létesítenek.

A Mátra-vidék hegyei, dombjai között épül az ország első erőműve, amely a tervek szerint 1949. július elején már 25%-os kapacitással termeli az áramot Budapest felé. A nagyfeszültségű távvezeték megépült a főváros felé. Épülnek a többi vezetékek is Borsod, Esztergom és az Alföld irányába. Az alkatrészek a Ganz és a Láng gyárban készülnek. Az erőműben a Mátra lignitjével fűtenek. A közeli Petőfi bányából külszíni fejtéssel, a legmodernebb futószalagrendszeren szállítják a szenet az erőműbe. A tervek szerint jövőre új munkáslakások épülnek a nehézipari városokban.

Budapest több pontján is lakásépítés kezdődött, így a Lehel úton, a Lehel téren, a Várhegy tövében, az Attila úton. Ezek „élmunkás házak” lesznek, modern, világos otthonok várják a családokat.

Bővül az egészségügyi létesítmények sora is. Új gyermekintézmények építése is szerepel a hároméves tervben, 1949-ben bölcsődék, napközi otthonok, iskolák létesülnek.

„A dolgozók, akik nemcsak felelős végrehajtói a terveknek Nagy-Budapesten és az ország üzemeiben leltárt készítenek. Tudják, látják, mire jutottak, hol és miben tévedtek, hogyan lehet és hogyan kell a hibákon segíteni.”

Az 1948-as esztendő a magyar történelemben a fordulat éveként vonul be, „de a nép emlékezetében... és az utánunk fölnövekvő nemzedék emlékezetében a centenáriumi év talán az új honfoglalás korszakaként él majd”.³⁷⁵

„KÖZELLÁTÁSI NEGYEDÓRA”

A rádió népszerű, sok információt tartalmazó műsora, a „Közellátási negyedóra” 1948-ban is a leghallgatottabb műsorok közé tartozott. A január 5-én jelentkező adásban Lévai Béla, a Közellátásügyi Minisztérium előadója arról beszélt a hallgatónak, milyen nagy jelentősége van a Szovjetunió segítségének a magyar élelmiszer-ellátásban. „Néhány nappal ezelőtt közölte a magyar kormányzervekkel Puskin, a Szovjetunió budapesti követe, hogy a Szovjetunió kormánya hozzájárult az 1947. évre eső 600 000 métermázsa búza jóvátétel szállításának egyéves elhalasztásához.” A bejelentés nagy örömet okozott „mind az illetékes körök, mind a magyar nép legszegényebb rétegei körében, hiszen a Szovjetunió megértő gesztusa lehetővé teszi, hogy a magyar nép kenyérellátása a legközelebbi termésig biztosítottassék”.

A nyári szárazság következtében a kenyérgabona-termés mintegy 4000 vagonnal volt kevesebb, mint az elmúlt évben, ami azt jelentette, hogy nemcsak a kenyér minősége lett volna rosszabb, hanem a kenyérfejadagot is csökkenteni kell. „A Szovjetunió 6000 vagonos segítségével most megszűnik a hiány, sőt – miután kevesebb kukorica keverésére kerül sor – javul a kenyér minősége is.” A szovjet kormány lépése a magyar ipart is segíti, azzal, hogy a felszabaduló kukoricát külföldön lehet értékesíteni, és a bevételt ipari nyersanyagok vásárlására lehet fordítani. Az előadó arra is felhívta a figyelmet, hogy az ország vetőmagszükség-

³⁷⁵ Termelési híradó. 1948. december 28. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. december 28. 13:00–13:15.

letét is csak úgy lehetett biztosítani, hogy 1947-ben „nem kellett jóvátételi gabonát szállítani”. A műsor további részében az előadó azokat az eseteket ismertette részletesen a hallgatókkal, amikor a Szovjetunió hathatós segítséget nyújtott az élet más területein.³⁷⁶

A lakosság élelmezésében igen fontos szerepet betöltő, s ezért ekkor szinte mindenki által nagy érdeklődéssel követett disznózsírellátás helyzete szerepelt a „Közellátási negyedóra” 1948. január 19-én, az Országos Közellátási Hivatal előadás-sorozata részeként elhangzott adásában. Ebben dr. Krivátsy-Szüts Péter igen részletes, adatokban gazdag összeállításban számolt be arról, hogy a sertések száma már az ország egész területén biztosítja a folyamatos feldolgozást, egyben „nagyreszt” a 1948. évi zsírellátást. Összehasonlításképpen bemutatta az 1939. évi statisztikai adatokat, amelyek szerint a sertésállomány 3 885 643 darab volt. Ehhez képest 1947-ben, a vágások előtt 2 733 326 sertés volt az ólakban, ami a „békebelinek” a 70,34%-a volt. Ez viszont már lehetővé tette, hogy 1948-ban mintegy 1 200 000, 130-140 kilogrammos hízott sertést vágjanak le, ami az előző három évben levágott sertések számához viszonyítva jelentős javulást mutat. Így az ország zsírellátása is egyre jobb helyzetbe kerül.

A sertést a korábbi rendelkezéseknek megfelelően még mindig csak 100 kilogrammos súly felett volt szabad levágni, „és csak annak, aki a vágástól számított egy évre a magánháztartáshoz tartozó egy éven felüli megfelelő számú személy zsírjegy jogosultságáról, illetőleg a hatósági zsírellátásban való részesedéséről lemondott”.

Változott viszont az elmúlt évhez képest a beadandó zsírmennyiség abban az esetben, ha valaki magánfogyasztásra vágott sertést. A korábbi 10 kilogrammal szemben csak 5 kilogrammot kellett beadni. Két személy esetében 4 kg, három személynél 3 kg volt a beszolgáltatandó zsírmennyiség. Négyfős család esetében már két sertést is lehetett vágni, az első sertés után 2, a második után 7, összesen 9 kilogramm zsírt kellett közfogyasztásra „felajánlani”. Öt személy esetén 7, hat személy esetén 6 kg zsír a beszolgáltatott mennyiség. Hét személy három sertést is vágathatott ezután 13, nyolc személynél 11, kilenc személynél 9 kg zsírt kellett leadni. A 10 és annál több családtaggal rendelkezők négy sertés vágására kaphattak engedélyt. Ez után 17 kg, 11 személy esetében 15 kg, 12 személynél 12 kg zsír a beadandó mennyiség.

³⁷⁶ Közellátási negyedóra. 1948. január 5. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 5. 19:40–20:00.

Azok, akik közfogyasztásra vágnak sertést, kötelesek minden egyes levágott állat után – súlyra való tekintet nélkül – 6 kg zsírt, a vágástól számított nyolc napon belül a kijelölt zsír gyűjtőhelyekre „nagybani hatósági áron beszolgáltatni”.

A sertésvágások alkalmával beszolgáltatott „dézsmazsírért” kilogrammonként 8 forintot az átvevő kereskedőnek. Ha szalonnát adnak be „dézsmaként”, úgy a kötött forgalmú szalonna fogyasztói árának 74%-át kell fizetni.

A központi helyen készületből kiutalt zsír és szalonna (kötött forgalmú) fogyasztói ára az ország egész területén a következőképpen alakul: a zsír és tepertő 12 forint, zsírszalonna bőrrel együtt 10 forint, zsírszalonna bőr nélkül és szalonnanyesedék 10,50 forint, háj 11,30 forint, kenyér és toka-szalonna bőrrel 9,30 forint, kenyérszalonna bőr nélkül 9,80 forint.

„Magánfogyasztásra sertést tehát csak vágási engedéllyel, közfogyasztásra pedig kizárólag vágási utalvány birtokában szabad levágni.”

A Gazdasági Rendőrség a „legszigorúbb ellenőrzést indítja meg a feketevágások megakadályozására”. Az ellenőrzések során megnézik, hogy a sertésvágók eleget tettek-e a „dézsmazsír” beszolgáltatási kötelezettségüknek. A rendelet értelmében „attól, aki sertést vág le, [a] sertést, vagy annak feldolgozott termékeit elkobozzák”. Azok ellen pedig, aki a „dézsmazsírt” nem szolgáltatatták be, a „közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekmény miatt a büntető eljárást megindítják” a hatóságok.

Az Országos Közellátási Hivatal felhívta a lakosságot figyelmét arra, hogy aki sertést engedély nélkül, „feketén vágott le, hogy a vágási engedélyt utólag kérje ki”, a beszolgáltatási kötelezettséget pedig legkésőbb január 31-ig teljesíteni kell. A mulasztókkal szemben az Országos Közellátási Hivatal büntetőeljárást kezdeményez.

A levágott sertés hasított állapotban, szalonnával és hájjal együtt, valamint a szalonna és a zsír is bármilyen mennyiségben engedély nélkül szállítható Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Salgótarján, Szolnok, Ózd és Tatabánya egész területén.

A rendelet értelmében hízott élősértés 100 kilogrammsúly alatt szállítási igazolvány nélkül az ország egész területén szállítható, 100 kilogrammon felül élősértés csak a budapest-ferencvárosi vágóhídra, továbbá Debrecenbe, Győrbe, Miskolcra, Pécsre, Szegedre vagyis a törvényhatósági jogú városokba valamint a megyei jogú városokba – Salgótarján, Szolnok, Tatabánya, Ózd – szállíthatók szállítási engedély nélkül.³⁷⁷

³⁷⁷ Közellátási negyedóra. 1948. január 19. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 19. 19:45–20:00.

A „Közellátási negyedóra” 1948. január 26-án elhangzott adásában egyebek mellett arról tájékoztatta a hallgatókat, hogy az Országos Közellátási Hivatal ismét szabályozta az árakat a vendéglőkben. A marhahúsból és borjúból készült ételek, valamint az egyéb húsetelek ára változatlan maradt. A levesek ára ugyanakkor jelentősen eltért a húst vagy csontot tartalmazó levesek esetén. A rendelet a következőkbe szabályozta a levesek árát: a bableves Budapesten osztályon felüli éttermekben 80 fillér, I. osztályú helyen 72 fillér, II. osztályú étteremben 68 fillér, III. osztályú helyeken 64 fillér. A vidéki árak a következők voltak: osztályon felüli helyen 72 fillér, I. osztályú étteremben 68 fillér, II. osztályú helyen 64 fillér, III. osztályú vendéglátó helyeken 60 fillér. Borsóleves Budapesten 86, 80, 76 és 70 fillér. Vidéken 80, 76, 70 és 64 fillér. Csontleves Budapesten 1,06, 96, 90 és 86 fillér, vidéken 96, 90, 84 és 78 fillér. „Az Újházi tyúklevés árszabályozása pedig megszűnt.”

A babfőzelék Budapesten 1,12, 1 forint, 96 és 90 fillér, vidéken 1 forint, 96 fillér, 90 és 82 fillér. A savanyú káposzta adagja Budapesten 1,60, 1,46, 1,36 és 1,26 forint, vidéken 1, 46, 1,36, 1,26, 1,16 forint, a vendéglátóhelyek besorolása szerint.

A fűszerek áráról is szóltak. A tájékoztató egy további részében arról számoltak be, hogy a január 8-án hatályba lépett rendelet szerint a fehérbors maximált nagykereskedői eladási ára szemes állapotban kiskereskedők és nagyfogyasztók részére, negyed kilogrammos csomagolásban kilogrammonként 48 forint, öt és tíz dekagrammos csomagolásban kilogrammonként 52,60 forint, és két dekagrammos csomagolásban kilogrammonként 58,60 forint. A szemes bors fogyasztói ára negyed kilogrammos csomagolásban 60 forint, öt és tíz dekagrammos csomagolásban 64 forint, egy és két dekagrammos csomagolásban 70 forint.

Az őrölt bors nagykereskedelmi, kiskereskedelmi, feldolgozóüzem és nagyfogyasztó részére egy és két dekagrammos csomagolásban kilogrammonként 61 forint. Az őrölt bors fogyasztói ára egy- és kétdekás csomagolásban 72 forint. A feltüntetett árak a forgalmi adót, a szállítási költséget és a csomagolási költségeket (tasak, zárjegy) is tartalmazzák.

Az Országos Közellátási Hivatalba az ország több településéről érkezett kérelem a termelői tejárak felemelése érdekében. A hivatal közölte, hogy a tej termelői árának felemelése nem lehetséges, mert akkor a fogyasztói árat is emelni kellene, az áremelés pedig a „dolgozók életszínvonalának emelését károsan” befolyásolja. A tejtermelők kérése más módon, például a takarmányellátás jobb és olcsóbb megoldásával biztosítható lenne, az erre irányuló törekvéseket a hivatal is támogatná.

Budapest és környékének ellátására vásárolt és itt forgalomba hozott tejnél, amelyet az átvevő tejgyűjtők nem közvetlenül szállítanak Budapestre, hanem telephelyeiken keresztül, a közellátási hivatal hozzájárult ahhoz, hogy a tejvállalatok a termelőknek ebben az esetben is a tejért li-
terenként legfeljebb 90 filléres termelői árat fizessenek. A hatóságok azt remélik, hogy így jobb lesz Budapest tejellátása.³⁷⁸

A rádió 1948. január 31-én elhangzott „Közellátási helyzetkép” című műsora újabb pozitív fejleményekről tájékoztathatta a hallgatókat. Arról számoltak be, hogy a korábbi évektől eltérően az időjárás enyhe volt, ami kedvezően befolyásolta a közellátást. A hideg telekkel ellentétben a főváros és a nagyvárosok piacain „kifejezett bőség és általános árcsökkenés tapasztalható”. Az árcsökkenés elsősorban a gyümölcs- és főzelék-, zöldségárakban tapasztalhatták a vásárlók.

Kedvezően alakultak az árak a tojás esetében. Az enyhe időjárásnak köszönhetően többet tojtak a tyúkok, így a piacokon jelentős mennyiségű tojás jelent meg, s a tojások ára is lement.

A marhahúsellátás esetében szintén az enyhe tél következményeit érezhetik a vásárlók, hiszen az állattartóknak a jobb takarmányellátás következtében nem kellett levágniuk az állatokat.

A hivatalos szervek véleménye szerint a kedvező enyhe időjárás nemcsak a pillanatnyi közellátásra van jó hatással, hanem a jövőben is pozitívan hat.

A közellátás számára nagyon fontos a burgonya. Miután újabb hideg időtől nem kell tartani, így a vermelt burgonya előreláthatólag el fogja árasztani a főváros és a vidéki városok piacait. A dolgozók téli burgonyaellátását elsősorban az üzemeken keresztül szervezte meg a közellátási kormányzat. A lakosság burgonyaellátására jellemző, hogy a burgonyajegyekre kiadott burgonyát „csak kevesen veszik át” (annak silányabb minősége miatt – S. I.).

Kedvezően alakul a hagyma ára is a kormányzat beavatkozása következtében, az indokolatlanul magas 260 forintos árat 100 forintra sikerült csökkenteni.

A rádió adásában arról is tájékoztatták a hallgatókat, hogy megszüntetik a Közellátásügyi Minisztériumot, és az új közellátásért felelős szervezet elnevezése Országos Közellátási Tanács lesz. Az átszervezést az ésszerűsítéssel indokolták. Az átszervezés során két főosztályt

³⁷⁸ Közellátási negyedóra. 1948. január 26. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 26. 19:45–20:00.

megszüntettek, illetve munkatársaikat összevonva egybeolvasztották. Csökkentették az államtitkárok számát háromról két főre. Az új hivatal államtitkára dr. Mátéffy Géza lett, a főtitkári teendőkkel Szobek Andrást bízták meg államtitkári minőségben. A hallgatók tájékoztatására a is elmondták, hogy az átszervezés nem érinti a vidéki közellátási szervezeteket, vagyis a „főispán-kormánybiztosokat” és a közellátási felügyelőségeket és azok hatáskörét.

Az új hivatal feladata bővült, többek között az lett, hogy a „közellátás munkáját a tervgazdálkodásba fokozott mértékben bekapcsolja és a hároméves terv sikerét az ellátási színvonal növelésével is előmozdítsa”.

A tervezés arra biztosíték, hogy az ellátást minél jobban függetleníteni lehessen az időjárás tényezőitől. A közellátás kiszámítható legyen, és így biztossá váljon a dolgozók ellátása – zárják a tájékoztatót.³⁷⁹

A rádió 1948. március 16-án tartott műsormegállapító bizottsági ülésén egy furcsa közjátékra került sor. Hivatali híresztelések nyomán az Országos Közellátási Hivatal ugyanis azt kérte, hogy a rádió vezetése ne szüntesse meg a „Közellátási negyedóra” műsort – „a közérdekre való tekintettel”. A műsorülésen a kérést támogatták, „annál is inkább, miután a műsorszerkesztőségnek nem is volt szándékában megszüntetni” a műsort.³⁸⁰

Az Országos Közellátási Hivatal sorozatának 1948. március 22-én elhangzott adásában egyebek mellett a két legfontosabb élelmезési termék, a burgonya és a kukorica piaci értékesítésének helyzetéről adott tájékoztatást.

Az élelmезés szempontjából talán legfontosabb termék a burgonya, fajtái a következő áron kapható Budapesten: a Krüger 1,10; az Ella 1,20; és a Gülbaba 1,30 forintért kapható kilogrammonként. A város külső kerületeiben ezek az árak 6 fillérrel magasabbak.

A Gazdasági Főtanács a burgonya termelői árát is meghatározta, ez a következőképpen alakult: Krüger 52, Ella 60, Gülbaba és Rózsa 70 fillér kilogrammonként. Ezekhez a termelői árakhoz költségként adódik a „fuvar költség, a felvásárló kereskedői jutalék, tengelyfuvar költség, rakodási költségek és kereskedői jutalék”.

Az alapélelmезés másik fontos terménye a kukorica volt, amely a hatóságok jelentése alapján részben már szabad áron kapható. Mint

³⁷⁹ „Közellátási negyedóra”. 1948. január 31. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. január 31. 8:00–8:15.

³⁸⁰ Jegyzőkönyv. 1948. március 16. MRA Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. TD-411/10.

elhangzott: hatósági ára csak annak a kukoricának van, amelyet a terménybeszolgáltatási kötelezettség teljesítésénél gyűjtőkereskedő vett át. A hatóság által a kukoricának három megállapított ára van: a B. és D. jegyű, valamint a szabad ár. A száraz, csöves és morzsolt kukorica víztartalma március hónapban 16%. Ennek a kukoricának a termelői ára a raktározási költségekkel, a kezelési és biztosítási költségtérítésekkel együtt a következő volt: 100 kg „idényszerű víztartalmú csöves kukorica 15% víztartalmú kukoricára átszámított súlya 78 kg”. Ennek ára B. vételi jegyre beszolgáltatva 38,10 forint; D. vételi jegyre átadva 50,50 forint. (D. vételi jegyre átvett terményért azért fizettek többet, mert az már a kötelezően beszolgáltatott mennyiségen felül volt).

További árak és az árakat módosító számítások: 100 kg „morzsolt kukorica idényszerű víztartalomról 15% víztartalmú kukoricára átszámított súlya 98,75 kg”. Ára B. vételi jegyre beszolgáltatva 48,20 forint, D. vételi jegyre eladva 64 forint.

A termény víztartalmára vonatkozóan a rendelkezés értelmében, ha a kukorica „víztartalma 16%-nál több, a víztartalom minden teljes 1%-nyi többlete után a kukorica tényleges súlyát 1%-kal kell csökkenteni”. Ezt követően lehet csak 15% víztartalmú kukoricára átszámítani az árát.

Az Országos Közellátási Hivatal újraszabályozta a kötött forgalomban vásárolható kukoricaliszt árát. Ennek értelmében a malomból eladott őrölt kukoricaliszt eladási ára mázsánként 104 forint, a nagykereskedői ára 110 forint, a fogyasztói ár 1,20 forint. A fuvarozás térítése 100 kilogrammonként 2 forint.³⁸¹

Az Országos Közellátási Hivatal 1948. április 26-án elhangzott sorozatában Neszmélyi Dezső, a hivatal ár megállapítási ügyosztályának vezetője tájékoztatta a hallgatókat az új élelmiszer- és mezőgazdasági árakról. Az 1948/49. évi terménybeszolgáltatási kötelezettség szabályozásáról szóló 101.620/1948. Központi Hatósági számú rendelete szerint újra kellett szabályozni az élő állatok és az állati termékek árát. Az árszabályozás előreláthatólag a nyári hónapokban fog hatályba lépni.

Az Országos Közellátási Hivatal és a Gazdasági Főtanács döntése alapján március 20-tól a vágómarha és vágóborjú termelői árát 28-29%-kal felemelte.

Az I. osztályú vágóborjú ára kilogrammonként 4,50 forint, a II. osztályú vágóborjúért 3,90 forintot kapnak a termelők.

³⁸¹ Amit a mezőgazdasági és élelmiszer árakról tudni kell. 1948. március 22. MOL K615 352.csoport. 459–460. Adásba ment: 1948. március 22. 20:00-tól.

A magasabb termelői árak következtében a hatóságok emelték a marhahús fogyasztói árát is. „A kormányzat a dolgozók érdekeinek szem előtt tartásával és a közellátási szempontokra való tekintettel a marhahúsról az ország egész területére kiterjedő érvénnyel kg-onként 8,40 forintos fogyasztói árat állapított meg.”

A vidéki hústermelők számításai eltérnek a Budapestitől. Vidéken a vágóállatot vagy a közeli vásáron, vagy a községekben lévő termelők-től vásárolják meg. Ennek következtében elmarad a szállítási költség és ezzel az ún. „útiapadó”. Útiapadó azt a súlyvesztést jelenti, ami a vágóállat szállítása következtében elveszik, a szállítás idejétől függően. A vidéki hústermelők egyéb költségeket is megtakarítanak, például a vágási költséget, mert a legtöbb esetben ő maga vágja le az állatokat. Ellentétben a városokban, ahol a vásárolt állatokat csak közvágóhídon szabad levágni.

Az Országos Közellátási Hivatal az egyenlőtlenséget úgy igyekezett kompenzálni, hogy a vidéki húsiparosoknak állami csekkszámra árkülönbözeti díjat kellett fizetniük. A rendelet március 20-i hatállyal lépett életbe, és az ország egész területére kiterjed. A húsfeldolgozó henteseknek csak abban az esetben engedélyezett a vágómarha és borjú levágása, ha a díjat befizették. A befizetést igazoló szelvényt a hatósági húsvizsgálónak még a vágás előtt be kell mutatni. Kivételt jelent ez alól, ha kényszervágásról van szó, de az árkülönbözeti díjat ebben az esetben is utólag be kell fizetni.

Az előadó felhívta az érintettek figyelmét arra, hogy az árkülönbözet befizetésének elmulasztása a „közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekmény tárgyát képezi”, a büntetés mértékét kormányrendelet szabályozza.

Az Országos Közellátási Hivatal a húsárak mellett rendezte a töltelék hentesárak árát is. Az erre vonatkozó rendelet 1948. március 25-én lépett életbe.

Az új rendelet értelmében a legalább 25 % sertéshúsból és fehérhúrkából készült töltelékárak (sertéskolbász, veronai, krakkói és mortadella) fogyasztói ára húsiparosoknál és „hentesárus gyárak”-nál, valamint ezek fióküzleteiben kilogrammonként 16.50 forint. Fűszer és csemegeüzletekben pedig kilogrammonként 17 forint.

A különböző marhahúsból készített szalámi-félék fogyasztói ára pedig a következő: nyári szalámi: 14, illetve 16,50 forint, a párizsi, krinolin, krakkói 11, illetve 11,30 forint. A virsli 15, illetve 15,50 forint.

Az Országos Közellátási Hivatal célja, hogy az új rendeletekkel biztosítsa a vidéken működő húsipari üzemek folyamatos működését. A vi-

déken hentesáru előállítására berendezkedett üzemek nagy mennyiségben állítanak elő olcsó és ízletes kolbászféléket. Ezek értékesítése csak vidéken kifizetődő, hiszen a marhavágásoknál darabonként legalább 200 forint árkülönbözeti díjat kell fizetni annak, aki az állatokat levágja. Budapest ellátása érdekében a szállítási igazolvánnyal rendelkező töltelék hentesárut szállítók költségeit a Kül- és Belforgalmi Állattértekészítő Rt. és az Országos Közellátási Hivatal megtéríti.

Az előadó hangsúlyozta, hogy a hatóságok javaslatai, intézkedései illeszkednek a hároméves tervhez. A termelői árak emelésével a Közellátási Hivatal az ország és az állattartó gazdák érdekében az állatállomány szaporítását kívánta elősegíteni. A magasabb termelői árak arra ösztönözik a gazdákat, hogy a borjúkat nem fogják nagy számban levágni, mivel felnevelésük nagyobb hasznot jelent. A szarvasmarha-állomány mennyisége a nemzeti jövedelem szempontjából is fontos.³⁸²

A tejforgalom beszolgáltatásának új szabályozásáról tájékoztatták a hallgatókat a „Közellátási negyedóra” 1948. május 10-i adásában. A tejbeszolgáltatás rendjét az Országos Közellátási Hivatal 101.330/1948 számú rendelete szabályozta. Ez a rendelet az 1946. szeptember 15-én született szabályozást módosította. Az új rendelet elvei nem térnek el a korábbtól.

Az eddigiekhez hasonlóan minden tehenet tartó gazda „köteles minden fejőstehen után ez év május egytől kezdve évenként 270 napon keresztül előírt mennyiségű teljes tejet hatósági áron beszolgáltatni”. Az eltérés az eddigi rendszerhez képest, hogy míg korábban a főváros területén a tehéntartók „napi 2 liter tejet voltak kötelesek beszolgáltatni, májustól ettől kezdve Budapesten és a közellátásilag Budapesthez csatolt helyiségekben (Nagy-Budapest területén)” ... „napi 2,5 liter tej besolgáltatására kötelesek”.

A műsor arról is tájékoztatta a hallgatókat, hogy az ország melyik vármegyéjében milyen mértékben emelkedett az előzőekhez képest a tejbeszolgáltatás. Fehér vármegyében a korábbi 1,5 liter helyett 2 litert, Biharban az 1 liter helyett 1,5 liter tejet „kötelesek a rendeletben előírt szabályok mellett beszolgáltatni”.

Az új szabályozásban bizonyos „progresszivitás érvényesül”, azok a gazdák, akiknek több tehenük van – kivéve, ha más igavonóval is ren-

³⁸² Közellátási negyedóra. 1948. április 26. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. április 26. 19:45–20:00.

delkeznek –, és legalább négy 16 éven aluli gyermekük van, két tehén után „mentesek a beszoigáltatási kötelezettség alól”.

A területi közellátási felügyelőségek további beszoigáltatási kedvezményt adhatnak azoknak a gazdáknak, akiknek más igavonó állatuk nincsen és a tehenüket egy évben „legalább 100 napon keresztül” földművelésre használják.

A tehén megbetegedése következtében is mentességet kap a gazda az illetékes felügyelőségtől a tej beszoigáltatására, ha az állat betegségéről a hatósági állatorvos igazolást ad.

Fontos tudni a gazdáknak, hogy 1 kg vaj 20 liter tejnek felel meg a beszoigáltatás szempontjából. A beszoigáltatási kötelezettség teljesítése után megmaradó tejet és tejterméket a gazdák saját szükségleteikre használhatják fel, vagy közvetlenül értékesíthetik is. Kereskedelmi forgalomba csak a helybeli tejiparosoknak, tejbegyűjtőknek adhatja el. Az új rendelet megszüntette a juhgomolya beszoigáltatását.

A műsor készítői felhívták a gazdák figyelmét arra is, hogy az állatállományokban bekövetkezett változásokat 8 napon belül be kell jelenteniük a községi előjáróságon. A hivataloknak a tej beszoigáltatási kötelezettségéről nyilvántartást kell készíteni, és az 15 napra a lakosság tájékoztatására közszemlére ki kell függeszteni. A tehéntartó gazdák a kifüggesztés tartalma alatt jelezhetik, ha adataik tévesen szerepelnek.

Az új rendelet intézkedett az úgynevezett „tejtávtéti könyv” bevezetéséről. A könyvbe a tejiparos az átvett tej mennyiségét minden esetben köteles „tintával bejegyezni és aláírással igazolni”. A tejiparos az Országos Közellátási Hivatal engedélyével rendelkezhet, csak közvetlenül tejiparosnak adhat el tejet vagy tejterméket.

Közvetlen értékesítési engedéllyel nem rendelkező tejiparos csak akkor folytathat ilyen tevékenységet, ha olyan közvetlen tejértékesítésre jogosult tejiparossal köt megállapodást, aki a megvásárolt tejet és tejterméket ellenőrizni és szállítani is tudja.

A közellátási kormányzat bejelentette azt az örömtéti hírt, hogy ki tudja terjeszteni azoknak a körét, akik hatósági tejellátásban részesülnek. A korábbi rendeletben a terhes anyák az 5. hónaptól, az új rendelet szerint a 4. hónaptól jogosultak a hatósági tejellátásra. A tejellátásban ezt követően a csecsemők, majd az 1–3 éves gyermeke következtek. Az új rendelet ezt követően a közkórházak tejellátásáról is intézkedik. A kórházakban a betegek számára fejenként napi ½ liter tejet kell biztosítani. A tejellátásban részesülők köre a továbbiakban a következőkkel bővült: azok a munkavállalók, aki természetbeni juttatásban részesülnek. Valamint az eddigiekhez hasonlóan 3–6 éves gyermekek, majd a

6–12 évesek naponta 0,3 liter tejet kapnak. Ugyanilyen ellátásban részesülnek a 60 éven felüliek is.

Olyan településeken, ahol tejbegyűjtő működik, a helyi tejellátásban részesülőket csak abban az esetben lehet ellátni, ha a helyi kötelező beszo­l­gá­l­tatásnak eleget tettek, és ezenfelül maradt tej. Ha azonban a beszo­l­gá­l­tatáson kívül maradt tej­men­nyiség nem elegendő a jogosultak ellátására, akkor a községi előjáróság a megfelelő indokok felsorolása mellett kérheti az Országos Közellátási Hivatal engedélyét arra, hogy a hivatalosan beszo­l­gá­l­tatott tej­men­nyiség egy részét is felhasználhassák a helyi jogosultak ellátására.

A tej és tejtermékek szállítása szállítási igazolványhoz kötött, amelyet az Országos Közellátási Hivatal adhat ki. A korábbi rendelethez hasonlóan a szállítási igazolvány mellé „kísérő bárcát” is ki kell állítani. Ezeket a termékeket vasúton vagy postai úton csak igazolvánnyal lehet szállítani.

Nem kell szállítási igazolvány a tejtermék ellenőrző és kísérleti telepekre történő szállításhoz legfeljebb 2 kg-os mintacsomagok feladásához. Ugyancsak igazolvány nélkül lehet szállítani kézipoggyászként (batyuzni), mint korábban 2 liter tejet, 1 liter tejfölt, 1 kg sajtot, 2 kg túrót (gomolyát), a vaj mennyiségét a korábbiakhoz képest 1 kg helyett fél kg-ra csökkentették. A felsorolt termékeket „kizárólag saját háztartási szükséglet céljára lehet szállítani”, eladásra nem.

Az új rendelet életbelépését követően a gazdák a különböző hatóságok fokozott ellenőrzésére számíthatnak.³⁸³

„Közellátási helyzetünket az árubőség jellemzi” – kezdte beszámolóját „Közellátási helyzetkép” című műsorában a rádió 1948. május 29-én. Az adásban jelezték, hogy a jó ellátáshoz ismét hozzájárult a kedvező időjárás: a korai meleg időjárás kedvezett a zöldség- és főzelékféléknek, valamint a tavaszi gyümölcsöknek, ezek jelentős mennyiségű felhozatala eredményezte az árubőséget a főváros piacain. A szakemberek véleménye szerint korábban kezdődhet az aratás, és így jelentősen meg­rövidülhet az az idő, amit az elmúlt év „szűkös gabonakészletéből kell áthidalni”. A már lezárult fejadagdézsmá beszo­l­gá­l­tatása biztosítja az ország kenyérellátását az új termésig. A fővárosnak több mint háromheti gabonataraléka van. A mindennapi kenyér biztosítása mellett „napról napra olcsóbb áron válik lehetővé az egyéb élelmiszerszükséglet fedezé-

³⁸³ Közellátási negyedóra. 1948. május 10. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. május 10. 20:00–20:15.

se”. Különösen megfigyelhető – a már korábban említett okok miatt – a „zöldség- és főzelékdömping”.

A műsor készítői tájékoztatták a hallgatókat az árufelhozatal mennyiségéről is. Április második felében hetenként átlag 5000 mázsa zöldség és főzeléknek való érkezett a fővárosba. Május első felében ugyanezekből 6-7 ezer mázsa. A május 16-tól 23-ig terjedő héten 9 ezer mázsa zöldség- és főzelékféle került a fővárosba.

A hatóságok hangsúlyozták, hogy megfelelő zöldségellátás mellett az „állati eredetű élelmiszerek” mennyisége is kielégítő. A lakosság hús-vásárlásánál megállapítható volt, hogy míg télen a marhahús, addig tavasszal a baromfifélék fogyasztása a gyakoribb.

A tojásellátás esetében Országos Közellátási Hivatal szakemberei megállapították, hogy a jelenlegi tojásfogyasztás „összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint békében volt”. A tojásfogyasztás emelkedésével a szabadon alakuló árak némi emelkedése figyelhető meg. A hatóság tájékoztatása alapján tárgyalások folynak az árak csökkentése érdekében. A kedvező időjárás következtében a tojásszezon is hamarabb kezdődött, de hamarabb is fog véget érni. Így a téli tojásellátásról a hatóságoknak időben kell gondoskodni.

A tejfelhozatal alakulásáról is tájékoztatták a hallgatókat. Januárban és februárban a fővárosba érkező tej mennyisége „fél millió literrel haladta meg havonta az előző évit”. Áprilisban több mint 5 millió liter tej érkezett Budapestre, ellentétben az 1947-es 2,5 millió literrel szemben. Áprilisban 10 nap alatt átlagban 1 600 000 liter tej érkezett a fővárosba, májusban 10 nap alatt 300 ezer literrel több.

A pünkösdi ünnepekre szállított nagy mennyiségű baromfi az árak általános mérséklődését is jelentette. Április 26-tól – május 8-ig két héten keresztül – 102 000 darab baromfit szállítottak a fővárosba. Május 10-től 22-ig ez a szám 170 ezerre emelkedett. A felhozatal további emelkedésével az árak csökkenni fognak – remélték.

A burgonyaellátásnál megfigyelhető, hogy a tavalyi készletek már elfogytak. Megjelenését követően az új burgonya a „dolgozók széles tömegei számára még megfizethetetlen áru volt”. A közellátási kormányzat szabadárassá tette, és ez jelentős árcsökkenést eredményezett. Az ára május végén már csak 6 forint volt kilogrammonként.

Kedvező információ volt a lakosság számára, hogy a közellátási kormányzat a tartós élelmiszerek esetében is árleszállítási intézkedést hozott. A répacsokor hozzáadásával készített vegyes gyümölcsíz árát 6,40 forintban állapították meg kilogrammonként, egyben jelezték, hogy a konzervgyárak raktáraiban is hatalmas készletek vannak még. A Gaz-

dasági Főtanács – ismertették – jelentős intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy ezek a „népélelmezés szempontjából fontos cikkek az eddiginél olcsóbb áron” kerüljenek a fogyasztókhoz.

A terménybeszolgáltatást 1948-ban a hízott sertés beadásával is lehetett teljesíteni. A sertés súlya 110 kilogrammnál most sem lehetett kevesebb. A beadásra kerülő hízót a gyűjtőkereskedők búzakilogrammmra számították át. Ehhez azonban szüksége volt a gyűjtőkereskedőnek, hogy erre megbízást kapjon. Akik az előző évben gyűjtőkereskedők voltak, azoknak érvényesíteni kellett igazolványukat. „Nem lehet újra érvényesíteni azoknak a gyűjtőkereskedőknek [az] igazolványát, aki az 1947/48. évben vételi jegyre vásárolt terménnyel nem számoltak el.” A gyűjtőkereskedőknek az újabb megbízási kérelmeket június 1-ig kell benyújtani a területileg illetékes belkereskedelmi igazgatóságokhoz.

A hallgatókat arról is tájékoztatták, hogy ebben az évben a „kormány a dolgozók nyaraltatását minden eddiginél szélesebb körben teszi lehetővé”. Az üdülőhelyeken nemcsak a nyári szabadság alatt, hanem hétvégén is pihenhetnek a gyárak, üzemek, hivatalok „szellemi és fizikai dolgozói”. A közellátási kormányzat gondoskodik arról, hogy a „munkásüdülők olcsó élelmiszerellátása az egész nyárra biztosítva legyen”. A hétvégeken pihenni kívánók számára is biztosítják az ellátást.³⁸⁴

A „Közellátási helyzetkép” 1948. június 7-én elhangzott adásában a műsor készítői megerősítették, hogy a lakosság élelmiszer-ellátása biztosított. Külön hangsúlyozták, hogy a „reakciónak az a hírverése, miszerint jobb termés esetén a már kiadott szolgáltatási rendeleten a termelők rovására változtatnának, légből kapott valótlanág. Az új beszerzési rendeleten változtatás nem történik és azt kiegészítő egyéb intézkedésekkel kapcsolatos rendeletek – mint pl. a gabonaforgalomról, a vámörlési jogosultság szabályozásáról, gabonaalap rendszeresítéséről, valamint a cséplés rendjének szabályozásáról szóló rendelet éppen a napokban jelent meg.”

A gazdálkodókat igyekeztek megnyugtatni azzal is, hogy az új termést a korábbiakhoz hasonlóan gyűjtőkereskedők hálózata veszi át a termelőktől.³⁸⁵

1948 nyarán a közellátási hatóságok tájékoztatója alapján jelentősen javult az élelmiszer-ellátás, ezt erősítette meg a rádióban szeptember

³⁸⁴ Közellátási helyzetkép. 1948. május 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. május 29. 8:00–8:15.

³⁸⁵ Közellátási helyzetkép. 1948. június 7. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. június 7. 19:15–19:30.

20-án elhangzott műsor is. Nagy eredmény volt, hogy az országban megjelent a szabad kenyér – tájékoztatták a hallgatókat a műsor készítői. Ez annak köszönhető, hogy az igen kedvező, mintegy 23 millió mázsa termés mellett sikeres volt a beszolgáltatás is. A kenyérgabona begyűjtése „nemcsak a jegyre adott kenyér zavartalan elosztását biztosítja, hanem lehetővé tette a szabad kenyér, fehér buci forgalomba hozatalát”. A csarnokokban a szabad liszt is megjelent.

Az elért eredmények nyomán „népi demokráciánk ellenségei is és jó barátai eddig is egyformán elismerték, hogy a magyar dolgozók munkájának lendületet, élni akarása egyedülálló”. Európába egyre inkább elterjedt az a hír, hogy a „magyar ipar újjáéledt; a magyar dolgozók olcsóbb és jobb cipőt és ruhát kapnak bérükért, mint más államokban”. „Az öntudatos, dolgozó parasztság pedig most lehetővé tett, hogy a magyar dolgozóknak a jó ruha és a magasabb vásárlóerejű bér mellett legyen annyi kenyérük, amennyire csak szükségük van” – hangsúlyozták a műsorban.

A minőség fokozatos javulásáról is beszámoltak, bár jelezték, hogy a kenyér esetében még nem érték el a háború előtti szintet, viszont a kenyér táplálóbb. A fogyasztók részéről egyre kevesebb panasz érkezik a hatóságokhoz. A friss őrlésű lisztből, amelynek – a sok csapadék miatt – magas a víztartalma, nem lehet első osztályú kenyeret készíteni. A gabona keverési aránya más terményekkel azonban már sokkal kedvezőbb, mint a tavalyi esztendőben volt. 1947-ben még 30% kukoricát, árpalisztet, pelyhet használtak a kenyér előállításához. Ebben az évben már semmilyen más terményre nincs szükség. A kenyér minősége még nem éri el a háború előtti, ennek az oka, hogy más a kiörlési arány. Korábban 1 mázsa búzából 50 kg kenyérlisztet örltet ki, most 70-80 kg-ot. A kenyérben több korpa marad, ez azonban sem a minőségén, sem az ízén nem ront, viszont a tápértéke magasabb. Az újjagabonából készült kenyér „megfelel majd a háború előtti községi »Népkenyernek«, amely akkor is a legkedvezőbb volt az összes kenyérfajták között”.

Az általános élelmiszer-ellátás javulását jelzi a másik fontos cikk: a cukor forgalma. Felemelték a cukorfejadagot, és csökkentették a jegyre kapható cukor árát. Az egy főre jutó cukorfogyasztás Európában Magyarországon „talán a legnagyobb”. Az elmúlt évben is 4-5 kilogramm több cukor jutott egy fogyasztóra, mint a háború előtt. Ez év szeptember 1-jén bevezették a havonta másfél kilogramm cukorfejadagot.

A műsor készítői a továbbiakban a hús- és tejellátásról tájékoztatták a hallgatókat. Mindkét alapélelmiszerből megfelelő az ellátás. „Az utcai »Tejcsárdákban« korlátlan mennyiségben kapható tej, vaj.” „Ez a

tej-dömping pedig nemcsak átmeneti jelenség, hanem állandó valóság lesz. 1946 tavaszán 603 754 db tehenünk volt, 1947 őszére tehenállományunk 225 000 darabbal meghaladta ezt a számot. Vagyis a tervgazdálkodás kiindulásától 1947. augusztus 1-től két és fél hónapra nemcsak elérte, de messze túlhaladta tehenállományunk a tervgazdálkodás harmadik évére előirányzott tehenmennyiséget.” Az állatok ellátásához a megfelelő mennyiségű takarmány is rendelkezésre áll.

A rádió a műsorában arról is tájékoztatta a hallgatókat, hogy miként alakul a téli élelmiszer-ellátás. A kitűnő kenyérgabona-termés mellett a kukorica is „csaknem 32 millió mázsa, olyan nagy mennyiség, amilyenre hosszú évek óta nem volt példa”. Napraforgóból kétszer annyi termett, mint az elmúlt évben. A burgonyatermés pedig két és félszer több, mint tavaly volt. Babból és borsóból is a kétszer annyit takarítanak be, mint az elmúlt évben.

Ugyanakkor bejelentették, hogy a kedvező gazdasági év ellenére a közellátási kormányzat nem fejezi be munkáját. Feladata az árurejtegetések, spekulációk feltárása, megakadályozása lesz. Létjogosultságát az is alátámasztja, hogy két évvel a forint stabilizációja után ilyen jelentőségek voltak az eredmények „a dolgozók életszínvonalának emelése terén, a népi demokrácia ésszerű gazdaságpolitikájának és ezen belül a helyesen vezetett közellátási igazgatásnak” köszönhetően.³⁸⁶

A rádió 1948. szeptember 27-én elhangzott adásában Petőházy Sándor közellátási főtanácsos beszélt a hallgatóknak „a népi demokrácia közellátási politikájáról”. Az előadó Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes augusztus 20-án, Kecskeméten elmondott beszédéből idézett: „A dolgozó parasztság megértette a beszolgáltatás ország fenntartó, demokráciánkat erősítő jelentőségét. Ennek tulajdonítható, hogy az ipari termelés mintájára országszerte termelési és beszolgáltatási verseny keletkezett. A beszolgáltatás sikere megkönnyíti a hároméves terv végrehajtását és lényegesen megerősíti a munkás-paraszt szövetséget. Ha a beszolgáltatás menete az eddigiekhez hasonlóan jól folytatódik, akkor újabb könnyítéseket javasolunk a parasztság számára.” Az előadó a politikai beszédét kommentálva elmondta a hallgatóknak, hogy Rákosi elismerte: a magyar parasztság „kötelességét becsülettel” teljesítette, és mindez arra ad lehetőséget, hogy a beszolgáltatási terheken tovább enyhítsenek. Ugyanakkor jelezte, hogy a kecskeméti beszédet megelőzően

³⁸⁶ Az életszínvonal emelkedése és a közellátás. 1948. szeptember 20. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. szeptember 20. 19:45–20:00.

is következetesek voltak a hatóságok intézkedései a „népi demokrácia közellátási politikájában”.

Petőházy ezt követően azt részletezte, hogy melyek voltak a legfontosabb intézkedések. Az 1948-ban hozott új beszolgáltatási rendeletről elmondta, hogy elsődleges szempont volt a „gazdálkodók háztartási, valamint gazdasági” szükségleteinek biztosítása, és csak az ezen felül maradó termésmennyiségből kellett teljesíteni a beszolgáltatási kötelezettséget. Az is ismeretes a gazdák előtt – mondta –, hogy a mezőgazdaság fejlesztésére szolgáló járulékot is csak a vagyonosabb gazdálkodókra vetette ki a kormány.

A múlt tapasztalataiból Petőházy azt is elmondta, hogy a „laza cséplési ellenőrzés visszaüt a gazdálkodókra, mert a tömegesen meghamisított csépléseredmények miatt az egyszeri beszolgáltatás helyett négyszer” voltak kénytelenek a hatóságok zaklatni a gazdákat. Ezért az 1948-as esztendőben „igen szigorú cséplésellenőrzést kellett bevezetni, aminek máris megvannak a gyakorlati eredményei”, hiszen ebben az évben az „egyszeri beszolgáltatáson felül” nem kellett többször a gazdákhoz fordulni.

„A népi demokrácia közellátási politikájának lényege abban áll, hogy egyfelől a dolgozó parasztságot csak addig a határig terhelje beszolgáltatási kötelezettséggel, ameddig arra az ország dolgozóinak ellátása érdekében feltétlenül szükség van, másfelől pedig szociális intézkedésekkel minél zavartalanabbá és nyugodtabbá tegye magát az ellátást.”

A gazdák a beszolgáltatási kötelezettség teljesítése után megmaradt gabonával „szabadon” rendelkeznek. Ez azt jelenti, hogy feleslegüket a megállapított magasabb áron „C” vételi jegyre eladhatják a gyűjtőkereskedőknek, vagy „bárminek, aki vásárlási aki vásárlási engedéllyel rendelkezik”. Az intézkedés lényege, hogy a gazda a gabonáját a beszolgáltatási árnál „magasabb áron értékesítheti... az ellátatlan lakosságnak ezáltal megvan a lehetősége arra, hogy egész évi fejadagját beszerezhesse és azt alacsonyabb kiörlés mellett használhassa fel”.

Kiemelte a kenyér szabad áron forgalmazásának engedélyezését. A hatóság tisztában van azzal, hogy „nem minden dolgozó tudja beszerezni az éves fajadagot”, ezért gondoskodott a kormány arról, hogy bevezette a kenyér szabad árát. 1948. augusztus 28-án jelent meg az a rendelt, amelynek értelmében a fővárosban és környékén jegy nélkül lehet szabad áron kenyeret és bucit kapni. A kenyér árának felszabadítása után a liszt ára is szabad lett. A rendeletet kiterjesztették minden törvényhatósági jogú és megyei városra, valamint valamennyi ipari szem-

pontból számottevő községre és a mintegy harminc 10 000-nél nagyobb lakosságú községre is. A rendelet lehetővé tette, hogy a dolgozók az igényeiknek megfelelő mennyiségben juthassanak kenyérhez.

„A kormányzat látva azt a hatalmas lelkesedést mellyel a gazdálkodók önkéntes versenyben állva teljesítik a beszolgáltatási kötelességeket, további könnyítéseket és kedvezményeket vezetett be a gazdálkodók felé. Így megengedte, hogy házasságkötéskor, gyermekszületés, valamint ezüst-, és arany-, vagy gyémántmenyegző alkalmából fejadagot felül 50 kg-ot örökhessenek meg.” Ezzel megvolt a lehetőség arra, hogy a vendégeket ne a fejadagból, hanem a gabonafeleslegből maradt mennyiségből lássák el.

A kormányzat gondoskodott a csőszök, pásztorok és kondások fejadagjának pótlásáról is azokon a területeken, ahol aszály vagy jégverés miatt a gazdálkodók nem tudták kiadni a fejadagokat. Ezeken a területeken a közellátási felügyelőségek engedélyt kaptak arra, hogy a központi készletből egészítsék ki a hiányzó fejadagmennyiséget.

Az 1948-as évben bebizonyosodott – mondta a szakember –, hogy az „újonnan földhöz jutott, valamint más kiscgazdák jártak elől a beszolgáltatási kötelezettség teljesítésében. A földmunkások soraiból kerültek ki a cséplési ellenőrök, akik jó munkájukkal örködték az ország kenyereit.” Az eddigi eredményekből az következik – mondta –, hogy az újonnan földhöz jutott és általában a kiscgazdák érzik át legjobban a demokrácia iránti kötelezettségüket, ezért a jövő évi és a további esztendőket kenyérének biztosítása érdekében is helyes volt a nagybérletek felszámolása és a bérlőszövetkezetek támogatása”.

Az előadása végén Petőházy hangsúlyozta, hogy a politikai vezetés a „kötöttségeket csak addig és abban a mértékben kívánja fenntartani, amíg arra az összlakosság érdekében feltétlenül szükség van, azonban gondos előrelátással és emellett gyors intézkedésekkel, tervszerű gazdálkodással minden lehetőséget megragad arra, hogy minél több könnyítést vezessen be mindaddig, amíg az ország gazdasági helyzete lehetővé teszi azt, hogy az egyenlőtlen elosztás veszélye nélkül minden dolgozó szükségletének arányában hozzájusson a legfontosabb élelmiszerekhez”.³⁸⁷

³⁸⁷ A népi demokrácia közellátási politikája. 1948. szeptember. 27. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. szeptember 27. 19:45–20.00.

A „Közellátási negyedóra” 1948. október 4-én elhangzott adásában a közellátási hivatal arról tájékoztatta a hallgatókat, miként alakult a beszoigáltatás szeptember végéig. Búzából 33 571 vagon, rozsból 29 508 vagon, vagyis 63 080 vagon kenyérgabonát gyűjtöttek be a készletgazdálkodás biztosítására. A begyűjtött búza, rozs, árpa, zab mennyisége 76 546 vagon. Ezek a begyűjtési eredmények messze túlszárnyalták az 1946-os és 1947-es készleteket.

A kenyérgabona-beszoigáltatásnál a műsor készítői felhívták a figyelmet arra, hogy a Gazdasági Főtanács 2 millió forint póthitelt adott az Országos Közellátási Hivatalnak abból a célból, hogy a Váckisújfaluban meghirdetett és országos méretűvé nőtt beszoigáltatási verseny legjobbait jutalomban részesítsék. Kollektív jutalmazásban részesülnek a legjobb eredményt elérő községek. A legkiválóbb eredményeket elért községek földműves-szövetkezeteit mezőgazdasági géppel vagy tenyészállatokkal jutalmazták. Külön elismerésben részesülnek az egyénileg „legjobb beszoigáltatást teljesítő termelők”.

A műsor készítői ugyanakkor átmeneti zsírhiányról számoltak be a hallgatóknak. A közellátási hatóság tudatosan csökkentette a sertésvágásokat. Arra ösztönözték a gazdákat, hogy a kiváló kukoricatermés mellett tovább tartsák az állatokat. A hatóság már október végétől engedélyezi a 150 kilogrammos és ennél nagyobb súlyú sertések levágását. Az átmeneti zsírhiány enyhítését jegyre kiosztható olajjal és margarinnal próbálják enyhíteni, ezek mellett a piacokon nagy mennyiségben kapható különféle baromfizsiradék. Ez utóbbi ára jelentősen csökkent a tavalyihoz képest, a korábbi 23-24 helyett 17-18 forintért adják kilóját.

Jelentősen javult a tojásfelhozatal is, szeptember 20. és 25. közötti héten 1530 láda tojás érkezett a fővárosba, a korábbi hetekben felhozott 1360 ládával szemben.

A baromfifelhozatal szintén emelkedett, a vágott csirke és tyúk 42 500 darabról 56 200-ra, a vágott liba és kacsza pedig 36 000 darabról 40 850-ra emelkedett.

A tejjelátásról pozitív képet adtak a műsor készítői: az ország minden részén kielégítő az ellátás, ami a „termelők beszoigáltatási készségét mutatja”. Úgy vélték, hogy a mennyiség után a minőség is javulni fog a tél folyamán.

A műsor befejező részében megemlékeztek arról, hogy három évvel ezelőtt, szeptember 27-én nevezték ki közellátási államtitkárnak Szobek Andrást. Az évforduló Szobek újságíróknak nyilatkozott a jelenlegi közellátási helyzetről. A munkások „keresetükhöz képest olcsó áron úgy mennyiségi, mint minőségi szempontból igényeiket kielégíthetik, olyan

ellátáshoz jutva, amiben ez idő szerint a Szovjetunió kivül, Európában dolgozó nem részesül”.³⁸⁸

„Most már megállapítható, hogy az ez évi terménybeszolgáltatás eredményei nem csak mennyiségileg múlják felül az eddigi terménybeszolgáltatások eredményeit, de időben is” – tájékoztatták a hallgatókat a „Közellátási negyedóra” 1948. október 18-án elhangzott adásában. Az elért eredmény a kis- és középparasztság teljesítménye, amire korábban még nem volt példa. Rákosi Mátyás egyik beszédében mondta: „ez a beszolgáltatás felér egy népszavazással... Hiába volt minden próbálkozás, uszítás a beszolgáltatás ellen. A termelők megállapították, hogy soha még eddig ilyen igazságos módon nem határozták meg, hogy kinek mennyi a beszolgáltatási kötelezettsége. A kormányzat a terheket inkább azoknak a vállára rakta, kik azt jobban eltudják viselni és ezért a kisebb birtokosok számára aránylagosan kevesebb volt a beszolgáltatási kötelezettség.”

A műsor készítői ezt követően a már korábban részletesen ismertetett begyűjtési rendeletet ismertették a hallgatóknak, kiemelve annak szociális szempontból is igazságos és teljesíthető mértékét.

A műsorban tájékoztatták a hallgatókat az 1947. évi begyűjtési verseny eredményéről. A verseny során legjobb eredményt elért 67 földműves-szövetkezet között 488 mezőgazdasági gépet osztottak szét, mintegy 1 millió forint értékben.³⁸⁹

A közellátás jelentős javulása következtében a hatóság új besorolási szempontokat készített az élelmiszer-ellátásban részesülők számára. Erről tájékoztatta a hallgatókat a közellátási hatóság az 1948. november 8-án elhangzott műsorban. Az érvényben lévő rendelet két csoportba sorolta azokat, akik hatósági élelmiszer-ellátásban részesültek. Az első csoportba a kisjövedelmű, a másodikba a nagyobb jövedelmű fogyasztók tartoztak. A kisjövedelműek az élelmiszerellátást „minden feltétel és minden korlátozás nélkül” megkapták. A nagyobb jövedelemmel rendelkezők „csak bizonyos feltételek mellett és bizonyos korlátozások között” részesültek élelmiszer-ellátásban.

Az új rendszert a földművelésügyi miniszter november 1-jén kiadott rendelete szabályozta. Ennek értelmében a hatóságoknak december

³⁸⁸ Közellátási helyzetkép 1948. október 4. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. október 4. 19:45–20:00.

³⁸⁹ Közellátási negyedóra. 1948. október 18. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. október 18. 19:45–20:00.

1-jére kell a fogyasztók új besorolását elkészíteni. Az első csoportba csak az ellátatlan fogyasztók kerülnek. Azok, akik „önellátók akár vám-őrlésre jogosultak – akár a kenyér- és lisztjegyről történt lemondás folytán váltak önellátókká –, nem lesznek az ellátási csoportba beosztva”.

A korábbi besoroláshoz képest jelentős különbség, hogy amíg a tavalyi évben az egyes személyek különböző forrásból származó jövedelmét „nem kellett egybeszámítani”, addig ebben az évben ezek a jövedelmek összeadódnak, és a „fogyasztót egész jövedelme alapján kell ellátási csoportba sorolni”.

A harmadik különbség, hogy az új rendelet szerint a „közös háztartásban élők jövedelmét is egybe kell számítani és a háztartás tagjait az összes jövedelem alapján kell” az első vagy a második csoportba sorolni.

Az új rendelet „nem az első, hanem a második ellátási csoportba tartozó fogyasztókat sorolja fel”. Tehát mindenki, aki ebben a felsorolásban nem szerepel, az első csoportba tartozik.

A rendelet rendkívül részletesen leírást ad azokról a munkavállalókról, akik a második ellátási csoportba tartoznak, ezért – jelezték – csak a legfontosabbakat mutatjuk be. A második csoportba tartoznak azok a dolgozók, akiknek a „szolgálati viszonyból származó összes illetményük havi 1500 forintnál több. Ha a dolgozó családjában két olyan személyt tartanak el, akik önálló keresettel nem rendelkeznek, akkor csak „1800 forintnál több havi fizetés esetében kerül a második ellátási” csoportba. A munkában töltött szolgálati időből származó illetmények megállapításánál figyelembe kell venni a rendszeres pótlékokat, különféle járandóságokat, „lakáspénzt, lakbérsegélyt, a munkavállaló helyett a munkaadó által fizetett [egyszeri támogatást], a munkavállalónak megtérített közszolgáltatásokat, tehát adót, közmunkaváltságot, stb., a természetbeni járandóságot”, ilyenek például lakás, fűtés, világítás, ruházat, terményjáradék, tüzelőtámogatás stb. Ezeknek az illetményeknek, támogatásoknak az egy hónapra eső részét kell figyelembe venni az ellátási csoportba történő besorolásnál.

Szintén a második ellátási csoportba tartoznak azok az önálló iparosok, kereskedők, orvosok, mérnökök és egyéb önálló foglalkozásúak, akiknek együttes jövedelme az adóval együtt a hatályos adózási szabályok szerint havonta 100 forintnál több, de azok is ebbe kategóriába tartoznak, akik „foglalkozásuk körében alkalmazottat tartanak”. A kézműiparos csak akkor tartozik a második csoportba, ha kettőnél több alkalmazottal dolgozik. A tanonc nem alkalmazott, az egy hónapnál tovább munkában álló segédmunkás azonban már alkalmazottnak számít.

A második ellátási osztályba tartoznak kivétel nélkül mindazok, akiknek a vagyonadója az 1948. évi rendelkezésnek megfelelően 500 forintnál több.

Azok ugyancsak a második ellátási csoportba tartoznak, akik háztartási alkalmazottat tartanak, kivéve akkor, ha gyermekük 14 éven aluli, vagy ha a háztartásban nem él olyan felnőtt, aki azt vezethetné, vagy ha a háztartásban olyan ellátott él (rokkant, beteg, öreg stb.), akinek gondozása miatt szükséges a háztartási alkalmazott segítsége, és a család minden tagja munkavállalóként dolgozik.

A rendelet értelmében a közös háztartásban élőket azonos ellátási csoportba kell sorolni. A háztartásokban önálló keresettel rendelkező személyek jövedelmét össze kell adni, és ezt követően az összes jövedelem után besorolni a megfelelő csoportba. Ebben az esetben az egy háztartáshoz tartozó személyek csak akkor kerülhetnek a második ellátási csoportba, ha az összes jövedelmük 2000 forintnál több, illetve ha a háztartásban legalább két önálló keresettel nem rendelkező személy él, és az összes jövedelem így 2500 forintnál több.

A csoportba sorolás „hivatalos igazolási űrlapok segítségével történik”. Aki az első ellátási csoportba szeretne kerülni, „köteles a jegyeit kiszolgáltató körzeti jegyfióktól, közellátási hivaltaltól vagy községi előljáróságtól hivatalos igazolási űrlapot kérni, és azt megfelelően kitöltve ugyanott minél előbb beadni”. Az űrlapok ára 20 fillér. A kitöltött nyomtatványok beadási határideje november 15-e. Azok, akik elmulasztják beadni igazolásaikat, a hatóság automatikusan a második ellátási csoportba sorolja őket. A műsor készítői nyomatékosan felhívták a figyelmet arra, hogy az önellátók nem jogosultak az első csoportba kerülésre, nekik nem kell igazolólapot benyújtani.

Minden háztartáshoz egy űrlapot kell kitölteni, annak minden rovatát pontosan a háztartás vezetője tölti ki, és a férj írja alá. Az űrlapon hamis adatok közlése bűncselekménynek számít, amit öt évig terjedő börtönnel is büntethetnek.

A benyújtott űrlapokat a hatóságok elbírálják, és a határozatot azon feltüntetik. Az igazolást benyújtók ha legkésőbb november 25-ig nem kapnak semmiféle értesítést, akkor az igazolásuk alapján az első ellátási csoportba sorolták őket. Azoknak, akiknek az igazolását nem fogadják el, ők a második csoportba kerülnek, és lapjukat a határozattal együtt a hatóság visszaküldi. A döntés ellen így a második csoportba soroltak november 30-ig panasszal élhetnek a „tárcaközi élelmiszerjegy bizottsághoz”. A benyújtott fellebbezés ezt követően az Országos Közellátási

Jegyközponthoz kerül, ahol döntés születik a panaszról, majd a hatóság értesíti a panaszost a döntésről.

A műsorban felhívták a hallgatók figyelmét arra, hogy november 15-e után nem lehet igazolólapot benyújtani, és november 30-a után nem lehet a második besorolási csoportba kerülés ellen fellebbezni.

Az új besorolási rendszer december 1-jével hatályba lép. Az a fogyasztó, aki a második besorolási osztályba tartozik, igazolólap kitöltésével bármikor kérheti, hogy a következő hónaptól az első ellátási csoportba kerüljön. Ezeket az igazolólapokat minden hónap 20-áig kell benyújtani.

Az új besorolás alapján a földművelésügyi miniszter külön rendelettel fogja szabályozni, hogy akik a második ellátási csoportba tartoznak, „milyen feltételek mellett és milyen hatósági élelmiszerellátásban” részesülnek majd.³⁹⁰

Az Országos Közellátási Hivatal „Közellátási helyzetkép” sorozatában 1948. november 29-én arról számolt be, hogy a Magyarországon járó külföldieknek is az a véleménye, hogy „nem csupán a békeállapotok teljes” visszatérése figyelhető meg, hanem tény az is, hogy a „kormányzati intézkedések eredményeképpen a rendelkezésre álló készletek elosztása is igazságosabb, mint a háború előtt volt”.

„A háborús értelemben vett közellátás szerepét fokról-fokra inkább a tervgazdálkodás jegyében szükséges készletgazdálkodás váltja fel.” Ennek az a lényege – hallhatták a műsorban –, hogy a „termelés, az értékesítés és a termelt javak felosztása ne ötletszerűen történjen, az árakat ne a spekuláció szabályozza, hanem minden esetben biztosítva legyen a belső fogyasztás, ennek keretében elsősorban a dolgozó osztály olcsó áron való élelmiszer-beszerzése és mindezek mellett az okszerű és olyan irányú export, midőn fontos terményeinkért és termékeinkért olyan cikkeket kapunk cserébe, melyek hozzájárulnak iparunk és mezőgazdaságunk további fejlődéséhez, és ezáltal a nemzeti jövedelem emelkedéséhez, életszínvonalunk állandó javulásához”.

Az ország kenyérellátásával kapcsolatban a műsor készítői elmondták, hogy a kenyér már minden fogyasztó számára biztosított. A kisjövedelműek és fix fizetésből élők kenyérellátása érdekében a kormányzat új rendeletet adott ki. A műsorban ezt követően összefoglalót közöltek az előző adásban részletesen ismertetett új ellátási csoportok kialakításáról.

³⁹⁰ A fogyasztók új ellátási csoportba sorolása. 1948. november 8. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. november 8. 19:45–20:00.

A „Közellátási negyedóra” utolsó részében általános közellátási információkat közöltek. Beszámoltak egyebek mellett arról, hogy a közellátási és rendészeti hatóság ellenőrei országos ellenőrzést tartottak. Ennek eredményeképpen szeptember és október hónapokban 338 esetben indítottak büntetőeljárást húsiparosokkal szemben feketevágásért. A tetten ért iparosokat kizárták a „vágási utalvány juttatásból”, amely egyben az iparendély megvonását jelentette. A fokozott ellenőrzéseknek köszönhetően a feketevágások száma jelentősen csökken.

A húsfogyasztás tekintetében az igényeket megfelelően ki tudják elégíteni a baromfifelhozattal. A felszállított baromfik átlagsúlya a korábbiakénál nagyobb, ez is jelentősen hozzájárul a lakosság megfelelő húsellátásához.

A tojásellátásról elhangzott, hogy a hidegebb idő beköszöntével a szokásosnak megfelelően csökkent ugyan a tojás mennyisége, a felhozatal ennek ellenére kielégíti a vásárlók igényeit.

A burgonyaellátás a kedvező időjárásnak köszönhetően ugyancsak bőséges. A gondoskodó háziasszonyok megfelelő mennyiséget tudnak tárolni a téli hónapokra. Az üzemi dolgozóknak a közellátási hatóság központilag oszt téli burgonyát. A főváros burgonyatárolóiból pedig fokozatosan juttatják a piacokra a télirevalót.

A tejellátás kedvező alakulásáról is beszámoltak a műsor készítői. Örömmel tapasztalhatják a vásárlók, hogy nemcsak a tej mennyiségében de a minőségben is javulás következett be.

A közellátás helyzetét tovább javítja a Gazdasági Főtanács azon intézkedése, amely csökkentette a konzervek árait.

A műsorban állították, hogy a közellátási helyzet alakulás a lakosság segítő tevékenységétől is függ, ami abban nyilvánulhat meg, hogy „éberen őrködik az árak betartása, a pult alatti árusítás, feketézés kiküszöbölése érdekében”.³⁹¹

A közellátási hivatal 1948. december 13-án elhangzott műsorában a várható téli ellátás helyzetéről adott átfogó képet. Az élelmiszer-ellátás a jó termésnek köszönhetően minden téren kielégítő. A kenyér beszerzése már nem jelent gondot, az emberek régen elfelejtették a sorban állást. A kenyér minősége is nagymértékben javult, jóízű, zamatos és egészséges.

³⁹¹ Közellátási helyzetkép. 1948. november 29. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. november 29. 19:45–20:00.

A tároló helyek a fővárosban az ország minden részében megteltek gabonával. A hatóságok reményei szerint nem gond az ellátással egy esetleges kemény tél esetén sem.

Az 1948. évi beszolgáltatás eredményeit a műsor készítői a tavalyi számokkal összehasonlítva ismertették. Míg 1947 novemberében 27 375 vagon gabonát gyűjtöttek be, addig ez év novemberében 150%-kal többet, 68 456 vagonnyi gabona került a központi készletbe.

A húsellátásról is pozitív beszámoló hangzott el. Folyamatos javulás figyelhető meg a főváros sertés- és marhahússal történő ellátásában. A sertésvágások országszerte elkezdődtek, a hatóságok azonban fokozatosan és a megfelelő súlyt elért állatok levágását engedélyezik. A húsellátás karácsonykor sem gond, ezt jelzi a főváros vágóhídjára érkező sertések számának folyamatos emelkedése. Októberben 6200 db, míg novemberben 13 753 db sertést szállítottak a fővárosba.

A közellátási helyzet jelentős javulása következtében „az élelmiszer jegyrendszer legszűkebb keretekre való szűkítését” tervezi a kormány – jelentette be Rákosi. Elsőként a cukorjegy szűnt meg, az ország egész területén korlátlan mennyiségben vásárolható kristálycukor kilogrammonként 6 forintért, kockacukor pedig 6,40 forintos áron.³⁹²

A „Közellátási negyedóra” 1948. december 27-én elhangzott műsorában az év általános élelmiszer-ellátásáról és jövő terveiről számoltak be a műsor munkatársai. Az adás elején hangsúlyozták, hogy az 1947-es esztendőhöz képest a közellátás „általában a békebeli színvonalon áll, sőt egyes élelmiszercikkekben túl is haladja azt”. Ezek az eredmények elsősorban az „ipari munkásság, a dolgozó parasztság és a közellátási hatóságok tervszerű együttműködésének köszönhetőek”.

A parasztság „megértve népi demokráciánk célkitűzéseit, olyan mértékben sietett beszolgáltatási kötelességének eleget tenni, amire az elmúlt évek során példa még nem volt”. Ennek köszönhetően nem lesznek ellátási nehézségek a kenyérellátásban az év végéig, és a jövő évben sem.

Míg az elmúlt években karácsony előtt a spekuláció „mesterséges áruhiány előidézésével verte fel az árakat, most – megfelelő készletek tartalékolásával – a közellátási kormányzat „csírájában elfojtotta a spekulációt”.

³⁹² Közellátási helyzetkép. 1948. december 13. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. december 13. 19:45–20:00.

A közellátás színvonala az év folyamán fokozatosan emelkedett. „A dolgozó parasztság nem dőlt be a kulákság propagandájának”, hanem lelkiismeretesen teljesítette kötelezettségeit.

Jelentős átalakulást eredményezett az a kormányrendelet, amely a mezőgazdaság körében végzett ipari tevékenységet az Országos Közellátási Hivatal hatáskörébe utalta. Ez alapvető változásokat hozott, az államosított mezőgazdasági ipar a „tervgazdálkodás jegyében maradéktalanul megvalósítja a szocialista gazdálkodás irányelveit: a termelés célja a jövőben a szükségletek minőségileg és mennyiségileg megfelelő kielégítése lesz, nem pedig a minél nagyobb profit elérése”.

Az év folyamán a konzervipar termékei „a dolgozók legszélesebb rétegeihez jutottak el” az árak leszállításának köszönhetően. Megszervezték az egységes nyersanyagbeszerzést, a gyárak vezetése az egymás közötti tapasztalatcserére törekedve egymás segítségével jutottak előre.

A jövő feladatainak egyike a tartósítóipar jelentős bekapcsolása az életszínvonal-emelésbe. A hároméves terv keretében „1950-re a tartósítóipar termelése az 1938-as termelést 139%-kal fogja túlhaladni”. A cél, hogy a mezőgazdasági terményekből készült konzerveket olcsón és elegendő mennyiségben tudják megvásárolni a dolgozók.

A közellátási kormányzat az eddigi eredményekre támaszkodva tovább fogja javítani a dolgozók életszínvonalát, javítani kíván a minőségen új termelési módszerek alkalmazásával. „A három éves terv és a készülő 5 éves terv biztosíték arra, hogy az ország dolgozó lakossága az új esztendőben és az elkövetkezendő években mindig jobb ellátásban részesüljön, az életszínvonal fokozatosan tovább emelkedik úgy, ahogy a népi demokrácia előre halad a szocializmushoz vezető úton.”³⁹³

A CENTENÁRIUMI ÜNNEPSÉGEK 1848–1948

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc centenáriumának megünneplésére valamennyi párt és szervezet, de különösen az ekkorra már a politika formálásában döntő befolyásra szert tett kommunista párt (MKP) tett jelentős előkészületeket. A vezetés a párt nemzeti és forradalmi elkötelezettségét kívánta bizonyítani március 15-e és az azt követő események vállalásával. Ennek érdekében igénybe vette a párt mellett

³⁹³ Az új esztendő közellátása. 1948. december 27. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. december 27. 19:45–20:00.

mindinkább felsorakozó média minden eszközét, mozgósítva történészeket, újságírókat és a párt vezető politikusait. A rádió természetesen kiemelt szerepet kapott ebben az akcióban.

Schöpfli Gyula iratai között megtalálható az irányelveket tartalmazó brosúra, amelyekben az ünnep ideológiai, politikai tartalmát határozták meg.³⁹⁴

Az Irányelvek élén szerepel, hogy a „történeti megemlékezést szerve-sen össze kell kapcsolni a nemzet mai feladataival”. Az aktuális politikai célok hangsúlyosan szerepelnek a további részekben is. A „dicső hagyományok életre keltésével mozgósítsuk a népet a mai, nem kevésbé nagy feladatok megoldására. 48-nak úgy kell szerepelnie, mint a magyar népi demokrácia előfutárának...” 1848 fő törekvése a jobbágyfelszabadtítás és a nemzeti függetlenség megteremtése volt. A haladó európai demokratikus mozgalom szerves részeként jelentkezett. Az értékeléshez hozzátesszik: „Kossuth politikája volt a helyes, Széchenyi, Deák, Batthyány, a 48-as békepárt és Görgey politikájával szemben.” Ugyanakkor hangsúlyozni kell a radikális Petőfi, a márciusi ifjak és a parasztság vezetőjének, Táncsicsnak a szerepét is. A bukás egyik fő oka „a magyar nagybirtokos arisztokrácia nemzetárulása volt”. A szabadságharc tragédiáját a nemzetiségek szembefordulása is okozta. A nemzeti jogokért harcoló horvátok, szerbek, szlovákok, románok vezetőiktől megtevéstve a bécsi udvarral fogtak össze. A magyarok viszont „a jobbágyfelszabadtítás szűkkeblű végrehajtásával nem tudták megnyerni a magyar szabadságharc szövetségeseiként a nemzetiségi jobbágytömegeket”.

A szabadságharc leverése után visszaállt a „hazaáruló nagybirtokos osztály uralma”, az ország „félgyarmati” helyzetbe került. Az 1918-as októberi forradalom megkísérelte az 1848-as programhoz való visszatérést. A bukás után következő Horthy-rendszer viszont „egész szellemével és történelem-felfogásával is nyíltan megtagadta 1848-at”.³⁹⁵

A centenáriumi irányelvek nagy hangsúlyt helyeztek 1848 időszzerű tanulságaira. Az ünnepre emlékezve hangsúlyozni kell, hogy a nemzeti szabadság és a szociális felemelkedés csak együtt lehet sikeres. Az 1945 utáni földreform, a nagytőke viaszszorítása, a gyárak, a bankok államosítása ezt szolgálja. A nemzeti egység a munkások, a parasztok és az értelmiségiek bevonásával jöhet létre. „A hároméves terv a nemzetben szunnyadó erők hatalmas forrását nyitja meg.” 1848 tanulsága, hogy le

³⁹⁴ A centenárium megünneplésének irányelvei. Műsorigazgatás dokumentumai. MRA 40. doboz.

³⁹⁵ Uo. 1–6.

kell számolni a „belső bitangokkal”. Szövetséget kell kötni a szomszéd demokratikus népekkel. „Az orosz cárizmus helyébe, mely 48-ban a feudális reakció főereje volt, a Szovjetunió lépett, mely a haladó embe-
riség élcsapata, a demokratikus fejlődés és a nemzeti függetlenség leg-
biztosabb támasza.”³⁹⁶

A centenáriumi irányelvekben foglaltaknak megfelelően 1948. március 14-én hangzott el a történész, az MKP KV tagja, Andics Erzsébet előadása a rádió „Vasárnapi Krónika” című műsorában. Andics hangsúlyozta „a magyar nép kegyeletes ragaszkodását az 1848–49-es nemzeti szabadságharc és forradalom emlékével szemben”. Összeforrt ez Petőfi Sándor életével és halálával, aki a forradalom kiemelkedő jelképe. Ezt követően kijelentette, hogy „a magyar nép mai demokratikus harca, lázas újjáépítő munkája az 1848–49-es küzdelmek folytatása és diadalmas betetőzése.”³⁹⁷

Andics ismertette, hogy 1848-at követően évtizedekig nem volt szabad tudni, hogy 48-ban forradalom volt, csak nemzeti szabadságharcról beszéltek. Most már kimondható: a harcnak kettős jellege volt: „ugyanakkor, amikor nemzeti függetlenségi harc folyt, ez egyúttal antifeudális, polgári forradalom jellegével is bírt”. Kossuth éppen azzal vált a nemzet vezérévé, hogy e kettős célt összekapcsolta. De a feudális eredetű rétegek többsége ezt nem tudta következetesen elfogadni. A bukáshoz ez is hozzájárult, de az első és fő ok az ellenség túlerejében keresendő. Európa reakciós erői összefogtak a magyar forradalom ellen. Az ellenség belső szövetségesei, a „belső bitangok” nyílt árulással, kémkedéssel, kártevással szintén szerepet játszottak a bukásban. Ehhez járult, hogy a „magyar nemzeti kormány hibás nemzetiségi politikája következtében a Habsburg-dinasztiának sikerült a nemzetiségeket a magyar szabadság elleni harcra, a maguk szövetségeseiként megnyerni.”³⁹⁸

A forradalmat – Andics Erzsébet szerint – „csakis új agrártörvényekkel, a főúri nagybirtok szétverésével és a parasztság földhöz-juttatásával lehetett volna megmenteni”.

Ezt követi az előadás közvetlen aktualizálása: „Száz esztendőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a magyar nép folytassa és győzelemre vigye azt a küzdelmet, amelyet az 1848-as nemzedék a demokráciáért és a nem-

³⁹⁶ Uo. 7–8.

³⁹⁷ Vasárnapi Krónika. Andics Erzsébet: Az 1848-as szabadságharc és forradalom hagyományai és a magyar népi demokrácia. 1848. március 14. MRA. Adásba ment: 1948. március 14. Adásba ment: 15:45–16:00. 1.

³⁹⁸ Uo. 2–4.

zeti függetlenségéért megindított.” A földreform megtörtént, a szomszédos népekkel való barátság a „szocializmushoz vezető népi demokrácia talaján” szorossá válik.³⁹⁹ 1848–49 emléke és tanulsága a magyar nép drága kincse.

Schöpflin Aladár⁴⁰⁰ szubjektív emlékeinek előadásával színezte a rádió ünnepi műsorát. Családi élményeit emlegette, nagybátyjairól beszélt, akik szolgáltak a honvéd seregben. Majd iskolai élményeiről szólt: akkor a diákok számára igazi nagy nap volt március 15-e. A diákok – mondta – bérelt magyar attillát, zsinóros nadrágot, sőt még vitézi kardot is öltöttek az ünnep alkalmából. Így sétáltak végig Pozsony főutcáján. Ideáljuk Petőfi volt, „az ő szelleme oly eleven élt köztünk – állította –, mintha ott élt volna sorainkban. Valósággal intim viszonyban voltunk vele, úgy élt bennünk, diákokban, mintha még élne és egyre írná verseit...”⁴⁰¹ Schöpflin azt is hangsúlyozta, hogy „sablonossá vált az egész dolog”. „Különösen az ellenforradalmi időben, amikor a szabadságharc eszméi közömbösek voltak”,⁴⁰² szinte torz képpé silányodtak.⁴⁰³ Schöpflin Aladár ünnepi krónikája a személyes visszaemlékezés, a gondolatok „szabad” szárnyalását mutatta be.

Más jellegű volt az ismert író, költő, volt parasztpárti vallás- és közoktatásügyi miniszter, Keresztury Dezső előadása a *Nemzeti dal*ról. Megkapóan szép, irodalmi elemzését adta Petőfi Sándor csodálatos versének. Keresztury joggal állította, hogy ez a vers „1848 március tizenötödikének legnagyobb hatású jelképe”. Idézi a költő feljegyzését, ami a költemény kéziratán szerepel: „Elszavaltam először az ifjak kávéházában, aztán az orvosi egyetemen, aztán a szeminárium terén (most Március 15. tere) végre a nyomda előtt, melyet erőszakosan elfoglaltunk a Hatvani utcában (most Szabadsajtó utca).” A verset Petőfi március 19-re szánta, a „szabadság lakoma” ünnepére, de ismertté az események

³⁹⁹ Uo. 5–6.

⁴⁰⁰ Schöpflin Aladár (1872–1950) író, műfordító, kritikus, irodalomtörténész. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC13280/13622.htm> Magyar Életrajzi Lexikon (2012. május 6.)

⁴⁰¹ Schöpflin Aladár ünnepi krónikája. MRA Műsorboríték 1948. március 15. Adásba ment: 15:45–16:00. 3.

⁴⁰² Uo. 2.

⁴⁰³ Március 15-ét az 1927: XXXI. törvénycikk nyilvánította nemzeti ünnepé (hatályát veszítette az 1898:V. törvénycikk, mely április 11-ét tette nemzeti ünnepé). Az 1927: XXXII. törvénycikk pedig Kossuth Lajos örök érdemeit iktatta törvénybe. *Magyarország történeti kronológiája*. III. 1848–1944. Akadémiai Kiadó. Bp., 1983. 905.

folytán előbb lett. Sikere elképzelhetetlenül nagy lett. „A költemény a magyar történelem részévé vált.”⁴⁰⁴ A továbbiakban érdemes Keresztury előadását szinte teljes terjedelemben idézni. Az előadó, miután a rádióban elszavalta a *Nemzeti dalt*, a következőkről beszélt: „A vers nem pillanatnyi ihletből született, amint ezt a romantikus Petőfi-legenda hívei hihették. A költő már hat nappal a tervbe vett alkalom előtt, márc. 13-án írta, otthonában: »Míg én az egyik asztalnál a Nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti főkötőt varrt magának.« Hosszú hónapok lelkiállapota sugallta s éveken át felgyűlt mondanivaló talált benne megfontolt kifejezést. Petőfi önállósulásának első pillanata óta a nép költője akart lenni; kereste a maga teremtette politikai szerepét. Éveken át készült a tettekben is példát adó költő-apostol szerepére, ehhez gyűjtött tudást, tapasztalatot az országot járva, s Európa nagy mozgalmait figyelve; ehhez keresett mintaképeket, erkölcsi erőt s érzelmi tartalékot a történelemben, az irodalomban, a társadalmi élményekben; ehhez talált hitet forró és ragyogó álmaiban a születendő nagyszerű napokról, a kivívott világszabadságról. »Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék s ez a század feladata«, írta egy évvel előbb, 47 februárjában Aranyinak. S most itt volt az alkalom, hogy tettere váltsa a szót: a nép érdekében történő változásnak nem csak szükségét, hanem lehetőségét is láthatta.

Csaknem pontosan egy évvel azelőtt írt már egy verset a nép nevében, annak nevében szól most is. A népről a közvéleménynek száz évvel ezelőtt sem volt pontosabb s világosabb fogalma, mint ma. Petőfi sem tudományosan vagy osztályharcosan tisztázott értelemmel használta. A szabadságból, jólétből, emberi jogokból kiszorult, elnyomott sokaságot nevezte így. De a népben kereste s találta meg a magyarság igazi létetemenyesét, a nemzet valódi tartalmát s értelmét is. A szó két jelentése nem mindig van összhangban; de egybeolvadó felelésük a kor magyar társadalmi helyzetének s politikájának jellegzetes vonásait fejezte ki: tudvalévő, hogy nálunk a reform vezető alakjai, de harcos csapatai is, nagyrészt a haladó és nemzeti szellemű nemességéből kerültek ki. A társadalmi szabadságmozgalmak tehát teljesen összefonódtak a nemzeti függetlenségi mozgalmakkal. A »nép szabadsága« Petőfi szájában is a jogtalan tömegek s a rab magyarság szabadságát, a »nép forradalma« a társadalmi és nemzeti forradalmat jelentette.

⁴⁰⁴ Keresztury Dezső: Petőfi: Talpra magyar. 1848. március 15. MRA Adásba ment: 1948. március 15. 18:45–19:00. 1–2.

A *Nemzeti dal*ban e kettő zavartalan összhangban van együtt, bár a nép a szó társadalom-forradalmári értelmében csak a vers atmoszféráját határozza meg: azáltal van ott, hogy a vers Petőfié. A szó nem is fordul elő a költeményben; abban a magyarokról van szó, a nemzet összességéről. Aki szereti az egyszerű magyarázatokat, ügyes taktikát, vagy politikai bölcsességet láthat ebben: megnyerni az ügynek mindenkit, akit lehet. A *Nemzeti dal* közvetlen szomszédságában, talán márc. 11-én írt versében, a »Dicsőséges nagyurak«-ban ez van meztelenül kimondva: »Nemes urak, ha akartok, Jöjjetek. Itt a kezünk, nyújtsátok ki kezetek. Legyünk szemei mindnyájan Egy láncnak, Szüksége van mindnyájunkra a Hazának «. Nemcsak ostoba, de alacsony dolog is volna azonban kortesfogásnak minősíteni azt, hogy a versben olyan nagy szerep jut a szabad ősapáknak, a régi kardnak, a régi nagy hírnek, a haza becsületének, a magyarok istenének, a nemesi közvélemény e jelszavainak. Mindez új értelemben jelenik meg. A költő s az új értelmiség java is átment a nagy fordulón; az ősi dicsőség nekik már csak tetterre intő példa, bírálva lemért múlt, amelynek csupán a jelen s jövő egészséges formálásában lehet szerepe. A költemény minden porcikáját a jelen izgalma fűti át, a múlt nagysága csak ellentétként, a jelen kívánságait erősítő hiányként, a jövő szent sírjai a jelen erőfeszítéseinek jutalmaként tűnnek fel. Nem csak a kürtként riadó kezdősorok mondják ezt ki, nem csak a refrén állandóan visszatérő esküje: minden kép, gondolat, kérdés és felkiáltás ezt hangsúlyozza. A költemény valóban az éppen nemzetté válni készülő nép nevében szól. De nem csak a nép nevében, hanem a népnek is. Itt már az ösztön biztos beidegzettségével működik az, amit Petőfi népies gyakorlatában megtanult vagy alkotott.

A *Nemzeti dal* teljesen, homálytalanul közérthető. De közérthetősége nem a plakátoké; emberi s költői értéke, hitele van. Szavai a közhasználatéi. A beszédrészek meztelenül, konkrét, egyértelmű jelentéssel sorakoznak egymás mellé; ahol hangulati elemeket hordoznak, ott is a közös élményekét: a szegyenét, haragét, lelkesültségét, ellágyulását. Ugyan-ez a személytelen tárgyilagosság jellemzi a vers szólamait, mondatait. A közmondások, szokásmondások rokonai, részben onnan is származnak, azok mintájára születtek s közéjük olvadtak: a versnek jóformán minden fordulata, szólama ma is eleven része köznyelvünknek.

A vers emberi hitelét és költői nagyságát az a varázslatos átlényegülés adja meg, amellyel a költő és vele együtt a vers átéli magát magánemberekből a közösség tagjai, a nemzet testének részesei lesznek. Ahogy Petőfi önmagában érezte megalázva a szolga-emberiséget s a maga szabadság-vágányának adott formát a világszabadság látomásában, népe válságát is

önmagában élte át s forradalmi együttérzésével fejezte ki. A *Nemzeti dal* első strófájában még a kívülálló kemény mondatait halljuk: »Válasszatok!« Mire vége a versnek, a költő s közönsége a nemzet egyetemének, múltnak, jelennek s jövőnek része, a szöveg csupa többes szám első személy. A költő valóban joggal szól itt a nép, a nemzet nevében, s az természetes azonosulással mondja vele, egyre elragadtatottabban s egyre több torokból, a közös eskü szavait. A népköltészettől tanulta ezt s életképszerű dalaiban fejlesztette ki technikáját? Eszközeit nyilván így tette tökéletessé. Magatartása, érzés- és gondolatvilága azonban mélyebb forrásokból táplálkozott: a néppel, a jogtalanokkal való együttélésből, a magyarsággal, a történelem folytonosságában élő néppel vállalt szolidaritásból.”

Az író, költő, irodalomtörténész Keresztury Dezső emlékezetes előadása tartalmával, stílusával eltért a közhelyesen aktualizáló ünnepi beszédektől, s már elhangzásakor figyelmet keltett.⁴⁰⁵

1948. március 15-ről a rádió „Hírek”-ben is beszámolt. Ebből érdemes kiemelni az itthoni események mellett a külföldi üdvözléseket. Az üdvözlések élén természetesen Sztálin távirata szerepelt, amelyben a szovjet vezető „a legmélyebb hangon kívánt az új demokratikus Magyarországnak további sikereket az építő munkában”.⁴⁰⁶ A sztálini üdvözlést Vorosilov marsall március 15-én a magyar parlamentben elmondott beszédének összefoglalása követte. Ebben Vorosilov szólt az őszinte szovjet–magyar barátságról, arról, hogy „az új Magyarország elfoglalta méltó helyét az élenjáró demokráciák családjában”, a független és szuverén államok között.⁴⁰⁷

A jugoszláv küldöttség vezetőjének üdvözlő beszédéből a „Híradó” kiemelte azt a megállapítást, mely arról szólt, hogy „míg a magyar nép 1848-ban reakciós erőkkkel volt körülvéve, ma, száz évvel később, barátok vesznek körül”.

A Híradó beszámolt arról is, hogy Nagy Imre, az országgyűlés elnöke március 15-én este az Országházban ünnepi fogadást adott. Ezen a magyar résztvevőkön kívül megjelent a szovjet, a jugoszláv, a román, a bolgár, a csehszlovák, a lengyel, az albán, a görög, a francia, az olasz és az osztrák küldöttség is, valamint az európai és tengerentúli országokból érkezett magyarok.

⁴⁰⁵ Uo. 2.

⁴⁰⁶ Összefoglaló. Magyarország helyzete március fényénél. MRA Hírek. 1948. március 16. 22 óra.

⁴⁰⁷ Uo. 3.

Szó esett arról is, hogy Párizsban az ünnep alkalmából fogadást adott Károlyi Mihály nagykövet, Belgrádban Szántó Zoltán követ, és fogadás volt Bukarestben, Stockholmban, Hágában, Bernben és Rómában.

Külön kiemelte az 1948. március 16-i „Híradó”, hogy Zdenek Fierlinger csehszlovák iparügyi miniszter hazatérve a budapesti centenáriumról baráti hangon üdvözölte Magyarországot, kiemelve, hogy „a népi demokráciák küldöttei első ízben találkoztak, és éppen Budapesten, ahol a reakció hagyományos táptalaján szégyenteljesen megbukott”.

A „Hírek”-ben a külföldi köszöntések mellett a magyar eseményekről is beszámoltak. Ebből érdemes kiemelni a NÉKOSZ centenáriumi nagygyűlését. Ezen Tildy Zoltán köztársasági elnök kitüntette a mozgalmat kezdeményező Györffy-kollégiumot.⁴⁰⁸

Az 1948. március 17-i „Hírek”-ben is sorolták az ünnepvel kapcsolatos eseményeket. A francia hírszolgálati iroda kiemelte, hogy Vorosilov mint a szovjet küldöttség vezetője látogatást tett a Bazilikában. Ez azért jelentős – mondták –, mert a magyar katolikus egyház és az állam között feszült a hangulat. Erre utalt, hogy „illetékes egyházi képviselők nem jelentek meg az 1848-as magyar forradalom centenáris ünnepségein”.⁴⁰⁹

A „Hírek”-ben beszámoltak arról, hogy az ünnepre érkezett román kormányküldöttség átadta a román nép ajándékát: az aradi múzeumban őrzött Petőfi-kardot és Görgey pisztolytársolyát. A román küldöttség vezetője hangsúlyozta, hogy „Ezek a fegyverek a mi népeink szemében azt a harcot jelképezik, amelyet 1848-ban a magyar hősök vívtak a szabadságért és függetlenségért”. Molnár Erik válaszában kijelentette: „1848-ban még csak a két nép legkiválóbb képviselői ismerték fel az együttműködés szükségességét, ez az aktus bizonyítja, hogy ma már a két nép barátsága eleven valósággá vált.”

A Magyar–Lengyel Társaságban is megemlékeztek március 15-ről. A lengyel küldöttség is meghívást kapott, akik kiemelték: „Együtt kell működnie a két országnak azoknak a szabadságeszméknek a megőrzése érdekében is, melyeknek szolgálatában annakidején a lengyel nép Magyarországra küldte Dembinszkyt, Bemet s kétezer lelkes lengyel hazafit.”

Az 1948. március 17-én, 24 órakor elhangzott „Hírek”-ben arról tájékoztatták a hallgatókat, hogy a „szovjet sajtó tág teret szentel a magyarországi centenáris ünnepségeknek”. Az *Izvesztyiját* idézve kiemelték:

⁴⁰⁸ Uo.

⁴⁰⁹ MRA Hírek. 1948. március 17. 24 óra.

„Magyarország méltón ünnepli a nemzeti elnyomás és a jobbágyi rabság ellen indított forradalom évfordulóját.” „Ma a függetlenség, a demokrácia magasztos eszméi lelkesítik a magyar nemzetet.” Majd kijelenti az *Izvesztijja*, hogy „a Kossuth-téri centenáriumi nagygyűlésen Lenin és Sztálin arcképe pontosan látható, és gyakran hangzott fel a lelkes kiáltás: »Éljen Sztálin!«”.⁴¹⁰

Az ünnep eseményeiről szóló híradásokat hamarosan a nagyobb lélegzetű előadások váltották fel. Így például már 1948. március 17-én „A 48-as forradalom egészségügyi reformja” címmel hangzott el egy szokatlan témájú áttekintés. Az előadás az 1848-as forradalom „népi és demokratikus” jellegét az egészségügy javulásán keresztül igazolja. A szerző a korábbi siralmas helyzet bemutatásával indít: „Kórházi ágyak alig álltak a betegek rendelkezésére, a meglévő kórházat is inkább szegényházak voltak.” Sőt sokszor „haldoklók házának” nevezték őket. Az orvosi ellátás rendkívül hiányos volt, a meglévő orvosok inkább a földbirtokosok és a nemes urak háziorvosai voltak.⁴¹¹

Az orvosképzés is gyenge volt, a professzorokat Bécsben nevezték ki, magyarul nem is beszéltek. Az orvosi egyetem leromlott épületben, rossz felszereléssel működött. „De a forradalom szele – állította a szerző – végigszántott az egyetem dohos termein is. Március 15-e ifjúságának élén jártak az orvostanhallgatók.” Követelték a reakciós tanárok eltávolítását, a magas tandíjak és a szigorlati díjak eltörlését, „tágra akarták nyitni az egyetem kapuit a szegény emberek fiai előtt is”.⁴¹²

Az ország egészségügyének irányítását Klauzál Gábor iparügyi miniszter kapta meg. Nagy tervek születtek a magyar közegészségügy reformjára, különösen a járványügy esetében. A végrehajtást a kitört szabadságharc gátolta; elsősorban a forradalmi honvéd hadsereg egészségügyi problémáit kellett megoldania. Így például 200 kórházi ágyat készítettek és a sereg gyógyszerellátását biztosították. Kossuth Zsuzsa asszonyokat, lányokat szervezett a betegápolás biztosítására.

⁴¹⁰ Uo.

⁴¹¹ A 48-as forradalom egészségügyi reformja. 1948. március 17. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. március 17. 8:00–8:15. 1.

⁴¹² Uo. 2. (A professzorok legjobbjai – Bugáth Pál, Balassa János – a fiatalság mellé álltak. Követeléseik nyomán születik meg az Eötvös-féle 1848. XIX. törvény-cikk, a magyar egyetemről szóló törvény, amely az egyetemet az országgyűlésnek felelős közoktatásügyi miniszter fennhatósága alá rendelte, másrészt kimondta a tanítás és a tanulás szabadságát, az egyetemi autonómiát. *A magyar felsőoktatás évszázadai*. Szerkesztette: Kardos József. Bp., 2000. 64.)

„A magyar orvosok színe-java végigküzdötte a szabadságharcot.” Ott található: Korányi Frigyes, Bókay János, Markusovszky Lajos és Semmelweis is a bécsi forradalmárok mellé állt.

A lelkes hangulatú előadást erőltetett aktualizálás zárja le: Az önfeláldozó, hősiesszellem „hatja át ma is a magyar egészségügy dolgozóit, akik 3 éves tervünk egészségügyi programjának végrehajtásában vesznek részt és az sem véletlen, hogy ebben a nagy munkájukban komoly segítséget nyújtanak ma is a demokratikus magyar asszonyok, a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének (MNDSZ) asszonyai és lányai.”⁴¹³

1948. június 9-én a „Rádió Szabadegyetem” című műsorának keretében előadás hangzott el Zombat Lászlótól az 1848-as márciusi törvények gazdasági és társadalmi következményeiről. Az előadásban elmondta, hogy a törvények sok esetben meghamisították a márciusi fiatalok követeléseit.⁴¹⁴ Ennek az volt az oka, hogy a törvényeket elfogadó országgyűlés tagjai között nem volt képviselője a parasztságnak és a városi munkásságnak. (Ezt egy rendi országgyűléstől történelmietlen módon lehetett csak elvárni.) A meghozott törvények is csak a nemesség, a papság riadalma miatt születtek, mivel Pozsonyban elterjedt az az alaptalan hír, hogy „Rákoson 100 000 ember áll fegyverben”. Ennek hatására szavazták meg a jobbágyfelszabadítást az országgyűlés urai. „Valójában a félelem diktálta lemondás volt ez. És mert a félelem diktálta, nem is lehetett nagylelkű, nagyvonalú lemondás, hanem kicsinyes szűklátókörű tetté zsugorodott össze.”⁴¹⁵ Ennek hatása hamarosan jelentkezett.

Zombat a továbbiakban szólt arról, hogy 1848 márciusában a nemzetiségek még együtt ünnepeltek, együtt örültek a szabadságnak a magyarokkal. Azonban hamarosan szembefordultak velük. Ennek okát az áprilisi törvények felemás volta adta, amelyek „nem adták meg a magyar parasztságnak mindazt, ami járt volna nekik”. Ez sújtotta a nemzetiségi parasztokat is. Éppen ezért „a szerb és a román nemzetiségek felkelése nem volt más mint parasztforradalom”. „Mivel pedig a földesurak túlnyomó részben magyarok voltak, ezért ez a parasztforradalom nemzetiségi színezetet nyert.” A szerző itt sajátos, „osztályharcos” magyarázatot kívánt adni a nemzetiségi törekvéseknek. Hasonló „osztályharcos” nézetet adott elő a szabadságharc vereségének magyarázatánál.

⁴¹³ Uo. 6.

⁴¹⁴ Zombat László: Az 1848-as márciusi törvények gazdasági és szociális következményei. Rádió Szabadegyetem. MRA 1948. június 9. Adásba ment: 20:30–21:00.

⁴¹⁵ Uo. 2.

Nem az osztrák és az orosz túlerő miatt következett be a bukás, hanem amiatt, mert „A forradalom vezérei nemcsak, hogy nem számítottak a legszegényebb néposztály széles tömegeire, hanem egyenesen óvakodtak fegyvert adni a kezükbe.” Félték a parasztságtól, mert tudták, hogy az „1848-as törvények nem szüntették meg a földtulajdon egészségtelen megoszlását és nem szüntették meg a parasztság kizsákmányolását. Ez volt az oka az 1848–49-es magyar szabadságharc összeomlásának.”

Majd a történeteket aktualizálva folytatta: „A magyar földbirtokos osztály tehát végeredményben diadalmaskodott. Ez a diadal kissé sokba került az országnak. Nem csak a 48-as forradalom bukott bele. Ebben bukott meg a történelmi Magyarország is 1918-ban. Mert a parasztság kizsákmányolása volt az az érdekközösség, amit külpolitikai síkon oda-fűzte a magyar nagybirtokos osztályt a porosz junkerhez és később Hitlerhez.”⁴¹⁶

AZ ISKOLÁK ÁLLAMOSÍTÁSA ÉS A „PÓCSPETRI ÜGY”

„1945 után az iskolákhoz fűződő legélesebb politikai-világnézeti harc az egyházak oktatási szerepével, jogaival kapcsolatban bontakozott ki.”⁴¹⁷ A kommunista vezetés abból indult ki, hogy „akié az iskola, azé a jövő”, és ennek megfelelően az egyházak iskolafenntartó jogát megszüntetve, az iskolák államosítása mellett foglaltak állást. Először, 1947 tavaszán, a kötelező hitoktatás megszüntetését próbálták elérni. Ennek sikertelensége után, 1948 elején, Ortutay Gyula már mint vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyházi iskolák államosítása mellett érvelt. Az 1948. május 15-én tartott sajtófogadáson bejelentette a kormány államosítási szándékát, majd hozzátette: „Ha ellenállásba ütközünk – mondta Ortutay –, ha lelki terrorral és félrevezető izgatással próbálják megteveszteni néptünket, ha harcolni kezdenek a magyar népi demokrácia és az ifjúság alapvető érdekei, jogai ellen, akkor természetesen azt is tapasztalni fogják, hogy a demokráciának nemcsak türelme, hanem eltökéltsége is van.”⁴¹⁸ Ezt követően rendkívül éles propagandaháború bontakozott ki az államosítás támogatói és ellenzői között. A rádió a „hivatalos” álláspontot

⁴¹⁶ Uo. 2–4.

⁴¹⁷ Kardos József: *Iskola a politika sodrásában 1945–1993*. Gondolat Kiadó, 2007. 40.

⁴¹⁸ *Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből. 1945–1972. I. kötet*. Szerkesztette: Kardos József, Kornidesz Mihály. Bp., 1990. 236.

képviselve az államosítás ügyét szolgálta. Ez mutatkozott meg, amikor a legtragikusabb összeütközést, a Pócspetriben lejátszódott eseményeket követő, rögtönítélő bírósági tárgyalást közvetítette a rádió.

Az iskolák államosításáért folyó politikai küzdelem tragikus csúspontját jelentette a „pócspetri ügy”. Az ország periferiáján robbant a gyűlöletkeltés bombája, ami „kapóra jött” az egyházi iskolák államosítását sürgetőknek. Ezt a propagandát szolgálta a rádió sorozata, ami óráról órára nyomon követte az ügy statáriális tárgyalását. Az adásokat sok esetben kihangosítva, hangszórók szórták világgá, de legalábbis faluszerte, igyekezve meggyőzni a falu lakosságát.

1948. június 10-én a rádió tudósítója reggel 9 órakor röviden összefoglalta a Pócspetriben történeteket: „Az ország dolgozói mély megdöbbenéssel értesültek arról a tragikus eseményről, amely a Szabolcs megyei Pócspetriben történt június 3-án. Az egyházi reakció lelkeket mérgező uszítása megteremtette szomorú gyümölcsét, a templomi szószékről félrevezetett tömeg tüntetésre indult a községháza ellen. A tüntetőket szétoszlásra felszólító, kötelességüket teljesítő két rendőrt Királyfalvi Kremper Miklós községi írnok, volt Horthysta zászlós felszólítására megtámadták, fegyverüket elvették és Királyfalvi Kremper Miklós a rendőröktől elvett puskával agyonlőtte Takács Gábor 22 éves rendőrőrsvezetőt, hétgyermekes újgazda fiát.” A rögtönítélő bíróság elsőrendű vádlottja Asztalos János pócspetri plébánost mint felbujtót, a másodrendű vádlott Királyfalvi Kremper Miklóst mint elkövetőt vonták felelősségre. Rajtuk kívül még többen szerepeltek a vádlottak között.⁴¹⁹

A statáriális tárgyalás kezdetén az államügyész a „véres események” előzményeiről szólt: Asztalos plébános június elsején összehívta Pócspetri egyházi iskolájának tanítóit, és felszólította őket, hogy a pedagógus-szakszervezet államosítást támogató levelére nemleges választ adjanak. Ellenkező esetben az „egyház elbocsátja” őket az iskolából, ő pedig kiközösíti őket az egyházból”.⁴²⁰

A június 2-án tartott szülői értekezleten hasonló felhívást fogalmazott meg a plébános. Felszólította a szülőket, állapítsák meg, „kik az árulók, kik azok, akik a Nemzeti Bizottságban” az államosítást aláírták. Este litániát tartott, ahol ismét hangoztatta: „Ne hagyjátok, hogy elvegyék tőletek az iskolát, hogy az államosítás mellett dönthessenek.” Ekkor Asztalos is a községházához ment, ahol az államosításról kellett döntenie a

⁴¹⁹ Politikai Perek 1948–1951. Pócspetri Tárgyalás. Magyar Országos Tudósító. 1948. június 10. 9 óra. XXX. évf. 3. kiadás. MRA.

⁴²⁰ Uo. 9 óra 20 perc, 5. kiadás.

testületnek, de mikor érzékelte, hogy meglehetősen „parázs a hangulat” a községházából kijövő rendőrök és a „vasvillára, bunkóra kapott” tiltakozók között, jobbnak látta, ha eltávozik. Hiába kérték, hogy jöjjön vissza lecsillapítani az embereket.⁴²¹

Ezt követően – tudósított a rádió – az államügyész ismertette a többi vádlott szerepét, majd az orvos szakértők véleménye hangzott el. A vélemények jórészt a politikai és jogi felelősségről szóltak. Az egyik vádlott az orvos szakértő véleménye szerint kijelentette, hogy „Asztalos plébános elvadította a népet”, arról beszélt nekik, „ha államosítják az iskolákat, nem lehet Istenről beszélni, és minden ember a majomtól származó lesz. Aztán meg jön majd a kolhoz, az embereket Szibériába fogják szállítani.”

Királyfalvi Kremper Miklósról szóló orvos véleménye szerint a vádlott „sem anyai, sem apai ágon nem terhelt, szellemileg jól fejlődött”. Királyfalvi tettét Asztalos János izgatásával magyarázta. Az orvostól, amikor a plébános szóba került, „kitört belőle”: „Utolsó aljas gazembernek ismertem, sunyi, alattomos, ravasz, hízeglő, anyagilag másokat kihasználó, beteges természetű ember.” Továbbá kijelentette, hogy Asztalosától hallotta, hogy ha államosítják az iskolát, „nem lesz Isten, nem lesz vallás, a templomokat be fogják zárni”. Az orvos a továbbiakban arról szólt, hogy a „terhelt gyáva” embert „nem személyes bátorság vezette akkor sem, mikor a rendőrt megtámadta”, hanem a „hirtelen brutalitás, az átgondoltság hiánya”. Pedig neki mint „katonaviselt embernek fokozott gonddal kellett volna, még felizgatott állapotban is arra ügyelni, hogy hol fogja meg a fegyvert”⁴²²

Asztalos Jánosról is inkább politikai véleményt adott az orvos. Szólt arról, hogy Asztalos elmondta neki is, hogy híveinek azt állította, az államosítás után az „iskolákban Darwin tanait fogják tanítani, vagyis, hogy az ember a majomtól származik”. A szakértő szerint Asztalos valóságossága csak külsőleges, baj esetén híveit magára hagyja, ez történt az adott esetben is, amikor a „felizgatott tömeget otthagya” egy barátjához ment vacsorázni. A lelőtt rendőrnek az utolsó kenetet sem adta fel, a felelősség elől pedig egy szénakazalba bújt el.⁴²³

Az orvosszakértő után a vádlottak kihallgatása következett, amit szintén közvetített a rádió. Elsőként Asztalos János plébános állt a rögtönítélő bíróság elé. Arra a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát, a követ-

⁴²¹ Uo.

⁴²² Uo. 10 óra, 8. kiadás.

⁴²³ Uo. 10 óra 15 perc, 9. kiadás.

kezöt válaszolta: „Bűnösnek érzem magam, amennyiben az utolsó napi tevékenységem előmozdítója volt és mintegy okozója annak a tragikus eseménynek, amelyet szívből fájjalok.”⁴²⁴ Tetteinek voltak előzményei, mondta: „azok a rendelkezések, amelyek felsőbb helyről hozzám érkeztek...” A felsőbb utasításokat, amelyek a tiltakozásra szólítottak fel, ezeket részletezte is: először a kerületi esperes jelentkezett, majd egy püspökkari körlevelet is kapott. Ebben az állt, hogy a „katolikusságnak a katolikus iskolák érdekében véleményt kell nyilvánítaniuk, és tiltakozásukat kell kifejezésre juttatniuk”.⁴²⁵

Ez a védekezés jól jött az államosítás élharcosai számára. Erre hivatkozott Révai József is, aki 1948. június 6-án a *Szabad Nép*ben vezércikket írt a pócspetri ügyről, kijelentve, hogy az igazi felbujtó Mindszenty József.⁴²⁶

Asztalos János a bírósági tanácselnök kérdéseire részletesen beszámolt a június 1-jén, 2-án, 3-án lezajlott eseményekről. Először a tanítótakat hívta össze, és egyebek mellett ismertette velük a *Szív* újságban megjelent cikket, amely szerint azokat, akik az „államosítás mellett szavaznak, kiközösítik az egyházból”.⁴²⁷

Majd a szülőket hívta össze. Itt is ismertette a tanfelügyelőség államosítást támogató cikkét, amihez gúnyos megjegyzéseket fűzött, majd felhívta a szülők figyelmét is a kiközösítés veszélyére. Ez azt jelentené – mondta Asztalos a szülőknek –, hogy nem juthatnak a szentségekhez, és nem temetik el őket katolikus temetőben.⁴²⁸

Asztalos János arról is vallott, hogy fiatal férfiakat is „felheccelt” azzal, hogy akik az államosítás ellen vannak, azokat elviszi az államrendőrség. Ha őt – mármint Asztalost – el akarnák hurcolni, meghúzatja a harangokat, hogy a község népét értesítse. Mindenesetre jó lenne – mondta –, ha a fiatal férfiak husángokkal felfegyverzett őrseget biztosítanának számára.⁴²⁹

A tragikus napra (június 3.) vonatkozóan Asztalos János igyekezett menteni magát. Az esti litániáról azt állította, hogy ott ő nem izgatott. Szerinte „nem a templomi események hatása alatt indultak föl a töme-

⁴²⁴ Uo. 10 óra 20 perc, 11. kiadás.

⁴²⁵ Uo. 11 óra 30 perc, 12. kiadás.

⁴²⁶ *Szabad Nép*, 1948. június 6. 1.

⁴²⁷ Uo. 12 óra, 13. kiadás.

⁴²⁸ Uo.

⁴²⁹ Uo. 12 óra 10 perc, 14. kiadás.

gek, hanem valószínűleg az előző események, a szülői értekezlet és más dolgok miatt”.⁴³⁰

Valaki kiadta a jelszót – mondta –: menjünk tiltakozni. Ő csak annyit mondott: „Emberek, minden áron ki kell tartani!” Mint vallotta, ő is elment a tömeggel a községházához, de csak a csoportosulás szélén állt, és amikor a hangulat felizzott, elment egyik barátjához vacsorázni.

„A vacsorából – állította – és az imádkozásból két puskadörrenés rezzentett fel, majd a községházához küldött templomgondnok visszatérve újságolta, hogy »Dulakodás közben az egyik rendőr fegyvere visszafelé fordult és a rendőr szerencsétlen karmozdulata következtében elsült s megölte magát.«”⁴³¹

Asztalos János plébános a kihallgatás végén bűnösnek vallotta magát, de hangoztatta, hogy „felelősségem kérdésénél ismét rá kell mutatnom a felsőbb egyházi helyekről jött utasítások, pásztorlevelek jelentőségére”.⁴³²

Az első számú vádlott vallomását a rádió a következőképpen kommentálta: „A vallomásból világosan kitűnik, hogy a lelkek megmérgezése, a magyar dolgozó parasztság nyugalmanak és békéjének megbontásáért az a sötét aknamunka a felelős, amely a magas egyházi méltóságok mögé megbújt reakció uszítása nyomán jött létre.”⁴³³

A statáriális tárgyalás június 10-én 13 óra 35 perckor a másodrendű vádlott kihallgatásával folytatódott. Az elnök kérdésére kijelentette, hogy bűnösnek érzi magát. Elmondta, hogy katonaként gyalogsági kiképzésben részesült, így ismeri a gyalogsági fegyvert, ami a rendőrök-nél is volt. A községházánál ő is ott volt a tiltakozó tömeg között. A községházba kívánt bejutni, de a lépcsőn elesett, és beverte a fejét. „Ezután kisietett a községháza teraszára, majd elhagyta az épületet. Ekkor látta meg Takács Gábort, amint a kötelességét híven teljesítő rendőr a községháza bejáratánál igyekszik visszaszorítani a tömeget. Odarohantam a rendőrhöz – mondotta –, kicsavartam a kezéből a fegyvert, majd annak tusáját combomhoz szorítva, azt tüzelőállásba hoztam, úgyhogy a csöve Takács Gáborra irányult. Meghúztam a ravaszt – mondotta –, a rendőr

⁴³⁰ Uo. 12 óra 20 perc, 15. kiadás.

⁴³¹ Uo. 12 óra 30 perc, 16. kiadás. Az utóbbi évek kutatásai, a még élő szemtanúk visszaemlékezései ez utóbbi tényállást erősítették meg.

⁴³² Uo. 12 óra 35 perc, 17. kiadás.

⁴³³ Uo.

szó nélkül összeesett, majd gyufát gyújtottam s láttam, hogy súlyosan megsebesült.”⁴³⁴

„Azt, hogy ő a tettes, akkor nem árulta el. Első kihallgatása alkalmával sem vallotta be, hogy a szolgálatot teljesítő rendőrt ő lőtte le, csak később, amikor már látta, hogy szorul a hurok és nincs értelme a további tagadásnak. Szörnyű tettét azzal igyekszik cinikusan elhangzott vallo-másában enyhíteni, hogy felizgatott állapotára hivatkozik.”⁴³⁵

A következő vádlott Kusnyér János volt, aki szerint a „gyilkos” puska „váratlanul” esett a lábára, ő felkapta és elrejtette a szomszédos „kis-domb cserjésében”. Arra a kérdésre, hogy bűnösnek találja-e magát, nemmel válaszolt.⁴³⁶

A negyedrendű vádlott Kremper Ferenc arra a kérdésre, hogy miben érzi magát bűnösnek, azt válaszolta: „Abban, hogy megfogtam a pus-kát.” Majd ezt részletezve kijelentette: „Én csak a puskát fogtam meg az egyik rendőr kezében, aztán én el is mentem a községháza udvaráról... Nem tudom, mit csinált a bátyám később.”⁴³⁷

Ezt követően Som István 20 éves fiatal tanító kihallgatása következett. Ő kijelentette: „Bűnösnek érzem magam abban, hogy a fiúknak szoltam, vágják el a telefondrótot”, amikor a tragédia megtörtént.⁴³⁸ Az-zal védekezett, hogy olyan izgalmi állapotban volt, hogy nem tudta, mit tesz. A tárgyaláson is sírva mondta: „Saját magam sem tudom megma-gyarázni, hogyan adhattam ilyen utasítást.”⁴³⁹ Azt mondta, hogy igazá-ból ő támogatta volna az iskolák államosítását, de félt a plébánostól.

Az utolsó vádlott kihallgatására 15 óra 40 perckor került sor. Bűne az volt, hogy a tanító felhívására ő vágta el a telefondrótot.

A per folytatásában tanúkihallgatások következtek. Ennek során há-rom egyházi tanítót hallgattak meg, akik arról beszéltek, hogy Asztalos János felszólította őket, tartsanak ki, meg kell akadályozni az egyházi iskolák államosítását. Azzal ijesztgették őket, hogy az államosítás után el fogják bocsájtani őket.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Uo. 13 óra 35 perc, 21. kiadás, 13 óra 50 perc, 23. kiadás.

⁴³⁵ Uo. 13 óra 50 perc, 23. kiadás.

⁴³⁶ Uo. 14 óra, 24. kiadás.

⁴³⁷ Uo. 14 óra, 24. kiadás.

⁴³⁸ Uo.

⁴³⁹ Uo. 15 óra, 30 perc. 29. kiadás

⁴⁴⁰ Uo. 17 óra 25 perc, 36. kiadás, és 17 óra 55 perc, 38. kiadás.

Tanúként szerepelt Pócspetri vezető jegyzője is. Elmondta, hogy a tragédia után senki nem tudta, ki a gyilkos. Ő Királyfalvin „nem vett észre semmi különöset szörnyű tette elkövetése után”.⁴⁴¹

A boncolási jegyzőkönyvet dr. Kelemen Endre orvosszakértő ismertette: „A lövedék elől a hasi részen hatolt be, és hátrafelé haladva, szétromcsolta a májat, átfúrta a rekeszizmot, megsértette a jobb tüdőt, kettészakította az ütőeret, majd tovább haladva megsértette a bal tüdőt és a két lapocka között a hátot át hagyta el a rendőr testét. A halál pillanatok alatt bekövetkezett.”⁴⁴²

A fegyverszakértő véleménye szerint a nyomokból megállapítható, hogy „Királyfalvi a lövés pillanatában 70 centiméter távolságban állt Takács rendőrtől, a fegyver torkolata pedig 40 centiméterre volt a sérült testétől.” Elmondta továbbá, hogy a „lövés leadásához a billentyű határozott meghúzása szükséges, teljesen kizárt dolog, hogy a fegyver a billentyű meghúzása nélkül, egy hátulról történő ütődésre elsülhetett volna.”⁴⁴³

„Ezután a védelem részéről a bizonyítás kiegészítésként több tanú kihallgatását javasolták.”⁴⁴⁴ A főügyész ezt ellenezte, szerinte a „tényállás” teljesen világos. Végül még egy tanú, a másik rendőr, Hell Ferenc meghallgatását elfogadták. Ő egyebek mellett azt mondta el, hogy a támadásnál a „tömeg élén Kremper Ferenc haladt, ugyanakkor Királyfalvi Hell Ferencnek rohant, többen megtámadták a rendőrt, és Kremper Ferenc kicsavarta a puskát kezéből. Lefogták és ütlegelni kezdték, és dulakodás közben hallotta eldördülni azt a lövést, amely szerencsétlen bajtársának az életét kioltotta.”⁴⁴⁵

A bírósági tanácselnök ezt követően befejezettnek nyilvánította a bizonyítási eljárást, és felszólította az államügyészt vádbeszédének megtartására. „Ez a bűnügy – kezdte mondandóját az ügyész – lényegében a népellenes erők támadása a magyar nép ellen.”⁴⁴⁶

Már az első mondat utalt arra, hogy itt elsősorban nem jogi, hanem politikai vádbeszéd következik. Így is történt. Szó esett a földosztásról, a gyárak államosításáról, a „fekete reakció” támadásáról. Asztalos János – állította az államügyész – a reakció képviselője, aki a „háborús főbü-

⁴⁴¹ Uo. 17 óra 55 perc, 38. kiadás.

⁴⁴² Uo. 19 óra 50 perc, 39. kiadás.

⁴⁴³ Uo. 20 óra 5 perc, 40. kiadás.

⁴⁴⁴ Uo. 20 óra 10 perc, 41. kiadás.

⁴⁴⁵ Uo. 1948. június 11. 10 óra 20 perc, 2. kiadás.

⁴⁴⁶ Uo.

nös Hóman Bálint könyvéből tanított, egyetlen napilapot nem olvasott és a felszabadulás óta nem volt könyv a kezében”. Ugyanakkor a falusi legényekből husángokkal felszerelkezett „örséget” szervezett, akikkel államellenes erőszakra készült. A rendőrgyilkosság idején – amire ő bujtot fel – gyáván elbújt egyik „népellenes nagygazda” barátjánál.⁴⁴⁷

Asztalos János – folytatta az államügyész – „nem a vallásnak volt a papja”, hanem a reakció képviselője, aki nem a „Krisztus királyt” hirdette, hanem a földi királyságot kívánta vissza. Bűnös azért, mert működésével „okozója lett Takács Gábor rendőrőrzetű megölésének”. „Tipikus képviselője Asztalos a másokat reakciós érdekből felbujtó és önmagát papi palástja alá bújó klerikus elemnek. Az egyházi felsőbbbség kétségtelenül fokozója volt Asztalos működésének.”⁴⁴⁸

Ezt követően a Királyfalvi Kremper Miklós elleni ügyészi vádbeszéd következett. A másodrendű vádlott – állította az ügyész – „Horthysta katonatiszt, Asztalos János hű partnere és kiszolgálója, aki megtagadta paraszti származását és arra vetemedett, hogy kicsavarja a demokrácia rendőre kezéből a fegyvert, és ugyanazzal a fegyverrel megölje azt.” „Rá is le kell, hogy sújtsa a demokrácia bíróságának kemény ökle.”⁴⁴⁹

A vádbeszédek után a kirendelt védők következtek. Asztalos János védője felhívta a figyelmet a plébános „teljes beismerő vallomására”, és arra, hogy a tragikus eseményt nem kívánhatta. Amit tett Asztalos – állította a védő –, azt felsőbb hatósági utasításra tette. „A vádlott belesodródott egy olyan harcba, amelynek kezdeményezői sokkal bűnösebbek a vádlottnál.”⁴⁵⁰

A másodrendű vádlott védője Asztalos felbujtására hivatkozott, és a Horthy-rendszer mérgező szellemiségére, amiben élt Királyfalvi.⁴⁵¹

1948. június 11-én 13 óra 45 perckor a vádlottak kaptak lehetőséget a védekezésre az utolsó szó jogán. Asztalos János bűnösségét elismerve irgalmat kért. Most is a felbujtó „pásztorlevelekre hivatkozott”.⁴⁵²

Királyfalvi Kremper Miklós az utolsó szó jogán a következőket mondta: „Bevallom, hogy a gyilkos tettet elkövettem. Nem tehetek róla. Tudom mi vár rám, csak arra kérem a bíróságot, hogy nézzék azt, hogy

⁴⁴⁷ Uo. 10 óra 50 perc, 3. kiadás.

⁴⁴⁸ Uo. 11 óra 20 perc, 5. kiadás.

⁴⁴⁹ Uo.

⁴⁵⁰ Uo. 12 óra 45 perc, 12. kiadás.

⁴⁵¹ Uo.

⁴⁵² Uo. 12 óra 45 perc, 12. kiadás.

nyolcan vannak otthon, valamennyien becsületes munkával keresik a kenyerüket.”⁴⁵³

A többi vádlott általában családi körülményeire és megtévesztett helyzetére hivatkozva méltányos ítéletet kért.⁴⁵⁴

A rögtönítélő bíróság ítéletének kihirdetésére 1948. június 11-én este került sor: Asztalos Jánost bűnösnek mondták ki „mint felbujtót szándékos emberölés büntetében”, ezért halálbüntetéssel sújtották. Királyfalvi Kremper Miklóst „szándékos emberölés büntetéeért” halálra ítélték. Som István tanító „távirdarongálás büntetére való felbujtás” miatt életfogytiglani fegyházbüntetést kapott. Vitéz Gábor távirdarongálás büntetéeért 12 évi fegyházbüntetésre, Kremper Ferencet „egyrendbeli lőfegyver birtokban” tartásáért 12 évi fegyházbüntetésre ítélték.⁴⁵⁵

Ezt követően a bírósági tanácselnök újból összefoglalta a tragikus végű eseményeket: „Fájdalmas tényként kell a rögtönítélő bíróságnak megállapítania, hogy a magyar történelmi fejlődés jelen szakaszában a római katolikus egyház és a friss lendülettel fejlődött népi demokratikus államrendünk között jelenleg tapasztalható diszharmonikus jelenségeket és feszültséget egyes magas egyházi szervek még inkább fokozzák. Olyan eszközöket is latba vetnek, amelyek – mint a jelen per anyagából is kitűnt – a hívők tömegében a fennálló államrenddel szemben ellenszenvet igyekeznek szítani.” Ezek – mint mondta – befolyásolták a bűnelkövetőket, de nem mentesítette őket büntetőjogi felelősségük alól.⁴⁵⁶ Ez érvényes Asztalos Jánosra is, akit tetteiben „az egyházi felettes hatóságok körlevelei” vezettek, de ez nem zárja ki bűnösségét, hanem az „egyházi főhatósági szerveknek politikai és történelmi felelősségét érinti”.⁴⁵⁷

Az ítélet és az indoklás kihirdetése után a halálra ítélt első- és másodrendű vádlott kegyelemért folyamodott a köztársasági elnökhöz.

A kegyelmi tanácsá alakult rögtönítélő bíróság rövid tanácskozás után kihirdette: Királyfalvi Kremper Miklós vádlottat, a rendőrgyilkosság elkövetőjét nem tartja kegyelemre méltónak, Asztalos János vádlottat azonban kegyelemre terjesztik fel a köztársasági elnökhöz.⁴⁵⁸

⁴⁵³ Uo. 13 óra 45 perc, 16. kiadás.

⁴⁵⁴ Uo.

⁴⁵⁵ Uo. 20 óra 50 perc, 30. kiadás.

⁴⁵⁶ Uo. 21 óra 40 perc, 31. kiadás.

⁴⁵⁷ Uo. 21 óra 55 perc, 32. kiadás.

⁴⁵⁸ Uo.

„A köztársaság elnöke Asztalos János büntetését életfogytiglani fegyházra változtatta.”⁴⁵⁹

Egy későbbi tájékoztatás szerint „Királyfalvi Kremper Miklóst a késő esti órákban a Markó utcai törvényszéki épületből rabomobilon a Budapesti Országos Büntetőintézetbe vitték. A gyűjtőfogház udvarán pénteken este (június 11-én) 22 óra 13 perckor Királyfalvi Kremper Miklóson a halálos ítéletet akasztással végrehajtották.”⁴⁶⁰

A rádió propagandájában a továbbiakban is szerepelt az iskolaállamosítás. Rádiójáték formájában igyekeztek meggyőzni a hallgatókat az iskolák államosításának előnyeiről. Az egyik műsorban, a már ismertett dramatizált párbeszéd formában a támogató álláspontot képviselők meggyőzték a hitetlenkedő, „tamáskodó” társukat az iskolák államosításának szükségességéről és előnyeiről.

E tematikában „népies kifejezéseket” tartalmazó hangjáték került adásba 1948. június 16-án a rádió „A falu hangja” című műsorában. Az előadás kis férfiás ugratással kezdődött, ahogyan ez „vidéken szokás”, egy Laci nevű szereplő faggatta az ismerős tanító urakat, hogy aláírja-e azt a papírost, amely szerint „nem kérünk az iskolák államosításából”. A válasz egyértelmű volt: nem szabad aláírni semmiféle ilyen iratot, mert amit „a kormány csinál, az hasznos és jó mindenkinek”, mert így lesz korszerű az iskola.⁴⁶¹ A válaszadók felsorolták, hogy az állam felújítja a leromlott egyházi iskolákat, csinos, „tágas”, egészséges iskolákat biztosított, és jó demokratikus tankönyveket is adott. A „hitetlenkedő” hang itt is „tamáskodik”: „de azt is meg kell ám fizetni”. A válasz megnyugtató: „összel minden szegény parasztgyerek ingyen tankönyvhöz fog jutni”.

Az oktatás színvonalát növelni fogja – mondják a kormány oldalán állók – az általános iskola teljes kiépítése, ahol „nem egy tanító fog benne gürcölni látástól-vakulásig”.⁴⁶²

A „meggyőzött” hitetlenkedő már maga is kijelenti, hogy így „megváltozik a tanító urak helyzete is”.

⁴⁵⁹ Uo. 22 óra 10 perc, 33. kiadás.

⁴⁶⁰ Uo. 22 óra 55 perc, 3. kiadás. Az 1989-ben elrendelt perújítás során az eredeti ítélet első és másodrendű vádlottakra vonatkozó részét hatályon kívül helyezte a bíróság, felmentette Asztalos János plébánost és Királyfalvi (Kremper) Miklóst. A per vádlottai közül addigra már csak két ember élt, az egyik Som István, az akkori tanító volt.

⁴⁶¹ A Falu Hangja. 1948. június 16. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 1948. június 16. 18:00–18:20. 1.

⁴⁶² Uo. 2.

Az eddig öt győzködő tanítók helyeseltek: nem fognak függni – mondták – a paptól, a községtanácstól meg az iskolaszéktől. Sőt 20%-os fizetésemelést kapnak, meg túlórapénzt, létszám- és tanyasi pótlékot is.⁴⁶³

A már említett dramatizált formában jelentkezett 1948. június 21-én, már a június 16-i államosítás után, a következő rádiójáték. A beszélgetők – mint mondták – mindketten hallották a „nagy hírt”, hogy államosították az iskolákat. Az egyikük mégis megkérdezi: „miért vált szükségessé az egyházi iskolák államosítása?” A másik megmagyarázta: „a magyar közoktatás nagyon elmaradott volt”, „az egyházi iskolákban a demokrácia ellen igyekeztek nevelni a gyerekeket”.⁴⁶⁴ A múltban nem is akarták, hogy a parasztok, munkások gyermekei iskolába járjanak. „A dolgozók gyermekeinek 3%-a is alig jutott el az érettségiig. A négy középiskolát meg jó, ha 5%-uk végezte el.”⁴⁶⁵ Az államosítás viszont megnyitotta a tudás kapuját mindenki előtt.

Az egyik – kicsit bizonytalan – beszélgető feltette a kérdést: miért jobb az általános iskola, mint az elemi osztályok? Az általános iskola – jött a válasz – nemcsak alaptudást ad, de felkészít a továbbtanulásra. Az egyháziak azért elleneztek az általános iskolát, mert azt akarták, hogy a paraszt és munkás gyerek ne tanuljon tovább. Ezért ragaszkodtak a régi tankönyvekhez: ezek „maradiságra, szolgaságra, gerinctelenségre tanították a gyerekeket”.⁴⁶⁶ Végül az államosítás szükségességéről „meggyőzött jó barát” még egy kérdést megkockáztatott: „érdemes volt-e szembekerülni egymással az egyháznak és az államnak?” „De hol volt itt szó szembekerülésről? – hangzott a válasz. – Az állam nem az egyházat támadta, csupán harcot vívott és vív annak reakciós köre ellen.” A válasz végleg megnyugtatta a bizonytalankodót, aki maga mondta ki a végkövetkeztetést: „a föld és az ipar államosítása után szükségessé vált az iskola, a műveltség államosítása is.”⁴⁶⁷

Az Országgyűlés 1948. június 16-án tárgyalta és fogadta el az államosítást. A meglehetősen heves vita után, ahol történeti, pedagógiai és politikai érvek csaptak össze, név szerinti szavazással 230-an támogatták, 63-an pedig elvetették az iskolák államosítását. A törvény meg-

⁴⁶³ Uo. 4.

⁴⁶⁴ „Miért államosítottuk az iskolákat?” 1948. június 21. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 19.30–20.00. 1.

⁴⁶⁵ Uo. 2.

⁴⁶⁶ Uo. 3.

⁴⁶⁷ Uo. 4.

jelenése után állami tulajdonba került 5437 általános és népiskola, 98 tanítóképző és líceum és 113 felekezeti gimnázium. Mintegy 18 000 pedagógust vett át az állam.⁴⁶⁸

A rádió propagandája az államosítási törvényben az oktatási feladatok színvonalasabb megvalósításának lehetőségét láttatta. Ezt magyarázták az 1948. június 23-i „Falu Hangja” című műsorban. A rádiójátékban megszólalók ismét dramatizált formában mondtak kritikát az egyházi iskolákról. Az adásban a „dohogó János bácsi” panaszkodik a tanítónak, hogy „Pityu” nevű unokája, bár már elvégezte a negyedik osztályt, mégsem tud olvasni.⁴⁶⁹ A tanító azzal „nyugtatta”, hogy „országos dolog rejlik Pityu rossz” olvasása mögött. Az „osztály nagy részének nem volt az idén, meg tavaly se könyve.” Ennek pedig oka az, hogy „ez az iskola egyházi iskola volt, itt csak egyházi tankönyvből lehetett tanítani, az egyházi tankönyvek pedig drágák és beszerezhetetlenek voltak”, és a rendes tanítóknak nem is volt kedvük ezekből tanítani. Ezek a tankönyvek demokráciaellenesek voltak – állította a tanító úr –, ezekben például az állt, hogy „a földosztás durva jogsértés”. A parasztyerekből cselédek akartak nevelni; szolgálékúságra, tekintélytiszteletre oktattak. „De a mindenségit – mondta János bácsi –, az már tényleg nem lett volna jó”, ha az unokám ilyeneket tanult volna. Majd feltette a kérdést: „De az államosítás, fog az változtatni ezen a helyzeten?” „De fog ám” – jött a megnyugtató válasz. A gyerekek „demokratikus tankönyvekhez” jutnak, ezek olcsóbbak lesznek, sőt a rászorultak ingyen fogják megkapni. Színvonalasabbak, élvezetesebbek lesznek ezek a tankönyvek és „nyílt eszű, egyenes gerincű, tudást szerető embereket” nevelnek.

„Ez már igen” – lelkesedett János bácsi. A Pityu fiút is megvigasztalom: „Sebaj, gyerek – mondom majd neki –, gyönyörűen fogsz te jövőre olvasni, mert szeptembertől állami tankönyvből tanít a tanító úr!”⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Kardos József: *Iskola a politika* ...i. m. 48–49.

⁴⁶⁹ A falu hangja. „Mit tanítottak és mit nem az egyházi iskolákban”. 1948. június 23. MRA Műsorboríték. Adásba ment: 19:35–20:00. 1.

⁴⁷⁰ Uo. 2–5.

TAGKÖNYVCSERE, A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJA MEGALAKULÁSA

1948. június 12-én tartotta a Magyar Kommunista Párt IV. és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt XXXVII. kongresszusát, kimondták a két párt egyesülését Magyar Dolgozók Pártja néven. A pártegyesítést tagkönyvcserre és viták sora előzte meg. A rádió műsoraiban, elsősorban a „Hírek”-ben számoltak be az eseményekről.

Az egyik első, erről szóló tematikus műsor a „Hírek” 1948. február 9-i adásában hangzott el. Arról számoltak be, hogy a Magyar Szociáldemokrata Párt főtitkára, Szakasits Árpád a *Világosság* című lapnak adott nyilatkozatában elmondta, hogy a „nagy elvi vita, amely a párt kebelében folyt, érdemben véget ért, mégpedig olyan módon, amely a forradalmi szellemű marxista baloldali politika teljes győzelmét jelenti”. Ugyanakkor – folytatódik az adásban – a *Népszava* február 4-i számában a nagyüzemekben dolgozó szociáldemokraták nevében közölt, a jobboldal tevékenységét elítélő levél aláírói között a jobboldal közismert vezetői szerepelnek. Ezzel az ellentmondással foglalkozik Révai József, a *Szabad Nép* főszerkesztője vasárnapi [február 8.] vezércikkében. Rámutat, hogy amikor a szociáldemokrata baloldaliak megindították harcukat a jobboldal ellen, a jelszó az volt, hogy ezúttal nem lesz kompromisszum, mint a szociáldemokrata párt XXXV. kongresszusán. A harc megindulása után néhány nappal új kompromisszum fenyeget. Ez az új kompromisszum rosszabb a réginél, mert – Révai szerint – alapja az, hogy a jobboldal színt változtat, átáll a baloldalra, vagy átmene-tileg visszavonul, a baloldal pedig formálisan teljes győzelmet arat, hiszen jobboldal, amelyet nyílt politikai harcban le kell küzdeni, már nincs is”. Megállapította továbbá, hogy „bűvészmutatványokkal nem lehet politikai irányzatokat, csoportokat, az ellenség ügynökségét az önnön sorokban eltüntetni. A jobboldal nem tűnt el, csak taktikát változtat”. A „Hírek”-ben a továbbiakban felolvasták Szakasits Árpád Révainak adott válaszát, amelyben egyebek mellett utalt a *Népszava* február 4-én megjelent „Miért harcolunk?” című cikkére, amelyben többek között azt írta, hogy „még a kongresszus előtt eltávolítjuk a fontosabb pozíciókból azokat, akik vétettek a párt és a munkásegység ellen, a magyar demokrácia ellen. A kongresszus után pedig tekintet nélkül a mimikri-ügyeskedőkre, az új partvezetőség általános revíziót hajt végre.”⁴⁷¹

⁴⁷¹ Hírek. 1948. február 9. MOL K615. 275. csoport.

A rádió 1948. február 10-i adásában a tagkönyvcseréről tájékoztatta a hallgatókat. „Általános érdeklődést és sok szóbeszédet váltott ki a kommunista párttagok tagsági könyvének kicserélése.” Az a tény, hogy a tagkönyveket ki kell cserélni, mert 1947 végére beteltek, önmagában még nem váltott volna ki különösebb feltűnést. A fokozott érdeklődést az váltotta ki, hogy a MKP a pártfunkcionáriusoknak január 10–11-én tartott III. országos konferencián „úgy döntött, hogy a könyvcserét nem automatikusan, hanem a párttagság nagyszabású belső mozgósításával összekötve hajtják végre”.

A rádió vezetése Kovács Istvánt, az MKP Országos Szervezési Osztályának vezetőjét kérte fel, mondja el a hallgatóknak a tagkönyvcseré célját és jelentőségét. „A tagkönyvcserét a régi tagkönyvek lejárta teszi szükségessé.” Óriási szervezési feladatot igényel, hogy a lehető legrövidebb időn belül mind a 850 000 ezer párttagnak új tagkönyve legyen. A tagkönyvcserén túlmenően a pártvezetésnek „ennél sokkal fontosabb céljai is vannak”. „A népi demokrácia gazdasági és politikai fejlődésének további biztosítására új, hatalmas feladatokat kell a népünk érdekében megoldanunk. E feladat megoldásához szükségünk van arra, hogy körülnézzünk pártunkban, megismerjük tagságunkat, jól felmérjük és megnöveljük erőnket és egységünket.”

A politikus beszéde folytatásában kiemelte a kommunista pártnak a háborút követően a magyar belpolitikában betöltött kiemelkedő szerepét, majd hangsúlyozta, hogy a tagkönyvcserével „még egységesebbé” akarják tenni a pártot. Még szorosabbá akarják tenni azt a kapcsolatot, amely tagjaikat a párthoz és a pártot a tömegekhez fűzi.

„Vannak tagjaink között szép számmal, akik még kissé távol állnak a pártélettől. Ezek a tagjaink még nem értik, hogy az eredmények nem maguktól, hanem tagjaink 10 és százazreinek a nép érdekében kifejtett, önkéntesen vállalt pártmunkából születnek. Ezeket a tagjainkat most közelebb akarjuk hozni pártunkhoz, bekapcsolódni a pártmunkába és ezzel a demokratikus politikába, mert pártunknak és a demokráciának minden becsületes, dolgozó magyar ember önkéntesen vállalt közérdekű munkájára szüksége van.”

„A tagkönyvcseré tehát eszköz pártunk ideológiai és szervezeti egységének megszilárdítására, minőségi munkájának megjavítására, pártunk számbeli erejének növelésére, tevékeny tagjaink számának megnövelésére, új vezetésre alkalmas emberek ezreinek és tízezeinek kiválogatására és kinevelésére.”

A tagkönyvcseré nem kizárólag a kommunista párt belügye, hanem az egész magyar demokrácia szempontjából fontos esemény. „A magyar

nép egyre jobban megérti, hogy pártunk ügye és a demokrácia ügye el nem választható egymástól. Megérti, hogy a mi pártunk sikere a demokrácia sikere, és amilyen mértékben erősödik pártunk, olyan mértékben erősödik a népi demokrácia. Erős kommunista párt erős népi demokráciát jelent.”

A tagkönyvcsereát a párt vezetése úgy kívánja végrehajtani – mondta Kovács István –, hogy a párt „politikailag és szervezetileg megerősödjék, hogy még jobban tudjon dolgozni a népért, hogy még jobban tudja szolgálni a demokráciát, hogy pártunk minden tagja még hübb és még megbízhatóbb védelmezője legyen a magyar népi demokráciának”.

Kovács beszéde folytatásában arról beszélt, hogy melyek a legfontosabb szempontok, amelyeket figyelembe kell venni a tagkönyvcsere során. A párt „a tagkönyvcsereát minden eddigit felülmúló hatalmas felvilágosító és nevelő munkával kapcsolja össze. Népszerűsítjük pártunk szerepét és történelmi hivatását, ismertetjük [a] párttagok jogait és kötelezettségeit, a pártmorál, a pártfegyelem, az odaadó, áldozatkész pártmunka jelentőségét. Odahatunk, hogy tagjainkat és rajtuk keresztül a magyar népet elvhű demokratákká, a nép és a haza ügyének hű szolgálatára, a munka, szabadság szeretetre és hazaszeretetre neveljük. A tagkönyvcsere alatt nagyobb súlyt helyezünk arra, hogy tagjainkat politikailag öntudatos, fegyelmezt emberek, a munka az újjáépítés hősei, népünk hivatott vezetői legyenek.”

A tagkönyvek cseréje alkalmával a párt minden tagjával személyesen beszélget a pártvezetés. Ezt úgy kívánják megvalósítani, hogy az egész országban 10-es csoportokat szerveznek. A párt-alapszervezetekben a párttitkár minden – lehetőség szerint – 10 párttaghoz „hozzáerősít egy-egy jó, régi fejlettebb párttagot, akit pártbizalminak nevezünk. A pártbizalmi lelátogatja a hozzá beosztott párttagokat. Beszélget vele a politikai kérdésekről, felvilágosítja pártunk szerepéről, a párttagság jelentőségéről, megállapítja, hogy fizetnek-e rendszeresen tagdíjat, megismerkedik velük s igyekszik megtudni, méltó-e arra, hogy tagja legyen pártunknak és kitölti minden tagról a párttitkártól kapott összeíró lapot.” A pártvezetés a 10-es csoportokat a jövőben is meg kívánja tartani, úgy tervezték, hogy a rendszeres kapcsolatot tartanak a párt tagjaival. „... felkeressük, törődünk vele, segítjük megoldani problémáit, neveljük és bevonjuk őket az apró munkába, tömegmunkába, amelynek segítségével még jobban megjavíthatjuk a pártonkívüli tömegekkel a kapcsolatunkat” – mondta rádióbeszédében Kovács István.

A pártbizalmiakkal kapcsolatban elmondta, hogy az ő munkájuk a párt „politikai és szervezeti megerősödését” szolgálja. A MKP-ban vannak a

dolgozó nép „legfejlettebb, legöntudatosabb és legértékesebb elemei.” A pártbizalmiak feladata, hogy megtalálja azokat a „tehetséges, fejlődőképes embereket”, akik csatlakozhatnak a párt soraiba. „Ők serkentik tevékeny munkára tagjainkat és segítenek tagjainkból meggyőződéses kommunistákat, a magyar demokráciának jó harcosokat nevelni.” A politikusi mindezek alátámasztására Kádár Jánost idézte: „»A pártbizalmiak összessége nem kevesebbet tart majd a kezében, mint magát a pártot.«” Fontos tehát, hogy a párfunkcionáriusok megértsék: a pártbizalmiak munkája, felelőssége döntő a párt életében.

A politikusi előadásában visszatért a tagkönyvcserre szükségességének bizonyításához. Elmondta, hogy a tagkönyvcserre „nem jelent általános párttisztítást, hanem a folytatását annak a rendszeres tisztogató munkának”, amelyet a pártba eddig is végeztek, és a „jövőben is állandóan” végezni kívánnak.

A tagkönyvcserre „csak módot ad arra, hogy most, midőn minden párttaggal személyesen beszélgetünk és megismerkedünk, megtaláljuk és eltávolítsuk soraink közül ezeket az elemeket, csakis ennyiben kapcsolatos a tisztogató” ennek az akciónak a végrehajtásával. A párt tovább fejlődése szempontjából fontos eltávolítani a „befurakodott egyes népellenes elemeket: a volt csendőröket és reakciós katona- és rendőrtiszteket, a volt fasiszta szervezetek vezetőségi tagjait, fasiszta szervezőket, a reakció beépített ügynökeit”. Szintén meg kell tisztítani a pártot a „befészkelődött korrupt, harácsoló, népnírózó” elemektől. Azokat is kihagyja soraiból a párt, akik már 1945 után valamilyen gazdasági bűncselekményt követtek el. Azok sem kívánatos személyek a pártban, akik „erkölcstelen és botrányos életmódot” folytatnak, akik „magatartásukkal újra és újra durván megsértik a kommunista erkölcsöt”.

A politikusi megnyugtatta a hallgatókat, hogy nem kell tömeges kizárásokra vagy elutasításra gondolni, hiszen a kommunista párt a „társadalom legjobb elemeit” tömörítette magába. Azt, hogy ki marad ki a pártból, nagy elővigyázatossággal kezelik. „A tagkönyvcserre senkinek sem adhat alapot arra, hogy egy másik becsületes párttagon kitöltse haragját.”

A párt vezetése „gondoskodik arról, hogy egyetlen becsületes párttag se maradjon ki a cserénél”. Az eddig beérkezett jelentések azt bizonyítják, hogy a helyi és felsőbb pártvezetés megértette sehol nem fordulhatna elő „túlkapások”. A pártvezetés gondoskodott arról, hogy minden megyei, kerületi pártvezetőség mellett működjön egy felülvizsgálati bizottság, ahol a kimaradt párttagok fellebbezéssel élhetnek, és visszakérhetik tagkönyvüket.

„A becsületes tagjainkat megvédjük, de a karrierista, korrupt, erkölcs-telen és népellenes elemeket kihagyjuk sorainkból. Ez nem gyengíti, hanem erősíti pártunkat, megkönnyíti, és meggyorsítja pártunk felé vezető utat a nép értékes elemei számára. A mi pártunk magasabb erkölcsi követelményeket állít pártunk tagjai elé és azt szigorúan be is tartatja velük, mert csak így tudja betölteni hivatását. A káros elemek eltávolításával példát mutatunk és neveljük tagjainkat és népünket.” A tagkönyvcsere a pártvezetés és a pártbizalmiak úgy fogják végrehajtani, hogy „még jobban ismeretessé váljon a nép előtt, hogy a kommunisták a nép és a haza önzetlen, áldozatkész, tisztaerkölcsű vezetői és tanítói” – mondta a politikus.

Előadása második részében Kovács István arról beszélt a hallgatónak, hogyan zajlik a pártbizalmiak tevékenysége, és milyen események történtek a tagkönyvcsere előkészületeire az országos értekezlet óta. A terveknek megfelelően a pártbizalmiak az ország egész területén hozzákendtek a 10 főből álló csoportok névsorainak összeállításához a kartotékrendszer alapján. A pártbizalmiak „átérzik munkájuk fontosságát és felelősségét. Büszkék arra, hogy a párt bízik bennük, lelkesedéssel és odaadással látnak hozzá a feladatok jó megoldásához.” A pártvezetéshez érkezett jelentések szerint az országban sok helyen már meg is történtek az első beszélgetések a párttagokkal. Ezek alkalmával számos helyen előfordult, hogy a párttagok hozzátartozói már a helyszínen „kérték” a pártba való felvételüket. A jelentések konkrét számadatokat tartalmaznak – mondta a politikus –, Monok községben pártbizalmiak közül többen 35-40 tagot is beszerveztek. Például Béni Lajos 77, Zöld László pártbizalmi pedig 75 új párttagot léptetett be a pártba.

Jelentősen megnőtt a párt vonzereje a párttagok és a pártönkívűliek között egyaránt. A párttagok „tömegesen” rendezték elmaradt tagdíjuk befizetését. A pártnapok látogatottsága 50, sőt sok helyen 100%-kal emelkedett, ezeken a rendezvényeken „jól összekapcsolták az összeírást [a] felvilágosító munkával”, ezeken a helyeken minden párttag rendezte hátraléka befizetését.

Kovács ezt követően ismertette a Politikai Bizottság határozatát, amely szerint akik a szociáldemokrata pártnak a Horthy-rendszer alatt tagjai voltak, azok tagságának idejét beszámítják, akár csak a kommunistákét. „Levelek érkeznek Rákosi elvtárshoz, régi, 20-30 éves szociáldemokrata tagsággal rendelkező elvtársaktól, akik örömeiket és köszönetüket fejezték ki azért, hogy pártunk ezzel a határozatával is kifejezésre juttatta, hogy megbecsüli azokat a régi volt szociáldemokrata elvtársakat, akik a munkásosztály és a szocializmus ügyéért, azelőtt a szociáldemokrata párt soraiban tevékenykedtek.”

A tagkönyvcseré előkészületei országszerte folynak – folytatta a politikus. A párttagok összeírását eddig Nagy-Budapesten, Szegeden, Csongrád, Hajdú, Zemplén és Heves megyében kezdték el. Februárban a többi megyében is elkezdik az összeírásokat, márciusra, áprilisra az összes megyében végeznek a tagnyilvántartásokkal. Az összeírólapokat eljuttatják a pártközpontba, ahol kiállítják az új tagkönyveket, és a szervezeteken keresztül visszajuttatják a tagok részére.

„Párttagjaink már türelmetlenül várják az új kicserélt tagkönyveket és biztos, hogy jobban fognak rá vigyázni, és jobban megbecsülik, mert tudják, hogy minden tagsági könyvet pártunk főtitkára, Rákosi Mátyás ír alá.”

A tagkönyvcseré előkészületeinél hibákat is tapasztalt a párt vezetése. A leggyakrabban előforduló hiányosság a párttagokkal való beszélgetés, a politikai felvilágosító munka. A látogatásokat sietve végzik, és csak az összeírásokra fektetnek hangsúlyt.

Egyes helyeken a pártbizalmiak nem látogatják meg a párttagokat. A pártbizalmiak viszont arról panaszkodnak, hogy a tagok „nem akarják rendezni tagdíjhátralékukat”. Az is előfordult, hogy ezt követően „más elvtársak újra felkeresik őket”, és a párttagok „szinte kivétel nélkül rendezik” a tartozásukat, és „örömmel fogadják a tagkönyvcserét”.

A politikus végezetül arról beszélt, hogy a tagkönyvcserével járó munka mellett a párt napi teendőit is ellátják. A pártmunkába már bevonják az új tagokat is. Az új erők bevonásával a párt „még jobban” meg fog birkózni „minden területen” az előtte álló feladatokkal. A tagkönyvcseré „hatalmas erőpróba”, ilyen feladatot „csak egy egységes, politikailag és szervezetenként szilárd, erős párt tud végrehajtani”, és az a tény, hogy a pártvezetés és az aktivisták meg tudnak birkózni ezekkel a kihívásokkal, azt bizonyítja, hogy a pártban jelentős fejlődés következett be.

„Biztosra veszem – mondta befejezésül Kovács –, hogy a tagkönyvcseré megszilárdítja és kiszélesíti pártunk politikai és szervezeti tömegbázisát, megsokszorozza pártunk és ezen keresztül az egész magyar népi demokrácia erejét.”⁴⁷²

„A Fehérvári úti Standard gyár ünnepi díszbe öltözött a Magyar Dolgozók Pártja alakuló küldött-közügyülésének tiszteletére” – számolt be a Magyar Országos Tudósító 1948. április 24-én közvetített adásában. A helyszínről készített részletes leírást követően a 12 órakor kezdődött

⁴⁷² Kovács István beszéde. 1948. február 10. PIL 274/16. 27. ő. e. 1–9. o. A rádió-előadásról rövid tudósításban számolt be a Magyar Országos Tudósító 1948. február 10-én. MOL K615. 275. csoport.

ünnepegről készült összefoglaló. A küldöttközgyűlés elnöksége 12 órakor foglalta el helyét az emelvényen. Az elnökség tagjai: Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter, Vajda Imre iparügyi államtitkár, a Tervhivatal Elnöke és Sajgál Ferenc üzemi párttitkár. A párttitkár üdvözlő szavai után Gerő Ernő lépett a mikrofonhoz.

„A mai nap örömnépe Budapest dolgozóinak... hat budapesti nagyüzemben a mai napon egyesülnek a MKP és SZDP szervezetek, egységes üzemi pártszervezetté: a Magyar Dolgozók Pártjának szervezetévé. A magyar munkásosztály három évtizeden át fennállott szakadásának ezzel véget vetünk. Ezentúl egyetlen munkáspárt lesz Magyarországon.”

A politikus ezt követően röviden vázolta annak az útnak a történetét, amely a két párt egyesüléséhez vezetett. Kiemelte, hogy a „külföldi imperialisták és a magyar reakciók mindent elkövettek, hogy állandósítsák és kimélyítsék a szakadást a magyar munkásosztály soraiban. Tudták, hogy a munkásegység megvalósítása a marxizmus alapján a magyar nép ellen irányuló terveik megghiúsulását jelentik.” Hangsúlyozta azt is, hogy a „magyar reakció nagy veresége után, amit a Nagy Ferenc–Pfeiffer-féle hazaárulók felszámolása jelentett, az idegen imperialisták minden reménységüket a munkásosztályon belüli ellentétek kiélezésébe vetették. Ezért vettek irányt a jobboldali szociáldemokratákra.” Ezt követően azt a politikai küzdelmet ismertette, amelyben az MKP „szövetségben a baloldali szociáldemokratákkal folytatott a jobboldali szociáldemokraták támadásainak visszaverésére”, majd pedig „sikerült elszigetelni a munkásegység ádáz ellenségeit, az idegen imperialisták ügynökeit”. Rámutatott arra is, hogy „jobboldali szocialisták leleplezése, elszigetelése a munkásosztályon belül és kiküszöbölése a munkásosztályból elkerülhetetlen volt”, ez az egyetlen lehetséges megoldás kínálkozott arra az esetre, ha az ország tovább akar haladni a „népi demokrácia útján”, ha a magyar nép nem akar az „idegen imperialistáktól alamizsnát koldulni, nemzeti” függetlenségét „áruba bocsátó ország lenni”.

Beszédét a Standard-gyár helyzetének értékelésével folytatta. Kiemelte, hogy a gyár fontos szerepet vállalt az újjáépítésben. Kiemelte az automata telefonközpontok előállítását, amely az egyik legnehezebb feladatot jelenti a gyár dolgozói számára. Nem könnyű az ezekhez szükséges alkatrészek, nyersanyagok beszerzése sem. A politikus bízik abban, hogy a gyár dolgozói és az új iparügyi minisztérium vezetése együtt képes lesz megoldani a feladatot. „Ennek záloga a most megalakult munkásegység, melyet őriznünk kell, mint a szemünk fényét, mint a legnagyobb kincsünket.” A munkaverseny is ezen célok

megvalósítását szolgálta, rövid idő alatt tízszázalékos termelésnövekedést eredményezett.

A cél az, hogy az új párt, a Magyar Dolgozók Pártja – folytatta Gerő Ernő – igazi élcsapat legyen, s ehhez nagyon sokat kell még tenni. A MDP azokat a kommunistákat és szociáldemokratákat egyesíti, akik a „marxizmus–leninizmus ideológiáját vallották és azok, akikre a reformista és revizionista áramlatok erősen éreztették befolyásukat. De az új egyesült egységes pártban nem lehetnek különféle áramlatok, csoportok, csoportosulások, frakciók. Nem lehetnek elkülönülten kommunisták és szociáldemokraták. Egységes szellemű, egységes szervezetű, akcióképes, az egységes munkásosztály és lényegileg az egész népet, az új Nemzet Függetlenségi Frontot, a népi demokratikus államot vezetni képes, a dolgozók igazi élcsapatát képező pártot akarunk. Ezzé kell tenünk a magyar dolgozók pártját.”

Beszéde utolsó részében Gerő figyelmeztetett arra, hogy e célok elérése érdekében „szívós nevelő munkára és a jobboldal elleni kíméletlen harcra van szükség. Majd az eddig elért eredményeket foglalta össze, amelyben kitért arra, hogy az elmúlt három év alatt a „magyar dolgozó nép hatalmas nagy történelmi győzelmet aratott. A munkásosztály, szövetségben a dolgozó parasztsággal, egyetértésben a haladó értelmiséggel, gazda lett az országban. Az ország, az államhatalom Magyarországon visszavonhatatlanul a dolgozó nép államhatalma lett. A nép magának építi most már az országot. Munkásigazgatók százai és százai kerültek az üzemek élére.” A parasztságról elmondta, hogy a földosztást követően a „maguk földjét művelik, és mindezen történelmi győzelmek koronája a munkásegység megvalósítása, a Magyar Dolgozók Pártjának megalakítása, további sikereink és gyors felemelkedésünk legfőbb biztosítéka” –fejezte be beszédét Gerő, s a résztvevők percekig tartó, lelkes tapsal üdvözölték.⁴⁷³

A Magyar Országos Tudósító ugyancsak egy 1948. április 24-én készített tudósítása arról számolt be, hogy a Ganz Hajógyár közel két és fél ezer dolgozója kimondta az egységes munkáspárt, a Magyar Dolgozók Pártja üzemi szervezetének megalakulását. A küldöttgyűlésen részt vett Kádár János, a MKP főtitkárhelyettese és Vágvölgyi Tibor, a szociáldemokrata párt vezetőségi tagja. Kádár János beszédében kiemelte, hogy az „egyesülési értekezlet örömmelnepe az egész magyar munkásosztály-

⁴⁷³ Hat budapesti nagyüzemben egyesült a két munkáspárt. Megalakult a Magyar Dolgozók Pártja. Magyar Országos Tudósító. 1948. április 24. XXX. évfolyam. 23. és 25. kiadás. MOL K615 281. csoport.

nak és az egész magyar dolgozó népnek”. Ez azért is történelmi pillanatot – mondta –, mert a munkásmozgalomban „nemzedékeken keresztül a munkásság legjobbjainak vágya és álma” vált valóra. Beszélt arról a küzdelemről, amelyben 1945-től a „munkásosztály fellegváraiban, a gyárakon belül egymással csatáztak a munkások”. A helyzet azonban gyökeresen megváltozott, a munkásság „felismerte és kitörő örömmel üdvözölte az egyesülés történelmi jelentőségét”, amely nem kizárólagosan a munkásosztály belső ügye, hanem „kedvezően hat ki az egész nép sorsára is. A gyárakban javul a munkafegyelem, fokozódik a termelés”, és mindez a „dolgozó társadalmi réteg javát” szolgálja. Az egységes pártra a jövőben komoly feladatok várnak, ezek megoldása érdekében fontos, hogy a párt „elvi fegyverzete” a „marxi–lenini” ideológia legyen. Ez lesz a biztosítéka annak, hogy a „dolgozó nép sikeresen vívhatja meg harcát a külső és belső reakció ellen, s a termelés és az életszínvonal emelésével eljuthat végső céljához: a szocialista társadalom megvalósításához”. Kádár János beszédét követően Vágvölgyi Tibor szólt a megjelentekhez. Hangsúlyozta, hogy az új párt megalakulása a „népi demokrácia egyik legnagyobb győzelmét jelenti. Történelmi szükségesség volt az egyesülés, mert a szocializmusért való küzdelem feltételezi az egységes munkásosztály egységes pártját, de szükség volt rá azért is, mert a jobboldali szociáldemokraták beékeltek magukat a munkásosztály testébe és a demokráciánk biztonsága megkövetelte, hogy egyszer s mindenkorra kirekesszék a munkásosztály soraiból az imperialisták ötödik hadoszlopát”. A két munkáspárt egyesülése számtalan lehetőséget nyit meg a dolgozók előtt, „megszilárdítja a munkás-paraszt szövetséget... új erőket szabadít fel a reakció elleni harc és az építő munka számára” – fejezte be felszólalását a politikus.⁴⁷⁴

A Magyar Országos Tudósító 1948. április 24-i összefoglalójában a Ganz gyár dolgozóinak véleményéről is tudósított. A gyár dolgozói nevében Víg Pál mondott beszédet, amelyben hangsúlyozta, hogy a „munkásság őszinte örömeinek és kitörő lelkesedésének adott kifejezést. Új világot építünk most ... a népi demokrácián keresztül haladunk a szocializmus felé”. Az új párt tagsága „éberén örködik és el fogja hárítani a belső és külső reakció alattomos támadásait, s ezt a küzdelmet a munkásosztály élen járó elmélete, a marxi–lenini ideológia irányítja majd”.

⁴⁷⁴ Hat budapesti nagyüzemben egyesült a két munkáspárt. Megalakult a Magyar Dolgozók Pártja. Magyar Országos Tudósító. 1948. április 24. XXX. évfolyam. 36. kiadás. MOL K615 281. csoport.

A következő felszólaló, Gábor Károly, a gyár munkása arról beszélt, hogy a két párt egyesítése „megsokszorozza az üzemek dolgozóinak munkakedvét, emelkedik majd a termelés”, amely az életszínvonal javulását is eredményezi.

Ungur Mihály mérnök kiemelte, hogy az értelmiség is „őszinte örömmel” üdvözli a két párt egyesítését, és „szívvel lélekkel együtt küzdenek majd a fizikai dolgozókkal a termelés emeléséért és a demokrácia megszilárdításáért”.

A Magyar Országos Tudósító szerint számos dolgozó szólal még fel a küldöttgyűlés résztvevői közül. A gyűlés határozati javaslat elfogadásával zárult, amely kimondta, hogy a gyár dolgozói a hároméves tervet „két és fél év alatt fogják teljesíteni; így kívánják bebizonyítani azt, hogy a munkásosztály erőinek egyesítése az egész ország érdekét szolgálja”.

A Magyar Országos Tudósító 1948. április 24-i beszámolójának másik helyszíne a Goldberger gyár volt, ahol Marosán György beszélt a pártegyesítő gyűlésen. Felszólalásában egyebek mellett arról beszélt, hogy az „európai szociáldemokrata pártok bűnösök abban, hogy a második világháború kitört. A polgári szociáldemokraták elvesztették a mértéket és megalkudtak. Ebbe a hibába soha többé nem szabad beleesni.” A szociáldemokrata párt vezetése „nem tanult meg országot vezetni... Hosszú szenvedések árán megtanultuk, hogyan kell kormányozni. Ha kell, olyan eszközökkel fogjuk az urakat megsemmisíteni, amilyen eszközökkel ezer évig ők politizáltak. A demokrácia 300 000 törvénytelen gyermeket és 200 000 prostituáltat örökölt a múlt rendszertől, egyebekben kívül. Borzalmas körülmények között élő parasztságot, ipari dolgozókat, félrevezetett szellemi dolgozókat. Ha az osztályharc kemény és kíméletlen, akkor ezt megvívjuk... a herceg, a főpap, és a nagyiparos ellen. Minél szilárdabb a Szovjetunió pozíciója, annál idegesebbek az urak” – mondta a politikus.

Azt követően a gyár munkásai szólaltak fel, és „tettek bizonyosságot az egyesülés öröméről”. A Goldberger egyik munkása, Portollor Tódor kijelentette, „5000 kg fonalat és többezer méter árut jelentene termelésben az a munkaidő, amely elveszett a két munkáspárt súrlódásai miatt”. A gyár dolgozói között is és „országos viszonylatban is lezáródott a munkástörténelem egy áldatlan korszaka” – fejezte be felszólalását a gyár munkása.

A gyár óbudai részlegében dolgozó Gondos István, aki az üzemi bizottság elnöke, elmondta, hogy a munkaverseny is jelentős változást eredményezett a munkások hangulatában, az „egyesülés pedig teljesen megszünteti a széthúzást”.

Somogyi Ferenc, szintén a gyár munkása hangsúlyozta, hogy a „guruló dollárnak nincs hatalma, mert a magyar dolgozók tudják hova tartoznak, atombomba helyett egészségvédelemre, kultúrára és többlet termelésre törekednek”.

Mátyási István munkás felszólalásában kiemelte: az egységes párt létrejöttével hatalmas munka indulhat, amely a dolgozók életszínvonalát „soha sem élvezett magasságba emelheti”.

Dógi János hangsúlyozta, hogy a „magyar dolgozók a marxi–lenini–sztálini tanokat” egységes pártiskolában ismerjék meg. „A lélekemelő ünnepség” az internacionálé hangjaival ért véget – olvasható a tudósításban.⁴⁷⁵

A Magyar Országos Tudósító a BESZKÁRT pártegyesítési közgyűléséről is készített összefoglalót 1948. április 24-én. Nánai György vezérigazgató beszédében hangsúlyozta, hogy a vállalt sikerrel fogja megoldani a feladatait, erre ad biztosítékot az üzemben megalakult munkásegység. A vezérigazgató beszédét követően a közgyűlés elnöke megkérdezte a jelenlévőket, hogy elfogadják-e a két párt egyesülését. „A közgyűlés tagjai egy emberként álltak fel helyükről és tomboló lelkesedéssel foglaltak állást egyhangúan az egyesülés mellett.” Keresztes Sándor a küldöttgyűlés elnöke határozati javaslatot terjesztett elő, amelyben egyebek mellett hangsúlyozták, hogy az új párt követelménye, a „marxi–lenini forradalmi elmélet alapján épüljön fel. A párt küzdeni fog a demokrácia továbbfejlesztéséért és sikereinek fokozásáért.” A közlekedési vállalat dolgozói ígéretet tettek a közlekedés javítására, fejlesztésére és az emberek életszínvonalának emelésére, valamint arra, hogy a hároméves tervüket két és fél év alatt hajtják végre.⁴⁷⁶

A rádió 1948. június 15-i híradásaiban számolt be a Magyar Dolgozók Pártja kongresszusáról, ahol június 14-én döntés született a két munkáspárt egyesüléséről és az új párt létrejöttéről. „A magyar dolgozó tömegek lelkében már régóta él a vágy, hogy megszületik az a harcos forradalmi párt, amely minden akadályt leküzdve vezet majd tovább a magyar népi demokráciát a fejlődés útján. Ennek a fejlődésnek most már

⁴⁷⁵ Hat budapesti nagyüzemben egyesült a két munkáspárt. Megalakult a Magyar Dolgozók Pártja. Magyar Országos Tudósító. 1948. április 24. XXX. évfolyam. 47. kiadás. MOL K615 281. csoport.

⁴⁷⁶ Hat budapesti nagyüzemben egyesült a két munkáspárt. Megalakult a Magyar Dolgozók Pártja. Magyar Országos Tudósító. 1948. április 24. XXX. évfolyam. 48. kiadás. MOL K615 281. csoport.

alig van akadály, hiszen a reakció utolsó bástyáit is immár elveszíti, és az ország összefogása, nemcsak a munkáspártoké, hanem a parasztság és a haladó értelmiség egy táborba tömörülése is küszöbön áll. Ez az összefogás az élet több területén már gyakorlatban meg is nyilvánult. Az eddigi eredmények biztosítékot nyújtanak arra, hogy a most következő fejlődés nagy emelkedést hoz majd a dolgozó rétegek, a munkásság, parasztság és haladó értelmiség életszínvonalában.”

A „Hírek”-ben az egyesítő kongresszus néhány küldöttjének felszólalásaiból is készítették összefoglalót. Polgár János Vas megyéből azt hangsúlyozta felszólalásában, hogy „a vasmegyei parasztság egyre szélesebb tömegeiben látja, itt van a helye a dolgozók pártjában”. Kiemelte, hogy „Mindszentyt, aki Vas megyében született, nem sokra becsülik ott, ismerik múltját, tudják, hogy mindig a vagyonos osztályhoz húzott.”

Lakatos Dezső Zala megyei küldött beszámolt arról, a megyében a mezőgazdasági verseny „kezdetben a reakciósoak aknamunkája folytán lassabban bontakozott ki. A demokrácia ereje azonban győzedelmeskedett és ma már 8441 új és régi gazda áll munkaversenyben.” A felszólaló azt is elmondta, hogy a verseny kezdete óta a tejbeszolgáltatás 400%-kal emelkedett, és „naponta 4 ezer liter tejet szállítanak a szövetkezetbe”.

Molnár Zoltán Somogy megyei titkár az összefogás szükségességéről beszélt. Kijelentette az ország népe „magáévá tette a nemzeti függetlenségi front újjáteremtésének eszméjét”. Vége kell hogy legyen a pártoskodásnak, együtt kell dolgozniuk a „kisgazdapárti és parasztpárti” gazdáknak, nyugalomra van szükség vidéken is.

Berki Mihályné, a Borsod megyei parasztság üdvözlétét tolmácsolta a kongresszus résztvevőinek. Arról beszélt, hogy a parasztság falun el volt zárva a művelődés lehetőségétől, élte a maga „sivár elnyomott életét”. A kultúra alig jutott el a vidék parasztságához, „ezért tudott Mindszenty reakciós politikája” a parasztság soraiba „beférközni”. „A demokráciának kellett jönnie, hogy a kultúra a dolgozó nép közkinségévé váljék.” A küldött azt is hangsúlyozta, hogy a parasztfiataloknak és a nőknek is el kell jutniuk „egészen az egyetem legfelsőbb katedrájáig is. Ezt csak az oktatás demokratizálása, az iskolák államosítása biztosíthatja”. A paraszttasszonyoknak az a feladata és kötelessége, hogy felvegye a „harcot az egyházi reakcióval szemben”. Ennek elérése érdekében a megyében „öntudatos asszonyok járják a falvakat, hogy felvilágosítsák az asszonyokat az egyházi iskolák államosításának jelentőségéről. Ne féltsék Mindszentyék a magyar nép vallásos hitét, a hit szabad gyakorlását a

népi demokráciától. Az új rend, amelyet mi fel akarunk építeni, az igazi mély emberszereteten nyugszik és kiemeli az kiemeli az embereket a szolgaságból, megaláztatásból a nyomorúságból.”⁴⁷⁷

A rádió 1948. június 15-i hírműsorának folytatásában a Magyar Dolgozók Pártja egyesülési kongresszusának jelentőségét emelte ki. A sajtóban megjelent és rádióban elhangzott adásoknak köszönhetően külföldön is felfigyeltek a nagy jelentőségű eseményre. A kongresszus eseményei, a küldöttek felszólalásai, a politikusok nyilatkozatai arról tettek tanúbizonyságot, hogy „Magyarország történelmének döntő fordulópontjához érkezett. Az egyesülési kongresszus új lendületet adott nemcsak a magyar munkásmozgalomnak, hanem a magyar népi demokrácia fejlődésének is. Ez a kongresszus biztosíték arra is, hogy a magyar nép tovább halad a népi demokrácia és a szocializmus diadalmas útján.” A kongresszus jelentősége abban is megmutatkozik, hogy nem csupán két párt egyesítése történt meg, hanem megteremtette az alapját az „új népi tömegszervezetnek”, amely fontos szerepet tölt be a magyar nép életében. Az új párt vezetői azt is körvonalazták a kongresszuson, hogyan „gondolják a magyar nemzeti függetlenségi front újjászervezését és széles népi alapokra helyezését”. Rákosi hangsúlyozta, hogy az elmúlt esztendő tapasztalata alapján a demokratikus pártok „többé-kevésbé laza koalíciója nem felelt meg a kitűzött feladatoknak és szükség van a népi egység újabb, szorosabb tömegszervezetére. Az új függetlenségi front a munkásság, a parasztság, az értelmiség, a dolgozó kisemberek harci szövetségének egységes tömegszervezete lesz. Ezért benne nemcsak a demokratikus politikai pártoknak, hanem a magyar nép nagy társadalmi szervezeteinek – szakszervezeteknek, szövetkezeteknek, a nők és ifjúság egységes szervezeteinek – méltó helyet kell biztosítani.”

Rajk László belügyminiszter kongresszusi beszédében egyebek mellett rámutatott arra, hogy a két pár egyesítésével a demokratikus erők szövetsége szervezettebbé, egységesebbé vált, amely lehetőséget ad arra, hogy a „már megkezdett úton fejlesszük tovább a népi demokratikus Magyarországot, és valósítsuk meg a demokratikus népi hazafias erők egységét”.⁴⁷⁸

A rádió 1948. június 15-én, a 22 órakor elhangzott híradásában beszámolt arról, hogy az új párt megtartotta első központi vezetőségi ülését, ahol megválasztották a párt tisztségviselőit. A Magyar Dolgozók Párt-

⁴⁷⁷ Hírek. MRA.1948. június 15. 7 óra.

⁴⁷⁸ Uo. 22 óra.

ja főtítkára Rákosi Mátyás, elnöke Szakasits Árpád, főtítkárhelyettesei Farkas Mihály, Kádár János és Marosán György lettek.

A pártegyesítést a világsajtó és rádió is méltatta. A moszkvai rádió híreiben kiemelte, hogy a magyar munkásmozgalom 30 éves széttagoltság után „hozzájárult ahhoz a harchoz, mely nemzetközi téren folyik a munkásmozgalom egységéért és a demokratikus erők tömörítéséért”. Az MDP megalakításával „még nagyobb erőre tett szert a demokrácia tábora és a munkásosztály erői nemzetközi mértékben is gyarapodtak”. A hírmagyarázó az is hangsúlyozta, hogy a MDP létrejöttével Magyarország gazdasági megújulása és a nép jólétének emelése is megteremtődik. A párt megalakulása azért is nemzetközi jelentőségű, mert „egyesül a demokrácia és a szocializmus erőinek világszerte tapasztalható növekedésével”.

A „Hírek”-ben felsorolták azokat a külföldi hírügynökségeket, amelyek foglalkoztak az egyesítési kongresszus eseményeivel: így a lipcei, a berlini, a prágai, a bukaresti, a rádió, a lengyel, a jugoszláv, a francia hírszolgálati iroda és a nagy nemzetközi lapok.⁴⁷⁹

* * *

A kötetben a rádió működése mellett bemutattuk, azokat a jelentősebb politikai, gazdasági, társadalmi eseményeket, amelyek fontos szerepet játszottak a koalíciós időszakban, illetve az egypártrendszer előkészítésében - elsősorban a rádió politikai, propaganda és közszolgálati műsorain keresztül.

A rádió újraindulásának pillanatától szakított a háború előtti szerkezeti felépítéssel, és igyekezett az új politikai helyzetnek megfelelő tartalommal jelentkezni. Mindez tükröződött a rádiót és a közszolgálati médiákat magába foglaló elnevezésben (Magyar Központi Híradó), és a részvénytársasági formában. Mindehhez a pénzügyi feltételeket nem a részvénytulajdonosok, a politikai pártok, hanem nagyrészt a gazdaság irányítására és az újjáépítés összehangolására létrehozott, 1945 novemberében és 1949 novemberében között működő Gazdasági Főtanács, s annak vezetője, a kommunista Vas Zoltán biztosította. Az előfizetők száma – különösen 1945-46-ban – nem volt elégséges még a legalapvetőbb működés biztosításához sem. A helyzetet súlyosbította 1946-ban a szinte megállíthatatlannak látszó infláció.

⁴⁷⁹ Uo.

A vezető testületek működésénél jól követhetők az 1945-ben kialakított többpárti vezetésben megjelenő politikai célok, törekvések. Az is, hogy a pártok mellett és felett a Szövetséges Ellenőrző Bizottság a kezdetektől felügyelte a rádiót, részt vett annak szervezeti felépítésének, vezetésének kialakításában, műsorainak formálásában.

Az 1947-es választások után a kommunista párt jelenléte tovább erősödött a rádió vezetésben. Ez megmutatkozott az igazgatósági tagok cseréjénél. Ugyanis a politikai hatalomból kiszorított pártok delegáltjainak helyét olyan személyek töltötték be, akik megfeleltek a baloldal elvárásainak. A személycseréknél ugyanakkor ügyeltek arra, hogy a rádió demokratikus vezetésének látszatát megőrizzék.

A kötetben igyekeztük vázlatosan bemutatni a háború súlyos pusztításaiból újjáépítet rádió technikai fejlődését, csatlakozást Európa és a világ modern médiaszolgáltatóihoz. Történelmi pillanat volt, amikor a Magyar Távirati Iroda hírei újra eljuthattak Magyarországról a világ legnagyobb hírügynökségeihez.

A terveink szerint folytatjuk kutatásainkat a rádió történetének következő, az 1949 és 1955 közötti korszakának feldolgozásával. Külön kismonográfiában kívánjuk feltárni a rádió 1956-os történetét, a rádió ostromát, a Szabad Kossuth Rádió működését, a rádió 1957-es újraindulásának körülményeit és a forradalomban résztvevő rádiósok felelősségre vonását.

Névmutató

- Ady Endre 127
Andics Erzsébet 253, 254, 354
András Sándor 227–229, 237, 238, 240, 249, 250
Apró Antal 284, 285
Arany Bálint 221, 227, 230, 232–234, 243–246, 248–250, 356
Arató Pál 135
Asztalos János 364–371
- Bach, J. S. 138
Bajcsy-Zsilinszky Endre 22, 312
Balassa Erik 308
Balla Antal 167–169
Baló László 315, 316
Balogh István 14, 23, 27, 163–165
Bán Antal 99, 252
Bárányos Károly 144, 168
Barcs Sándor 26, 36, 194–199, 298–300, 302, 312
Bárdos Artur 29
Barsi Ödön 16, 21, 185
Batthyány Lajos 353
Békés Tamás 8
Béky, hadnagy 245, 246
Bem József 359
Berki Mihályné 385
Berkó István 227, 229, 236–238, 249
Bíró György 79–81, 244
Bisztray Kálmán 116
Bojta Béla 163, 165, 166
Bóka László 278
Bókay János 361
Boldizsár Iván 30
- Borbély János 278
Bottyánszky Pálné 278
Bródy Sándor 278
- Cs. Szabó László 26
Csanády György 111–113
Cser József 321
Csernisov, tábornok 11–13
Csolnoky Viktor 142
Csorba János 11, 12, 18, 19, 21, 23, 38
Csornoky Viktor 30, 197–199
- Dálnoki Miklós Béla 22, 27, 75
Dálnoki Veress Lajos 227–232, 234, 236–238, 249, 250
Darvas József 34, 36, 198
Dávid János 278
Deák Ferenc 353
Dembinszky Henrik 359
Dinnyés Lajos 208, 218, 259, 260, 312
Dobi István 112, 113, 118, 254, 255, 273, 312
Dógi János 384
Donáth György 221, 227–232, 234, 236–239, 243, 247–251
Dózsa György 83
Dögei Imre 225, 226
- Eckhardt Tibor
Egri István 278
Erdei Ferenc 276, 277
Erdei Sándor 296
Eröss János 204, 208, 213, 262

- Fábri Kálmán 315, 316
 Faragho Gábor 47, 49, 50, 87
 Farkas Aladár 185
 Farkas Ferenc 30, 34, 119, 128, 134, 165, 190, 198, 300, 301, 313
 Farkas Mihály 264, 265, 387
 Fata Lajos 115
 Fierlinger, Z. 359
 Filippov, M. I. 23
 Fischer Annie 138
 Fodor Gyula 251
 Fülöp József 227, 240, 241, 249
- Gaál Gaston 312
 Gábor Károly 383
 Gál Imre, dr. 35, 164, 199
 Garay László 25, 115, 130, 191
 Gárdos Mária 97
 Gáspár Ervin 222, 223
 Gergely István 26, 27, 289–291
 Gerő Ernő 27, 42, 43, 88, 89, 101, 108, 109, 114, 116, 125, 129, 138, 140, 143, 181, 264, 293, 301, 316, 380, 381
 Gonda Béla 144–146
 Gondos István 383
 Görgey Artúr 353, 359
 Grandpierre Emil 185, 187, 299
 Grigorjev, B. Ja. (GEIGER BÉLA) 23, 24
- Gyallay-Pap Zsigmondnak 310
 Gyöngyösi János 14, 23, 141, 142, 176, 177
 Gyulai László 245, 246
- Halász Kálmán 313–316
 Haley, Sir William 305, 306
 Hám Tibor 243
 Haraszthy Elemér 305, 315, 316
 Harsányi Péter 71, 74
 Havel Béla 10, 27, 28
 Héder János 221, 227, 232–236, 243, 248, 249
 Hell Ferenc 368
- Hézszer Zoltán 36, 310
 Hitler, A. 46, 141, 175, 362
 Hóman Bálint 369
 Horthy Miklós 85, 96, 103, 135, 175, 177, 221, 228, 231, 241, 353, 378
 Horváth Istvánné 268, 270
 Horváth Márton 300
 Horváth Zoltán 142, 165, 190, 197, 198
 Huszti Dénes 190
- Implom Ferenc 263
- Jackó Pál 236, 238
 Jancse Imre 278
 Jankó Péter 227, 230, 236, 242, 249
 József Attila 182
 Jusinkov, őrnagy 13
 Justus Pál 134, 299, 300, 302, 307, 309, 314–317
- Kádár János 96, 377, 381, 382, 387
 Káldor György 139, 188, 310, 311, 315
 Kállai Gyula 34, 36, 108, 133, 134, 166, 199, 314
 Karcagi Sándor 8
 Károlyi Mihály 359
 Kassák Lajos 278
 Keken András 136
 Kelemen Endre, dr. 368
 Kelemenné Takács Ilona 268, 269
 Kelen Péter Pál 13, 15–17, 21, 25, 35, 36, 113, 117, 118, 130, 135, 142, 163, 164, 166
 Kemény György 278
 Keresztes Sándor 384
 Keresztury Dezső 355, 356, 358
 Kéthly Anna 98, 278
 Királyfalvi Krempner Miklós 363, 364, 368–371
 Kisházi Ödön 278
 Kiss Károly 221, 227, 229–234, 236, 243, 245, 248, 249
 Klauzál Gábor 360
 Klinger Pál 260
 Kodolányi Gyula 25, 115, 131, 191

- Korányi Frigyes 361
 Kossa István 23, 30, 34, 36, 128, 164, 285
 Kossuth Lajos 193, 353, 354
 Kossuth Zsuzsa 360
 Kotov, B. A. 119, 163
 Kovács Béla 230, 232, 243, 245, 246
 Kovács Imre 75, 244
 Kovács István 26, 375, 376, 378, 379
 Kozma Miklós 128
 Köből József 38
 Kővágó József 70
 Krempér Ferenc 367, 368, 370
 Krivánhy Ödön 30
 Krivátsy-Szüts Péter, dr. 329
 Kusnyér János 367
- Lajtha László 14, 16
 Lakatos Dezső 385
 Lakatos Géza 231, 234
 Lenin, V. I. 360
 Lévai Béla 328
 Liszt Ferenc 138
- Magyari Beck Vladimír 252
 Majláth Jolán 313
 Majoros János 227, 242, 248, 249
 Markusovszky Lajos 361
 Marosán György 265, 278, 383, 387
 Márton Anna 8
 Mátéffy Géza 333
 Matúz Józsefné 8
 Mátyási István 384
 Mindszenty József 312, 313, 365, 385
 Mispát Lajos 315, 316
 Mistéth Endre 243
 Molnár Erik 117, 193, 359
 Molnár Imre 278
 Molnár Károly, dr. 17
 Molnár Miklós 308
 Molnár Zoltán 385
 Molotov, V. M. 142
 Mónus Illésné 278
 Morvay Endre 23
- Nagy Ferenc 105, 118, 127, 168, 173, 208, 273, 312, 380
 Nagy Imre 82, 84, 86, 105, 254, 255, 258
 Nánai György 384
 Nemes Julia 278
 Neszmélyi Dezső 334
 Nógrádi Sándor 281–283
- Ordass Lajos 135–137
 Ortutay Gyula 11, 12, 14, 16, 18, 22–25, 30, 34, 107, 111, 124, 128, 131–136, 138–140, 143, 163, 165, 181, 182, 184, 195–199, 261, 262, 267, 293, 300–303, 362
- Padi György 278
 Palotás József 148
 Pamlényi Ervin 16, 117, 130
 Pamlényi Pál 191, 296
 Petőfi Sándor 193, 353–357, 359
 Petőházy Sándor 342–344
 Peyer Károly 244
 Piros László 34, 165, 199
 Pluhár István 117
 Pokorný Hermann 23
 Polgár János 385
 Pongrácz Aladár 270, 271
 Popik János 278
 Portollor Tódor 383
 Prágai Sándor 277, 278
 Purcell, H. 138
 Puskin, G. M. 14, 328
- Radnóti Miklósné 131
 Raffai Sándor 245, 246
 Rajk László 268, 386
 Rákosi Mátyás 22, 23, 75, 88, 90–92, 94, 103, 106, 112, 118, 143, 144, 165, 169, 170, 172, 173, 279, 313, 314, 316, 342, 346, 351, 378, 379, 386, 387
 Rapaich Ferenc 35, 36, 304, 305
 Réczei László, Dr. 170, 172
 Révai József 30, 34, 35, 85–88, 90, 102, 120, 128, 130, 134, 164–166, 190, 198, 299, 300, 365, 374

- Révész Mihály 16, 21, 22, 24, 36, 163, 198, 199
 Ries István 34, 134, 165, 166, 196, 198, 246, 247, 300
 Román József 321
 Román Pálné 278
 Rónai Sándor 64, 66
 Rubletzky Géza 30, 34, 198
- S. Szabó Ferenc 182
 Sajgál Ferenc 380
 Saláta Kálmán 142, 232–234, 236, 243–245
 Sas Nándorné 278
 Schöpflin Aladár 355
 Schöpflin Gyula 36, 109, 113, 117122, 125, 127, 131, 132, 135–137, 139, 140, 163, 140, 163, 184–199, 240, 265, 266, 268, 293, 294, 296–299, 301–308, 311, 314–316, 353
 Semmelweis Ignác 361
 Slachta Margit 111, 113
 Som István 367, 370, 371
 Somogyi Ferenc 384
 Sopronyi Dániel 209
 Sóváry Tihamér 227, 229, 238, 239
 Stróbl Ilona 17
 Sütheő Hajnalka 8
- Szabó József 298
 Szabó Pál 104, 274, 275
 Száder István 188
 Szakasits Árpád 23, 30, 34, 36, 94–96, 100, 112, 116, 118, 134, 142, 165, 199, 289, 374, 387
 Szalai Dénes 115
 Szalai Sándor 30
 Szálasi Ferenc 9, 46, 48, 238, 240, 248
 Szalay Dénes 143
 Szalay Gyula 55
 Szántó Kovács Jánost 277
 Szántó Zoltán 359
 Száva István 278
 Széchenyi István 353
 Szeder Ferenc 277
- Szenczei László 297
 Szentiványi Domokos 221, 227, 231, 233, 234, 243–245, 247–249
 Szentmiklóssy István 221, 227, 229, 231, 232, 234–238, 242, 247, 248
 Szilágyi Gyula 300
 Szilágyi Ödön 107, 132, 133
 Szilágyi Pál 287, 305
 Szobek András 200–202, 333, 345
 Sztálin, J. V. 23, 38, 54, 358, 360
 Szügyi Zoltán 245, 246
- Takács Gábor 363, 366, 368, 369
 Takács József 277
 Tamási Áron 177–179
 Táncsics 353
 Tildy Zoltán 23, 26, 30, 110, 118, 142, 143, 167, 267, 359
 Tomcsányi Béla 25, 187
 Török Júlia 278
 Turóczi Gézáné 268–270
 Tury Mihály 278
- Udvarhelyi Ödön 25, 124, 125, 143, 185, 186
 Ungur Mihály 383
- Vadász, főhadnagy 245, 246
 Vágvölgyi Tibor 381, 382
 Vajda Imre 380
 Vajna János 139, 173, 187, 207, 267, 314
 Varga Béla 285
 Varga József 278
 Várkonyi László 227, 242, 248, 249
 Vas Zoltán 52, 54, 86, 93, 104, 387
 Végh Lajos 278
 Veres Péter 75, 118, 277
 Vértés György 166
 Vida István 8, 10, 27, 135, 273
 Víg Pál 382
 Vorosilov, K. J. 48, 113, 114, 119, 358, 359
- Zombat László 361